תלמוד בבלי · אחרונים · ברוך מרדכי

ברוך מרדכי חלק ב

רבי מרדכי פריד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ברוך מרדכי חלק ב

רבי מרדכי פריד

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ברוך-מרדכי-חלק-ב/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

ברכות 4
דף יז: 154
דף יח: 156
דף יט: 172
דף כ: 208
דף כא. 209
דף כה. 249
דף כה: 265
דף כו. 266
דף כז: 297
דף כח. 307
דף כח: 314
דף כט: 319
דף ל: 328

ברכות

הסכמות והקדמה על חבורי "ברוך מרדכי" על כל מס' ברכות בחלק ראשון עומד קיים ובאלה רק באתי לספר לדור אחרון מה שעבר עלי מכאוב בנתיים וריחם עלי ברוב חסדו וטוב אל היושב בשמים והיצל נפשי ממות להתהלך לפניו באור החיים:

הקדמה י'תברך היוצר וישתבח הבורא על כל החסד אשר גמלני כי זה אחד עשר שנה נפלתי למשכב רח"ל במכאובי בסכנה וסבלתי אפאראציאן ביויען, ושמע ה' לקול תפלתי, ובזכות התורת ואבותי הקדושי' זרח עלי שמש צדקה ומרפא בכנפים, ושלח לי ה' רפואת שלימת מן השמים, וגאל אותי ממות לשערי החיים, וכאשר חזרתי לשלום לקהלתי ובית מדרשי, ברכתי ברבים ברכת הגומל הגואל ממות ופודה משחת, ובארתי דברי הפייטן הזה עפ"י תפלתינו קודם תהלים אל תקחיני מעולם הזה קודם זמני וכו' באופן שאוכל לתקן את אשר שחתתי, וזה שכיון הפייטן הגואל ממית וא"כ ממילא ופודה משחת, כי בידינו לתקן את אשר שחתנו ובזה בארתי דברי דוד ק"ז ישלח דברו וירפאם ממילא ימלט משחיתותם כי אז בידינו לתקן אשר שחתנו:

עוד הפעם בארתי קרא הזה כי כבר הבאתי בהקדמה בחלק הראשון דברי המקנה שקאמר בפתיחת ספרו כל אחד הלומד לשמה ימצא חלקו ש"ה הטוב מגיד לישראל משפטו וחוקו איש מתנת חלקו לעמוד ולשנות פרקי, ובכן מוכן הוא לכל הלומד תורה מאת היושב בשמים וזה שמוכן ומגיע לגורלו לחדש ולפרש, ולזה בארתי ישלח דברו הקב"ה ישלח דברו היינו מגיד דבריו ליעקב דברי תורתו מה שמגיע לחלקי לחדש ואם עדיין לא הישלם חלקו, ועוד מוכן לו לחדש ולהגדיל התורה אז אם שוכב בחליו יקים ה' אותו וירפא אותו למען תורתו המוכן לו לחדש, וזה ביאור ישלח דברו דברי תורת שמוכן לו וירפאם ממילא צריך לרפאותו וימלט משחיתותם ממילא ממלט אותו כדי למלאות חלקו בתורה:

ובזה בארתי הגמרא ברכות דף ה' אמר רבה כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורים וכו' יכול אפי' לא קבלם באהבה ת"ל וכו' ואם קבלם מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמידו מתקיים בידו שנאמר וחפץ ה' בידי יצליח. ואגב שאזכיר פה זה גמרא באתי להזכיר למזכרת אהבה מה שפירש זה הגמרא אהובי וחביבי תלמיד חכם יקר חריף ובקי, צעיר לימים ומובחר בתלמידי חכמים, הגביר שתורה וגדולה במקום א"ח"ד" כש"ת מו"ה אברהם חיים דוד נ"י בן להגאון הדור ומופת הדור כש"ת מו"ה יצחק ליב סופר מעיר דראהאביטש ואמר דוד החריף הנ"ל ולפרש ע"פ דברי חתם סופר בהקדמה ליורה דעה ע"פ הרמב"ם אשרי מי שכלו שנותיו במתרה, והא דצדיקים מאריכים ימיהם

לזקנת טובת אעפ"י שכבר השלימו עצמם היינו רק לדרוך לאחרים ללמוד תורה עם תלמידים ועם בניו, וזה כוונת הקרא והותירך ה' לטובה בפרי בטנך לכן הותירך ה' אעפ"י שכבר השלמת די בפרי בטנך שיהי' לטובה בפרי בטנך ללמוד ולגדל הבנים לתורה עכ"ל והנה יסורין מכפרין ומשלימין ובפרט אם קבלם מאהבה ונעשה צדיק גמור וכיון שנעשה שלם והשלים עצמו א"כ למה לו עוד חיים אבל בעבור זה יראה זרע עבור זרעו יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמידו מתקיים בידו כי אם פה להשלים עבור זרעו ללמוד לתלמידו וזרעו ידוע הרבה למדתי מרבותי ומתלמידי יותר מכולם וא"כ ממילא תלמודו מתקיים בידו ע"י תלמידו וזרעו ויפה כיון שפתים יושק, ולפי דברי פה בארתי אני הגמרא הזה בהקדמ' בח"ס שם שכתב אחרי כתבי זאת מצאתי דאתי לידי מכתב קודש מאבינו מאה"ג ז"ל וכו' וסיים הנה אמרו חכמינו בני הנעורים פירש הנערים בלילה על שקידת התורה, ואומר אני כי בני אינם בנים הנולדים לו מאשתו אלא הם סברותיו ותורותיו אשר הולד לו על ידי הניעור בלילה ושקידה רבה בתורה יומם ולילה, וזה הפירש כחיצים ביד הגיבור ששילח חצו מהרה כן בני הנעורים אותו הלמודים שהולד ע"י שיגע בתורתו עיין דברי קדשו:

ובכן פשיטא לי שחדושי תורה קושית ופרוקים וחדושים שאדם מחדש ע"י יגיעתו בתורת אותן מקרי בניו ומקרי זרעו, ולזה לדעתי כיון הקרא והותירך ת' לטובה הותירך ה' לחיים ארוכים בפרי בטנך זה שימלא כריסו בש"ס ופוסקים זה פרי בטנו ועושה פרי שמוכן לו לחדש תורה ולהגדיל התורה ולזה הותירך ה' לטובה ואין טוב אלא תורה והבין כי נעים. וזה כוונת הגמרא ואם קבלם מה שכרו יראה זרע היינו זרע חדושי תורה שיחדש שמוכן לגורלו וממילא יאריך ימים צריך אריכת ימים למלאות חלקו בתורת והותירך ה' לטובה לחדש ולהגדיל התורה:

ואמר הגמרא ולא עוד אלא שתלמידו מתקיים בידו, ונראה כוונת הגמרא לסמוך לזה על פי שהבאת בהקדמה בחלק הראשין דברו הזוהר בזמן שבית המקדש הי' קיים תי' מקרבן ועכשיו כשאדם כותב בספרו חדושי תורתו עולה לו במקום קרבן ובספר סם חיים אמר זה שאמר איוב מי יתן ויכתבן מילי גם בספר החסידים כתב מי שגוזר עליו לכתוב ספר וכל מי שגילה לו הקב"ה לחדש ולכתוב ואינו כותב הה"ד גוזל מי שגילה לו כי לא גילה אלא שיכתוב דכתיב סוד ה' ליריאיו ובריתו להודיעם וכותב יפוצו מעינותו חוצה, ועיין בעקידת שאמר מי שמערער נגד המחברים אין זה אלא קנאת סופרים לא כן הגברים והזריזים עט סופר בידם להעלות לספר חדושים:

והנה זה שכיון הגמרא ולא עוד אלא שתלמידו יתקיים "בידו" היינו יאריך ימים ויזכה שכותב בידו החדושי להעלות לספר שנאמר וחפץ ה' "בידו" יצליח ע"י ידו שיכתוב ויזכה להפיץ תורתו חוצה להגדיל התורה ולהאדירה. ובזה בארתי קרא בבקר זרע זרעיך ובערב על תנח "ידיך" היינו זרע זרעיך חדושי תורת שחדש בימי נעורים שזה מקרי זרעו ולערב על תנח ידך לכתוב חדושיך שחדשת וישארו אז לערב אם תכתוב חדושיך בשכבך תשמור אליך ויאמר הלכה משמך והיינו אם חדושיך ישאר לערב היינו אם אל תנח ידך מלכתוב, וז"ש אשרי מי שבא לכאן ותלמידו "בידו" היינו שכתב חדושיו וזה אז בהתתלכך תנחה אותך והקיצות היא תשיחך שמונח קיים כתוב בספר יזה לענ"ד גמרא סוף תענית עתיד הקב"ה יעשה מחול לצדיקים וכל אחד מראה באצבעו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, היינו כל אחד מראה "באצבעו" היינו שכתב באצבע החדושים וחפץ ה' בידו יצליח זה קוינו לו שיצלח חפץ ה' נגילה בישועתו הוא היה בישועתינו בדעה בינה והשכל ללמוד ולהבין דעת קדושים פנימה. וזה אשר בארנו שהקב"ה ישלח דברו וירפאם היינו דברו חדושי תורה שמגיע לחלקו ממילא וירפאם למלאות חלקו המוכן לגורלו יראה זרע יאריך ימים:

ובכן כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא לך ה' אזבח זבח תודה שהחייני וקיימני עוד למלאות חלקי בתורה, וברוך ה' הרופא כל בשר ומפליא לעשות עמי חסד לעמוד על מעמדי להתמיד בתורה, ובעה"י הוספתי תורה וטוב חדושים רבים וחפץ ה' "בידי" יצליח לכתוב למשמרת חבורים רבים אשר הכינותי וסדרתי בעזרת היושב בשמים אולי אזכה להוציא לאור עוד בימי חיי, ה' יאריך ימי לתורה ולעבודה, וכעת באתי בזה חלק שני ברוך מרדכי על ג' פרקים להוסיף עוד על שני פרקים ראשונים כי הוצאת הדפוס רבה ואין ידי משגת עתה, על כן חלקתי לחלקים ולפרקים, וה' הרחמים יגן בעדי לבוא לדפוס על כל מס' ברכות, ואליך ה' נפשי אשא עד זקנה ושיבה טובה, אל יעזביני במאה ועשרים שנה תן חלקינו, וחדושי תורתי יערב לפני אל רם ונישא, ואזכה לראות בנים ובני בנים בתורה ויראת שדי לעולמים, ויברך ה' את בני ובנותי הם ונשיהם ובנותיהם לדור דורים בברכה משולשת ברכה פרנסה חיים ושלום, מעוטר בתורה ויראת שמים, אהללה אלקי כי גבר עלי חסדו, על כן אברים שפלגת בי ופה ולשון הן הם יודו ויברכו ברוך אתה ה' למדינו חקיך, וברוך ה' לעולם אמן ואמן. ואצא בקידה לפני כל גאוני וצדיקי עולם ולפני כל לומדי התורה לשמה ואתפלל כדת וכראוי שכל מי שיעיין בחבורי ידון אותי לכף זכות ויהפוך בחדושי פעם ופעמים ואז אצפה שימצא מרגנותא טבא המתקיים ועוד אזכה שברך יברכיני ברוך מרדכי גם ברוך יהי'. ואתן תודה על העבר ואתפלל על העתיד

חנון חי חניני עד זקנת ושיבה טובה אל יעזביני ומתורתך תלמדיני ולא יבוש המעיין ואזכה להבין דעת קדושים פנימה לחדש ללמוד וללמד וישגה אחריתינו ה' הושיעת תמלך יענינו ביום קראינו פה ק"ק ווארטיענסבערג בקשר קיימא ארטהאדאקסען יום אז לסדר שמן מנחה תיא תרס"ו לפ"ק:

ה"ק מרדכי בהגאון מהר"ם פריד זצוק"ל חונה פה ק"ק תנ"ל והגליל יע"א: שייך לפתיחה פלפול לפתיחה קטנה אשר כתב לי ידידי ואהובי ת"ח יקר המה"ג חריף ובקי, טהור ונקי, אוצר בלום בתורה והלכה הקצין הנכבד כבוד מו"ה אהרן גוטמאנן נ"י יקירא לומדי תורה דק"ק ווראנוי יע"א. וז"ל היקר ב"ה יום א' סדר דבר אל אהרן שנת סתר"ה יושר לפ"ק:

שפעת שלומים מחי העולמים. לגדול החכמים דורש רשומים, ה"ה אהובי ידידי וידיד ד' הרב הגאון האמיתי, פאר הזמן גזר הדור, צדיק נשגב המפורסים בכל המדינה כקש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י לאי"ט אב"ד ק"ק מארטיענס- בערג יע"א:

מכתבו היקר עם הליטה שני עלים מספרו היקר "ברוך מרדכי" שהוא כעת בדפוס קבלתי לנכון ומאוד נפכתי מזה כי גאון כמותו יכבה בישראל נודע משמו ונכדונו מאוד לכתוב לי וכו' וכו', והנה ראשית דיבר אהן לה"ק נ"י אלף תודות עבור זה וכו' ורצוני למלאות רצון צדיק כמוהו שביקש פילפולא על הפתיחה אם אמצא וכו', והנה זה מעט בעזר השם צורי וגואלי על הגמרא דכל העולם ניזון בשביל חנינא בנין ומקשה כ"ג נ"י הא בתענית ד' ט' אמרינן פרנסה בשביל רבים שנאמר הנני ממטיר לכם וכו' וקשה הא פה אמרינן פרנסה בשביל יחיד, ונלע"ד לתרץ בשני אופנים ראשון ע"פ ראיתי בס' עורה שחר באות אין בודקין למזונות מביא שם בשם האר"י זצ"ל דענין אלדד ומידד שהוא רמז על ב' מיני השפעות כי דד הוא שפע והתוס' בר"ה י"א כתבו דמדת "אל" מכין מזון שנאמר ולבקש מאל אכלם וחסד אל כל היום להשפיעה מזון בלי שום בדיקה ושאלה דאין בודקין למזונות וזה "אל" דד שפע מזון ממדת אל, מיהו שפע אחרת בכסות וכיוצא דבודקין ושואלין מי הוא זה אם ראוי הוא להשפעה זו וזה מידד עכ"ל הטהור, ואני אחלק דיש שני מיני השפעות, פרנסה בצומצם ויש פרנסה ברוח, ואפשר לחלק פרנסה בצומצם ע"ז אמרינן אין בודקין למזונת וניתן גם ביחיד אבל פרנסה ברוח זה רק בשביל רבים, והשתא שפיר מיושב קושיתו מה דאמרינן כל העולם ניזון בשביל חנינא שם גם בשביל יחיד דשם אמרינן רק ניזון ואין בודקין למזנות וג"כ ניזון העולם בשביל יחיד, אבל שם בתענית מיירי מפרנסה ובלשון פרנסה נכלל הכל פרנסה ברוח אמר פרנסה בשביל רבים, והביא שפיר ראיה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים כי במן היה הכל וכל

מה דאדם ביקש לאכול הכל בו ונכון. וכעין זה ראיתי בשם המר"ל מפראג בס' גבורת ה' שאמר מקימי מעפר דל הוא גם מצד הדין להושיבי עם נדיבים בכבוד זהו רק מצד החסד, וכוונתו גם כן על פרנסה בכבוד אז בודקין ולזאת בשביל זה אמר בברכות שחנינא די לו בקב חרובין וכמו שלו לא היה רק בצומצם בשביל זה ג"כ הי' משפיע רק בצומצם ונכון אופן השני נראה לי עפ"י דאיתא ביד אפרים סימן קס"ז על מה דקיי"ל אמר לאכול קודם שיאכל לבהמתו והקושיא מפורסמת מהא דרבקה שאמרה שתה והדר לגמלך אשקה וכתיב והוצאת להם מים והשקיתה את העדה ואת בעירם, והמ"ג מתורץ דלשתות אדם קודם והיד אפרים תירץ דהטעם דאמר לאדם קודם לבהמה לאכול משום דאין להחזיק עצמו לצדיק וניזון רק בשביל בהמה לכן הבהמה קודמת, וזה רק בדרך הטבע, אבל אם בשביל נס בוודאי אין נעשה נס בזכות הבהמה ורק בשביל אדם לכן והוצאת להם מים היה בדרך נס ועיין ישמח משה בפ' חקת ובספר בנין אריא"ל ובספר ייטב לב:

ומזה ראינו דיש חילוק בין דרך הטבע לדרך נס ובזה אחלק גם כאן דאם הוא בדרך הטבע אז בוודאי ניזון בשביל יחיד דאז גרוע אדם מבהמה ואם ניזון בשביל בהמה בדרך הטבע מנש בשביל יחיד צדיק אבל בדרך נס אפשר לומר דאין נזונין אלא בשביל רבים, וממילא מיושב הקושי' של הדר"ג נ"י והראי' שם בתענית שפיר דאמר פרנסה בשביל רבים דשם איירי דרך נס, ע"ז הביא הראי' שנאמר אני ממטיר לכם לחם מן השמים שהוא בדרך נס וזה רק בשביל רבים ומדויק היטב לדעתי הקלושה. וה' יאריך ימיו ושנותיו למען להגדיל עוד התורה, דברי ידידו ומוקירו:

ה"ק אהרן גוטמאנן:

לאהבת תלמיד חכם הזה הבאתי פה דבריו הנחמדים חן חן לו:

ואני בארתי עוד גרגר אחד לדברינו שמוכח בגמרא פרנסה הוא בשביל רבים היינו בזכות רבים זה שאני מברכין החודש בתפלה חיים של פרנסה לכן מסיימין התפלה הזאת בזכות תפלה רבים היינו הוא בזכות רבים, וגם אזכיר פה מה שכתב לי בחור מופלג אחד מישיבת נשגבה אצל קדוש עליון הרב הגאון כבוד מו"ה שמואל ראזענבערג נ"י אב"ד ק"ק אינסדארף, והוא בחור נחמד חכו ממתקים צורבא מרבנן חריף ושנון כבוד מו"ה אליעזר גרינפעלד נ"י, וזה לשונו היקר בעהי"ת לסדר כי אני ה' רופאך לפ"ק:

שלמא רבא לגברא רבא ה"ה הרב הגאון הצדיק סבא קדישא חכם ועניו אין גומרין עליו את ההלל מפורסים בפי כל לשבח ולתהלה כש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד ק"ק מארה טיענסבערג בעהמ"ח ספר "ברוך מרדכי": אחר דשה"ג נ"י וכו' וכו' ואגב באתי בדברי קצת חדושי שמה בספרו חלק שני מה שהניח הדר"ג נ"י בצ"ע על גמרא ברכות

חנינא בני מגמרא תענית פרנסה בשביל רבים והא חנינא בני היה רק יחיד ונראה לתרץ בדרך פשוט עפ"י דברי הרי"ף בעין יעקב דמדקדק למה להביא באר וענן הלא רק צריך להביא המן ממשה, ומתרץ פשוט ליכא להקשות שי"ל לבן ירד שמשה ביקש לרבים לכל ישראל ואם בשביל עצמו היה מבקש לא היה יורד לכן הביא הגמ' מרים ואהרן שחזרו בשביל משה ושם לא נאמר לכם שזה יוכל שהמן היה בשביל משה לבד, היוצא מזה במה דאמרי' פרנסה בשביל רבים הפי' היא בשביל יחיד לבד לא יבוא הפרנסה, אמנם אם מבקש דבזכותו יפרנסו העולם זה אפשר רק לו לבדו לבקש פרנסה זה הוא מן הנמנע וכו' וקשית הגמרא היא דלישנא דברייתא משמע בשביל משה לחוד לו לבדו ירד המן ולא בשביל אחרים הוצרך לתרץ שאני משה דכרבים דמי ולכך ירד המן אף בשביל עצמו, ובכן מתורץ קושי' הדר"ג נ"י מה שכל העולם נזון בשביל חנינא בני שהי' אפשר בזכות הצדיק ניזון כל רק כוונת הגמרא פרנסה אינו בשביל יחיד אם מבקש לעצמו.
ידידו אוה"נ ומכבדו ומצפה לקראת ספרו היקר ה"ק אליעזר גרינפעלד נין ונכד להגאון בעמ"ח מגן שאול: הנה דבריו מושכלים, אבל גם הגאון הגדול רבי אלעזר לעוו נ"י אשר הובא בפתיחה שלי דרך זה, אבל אני בארת ישעיין שם רש"י בתענית דמשמע תרווייהו צריך בשביל רבים וגם בזכות רבים יעיין. ולאחר כל אלה אמרתי שם נמי הגירסא מן הצד שאני משה דאלים זכיתו כרבים, ואמרתי זה הגירסא לא רצה בזה שאני משה דהוצרך לרבים כי קשה להם מהך דרחב"ד דראינו דהוא יחיד והוא בשביל יחיד בשלמא משה הוצרך לרבי' ולכן גרס שאני משה דאלים זכותו כרבים, ובכן יש לומר גם רחב"ד אלים זכותו כרבים, וזה שהביא מידי ורחב"ד די לו בקב חרובים וכו' ראינו צדקתו הגדול דאינו נהנה מעולם הזה רק פורתא ובוודאי אלים זכותו כרבים:
ואזכיר פה מכתב ידידות באהבת רעים מאת ידידי הרב הגאון תלמיד חכם יקר חריף ובקי צדיק תמים עושה לילות כימים בתורה והלכה כבוד שמו מו"ה וואלף הכהן נ"י מגיד מישרים בתורה והלכה בבית מדרשו הנחמד בק"ק באדען יע"א:
בעהי"ת באדען א' לסדר ויצוב אלקים ויכלת עמוד תרס"ה לפ"ק:
שפיר דאי גלי דזי, והדרי ועזי ה"ה רב רחימי ידיד נפשי הרב הגאון המפורסים צדיק ונשגב, החריף וחרי"ן רב תהלות העדני העצום כבוד מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד ק"ק מארטיענסבערג יע"א:
מה מאוד שמחתי בדבריו הנעימים כולה מחמדים כידוע לי מאז ומקדם, רק מצאתי קיצור גדול בנעימים מכיר אני אותו לשעבר, ידעתי שיחו ודעתו הצלולה, לכן מצמתי

מהרה שאהבה נפשי לכוון כוונתו הנכונה, ודבריו דברי תורתו האיר לנגד עיני כאור יום ארח עלי:

ורציתי עכשיו לרמז למע"ג נ"י מה שפירשתי על גמרא ברכות אלופינו מסובלים וכו' במאי פליגי הני תרי אמוראי, ונ"ל דפליגי במה דאיתא בסנהדרין ק"א כשחלה ר"א נכנסו תלמידו לבקרו א"ל חמה עזה יש בעולם וכו' התחלו הן בוכין ור"ע שתק א"ל לווה אתה משתק א"ל מפני מה אתם בוכין א"ל אפשר ת"ח שרוי בצער ולא נבכה א"ל לכך אני משתק כל זמן שאני רואה שאין יינו מחמץ ואין שמנו מבאש אמרתי שמא חש"ו קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי מצער אני משמח וכו' והנה חד אמוראי כוונתו כתלמידי ר"א דכי הוי מפטרי רבנן א"ל הכי אלופינו בתורה ומסובלים במצות אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובתינו שלא יבוא עליו שום צער בעולם וחד אמוראי אמר בבינת ר"ע אלופינו בתורה ובמצות מסובלים ביסורין פירש יסורי הגוף אבל אין פרץ וכו' ברחובתינו שלא יקבלו עולמו בחייו היינו יהי' לו יסורי הגוף אבל ח"ו אין פרץ שלא יהי' בן או תלמיד שמקדיח תבשלו ברבים:

ויש לי ג"כ עוד דרבים ערוכים על הקרא וגמרא, אבל מר ידידי הגאון נ"י אינו צריך לדידי ולא לתורתי ועיני אל ה' שיהי' בעזרתינו ובעזרת מעכ"ת ידידי הגאון נ"י יאזור חיל וצלח רכב על דברי אמת ויברך ה' את חילו ומשכורתו יהי' שלימה עוד ינוב בשיבה וזרעו לברכה, ינוצו מעינותיו חוצה יכירו וידעו כל יושבי אוהל תופשי תורה כי מעינו מציא מים חיים וממנו ישקו העדרים ישמחו וישתוקי כי יגיע למחוז חפצם וירוו למאונם במקור מקומו טהור ושלום למען למע"ג נ"י לו ולביתו ולזרעו ממנו אוהבו ומוקירו ה"ק בנימין זאב הכהן:

בעזהשי"ת פתיחה קטנה לספר "ברוך מרדכי" בדברי אגדה שחנני ד' לחלק שני ה' יעזיריני מרום ד' אתה ידעת יגיעתי, ראשי ומוחי בעיון למודחי דבקתי בתורתיך שכל היום היא שיחתי כי לשמך עינתי למדתי חדשתי תורתי, יהי' לפניך כרצון ותהי זאת מנחתי להתחיל בטוב ז לכן אתחיל חלק השני בעזה"י בדף י"ז שהוא במספר טוב וה' הרחמים יגמלני חסדים טובים אמן:

גמרא כי הוה מפטרי רבנן וכו' חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות, וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורים. והנה זה אינו מובן לענ"ד הא הם רוצים לברך וכי הוא ברכה שיהי' להם יסורין, והנראה לע"ד ע"פ מה שבארתי בפרקי אבות שמעון בנו אומר כל יומי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה ולא המדרש העיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא, ונראה לפרש ע"פ מה שמבואר

בשל"ה הקדוש על קרא וידום אהרן פירש רש"י שקיבל שכר על שתיקתו שקיבל באהבה וביאר השל"ה למוסר השכל ממני ילמדו כל אדם שיקבלו היסורין באהבה ולבל ימאס במוסרים וישתוק בנחת לקבלו וכן מוכח גמ' ברכות דף ס"ב ע"א קבלת דיסורים שתיקתא למבעי רחמי יעיין רש"י שאל יבעט ביסורין הבאים עליו. והנה ידוע גמ' ברכו' ד' ה' תניא רשב"י אומר ג' מתנות טובו' נתן הקב"ה לישראל וכולן לא ניתנו אלא ע"י יסורין ואלו הן תורה וארץ ישראל ועוה"ב, והנה התורה אינו נקנת אלא ע"י יסורין, וכך אמר התנ' כ"ה דרכה של תור' פת במלח תאכל וכו' וחיי צער תחיה ובכל אלה צריך להיות מדה הטובה לשתוק ולקבל היסורין באהבה אז תורתו מתקיימת וסופה לקיימה מעושר, וזה שאמר התנא כל ימי גדלתי בין החכמים וראיתי שחכמי התורה סובלין הרבה יסורין כי באלה נקנת התורה ע"י יסורין ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה היינו הגוף שסובל היסורין טוב השתיקה היינו וידום אהרן וכמוכח ברכות קבלתו דיסורין שתיקתא לקבלו היסורין באהבה ובלי להתרעם ואמר לא המדרש העיקר אלא המעשה אם אתה עושה כן המעשה פת במלח תאכל וכו' וכל המרבה דברים להתרעם נגד היסורין ולא שתק אלא מרבה דברים מביא חטא זה רק חוטא שלא קבלו באהבה, ובני הנחמד המופלג בתורה חרוץ ומשכיל כבוד מו"ה שלמה ליב פרידד נ"י היסבר עוד ביותר היינו מי שמרבה דברים ומתרעם מביא חטא זה הוא שמביא לו חטאיו לפי שיש לו חטאים לא תכה לשתיקה אבל צדיק בדרכיו שותק ומקבל באהבה ויפה כיון:

ובהדי זה בארתי סיג לחכמה שתיק' היינו סיג לתור' ולעבודה לקנות הוא רק כמוכח דאינו נקנת אלא ע"י יסורין הוא סיג שתיקה לשתוק ובזה קנה תורה וחכמה בקבלת היסורין באהבה, וזה הוא ברכתם פה חד אמר אלופינו בתורה ובמצות אבל אם הוא בתורה ובמצות והתורה אינו נקנת אלא ע"י יסורין על זה אמרו ומוסבלי' ביסורין היינו השתיק' שיסבול היסורין באהבה ואז יקבלו שכר על השתיקה וברכה שיהי' מקבלי' היסורים באהבה, וגם זה המ"ד שאמר מסובלין במצות גם לזה כיונו כי מצות לאו להנות נתנו כפירש רש"י לעיל על צוארינו וגם התורה נקנת ע"י יסורין לזה אמרו ומסובלין במצות קאי נמי על תורה שיהי' סובלין בנחת, ועפ"ז יש לפרש סיפא דקרא אין פרץ ואין צוחה ברחובתינו ע"ד שביאר השל"ה הקדוש שהלל שמע קול צוחה בעיר ואמר מיבטחני שאין זה בביתי ומפרש משום שבבית הלל לא הי' צועקין על שבח או על אסון אלא שותקין ומקבלין באהבה והיינו פה שיהי' מסובלין ביסורין לסבול ולשתוק ולקבל באהבה ולא להרים קול צוחה ועל זה אמר אין פרץ ואין צוחה ברחובתינו שלא צועקין אלא מקבלין הכל באהב' והבין כי נעים. וזה שאמר דוד משמועה רעה לא אירה לבי נכון

לבי בטוח בה' היינו כי אם שמע שמועה רעה שיש קול צוחה בעיר לא איר' לבי כי נכון לבי בטוח בה' תמיד הוא בוטח בה' ועל כן בביתו זה קול צוחה איננו כי מקבלים הכל באהבה ובטוח בה' חסד יסובבין:

עוד הפעם נראה לפרש גמרא הזאת, ונקדים לפרש דף הנ"ל ע"ב גמרא שמעו אלי אכיב' לב הרחוקי' מן הצדקה חד אמר כל העולם כולו ניזון בצדקה והן נתונין בזרוע, וחד אמר כל העולם ניזון בזכותן והן אפילו בזכות עצמן אינו ניזונין כדר"י אמר רב בכל יום בת קול יוצאת כל העולם כולו אינו נתונין אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, ומסתייע לי לומר זה שאמר שנתון בזכותן הוא רב כר"י אמר רב כל העולם וכו' שנתון בזכות הצדיקים, ולכאור' קשה לי א"כ דהביא רב שמואל בלישנא קמא חד אמר כל העולם ניזון בצדקה זה הוא שמואל וחד אמר ניזון בזכותן זה הוא רב א"כ רב דהביא בראשונה הנ"ל נמי להביא בראשונה חד אמר דקאי על רב דהוא מ"ד הראשון שניזון בזכותן ואז מה דקאי על שמואל וחד אמר דניזונין בצדקה אך יש לומר בונה דמסיים פתח וא"כ מר מצינן באמרי לה ר' יוחנן ור' אלעזר הוא נמי ר' אלעזר דאמר כל העולם נתון בצדקה ור' יוחנן דאמר דניזון בזכותן היינו בזכות הצדיקים ומסתייע לי דר' דאמר כן מגמ' תענית דף ו' אמר לי וכו' מיל דאגדתא אף הכי אמר ר' יוחנן מאי כתיב כי אדם עץ השדה אלא משום דכתיב כי ממנו תאכל ואיהי לא תכרת וכתיב ואותו תשחית אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל ואם לאו אותו תשחית ואמרתי להבין לישנא דקרא וטעמא דר' יוחנן דמפרש זאת על תלמיד חכם ע"פ גמרא פה ברכות כל העולם ניזון בשביל חנינא בני שגם כל העולם כולו נתון בצדק והם אפילו בזכות עצמן אינו ניזונין וזה שאמר הקרא כי אדם עץ השדה ומפרש ר' יוחנן דקאי על תלמיד חכם כי הוא עץ מאכל בזכותו ניזון העולם כולו וכן הוא עץ מאכל כי הוא מאכל העולם בזכותו והיינו כי ממנו תאכל ואמר הקרא לבוא לפניך במצור אם במיצר אתה ומחוסר פרנסה אז הוא לפניך הת"ח עץ מאכל שבזכותו ניזון והן אפילו בזכות עצמן אינו נתונין ובכן הת"ח הוא עץ מאכל וככה מוכח פה גמרא וככה מוכח גמ' תענית בזכות משה ירד המן והיינו אם ת"ח הגון הוא ממני תאכל בזכותו:

ועוד ביותר יש לבאר הקרא לבוא לפניך במצור היינו התלמידי חכמי' עצמן המה במצור ודי להם בקב חרובין והינו הוא בא לפניך אתה תאכל בזכותו והוא במצור והיינו בזכותו שדי לו במצור בקב חרובין ניזון כל העולם: ובאלה ביארתי דברי דוד אשרי האיש וכו' כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והי' כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו וכל אשר יעשה יצליח והכוונה לע"ד כי הת"ח הוא עץ מאכל אם ה"ח

הגין הוא ממנו תאכל וזה כי אם בתור' ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם וליל' דייק' אף בלילה לא ישבותו ולילה דומה לצער ובדוחק אז הוא כעץ מאכל שתול על פלגי מים הוא העץ השדה אשר ממנו תאכל פריו יתן בעתו וכל העולם ניזון בזכותו ועליהו לא יבול היינו התלמיד שלמד אצלו לא יבול כי ת"ח הגון הוא ממנו תלמיד ובזכותו אתה תאכל וכל אשר יעשה יצליח אם הוא לומד עם תלמידים יצליח ויראה סימן יפה במשנתם אם תלמיד חכם הגון הוא שבתורת ה' יהגה יומם ולילה:

ולפי"ז תסתיים שזה הוא ר' יוחנן דאמר כל העולם כולו ניזון בזכותן בזכות הצדיקים כי ר' יוחנן אמר גם בתענית כי ארם עז השדה קאי על הלי"ד חכם ואותו תאכל בזכותם ניזון העולם. ולפי"ז יש לי לומר סמיכת הגמרא דקאי אדלעיל ע"א כי ופטרה ר' יוחנן מבי' רב חסדא אמרו אלופינו מסובלים וכו' אמר רב ושמואל ואמרה לה ר' יוחנן ור' אלעזר וכפשיטות זה ההוא הסורכת להביא פה ענין אחר מהך דניזונין שגם פה המה המ"ד הזאת אבל ביותר יש לקרב בהשכל ודעת כי המה אמרו חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות וחד אמר אלופינו בתורה ומצות ומסובלים ביסורין היינו הך דקאמר הכא חד אמר כל העולם ניזון בצדק' והן בזכותן בזכות שבידם וטוב גם להם וחד אמר מסובלין ביסורין היינו נמי שהן אפילו בזכות עצמן אינו נתונין ועיין רש"י שאין להם כפי צרכן ומתפרנסם בקושי' והיינו היסורים והך כמ"ד אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורין שאפילו בזכות עצמן אינו נתונין ותסתיים ג"כ שזה הוא רב ויד ראשון כמו פה וגם ר' יוחנן הוא מ"ד ראשון שקאמר אלופינו בתורה ומצות מסובלים ביסורין כמו פה דאבירי לב והבן כי קצרתי:

וביותר טוב יש לקרב זה אל זה להדדי כי בארתי תסתיים דרי יוחנן הוא דאמר כל העולם נתון בזכות ת"ח כי קרא ר"י לת"ח עץ מאכל כי ממנו תאכל וא"כ מובן ממילא ממנו תאכל בזכותו ולכן נקט לישנא דתאכל תרווייהו משמע תאכל ממש ותאכל דתלמד ממנו וא"כ מפרש ר' יוחנן דווקא אם ת"ח הגון הוא אז ממנו תאכל וממנו ילמדו ואז ממילא תאכל בזכותו או איפכא מתלמיד חכם אשר ממנו תאכל בזכותו בודאי הוא ת"ח הגון אז ממנו תלמיד, וזה שסיים הגמ' לעיל ברחובתינו שלא יהי' לו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים והוא כאשר אמרנו כל העולם ניזון בזכות הת"ח אם הגון הוא ואם אינו הגון אז מקדיח תבשילו ברבים זה הת"ח אינו מוכן תבשיל לעולם שבזכותו ופרנס' ותבשיל הוא הממונות שמפרנסה בשביל תלמיד חכם בזכותו ניזון ויש תבשיל לזון העולם אבל אם אינו הגון אז מקדיח תבשילו ברבים לא מזכה הרבים בתבשיל ובמזונת יען שלא הגון הוא וממנו לא תאכל ועל זה באה הסמיכות לומר ולפרש שת"ח

הגון הוא הנותן תבשיל ומזונת לכל העולם והיינו שמעו אבירי לב כל העולם ניזון בזכותן היינו בזכות ת"ח ובפרט ר' יוחנן דאמר אם ת"ח הגון הוא אז ממנו תאכל ואם בלאו באמת מקדיח תבשילו ברבים וממנו לא תאכל ות"ח הגון ממנו זכה העולם שמפרנס בשבילו והבין כי נעים:

בהדי זה פירשתי עוד הפעם דהברכה שברכו כי מפטרי מבי' רב חסדא חד אמר אלופינו בתור' ובמצות ומסובלים ביסורין ע"פ מה שבארתי בתפלתינו אלקי עד שלא נצרתי וכו' יהי רצון שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורים רעים וחלאים, והנה מוכח ברכות דף ה' רב"א וראב"ח חד אמר אלי יסורין של האהבה שאין בהן ביטול תורה וחד אמר שאין בהן ביטול תפלה הכי אמר ר' יוחנן אלו ואלו יסורין של האהבה הן וכונה הוא אם גם חסר אחת או תורה או תפלה אבל אם חסרי תרווייהו ודאי אינו יסורין של אהבה, ואמרתי זה שתפלתינו יהי רצון שלא אחטא עוד אין רצוני לחטוא עוד ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין רעים היינו יסורים רעים המה שיש ביטול תורה ותפיל' זה רעים המה ולא של האהב' ואם יש ביטול תורה ותפל' עדיין אינו חוטא כלא עוסק לא בתור' ולא בתפל' ואז אני הבל וריק, וזה שאמרים פה בברכה שברכו הרבנן אף אם יבוא היסורין שיוכלו לסבול שיהי' יסורין של האהבה להרבות שכרן בעולם הבא והיינו אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורין היינו שהתורה והמצות יהי' מסובלים גם ביסורין שיכול לסבול תורה ומצות שלא יהי' להם ביטול תורה ומצות ואז יהי' יסורין של האהבה והמה רק ברכ' להרבו' שכרן בעולם הבא והבין:

והנה גם פה בחנינא בני שיש לו יסורין מדוחק הפרנסה ואעפ"כ טובל ועוסק בתורה ובמצות ודי לו ואינו מבטל מלימודו זה יסורין של האהבה ובכן בזכותו כל העולם נתון והבין:

גמרא כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וקשה לי הא מוכח גמרא תענית דף ט' שקאמר שם פרנס' בשביל רבי' שכ' הננו ממטיר לכם וכו' והקש' הגמ' שם הא פרנס' בשביל יחיד דהמן הוי בזכו' משה ומתרץ שאני משה כיון דהוצרך לרבי' כרבי' דמי וקש' לי הא פה ראינו שפרנסה בשביל יחיד כל העולם ניזון בשביל חנינא ופה לא שייך תירץ הגמרא כיון שהוצרך לרבים, זה הי' במשה רבן של ישראל שם שייך הוצרך לרבים ואפשר לומר שזה המ"ד סובר כר' יהושע בפסחים דאין משגיחין בבת קול אבל עדיין צ"ע: וכן המעיין שם ברש"י פרנס' בשביל רבים מפ' רש"י רבים צריכים לפרנסה אבל המעיין היטב שם יראה ומוכח דתרתי צריכים זכות רבים ובשביל רבים שצריכים פרנסה ועל זה שפיר

הקשה הגמרא אף במן הוה רבים הצריכים לפרנסה אבל זכות רבים לא דהמן ירד בשביל משה וראינו אם רבים צריכים לפרנסה גם בזכות יחיד יבוא הפרנסה על זה תירצו שאני משה כרבים דמי אבל פה קשה ראינו בשביל יחיד חנינא כל העולם נתון:

ולאחר העיון אמרתי גם התלמיד חכם מקר' כרבי' כי רבים צריכים לו ללמוד ממנו תורה והוי הוצרך לרבים, ועוד ביותר לבאר ע"פ הגמרא סוף ברכו' תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם ולא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום א"כ בודאי הת"ח מקרי הוצרך לרבים אף שאין לו תלמידים כי הוא המחזיק כלי ברכה לישראל ומרבה השלום וגם תלמיד חכם אחד בכלל מחזיק ברכה ומרבה השלום והגמרא נקט לשון רבים משום דקאי על כל תלמידי חכמים וכלישנא דקרא וכל בניך, וגם יוכל להבין בלשנ' וכל בניך למודי ה' היינו וכל אפי' יחיד ובכן גם תלמיד חכם יחיד מיקרי הוצרך לרבים ודו"ק:

ובזה בארתי קרא ועבדתם את ה' אלקיך וברך ה' את לחמך ואת מימיך ואמרתי את ה' לרבות תלמידי חכמים והיינו ועבדת את ה' היינו שיהי' בכם תלמידי חכמים ככה תעבדו את ה' בת"ח למודי ה' לרבות שיהי' בכם תלמידי חכמים אז בזכותם אתם נתונין ובירך ה' את לחמיך ואת מימך. ובזה יש לבאר טוב טעם שאמר דוד ברך בניך בקרבך השם גבולך שלום חלב חינם ישביעך ואמרתי על דרך הגמרא אל תקרי בניך אלא בוניך וזה שנקט ברך בניך בקרבך היינו בוניך אלו הם תלמידי חכמים אם זה המה בקרבך המה מרבה שלום בעולם אז השם גבולך שלום המה מרבים שלום בעולם אז גבולך שלום ועל ידן בזכותן יזון חלב חיטים ישביעך בזכותן אתה ניזון ושבע ודוק:

ובזה אפשר לכוין לולא דמיסתפינא הגמרא הרואה קדירה בחלום יצפה לשלום והיינו הרוא' קדיר' שהקדירה מלא בתבשיל וקדירה כיורד בתבשילו ידוע לו שהוא בזכות תלמידי חכמים שבזכותן נהין העולם וע"כ יש תלמידי חכמים בעולם והמה מרבים שלום ועל כן יצפה לשלום:

תוס' ד"ה והן ניזונין בזרוע וכך יש להגיה בהקוטי' והן בזרוע עדיך באו ולא גרסינן עדיך לא באו עכ"ל, הנה תמיהתי הא פה יש פלוגתא חד אמר כל העולם נתונין בצדקה והן ניזונין בזרוע וחד אמר כל העולם נתון בצדקה והן אפילו בזכות עצמן אין ניזונין וא"כ להך מ"ד שפיר גרסינן והן בזרוע עדיך לא באי כי בזכות עצמן אינם באים, וכל העולם ניזון רק בצדקה וגם הצדיקים לא באים בזרוע כי הם אפילו הכות עצמן לא נתונין והאיך היחלט התוס' הגירסא בפייטן שהוא רק כחד מ"ד דהן נתונין בזרוע אבל לאידך מ"ד דאפילו בזכות עצמן אינן ניזונין שפיר הגירסא והן בזרוע עדיך לא באו וצע"ג:

ואפשר לענ"ד לגרוס בתוס' תמורת ולכך לגרוס ולהך היינו להך מ"ד דסובר ניזון בזרוע גרסינן הן בזרוע עדיך באו. וכאשר לפנינו בפייטן הוא הגירסא הן בזרוע עדיך לא באו ובארתי לדרוש אגדה כי הם בזרוע עדיך לא באו רועותיך בפיהם ששוו לזכרון, וכאשר בארתי פסוקי התורה נח וישלח היונה וכו' ותבוא היונה לעת ערב עלי זית בפיהו, ומבואר מדרש חד מפתחי שערי גן עדן הביא זאת, ובארתי ע"פ גמרא ברכות דף כ' דרש רב עוירא וכו' אמרו מלאכי שרת לפני הקב"ה רבש"ע כתיב בתורתיך אשר לא ישא פנים ואתה ישא וכו' אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי בתורה ואכלת ושבעת והם מדקדקים עד כזית ועד כביצה, והנה תורה ומצות ומעשים טובים זה הוא חלקינו לעת ערב בשעת פטירתינו לא מלוין לאדם לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים עת נטו צללו הערב ואנחנו הולכים בדרך כל אדם מעולם השפל הזה לעולם החיים וקים שכולו טוב ומנוחה זה הוא חלקינו תורה ומעשים טובים לעת ערב, והנה זה הזית אשר אנו מדקדקים עצמינו עד כזית ועד כביצה ומברכן שם פ' בברכת המזון ואכיל' ושתיה אינו עיקר אצלינו למלאות הבטן אלא העיקר שעמנו הוא לברך את שם ה' זה הוא עמנו לעת ערב באחריתינו וזה שהביא היונה לעת ערב עלי זית בפיהו בעת ערב שנטו צללי ערב לילך לדרכינו אשר מביאן אנחנו עלי זית בפיהו אשר עבדנו ה' בזה זית שמדקדקים עצמינו עד כזית זה הביא כל אדם בפיהו עת הזה ע"ז מרמז היונ' וזה שאמר המד' מפתחי שערי גן עדן הביאו זאת כי זה הזית מונח לנו בפתחי שערי גן עדן זה שהביא אותנו שזכינו לפתחו גן עדן ובדרוש הארכתי ואין כאן מקומו:

ובזה הבנתי בבוקר זרע זרעיך ובערב אל תנח ידך ע"פ שביארתי במקום אחר בחבור' על ערבי פסחים קרא כי תבא אל הארץ וכו' ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפי מזבח ה' אלקיך ויש לומר אם אדם ממלא הטנא רק לגופו להגו' הגוף למלאות בטנו זה אינו נשאר לו כי רוח יקחנו תה אינו הולך עם הבן אדם עת פטירתו כי אז לא מלוה לא כסף ולא אכיל' אלא תורה ומצות ומעשים טובים, ובארתי מעשים טובי' המה היינו מעשה בני אדם שזן עצמו והולך בדרכי העולם אם המה טובים היינו לשם ה' הה ולקח הכהן הטנא מידך הטנא מלא שהבאת לכהן זה לקח הכהן מידם היינו אם רק תמל' הטנא לבטנך לתאו' הגוף ולקח הכהן מידיך להראות לך שזה נלקח מידך עת תצא לדרכך לא ילך עמך הטנא הזה והכל נשאר פה ואתה תילך ריקם אבל והניחו מורה לך דרך הטוב והניחו אופן אשר ישאר הטנא לך מונח קיים לפני מזבח ה' אלקיך אם אתה תמלא הטנא ותאכל ותשבע לשם שמים ותעש' צדקה וחסד: ובזה בארתי קרא וכי ירבה ממך הדרך וכו' ונתת כסף בידך וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו, והיינו

המוסר וצרת הכסף בידך היינו שהכסף יהי' צרור בידך לעולמים גם בשעת פטירתו יהי' הכסף צרור בידך ותוליך עמך באופן הזה והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו אם תמיד עיניך נושאות בדרכיך לשם שמים בדרך אשר יבחר ה' היינו אל המקום אשר יבחר ה' שבכל דרכיך דעהו זה הוא המקום שיבחר ה' אז וצרת הכסף בידך לא יהי' לקח ממך לעולמים כי אשר נהנת בכסף לשם שמים ועשית צדקה וחסד בכספך אז ישאר הכסף בידך לעולמים, ובארתי כל הפסוקים שם באלה והבין:

ובזה הבין בבקר זרע זרעיך בזה האופן היינו תורה ומעשים טובים זה הוא אשר האדם צריך לזרוע בבקר, אבל בכה"ג בערב לא תנח ידך היינו אם יבוא עת הערב שילך עמך וינחה אותך לעולמי' וזה שאמר הפייטן פה הנ"ל הן בזרוע עדיך לא באו שהן אפילו זכות עצמן לא באו היינו שאין להם כאשר פירש רש"י שהמה בדוחק הפרנסה והמה מדקדקן עצמן עד כזית ועד כביצה ומברכין ורוממותיך בפיהם ומברכין ברכת המזון אף שאינו ניזונין כדי שביעה יעלו לזכרון בזכרון טוב לפני ה' זה היא אשר יעלה לזכרון לזכר עולם בזכרון טוב לפני ה' תמיד:

עוד הפעם בארתי זה הפייטן ע"ד שכתב בתורה עקב ואכלת ושבעת ורם לבבך ואמרת כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל ושמעתי לפרש בזה רוממת אל בגרונם וחרב פיפיות בידם דייקא אף שחרב פיפיות בידם והמה גברו לעשות חיל ואעפ"כ רוממת אל בגרונם הכל בשם הי ולא כחי ועצם ידי יתלו הכל בהקב"ה זה הוא בגרונם, ואמרתי זה כוונת הפייטן הן בזרוע אעפ"י שהן בזרוע המה גברו בזרועם ובידם עשו חיל אעפ"כ עדיך לא באו לא אמרו כחי ועוצם ידי שזכותם ופועל ידם עשו את החיל מה שיש להם אלא רוממות בפיהם היינו רוממת אף בגרונם תמיד מספרים כבוד אל שה' הוא על כולם מ"ה הרחמים הכל הוא בכל משלה יעלה לזכרון דייקא זה הוא בזכרונם כאשר ציוה התורה הקדושה וזכרת כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל והמה יעלו לזכרון על כל מעשה אדם הקב"ה הוא הנותן כח לעשות חיל והבין:

ובזה נראה לי לאחר העיון ליישב דברי התוספות שקאמרי לשנות הגירסא עדיך באו, ולענ"ד אף למ"ד הזה והן ניזונין בזרוע בזכות שבידם ובצדיקי' משתעי קרא הן אמת שניזונין בזכותן אבל אעפ"כ הצדיקי' בזכו' עצמן לא באו לבקש המזונות כמוכח רש"י פרשת ואתחנן אינו אלא לשון מתנת חנם אף שיש לתלות לצדיקים במעשיהם הטובים לא מבקשים אלא מתנת חנם, וזה שפיר הגירסא הן בזרוע עדיך לא באו אף שהן ניזונין בזרוע בזכות עצמן שבידם אבל עדיך לא באו המה לא מבקשים עבור צדקתם אלא רק

מתנת חנם רוממותם בפיהם היינו שאתה חפץ חסד הוא ואתה החלות להראו' את גדלך הוה יעלו לזכרון בזה הם באים והדין הן אמת שהקב"ה זן אותם בזכותם ואף הווה לא באו לבקש בזכותם אלא מתנת חנם והבין כי נעים: גמרא בת קול יוצאת וכו' מערב שבת לערב שבת דקדקתי מדוע מערב שבת לערב שבת ולמה לא מהתחלת השבוע מחד לשבת עד חד לשבת ולמה נקט הבת קול מערב שבת לערב שבת, ואי שבאמת לקט מערב שבת גם זה גופא דווקא מערב שבת ולא לקט מחד לשבת ולמה דווקא בע"ש, ובארתי ע"פ מתני' מס' שבת ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו עם חשיכה עשרתם ערבתם וכו' פירש רש"י פירות האילן לסעודת שבת שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר כדאמרי' מסכת ביצה שבת עונג מקרא וכל שהוא הוי עונג, והנה זה קב חרובין שלקט רב חנינא הוא אכילת עראי ופטור ממעשר אבל רב חנינא חיכם כדי לחייב במעשר ועשה כמו שהובא בגמרא ברכות בדורות הראשונים שפעלו לראות ולתקן לחייב במעשר שהיכנס דרך וכו' ובכן לקט מערב שבת לסעודת שבת ושבת קבוע למעשר ונתן גם מקב הזה מעשר ואז אפילו קב שלם לא נשאר לו או שלקט קצת יותר כדי שישאר לו קב ולכן לקט בערב שבת להזמן לסעודת שבת כדי לחייבו במעשר:

ובזה אמרתי תבלין נאה כי הנה מוכח בפרקי אבות רעב בא לעולם על שלא מעשרן וא"כ מוכח אם מעשרן שובע בא לעולם עד בלי די, והנה חנינא לקט מערב שבת כדי לעשר, ובכן זכת העולם לשובע וכל העולם לכן נתון בשביל חנינא בני וזכות חנינא וזכות המעשר תיא שעמדה לעולם:

ובהדי ענין זה הי' לי שעשועים עם גדול בישראל הרב הגאון מופת הדור מו"ה אלעזר לעו נ"י אב"ד ור"מ דק"ק אונגוואר:

וז"ל הטהור שוכ"ט וישע לכבוד ידידי הרב הגאון המפואר כש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד דק"ק מארטינסבערג יע"א:

יקרתו הגיעני מן עש"ק העבור ואחוש להושיבו מפני הכביד על הסתירה שהקשה מעכ"ת נ"י בתענית ט' אמרו פרנסה בשביל רבים ושאני משה כיון דהוצרך לרבים כרבים דמי האיך אמרו בברכות כל העולם ניזון בשביל חנינא בני הא יחיד הוא, ועיין שם רש"י בתענית פרנסה בשביל יחיד דאינו לצורך היחיד עצמו ובשביל רבים אם רבים צריכים לפרנסה, וכן תי' בגמרא שאני משה כיון דלרבים בעי פירשו דהם לצורך רבים ואם אמרו כל העולם כולו ניזון בשביל ח"ב הוא אומר צורך הרבים צורך כל העולם כולו וע"כ לא הקשו בס"ד משום דשם נאמר בפירש צורך הרבים לבד דחנינ' די לו משא"כ במשה לפי הס"ד דמן ירד בשבילו וכיון שירד בשבילו זכה כל ישראל בו יע"ש, ותירץ שאני משה

דמתחלה ירד מן בשביל ישראל דלרבים בעי, ומה שהעיר על תוס' ברכ' י"ז דגרסי' בא בזרוע עדיך הא איכא מ"ד דאפילו בזכות עצמן אינו נתונין, נראה לפרש האי דהן עצמן אפילו בזכותן אינן ניזונין דמניחו זכותן לאחרים וזה שאמרו כל העולם ניזון וכו' וחנינא בני די לו דלא רצה לזכות אלא להניח זכותו לאחרים וא"כ ממ"נ באו בזרוע אם לאחרים ואם לא לעצמן:

והש"י ירפאהו ויחזקהו ויזכ' להרחבת גבול לנחל' בלי מצרי' אוה"נ אלעזר לעו בהגמו"ה ירמיהו זצ"ל:

וזה שהשבתי להגאון הנ"ל, בעזהי"ת אור ליום ד' לסדר הנה כל דבר הגדיל יביאו אליך תרנ"ה לפ"ק פה מארטענסבערג יע"א:

ישאו הרים שלום, לנוכח ספיר ויהלום, ידידי הרב הגאון הגדול המפורסים, נזר ישראל ותפארתם, עמוד הזמן פאר הדור צדיק ונשגב בנן של קדושים, קדוש שמו מו"ה אלעזר רעו נ"י אב"ד ור"מ דק"ק אונגוואר יע"א צדיק כתמר יפרח:

קבלתי מכתב קדשו ואחוז צדיק במידות הטובים להשיב שאלו דבר ולא יאחר, יישר כחו ויזכה לרבות תורה עד זקנה ושיבה טובה לדור דורים. והנה הנני להשיב מה שכתב ידידי הגאון נ"י לתרץ הסתירה יש פה להשיב שהדר"ג נ"י רוצה שלמסקנא כיון הגמרא לרבים בעי דהוא צורך כל ישראל שירד המן כן הוא דעת קדשו, בזה לא ירדתי לסוף דעת קדשו דעוד קשה איך יוכל לתרץ כן מה זה דסיים הגמרא כיון דלרבים צריך כרבים דמי מה זה כרבים דמי אם קאי על כל ישראל, הנה בודאי רבים המה והוי הגמרא בפשיטו' לתרץ שאני המן דלרבי' בעי ומה יעשה הדר"ג נ"י בגירסא דספרים אחרים שגרסו שאני משה דאלים זכותו כרבים דמי, שוב יש להתבונן בדעת רש"י מטר בשביל יחיד ואם אין צריך מטר אלא לאדם אחד וכו' בא בזכותו פרנסה טובה ושפע טובה ומחי' לכל העולם אינו בא בזכות אחד אלא בשביל רבי' שאם רבי' הוצרכו שובע שתהי' ברכה בתבואה הקב"ה ממלא אם זכו, והנה ראינו מרש"י להדיא דתולה הפרנסה בזכו ולא זכו ותרווייהו הוצרכו לרש"י רבים הצריכים לשובע וגם צריכי' זכות רבים אבל אם גם רבי' צריכי' ואין להם זכות רבי' לא בא בשביל אחד אלא דווקא זכות רבים ורבים הצריכי' אכל זה הקשה הגמ' לא היא דדווקא בזכות רבים בא הלא המן הי' בשביל משה בזכות יחיד אלמא אף דצריכי' לרבים אם אין זכות רבים בא בשביל יחיד כי בשביל משה בא, ובאמת הגמרא מקדים דקושי' נמי כשמת משה נסתלק המן אלמא דרק בשביל משה בא והוא יחיד ואם הי' בא בשביל ישראל דהוי רבי' למה נסתלק המן כשמת משה, ועל זה מתרץ הגמרא שאני משה כיון דהוצרך לרבים כרבים דמי, ולע"ד נראה כתנא דפרקי אבות משה זכה

זיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו ושפיר נמי הגירסא דאלים זכותי' דמשה, וע"ז שפיר הקשתי מגמרא פה דחנינא דנמי בעי הפרנסה בשביל יחיד וע"כ צריך לומר דגם בשביל יחיד בא ולענ"ד כאשר תרצתי גם התלמיד חכם הוא הוצרך לרבים, ומה שכ' הדר"ג נ"י באים בזרוע עמך יש לכרן ולפשר בענין הזה אבל צריך עוד השכלה ואין פנאי להאריך, ה' ימיו יארך עד זקנה ושיבה גובה לרבוץ תור' בישראל אוה"נ מוקירו ה"ק מרדכי: שוב שנית קבלתי מכתב מהגאון הזה בענין שזכרתי למה נקב בת קול יוצאת מערב שבת הה לשונו הטהור. בעזה"י שוכ"ט לכבוד ידידי הרב הגאון המפואר כש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד בק"ק מארטיענסכערג יע"א: יקרתו הגיעני ולנכון דובר בזה וכו' ועל הערת מעכ"ת נ"י למה אמרו בבת קול וחנינא בני די לו וכו' מערב שבת לערב שבת, י"ל בפשיטות דכללא בידן אי אתעבד בי מצוה חדא לעבוד בו מצוה אחרינ' ואם אמרו כן במצוה כ"ש ברשות, והנה כתוב והיה ביום השישי והכינו ובודאי ר"ח ב"ד הוה בוחר להכין קב חרובין בערב שבת לצורך שבת ויקיים בו מצו' הכנ' ומזה נשאר לכל ימי השביע היה מדבר הנעשה בו מצו' וזה א"א בשאר הימים זולת ערב שבת, גם י"ל דמצינו בגמ' ב"מ משבת לשבת או מליל שבת לליל שבת פרושי לשבת או ליל שבת דלא הי' צריך אלא רק לשבת וה' בכל ערב שבת ושאר ימי השבוע הי' יושב בתענית אבל הראשון נראה עיקר דבזה מדוייק ג"כ דבכל יום ויום בת קול יוצאת וכו' ודילמא יאכל למחר הרבה ואיך יוצא ב"ק על העתיד ואל תאמן בעצמך, אבל הבת קול הי' כי עשה מצוה במה שאכל וכבר אכל:

דברי הדש"ת אוהבו המברכו בברכת ישוע' והרווחה אלעזר לעו בהגאון מו"ה ירמיה זצוק"ל:

על זה אין פה להשיב כי דברי הגאון הזה נחמדים להשכיל, אך צריך בזה להסבר הלא אנן קיי"ל כב"ש מצא בהמה נאה אוכל הראשונה ומניח השניה ומחד לשבת לשבת והוה גם בשאר ימים יוכל לעשות הכנה אך י"ל דעדיין לא נעבד בו מצוה כי המצו' יהי' דווקא אם אוכל ממנו ביום השבת אבל אעפ"כ יש לעיין אם מצות הכנה נמי הוא מחד לשבת כבר נעשה מצוה בזה מצוה דהכנה ושפיר אוכל עדיין מדבר מצוה, אבל כראה להמתיק דבריו היקרים כי באמת ב"ה אינו סובר כן אלא ברוך ה' יום יום ורק עיקר הכנה הוא מערב שבת וידוע הב"ק אמר הלכה כב"ה עיין פסחים דף קי"ו וערובין וא"כ הב"ק שפיר אמר כב"ה שפיר עביד מערב שבת לערב שבת ובת קול חפץ כב"ה: ואפשר בזה לכוין שבת קובל יוצאת בכל יום ויום ויהי' ככה הפירוש בת קול יוצאת בכל יום ויום כל העולם נתון ובכל יום ויום קאי על העולם ניזון והוא ברוך ה' יום יום ולא

מחד לשבתא לשבת אלא כב"ה והוא נכון בעזה"י ולאחר העיון אמרתי לפרש הגמרא ואולי יפה כיון בזה ר"ח ב"ד ע"פ הגמרא והרמב"ם הלכו' עניים הלכא א' וגמרא בבא בתרא דף ח' שקאמר שם בכל עיר ישראל הי' קופה של צדקה והגבאים מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת לוקחין מכל אחד מה שראוי ליתן והגבאים מחלקין המעות מערב שבת לערב שבת, והנה גם על הגמ' הנ"ל צריך הבנ' שמחלקין מערב שבת היינו על כל שבעה ימים ומדוע לא ביום אחר אבל לזה י"ל טעמא דגמרא הוא בערב שבת לחלק היינו תחילה מחלקין על שבת קודש זה הוא קודם שיהי' לו עונג שבת ונתון שבת ולכן לוקטין בערב שבת ומיד מחלקין שיהי' קודם כל לשבת קודש וזה הוא לכבוד שבת קודש לוקטין בערב שבת כדי שיקיים והכינו את אשר יביאו וממילא אז מחלקין מיד לכל השבוע, וזה כוונת ר"ח ב"ד הוא הולך ללקוט לכבוד שבת מערב שבת לשבת וממילא כיון שלקט לקט מיד לכל השבוע וקב חרובין די לו לכל ימי השבוע עד שבת קודש הבאה ותמיד הי' לוקט בערב לכבוד שבת כי הני תנאים דמכינים עצמם לכבוד שבת בקידושין רש איש מקדש רב ספרא מלח שבוטא וכו':

ובכן שפיר נמי בגמרא והרמב"ם הקופה קבצו ולקטו מערב שבת לכבוד שבת להכין לעניים תחילה לעונג שבת ואז ממילא יתן להם לכל ימי השבוע ונעול דגמרא וטעמא דר"ח ביד חדא נינהו. והנה ר"ח ב"ד אף שהוא הי' עני ומצער ממזונת ואכל רק חרובין קב אחד לכל ימי השבוע אעפ"כ לא לקח מהקופה מתנת עניים כי די לו בקב חרובין היינו לו מה ששייך לו מה שהוא ביגיע כפו לקט ולא נהנה משל אחרים, והנה מוכח סוף מסכת פיאה במתני' כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת עד שיפרנס אחרים משלו ולכן שפיר בא הבת קול ואמר כל העולם כולו נתון בשביל חנינא בני דהיינו חנינא בני יש לו זכות גדול לפרנס אחרים משלו היינו מזכותו יען כי הוא הי' צריך ליטול ואינו נוטל כי בכל ערב שבת הי' מחלקין הקופ' לעניים והוא לא לקל מקופה זו אלא הולך ללקוט בערב שבת החרובין והי' צריך ואינו ניטל זוכה לפרנס אחרים משלו לכן כל העולם נתון בשבילו משלו מזכותו והבין כי נעים:

ואפשר גם לפרש שם במתני' כל מי וכו' ואינו נוטל אינו מת מהזקנה עד שיפרנס אחרים משלו היינו מזכותו יפרנס אחרים מאחר שהוא מסתפק במועט שנאמר ברוך הגבר אשר שם ה' מבטחו הבטחון בה' מגדיל זכותו של הגבר, ואמת נמי כפשיטא דהקב"ה יזדמן לו עושר שיכול לפרנס אחרים אבל גם זה במשמע משלו מזכותו והבין:

והנה בענין זה כתבתי לכבוד הרב הגאון הגדול מופת הדור ופאר דורינו קדוש שמו מו"ה שמחה בונם סופר נ"י אב"ד ק"ק פרעסבורג. וגם בהדי זה שאלה א' לברר וזה שהשיב לי:

בעזהי"ת יום ג' יתרו תרנ"ה לפ"ק. שלום וכ"ט לכבוד ידידי הרב המה"ג הגאון חריף ובקי בעל פיפיות ותיק מלא עתיק כש"ת מו"ה מרדכי פרידמן נ"י רב בק"ק מארטיענסבערג יע"א:

אחדש"ה מכתבו היקר קבלתי ואף כי ידוע אני טריד ומוטרד בכל עת בכל זאת לא יוכל לשער כמה גברו הטרדות והטרחות וכו' וה' יעזור ויושע. וראיתי שאלותו ולא ידעתי ששאל אותי בענין הזה כי לא צריך לדידי ידיו רב לו להורות בענינם חמורים ביותר, אך שלא להשיב ריקם צוותי להעתיק לכ"ת תשובה אחת בענין הזה מה שכתבתי מקדם ומתוכו יוכל לדון גם בנידון דידן ועל שאר תמיהות וחידושים בסוגי' דמסכת ברכות ראיתי רק בהעבר' בעלמ' ואמרו לי כי טוב אבל לא עינתי בהם בפרט בדברי אגדה א"א לשום עיון כעת וה' ישלח לו במהרה רפוא' שלימה וגמורה ויהיא בריא אולם ותתחדש כנשר נעור' ויאריך ה' ימיו ושנותיו בנעימים כחפץ ידידו דורש שלומו תמיד, חותם בברכה ה"ק שמחה בונם בהגמהמ"ס זצ"ל והבאתי פה מכתב קדשו יען שבירך אותי ברכה שלימ' יקיים ברכה הזאת למשמרת עולם פי צדיק יהגה רצון:

גמרא למימרא דריש חייש ליהורא הנה הא דנקט במתני' חתן פטור מק"ש וכן הובא הרמב"ם פ"ד מה' ק"ש הלכה ו' מי שהי' לבו טרוד ונחפז לדבר מצוה פטור מכל המצות ומק"ש לפיכך חתן שנשא בתול' פטור מק"ש וראיתי בספר הנחמד דברי ירמיהו שכתב לכאורה יש לעיין אם אפילו מי שיש לו בנים וקיים מצות פו"ר ורק לערב אל תנח ידך דהוא דרבנן א"כ כה"ג הספק בינה יבטל מק"ש דאורייתא למאן דס"ל דק"ש דאורייתא ויהי' נשמע מזה העוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא דלא נראה כן, שוב מצאתי בצל"ח כן וכתב ואולי כיון שכבר נשא אותה בחופה חייב הוא לקיים מצות פו"ר מצות עונה וטרד טרדה דמצוה הוא ובפ' משניות כתב שעוסק במצות פ"ו ומזה באמת דעת ספר רוקח בקיים כבר נמי חייב אלא מסתימת הפוסקי' ויבינו כאן נראה בכל גונא פטור עכ"ל:

והנה בזה יש לי נסתפקתא אף שדברי ירמיהו כינה ואירהא אם גם קיים פו"ר מכל מקום פטור מק"ש אבל לי ספק בה"ג אף דפטור אבל אם רוצה לקרות בה"ג קורא גם לרשב"ג כיון דמדאורייתא חייב בק"ש ורק הוא מצוה מדרבנן דפטור משום מצוה דרבנן לערב אל תנח ידך בה"ג לא חיישינן ליהורא הוא רוצה לעביד כדין דאורייתא ודאורייתא אין עליו עוד חיוב מצות פו"ר כלל כי כבר יש לו בנים ואינו טריד בטרד' דמצוה דאורייתא ואפשר בה"ג לא חיישינן ליהורא, או רש לומר אף בה"ג הוא יהורא סוף כל סוף חכמים פטרו אותו:

שוב שנית יש לי ספק הא מוכח ממתני' חתן פטור וכו' לילה הראשונה על מוצאי שבת אם לא עשה מעשה, והנה אם בלילה ראשונה לא עשה מעשה אז בלילה השני' פטור מק"ש אבל בה"ג אם רוצ' להחמיר לענ"ד קורא כי לא שייך יהורא כי מי יודע שעוד לא עשה מעשה ובה"ג אם רוצה להחמיר קורא, וכאשר סיים המתני' חתן אם רוצה לקרות קורא ורשב"ג אמר לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול הוא קאי על חתן לילה הראשון ואפשר בזה בלילה השני' גם רשב"ג מודה דקורא דכל טעינא משום יהורא ובלילה השני' לא שייך יהורא כי מי ידע שלא עשה מעשה אך כאשר מסיק הגמרא רשב"ג אדרשב"ג לא סתר בכונ' תליא מילתא ואנן סהדי דלא מצי מכוין נפשי' א"כ כיון שלא מצי מכוין נפשי' כל זמן שלא עשה מעשה מה לי לילה הראשון או שניה כיון דטריד בטרדה דמצו' לא מצי מכוין נפשיה:

והנה ראיתי דעת פירש המשניות להרמב"ם דטעמא הוא משום יהורא שכתב ענין דברי ר' שמעון הוא אומר כי כשיקרא וביטו אליו בני אדם בהוד וכבוד וכשהוא מדקדק במצות ואפשר שיה' מעשיו לפנים ולא לשם שמים וא"כ לפי הנ"ל בלילה שניה אף שלא עשה מעשה קורא שלא שייך יהורא כהנ"ל והן אמת לפירש המשניות קושיות הגמרא רשב"ג אדרשב"ג קשה מאוד וצריך לומר מפכינן כי לטעמא משום יהורא צריך לתרץ מפכינן:

והנה הי' נראה לענ"ד לומר פלוגתא דרשב"ג ורבנן במתני' דרשב"ג סובר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול תליא בפלוגתא דר"ש מתני' רבנן אמרו עד חצות ור"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר זמן ק"ש ואם בניו בודאי כאביהם סוברים דעד שיעלה עמוד השחר כן למד להם במעשה שבאו בניו מבית המשתה, וא"כ יש לומר רבנן דסברי זמן ק"ש רק עד חצות ובכן אמרו חתן אם רוצה לקרות קורא מיד בתחלת הלילה כי לזה כ"ע מודה אחר המעשה גם בלילה הזה מחויב לקרות כבר עבר הטרדות ועבר המעשה וכן משמע לשון המשנ' חתן פטור לילה הראשונה עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה משמע דהוא רק פטור טרם המעשה אבל אחר המעשה כבר החיוב עליו ומהיכא תיתא יבטל לגמרי, ובכן אמרו חכמים פה אם רצה לקרות קורא מיד ק"ש בזמנה בתחילת הלילה כי כיון דזמנו רק עד חצות להרחיק מן העבירה שפיר מיד בהתחלה לקרוא דילמא יפשע אז אם כבר עבר המעשה ולא יקרא, ורשב"ג סובר כאביו כל הלילה זמן ק"ש ויוכל לקרות ק"ש אחר המעשה ולשמא יפשע לא חי שינן כיון שזמנו כל הלילה א"כ למה יאמר ק"ש קודם המעשה בטרדה כי לשמא יפשע לא חיישינן ויאמר אחר המעשה:

הנה לפ"ז אם מהפכינן בודאי מפכינן שם בערבי פסחים כי פה יוכל לתלות בה"ג מילת' בטעמ' רבנן לשיטתי' ורשב"ג לשיטתו. והן ככה מוכח ממתני' פה כאשר בארתי שחתן

רק פטור מק"ש אם לא עשה מעש' אבל והעשה מעשה גם בלילה הראשונה חייב בק"ש לאחר המעשה רק פטור מהתחלת הזמן ק"ש דקורא משעת צאת הכוכבים מזה החתן פטור ויוכל להמתין עד אחר המעשה, ולפת הביטול שמבטל מק"ש הוא רק שעה או שתיים כי לרבנן עד חצות ולרשב"ג עד עמוד השחר יוכל לומר ק"ש, ולענ"ד זה שאמר ר"ג אין אני שומע לכם לבטל ממנו עול מלכות שמים אפילו שעה אחת וראיתי גם בספר דברי ירמיהו שצריך הבנה מה זה אפילו שעה אחת ולהנ"ל ניחא כי כל הביטול הוא רק שעה אחת ולהנ"ל ניחא כי כל הביטול הוא רק שעה חדא כי מצותו הוא בק"ש בזמנה בצאת הכוכבים ורק לשעה או לשתיים מבטל וגם אפילו שעה זה אין שומע לכם לבטל עול מלכות שמים ובכן אני קורא מיד בזמנו אף שר"ג אמר מצותו עד עלות השחר אבל אעפ"כ המצוה הוא בזמנו ונכון:

ואביא פה עוד אגרת תשובה אחת שקבלתי והגאון מופת הדור כש"ת מו"ה דוד ניימאנן נ"י ראש ב"ד דק"ק פרעסבורג, והתשובה יבין מה שנסתפקתי. וזה לשונו הטהור:

בעזה"י א' תרומה תרנ"ט:

שלמה רבא לגברא רבא ה"ה ידיד נפשי ורב חביבי המפורסים לגאון ולתפארת בנש"ק כשית מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד דק"ק מארטיענסבערג והגליל יע"א:

מכתב כבוד קדשו מפ' בשלח הגיעני בזמנו ומפני טרדות וחלישת כח בט"ר התמהמהתי לשמור מצותו כי קשה עלי מלאכת הכתיבה וכו' ועכשיו לא אוכל עוד להתאפק וארשום קצת ממה שעלו בעיוני ובזכרוני כי ראשי ואיברי כבידות עלי וא"א לעיין מחדש וגם מה שכתבתי מדעת עצמי יצא מלבי לבא דאינשי אינשי ולא באתי אלא לציין אתה מקומות שכיון הדר"ג נ"י לדעת הגאונים שכבר קדמוהו מה שנסתפק הדר"ג נ"י אם בלילה שני' שייך ג"כ יהורא בזה כיון לדעת הגאון רבינו עקיב' איגר שנת' בתוס' על המשניות בזה"ל אפשר ואפשר בליל ב' אף בלא עשה מעשה שרי לקרו' דלא מחזי כיהורא דהרואה אומר דעשה מעשה עכ"ל:

ומה שנסתפק עוד הדר"ג נ"י אם פטור אפילו לאחר שעשה מעשה באותו הלילה ודקדק מלשון המשנה אינו שומע לכם לבטל אפילו שעה אחת משמע רק שעה אחת מבטל אבל לאחר שעשה מעשה גם באותו לילה חייב כיון בזה לדעת הגאון תפארת ישראל על המשניות שכתב בזה"ל באותו מתני' ז"ל אפילו לאחר הק"ש שעה אחת עכ"ל, יתר הדברים רק מה שעלה ברעיוני ומה אדע לחדש אשר לא ידע ג"כ הדר"ג נ"י וטורח זה למה לכפול הדברים ואולי בני ובני נמצא מכתבי הראשון. והנה חותם בברכה ישיש בשמחה שמחת פורים הבע"ל ברבי' והמשכה לאורך ימים ושנים דשנים ורעננים יגדיל

תורה ויאדיר, נאונ"ה ונפש ידידו הנאמן מאז וע"ע ה"ק דוד ניימאמן: וראיתי בתוספתא הלכה ה' פ"א שנקט החתנין וכו' עוסקים במצוה פטורין מן הק"ש ומן התפל' ומן התפלין שנאמר בשבתך בביתך (ובלכתך בדרך) פרט להחתנים ובלכתך בדרך פרט לעוסקים במצות, והנה התוספתא נקט בלשון רבים החתנים ולענ"ד רוצה לפרש בזה כי כבר כתבנו לעיל אם כבר יש לו בנים וקיים פו"ר דעת הרקח דאינו פטור ולזה קי"ל התוספתא כסתימת הפוסקים והרמב"ם דגם בה"ג פטור ולכן נקט החתנין לכללי כל החתנים בין החתן שקיים פו"ר בין החתן שלא קיים פטורים מק"ש הה שרוצה התוספתא שנקט לשון רבים (והנה התוספתא נקט גם מן התפר' ומן התפלין וזה לא נקט במתני' רק פטור מק"ש.) ועל הנסתפקתא אם בלילה הראשון גם לאחר המעש' פטור לאחר העיון ראיתי בספר והיה ברכה במשנה ה' וי' בלילה הראשון עד מוצאי שבת אם כי עשה מעשה רק הוא הגירסא בספרי המשניות ובנוסחאו' הגמרא הגירסא לילה הראשונה ועד אם ואו, נ"ל כגירס' ספרי המשניו' עד בלא ואו כך הוא נמי בספרי הרי"ף והרא"ש אין הסיפא עד מוצאי שבת מחוברת לרישא בליל' הראשון ממילא מה דמסיים אם לא עשה מעשה לא קאי על תיבת בלילה הראשון וחילוק דין לילה הראשונ' מן שאר הג' לילות דבלילה הראשונה גם אם עשה מעש' בתחילה הלילה ועדיין הוא זמן ק"ש אעפ"כ פטור כיון דבזמן דמטא זמן חיובא דק"ש הי' פטור מן התורה שוב לא חל עליו החיוב אפילו לאחר כך משא"כ אינך הג' לילות איהו קא גרם מה שלא בעל עד היום, הנה לזה תנאי אם לא עשה מעשה פטור משא"כ בעשה מעש' חייב אח"כ גם בליל המעשה, ואפשר לומר דבליל המעשה פטור גם באינך הלילות ואפשר להרות דאיצטרך לטבול אחר המעשה וכשידע שאח"כ תחול עליו חיוב ק"ש ימנע ממצוה ע"כ פטרוהו כל הלילה ובליל המעש' ואפ"ה צודק אם לא עשה מעשה רק על ג' לילות אחרו' דבלילה הראשונה פטור בין אם עשה מעשה או לא ובג' לילות אחרת רק אינו פטור רק אם לא עשה מעשה בלילה הקודמת, ולגירסת הגמרא ועד הנה הוא מחובר וקאי אם לא עשה מעשה גם אלילה הראשונה להורות דאחר המעשה חייב גם בלילה הראשונה עכ"ל עיי"ש, וסיים עוד שיש לי לומר דבזמן סידור המשנה עדיין לא גזרו לפרוש מן דם בתולים וא"כ היה יכול לבעול ולשנו' בלילה הראשונה ומצוה היא מצות פרו ורבו כי אין בתולה מתעברת מביאה ראשונה וא"כ גם כשעשה מעש' עדיין טריד משא"כ בזמן סידור הש"ס כבר נגזר לפרוש אחר המעשה אין כאן טרדא עכ"ל ועיין:

ולענ"ד עדיין יש הספק לאחר המעשה ובעילה שני' אז הוא חייב כי יוכל להיות עדיין זמן רובא בלילה חיוב לקרות הק"ש. ובאמת זה שקאמר רבי אין אני מבטל אפילו שעה

אחת כי באמת בשעה אחת גם ב' בעילות יוכל לבעול אבל זה השעה ג"כ לא רצה לבטל אלא בזמן ק"ש מיד לאמור ק"ש בזמנה ודוק היטב בכל אלה:

והנה בתוספתא נקט איפכא מגמרא נקט בשבתך בביתך פרט לחתנים ובלכתך בדרך פרט לעוסק במצוה ובגמרא ברכות י"א נקט ור"ש האי ובלכתך בדרך מאי עבד לי' האי מבעי ליה לכדתניא בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס הבתולה פטור ומפרש רש"י שטריד בטרדת בעילת מצוה והנה בתוספתא נקט בשבתך בביתך פרט לחתן:

ולענ"ד אמרתי גירסת הגמרא נכון מאוד פרט לחתן לומדין מן ובלכתך בדרך כי לכאורה דקדקתי איך נקט הגמרא ובלכתך בדרך פרט לחתן איך במשמע בזה ובלכתך בדרך חתן הלא עוד כמה וכמה מצות איכא שיוכל לומר מה דרך רשות אף כל רשות לאפוקא דבר מצוה, ובאמת התוספתא למד מזה פרט לעוסק במצוה ואמרתי כי נכון אשר הוא ע"פ גמרא קידושין דף ב' ע"ב וניתנו דברים וניתנו שלשה משום דקא בעי למתני ביאה וביאה מיקרי דרך דכתיב דרך גבר בעלמא כן דרך אשה מנאפת וא"כ מוכח מהך דביאה מקרי דרך וא"כ שפיר דנקט ללמוד מבלכתך בדרך פרט לחתן דטריד במחשבת ביאה מצוה היינו בדרך דדייק אתה חייב אבל לא בדרך של מצוה היינו בעילת מצוה והבין כי טוב: ובזה נראה לענ"ד לתרץ קושיות מעש' חייא שהקש' כיון שאמרו בשבתך ובלכתך דדרך הוא דמחייבת א"כ למה לומר הכא כי דרך מה דרך רשות ולמה כלל בגמרא ללמוד מדרך, ולהנ"ל ניחא לכן ילפינן דווקא מדרך כי דרך ביאה במשמע וזה שפיר דממעט חתן משא"כ בשבתך ובלכתך אינו במשמע חתן שקאי דייקא על חתן אבל במילת דרך שפיר חתן במשמע ולכן הביא מדרך כי בזה היטב במשמע חתן ונקט מילתא דמשמע היטב וא"כ שפיר הגמרא בגירסא דמבלכתך בדרך לומדין פרט לחתן ודוק היטב:

ובהדי זה אמרתי דברי אגדה זה שאמר דוד אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' ע"פ גמרא קידושין אמר רב יהודא אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה והיינו הכוונה כי אז ילמוד תורה בטהרה וזה אשרי תמימי דרך היינו שהמה תמימים שנושאין תחילה אשה שמיקרי דרך ההולכים אז בתורת ה' ואז ילמדו תורה בטהרה:

ובהדי זה בארתי מסורה שלש פעמים מילת ואתם בנח ואתם פרו ורבו, ביתרו ואתם תהיי לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, ובואתחנן ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום ע"פ מה שבארתי סדר קדושים המדרש ילקוט קדושים תהי' הה"ד וישלח עזרו מקודש ובארתי עיין רש"י קדושים תהי' שתהי' פרושי' מן העריו' ומן העביר' ונראה מובן ע"פ גמרא קידושין הנ"ל לעולם ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה ומבואר שם משתבח' לי

ר"ח וכו' אמר כשיבוא לידך הביאהו להן כי את' חזי' דלא פרס סודרא אמר משום דלא נסיב אהדרי' אפא מיני' אף ר"ה לטעמ' דאמר בן עשרי' ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה וכו' אלא בהרהר עבירה וזה שאמר רב יהודא אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה כי אז לומד תורה בטהרה, והנה כוונת רש"י זה הוא פרושים מן העריות ומן העבירה בודאי כונתו מן הרהור עבירה, והנה מי שנשא אשה המשמרת מן החטא מן העבירה נקרא קדוש וכן מבואר מדרש ילקוט ריש פ' קדושים למה נסמכה פרשת עריות לפרשת קדושים ללמדך שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה וכל מי שמגדר עצמו מן העריות נקרא קדוש ושמעתי בשם גאון אחד על כן נקר' נשוא' אשה קידושין שמקדש היינו איש ואשה פרושים מן העריות ומן הרהר ונקרא קדוש קדושין, והנה כן ביארתי לענ"ד כי האשה מצלת מן החטא ויוכל לקרוא קדושים וזה שנאמר במדרש קדושים תהי' הה"ד ישלח עזרו מקדש עזר זו אשתו אעשה לו עזר אז יהי' קדוש אם יקח אשה ולזה הקב"ה מסייע שישלח לו עזרו זו זוגתו מקדש היינו ע"י כן יוכל להיות קדוש וקדושים תהי' הכונה פרושים מן העריות ומן הרהר עבירה וזה ע"י עזרו זו אשתו: והנה זה הוא הפירש של המסורה ראשון נאמר ואתם פרו ורבי ליקח אשה עזר מה' לקיים מצות פרו ורבו ואז אם תקחו אשה ואתם תהי' לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כהנים המורים בתורה כהלכה ככתוב יורו משפטיך ליעקב וכו' וע"ז אשה מצלת מן הרהר ויבוא תורה בטהרה ומשמרת בעלה ובניה בבית המדרש וגר קדוש אז תקראו גוי קדוש קדושים שאדם ע"י אשה בלא הרהר עבירה ופרושים מן העריות ומקני גוי קדוש אבל עדיין יוכל לדאוג כבן עזאי שאמר רחיים על צווארו ואיך יעסוק בתורה הא אם יקח אשה ירבה לו דאגת פרנסתו מאין יבוא מחיתו, אך ידוע לנו מתניתן סוף קידושין ראיתי מימך חיה ועוף שהן מתפרנסן בצער ולא נקרא אלא לשמשך אלא שהרעות' מעשיך וקפחת' פרנסך, והנה אם אנחנו דבקים בה' ובתורתו ובמצותיו אז אבוא הקב"ה ובירך אותנו בשפע ברכה ופרנסה ואין לדאוג ועל זה בא הכתיב השלישי נא אל תדאגו מאין יבוא מחיתך ופרנסתך ואיך תחיה אם תקחו אשה אמר ואתם הדבקים בה' אלקיכם אם אתם תהי' דביקם בה' ובתורתו חיים כולכם גם אתם גם אשתך גם זרעך חיים כולכם היום פרנסה חיים וברכה כולכם היום ברוך ה' יום יום ויזדמן לך מזונותך בשפע ברכה והבון: סליק הוספה על פרק השני חסדך ה' יסעדני הטה אלי אזנך ביום אקרא מהר ענני גם בפרק השלישי בסתם חכמה תודיעני גי אל אלוקים אקרא וה' יושיעני:

מתניתן ע"ב מי שמתו מוטל לפניו פטור מן הק"ש מן התפלה ותפלין, וצ"ע לענ"ד למה שבק במתניתן לגבי חתן ונקט רק פטור מן ק"ש ואפשר לומר שם נקט פטור יכו' לילה

הראשונה ובלילה לאו זמן תפלין הוא ותפלת ערבית היא רשות זה פשיטא דפטור, ומיד נרא' אף דנקט במתניתן אם לא עשה מעשה פטור עד מוצאי שבת דווקא בלילה פטור מק"ש אבל ביום אף דלא עשה מעשה חייב בק"ש ותפלה ותפלין כי ביום לאו זמן השורש הוא ודווקא בלילה פטור ולכן לא נקט תפלה ותפלין, וראי' לדברי כי תלמידיו של ר"ג ראו שקר' ק"ש בל"ה והן אמת אם ר"ג היה מתפלל מערב גם זה הי' ראה ומדוע לא תמהו נמי על תפלת מערב אלא ע"כ תפל' מערב רשות ולא הי' מתפלל כי טרדא במצו' בודאי פוטר הרשות וזה שהשיב להם אין אני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים היינו דווקא ק"ש אבל תפלה מערב הי' מבטל משא"כ פרק מי שמתו איירי ביום שפיר דקאמר פטור מן הק"ש תפלה ותפלין אבל ראיתי בתוספתא שנקט החתנים פטורין מן הק"ש ומן התפלה ומתפלין ואפשר סובר התוספתא גם ביום פטור אם לא עשה מעשה דטריד מיקרי כל זמן שלא עשה מעשה ואמת התוספתא הישמט לנקוט בלילה הראשונה ודאי כוונתו גם ביום פטור אבל פה במתני' נקט חתן פטור לילה הראשונה וקאי דווק' על הלילו' ולא על היום ובכן לא נקנו תפל' ותפלין תוס' ד"ה מי שמתו רש"י גרס מי שמתו אחר תפלת השחר אבל נראה לר"י שהוא אחר הי' קורא ואמת רש"י לפנינו הגירסא אחר הי' קורא וכאשר ראינו מרש"י שנקט והוא דומיא דחתן דפטור משום טרדא דמצוה וא"כ כיון שהוא דומיא דחתן שפיר הסדר אחר המתניתן דחתן. ולולא דמיסתפינא הייתי אומר קצת המשך סידור ג' פרקים הראשונים ע"פ גמרא ברכות לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו' ואם לאו יקרא ק"ש וכו' ואם לאו יזכיר לו יום המיתה הה פרק קמא הוא ק"ש יקרא קיש פרק ב' היה קורא בתורה יעסוק בתורה ואם לאו יבוא השלישי מי שמתו ויזכיר לו יום המיתה ופטור מן הק"ש להתעורר כי מיתה קשה מכולם וע"י זה בודאי יתעורר ולנו רק לעסוק בתורה וק"ש ובזה ינצחו יצר הרע, עוד נראה לומר דפרק מי שמתו מסודר יפה אחר היה קורא ע"פ גמרא אין עומדין דף ל"א אמר להו רבנן לרב המנונא זוטא בהלולא וכו' לישרי לן מר מידי אמר להו וי לן דמיתנא וי לן דמיתנא וכוונתו הוא כך שסיים שם הגמרא בכל עצב והי' מותר במקום גילה שם תהא רעדה כדי שלא יבעט משמחה על כן אמרו וי לן דמיתנא והיינו יזכיר להם יום המית' ועל זה השיבם הי תורה והי מצות דמגינא עלן לעסוק בתוב"מ כמו ק"ש גם זה מגינא עלן ולא צריך להזכיר יום המיתה, אבל החתן ביום החתונה דפטור מק"ש ומלימד התורה טוב לו להזכיר יום המיתה וי לן דמיתנא וכו':

וזה שאמר שלמה עת לבכות ועת לשחוק עת ספוד ועת רקוד ועל זה כוונתו גם בעת שחוק צריך העת לבכות להזכיר בעת שצריך לבכות יום המות אז לא יבעט בשחוקו כן

עת ספוד ועת רקוד היינו להזכיר וי לן דמיתנא ועת רקוד כשעת שהוא רקוד כפירש רש"י בחתנים וכלות לכן נראה שהוא סימן עת רקוד הוא חתן. והיא עת שחוק חתן שנשא אשה ומתה סיים פירקא לכן מיד סמוך פרק מי שמתו יזכיר לו יום המיתה זה יהי' לסמוך לחתן לנשואין הזכרת יום המית' והלכו שניהם יחדיו אז לא יבעט וישמח בשם ה' ואנן מה נענין בתרי הי תורה והי מצות דמגינא עלן ויגין עלינו זכות התורה והמצות להיות חי וקיים ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים:

תוס' ד"ה פטור מק"ש בירושלמי מפרש טעמא אמר רב בין כתיב למען תזכור כל ימי חייך ימים שאתה עוסק בהן בחיים ולא ימים שאתה עוסק במתים, ולענ"ד בזה הבנתי מימרא דרבי אלעזר מאי דכתיב כן אברכך בחיים בשמך אשא כפי כן אברכך בחיים זה ק"ש ומהיכא משמע דזה ק"ש ולענ"ד לומר לזה משמע כן אברכך בחיים דייקא ימים שאתה עוסק בהן בחיים ואיזה זה ק"ש ותבין זאת:

רש"י ד"ה מי שמתו וכו' פטור מלקרות ק"ש לפי שהוא טרד במחשבת קבורתו והוא דומיא דחתן דפטור משים טרדא דמצוה ולפ"ז לענ"ד ע"כ נמי שייך בזה פלוגתא דלעיל אם רוצה לקרות ק"ש קורא ורשב"ג דאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ואם כן מדוע לא אשמעינן פה נמי הדין אם רוצה לקרות אם קורא או לאו ואפשר כיון רש"י בזה שאמר דהוי דומיא דחתן דפטור משום טרדא דמצוה דאז לא צריך לחזור הדין אם רוצה לקרות הא הוי דומיא דחתן ובאמת יש לומר החילוק בזה בין פירש רש"י לפירש ירושלמי לטעמא דירושלמי אפילו אם רוצה לקרות אינו קורא ואינו נוהג אז מצות ק"ש דדווקא אם עוסק בחיים אז חייב אבל לא במת מה שא"כ לפירש רש"י דהוי דומיא דחתן משום טרדא דמצוה אז באמת להחכמי' אם רוצה לקרות קורא כמו לגבי חתן ובאמת לישנא דפטור מק"ש משמע דפטור הוא אבל אם רצה לקרות קורא ולפירש הירושלמי הנ"ל אסר לקרות ק"ש ובכן לפירש רש"י אם רצה לקרות ק"ש קורא וזה שמפרש רש"י פטור מלקרות ק"ש מלישנא דפטור ע"כ משמע טעמא הוא משום דטרוד והר דומיא דחתן דפטור משום טרדא דמצוה ואם רצה לקרות קורא להחכמים וראיתי בהרמב"ם הלכות קריא' שמע שקאמר הלכה ז' כל מי שפטור מלקרות ק"ש אם רוצה להחמיר על עצמו קורא רק שלא יהי' מבוהל וע"כ טעמא משום שאין דעתו מיושבת עליו, וראיתי ברשב"א בד"ה ואינו מברך ואינו מזמן פירש אסר לברך ולזמן ואם רוצה להחמיר על עצמו אינו רשאי ובכן נראה ה"ה לתפלה ולק"ש ג"כ אינו רשאי. ולאחר העיון נראה דע"כ גם לתפלה ולק"ש אינו רשאי דגמרא מקשה מתו ומשמרו אין אבל מהלך בבה"ק לא מאי מקשה הגמרא דילמא בבה"ק אפילו איסורא איכא אבל במתו שמוטל לפניו רק

פטור אבל לא איסורא ובבית קברו' אפילו איסורא איכא משום לועג לרש אלא ע"כ לא רק פטור במת אלא גם איסורא איכא, ולכאורה יוכל לומר במתו מוטל לפניו הוי לפניו ממש ואז בודאי איסור' נמי איכא משום לועג לרש כמו בבה"ק אבל קשה לרב אשי, ולכאורה יוכל לומר דשפיר מקשה ממתו מוטל לפניו היינו לפניו ממש וא"כ אפילו אם רוצה לקרות אינו קורא כיון דהוי בפני מת הוי לועג כרש אבל קשה לרב אשי דקאמר לא לפניו ממש אלא כיון דמוטל עליו לקברו הוי כלפניו א"כ הקושי' בה"ג דילמא אם רוצה לקרות קורא אבל בבה"ק אפילו איסורא איכא וכן קשה על הרמב"ם שקאמר הלכה ז' מי שרוצה להחמיר על עצמו קורא אם כן מאי מקשה הגמרא פה אלא ע"כ צריך לאסיק אפילו איסורא איכא וצע"ג, ועיין רמב"ם פירש המשנה שנקט מי שמתו ענין דברו מוטל לפניו אינו ר"ל שיעמוד לפניו אך ר"ל קודם שיקברהו ואעפ"כ שאינו עמו במקום אחד ויהי' מילת לפניו פירש דמוטל עליו לקברו וא"כ קשה כהנ"ל אמאי מקשה הגמרא וצע"ג, ובאמת ככה אסיק רב אשי כיון שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי וזה שפירש הרמב"ם במשניות ענין דברי מוטל לפניו לא לפניו ממש אלא מוטל לפניו דמוטל עליו לקברו, ובאמת מלשון המתני' ובריייתא משמע דנקט מי שמתו מוטל לפניו ולא נקט מי שמת מוטל לפניו משמע מתו היינו קרובו שצריך להתאבל וממילא כן מוטל לפניו הוא וא"כ תירץ רב אשי שייך גם לפרש כן המתני' כיון שמוטל עליו לקברו כמו שלפניו דמי וזה כלשון מי שמתו שהיינו שמוטל עליו שהוא מתו: גמרא רב אשי אמר כיון שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי שנאמר ויקם אברהם מעל פני מתו ונאמר ואקברה מתי מלפני כל זמן שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי. ובדרוש אגדה שלי אמרתי להשות הקרא בהספדא אשתי הרבנת הצדקת כאחד מאמהות רחל בת אסתר זצ"ל ואמרתי גם לפרש פסוק שלמה אשת חיל מי ימצא רחוק מפנינים מכרה וסיים בטח בה לב בעלה וכו' וקמו בניה ויהללו קמו בעלה ויהלל תנו לה מפרי ידיה ויהללו בשערים מעשיה, אמרתי אשת חיל אשר כל כבודה פנימה מי מכיר אותה ומי יוכל ליתן לה שבחה הלא כל כבודה פנימה ולא יודע שום אדם מעשיה וחשיבתה כי היא מוצנע בסתר המדרגה אבל יוכל אותה להללה רק בעלה אשר עמה וגם בניה אשר היא מגדלת בתוך ביתה זה יודעים יקר תפארתה זה מספרים שבחה מחכמת ביתה חכמת נשים בנתה ביתה בצדקתה ויקרתה, וזה שאמר שלמה אשת חיל מי ימצא היינו אשת חיל אינו בנמצא שום אדם לא מצא אותה כי אם תמיד כבודה פנימה ומי ראה אותה ומי מכיר אותה רחוק מפנינים מכרה כמו הפנינים טמונים ורחוק כמו היא אבל סיים לכן קמו בעלה ויהללה בעלה יוכל להלל קמו בניה ויהללה רק בעלה ובניה יכולים להללה כי זה דרים

יחדיו ואשת חיל עמהם בבית זה יהללו ואמרי תנו לה מפרי ידיה כי הבנים המה פרי ידיה אשר היא עמלה עמהם וכן בעלה ויהללו בשערים היינו שערי שמים ושערי גן עדן מעשיה:

ובזה בארתי קרא פה ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכות' ועיין רש"י על שם ד' זוגות, ולע"ד נראה שהיא מיתה בקרית ארבע היינו ארבע כותלי הבית כי רק כבודה היה פנימה ולא היכרו אותה חוצה ובכן ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה רק אברהם בא לספוד קמו בעלה ויהללה אברהם ידע צדקתה ובכן לו יאות למספד ולא יאות לבכות, וזה שאמר אברהם אף שקמו מפני מתו אמר להם כי מרמז להם שבחה כי רב שכל כבידה הי' פנימה ומי יכיר את צדקתה כי אם אברהם ואמר ואקברה מתי מלפני דייקא תמיד הי' לפני רק לפני היה וכל כבידה היה בבית פנימה לכן אני בעצמי באתי לספוד ואתם לא הכרתם כי כל כבידה פנימה ודי שבח הגדול הזה לעשות עמה חסד ולתן לי אחוזת קבר עמכם שתהא צדקת זה תוך גבולכם:

ועוד ביותר בארתי קמו בניה והללו קמו בעלה ויהלל כמוכח בגמרא נשים במאי זכין דנוטרה לגבר' בבית מדרשה ויגדלם בניהם לתורה וינטרם בבית מדרשם וזה קמו בעלה והללה שנטר' בעלה בבית מדרשה קמו בניה והללה שהי' מגדלם לתורה וראינו בנים בני תורה ובעלה בחכמת התורה וזה שבחה וזה שקאמר תנו לה מפרי ידיה אם בניהם מגודלם בתורה ובעלה יושב בבית המדרש ללמוד ולהגות בתורת ה' זה הוא פרי ידיה שהיא נוטרה אותם והיא מגדלת בני' לתורה ויהלל בשערים בשערי תורה מעשיה:

וזה בארתי פה המדרש אברהם מהיכן בא ועקידת יצחק ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה אמר המדרש מהיכן בא שהיה לו צער ממיתה מה הי' הצער הגדול ומה היה השבח שלה שבא לספדה ולבכותה אמר מעקידת יצחק בא לאשה אשר לה בן כיצחק והיא מגדלות אותו עד שהיה צדקת של בנה יצחק כל כך שהיה מרוצה לעקידה בשמחה זה האשה ראוי הוא לספדה ולבכותה:

ובאלה נראה להבין כי קאמר הקרא ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה ולא נקט במה ספדו אותה הו"ל ליכתוב נמי דברי הספדו ולהנ"ל נראה כי התחיל ויהי חיי שרה שני חיי שרה ופירש רש"י וכך הפירש כולן שוין לטובה בת ק' כבת כ' לחטא שהיתה מנוקה מעון וגם כתב אז ותמת שרה בקרית ארבע כאשר פירשתי ששם תמות בין ד' כותלי הבית כל כבידה פנימה וזה נראה להבין ויבא אברהם לספוד לשרה היינו בעלה שכתב פה בא אברהם לספוד היינו שני חיי שרה וכו' בת ק' כבת כ' לחטא ליופי כי לכאורה אין חידוש אם בזקנתה אינו חוטא אבל אם יפי' היתה כמו בנעוריה בודאי שבח גדול

שנשאר' בתמותה וגם ותמת שרה בקרית ארבע גם זה היה ההספד של אברהם שתמת בי"ד כותלי כי כל כבודה היה פנימה וזה הי' ההספד מה שאמר למעלה בזה בא אברהם: ואגב גרר' אכתוב פה דבר נחמד שחידשתי ע"ז המדר' מהיכן בא ועקידת יצחק כי באמת תמהתי בא רק אברהם לספדה והיכא נשאר בנה יצחק מדוע לא בא גם הוא לספוד לאמו ולבכותה. והנה ראיתי במדרש וישב אברהם אל נעריו ויצחק היכא הי' שלחו ללמוד תורה בבית מדרשו של שם, ולפי"ז נראה לי לכן לא בא יצחק לספדה כי תלמיד תורה נגד כולם ולא רצה אברהם לבטלו מתלמיד תורה ובזה פירשתי זה המדרש כי באמת חידוש גדול הוא אברהם אשר לאחר עקידה היה יצחק לו כברי' חדשה כאשר נולד לו אותו היום ולב אב שמח לראות בנו חי וקיים וידוע לו שצדיק הוא כי גם יצחק מסר נפשו לעקידה ברצון טוב וא"כ היה לו לאברהם לשמח עמו לכל הפחות יום או יומים חודש או חדשים ולהביא לביתו לראותו ולחבקו ולנשקו אבל אברהם ברוב צדקתו לא רצה לבטלו מלימוד התורה ושלח אותו מביתו גם קשה מאוד לאב זקן אשר נולד לו בנו בזקנתו לשלוח מביתו בלי לראותו מדי יום ביום אבל זה אינו חידוש אברהם שעקד אותו ורוצה לעקוד אותו לפני ה' בודאי ברוב שמחה שלח בנו לבית המדרש שמרחקים למען ה' ותורתו ואמת גם כמו עקידה שעקד את בנו גם פה עקד את בנו מביתו למרחקים ללמוד תורה ובכן אפי' לביתו לא הביא ושלח אותו ללמוד כי צדיק צדקות עשה תמיד ואם בלב הצדיק הי' לעקוד את בנו גם זה יוכל לסבול ועשה באהבה: וזה שקאמר המדרש ויבא אברהם מהיכא בא היינו מדוע בא רק אברהם לספוד לשרה ולא יצחק בנו ואמר מעקידת יצחק בא דע שבא מעקידת יצחק היינו כמו שהוא הי' רוצ' לעקוד אותו להקב"ה לקרבן עשה גם עכשיו עקידה שמעקד אותו ושלח אותו ללמוד תורה גם זה הוא כמו עקידה והבין כי נעים. י"ח ע"א רב אשי אמר כיון שמתו מוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי שנאמר ויקם אברהם מעל פני מתו ונאמר ואקברה מתי מלפני וכו' ולענ"ד לא הבנתי האיך מוטל לקברו כמוטל לפניו דמי האיך מוכח זאת דילמא אברהם שם מחזיר פניו היה ממתו אבל עדיין מוטל לפניו כי מוכח בפסוק שם ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה ובודאי תחלה עשה לה הספד וכל באי שער עירו עיר חברון הי' שם בשעת ההספד ואז אחר הספדה ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת ולא כתיב וילך אברהם אל בני חת אלא מיד אשר יקום מעל פני מתו דייקא הי' מחזיר פניו ממת ודיבר אל אנשי חת ובה"ג שפיר שייך אז לומר ואקברה מלפני אברהם היה משמר מתו כי היתה שרה מוטלת לפניו ומאוד צ"ע וכאשר מפרש רש"י בתורה שם לכל באי שער עירו שכולו בטילן ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה ובודאי כולם היה עומדי' שם בעת

שהיספד אברהם את שרה ובודאי היה רק מחזיר פניו ממתו ומיד הי' שם בני חת ודיבר עמהם ומאוד צ"ע. והנראה קצת ליישב את אלה דבאמת למה קם מפני מתו ולא דיבר מיד עמהם כבר פירש בעל הטורים מעל פני מתו מלמד שאסר לספר לפני המת והנה כל אלה ללישנא בתרא לעיל דף ג' דכל שכן מילי דעלמא דאסר אבל ללישנא קמא מילי דעלמא לית לן בה א"כ מדוע לא אמרו ובפרט לענ"ד זה היה דברן של מת מה שנוגע למת עצמו לקבור אותה ואעפ"כ צריך לומר מיל' דעלמ' אף דבריו של מת אסר בפני המת כלישנ' בתרא, והני להאי לישנא כעת אנכי מסופק אם מחזיר פניו ממת אם בה"ג מותר לספר אף במילי דעלמא כמו שמוכח פה ברייתא ורמינהו דמחזיר פניו ואוכל ואינו מיסב ויש לומר אם גם במחזיר פניו אסור לספר להאי לישנ' אז שפיר מתרץ רב אשי פה כיון שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי ואין לומר דאברהם רק קם מעל פני מתו דרק החזיר פניו אבל מתו עדיין מוטל לפניו הא ע"כ בה"ג אסור לספר לפני המת וע"כ איירי דהלך לגמרי מעל פני מתו ואעפ"כ אמר ואקברה מתי מלפני ויש לומר רב אשי סובר כלישנא בתראי לעיל וכל אלה צריך עיון וראיתי במשנה למלך הלכות אבל בפי"ג הלכה ט' שנסתפק אם שייך לועג לרש במת קטן או אשה וכתב הצל"ח אמנם לפי דעתי בקטן ודאי שייך לועג לרש דמה בכך דעתה קטן הלא אם היה חי היה מגיע לכלל תורה ומצות ועדיין נסתפקתא שלי בנפל שלא ידע אם כלו לו חדשיו, והנה בזה אפשר דלא שייך לועג לרש כיון דלא יוכל להחיות אבל בכלו לו חדשיו ג"כ שייך לועג לרש דאם היה חי הי' ראוי לתורה ומצות וא"כ ספק לענ"ד בה"ג וגם אלה לא אמנע להזכיר בה"ג ספק שלי אם פטור מק"ש או לא כאשר בארתי וצ"ע כל אלה:

ועוד יש לי נסתפקתא אחרינא בסומא שפטור ממצות כמוכח משיטת' אם שייך בסומא במת לועג לרש או לא שייך, ומצאתי דאתי לידי וראיתי בס' מגן גבורים שהקשה קושיא נפלאה עיין גמרא דף י"ט והא רב יוסף אפקא סמיך לק"ש והקשה מאי מקשה הגמרא מרב יוסף הא לכאורה יש לומר אף דאמרינן עוסק במצוה פטור ממצוה אבל היכא דיוכל לקיים צריך לקיים אם כן קשה למה לא יאמרו ק"ש בשעה שנושאים את המת הלא יוכל גם אז לומר ק"ש אבל מתרץ דאז לא שייך לומר ק"ש דהוי לועג לרש והקשה הא לדעת מ"ל באשה וקטן בקבר שלהם מותר להתפלל כיון דאין חייבין במצות לא שייך לועג לרש א"כ ברב יוסף דהוא סומא ור"י בעצמו אמר דעבד יומא טבא מן דאמר סומא פטור במצות וא"כ בר' יוסף לא שייך לועג לרש ושפיר דאפקיהו סמיך לק"ש ואמרו אז ק"ש עיין היטב:

ומה שנראה לענ"ד הא סומא כיון דהיה חייב במצות ורק אח"כ שנעשה סומא פטור בזה גופא שייך לועג לרש גם בסומ' בעודם חיים אם אמרי' דהוא פטור ממצות לא רשאי בפניו ללמוד כי גם באלה שייך לועג לרש ורק בקטן שלא נתחייב מעולם או באשה בה"ג לא שייך לועג לרש דהיא לא נתחייב מעולם ומ"ש דמת פטור מכל המצות וגם סומא פטור מכל המצות וא"כ בודאי גם בסומא שייך לועג לרש לענ"ד, ואם גם הסומא יוכל ללמוד ויוכל לקיים המצות גם כן שייך בסומא גופא לועג לרש כמוכח תוס' ד"ה למחר באים אצלנו דה"פ דמבייש אותם במה שהחיים מצווים והם אינם מצווים וגדול המצווה ועשה וכו' ואם כן עכ"פ הסומא אינו מצווה ועושה והבין: וגוף דברי המגן גבורים לא הבנתי דע"כ טעמא דמתניתן הוא משום טרדא דלא יוכל לכוין דעתו דאם טעמא משום לועג לרש מה זה דמחלק במתניתן את שלמטה צורך בהן פטורין ושאינו חייבין וכי משום צורך או אין צורך אנו דנין הא פה רק דנין משום לועג לרש ואם כן גם אם שלמטה אינו צורך בהן אבל כיון דמלוין את המת א"כ שייך לועג לרש ואי תימא דזה דשאין למטה צורך חייבין איירי חוץ לד' אמות הו"ל לפרש חוץ לד' אמות חייבין אלא ע"כ דעיקר הטעם הוא משום טרדא דלא יוכל לכוין דעתו וכאשר ביאור הבטנור' את שלאין למטה צורך בהן חייבין כגון ההולכים ללות לכבוד המת בלבד ופה ג"כ שייך לועג לרש אלא דאיירי חוץ לד' אמות וזה לא קתני וכו' וע"כ מוכח טעמא דמתניתן משום טרדא ושפיר מקשה הגמרא פה: הנה ביו"ד יש בזה שני דעות סי' שכ"ח סמוך לק"ש אין חילוק בין שחרי' לשל ערבית ויש מקילן בשל ערבית הואיל וזמנה כל הלילה ועיין במג"א סימן ע"ב סק"ב סמוך לק"ש מדתסם כגון ש"מ דאפילו סמוך של ק"ש ערבית אסור, מ"מ נ"ל דיש להקל בק"ש של ערבית כמ"ש תר"י דאם לא יקברינו היום יעבור על בל תלין והן אמת רבינו יונה נתן טעם אחר משום זמנה של ק"ש כל הלילה, ולע"ד נראה לומר באדם חשוב בשל לילה כ"ע מודה דקוברין סמוך לק"ש ואף שלענין שחרית לא הביא במחבר אדם חשוב דמותר וגם לא ברי"ף עיין במפרשי' מפני שבזמנינו לא שייך אדם חשוב אבל לענ"ד כל אלה בשחרית אבל בשל ערבית בלאו הכי יש להקל וא"כ באדם חשוב לית מאן דפליג דמוציאן:

הנה הרבינו יונה הקשה הא דסמוך לק"ש של שחרית אין מוציאן יש לשאול אמאי הוצרך למתני במתניתן נושאי המיטה וחלופיהן את שהמטה וכו' שהרי לא יצטרכו לעולם לקרות ק"ש בדרך, ולע"ד לא ידעתי מה מקשה הא מוכח בגמרא פה אדם חשוב שאני וא"כ באדם חשוב יוכל להוציא סמוך לק"ש ובה"ג צרך לאשמעינן הדין נושאי המיטה, ואם גם דרבינו יונה הקשה זאת על הרי"ף דלא הביא אדם חשוב שאני וצריך

לומר דהרי"ף סובר דלא שייך עכשיו אדם חשוב אבל עכ"פ בזמן המשנה היה אדם חשוב ושפיר במתני' נקט זה הדין אלא י"ל קושית רבינו יונה עדיין על הרי"ף כי היכא דלא הביא אדם חשוב למה להביא לרי"ף המתניתן את שלמטה צורך בהן וכו' הא כיון דלא שייך אדם חשוב היום גם זה הדין לא שייך אבל באמת הירץ רבינו יונה הוא פשוט שכן תנינא ואם היתחלו אין מפסיקן ושפיר קאמר במתניתן הדין דאם היתחלו ובאמת כן נקט הרמב"ם פ"ד מהלכות ק"ש ואם היתחלו והוציא והגיע זמן המקרא והן מלוין את המת כל שיש לפני המטה וכו' וכוונת הרמב"ם דע"כ המתני' להכי כיונו זה הדין על דיעבד כאשר תירץ רבינו יונה אבל אעפ"כ לרמב"ם לא היה צריך לזה כיון דהרמב"ם היקדם בדבריו אין מוציאן את המת לקוברו סמוך לזמן ק"ש אלא א"כ היה אדם גדול ואם היתחל וכו' כיון דהקדם אדם גדול רשאי ע"כ שפיר יכול ללמוד במתני' את הדין בנושאי מיטה על אדם גדול אע"כ הרמב"ם רק כיון לאשמעינן עיקר הדין דאם היתחלו אין מפסיקו לכן נקט ואם היתחלו וכו' עיין:

ומה שיש לי אחר העיון להתבונן על מגן גיבורים דרוצה לומר דטעמא הוא משום לועג לרש לכן פטור מק"ש הא אסקינן בגמרא לעיל בהדיא קושי' מותו ומשמרו אין וכו' ומתורץ הגמ' התם תוך ד' אמות הוא דפטור הכא אפילו חוץ לד' אמות פטור וא"כ ראינו דע"כ ליכא טעמא משום לועג לרש דזה רק תוך ד' אמות שייך וצ"ע:

הנה הרא"ש וגם הרי"ף לא הביא תירץ הגמ' אדם חשוב שאני ותירצו המפורשים אם אדם חשוב האידנא ליתא, ולע"ד נראה לתרץ דיש לומר כוונת הגמ' אדם חשוב שאני כיון שהוא אדם חשוב בודאי נושאי המטה נור חשובים וגדולים המה דאם המת הוא אדם חשוב המתאסקן נמי חשובים וגדולים, וראיה ממשה רבינו ע"ה שהקב"ה בכבודו ובעצמו היה מתעסק עמו זה ברור, וכבר מוכח ממתניתן לעיל לגבי חתן רשב"ג אומר אין אני שומע לכם לבטל ממנו עול מלכו' שמים אפילו שעה אחת והיינו אם הוא גדול וקורא יוכל לקרות כי הגדול יוכל לכוין וא"כ אם גדולים וחשובים המה נושאי המטה רשאי להם לקרות ק"ש, אך זה אינו לכאורה דהא ע"כ נושאי מטה אינו יוכל לומר ק"ש מפני לועג לרש וא"כ אפילו באדם גדול לא שייך לקרות אבל לזה י"ל כאשר רוצה המגן גיבורים לומר דרב יוסף סומא הו' ופטור ממצו' וכסברת משנה למלך באשה וקטן לא שייך לועג לרש ה"ה ברב יוסף לא שייך לועג לרש ויוכלו לומר ק"ש ואי משום טרדא הא כיון דנושאי מטה גדולים וחשובים ויוכלו לכוין רשאי לאומרה כאשר בארתי, ולפ"ז בסתם אדם חשוב מי שאינו סומא בה"ג אפילו נושאי המטה ג"כ חשובים לא שייך לקרות מצד טעמא דלועג לרש ודווקא ברב יוסף שרי דהי' סומא ואדם חשוב תרתי בה"ג

רשאי וזה לא צריך להביא סומא ואדם חשוב הא מילתא דלא שכיח' ובפרט זה כבר הביא רשב"ג דאם גדול רוצה לקרות קורא:

ולע"ד נראה לומר הא דמתרצי דבזמן הזה אדם חשוב ליכא, לענ"ד אמרתי איפכא בדורות הראשונים שכל אדם הי' תמים ורוב בני אדם מצוינים בתורה והלכה וביראה הטהורה אז החשוב בהם חשוב גדול כי גם כל אדם וכל הדור חשוב אבל בעו"ה בדורו' הללו מי שרק הולך בבהכ"נ בכל יום להתפלל מיקרי אדם יקר אדם חשוב כמו שמבואר גבי נח איש צדיק תמים היה בדורותיו אלו היה בדורות של אברהם אבינו לא נחשוב לכלום וא"כ בדור הזה בקל ימצא אדם חשוב ולאדם חשוב כזה כמו שבדור הזה מיקרי אדם חשוב אינו רשאי לכן לא הביאו אדם חשוב כי היכא דלא למטעי, והבין: מה שחנני ה' סוגיא דגדול כבוד הבריות וה' יגלה לנו בתורתו הקדושה נפלאות אמר רב יהודא אמר רב המוצא כלאים בבגדו וכו' עיין בביאור מרדכי שהובא כתב הרא"ש בהלכות כלאים סי' י"א וז"ל אבל אדם רואה כלאים בבגד חבירו והלובש כלאים אינו יודע אין לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו דמשום כבוד הבריות ישתוק ולא יפרשנו משוגג עכ"ל, אבל הרמב"ם פ"י הלכה כ"ט כתב אפילו היה מהלך בשוק קופץ לו וקורעו מעליו מיד וכתב הב"י בסי' ש"ג נראה שטעמו מפני שהוא ז"ל גורס המוציא כלאים פושטו ואינו גורס בבגדו ומ"ש אפילו הוא רבו שלמדו חכמה נראה שלמד כן מדסיים במילתא כל מקום שיש חילול השם וכו' עכ"ל, משמע מדבריו דלהרא"ש דגרס בבגדו לא מיירי ר"י כלל ברוא' כלאים בבגדי חבירו וקשה לפ"ז מאי מקשה הגמ' ת"ש ולאחותו מה ת"ל לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמ' הוא למת מצוה דמאי קושיא שאני מת מצוה דאיכא מצות עשה דכי קבור תקברנו דהא ליכא כאן אחר לקברו אבל לעיל במוצא בגדו ליכא מצות עשה שלא לפושטו בשלמא להרמב"ם דמיירי במוצא בבגד רבו נמי איכא מצות עשה דכבוד רבו אבל להרא"ש קשה, וצריך לומר דמ"מ כיון דטומאת קרובים ג"כ מצות עשה דהך ברייתא ר"ע היא דאמר לה יטמא חובה כדאיתא בזבחי' קיא ואפי"ה לא דחי לאו דכהונה ודחינ' לה מפני מת מצוה ע"כ דלאו משום כח העשה הוא אלא משום כבוד הבריות וכן בפסח איכא נמי עשה ומאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה אלא ע"כ משום כבוד הבריות הוא עיין היטב שם אלה דבר' ביאור מרדכי המה:

ואנכי מרדכי הקטן באתי לדון במחילת כבוד רבינו מרדכי הגדול על דבריו הקדושים ועמוקים, ונחקור על הא דהביא דאיכא מצו' עש' דקבור תקברנו והנה זה הוא מקורו מגמרא סנהדרין דף מ"ו אמר ר"י משום רשב"י מנין למלון את מתו שעובר בלא תעשה ת"ל כי קבור תקברנו ועיין ספר מגן גיבורים סי' ע"ב סק"א שמתמה כן וסיים דזה ברור

דודאי עובר בעשה ולא תעשה כמו שמבואר במשנה למלך ובלחם משנה וכן מצאנו ברמב"ן על התורה פרשת תצא שכתב להדי' דעובר על לא תעשה ועשה לאו דלא תלין נבלתו ועש' דקבור תקברנו וכן איתא בילקוט רמ"ז תתק"ל ובש"ס שנדפסה על הגהות מהרי"ב ז"ל שהגיה בש"ס שם ע"פ הילקוט אמר ר"י מניין למלון את מתו שעובר בלא תעשה ת"ל לא תלין וכו' ומניין שעובר בעשה ת"ל כי קבור תקברנו ע"ש והרי מבואר בהדיא דעובר בעשה ולא תעשה ועיין מגן גיבורים דמפרש רש"י דמפרש כל המלון את מתו עובר בלא תעשה מקבור תקברנו כוונת רש"י מקבור תקברנו מרבינן דקרא קאי גם על שאר מתים אבל הלאו מלא תלין את נבלתו קאי על שאר מתים וזה ברור:

היוצא מזה מוכח להדיא דגבי מת מצוה דליכא אחר דיקברנו יש עשה ולא תעשה א"כ עדיין בלא"ה קושיות ביאור מרדכי בחזקה מאי מקשה הגמרא מהך דלאחותו דנדחה מפני מת מצוה ובמת מצוה דאיכא מצות עשה דקבור תקברנו וגם לאו דלא תלין ואיכא עשה ולא תעשה משא"כ פה לגבי כלאים ליכא מצות עשה אפילו שלא לפשטו וא"כ מה שמפ' להרמב"ם ניחא דמיירי במוצא בגד רבו איכא מצות עשה דכבוד רבו הא גם להרמב"ם קשה בשלמא במת מצוה שם איכא עשה ולא תעשה לכן דחינן אבל ברבו איכא רק עשה לחוד ויש לומר פושטן ותו קשה לי על תירוצו דקאמר וצריך לומר דמ"מ כיון דטומאת קרובים ג"כ עשה לה יטמא חובה ואפ"ה לא דחי לאו דכהונה ודחינן לה מפני מת מצוה ע"כ לאו משום כח העשה הוא אלא משום כבוד הבריות הא להנ"ל שפיר יש לחלק מצות עשה לה יטמא לא דחי לטומאת קרובים דרק מצות עשה לחוד הוא אבל מצות עשה תקברני דאיכא נמי בהדי לא תעשה לא תלין דאיכא עשה ולא תעשה בה"ג דחינן לה לאו דכהונה וגם בפסח (דאיכא עול"ת בה"ג דחינן לה) והא דהקשה דאיכא עשה ומאי אולמא האי עשה מהאי עשה יש לומר בפסח איכא רק עשה אבל במת מצוה איכא עשה ולא תעשה דוחה הפסח ומאי מקשה הגמרא מהך בכלאים וקושי' הביאור מרדכי במקומה בחזקה, ולפ"ז נדחה נמי דברי ביאור מרדכי מה שכתב על רש"י ומעת' מה שכתב רש"י בד"ה שב וכו' וטומאה גופא שהותרה לכהן וכו' אינו ר"ל לכהן הדיוט דמהא בלא"ה לק"מ דהרי בהא י"ל דעשה דקבור תקברנו דוחה הלאו דטומאה דהרי גם טומאת קרובים דוחה בכהן הדיוט הלאו דטומאה ולא קשה לי לרש"י רק מהא דשרי לטמא למ"מ אף לכ"ג דלא שרינן לגבי טומאת קרובים אע"ג דהוא ג"כ מצוה ושרינן למת מצוה דכזה יש לומר מפני כבוד הבריות הוא דנדחה והיינו שדקדק התוס' בד"ה נזיר וכה"ג עיין היטב, ולהנ"ל קשה דשפיר יש לחלק בכהן גדול נמי ולומר מצות טומאת קרובים דהוי רק מצות עשה לא דחי הלאו דטומאה אבל מת מצוה שפיר דאיכא עשה

ולא תעשה בה"ג שפיר דחינן הלאו דטומא' ולא משום כבוד הבריות אלא משום דהוה עשה ולא תעש' וצ"ע, וגם שאר דברי ביאור מרדכי שם שסיים באלה לא אתי שפיר דוק ותבין ועיין בלחם משנה פ"ד מהלכות אבל שמתמה כן על הרמב"ם בהלכה ח' שנקט כל המלין את מתו עובר בלא תעשה שהקשה עליו הלחם משנ' וקשה כיון דכל המתניתן הוא מלא תעשה אריבוי' דתקברני אם כן הנה ג"כ בעשה דקבור תקברני וכיון שכן נמצא כל המלון את מתו עובר בעשה ולא תעשה וא"כ היה לו לומר לרבינו שעובר בעשה ולא תעשה ואפשר נמשך אחר לשון המשנה עיין היטב:

והיה אפשר לומר להרמב"ם ניחא קושית הגמ' פה מאחר שהוא מפרש רק לא תעשה ע"כ גם כאן כלאים כבוד רבו איכא אפילו עשה ואפשר מפה מוכח דאיכא לא תעשה ועשה דאל"כ מאי מקש' הגמ' אבל זה דחוק מאוד לפרש כן אליבא דאמת להרמב"ם דאינו רק לא תעשה במלון את מתו והא שפיר הקשה הלחם משנה אם בכל המת הוא לא תעשה ה"ה דאיכ' נמי עשה מ"ש וצ"ע: אך לכאורה היה נראה קצת ליישב דבריו הקדושים דהנה בתשו' רדב"ז חלק א' הנדפס מחדש סימן שי"א שכתב בהדיא דאינו עובר בבל תלין כי אם במלון כל הלילה והביא כמה ראיות לדבריו דכל מקום שנא' בתורה לא תלין הוא עד עמוד השחר ועשה דקבור תקברני עובר ביום ההריגה אחר שקיעת החמה והיחלט בזה המגן גיבורים דגם בשאר מתים ה"ה כן העשה ולא תעשה בה"ג הלא תעשה הוא רק בלן כל הלילה ועשה הוא מיד אחר שקיעת חמה אם לא נקבר, והנה יש לנו נ"מ גדולה במת מצוה ביום אין לו קוברין ויש לו קוברין בלילה בה"ג איכ' רק מצות עשה דקבור תקברני ואעפ"כ יש לומר הכהן הגדול מטמא למת מצו' כזה נמי וא"כ שפיר דאיכ' רק עש' לחוד' ושפיר מקש' הגמרא כדברי ביאור מרדכי, אך כל אלה צריך עיון וספק גדול אצלי אם בה"ג מיקרי מת מצוה לכהן לטמ' אם יהי' למת קוברין בלילה אם לא צריך להמתין עד הלילה ומת מצוה היינו רק דאין לו קוברין כלל אפי' בלילה וצריך אני לדון נמי אשר הוא ספק בעיני במ"מ אם ימתין עד למחר אז יהי' לו קוברין הרבה רק היום אין לו קוברין ומוטל במקום משומר אם רשאי לכהן לטמא לו משום עשה דקבור תקברני ולאו לא תלין שייך דווקא במת מצוה דאין לו קוברין כלל בה"ג רשאי לטמא:

והנה תנינ' בבריי' יבמו' פ"ט ע"ב ונזיר מ"ג ע"ב אי זהו מ"מ כל שאין לו קוברין קורא ואחרים עונין אותו אין זה מת מצוה והנה ספק לי אם הכונ' אם היום אין לו קוברין אף דלמחר יש קוברין איכא מת מצוה מצד מצוה קבור תקברני או דילמ' כיון דלמחר יהיה קוברין לא מיקרי מת מצוה ואין לו קוברין כוונ' אפילו למחר לא יהי' לו קוברין וגם

בסיפא דנקט קורא ואחרים עונין אותו גם כן יש לי ספק זה כוונתו ואחרין עונין אותו אפילו למחר אינו מת מצוה או דילמא מיד אם אינו עונין אותו הו"ל מת מצוה וצ"ע:
ואפשר לומר מיתורא דברייתא מדייק הא לכאורה יתר לנקוט קורא ואמרה עונין אותו אין זה מת מצוה הא זה מרישא מדוייק דנקט אין לו קוברין כלל משמע הא יש אחר דיקבור אותו אין זה מת מצוה אלא ע"כ יש לדייק דמסיפא אשמעינן מרישא הית' אומר אין לו קוברין אפילו למחר לא יהי' לו לאפוקא אם למחר יהי' לו ויוכל לשמור המת או שהמת מונח במקו' משומר בה"ג לא מיקרי מת מצוה קמ"ל בברייתא קורא ואחרים עונין אותו דייקא מיד שקורא שאחרים עונין אותו זה אין מת מצוה אבל אם הוא קורא ואין עונין אותו אף שלמחר יוכל למצוא אבל כיון שמיד אין עונין אותו מיקרי מת מצו' וכל זה ספק אצלו, ובפרט ספק אצלו אם בלילה יהי' קוברין דלא יעבור על לא תלין רק על עשה דקבור תקברני אם גם בה"ג מיקרי מת מצוה ורשאי לכה"ג מיד לקבור ורוחב לבב ירחב וה' יתן חיים לעוסק בתורה ויראת שמים:
אך גם אם אמת הדבר דאז מיקרי מת מצוה שאין לו קוברין כלל ועובר על לא תעשה ועשה עדיין אמרתי מתורץ קושית ביאור מרדכי אשר הבאתי הא פה גם קבור תקברני וגם לא תכון איכא עשה ולא תעשה ולגבי פסח איכא רק עשה משא"כ בלבוש כלאי' דאינו עשה שפיר משום כבוד הבריות דאינו דוחה, אבל אמרתי דלא קשה דהגמרא שפיר מקש' מפסח מדוע ידחה הפסח דאיכא מצות עשה ואי תימא דקבור תקברני ולא יליף לכן דוחה הא גם פה בפסח איכא עשה ולא תעשה דלא יטמא וגם עשה דפסח ומ"ש האי מהאי אלא ע"כ משום כבוד הבריות הוא דוחה ושפיר מקשה הגמרא מפסח דגם פה אם יקבור המת מצוה עובר בעשה ולא תעשה עשה דפסח ולאו דלא יטמא וע"כ משום כבוד הבריות ושפיר מקש' הגמרא:
אבל בהיות כן על כהן הגדול שמטמא למת מצו' שפיר יש לומר לאו משום דדוחה משום כבוד הבריות אלא משום במת מצוה איכא עשה ולא תעשה אבל במטמא רק עובר על לאו דלא יטמא ואתי עשה ולא תעשה ודחי העשה אבל לא משום כ"ה אבל לזה באמת יש לי לומר מכהן גדול שמטמא למ"מ לא מקשה הגמרא מידי ולזה מאוד נעלה לי לתרץ קושית רש"י ותוס' על תירץ הגמרא שמתרץ שב ואל תעשה שאני שהקשה רש"י וטומאה גופא שהותרה לכהן ונזיר לנומאל מ"מ דקא מעקר בידים הוא וכן הקשה התוס' נזיר וכהן גדול קום ועשה הוא דמטמא למת:
ולהנ"ל מאוד נעלה על כהן גדול ונזיר בטומאת גופא דמטמא ליכא קושיא כלל שם אינו טעמא מצד כבוד הבריות אלא משום במת מצוה איכא עשה ולא תעשה לכן דחי' הלאו

דטומאה, ונ"ל הקושי' רק מפסח דשם איכא נמי עשה דפסח ולא העשה דטומאה ומ"ש דדחי ודוק היטב:

ובזה נמי לומר דבר כי על תירץ התוס' מאוד קשה שתירץ דטומאת לאו אינו שוה בכל הוא וקש' לפי"ז מאי מקשה הגמרא לעיל מהך דבית הפרס ומהך דשני דרכים שם איכא לאו בכהן דטומאה דאינו שוה בכל הוא ולכן דוחה כבוד הבריות משא"כ כלאים דשוה בכל לא דוחה כבוד הבריות, עיין בביאור מרדכי שהקשה כן ולהנ"ל מאוד נעלה דהכא רק מתרצינן דלא קשה מטומאת כהן גדול משום דאיכא עשה דקבור תקברני ולא תעשה דלא תלין לכן דוחה משא"כ בבית הפרס ובשני דרכים שם ליכא עשה כלל ומדוע ידחה אלא ע"כ משום כבוד הבריות הוא דוחה ודוק היטב.

ולאחר העיון גם לפי דברי ביאור מרדכי נראה לי לתרץ קושית רש"י ותוס' דהקשה בסוף דבריו מ"מ אכתי יש להקשות דמשום כ"ה לחוד לא הוה דחינן אלא משום דאיכא גם עשה בהדי ואין ראי' להיכא דליכא עשה ורק כבוד הבריות לחוד שידחה הלאו עיין:

ולענ"ד יש לומר אעפ"כ מפסח שפיר מקשה הגמ' דהא גם בפסח איכא עשה וא"כ אוקמי האי עשה דפסח נגד עשה דקבור תקברני והוה כלא הי' ונשאר רק כבוד הבריות לחוד ולכן דוחה משא"כ על טומאת כה"ג שם שפיר שייך לומר דעשה קבור יקברנו בצירף כבוד הבריות בה"ג דוחה והא דלא מדחי משה דבה יטמא שם ליכא בהדי כבוד הבריות על זה שפיר יש להקשות כן אבל זה לא קשה כי באמת על טומאת כה"ג ונזיר לא מקשה הגמרא מידי ולא קשה כי יש לומר לכן דוחה פה משום דאיכא עשה בהדי' ומתורץ קושית רש"י ותוס' דעל כה"ג בלאו הכי אין קושי' כהנ"ל ודוק היטב:

ואם גם לפי דבר ביאור מרדכי שהקשה דאכתי יש לומר דמשום כה"ב לחוד לא הוה דחינן אלא משום עשה בהדי' ואין ראי' להיכי דליכ' עשה ורק כה"ב לחוד שידחה הלאו ויהי' הקושי' ע"כ על טומאת כה"ג דאיכא בהדי עשה דוחה משום כב"ה אעפ"כ יש לתרץ קושי' תוס' ורש"י וא"ת נזיר וכה"ג בקום עש' וכו' והנראה לתרץ כאשר תירץ ביאור מרדכי הקושיא הזאת שהביא והקושי' על הרא"ש הנ"ל דאכתי מאי פריך ממת מצוה דילמא שם משום דאיכא עשה בהדי' ויש לומר דאיירי זה הברייתא ע"כ לאחר חצות שכבר חלה עליו חובת פסח וכיון דעוסק למצוה פטור ממצו' ממילא לא חל עליו כלל מצות קבורת מת מצוה וכו' וסיים א"כ להאמת יש לענין בהיפך כיון דחיובא דפסח עליו אזדא ליה מצות קבורה אלא ע"כ דרק משום כבוד הבריות והנה אמרתי כל אלה שפיר דלא שייך דיבוא עשה דקבור יקברנו משום דחל עליו קודם מצות פסח וא"כ רק לענין פסח שפיר יש לתרץ הכא אבל בכהן גדול למ"מ לטמא וכן בנזיר שם שפיר שייך

לומר דווקא פה דוחה משום דאיכא בהדי' עשה נמי כבוד הבריות ובהדי כבוד הבריות איכא נמי עשה אבל באמת היכא דליכא עשה בהדי לא דוחה כבוד הבריות ודוק היטב וא"כ לענין טומאת כה"ג לא מקשה הגמרא מידי רק הקושיא מפסח ועל זה שפיר תירצו בשב ואל תעש שאני ודוק היטב. שוב מצאתי בפ"י שכתב מכה"ג ומסיר לא קשה כי יש לומר פה איכא מצות קבורת המת מסייע כמוכח בריש פרקן וע"ש היטב ועל גוף קושית ביאור מרדכי יש לדון אם יש מ"ע קבור תקברנו וקושיא הוא על הרא"ש ואמת הרא"ש בסנהדרין רק הביא לא תעשה אבל עשה לא הביא. וכן משמע בהדיא תשובת רדב"ז בשאר מתים רק לא תעשה אבל לא עשה עיין, אבל עיין מן גבורים הוא היחלט ע"כ דאיכא עשה ולא תעשה חזור בה ותמצא מרגניתא טבא:

ולדדי צריך עיון על רש"י ותוס' דמפרשי זאת לתרץ בקושי' כה"ג ונזיר קום ועשה הוא הא מיד צריך זאת לפרש דהגמרא רק מקשה דלאחותו מת"ל וע"כ רק מקשה מפסח ומדוע לא מקשה, נמי מלאחיו שהר היה כ"ג ונזיר ומדוע מקשה הגמרא מיד רק מלאחותו וע"כ צריך לומר מהך ליכא קושי' כתורצי או כתירץ רש"י ומדוע לא מפרש מיד על תירץ הגמרא כן: וראיתי בספר סמכת חכמים ד"ה ת"ש ולאחותו דהקשה כן ואם תאמר אמאי מקשה מסיפא ולאחותו ולא מקשה מרישא לאביו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה אמאי לימא אין חכמה וכו' וכן מלאמו ולאחיו ויש לומר דשאני כהן דהוא לאו שאינו שוה בכל וכן נזיר איתא בשאלה כדפירשו התוס' בד"ה שב ואל תעשה ואלו הסברות ידע המקשן רק סברת שב ואל תעשה שאני לא ידע לכך מקשה מלאחותו ולתירץ זה עדיין קשה הו"ל לתוס' לפרש ככה מיד בקושיא וכן רש"י הו"ל לפרש מה שמפ' לאחר התירן מיד כקושיא וצ"ע, ועיין בסמיכת חכמים מה שתירץ עוד:

הגאון רב עקיבא איגר הקשה על תירץ התוספות דמתרץ שאני כה"ג שכן לאו שאינו שוה בכל והקשה דהא לדבריהם ע"כ פירכת הש"ס רק מלשחוט פסחו וע"כ צ"ל דסביר' לי הברייי' אתי' כמ"ד נשים בראשון חוב' והו' שו' בכל אבל מלמול את בנו ודאי ליכ' קושי' דהא אינו שוה בכל וכוונתי דע"כ אינו בנשים דהמה אינם מצוה למול את בנם, ולפי"ז קשה מדקתני בבריית' ולמול את בנו יכול לא יטמא הא דלא ילפינן מטומאת כהן דמה דאינו שוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות היינו משום דחמור שהוא מצוה שבכרת וא"כ הוא גופ' תקשה מנ"ל דלאחותו אתיא להולך ולשחוט פסחו ולמול את בנו וללמוד מן ולשחוט פסח דבשב ועל תעשה אף דשוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות דילמא הקרא אתיא ללמול את בנו ומשום דאינו שוה בכל אבל בשו' בכל י"ל דלא מהני שב וא"ת עיין היטב בדבריו היקרי':

והנה לפי דברי ביאור מרדכי בד"ה ובזה אתי' שפיר שמפרש דתוס' רק קאי על לאו דטומאת קרובים בכהן גדול דזה ודאי אינו שוה בכל שהר אפילו בכהנים הדיוטים ליכא בהו לאו זה וע"כ במת מצוה מפני כה"ב דחינן לאו דידי' אבל הלאו דטומאה בכהן הדיוט דשוה בכל הכהנים אע"ג דאינו שו' בישראל מכל מקום טפי שוה בכל מן הלאו דכה"ג וכדמחלקו התוס' בכיוצא בזה ביבמות ה' ע"א ד"ה ואכתי דאין הלאו שאינו שוה בכל שוין ולענין הלאו דכהן הדיוט בלאו ה"ט כבוד הבריות שרינן לטמא משום דאיכא עש' דקבור תקברנו יע"ש:

ולפ"ז יש לי לומר הברייתא אתיא אפילו כמ"ד נטי' בראשון לאו חובה ואעפ"כ הוי יותר שוה בכל אף שאינו שוה בנשים מ"מ איתא בכל אנשים בין כהני' בין ישראלים והלאו דכה"ג אינו שוה בכל אפילו בכהנים גופא אינו שוה בכל דכהנים מותרים לטמא לקרובים וא"כ שפיר גם כן ממילא קשה אף דאינו שוה בכל מ"מ בכה"ג יותר שאינו שוה בכל היא כמוכח בביאור מרדכי ובתוס' יבמות דאין כל הלאוין שאינו שוה בכל שוין וממילא מתורץ נמי שהקש' מדוע לא ילפינן מטומא' כהן דמה דאינו שוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות ולהנ"ל נעלה דלא יוכל למילף מטומאת כהן הדיוט כי שם טעמא הוא מצד עשה דקבור תקברנו כמוכח בביאור מרדכי ומכה"ג ליכא למילף כי בכה"ג הוה לאו שאינו שוה בכל דזה ודאי שאינו שוה בכל שאפילו בכהנים הדיוטים אינו משא"כ זה הלאו שאינו שוה בכל במילה הוא יותר שוה בכל דהוא לכל הפחות בכל אנשים בין בישראלים ובין בכהנים ולא יוכל לדמות אהדדי כי הלאו שאינו שוה בכל אינן שוין וכתוס' יבמות וממיל' מתו' נמי בסוף דברי רבי עקיבא איגר הקושיא מנ"ל דקרא אתיא על פסח בשב וא"ת אף דשוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות דילמא אתיא הקרא ללמול את בנו ומשום דאינו שוה בכל היא ולהנ"ל יש לומר אדרב' זה הברייתי' דאת' פסח למולת בנו אתיא כמ"ד נשים בראשון אינו חובה וא"כ פסח ומילת בנו בהדדי נינהו זה ג"כ אינו שוה בכל כמו מילה ודוק היטב:

אך באמת דברי ביאור מרדכי צריך לי עיון גדול ולא זכיתי להבין דעת קדשו בזה שכתב לגבי כה"ג לאו דטומאת קרובים אינו שוה בכל כי אפילו בכהנים אינו ולע"ד מת מצוה הלאו דלא יטמ' הוא לאו דרחוקי' דלולא שהוא מת מצוה הוא רחוק וברחוקים איכא לאו שוה בכל כהנים וצריך לומר דכוונת ביאור מרדכי הוא כיון דאזהרה אתיא מלאו ואביו ואמו ומלאחותו ומשם מרבינן למת מצוה מותר והנה קאי ע"ז הלאו דטומאת קרובים כן צריך לומר ועדיין צריך ביאור לביאור מרדכי ומה שיש לע"ד לתמה על הגמרא כמו שהקשו הגאון רבי עקיבא איגר מדוע לא ילפינן מסתבר מילה שאינו שוה בכל מללמוד

פסח מלאחותו דשוה בכל לדידי קשה היכא מוכח ללמוד מת מצוה ולאחותו או מלאחיו אפי' אינו קרוב כלל דילמא דווקא בא הכתוב להורות לאביו הוא דלא יטמא אבל יטמא למת מצוה היינו אם אביו הוא מת מצוה אבל ברחוק שאינו מטומאת קרובי' בה"ג אפילו במת מצוה לא יטמא וקרא לאביו רק בא להורו' אם אביו הוא מת מצוה בה"ג יטמא ומהיכא ידעינן לאוקמי הקרא אפילו שאינו קרוב כלל וצ"ע:

גמרא משום כבוד מלכים לא גזרו רבנן ועיין מג"א סימן רכ"ד סק"ז שכתב משמע בגמרא דמותר לעבור על מצות דרבנן לראות וכו' ומ"מ מדסיים משום כבוד מלכים לא גזרו בה רבנן משמע דווקא במלכי ישראל אמרו ומשום כבודן:

והנה ראיתי בספר כתב סופר תשובה ל"ז לתרץ קושי' מגן אברהם בשם חתם סופר וכתב וז"ל הטהור ולפע"ד נראה דבמלכי או"ה דשייך אם יזכה יבחין לא היה צריך לשנוי שפשיט' שדוח' מצוה דרבנן דזה מיקרי כבוד שמים ומעיקרא לא הוה קשיא אלא מלקראת מלכי ישראל שהוא רק כבוד הבריות ומשני טומאה דרבנן התירו וכו' עכ"ל:

הן אמת מצאתי ראיה גמורה תורתו של משה אמת מרש"י פה ברכות משמע להדיא כחתם סופר יעיין רש"י לקראת מלכי ישראל הרי לכבוד הבריות עוברים על נפש לא יטמא וכו' ומדוע מפרש רש"י פה הקושי' ולא הימתן לפרש הקושיא עד שיסיים הסיפ' ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי או"ה ורש"י רק מפרש הרי משום כבוד הבריות והלא טעמא של מלכי או"ה אינו משום כבוד הבריות אלא משום דאם יזכה וע"כ הבין רש"י דע"כ הקושיא רק משום כבוד הבריות מהך דמדלגין לקראת מלכי ישראל אבל ממלכי או"ה לא קשה דטעמא הוא משום שמא יזכה וזה הוא כבוד שמים וליכא קושיא ויהי' ראיה גמורה לחתם סופר ולרש"י באמת היה קשה דייק מג"א דעל כרחך לא מתרץ הגמרא:

אבל לאחר העיון גם לרש"י גם לדברי חתם סופר צריך עיון גדול לפ"ז למה לגמרא כלל להביא זה הסיפא פה הלא אינו מן הצורך ודוחק לומר אגב, שוב יש לי לדקדק לדברי חתם סופר לא זכיתי להבין דמפרש כבוד השמים עדיף מכבוד הבריות האיך שייך לישנא אפילו לקראת מלכי או"ה הא אדרב' יותר המצו' במלכי אי"ה דהוא כבוד שמים:

שוב יש לי לדקדק על דברי קדשו של חתם סופר הא גם זה כבוד השמים הוא אם אנו הולכי' לקראת מלכי ישראל לראות עד כמה מגיע הכבוד למלכי ישראל ובזה יתפאר ישראל עם קדושו ואף אם לא ראה עוד מלך או"ה אעפ"כ יש בזה כבוד השמים לראות גדולת מלך ישראל ואיכא תרתי כבוד הבריות וכבוד השמים אלא אם ראה מלכי או"ה אז יבחין ביותר וזה הוא המצוה במלכי או"ה להבחין ולראות גדולת מלך ישראל ע"כ איכא

מצוה כבוד השמים לראות בגדולת מלך ישראל, שוב לא זכיתי להבין דבריו הקדושים בלישנא דאמר מעיקרא לא קשה כלל דידעינן משום כבוד שמים דחינן איסור דרבנן הא בהו"א עדיין לא ידעינן ע"כ דהוא רק טומאה דרבנן דאל"כ לא מקשה כמי ממלכי ישראל הרי כבר תירץ הגמרא לעיל בבית הפרס דרבנן ודי לחלק בין דאורייתא לדרבנן אלא ע"כ פה סברו דהוא דאורייתא וככה משמע להדיא מרש"י שנקט שע"כ לא עובר על לאו דלא יטמא וצ"ע:

ודברי חתם סופר בה"ג יש לקיים ולומר כיון הגמ' מתרץ כבוד מלכים לא גזרי שוב יש לי לומר לא צריך משום שמא יזכה ויבחין לומר דלא גזרו דזה פשיטא אם משום כבוד הבריות דוחה איסור דרבנן מכ"ש משום כבוד השמים אבל הקושיא באמת היה מתרווייהו ורק רש"י צריך עיון דמפ' הקושיא על מלכי ישראל, אבל בלא אלה צריך עיון על ח"ס מה שהקשתי בשני דיקדוקים הראשונים ומאוד צ"ע:

ומה שנראה לע"ד בזה הסוגיא לחדש אמרתי אציע להיות כתוב בספר והנראה לענ"ד להבין אמרות חכמינו ז"ל שאם יזכה יבחין ומה שנראה בהשקפה ראשונה לומר ומה שהסכמתי באחרונה בעזרת היושב בשמים:

והנה בהשקפה ראשונה היה נראה כי יש לי צריך עיון קצת על דברי רבינו הגאון כתב סופר בתשובה הזה שכתב בד"ה אחר הוצאה זו אומר אני הא דאמר ראב"צ ואפילו לקראת מלכי או"ה שאם יזכה משמע משום כבודו ליכא לאו דלכיא מצוה לרוץ לקראתו אלא דמשום הכי לא הי' מתירין איסור דרבנן רק משום כבודו של מלך ישראל כי רב הוא לכן אמר שאם יזכה יבחין התירו איסור דרבנן אבל היכא דליכא איסור מצו' לרוץ לקראתו וכן כיוצא בזה עכ"ל:

ולפ"ז מוכח מכתב סופר בלא איסור כלל בודאי שייך לומר משום כבודן כי באמת איכא נמי במלכי או"ה משום כבודן כמוכח רש"י בתורה ובילקוט בתשובה שם הובא. ולפ"ז צריך לי עיון גמרא ברכות דף ט' ע"ב כל הסומך גאולה לתפלה וכו' אמר רב זירא אנא סמכו ואיתזקי וכו' נמי מבעי למחזי' אפילו מלכא דא"ר יוחנן לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת מלכי או"ה שאם יזכה יבחין וא"כ לר' יוחנן דלא איירי משום איסור למה לומר טעמא משום שמא תכה יבחין אם האמת דצריך לרוץ גם לקראת מלכי או"ה משום כבוד והיכא דליכא איסור היחלט הכתב סופר דאז לא צריך טעמא דשמא יזכה ואיכא טעמא רבה משום כבודו ומצוה אפילו לרוץ לקראתו ועיין היטב וצ"ע:

וכיון שבאנו לעיון בדבר הזה אמרתי אתבונן' להבי' ראיה לדעת הרמב"ם והיא נגד דעת ספר חסידים שהובא במג"א פה דעת ספר חסידים דאם ראה המלך פעם אחת לא יבטל מלימודו אם לא שבא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר וכבר כתב כתב סופר טעמא משום דטעמא אם יזכה יבחין די בפעם אחת וכתב ולפ"ז הרמב"ם וכו' וסיים ולפי שיטות הרמב"ם דמדלגין קאי על תרווייהו משמע דשויא בדינא כמו שמדלגין על ארונ' של מתים לגבי מלכי ישראל כל פעם שבא כן אפילו לקראת מלכי או"ה דלא כספר חסידים: והנה שפיר קאמר הכתב סופר דרק מהרמב"ם משמע כן אבל לא מהגמרא כי לכאורה ג"כ מגמרא משמע דלא כספר חסידים דנקט מדלגין ע"ג ארש"מ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת וכו' אלא אפי' לקראת מלכי או"ה משמע מגמרא כמו שמדלגין לקראת מלכי ישראל בכל פעם ופעם ה"ה נמי דמדלגין לקראת מלכי או"ה דבחדא גוונ' נקטי אבל מגמרא אינו מדוייק דעל הגמרא יש לומר כאשר ביאור המג"א דמשום מלכי או"ה לא רשאי לדלוג ומילתא באנפ' נפשי הוא רק נאמר דמצוה הוא ולכן שפיר שייך לומר לא לקראת מלכי ישראל בלבד הוא המצוה אלא המצוה הוא נמי במלכי או"ה שאם חכה יבחין ולעולם רק פעם אחת אלא דקמ"ל מצוה משום שאם יזכה יבחין אבל אם אמרינן דשייך להדדי כפירש הרמב"ם מדלגין ע"ג ארונו' וזה אפילו לקראת מלכי או"ה קאי נמי על מדלגין אז שפיר איכא במשמע דומיא דמדלגין לקראת מלכי ישראל ה"ה נמי לקראת מלכי או"ה אפילו הרבה פעמים לכן כתב כתב סופר רק מהרמב"ם משמע כן וכן משמע להדיא הלשון של כתב סופר שנקט ולפי שיט' הרמב"ם דמדלגין קאי על תרווייהו משמע דשויא בדינא כמו שדלגו ע"ג ארונות לקראת מלכי ישראל כל פעם שבאו כן אפילו לקראת מלכי אי"ה דלא כספר חסידים עיין היטב, ולדידי שפיר ככה משמע כאשר בארתי לנכון אבל אי מדלגין קאי רק על מלכי ישראל ולא על תרווייהו לא משמע כלל כן ונכון:

ובזה נראה לע"ד המשך המג"א בטוב טעם ודעת לפרש לאחר שסיים וכתב דדווקא במלכי ישראל שרי וכתב ומ"ש בגמרא ולא לקראת היינו שמצוה לרוץ לקראת מלכי או"ה שאם יזכה יבחין וכו' ומ"מ אסור לעבור אפילו מצוה דרבנן משום זה אחר זה כתוב ובספר חסידים כתב שאם רואה פעם אחת המלך אל יבטל יותר מלראות אם לא שבא בחיל יותר ודברי המג"א לכאורה קשה לי סדורו שמפרד בין הדביקים בין שיטת הש"ע לשיטת הרמב"ם מפריד בספר חסידים ושיטת הללו שייכם להדדי ואז להביא ספר חסידים: ולהנ"ל נראה דזה הוא ראיה שהביא המג"א לדבריו דמאחר בספר חסידים היחלט רק פעם פעם אחת לקראת מלכי או"ה וקשה הא משמע מריב"ל דקאמר מדלגין

היינו עג"א לקראת מ"י דמשמע אפילו הרבה פעמים כי ככה הוא במלך ישראל וא"כ עלה קאי ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי או"ה משמע דקאי אשלפניו וא"כ גם במלכי או"ה משמע דמותר אפילו יותר מפעם אחת דומיא דלקראת מלכי ישראל אלא ע"כ צריך לומר דזה הוא ענין בפני עצמו ולא קאי כלל אשלפניו אלא כאשר ביאור המג"א דזה שכתוב ולא לקראת מלכי ישראל בלבד לא קאי כלל אשלפניו אלא כאשר ביאור המג"א דזה שכתוב ולא לקראת מלכי ישראל בלבד לא קאי כלל אשלפניו רק כוונתו שמצוה לרוץ נמי לקראת מלכי או"ה וא"כ לא צריך ליהיות דומיא כאשר בארנו ונכון ספר חסידים וזה הוא ראיה למג"א וזה שהובא הספר חסידים בתוך בין שיטת הש"ע לשיטת הרמב"ם כי מזה ראיה למג"א ודוק היטב, ואלקי אברהם יהי' בעזרי סתרי ומגני ואמת שיטת הרמב"ם שהביא המג"א אח"כ הוא באמת חולק נמי בזה על ספר חסידים כאשר באמת מבואר בכתב סופר דהרמב"ם חולק ונכון ומסודר היטב ומג"א הביא ראיה לספר חסידים ויעלזו חסידים בכבוד דווקא משום כבוד שרי במלכי ישראל לדלג עג"א כמבואר במג"א ודוק היטב:

אך לאחר העיון אמרתי ראיה להרמב"ם אם יהיה כספר חסידים דלקראת מלכי או"ה די בפעם א' א"כ קשה גמרא לעיל דף ט' שהבאתי איך היחלט לומר במאי איתזקת מבעי למהבי' לך אגרא למחזי אפי מלכא דילמא הוא כבר ראה פעם אחת פני המלך מהיכא ידעה דלא ראה עוד ולא ראינו אינו ראיה) ואם כבר ראה פעם אחת לא שייך למהביא אגרא דאז ליכא מצוה כלל מדוע לא שאל אותו מתחילה אם כבר ראה אעפ"כ מצוה הוא, ובפרט שכבר הבאתי דמוכח מר' יוחנן כן דאמר ר' יוחנן לעולם ישתדל אדם לרוץ לקרא' מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת מלכי או"ה וקאי ג"כ אשלפניו דר' יוחנן חדא מימרא הוא בענין אחד הוא כי היכא דנקט לרוץ לקרא' מלכי ישראל ה"ה כוונתו נמי לקראת מלכי או"ה אפי' עם ופעמים וא"כ מהכא ראיה ברורה להרמב"ם וכנגד דעת ספר חסידים:

ובהדי זה נראה לי ליישב מה שדקדקתי בגמרא שם דהובא ראיה מר' יוחנן דאמר לעולם וכו' מדוע שבק ברייתא ותנא שהובא פה ת"ר וראב"א הנ"ל דנקט פה גבי מדלגין ולא לקראת מ"י בלבד אלא אפילו לקראת מלכי או"ה שאם יזכה יבחין אלמא דמצוה הוא ולמה הביא ר' יוחנן ושבק ברייתא ותנא (אף גם שר' יוחנן נמי חשוב כתנא כמוכח אבל אעפ"כ ביותר טוב להביא מברייתא) ולהנ"ל מאוד מתורץ מזה ליכא ראיה דגם הרבה פעמים הוא מצוה דיוכל לומר כהבנת מג"א דמילתא באנפי נפשי הוא וכדעת ס"ח ופה יוכל לומר אולי כבר ראה פני המלך לכן בחר הגמ' להביא מר' יוחנן דחדא מימרא דילי'

הוא וקאי אשלפניו לקראת מלכי ישראל אפילו פעמים ושלוש במשמע וכן נמי לקראת מלכי או"ה דתנא בהדדי ובאמת מלישנא דלעולם ישתדל אדם לרוץ מילת לעולם מרמז אפילו ראה פעם ופעמים לעולם ירוץ ונכון דהביא מר' יוחנן:

ומה שנראה לע"ד לומר בהשקפה אחרונה מילתא חדתא ואמינא איפכא מסברתינו הנה אם טעמ' הוא משום כבוד מלכים אזי בודאי סגי מפני הכבוד פעם אחת בחדש דכן משמע פרק הרואה בכל עני שם דווקא לפרקים מל' לל' יום ואם טעמא הוא מצד כבוד המלך די בחדש פעם אחת לרוץ לקראתו ולברך אבל לא יותר ואי אמינא טעמא משום שאם יזכה יבחין אזי בכל פעם שבא מצוה לרוץ לקראתו והיינו טעמא דזה הבחנה להבחין ביותר טוב שייך אם הם זה מול זה בראיה אחת לראות תרתי את זה ואת זה ואז שייך הבחנה וזה מילת הבחנה בשני ענינים בודאי אם שני הענינים המה לפנינו אזי ביותר הבחנה אף גם אם אינו בבת אחת והמה זה אחר זה אעפ"כ מבחין וגם כן מבחין אבל ביותר הוא ההבחנה כל כמה דקרב זה אל זה או זה מול זה וא"כ אם היום ראינו מלכי או"ה ולמחר עוד לא יבוא מלכינו אזי למחר עוד הפעם מצו' לרוץ לקראת מלכי או"ה אולי יבוא מיד אחר זה מלכינו כאשר אנו באמונה בכל יום מצפים שיבוא ויהיה הבחנ' ביותר וגדולה הבחנה שהוא קרוב זה מול זה בה"ג בודאי הבחנה טובה וגדולה וזה נראה בכוונת הגמרא שקאמר שאם זכה והיינו זכה אחישינו לא זכה בעתו והנה אם יזכה אזי מדלג על ההרים ומקפץ על הגבעות ואחישנה ואולי מיד אחריו יבוא משיח צדקינו ויהיה הבחנה גדולה וטובה. ועיין בתשו' כתב סופר סימן ח"י שסיים שם בד"ה ונבוא למטרת כונתינו דלכן לעתיד יקבעו כל בתי כנסיות ובתי מדרשות בא"י למען לראות זה מול זה כי לא מינ' ולא מקצתה על בהמ"ק וב"מ דלעתיד ולתכלית זה יקבעו ב"כ וב"מ בא"י והרי ראי' ברורה מדבריו שם שהבחנה הוא דווקא זה מול זה דאל"כ למה יקבעו הלא ג"כ לעתיד אם יבנה בית המקדש יהי' לנו די הבחנה במה שהיה מקדם אלא ע"כ לכן יקבעו אז כל ב"כ וב"מ למען יהי' זה מול זה ואז שפיר הבחנה גדולה והבין:

והנה לפ"ז יוכל לומר הן אמת ברש"י בתורה וגם הילקוט היחלטו דגם במלכי או"ה שייך בודאי מפני כבוד כי מחויבים אנחנו מלכי או"ה. לכבדם ולרוץ לקראתם אלא אעפ"כ נקט הגמרא ביותר טוב טעמא במלכי או"ה משום דאם יזכה יבחין מה"ט אפי' הרבה פעמים בחדש אחד צרך לרוץ לקראתם ומשום כבוד די בחדש פעם אחת כאשר הוכחתי מגמ' הרואה שרק לפרקים חייב לברך דא"כ אין לדבר שיעור ולפרקי' מל' יום ללמד יום וקושטא דמילתא נקט:

ובהיות כן יש לי לומר כוונת רבי יוחנן דף ט' דהנה לאחר שמוכח משום שמא תכה יבחין הוא מחויב לרוץ ע"כ מחויב לרוץ אפי' בכל יום ויום וא"כ ממילא כראה בסברתי נמי לקראת מלכי ישראל הוא מחויב לרוץ אפילו בכל יום ויום דזה הוא מפני כבוד מלכי ישראל שלא יהיה כבוד מלכי או"ה גדול ממלכי ישראל לקראת מלכי או"ה צריך אפילו בכל יום ולקרא' מלכי ישראל פעם אחת בחודש דיים ויהי' בזה פחיתת כבוד למלכי ישראל (ויהי' זה כמו וי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור) לכן ג"כ תיקנו ואמרו דצריך לרוץ לקראת מלכי ישראל אפילו בכל יום ויום וזה שאמר ר"י לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מ"י וכוונתו לעולם תמיד תמיד פעם ופעמים וה"ט דלא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי או"ה וה"ט שאם יזכה יבחין וא"כ כיון במלכי או"ה טעמא הוא משום תכה יבחין אזי המצוה הוא לעולם תמיד רבות פעמים נמי כאשר ביארתי דאז הבחנה גדולה איכא כל כמה דקרב זה מול זה וא"כ ממילא נמי צריך לעולם לרוץ לקראת מלכי ישראל תמיד תמיד דלא יהי' כבוד מלכי או"ה יותר גדול מכבוד מלכי ישראל ונכון ושפיר קאמר לי שם והוכיח דאפילו הרבה פעמים צריך לרוץ לקראתו ושפיר קאמר והישב לו דלא ניזוק בזה ולא צריך לו לשאול אם ראה כבר המלך כי לעולם לעולם הרבה פעמים נמי צריך לראות פני מלכא שאם יזכה יבחין ולזה נקט והביא ראי' מר' יוחנן מאחר שהוא נקט כדבריו לעולם ירוץ והיינו הפי' תמיד אפי' רבות פעמים:

ובזה מיושב נמי תמיהת המגן גבורים סימן רנ"ד סק"א שהקשה למה קאמר הש"ס טעמא משום שאם חכ' יבחין ולא קאמר משום דיוכל לברך' ולהנ"ל נעלה מצד ברכה די פעם אחת בחודש אז יוכל לברך אבל מצד שמא יזכה יבחין אז אין לדבר שיעור וזה שרוצה הגמרא. ובזה נראה לי לומר גם פה סוגיא הכי קיימא דלעולם שייך כבוד מלכים נמי במלכי או"ה וטעמ' משום יזכה יבחין רק נקט משום דאז הרבה פעמים צריך לקראתו לרוץ אפילו בכל יום ועיקר קושית הגמ' פה לא משום דהרבה פעמים מצוה לרוץ לקראתו אלא מהך דנקט מדלגין הינו וכו' וקושית הגמרא אפילו פעם ראשונה אינו רשאי ושפיר דמשני הגמרא אז כבוד מלכים שאני והן אמת זה נמי קאי על מלכי או"ה דגם שם שייך כבוד ומשום כבוד התירו לדלג על ג"א אפילו במלכי או"ה וטעמא משום יזכה יבחין זה רק צריך דיהיה מצוה לרוץ רבות פעמים וזה לא צריך פה מזה לא איירי להקשות אלא עיקר תירוצו הוא משום כבוד רשאי וזה נמי שייך במלכי או"ה וממילא פעם ופעמים נמי לרוץ דאיכא אפילו כבוד שמים משום זה בודאי שרי' אבל באמת מותר לדלג ע"א נמי משום כבוד מאו"ה וגם משמע דתמיד מחויב ונכון הרמב"ם והכל על מקומו בשלום ומיושב תמיהת המג"א בעה"י. ובענין זה היה לי שעשועים עם הרב הגאון הגדול בנן

של קדושים ע"ה פ"ה ידידי וידיד ה' קדוש שמו מו"ה שמחה בונם סופר נ"י אב"ד ור"מ דק"ק פרעסבורג יע"א. וזה לשונו הטהור: בעזה"י
שוכ"ט לכבוד ידידי המאוה"ג זית רענן יפה פרי תואר בעל פיפיות חריף ובקי כש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י רב בק"ק אסאפא יע"א:
בשבוע זו קבלתי מגלה עפה מלא דברי תורה ואני עמוס התלאות וטרדות מכל צד ובפרט בתחילת הזמן הל"ת בסוגי' עמוקה ורחבה ותלמידים מבקשים תפקיד' אבל מ"מ מפני כבודו פניתי וכ' כשעה חד' לעיין בדבריו היקרי' הנאמרי' בפילפול דבר אבא מאוה"ג בתשובת כ"ס סי' ליד ומתמה על דברי ח"ס שהובא שם לחלוק על דברי מג"א בסי' רכ"ד שאסור לעבור על איסור דרבנן משום כבוד מלכי או"ה ומיישב בזה השמטת הש"ע והרמב"ם חולק וכתב דאפילו לקראת מלכי או"ה מדלגין ע"ג ארונות ויהיב חתם סופר טעם לשבח משום דשמא יזכה יבחין עדיף משום דהוה כבוד שמים ומשו"ה לא סיים הש"ס נמי משום שמא יזכה דזה כ"ש מכבוד מלכים יע"ש:
ומעכ"ת נ"י קרא תמה על דברי דא"כ דזה פשיטו' יותר מלקראת מלכי או"ה א"כ מאי אפי' דקאמר ראב"צ דהא כ"ש הוא ממלכי ישראל, וגם אנכי תמהתי כן כאשר ראיתי דברי חתם סופר אבל ברא מזכה אבא ויש ליישב זה בחידושי אבא מאוה"ג ז"ל במה שהעלה שם טעם לשבח לדברי הרמב"ם דאמר שאם יזכה יבחין לא שייך רק בפעם אחת כמ"ש בספר חסידים מ"מ מדלגין בכל פעם שבא משום דיש נמי כבוד מלכים במלכי או"ה כמ"ש בח"מ ובילקוט אלא משום זה לחוד לא הוה דחי דלא עדיף כל כך כבוד מלכי או"ה לדחות בשביל זה איסור דרבנן ורק משום שמא יזכה יבחין וכיון שכבר דחי פעם אחת לא גזרו נמי בכל פעם משום דמ"מ יש גם כן בכל פעם שכבר דחי פעם אחת לא גזרו לא גזרו נמי בכל פעם משום דמ"מ יש ג"כ בכל פעם שבא מצוה משום כבוד מלכים יע"ש ולדברי הרמב"ם ראב"צ גם לענין טומאה נקט לקראת מלכי או"ה וא"כ מוכח כמו שבמלכי ישראל דוח' בכל פעם שיבוא איסור דרבנן הכי נמי לקראת או"ה כמו שמדייק שם בח"ס מדברי הרמב"ם וזה אינו פשיטו' כל כך שידחה בכל פעם כיון שאז כבר לא שייך שאם תכה יבחין ולא הוי רק משום כבוד מלכים לחוד ומ"ה קאמר אפילו דאפילו בכל פעם נמי יוכל לעבור על איסור דרבנן משום דלא חילקו וא"ש:
וראיתי למעלתו נ"י שמתמ' על דברי ח"ס משו"ס ברכו' דף נ' דקאמר ר"י לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל לבד וכו' כאם יזכה יבחין והכא לא מיירי לענין טומאה ורק לענין כבוד א"כ אמאי לא נקט בפשוט משום כבוד מלכים כמו במלכי ישראל ומתוך קושית מעכ"ת נ"י מאריך מעכ"ת נ"י בפילפול ליישב:

ומה שנ"ל ליישב די"ל בדברי ר"י דאמר לעולם ישתדל אדם ולא קאמר לעולם ירוץ אדם וישתדל שפת יתר הוא בדברי ר"י דאמר אלא שר"י אתיא לאשמעינן דצריך אדם לעשות כל מה שביכלתו להשתדל לרוץ לקראת מלכי ישראל אם אפשר לראותו משים כבוד מלאכים ולא רק אם פגע בו ויוכל לראותו בקל רק שצריך נמי להשתדל במצוה זו משום כבוד מכי ישראל, והנה ר' יוחנן אמר לרב זעירא שניזוק אע"ג דסמך גאולה לתפלה ומתרץ דהוה לי למיהב אגרא למחזי אפי מלכא ומשמע שצריך נמי ליתן מעות מכיסו ולכבדו גם כן בממונו לראות מלכי או"ה ולפ"ז יש לומר דאף דמצוה נמי משום כבוד מלכים א"ה זה דווקא אם אינו מפסיד בשביל זה ואינו צריך נמי לכבדו בממונו כמו שלא דחי כבוד מלכי או"ה טומאה דרבנן כן לא עדיף כ"כ כבוד מאו"ה ליהיב אגר' ולכבד גם בממונו ועיין בקידושין ספ"ק לענין כיבוד או"א שאינו לכבד משלו מכ"ש שי"ל שא"ל לכבד מלכי' משלו אלא משום שמ' יזכ' יבחין צריך נמי להשתדל ולעשו' כל טצדקי וגם ביהיב אגר' בשביל כך ושפיר נקט ר"י רק הך טעמא משום שמא יזכה דהא קאמר שצריך להשתדל וזה רק משום כבוד מלכי ישראל דעדיף מכבוד מלכי או"ה אבל משום שמא יזכה יבחין צריך נמי ליתן ממונו והאמת דצריך נמי עבור מלכי או"ה לראות ליתן גם ממון אבל מ"מ י"ל דמצוה איכא בכל אופן לראות מלכי או"ה כמ"ש בח"ס ובכתב סופר, ולפ"ז מיושב מה שדקדק מעלתו נ"י מדוע לא מקשה בדף ט' מברייתא דראב"צ דעדיף יותר מלהקשות מר"י דהוא אמורא דבאמת מראב"צ לא הוה ידענן שרק מצוה איכ' נמי לקראת מלכי או"ה אבל שצריך ליתן ממון לא ידעינן מדבריו ומשום הכי מקשה מר"י שקאמר שצריך להשתדל ג"כ לקראת מלכי או"ה וקשה על רב זעירא דע"כ צריך ליהיב אגרא ולפ"ז יש מכאן ראיה לדברי מג"א דראב"צ לא איירי לענין טומאה שנדחה משום שמא יזכה יבחין דאי לענין טומאה נמי דחי ונדחה ונדחה איסור דרבנן משום כבוד מלכי או"ה מכ"ש שצריך נמי להשתדל אלא ודאי ראב"צ לא קאמר רק לענין מצוה ומשום הכי מקש' מר"י ומיישב נמי מה דאשמעינן ר"י דמצוה להשתדל דהא זה מוכח כראב"צ דמצוה הוא לענין משום דדחי איסור טומאה אלא שר"י אתי לאשמעינן ולחדש דגם להשתדל צריך לקראת מלכי או"ה משום שמא יזכה וראב"צ לא מיירי במלכי אמות העולם רק לענין מצוה לבד כמו שכתב מג"א ולפ"ז נדחה נמי ראייתו מכאן שרצה להוכיח מר"י נגד ספר חסידים מדקאמר ומשוה מלכי או"ה למלכי ישראל ומראב"צ ליכא ראיה משום דהא לקראת מלכי או"ה מילתא באפי נפשיה הוא לא קאי לענין טומאה וממילא לא דמי נמי לענין לכבדו בכל פעם שבא אבל ר"י מיירי רק לעיל לצאת לקראתו מוכח ע"כ דשוי' הווה כמו שהוכיח בכ"ס והרמב"ם נגד ספר חסידים

ולמפ"ש גם מהכא ליכא ראיה דיש לומר דלא משוה ר"י מלכי או"ה למלכי ישראל רק לענין שצריך ג"כ להשתדל אבל לא משום שצריך נמי לצאת לקראתו בכל פעם שראוהו דזה רק שמא יזכה יבחין ולא שייך רק פעם אחד והא דקאמר ולא לקראת ול"י לבד זה קאי רק הא שצריך להשתדל זה לא אמרו רק במלכי ישראל כי נמי במלכי או"ה אבל לענין לראותו בכל פעם שבא באמת לא דמי אהדדי ועיין:

ובדברי מג"א רכ"ד יש לדקדק שמביא דברי ספר חסידים בין שיטת הש"ע ושיטת הרמב"ם שפליגי אי דחי טומאה כבוד מלכי או"ה ומפריד בספר חסידים בין הדבקים ששייכה אהדדי וראיתי במכתבו שגם מעלתו נ"י הרגיש בדקדק זה. ונ"ל שהמג"א הביא מזה ראיה לשיטתו דלא דחינן משום מלכי אומו' העולם טומאה דרבנן דהא באמת הם דאמרינן דמדלגין ע"ג ארונות היינו שאם אינו באפשר לו לראות מלכי ישראל רק אם מדלג ע"ג ארונות ולא במקום אחר ג"כ א"כ הא דאם יזכה יבחין אינו רק ספק שאם יזכה יבחין כ"מש בכ"ס שם וכן אמרינן בש"ס סנהדרין כ"ב ע"ב דתקנתן קלקלתן דהותר לשתות יין לכהנים וא"כ כיון דלא אמרינן דלא הוה מצוה רק פעם אחד י"ל בודאי שלא דחי דהרי יכול להיות שיראה מלכי או"ה פעם אחרת שלא במקום טומאה ולא צריך לדחות איסור דרבנן ומשום מלכי ישראל ניחא דהא בכל פעם מצוה לראותו משום כבודו וכיון שא"א לראות רק במקום ארונות דחי טומאה דרבנן אבל אי הטעם משום שמא יזכה יבחין בודאי אין סברא לומר שדחי טומאה דרבנן דהא אפשר ג"כ לראותו פעם אחרת ויזכה להבחין אז וזה ראיית המג"א דא"א לומר דראב"צ קאי נמי במאו"ה לענין טומאה דהא בספר חסידים כ' דלא צריך לראותו רק פעם אחד א"כ בודאי לא דחי טומאה ומשום הכי מביא מג"א דברי ספר חסידים לאחר דברי הטור וש"ע להביא ראיה לדבריו כנ"ל נכון מסברא:

ולפי"ז מוכח מהרמב"ם בפשוט כנגד ספר חסידים משום דכתב דדחי משום אם יזכה טומאה דרבנן וע"כ דמצוה בכל פעם לראותו ואם אינו רואה עכשיו במקום טומאה הוי נמי מצות עוברת כמו במלכי ישראל ולא צריכן אנו לומר משום דמשוי אהדדי מלכי או"ה למלכי ישראל ועיין. ותו לא מידי כעת בעיון בחיפזון ולא כתבתי רק מפני כבודו שעינתי בדבריו והנני ידידו הדש"ת טרוד מאוד, ה"ק שמחה בונם בה"ג מהראשב"ס ז"ל:

וזה א"ה. בעזה"י משק לסדר ויצא תרל"ד לפ"ק אסאפא. במוצאי מנוחה, ישא ברכה, מאלוקי מערב' ידיד נפשי היושב מרום במעלות דגדולים על התורה והלכה הרב הגאון הגדול בנן של קדושים המפורסים מופת הדור קדוש שמו מו"ה "שמחה בונם סופר" נ"י אב"ד ור"מ דק"ק פרעסבורג יע"א: מכתב יקרת הד"ג נ"י קבלתי עש"ק העבור פתח

למען כבודי וסיים למען כבודי. יישר כחו כי זריז בכבוד התורה, ועתה באתי לפנות אל חדושי הדר"ג נ"י מחבב אני דברי תורתו ובחנתי פעם ופעמים לישר ולקיים אבל האמת יורה דרכו כאשר יורנו מן השמים. ראשון מה שכתב ה"ג נ"י ליישב החתם סופר במילת אפילו עם חידושי כתב סופר שגם כבוד לכים שייך במלכי או"ה רק שלא יעבור משום זה על איסור דרבנן אלא משום טעמא דאם יזכה יבחין אז נמי יעבור על איסור דרבנן וזה היה מן הראוי רק בפעם ראשונה דשייך שאם יזכה אבל לא בפעם שניה אבל כיון שכבר התירו במלכי ישראל בכל פעם משום כבוד מלכים לא פלוג עבדו גם במלכי או"ה ותמיד רשאי לדלוג וזה הוא אפילו דאפילו בכל פעם נמי יוכל לעבור על איסור דרבנן משום דלא מחלקי עד כאן לרשון הדר"ג נ"י:

אהובי הדר"ג לא הבנתי דברי קדשו, ראשון כבר הראתי לדעת במכתבי הראשון ופלפלת בסוגי' דברכות דף ט' במילתא דר"י וכן הוא בפרק הרואה וא"כ מאי יענה שם במילתא דרבי יוחנן שנקט ואמר לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת ולא לקראת וכו' אלא אפילו לקראת מלכי או"ה שאם יזכה יבחין לדעת ח"ס גם שם קשה מה אפילו שייך הא אדרבה משום שמא יזכה הוא כבוד שמים ושם לא איירי מטומאה לעבור ולדלג ולא שייך תירוצו דה"ג נ"י שוב שנית גם פה לא יעלה תירוצו דה"ג נ"י איך דומה זה לזה הרי חסם סופר היחלט דמעיקר' לא היה קושיא אלא לקראת מלכי ישראל שהוא רק כ"ה אבל ממלכי או"ה דשייך שמא יזכה דהוא כבוד שמים לא היה צריך לשני' כלל ולפי כ"ת הד"ג נ"י שממילת אפילו מוכח וזה כוונת אפילו אפילו בכל פעם ופעם רשאי לדלוג והא בזה לא שייך שאם יזכה יבחין ורק משום כבוד הבריות התירו נמי באלה משום לא פלוג וא"כ עדיין קושית הגמרא שפיר נמי על מלכי או"ה ולמה רשאי לדלוג בכל פעם ופעם הרי דכבוד הבריות דוחה ועדיין קשה מה תירץ הגמרא על זה וע"כ צריך לאסיק ככתב סופר דתי' הגמ' משום כבוד מלכים קאי נמי על מלכי או"ה דגם בהם שייך כבוד מלכים:

שלישית אם מעכ"ת נ"י בחר בדברי קדשו של כתב סופר וזאת יהי' כוונת חתם סופר במילתא אפילו א"כ בודאי לא צריך כלל לתירץ חתם סופר ולא קשה כלל דקדק של מג"א מדוע לא קאמר בתירץ הגמרא נמי משום שאם יזכה יבחין זה אינו משום שאם יזכה יהי' רק מותר פעם ראשונה ומשום כבוד מלכים דשייך נמי במלכי או"ה לא פלוג עבדו והתירו לדלוג פעם ופעמים, וכן תירץ באמת הכתב סופר בד"ה והרוחנו ליישב עוד הפעם דיקדק של מג"א עיין היטב ומילת אפילו עדיין קשה להחתם סופר להבין אם לא שנאמר אעפ"כ שייך אפילו כי מ"מ מצד הסברא החיצונה יהי' יותר שייך במלכי

ישראל ממלכי או"ה ורק החתם סופר מפרש מטעמא שמא יזכה הוא ביותר מצוה וזה לאחר שמבאר הגמרא טעמא משום שמא יזכה והבין:
ולחדודי אמרתי דבר נאה לתרץ מילת אפי' להגאון חתם סופר, דהנה דקדקתי במילת רבי יוחנן דקאמר לעולם ישתדל אדם לרוץ הו"ל לומר ישתדל לילך לקראת מלכי ישראל מה זה דנקט לרוץ אלא ע"כ נראה לע"ד אם טעמא הוא משום כבוד מלכים המצו' הוא משום כבוד אזי מצוה הוא לרוץ כי בזה נראה למלך כבוד יותר שירוץ לקראתו ואהבה וחיבה שרצים מהר לקבלו אבל אם טעמא הוא משום שאם יזכה יבחין למה ירוץ לקראתו הלא די אם המלך בא והוא הולך לקראתו וע"כ כיון שבא המלך די לו בהולך לקראתו מה לי אם ירוץ או לא הלא כל טעמא הוא להבחין בין מלכי ישראל למלכי או"ה וא"כ אם ילך לאט בלי מריצה ג"כ יהי' מבחין ולמה לרוץ לקראתו אבל אמרתי אעפ"כ מצוה לרוץ כיון דהוא מצוה להבחין ולכל המצו' הוא התכלית הנרצה לרוץ לקראת המצוה ואף שעיקר המצוה לא נעשה עכשיו רק יהי' אז לעתיד דאז יתרב' כבוד שמים מ"מ גם כן הוי הכנת המצוה ירוץ ג"כ עכשיו, וזה שנראה לע"ד מילת אפילו לקראת מלכי או"ה היינו לרוץ ואף שזה הוא מפני שאם יזכה יבחין כהנ"ל מ"מ ירוץ ותכלית המצוה הוי רץ כצבי, וגם בזה שנקט מדלגין הינו על גבי ארונות כוונת נמי לרוץ מדלג היינו בזריזות מאוד וא"כ גם שם שפיר שייך אפי' וגם בפשיטות יש לומר בשלמא במלך ישראל דריצה נמי הוא מצוה ירוץ אבל במלכי או"ה דריצה אינו מצוה ולא שייך להבחנה הו"א דלא ירוץ כי אסור לרוץ דנוטל מאור עיניו קמ"ל אעפ"כ כיון דהוא הכנה למצוה ירוץ גם הריצה המצוה, והנה מכל הנ"ל מוכח אף למלכי אומות העולם מצוה לרוץ וכן יעשה כל אדם לרוץ באהבה לקראת מלכי או"ה:
ובהדי דבר זה בעיוני הי' רצוני לאמור ראי' ברור' לשיטת רש"י וילקוט בתורה דגם במלכי או"ה שייך מפני כבוד וצריך לכבדם ולרוץ לקראתם מפני כבוד המלך דהא מוכח לקמן ברכות נ"ח רב ששת סגי נהור הוה והוי קאזלי כ"ע לקבולי אפי מלכא אזל בהדייא וא"כ בשלמא אם טעמא הוא משום כבוד מלך אז גם רב ששת שסומא פטור מכל המצות מ"מ הוא קיים כל המצות גם הולך לקראתו לקבלו לעשות לו כבוד אבל אם אמרינן דטעמא הוא משום שאם יזכה יבחין וירא' חילוק בין גדולתן של או"ה העולם לגדולתן של ישראל זה לא שייך בסומא הא הוא לא ראה והוי כאלו יושב בביתו ומה הבחנה שייך ברב ששת ולמה הולך לקראתו אלא ע"כ דטעמא הוא משום כבוד המלך וכבוד המלך שייך במלכי או"ה כמו במלכי ישראל ושפיר ראיה לשיטת הרש"י וילקוט עוד נ"ל ראי' שמצו' לרוץ לקרא' מאו"ה מפני כבודם מדברכינן עת רואה פניהם שחלק מכבודו

לבשר ודם מכבוד הקב"ה חלק למלכים בודאי מצוה לרוץ לקראתם כי כיון שהקב"ה חלק להם כבוד בודאי מצוה עלינו לכבדם ולרוץ לקראתם, וגם המגן גבורים הקשה תיפוק לי' שצריך לרוץ לקראתם מפני הברכה ולענ"ד גם לזה כיון, כיון שמברכינן שחלק להם מכבוד של הקב"ה בודאי גם אנחנו מחוייבים ומצוה עלינו לכבדם ובפשיטות נמי שמצוה לברך הברכה, וגם החיי אדם הלכות ברכות כתב שמצוה לרוץ לקראת מלכי או"ה אפילו לבטל מתלמוד תורה ובודאי כן יעשה:

סוף דברי הד"ג נ"י שסיים לתרץ דקדק שלי שדקדקתי במג"א ותיקן כבודו נ"י דזה הוא ראיה לדעת מג"א כיון דאינו מצוה רק פעם אחת בודאי שלא דחי דהא יוכל להיות שיראה מלכי או"ה פעם אחרת שלא במקום טומאה בשלמא במלכי ישראל ניחא דהא בכל פעם מצוה וזה ראיות מג"א:

אהובי הד"ג נ"י לבי בכל עמי להסכים לסברא הזה דהא אפשר לראות ג"כ פעם אחרת הלא אנו מחכים ומצפים בכל יום שיבוא ואעפ"י שיתמהמה אפ"ה מחכים לכל יום שיבוא ואעפ"י שיתמהמה אפ"ה מחכים לכל יום שיבוא משיח צדקנו וא"כ איך שייך שהוא לא ילך עכשיו לראות מלכי או"ה דאפשר לו לראו' פעם אחרת דילמא עוד היום יבוא משיח וא"כ איך יבחין אז ומתי יהי' לו הזמן לראות ולהבחין וכי בכל יום ויום יוכל לרוץ לקראת מלכי או"ה הלא לאו בכל יומא שכיח ובודאי צריך ליהיות זריז במצוה לרוץ אשר לא ידע אם יבוא לידו טרם ביאת משיח דילמא יבוא עוד היום ובכל יום ויום מחכים ומצפים:

ומה שהביא בהעברת מכתבו ראיה מהך דסנהדרין דף כ"ב ע"ב תקנתו קלקלתו וע"כ מוכח משם לשמא יבנה פתאום לא חיישינן דלכן שרי רבי לכהן לשתות וע"כ משום דלא חיישינן. ולענ"ד נראה גם זה אינו מוכרח ועיין שם הרמב"ם פ"א הלכות ב"מ הלכה ז' שכתב כל כהן שיודע מאיזה משמר הוא ומאיזה בית אב הוא ויודע שבתי אבותיו קבועים בעבודת היום אסור לו לשתות יין כל אותו היום וכו' אבל אינו מכיר משמרתו ולא בית אבותיו הדין נותן שאסור לשתו' יין לעולם אבל תקנתו קלקלתו שהרי הוא מותר לשתות תמיד שאינו יוכל לעבוד עד שיקבע בית אב שלו ובמשמרתו ויעיין השגת הראב"ד שאין עכשיו שעת עבודה ולמהרה יבנה לא חיישינן עיין, ויעיין בכסף משנה וכתב ואני אומר שכשיבנה המקדש אף בידי שמים לא בא ביום שיבנה יודע משמרתו הראוי' וכו' הרי ע"כ דעת הרמב"ם לשמא יבנה פתאום חיישינן אלא אם גם יבנה פתאום לא בא ביום שיבנה יודע המשמרות הראוי' ולכן מותר לשתות יין:

והנה הדרת גאונו נ"י גם להרמב"ם הביא דע"כ מדוייק מהרמב"ם בזה נגד ס' חסידי' ולהרמב"ם ע"כ לא דייק כן ולא שייך כן דלהרמב"ם לשמא יבנה פתאום חיישינן וא"כ בודאי גם אם רק צריך פעם א' לראותו ג"כ צריך לדלג על ארונות דלא יוכל לומר להמתין לעת אחרינא הלא במהרה יבנה המקדש ויבוא משיח וע"כ לא ידע להבחין ובכן בודאי צריך להיות זריז וזהיר כל כמה דיוכל לבוא לראות מלכי או"ה ירוץ לקראתם:

ואגב דאיירי בי' אמרתי בי' מילתא דהנה באמת יש לומר יש להרמב"ם ראיה ברורה לשמא יבנה המקדש חיישינן דבמהרה יבנה וכן יהי' כמוכח בגמרא ביצה דף ה' ע"ב אף מתקנת ר"י ב"ז ואילך ביצה אסורה מה"ט מהרה יבנה המקדש ויאמר אשתקד וכו' והנה ראינו דחיישינן לבמהרה יבנה המקדש וע"כ פירש הרמב"ם פירש אחר ברבי תקנתו קלקלתו שלא יוכל לעבוד עד שיקבע בית אב שלו ובמשמרתו:

ואמת על רש"י צריך עיון דמפ' דלא חיישינן לבמהר' יבנה המקדש הלא משמע מגמרא ביצה פה דחיישינן ובפרט מוכח מאמרי חכמינו זכה אחישנ' אלמ' דיש לחוש לאחישנ' היינו אם זכה ובאמת הפלתי הירגש זה בבית הספק שהוא אומר סברא גדולה על הא דכתב הרמב"ם סוף הלכות מלכים דאין הדבר מוחלט שיבוא אליהו קודם משיח אף דגמרא אמרו כן והא קרא הכנו שולח לכם וכו' אבל ידוע מ"ש אמרו חז"ל בעתה אחישנה זכו אחישנה וס"ל להרמב"ם ודאי וסדר ביאת משיח הוא שיבוא אליהו ויבשר ביאתו רק ה"מ אם נעשה בעתה אבל אם זכו שימהר ויחוש לגאולה מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות לשנות הסדר הן הן דברי הרמב"ם כי ודאי ראוי שיבוא אליהו קודם לבשר אבל אין מוחלט כי אולי ירחם ה' להערות על ישראל רוח קדשו ואז יחוש הסדות והגאולה למהר ביאת בן דוד מבלי בשורת אליהו, וכתב שם לחוש שישראל יזכה בתשובה עד שימהר ביאתו דבר זה לא שכיח ולא מצוי בעו"ה כדאמרן קלקלתו תקנתו בשביל ספק דלא שכיח כלל לא אסרו ביין וכה"ג מתירן הכהן ועיין שם שכן הוחלט להרמב"ם וסיים אז ובזה דברי הרמב"ם ברורים שגם הרמב"ם סבר כן ועיין ולענ"ד ע"כ הוכחתי מהרמב"ם דלא סבר כן אלא הרמב"ם מודה דחיישינן שימהר ביאת משיח צדקינו ולא מטעם זה שרי לכהן לשתות יין משום דלא חיישינן שמא יבנה אלא מחכים ומצפים שיבנה מהר וכן יהי' אלא הרמב"ם מפרש טעמו ונמוקו כמו שכתב הכסף משנה אף אם יבנה בית המקדש בידי שמים לא בו ביום שיבנה יודע המשמר הראוי ולכן מותר לשתות יין ואין ראי' מהך תקנתו קלקלתו דלא חיישינן לשיבנה המקדש אלא ודאי חיישינן ומצפים שיבנה מהר וכמוכח גמרא ביצה מהרה יבנה המקדש וע"כ טעמא כאשר מפרש הרמב"ם שהבאתי וברור כן כדברי הרמב"ם ועל הפלתי צ"ע:

ובסוגי' דיש תחומין למעלה מי' הארכתי בחידושי ואין כאן מקומו ובזה אני אומר בדברי הפלתי שקאמר לחוש שישראל יזכה בתשובה עד שימהר ביאתו דבר זה אינו מצוי בעו"ה ולא שכיח בזה יש לומר אולי כיון הגמרא שקאמר תקנתו קלקלתו היינו בעו"ה קלקלתו שהדור מקולקל הרבה וכיון דמקולקל ע"כ לא חיישינן שימהר ויבנה ויהיה בזה קלקלתו תרתי במשמע כמו שפירש רש"י וכמו שפירש הפלתי שהדבר אינו מצוי בעו"ה שיבנה מהר אבל הנרא' כאשר בארתי בודאי מצפים לביאת משיח בכל יום ישראל קדושי' הם ויערה ה' עלינו רוח קדשו להשבינו בתשובה שלימה לפניו ויבנ' מקדשינו ונהר מרום הרים וזה סבר' הרמב"ם:

ובזה נמי נראה לענ"ד נכון הרמב"ם שסובר דה"ט תקנתו קלקלתו משום דמיד לא ידעו לו בית אב בזה שפיר מתורץ קושית התוס' עירובין מ"ג בד"ה ואסור לשתות וכו' והקשה התוס' הא בסנהדרין אמרינן מה יעשה תקנתו קלקלתו ולא חיישינן לשמא יבנה, ולהנ"ל נעלה ע"כ חיישינן לשמא יבנה ושמא בן דוד בא אלא כפירש הרמב"ם תקנתו קלקלתו היינו אף אם יבוא באותו יום לא ידע המשמר שלו, והרמב"ם גם כן פסק דאסור לשתות יין בכל ימי החול דילמא יבוא בן דוד ולכן פירש פה בהלכות ב"מ תקנתו קלקלתו פי' אחר משום בית אב כאשר ביארנו. ובזה אצא בכל חותמי ברכות וקבץ ה' הנדחות וישיב לב בנים על אבות ידלג על ההרים ויקפץ על הגבעות וישמיעינו מהר בשורות טובות ישועות ונחמות כאות נפש מוקירו ומכבדו ה"ק מרדכי בה"ג מהר"ם פריד זצוק"ל חינה פה ק"ק אסאפא והגלילות יע"א: אמר יהודא אמר רב המוצא כלאים בבגדו וכו' אסורא מממונא לא ילפינן והקשתי הא פה קשה קושית התוס' סוף פ"ק ב"מ שהקשה שם הא ממונה חומר מאיסורא דאין הולכים בממון אחר הרוב ובאיסור הולכין ותירוצו שם לא שייך פה שוב מצאתי קושיא זו הירגש הפנ"י וגם הצל"ח, ותירצתי כשאני לעצמי דהכא לא קשה מידי דהכא הקושיא על רב ורב לשיטתו סובר הולכין בממון אחר הרוב ושפיר תירץ דקל הממון מאיסור, ולפ"ז מתורץ הצל"ח שהקשה בב"מ דף כ"ז דאבעי להו סמנין דאורייתא או דרבנן למאי נ"מ להדורא גט אשה בסמנים הא איסור' מממונא לא ילפינן ולהנ"ל שם הוא אליבא דהלכת' דאין הולכין בממון אחר הרוב ושפיר ממון חמור מאיסור ודווק' פה אליבא דרב יהודא אמר רב שפיר קאמרינן דלא ילפינן, אבל מאוד תמוה הרמב"ם דפסק מימרא דרב המוצא כלאים בבגדו ותירץ דלא יוכל למילף דהא לאו דממונ' הא הרמב"ם פסק גבי שור לרדיא כשמואל וא"כ קושי' התוס' במקומה הא ממונה חמור מאיסורא היא, וכן קשה להלכתא דקימ"ל אין הולכין בממון אחר הרוב וקיימ"ל הלובש כלאים פושטן אפילו בשוק דאין כבוד הבריות דוחה:

שוב כאשר זכינו לספרו של רבינו מאור הגולה כתב הסופר ראיתי בתשובה לז שברוך שכוונתו לדעת קדשו ורבינו כתב סופר מיישב בזה נמי הרש"י ריש מסכת מגילה דפשיטא לרבא דמ"מ דוחה מגילה דגכ"ה דכתיב והתעלמת בהם וכו' והוא תמוה הא בש"ס ברכות מבואר דלא ילפינן מהתעלמת שאני איסור' ממונא וכבר עמד הפנ"י במגילה בקושיא זו ולהנ"ל מיושב כל אלה דקאמר הגמרא פה ברכות היינו אליבא דרב דהולכין בממון אחר הרוב משא"כ שם במגילה קיימא להלכתא דאין הולכין בממון אחר הרוב והגם דאיכא סברא דמוקי מגילה חמורה משום פרסומא ניסא וכו' לכן הביא רש"י דילפינן מוהתעלמת דאפילו ממון דחמורא דאין הולכין בממון אחר הרוב והגם דאיכא סברא דמוקי מגילה חמור משום פרסומא ניסא וכו' לכן הביא רש"י דילפינן מהתעלמת דאפילו ממון דחמור' דאין הולכין בממון אחר הרוב מ"מ ויתרה התור' משום כבוד הבריות שקל רבא בשקל זה כבוד הבריות דמ"מ נגד מגילה עכ"ל וסיים אבל לדבריו אינו כך להלכה דקיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב וקיי"ל כרב המוצא כלאים פשוט וכו' והובא שם דבר נאה בשם חתם סופר דכוונת ש"ס ברכות שאני ממונא מאיסורא לאו משום קולו' ממוצא מאיסורא אלא משום דממון אתיהב המחיל' חייב' התורה לבעל האבידה למחול על ממונא נגד כבוד זקן שאינו לפי כבודו וכן כל כיוצא בזה התובע לענין ממון אבל דבר איסור שהוא כבוד שמים לא ניתן ומי יוכל למחול וא"ש סוגיא דברכות, ולפי"ז א"ש רש"י מגילה דילפינן מוהתעלמת כוונת רש"י נמי כמו דממון דאתיהב למחילה צריך למחול על ממונא משום הכי נמי מחלי רבנן איסור דידהו ופשיטא לרבא דמגילה נדחה מפני מ"מ דמחלו חכמים על דבריהם מפני כבוד מ"מ כמו דחייבא תורה שימחול בעל האבידה על ממונא מפני כבוד זקן שאינו לפי כבודו אלו דברי חתם סופר והוב' כן בבנו הקדוש בספר כתב סופר וכתב וחתם לפנינו ואנכי ראיתי ראיה גדולה ככה משמע להדיא מתוספות שבועות דף למד ע"ב בד"ה אבל איסורא וכו' דכתב שם וה"מ לשנוי שב ואל תעשה שאני כדמשני בתר הכי אלא דשפיר משני דשאני ממון דאתיהב למחילה הרי ראינו להדיא סברת התוס' מצד דאתיהב למחילה והן הן דברי ח"ס ונכון:

הנה דברי הרמב"ם מאוד תמוה ולא מצאה ידי די ליישב דבריו, הנה זה לשונו של הרמב"ם הלכות כלאים פרק עשירי הלכה כ"ט הרואה כלאים של תורה על חבירו אפילו בשוק קופץ לו וקורע עליו מיד וכו' שאין כבוד הבריות וכו' ולמה נדחה דהשב אבידה מפני שהוא לאו של ממון ולמה נדחה דטומאת מת הואיל ופרט הכתוב לאחותו מפי השמועה למדנו לאחותו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה עיין. והנדה המעיין

יעיין דהרמב"ם לא הזכיר כלל הקושי' מפסח וגם הא דלאחותו לא בא ללמד שממם' למ"מ ואת למדנו מאביו ולאחותו אנו לומדין פסח ומיל' שאפילו דוחה פסח ומשמעות הרמב"ם משמע מהך דלאחותו מוכח דמטמא למת מצוה שוב קשה עליו האיך די בתירץ זה הא קש' ולגמר ורני' וצריך לשני שב ואל תעשה שאני וזה לא הובא הרמב"ם כלל, והנה מהך דכתיב ולאחותו עדיין קשה ולגמור מינה וצריך לשני שב ואל תעשה שאני, ודברי הכ"מ לא הבנתי שקאמר מה שצריך עיון על זה הוא ברש"י ובתוספות זה הוא מה שצריך לעיין על הגמרא אבל הרמב"ם אפילו תירוצו של הגמרא הביא ומדוע הביא לעיל גבי אבידה שהוא לאו דממון משום דצריך לתרץ הקושיא ולילף מינה ומדוע לא משני פה הרמב"ם נמי שב ואל תעשה שאני ועיין בצל"ח שהיא ג"כ מתמ' מאוד על הרמב"ם כן:

שוב יש להתבונן מאחר דצריך לאסיק בכל אלה לתירץ הגמרא שב ואל תעשה דאל"כ קשה מפסח מדוע לא ילפינן מפסח מהך דלאחותו דנדחה מצות הפסח ומילה משום כבוד הבריות וע"כ צריך לומר שב ואל תעשה שאני וא"כ ה"ה באבידה נמי שב ואל תעש' שאני כאשר פירש רש"י דדחינן אינו בידים אם כן למה צריך הרמב"ם לומר מפני שהוא לאו של ממון תיפוק לי' מפני שהיא בשב ואל תעש' (אם לאו שאמרי' כאידך תירץ התוס' בשבועות דף למד ע"ב בד"ה אבל איסורא). ומאוד צריך עיון:

והנראה לע"ד ליישב ואולי אוכל להצדיק רבינו הרמב"ם דהנה ראיתי בחידושי רבי עקיבא איגר אשר כבר הבאתי לעיל דמקשה על תירץ התוס' דמשני שאני כה"ג דהוה לאו שאינו שוה בכל והקשה דהא לדבריהם ע"כ פרכת הש"ס רק מלשחוט פסחו וצריך לומר דהברייתא אתיא כמ"ד נשים בראשון חובה והוי שוה בכל אבל מלמול את בנו ודאי ליכא קושיא דהא אינו שוה בכל, ולפי"ז קשה הא מדקתני ברייתא ולמול בנו יוכל לא יטמא הא דלא ילפינן מטומאת כהן דמה שאינו שוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות היינו משום דחמור שהוא מצוה שבכרת וא"כ היא גופ' תקשי מנ"ל דלאחותו אתיא להולך ולשחוט פסחו ולמול את בנו וללמוד מן לשחוט פסח בשב ואל תעשה אף דשוה בכל נדחה מפני כבוד הבריו' דילמא הקר' אתיא ללמול את בנו ומשום דאינו שוה בכל אבל בשוה בכל יש לומר דלא מהני שב ואל תעשה, ואסיק כפירש רש"י בפירש שני דלמול היינו משום דמילת זכרים מעכבתו מלאכול בפסחו א"כ מיירי הכל מפסח י"ל דלמול בנו בעלמא לא צריך קרא דילפינן מטומאת כהן כיון דאינו שוה בכל עיין:

והנראה לע"ד לומר דהרמב"ם באמת סובר וכן פסק בהלכות קרבן פסח נשים בראשון חובה עיין, ולפי"ז הוה פסח לאו השוה בכל אבל מילה הוא הלאו שאינו שוה בכל ר"ל

דהרמב"ם סובר באמת כקושיא הגאון הנ"ל דהקרא רק אתיא ללמול את בנו ומשום דאינו שוה בכל זה ולאחותו רק אתיא ללמול את בנו ולא ילפינן מטומאת כהן משום דהוא מצוה שבכרת ופסח לא למדו כלל מלאחותו רק למול את בנו ואף פסח הוה לאו ששוה בכל ובה"ג אינו דוחה ורק מילה דוחה דהוה לאו שאינו בכל ובה"ג דוחה מפני כבוד הבריות ולא יוכל כלאים למילף מינה דהוי לאו שוה בכל, ולפ"ז לא צריך לאסיק לתירץ הגמרא שב ואל תעשה שאני ודי באלה דהוה לאו שאינו שוה בכל:

ובהיות כן שפיר דצריך לומר הרמב"ם באבידה הטעם משום דהיא לאו של ממון דתירץ שב ואל תעשה לא אסיק ואפילו בשב ואל תעשה אינו דוח' לאו בכל וא"כ אבידה היא לאו ששוה בכל ומדוע לא ילפינן כלאים מאבידה לכן צריך לומר מפני שהוא לאו של ממון:

אבל גם אלה קשה על הרמב"ם דלא הביא דהוי לאו שאינו שוה בכל שם הו"ל להביא מהך דלאחותו דילפינן מילה מינה ולא טומאת כהן גרידא ובאמת בכל הרמב"ם לא מצי' שהביא זה הדין ההולך לשחוט פסחו ולמול את בנו מהך דלאחותו דדוח' ופלא הוא ועיין בצל"ח שכוונתו לדבריו הקדושים לדעת הגדול דהקשה הוא גם כן על הרמב"ם כהנ"ל והוא מיישב באריכות עיין היטב והרמב"ם מאוד צריך עיון וה' יורנו בדרך אמת להבין דעת קדושים פנימה פה קצרה דעתי להבין. (על זה יש לי לומר וליישב מדנקט באביד' מפני שהוא לאו של ממון דאל"כ קשה למה פסק לאחותו ולמה לא ללמוד טומאת כה"ג דדוחה מאבידה על זה שפיר עולה תירוצו דהוא לאו של ממון ואיסור מממונא לא ילפינן.) לאחר העיון בכתבו חידושי זאת אמרתי לחזור על הראשונ' ברוחב ביאור לתרץ מה שהקשה הביאור מרדכי ריש הסוגיא שהבאתי מאי פריך הגמרא מהך דלאחותו על כלאים לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא למת מצוה דמאי קושיא שאני מת מצוה דאיכא מצות עשה דקבור תקברנו דהא ליכא כאן אחר לקברו אבל לעט במוצ' בגדו ליכ' מצו' עש' שלא לפשטו:

ולענ"ד נראה הנה מבואר בגמרא בב"מ דף למד ע"א מנה"מ דתני רבנן והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם וכו' כיצד היה כהן והוא בבית הקברות וכו' למאי איצטרך קרא אילמ' לכהן והוא בבית הקברות פשיטא האי עשה והאי לא תעשה ועשה היא ולא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה פירש רש"י האי עשה השיב תשיב לא תעשה ועשה לנפש לא יטמא קדושים תהי' ואם כן היוצא מזה הגמרא פה דע"כ טומאת כהן הוא עשה ולא תעשה עשה דקדושים תהי' ולא תעשה לנפש לא יטמא, וא"כ שפיר מקשה הגמרא דע"כ טעמא הוא משום כבוד הבריות הוא דדחי דלא תימא דדחי משום עשה דקבור יקברנו

הרי עשה לא דוחה עשה ולא תעשה טומאת כהן איכא עשה ולא תעשה עשה דקדושים תהי' ולא תעשה דלנפש לא יטמ' וע"כ דלא שייך משום עשה דקבור יקברנו שרינן מת מצוה וע"כ צריך לומר דטעמא הוא משום כבוד הבריו' ושפיר מקשה הגמרא:

ואף גם אם אמר כאשר אנכי ביארתי לעיל גבי קבור יקברנו איכא עשה ולא תעשה נמי דלא ילין הרי יש לומר עדיין מאי מקשה הגמ' דילמא פה הטעם משום דלא תעשה דלא יטמא עם העשה קדושים יהיה. הוי נגדם ג"כ עשה ולא תעשה קבור יקברנו אבל ובכן הוה כלא הי' כלל ונדחה אז משום כבוד הבריות הרי זה לא אמרנו דע"כ קיי"ל בה"ג לא דוחה ונשאר העשי ולא תעשה כמוכח רש"י שם בב"מ האי עשה דהשיב תשיב ואע"ג דלא תעשה נמי איכא גבי אבידה אין לא תעשה מועיל לדחות לא תעשה אלא עשה הוא דקא דחי לה כדאמרינן ביבמות וא"כ ע"כ לא שייך פה דקבור יקברנו משום דהוי בהדי לאו דלא ילפינן דידחה עשה דקדושים הרי לא תעשה אינו דוח' רק עש' הוא דדוח' וא"כ לא יוכל לדחות עשה דקדושים יהי' דיש נמי לא תעשה דלא יטמא וע"כ משום כבוד הבריות הוא דדוח' ושפיר מקשה הגמרא: ואפשר לומר אעפ"כ מקש' הביאור מרדכי טוב דפה ע"כ הוי נגד הלאו דלא יטמא ונגד העש' דקדושים ג"כ לקיים עשה דקבור יקברנו וגם נגד הלאו נמי איכא לאו אף דאינו דוח' מ"מ בצירף כבוד הבריו' שפיר שייך שיש לקיים יותר זה העשה דקבור יקברנו אבל א"כ לא מתרץ מדי שכתב וצ"ל דמ"מ דכיון דטומא' קרובים ג"כ מצות עשה דהך ברייתא ר"ע הוא דאמר לה יטמא חובה כדאיתא בזבחים אפ"ה לא דחי לאו דכהונה י"ל דטומאת קרובים דאיכא רק עשה לחודא זה ודאי לא דחי לאו דכהונה דאיכא עשה ולא תעש' משא"כ בקבור יקברנו דיש סוף כל סוף נגד זה תעש' ולא תעשה ג"כ עשה דקבור יקברנו וג"כ איכא לא תעשה דלא ילין בה"ג דחינן מפני מת מצוה וצריך עיון כל אל' ועיין מה שהארכתי בריש הסוגי' וה' יורנו דרך האמת ויצילינו משגיאות:

עיין תוס' שם בב"מ ד"ה הא אין עשה דוחה לא תעשה וכו' שרוצה לומר בלאו שאינו בכל עשה דוחה לא תעשה ועשה וא"כ באלה יש ליישב דברי ביאור מרדכי ולומר דשפיר מקש' ע"כ הגמ' פה להקשו' דילמא באמת בה"ג דוחה העשה משום דלא תעש' אינו שוה בכל הוא והגמרא פה בב"מ סומך נמי שתי' התוס' על אידך תירוצו ותו לא דחינן איסורא מקמא ממונא עיין שם היטב התוס' הזה ואין להאריך אבל א"כ קשה דבריו שסיים בד"ה ובזה אתי שפיר עיין בסימן כזה:

)אבל הביאור מרדכי צריך עיון באשר שגם רציתי לעיל ליישב דברנו ולומר כתי' התוס' הנ"ל בכהן איכא לאו שאינו שוה בכל שפיר שייך דיבוא עש' דקבור יקברנו וידחה אבל

מה מסיים הוא שם לתרץ דלאו כהן הדיוט דזה מיקרי לאו השוה בכל ובכהן הדיוט היינו טעמא לאו משום כבוד הבריות שנינן לטמא למת מצוה אלא משום דאיכא עשה דקבור תקברנו יעיין, ולו כיון דהוא היחלט בכהן הדיוט מיקרי לאו השוה בכל א"כ איך שייך דעשה קבור יקברנו ידחה ושרינן לטמא למת מצוה הא גבי כהן איכא עשה ולא תעשה עשה דקדוש ולא יטמא ואיך שייך דידח' העש' דקבור יקברנו ומאוד צריך עיון, וכאשר ביארתי הכל עולה כהוגן ומתורץ היטב ההג"ה לנכון בסייעתא דשמיא ודוק היטב:

ולאחר העיון הייתי אומר להבין ככה התירץ התוס' דפה שמתרץ שאני כהן דלאו שאינו שוה בכל הוא. ויש לומר כוונת תוס' דבאמת לכאורה יש להקשות מאי מקשה הגמרא מכהן גדול ומנזיר הא שם איכא עשה דקבור יקברנו משא"כ בכלאים אבל כבר תירצתי זאת מכהן גדול שפיר מקשה הגמרא וגם מנזיר שם איכא עשה קודש הוא ולגבי כהנים קדושים יהיה וא"כ שפיר דלא שייך דידחה עשה דקבור יקברנו עשה ולא תעשה אבל כאשר אסיק התוס' שפיר יש לומר כיון דתירץ התוס' בנזיר שיש בשאלה ובכהן משום דהר לאו שאינו שוה בכל שפיר י"ל דה"ט לכן דוחה ומטמא משום דאז יבוא עשה דקבור יקברנו וידחה הלאו דלא יטמא ואף שאיכא עשה ולא תעשה אבל כבר מוכח מתוס' פה בב"מ דלאו שאינו שוה בכל עשה דוחה לא תעשה ועשה וא"כ זה שרוצה התוס' דלאו שאינו שוה בכל הוא וא"כ שפיר דיבוא עשה דקבור יקברנו במת מצוה וידחה גם לא תעשה ועשה ולא צריך לטעמא משום כבוד הבריות:

ובהיות כן שפיר מתורץ קושית חות יאיר שהקשה וז"ל בתה"ד ומוב' בהג"ה ש"ע סי' שע"ב ס"א דכהן ששוכב ערום והוא באוהל עם המת שהוא טומא' דאורייתא דאם כבר היגד לו אסור להמתין עד שילבש את עצמו ותמה עליו הא לתוס' הנ"ל דלאו שאינו שוה בכל כלאו דטומאה שפיר נדחה מפני כבוד הבריות ולהנ"ל מתורץ דע"כ תוס' רק כיונו כיון דאינו שוה בכל הלאו א"כ שפיר דיבוא עשה דקבור יקברנו וידחה גם העשה ולא תעשה אבל אינו טעמא משום כבוד הבריות והא תינח היכא דאיכ' עשה קבור יקברנו בהדי אז דוחה וא"כ שם בכהן ששוכב ערום והוא באוהל עם המת שהוא איכ' עשה דיטמא בה"ג אפילו בלאו שאינו שוה בכל אינו דוחה מפני כבוד הבריות דזה לא מוכח כלל ודוק היטב:

ובהיות כן מתורץ קושית הביאור מרדכי וגם קושי' פ"י שהקשו על התוס' הנ"ל דמ"מ נילף במה הצד מנזיר וכהן דאי מקשה מה לנזיר שכן יש בשאלה כהן יוכיח ואי תקשה מה לכהן שאינו שו' בכל נזיר יוכיח עיין, ולהנ"ל ע"כ לא יוכל למילף מכהן כלל דפה טעמא הוא משום דיבוא עש' דקבור יקברנו ודוח' לא תעשה דלא יטמא ואי תימא דהוה

עש' ולא תעש' קדושים יהי' ע"ז שפיר תירץ התוס' דלאו שאינו שוה בכל הוא והיכא דאינו שוה בכל הוא דוחה גם לא תעשה ועשה אבל אינו טעמא כלל מצד כבוד הבריות דדוחה ובכן לא יוכל למילף כלל ודוק היטב:

ובנזיר יש לומר אם איכא גם שם עשה דזה הוא עשה קדושים יהיה ואיכא גם שם עשה ולא תעשה ולא יוכל לומר מצד קבור יקברנו דדוחה יש לומר כתירץ התוס' משם ליכא למילף אף דמוכח כבוד הבריות מ"מ מה לנזיר שכן יש בשאלה:

ואמת זה ספק אצלי אם גם שם איכא עשה ולא תעשה יש לומר תוס' סבר גם שם איכא עשה קדוש יהי' עם לא תעשה דלא יטמא לכן צריך לתרץ מה לנזיר שכן יש בשאלה ואי שם איכא בפשי' אינו יוכל למילף מסיר דיש לומר עשה דקבור יקברנו ידחה אבל אם גם שם איכא עשה דקדוש יהי' אז לא יוכל לדחות עשה דקבור יקברנו עשה ולא תעשה וגם לאו דשוה בכל היא לכן צריך התוס' לתרץ מצד שאל' והבין ודוק:

אבל מפסח שפיר מקשה הגמרא וצריך לאסיק משום דהוא שב ואל תעשה כי בפסח איכא עוד עשה דפסח ולא שייך דעשה קבור יקברנו ידחה גם העשה דקדושים יהי' וגם העשה דפסח או יש לומר דהגמרא שפיר מקשה מפסח כמוכח בביאור מרדכי בפסח ע"כ אתיא פה כרבי עקיבא דזה הברייתא ר"ע אומר וא"כ איירי ע"כ דקודם מצות הפסח ובה"ג לא חל כלל מצות קבור יקברנו, ואיירי במת לאחר חצות וחיובא דפסח חל עליו מתחיל' ובה"ג כיון דחיובא דפסח עליו מתחילה אזדי לי' מצות קבורה וע"כ רק משום כבוד הבריות הוא ודוק היטב:

ובהיות כן יש לי לתרץ קושית רבי עקיבא איגר שהבאתי פה כמה פעמים דהקשה לפי תי' התוס' דשאני כה"ג דהוא לאו שאינו שוה בכל ע"כ פירכת הש"ס מלשחוט פסחו כמ"ד נשים בראשון חובה והו' שו' בכל אבל מלמול את בנו ודאי ליכ' קושי' דהא אינו שוה בכל ולפ"ז סיים בקושי' מנ"ל ללמוד מפסוק פסח דהוא שוה בכל דילמא הקרא אתיא ללמול את בנו ומשום דאינו שו' בכל הוא עיין היטב לעיל שהבאתי כל דבריו:

ולהנ"ל היטב מתוק כי יש לומר אדרבה פה הגמ' אליבא דמ"ד פסח בראשון אינו חובה וגם מילה וגם פסח אינו שוה בכל ואעפ"כ שפיר מקשה הגמרא אם מוכח מהפסוק מהך דפסח בלאו שאינו שו' בכל דדוחה משום כבוד הבריות א"כ שפיר דיוכל למילף כלאים מנזיר ומפסח ואם פסח אינו שוה בכל נזיר יוכיח ואם נזיר ישנו בשאלה פסח יוכיח פה יש לומר קושית פ"י וביאור מרדכי על התוס' דמתרץ דיש ללמוד במה מצינו מתרווייהו מנזיר וכה"ג ועל התוספות שפיר תירצנו כהנ"ל כאשר הבאתי אבל פה שפיר מקש' הגמ' ואי דאינו שוה בכל הוא נילף מפסח ונזיר תרווייהו ופה ליכא לתרץ שאני

דאיכא עשה דקבור תקברנו לגבי פסח לא שייך זה עשה כאשר ביארנו דאיירי אחר חצו' וקדם מצות פסח וגם בנזיר לא שייך דיש עשה דקבור יקברנו דיש לומר בנזיר לא שייך לדחות דיש שם עשה ולא תעשה ואי דידחה משום דאינו שוה בכל הא בנזיר לאו השוה בכל הוא ושפיר מקשה הגמ' ודוק היטב: והנה יש לומר וללמוד הפסוק למסתבר בלאו שאינו שוה בכל הוא דדוחה ויש לומר פסח ומילה להדדי גם בפסח שאינו שוה בכל ואתיא כמ"ד נשים בראשון אינו חובה ובהיות כן ניחא הכל כאשר ביארתי הדק היטב ודוק היטב ובנזיר יש לומר ג"כ עשה ולא תעשה עשה דקדוש יהי' ולא תעשה דלא יטמא ודוק היטב כי היא כפתור ופרח:

והן אמת על גוף דברי ביאור מרדכי יש לדון שהקש' מאי מקשה הגמרא הא יבוא עשה דקבור יקברנו יש לי לדון הלא ע"כ על כהן גדול ונזיר לא מקשה הגמ' מידי כמוכח מרש"י וכל קושית הגמרא הוא מפסח ושם שפיר אף דאיכא עשה דקבור יקברנו אבל איכא בהדי עשה דפסח וידחה זה את זה והיה כלא היה ומדבריו משמע שרוצה ליישב ג"כ דמקשה הגמרא מכה"ג ובאמת מכה"ג ליכא קושיא עיין היטב, ואי תימא אם בנזיר הוא ג"כ עשה דקדוש הוא וא"כ איך שייך כעת לתרץ משום דאינו שוה בכל הוא לכן דוחה בכה"ג העש' דקבור תקברנו הלאו דלא יטמא אף שאיכא נמי עשה דקדוש הוא היכא דהוא לאו שאינו שו' בכל דוחה עש' גם לא תעשה ועשה הא איירי בכה"ג ונזיר וא"כ האיך שייך דידחה עשה דקבור תקברנו עשה ולא תעשה הא פה איכא תרתי עשה עשה דכה"ג ועשה דנזיר ואיכא תרי עשה ואיך שייך דידחה חד תרי עשה אבל יש לומר עשה דנזיר בלאו הכי מודחה הוא לא מצד קבור יקברנו אלא מצד כבוד הבריות ובנזיר דוחה כבוד הבריות העשה ואעפ"כ ליכא למילף מיניה משום דנזיר איתא בשאלה ובה"ג דוחה כבוד הבריות העשה והא דדחי גם בכה"ג משום עשה דקבור ודוק היטב חזור בה והפוך בה כי לכמה פנים כתבתי והמעיין יבחר אשר יקרב ואיזה דרך ישר הנכון לפניו וה' הרחמים יאיר עינינו בתורתו הקדושה ויורינו נפלאו ויצילינו משגיאות, בגדול כבוד הבריות:

מה שחנני ה' באותה סוגיא בשבועות דף ל' ע"ב, ובסנהדרין דף י"ח: (הנה תוס' בשבועות דף למד ע"ב בד"ה הקשה שם על הגמרא דקאמר ה"מ ממונא אבל איסורא אין חכמה ואין תבונה, והקשה התוס' שם הא מוכח מהך דלאחותו בשב ואל תעשה דוחה אפילו איסורא יעיין היטב ואמרתי לכאורה לפום רהיטא לתרץ קושית התוספות.) הנה התוס' פרק שני דסנהדרין דף י"ח ע"ב בד"ה מאוד הקש' התוס' וא"ת ולוקמי בעדות החודש דודאי ר"ג מעיד דבמידי דאיסורא אין חכמה ואין תבונ' כדאמר גבי צורבא מרבנן פה

שבועת העדות דף למד והא דאמרינן דדוחה עשה בשביל כבוד הבריות ה"מ ממונא אבל באיסורא לא וכן הקשה התוס' שבועות שם בד"ה אבל איסורא אין חכמה עיין:
ואמרתי לפי תירוץ התוס' שבועות על אידך קושי' שהקשה האיך יוכל לחלק ולומר שאני ממונא וכו' הא אמרינן (שבועות) שם ברכות דלומדין מהך דלאחותו בשב ואל תעשה אפילו באיסורא ותירץ התוס' לחלק דשם לגבי מת איכא בזיון גדול ובזיון גדול בשב ואל תעשה אפילו באיסורא דוחה כ"ה משא"כ מצא שק או קופה רק בזיון קטן וכמו כן לילך לאסהודת' הוא רק בזיון קטן וזה באיסורא אין חכמה ואין תבונ' ואמרתי לפ"ז בכהן הגדול שהוא ילך לאסהודת' דקדושת' רבה וגדול כבודו עד למאוד לגבי דידי הוא בזיון גדול לילך לאסהודת' וא"כ בבזיון גדול בשב ואל תעשה אפי' באיסורא לא ילך לאסהודת' ושפיר מקשה הגמרא:
ואפשר לומר זה סידור התוס' בשבועות בד"ה אבל איסורא (ממונא) דהקשה תחילה מסנהדרין דפריך מוהתעלמת דלמה לא משני הא דמעיד היינו באיסורא וא"כ לכאורה יש לתרץ דשאני זה דהוא שב ואל תעשה ובשב ואל תעשה מוכח ברכות אפי' באיסור' אך זה איכא למימר דא"כ קשה גמרא שבועו' מיהו תימ' שקאמר התוס' דהכא שב ואל תעשה הוא ואף עפ"כ אמרינן שאני איסורא וע"כ צריך לאסיק לתירץ התוס' בבזיון גדול לחלק וממילא מתורץ כמי קושיא ראשונה מסנהדרין דשם הוי בזיון גדול:
אבל לאחר העיון ראיתי שע"כ לא יוכל לתרץ כן דכה"ג הוא בזיון גדול ולכן אפי' באיסורא לא ילך לאסהודת' עדיין קשה שם על הגמרא סנהדרין מדוע מקשה הגמרא מהך פסוק והתעלמת הא משם לא קשה דשאני ממונא מאיסורא ויוכל לומר דאיירי דמעיד הכה"ג באיסור' וע"כ כל קושי' הגמ' מהך דלאחותו מוכח דגדול כבוד הבריות אפילו באיסורא והיה בזיון גדול וכה"ג נמי בזיון מיקרי והיינו בשב ואל תעשה ואם כן הו"ל לגמרא להקשות מהך דלאחותו ולא מוהתעלמת מהך לא קשה:
שוב האיר ה' את עיני וראיתי שתה"ל כוונתי לדעת התומים כן מתרץ בסימן כ"ח ס"ק י"ב שכתב ובזה מיושב קושית התוס' דהקשה בפ"ב דסנהדרין מה פריך הגמרא על כה"ג שמעיד הא הוה זקן ואינו לפי כבודו והקשה דילמא דבר איסור די"ל דכה"ג דקושתא רבה לילך לב"ד הוי בזיון גדול דאף לדבר איסור אינו מעיד ומתרץ בזה תמיהת המשנה למלך הלכות עדות דלמה הישמט בכהן הגדול דמעיד לדבר איסור ולפמ"ש לק"מ דהוי אצל כה"ג בזיון גדול וכו' עכ"ל עיין, ובתומי' שגירת לשונו איני נכון כי גם בשבועות הקשה התוס' כן:

להנ"ל עדיין קשה מה שהקשתי מדוע הקש' הגמ' מהך ברייתא והתעלמת' הו"ל להקשות מהך דלאחותו וצ"ע הא מוהתעלמת רק ידעינן ממון אבל לא איסורא ודילמא איירי דכה"ג מעיד באיסורא כקושית התוס' וע"כ צריך לומר מהך דלאחותו מוכח בשב וא"ת בבזיון גדול ג"כ כבוד הבריות דוחה א"כ הו"ל להקשות מפסוק מלאחותו דדוחה וצ"ע:
ומעתה לפ"ז לאחר כל אלה חוזר אני להזכיר הראשונות שעדיין הקושי' במקומ' בחזקה האיך שייך לומר דלא ילפינן איסורא מממונא הא בכל התורה חמור ממונא מאיסורא דלא הולכין אה"ר ואי תימא כאשר תירצנו לעיל הא שם בברכות קיימכן אליב' דרב דסובר הולכין בממון אחה"ר לפ"ז יהי' קשה עדיין הגמרא בשבועות שם לא קיימינן אליבא דרב ואעפ"כ אמרינן ה"מ ממונא אבל באיסורא אין חכמה ואין תבונ' וכן קיימינן בעדות באיסורא צריך לילך להעיד ומדוע לא ילפינן ממונא כי להלכה קיימינן אין הולכין בממון אחר הרוב ואעפ"כ פסקינן בעדות באיסורא צריך לילך להעיד אף בזוטרא מיניה וצ"ע מאוד וע"כ רק מגמרא שבועות קשה כי פה אינני אליבא דרב וע"כ צריך לאסיק פה בשבועות כתירץ ח"ס שהבאתי שאני ממון דאתיהב למחילה וזה כוונת התוס' בשבועות שהוב' שם שאני ממון דאתיהב למחילה ולא מפרש כן בברכו' אלא שם לא צריך רק פה ודוק היטב, וע"כ צריך לומר בבזיון גדול מוכח אפילו באיסור דדוחה מלאחותו ולגבי עדות ת"ח מיקרי בזיון קטן וא"כ שם גבי מגילה הוא בזיון גדול בודאי מוכח מלאחותו ולא צריך והתעלמת וקשה לרש"י למה הביא מוהתעלמת וזה ג"כ קשה לתי' ח"ס וצ"ע:
וכאשר אני עינתי בתוס' הזה שבועו' מאוד תמהתי דתוס' הביא ראי' דיש לחלק בין בזיון גדול לבזיון קטן תדע בקרובין לא דחי כבוד דדהו פסח ומילא וזה הראי' ע"כ לענ"ד אינו מוכרעת דשם אינו בזיון כלל כי אחר יוכל לקברו ורק הוי ביותר כבוד בקרובין ובכן לא מוכח כלל לענ"ד:
וקשה לי מדוע לא הביא התוס' ביותר ראיה הא מוכח זה החילוק בבירור מקושי' התוס' ב"מ דף למד ע"ב בד"ה אלא מזקן ואינו לפי כבודו והקש' התוס' וא"ת תיפוק ליה מולאחותו דכ"ה דוחה מילת בנו ושחיטת פסחו וי"ל כבוד הבריות דמת מצוה חמור טפי שמוטל בבזיון פן יסריח או יאכלוהו כלבים וכן כלאים הוכיח התוס' הוה בזיון גדול משום דערום הוא גנות ובזיון גדול כדאמר אין לך משוקץ יותר מאיתו שהוא מהלך ערום וכו' עכ"ל, וא"כ מוכח ע"כ דיש חילוק בין בזיון גדול לקטן דאל"כ ל"ל פסוק והתעלמת מדוע לא ילפינן מהך דלאחותו אלא ע"כ מהך רק מוכח בבזיון גדול ולא ידעינן מינה לגבי זקן ואל"כ לכן בא הפסוק להורות אפילו בזיון קטן לגבי ממונא דוח' כ"ה וא"כ מהך מוכח דחילוק גדול יש ולמה לא הביא לא התוס' מהך ראיה וצ"ע:

אבל יש לי לומר אחר העיון כי קושית התוספו' לא קשה כלל הא מוכח מגמרא כתובות מ"ב ונילף מצה ממונא מאיסורא לא ילפינן וכלל גדול בכל הש"ס דממונא מאיסורא נמי לא ילפינן ובכן שפיר צריך פסוק והתעלמת מהך לאחותו איכא למילף כי ממון מאיסור לא ילפינן כי היכא איסורא מממונא לא ילפינן:

ואחר כתבי זאת מצאתי שהצל"ח היחלט כן וקאמר על הגמרא איסורא מממונא לא ילפינן ונלע"ד ה"ה להיפוך דממונא מאיסורא לא ילפינן דאולי ממון של חבירי לא וויתרה התורה משום כבוד של זה להכי אף דכתוב ולאחותו אכתי איצטרך והתעלמת וכתב ובזה אין אני צריך למה שנדחקו התוס' במסכת ב"מ דף כ' ע"ב בד"ה אלא לזקן ע"ש ולפי הנ"ל יש לומר באמת היה יוכל התוס' לתרץ את אלה אבל ע"כ צריך התוס' לאסיק בין בזיון גדול לבזיון קטן כקושי' התוס' בשבועו' דראינו בשבועות אף בשב ואל תעשה באיסור' אין כ"ה דוח' וע"כ צריך לתרץ משום דהך לאחותו הוא בזיון גדול אבל לגבי עדות ליכא גנאי כל כך ודמי לי גנאי דשק ומצא קופה ג"כ לבזיון קטן וא"כ ע"כ צריך לחלק בין בזיון גדול לבזיון קטן מחמת קושיא התוס' בשבועות ודוק היטב. ותירץ תירץ אחד מספיק גם ובאלה ניח' לי נמי דתוס' לא הביא ראיה מהך קושיא דא"כ למה לי פסוק והתעלמת ללמוד מהך דלאחותו אלא דיש חילוק בז"ג לבז"ק ולהנ"ל נעלה ע"כ ראיה ליכא לחלק דיש לומר ממונא מאיסורא לא ילפינן ולא צריך לאסיק לחלק בין בזיון גדול לבז"ק אלא כיון דע"כ צריך לאתי' לזה חילוק מחמת קושית תוס' שבועות משני גם התוס' פה כן אף אם ילפינן ממונא מאיסורא אעפ"כ לא שייך למילף ודוק כי קצרתי:

ובדברי הזה יש לי קצת עיון על דברי התומים סימן כ"ח ס"ק י"ב שרוצה שם ליישב תי' תוס' שאנן שמתרץ על קושית התוס' בב"מ ד"ה אין עשה דוחה והקשה התוס' הא הוה עשה שאינו שוה בכל דאין חיוב על זקן ואנל"כ וכתב ולכאורה הדבר צ"ע דהא ע"ז אנו דנין אי והתעלמת קאי על זקן ואינו לפי כבודו או לכהן בבה"ק ואי קאי על כהן אם כן אמרינן דזקן שאינו לפי כבודו מ"מ חייב והוי שוה בכל אמנם ניחא דודאי הך בזיון גדול אף בלא והתעלמת ניח' דנילף מן ולאחותו וכו' דמטמא למת מצוה ואי דשם הוי שב ואל תעשה הא אף באבידה הוה שב וא"ת וכי איצטרך לקרא והתעלמת היינו בבזיון קטן ואם כן שפיר גם אבידה אין שוה בכל בבזיון גדול דודאי אף בלי קרא והתעלמת אינו מחויב לטפל בה ואם האביד' מונח במקום צואה ובדברים שיש בזיון גדול ודאי דאין צריך לטפל בה וא"ש עיין: ולענ"ד ע"כ לא שייך לומר כן דהא לדינא ע"כ לא יוכל למילף דהא ממונא מאיסורא לא ילפינן ומהך דלאחותו אינו מוכח אבידה בבזיון גדול

דזה ממון וזה איסור וצ"ע ותוס' דתירץ תירץ אחר ולא תירץ כן כבר בארנו לעיל מחמת קושית תוס' בשבועו' וצ"ע:

ולדידי יש לי נמי לתרץ קושית התוס' בב"מ בד"ה אלא לזקן דהקשה תיפק ליה מלאחותו יש לומר כאשר תירץ התוס' בשבועות ועי"ל דכשעושה איסור על ידו לא מקרי שב ואל תעשה והכא כדפירש בקונטרס כגון שבא אש' לפני חכם להתיר' לינש' ותלמוד זה יודע שבעלה חי ובממונא שרי אפילו מוציאן ממון על ידו מבעליו שלא כדין ומצא שק או קופה דמייתא ראיה מינה כגון שרוצה אחר ליטלו והשתא נמי ניחא הא דאיצטרך בברכות לשנוי שאני ממונ' דאתיהב למחיל' עיין שם היטב:

ולפי"ז משמע להדיא מתוס' בממונא ילפינן מהך והתעלמת אפילו בקום ועשה דלא צריך להשיב אבידה דדוחה כבוד הבריות מאחר דאחר רוצה ליטלו הוה בקום ועשה וא"כ לא קשה פה קושית התוס' דנילף מלאחותו רק מוכח בשב ואל תעשה כדשני בגמרא שב ואל תעשה שאני משא"כ מהך דוהתעלמת ונוכח אפילו בקים עשה כמוכח מתוס' הנ"ל שם לומדין לגבי ממון אפילו בקום עשה דוחה כבוד הבריות ודוק היטב:

ובזה ניחא לי נמי דתוספות לא תירץ שם בב"מ ממונא מאיסורא לא ילפינן כי ממ"נ מתורץ קושית התוס' להני שני תירוצי' בשבועו' אם נמי כאידך תירץ התוס' נמי מתורץ והבין ודוק. הנה ראיתי בתומים סימן כ"ח ס"ק כ"ב שהובא על תוס' שבועות הנ"ל ד"ה אבל יש קושיא במה שהקשו הא דפרכינן בברכות ונילף מינה דכתב גבי אבידה והתעלמת למעט זקן דאינו לפי כבודו ומשני הגמרא ממון מאיסורא לא ילפינן והקשה התוס' דהול"ל שב ואל תעשה ותירץ דבלא"ה משני שפיר וקשה הא תוס' העלו דמצא שק או קופה הוה בזיון קטן מ"מ מותר בממון וא"כ אלו לא הוה משני איסור מממון לא ילפינן רק בשב וא"ת הוה אמרינן אף באיסור בשב ואל תעשה ובזיון קטן יש למנוע וזה שקר דבזיון קטן אף בשב ואל תעשה אמרינן אין חכמה וכו' ולכן צריך הגמרא לומר איסור מממון לא ילפינן וקושיא גדולה היא עיין שם היטב:

ולענ"ד נראה לומר זה הוא כוונת תוס' כפשוטו דהתומים הביא לשון התוס' שנקט וז"ל ותירץ דבלא"ה משני שפיר זה לא מצאנו בתוס' שנקט בלא"ה אלא לשון התוס' הוא אלא דשפיר משני שאני ממון דאתיהב למחילה וכוונת התוס' כדברי תומי' הנ"ל דע"כ ככה שפיר משני דממון שאני דאתיהב למחילה וא"כ איסור מממון לא ילפינן וכוונתו דע"כ אם היה מתרץ שב ואל תעש' שאני הייתי טועה ואומר גם באיסור שב ואל תעשה אף בבז"ק דוחה כמו בממון וזה אינו דאמת אמרינן באיסור בבזיון קטן אינו דוחה וככה דמשני שאני ממון שפיר משני באין עקש ונפתל תה הוא הלכה כאשר קיימו פה בגמ'

באיסור בבזיון קטן אינו דוחה וכוונת התוס' אלא דשפיר משני דשאני ממון דאתיהב למחילה ככה שפיר הוא כן הוא לאמת המילת' וכן קיימינן פה שבועות לחלק בין ממון לאיסור וא"כ ככה הוא שפיר לשנות למען דלא למטעי והבין ודוק היטב:

ובזה אמרתי כוונת התוס' בשבועות והוא דבר יקר לענ"ד לכוין בזה כוונת התוס' בעה"י, דהנה התוס' שם מקשה תחילה מיהו תימא דהכא בשבועות שב ואל תעשה הוא ומוכח גמרא ברכות בשב וא"ת אפילו באיסור דוחה יש לומר דהתם גנאי גדול וכו' אבל הכא לגבי עדות ליכא גנאי כ"כ כגנאי מת מצוה ולא שרי באיסורא אפילו בשב ואל תעשה וע"כ צריך אז לומר כפירש התוס' דמצא שק או קופה הוי רק גנאי קטן וכאשר מפרש התוס' ודמי לי הא דשבועות לגנאי דמצא שק או קופה דקשה לתוספות כיון דהך לאסהודא לבי' דייני זוטר הוא רק גנאי קטן א"כ איך אמר ר' ששת ברד"א אף אנן נמי תנינ' מצ' שק או קופ' הא שני ושני שק או קופ' הוא בזיון גדול ופה בשבועו' לאסהודא לבי' דייני זוטר הוי רק בזיון קטן אלא ע"כ מוכח כאשר אמר התוס' דגם שם שק. או קופה הוה רק בזיון קטן:

וא"כ לאחר זה הביא תוס' ראיה ברורה לדברי זה דכ"כ שק או קופה הוה רק גנאי קטן ויש לחלק בין בזיון גדול לבזיון קטן ומת מצוה הוה בזיון גדול וזה הוא ראיות התוס' ואמר וה"מ לשנוי שב ואל תעשה שאני כדמשני בתר הכי אלא דשפיר משני שאני ממון דאתיהב למחילה, וכוונת התוספות להנ"ל דע"כ ראיה ברורה לדברינו דע"כ לגבי שק או קופ' הוא בזיון קטן ואנו לדינא ופה בשבועות מחלקין באיסור בבזיון קטן לא דוחה וא"כ מוכח מהנ"ל דלכאורה קשה מדוע לא משני הגמרא שב ואל תעשה שאני כדמשני לקמן וע"כ צריך לומר דלא יוכל לשנות כן דאלו היה משני כן הייתי אומר דטועה אף בבזיון קטן באיסור דוחה כמו לגבי שק או קופה או זקן ואינו לפי כבודו וע"כ מוכח דזה מיקרי גנאי קטן שק או קופה, ויש לחלק לאמת באיסור בבזיון קטן אינו דוחה דאל"כ דאם הייתי אומר באיסור בבזיון קטן נמי דוחה או דזה שק או קופה מיקרי בזיון גדול קשה מדוע לא משני שב ואל תעשה שאני אלא מדלא משני כן הינו משום דעכשיו שפיר משני שקיימי כן להלכתא אף בגנאי קטן אמרינן דדוחה אבל לא באיסור בבזיון קטן אינו דוחה והא דשק או קופה בזיון קטן הוא, וראיה ברורה להתחלת דברי התוס' וזה הוא ההמשך פה כדבריהם הקדושים והבין כי נכון בעה"י: וראינו שם בברכות לא מקש' התוס' מדוע לא משני שב ואל תעשה שאני כי שם לא איכפת לי כהאי להקשות כי הקושיא אינו גדולה כ"כ אבל פה הביא רק לראיה לדבריה' שיש חילוק בין בזיון קטן לבז"ג ודוק היטב: ונראה לע"ד להבין נמי מה שכתב התוס' או שמא אכתי לא

אסיק אדעתי להאי שנוי כי לכאור' אם כוונת התוס' לראיה לא זה נכון זה שאמר אז שמא אכתי לא אסיק אדעתי, ולענ"ד זה הוא כדרך התוס' דראיה זה אינו ברורה היא כי יש לומר דאכתי לא אסיק אדעתי, ועל זה באמת קאמר התוספו' ועוד יש לומר תירץ אחר והיינו כשעושה איסור על ידו לא מיקרי שב ואל תעשה ודוק היטב וקאמר תוס' באמת תירץ אחר והבין זאת:

ובזה נראה לע"ד בתירץ שני שקיים התוס' והשתא נמי ניחא הא דאיצטרך לשנוי התם שאני ממונא דאתיהב למחילה הו"ל לתוס' לומר והשתא ניחא הא דאיצטרך לשנוי כי לפי תירץ הראשון לא ניחא כל כך כי צריך לאסיק בלאו הכי ושני שפיר או דלא אסיק אדעתי ובתירץ השני ע"כ ההכרח ככה לתרץ שאני ממונא מאיסורא כי ממונא קום ועשה הוא והו"ל לתוס' לומר והשתא ניחא ולהנ"ל נראה כוונת התוס' והשתא נמי ניחא היינו לפי תירץ הראשון היה בודאי ניחא כאשר בארנו דשפיר משני כדי שלא לטעו' ולומר באיסורא אין חילוק בין בז"ג לבזיון קטן תמיד בשב ואל תעשה דוחה כמו בממון לכן צריך לשנוי שאני ממונ' ולא יוכל למילף מממונא, וקאמר עכשיו התוספות לפי תירץ שני נמי ניחא וזה מילת נמי קאי על תירץ הראשון גם כן היה ניחא ולתירץ השני נמי ניחא וג"כ ראיה לתירץ התוס' השני לפי הנ"ל דממונא באבידה איירי אפילו בקום ועשה, לפ"ז ניחא הא דלא משני שם שב ואל תעשה שאני, והמבין יבין כי כנים דברי בעזרת החונן דעה ובינה ודוק היטב:

והנה להלכה המעיין בתומים סימן הנ"ל יראה בעין שהוא היחלט לתירץ הראשון של התוס' שזה הוא העיקר אצלינו כתירץ הראשון בהא סלקו ובהא קרמו לחלק בין בזיון גדול לבזיון קטן ובז"ג אפי' בשב ואל תעשה נדחו מפני כבוד הבריות והביא כמה ראיו' דע"כ ככה לחלק כתירץ הראשון של תוס' שבועות עיין:

וראיתי בכתב סופר סימן ל"ז שהובא וז"ל אבל אין לדברינו קיום להלכה דקיימ"ל אין הולכין בממון אחר הרוב וקיימ"ל ג"כ המוצא וכו פושטן וכו' דאין כבוד הבריות דוחה רק איסור דרבנן או שב וא"ת בדאוריתא חוץ בממון אפילו קום ועשה כמ"ש תוספות שבועות פרק ש"ה, והנה המעיין היטב בדברי כתב סופר שם יראה ושם ימצא בכתב סופר שהיא ברור שהיחלט כדעת התוס' שבועות בתירץ השני שם כי הוא נקט סתם דאין כבוד הבריות דוחה רק איסור דרבנן או שב ואל תעשה בדאורייתא הא ראינו שם שבועו' לגבי עדו' דהיא שב ואל תעשה אעפ"כ אמרינן הנ"מ ממונא אבל באיסורא אין חכמה וכו' וצריך לחלק בין בזיון גדול לבזיון קטן אלמא אף בדאוריתא אינו דוחה באיסורא אף בשב ואל תעשה רק בזיון גדול כמו מ"מ ואם כן איך היחלט רבינו כתב סופר סתם שב

ואל תעשה בדאורייתא דוחה כה"ב אלא ע"כ רבינו וכתב סופר נקט כתירץ התירץ תוס' שני שבועות דזה לגבי עדו' באיסור' איירי בקום ועשה כמו שביאור רש"י דזה מיקרי קום ועשה וכן ממונא מיקרי נמי קום ועשה לגבי אבידה לכן היחלט רבינו כתב סופר חוץ בממון אפילו. קום ועשי דע"כ צריך לאסיק לפ"ז בממוני הוי מר קום ועשה כפירש התוס' שם בשבועות בתירץ השני וכל אלה לתירץ השני וכך נקטו רבינו כתב סופר עיין היטב:

ועתה אל מי מקדושים אפנה התומי' היחלט כדעת.

תירץ התוס' הראשון לחלק בין בזיון קטן לבז"ג, וכתב סופר היחלט כדעת תירץ התוס' שני ונ"מ גדולה בין הני שני תירוצים גם לענין איסור וגם לענין ממון לתירץ הא' איכא חילוק באיסורא לבז"ג או קטן ובממונא דווקא בשב ואל תעשה שרינן ולא בקום ועש' משא"כ לתירץ הב' אז באיסור אין חילוק בין בדון גדול או בשב ואל תעשה תמיד דוחה ובממונא אפילו בקום והנראה לע"ד ולב התלמוד נוטה לדעת רבו להבי' ראיה למורי ורבי כתב סותר כתירץ השני דכן ראינו להדיא בפסקי תוס' מסכת שבועות פרק שבועות העדות הובא רק לפסק הלכה תירץ התוספות ני אשה שבא לינש' ות"ח יודע שבעלה חי יזלזל בעצמו וילך ויעד משא"כ בממון ע"כ להדיא רק הובא כתירץ התוס' שני: וראיה לדברי כי הפסקי תוס' מכונים אהדדי בדבור ראשון נקטו אימתו עליך לא שייך במקום קום ועשה דאין חכמה ואח"ז מיד הובא אשה שבאה ליגשא ות"ח יודע וכו' ונראה לע"ד דשייכם לאהדדי כי לפי דעת תירץ התוס' ה"א דיש לחלק בין בז"ק לבז"ג א"כ בודאי המלך דלגבי מלך הוא בזיון גדול להעיד לזולתו וא"כ בודאי שפיר דלא יעיד אפי' באיסור' הרי חזינן התומים באמת רוצה לתרץ קושית התוספות מכה"ג משום דאיכא לגבי כה"ג בזיון גדול וא"כ בודאי לגבי מלך איכא בזיון. גדול ולא יעיד באיסורא דעדות הוה שב ואל תעשה, אבל לפי דעת תירץ התוס' שני רק היכא דמסתעף מינה איסורא מיקרי קום ועשה בה"ג צריך להעיד אפילו באיסורא אפילו בבזיון גדול ואין חילוק בין גדול לקטן וא"כ שפיר דשייכם לאהדדי וזה לשונו אימתו עליך לא שייך במקום מצוה דאין חכמ' ואף במלך מקרי בזיון גדול אבל אין לחלק בין בזיון גדול לבזיון קטן וע"כ צריך לומר כדעת תירץ התוס' השני דשאני איסורא בעדות כגון שבעלה חי דיבוא ממנו איסור הו' בקום ועשה בה"ג אין חכמה וכו' אפי' המלך בה"ג צריך להעיד ולא שייך אימתו עליך וזה שהביא מיד תירץ השני בפסקי התוס' כי שייכם להתחל' וראיה לרבינו כתב הסופר דכן להלכתא כדעת תירץ השני והבין כי נעים:

ובזה אזדי לי היטב מה שדקדקתי על פסקי התוס' מדוע לא נקטו זה הפסקי מיד בסנהדרין גם שם איכא זה התוס' ומאוד צריך עיון אבל להנ"ל מאוד נעלה משם ליכא הוכחה רבה כי שם יש לומר עדיין לחלק בין בזיון גדול לבזיון קטן וע"כ צריך לאסיק בתי' התוס' השני פה שבועות ואין חילוק וזה התירוץ התוס' השני הובא רק בשבועות ובכן ממתין בפסקי התוס' עד פה שבועות והביא בהדדי ודוק היטב ובאתי בכתב יושר להחזיק ולקיים דברי רבינו כתב סופר זכותו יגון עלינו ואבוא פה לזכרון בספר בזה הענין באמרי שפר מה ששעתי עם רב חביבי הגאון בעל המחבר בן יהודא באותו סוגיא ומשם יבין הרבה חדושי' בסוגי' הזה אשר חנני ה'. בעה"י אור ליום ב' לסדר משפטים תרל"ה לפ"ק פה אסאפא. למרבה המשרה והשלום לידידי וידיד ה' גברא רבה מרום הרים ד"ה הרב הגאון הגדול חריף ובקי טהור ונקי צדיק יסוד עולם זקן ונשוא פנים, פנים בתורה ופנים בהלכה אשרי לדור שלו ככה קדוש שמו מו"ה אברהם הלוי ראזענבוים נ"י לנצח בעל המחבר ספר בן יהודה ופרח צדיק כשושן גם עד זקנה ושיבה טובה אמן: בשבוע העבור קבלתי יקרת מכתב קדשו ועתה באתי בחדושי תורתי ובפרט שנוגע לספרו הקדוש בן יהודא שם ראינו חיל של תורה בסוגי' שאנו עוסקין כעת בסידור כתיבת ספרי ברוך מרדכי חלק השני מחדש בטובו ועושה נפלאות ובכן אמרתי לשלוח להד"נ נ"י אמרותי אף כי זוטרא נגד כבוד קדשו מ"מ באתי כי ידוע כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה וה' תומך גורלו:

ראיתי בתשו' סי' קי"ב בספרו היקר שהושב להגאון ר' יוסף פלעש זצ"ל ע"ד הקושיא שהקשה הגאון הזה מגמרא סנהדרין דף י"ט ע"ב באותו שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידן אותו משמע מהא דמלך לא מעיד הוא מצד התקנה והוא נגד ש"ס שבועו' ל"א וכו' משם מוכח דמלך מדאורי' אינו ראוי להעיד דאי מצד התקנה הרי הוא גם כן מדאורייתא מחזי חזי וכו' ומעלת הדר"ג נ"י בספרו הירחב קושיתו עוד על הרמב"ם בהלכות מלאכים פ"ג ה"ז וכבר כתבנו שמלכי ב"ד דן ודנין אותו ומעידן עליה' ולא כתב שהם יעידו משום דלא גרעו מכהן גדול וכתב מ"ג נ"י משמע מדבריו שהרמב"ם הוצא זה מצד הסברא וזה אינו דהא מגמרא שבועות הנ"ל שהמלך אינו ראוי להעיד מוכח דהוא מדאורייי' ואיך כ' הכ"מ ולא כ' שהם יעידו איך יכתוב כן הלא מבואר בש"ס שם שהוא דאוריי' עכ"ל:

והנה הנראה לע"ד ליישב בפשיטו' דהנה כבר מבואר בתוס' פה סנהדרין דף י"ח ובתוס' שבועות לגבי מלך אימתו לא שייך אלא בממונ' אבל לא באיסור' ואין חכמה ואין תבונה ואפילו המלך צדיק להעיד עיין תוס' סנהדרין י"ג בד"ה מעיד ותוס' שבועות דף למד ע"ב

בד"ה אבל איסור' והנה יש לומר דע"כ ידוע דקרבן שבוע' רק שייך בממונ' ולא באיסור' כמוכח שם גמ' שבועו' דף ל"ג ע"ב תנו רבנן מניין שאין הכתוב מדבר אלא בתביעת ממון וכו':

וא"כ יש לומר בממונא הוא דאוריי' מחמת אימתו עליך ושפיר קאמר הגמרא שם בשבועות לענין שבועות העדות לאפוקי מלך דשבועות העדות לא שייך אלא בממונא שפיר דמדאורייתא אינו ראוי להעיד אבל פה התקנה מאותו שעה ואילך אמרו המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידן אותו התקנ' היה אפילו באיסורא אינו מעיד ובאמת יש לומר כן דהוי בזיון גדול לחד תירץ התוס' וראינו דיבוא קלקל הרבה גזרו ואמרו כן אף באיסורא וכן משמע סתם שאמר מלך לא דן ולא דנין אותו אפילו באיסורא ודומיא נמי לא מעיד ולא מעידן אותו אפילו באיסורא לא לילך להעיד ואין זה מתנגד גדול כי יוכל לומר דמלך מיקרי בזיון גדול לא צריך לילך וזה הוא מהתקנה:

וכן יש לומר הכסף משנה נמי כיון לזה שאינו מעיד לשום אדם אלא למלך ה"ה המלך וכוונת הכ"מ שהכ"ג אינו מעיד לשום אדם אפילו באיסורא אלא למלך וה"ה המלך אפילו באיסורא אינו מעיד לשום אדם ונכון ומהך בשבועות דהוא דאורייתא רק שם לגבי ממון מוכח אבל באיסורא הוא אין חכמה וכו' אבל לאחר התקנה גם באיסורא והוא מצד הסברא דמיקרי זלותי רבה ודמינן להך דאחותו ונכון וברור ויש לומר הנה טעו ושלחו עבור המלך לדון כיון דשם עיקר הדבר היה דינא נפשות ולא ממון כמוכח מתוס' ינאי המלך עמוד על רגליך דמתרץ התוס' שאני דינא נפשות צריך לעמוד וחשבו דינא נפשות דומיא לאיסורא וכאשר הרמב"ם השוה דיני נפשו' לדיני איסורא ולכן שלחו עבורו אבל כיון דבאו וקלקל מיד גזרו בשום אופן אל ידון אותו אפילו באיסורא וזה הי' מן התקנה ודוק היטב:

ויראה הדרת גאונו נ"י בעין קדשו כי לזה כיון הכסף משנה כי שם באותו דיבור מיד סיים ואמר ואני מסתפק אם מה שאינו מעיד לשום אדם הוא דווקא בשינו עדות שמפרש בה האיסור או בעדות נפשות וכדאמרנו גבי צורבא מרבנן או אפילו בהני, ומדברי רבינו פ"א מהלכות עדות משמע דבכה"ג לא שנא לן בין עדות ממון לשאר עדות דבכלהו אינו מעיד בשאינו למלך וכמ"ש שם וא"כ כ"ש למלך וזה שרוצה דכונתו על זה כאשר בארתי דאינו מעיד אפילו באיסורא וזה הוא מהתקנה ודוק היטב המשך הדברים ראייה לאמרן:

ומה שנראה לי עיון בסוגיא הזה הוא רבה מאוד ואבקש מאת הדר"ג נ"י שישים עינו ולבו על דברי, הנה הרמב"ם הלכות שגגות פרק עשירי הלכה ז' המלך וכהן משיח מביאן קרבנן על שבועות העדות וכבר תמה כסף משנה שם ממתניתן דהוריו' פ"ב משנה ה'

ר"ע אומר אלא שהנש' פטור ממשמעות קול שהמלך לא דן ולא דנין אותו י"ל דהא לא מכרעת דהא אמרי' פרק כה"ג ל"ש אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד כתיב בהו דינו לבקר משפט עיין שם היטב וא"כ לפי דבריו צריך לומר הא דנקט המלך וכהן משיח כוונתו על מלכות בית דוד:

אבל לענ"ד עדיין קשה מאוד כסף משנה בעצמו כאשר הוא ביאור דמשמע מדברי רמב"ם הלכו' מלכים פ"ג הלכה ז' אף דבמלכות בית דוד דנין וגם מעידן אותו אבל הוא אינו מעיד וא"כ כיון דהוא אינו מעיד א"כ סובר הרמב"ם אם כן איך שייך דהמלך יביא קרבן על שבועות העדות הא כיון דאינו מעיד א"כ לא שייך ביה קרבן עדות ומאוד צריך עיון ומה תיקן בכך שמתרץ מלכות בית דוד דנין אותו אבל עכ"פ המלך אינו מעיד וכיון דאינו מעיד לא שייך בו קרבן שבועה ומאוד צריך עיון:

שוב נראה לי להקשות על הרמב"ם הא הוא סתר את עצמו פה בהלכות שגגות פסק המלך וכהן משיח מביאן קרבנות על שבועות העדות ובהלכו' שבועו' פרק עשירי פסק הרמב"ם הלכה א' היו עדות א' מהן קרוב או פסול או שהיה המלך אחד מעדות פטורין בשבועות העדות מפני שאינו ראוי להעיד ופסק להדי' המלך פטור משבועות העדות וסתירה גדולה ראינו ותמה אני שלא ראיתי מאחד מנושאי כלים שתמה על זה והוא צ"ע גדול ובזה ג"כ לא פעל הכסף משנה בתירוצו פה אמר הרמב"ם סתם מלך בהלכות שבועות ושם קאמר סתם מלך וכי שייך לומר דהכא כיון על מלכות ישראל ושם כיון על מלכות בית דוד ונקט הכ' סתם והתם סתם וזה לא שמענו ושוב הא לפי דברי כסף משנה בעצמו מודה הרמב"ם גם במלכות דוד דלא מעיד ומאוד צ"ע, ואחר כתבי זאת מצאתי בתוסיו"ט למס' הוריות שם במתני' הקשה כן וצ"ע מאוד: ועל הרמב"ם יש לומר לכאורה כי הוא הובא בהלכו' שבועו' שנקט או שהיה אחד מעדות מלך שאינו ראוי להעיד למה לנקוט שאינו ראוי להעיד הלא ידענו מלך אינו ראוי להעיד אלא יש לומר הוא כיון שהיה מלך שאינו ראוי להעיד וכוונתו על מלכו' ישראל לאפוקי מלך ממלכי בית דוד ראוי להעיד אבל לא כן חושב הכסף משנ' שהוא מפרש בפירוש בהלכו' מלכי' שהרמב"ם סובר גם מלכות בית דוד המלך לא מעיד וצע"ג:

והיה נראה לע"ד לומר דבר מחודד והן אמת היה לי למורה הדרך התומים אך על דבריו היקרי' עמוקים יש לי איזה פלפל ואמינא אנא בדרך אחר שהורינו ה' החונן לאדם דעת הנה התומים מתרץ הרמב"ם הנ"ל אשר הקשה עליו הכסף משנה איך שייך דהמלך יחייב בשמיעת קול הא מתני' ר"ע אומר פטור וטעמא דלא מעידן אותו וקאמר הא דאמרינן מלך אינו מעיד היינו לממון אבל איסורא אין חכמה וצריך להעיד ואמר שם

על הדין אם יש צד לאפרושי מאיסורי דהובא בדין ת"ח צריך להעיד וכתב התומים אף דאין צריך לחוש שיבוא איסור מזה מיהו אם רגלים לדבר שמסתעף מינה דבר איסור כגון בקידושין שאם הממון שלו וקידש בזה אשה מקודש' אבל אם הממון גזל בידו אזי אינו מקודש' וחשש איסור לפניו שכבר קידש בזה האשה בה"ג לכ"ע צריך ליל להעיד וכתב וכן מוכח מתוס' ריש פרק כה"ג בסנהדרין פריך הגמרא כה"ג מעיד והא כתיב והתעלמת והקשו התוס' דילמא מעיד לדבר איסור ותירץ דלא הו' דומיא דמלך ויש להקשות בתוס' בלא"ה צריך לפרש לפמ"ש הרמב"ם אינו רוצה להעיד מעיד ע"כ צריך לע' עיקר קושיא סובב על משנה דהוריות כה"ג חייב קרבן בשמיעת קול כמש"ל וא"כ דכוונת הגמרא למשנה הנ"ל אי ישנה כה"ג מעיד רק לדבר איסור זה אינו בקרבן שבוע' העדו' דאינו חייב רק בעדו' הנוגע לממון וכו' אמנם לפי הנ"ל ניחא דודאי גוף העדות בממון רק מסתעף ממון מילתא דאיסורא ולכך מעיד וקרבן שבועה יש בו כיון דגופא של עדות ממון וזה בכה"ג אבל במלך מ"ט לא יעיד דהוי עדותו עדות שאי אתה יוכל להזימו דהא אם יזום ויתחייב לשלם הא מלך לא דנין אותו ושפיר הקשה וכתב ובזה יש ליישב דברי הרמב"ם דבמשנה אמרינן במלך לא שייך קרבן משמיעת קול דמלך לא מעידן ואולם הרמב"ם פסק בהלכות שגגות דישנו בשמיעת קול והכ"מ טרח ליישב ולפי הנ"ל ניחא דודאי יש למצוא דמעיד בדבר ממון ומסתעף מינה איסור רק דהוה עדות שאי אתה יוכל להזימו, אך קיימ"ל בממון אין צריך שאי אתה יכול להזימו וא"כ עדיין מעיד אך הגמרא פריך אמשנה אחד ד"מ דקתני דיני ממונות בעי דרישה וחקירה אהא דתנן שטר שזמנו בשבת כשר ותי' הגמרא מהתורה בעי דרישה וחקירה רק חז"ל תקנו מפני נעילת דלת דא"צ ומשני קודם תקנה נישנת בריית' לאחר תקנה, ולפ"ז אתי שפיר משנה בהוריו' הכל קודם התקנה וא"כ אין למלך להעיד דהוה עדות שאי אתה יוכל להזימו ולכך אינו בשמיעת קול משא"כ הרמב"ם נגרר אחר התקנה להברייתא דא"צ בממון עדות שאי אתה יכול להזימו וא"כ שפיר מעיד במילת' דממון המסתעף מינה איסור כהנראה לעיל ושפיר ישנו בשמיעת קול עכ"ל התומים והבאתי התומים כלשונו הטהור ודבריו מחדדים הרבה ובדבריו היקרים אמרתי לתרץ דקדק א' שדקדקתי במתניתן הוריות שנקט לפי שלא דנין ולא דן ולא מעיד למה לא דנין, ולהנ"ל ניחא היטב: אבל מה שנראה לע"ד לטעון על דבריו הקדושים לפי דברי התומים הנ"ל קשה הרמב"ם בהלכו' שבועות שם הובא פרק י' אם היה המלך אחד מעיד פטור מקרבן שבועה הא גם המלך חייב בקרבן שבועה היכא דמסתעף מינה איסורא ואיך סתם סתם המלך פטור

ובהלכות שגגות כתב סתם המלך חייב ויהיה פה כוונתו על ממון דמסתעף מינה איסור ושם על ממון לחודא:
ואפשר עוד זה ליישב ולומר שזה כלשונו הטהור של הרמב"ם שנקט או שהיה המלך אחד מעדות שאינו ראוי להעיד ולמה להביא שאינו ראוי להעיד ולהנ"ל נעלה דהוא מפרש שהיה המלך באופן הזה שאין ראוי להעיד וכונתו דרק ממון לחודא בלא מסתעף איסור ונכון:
אבל זאת קשה לי הא כיון באיסור צריך להיות עדות שאי"ל א"כ איך שייך דמלך מעיד בממון שמסתעף מינה איסור ואם גם הרמב"ם סובר בממון אינו צריך להיות אתה יוכל להזימו אבל לזה מודה באיסור צריך עדות שאי"ל א"כ עדיין קשה דלא שייך עדות במלך ואי בממון דמסתעף מינה איסור הא גם שם אינו מעיד כי בדבריו לא יוכל לברר האיסור כי כיון שהמלך לא דנין אותו א"כ הוה באיסור עדות שאי אתה יוכל להזימו ולא שייך דמסתעף מינה איסור הא עדות על איסור ע"כ אינו על הממון מפני שלא צריך להיות אי אתה יוכל להזימו ועל הממון אינו מעיד המלך ואיסור לא שייך דיסתעף מינה הא באיסור הוה אין יוכל להזימו ולא שייך עדותו לקבל כלל ובפשיטות ג"כ קשה לענ"ד איך שייך דהמלך באיסור צריך להעיד דאין חכמה וכו' הא כיון דאין דנין אותו א"כ הוה עדות שאי אתה יכול להזימו ובאיסור צריך להיות יוכל להזימה אבל ע"כ צריך לומר כונו דאמרי' דמעיד באיסור' משום דאין חכמה לנגד ה' ה"ה דדנין אותו על איסור דאין חכמה וכו' והא דאמרינן דמלך לא דנין אותו דווקא בממון לחודא אבל באיסורא דנין אותו ומשום האי טעמא גופא דנין אותו נמי כדי שיוכל להעיד כי עדות באיסורא צריך כי אין חכמה נגד השם:
ולפי"ז עדיין הוה עדות שאתה יוכל להזימו גם בממון אם מסתעף מינה איסורא כמו היכא דדנין אז על איסור שבו אם יזומו כיון דדנין דנין נמי וחייב לשלם כמו דאמרי' דצריך להעיד נמי על ממון כיון דמסתעף מינ' איסור היה אם דדנין אותו על איסור ממיל' דנין אותו באותו דבר נמי על ממון כיון שכבר צריך לבוא לדון ולא שייך לפ"ז לענ"ד הקלושה כל דברי תומים ולא זכיתי להבין ועדיין קשה הרמב"ם:
ועלה בלבבי ליישב הרמב"ם לחומר המילתא ולומר אמת כסברת הכסף משנה בחדא דהוא היחלט בהלכות מלכים פרק ב' הלכה ז' דמדברי הרמב"ם פרק א' מהלכות עדות משמע דבכ"ג לא בני לן בין עדות ממון לשאר עדות ואפילו באיסורא מעיד רק למלך וכ' וכ"ש למלך והיינו סברת הרמב"ם דאינו מעיד אפילו באיסורא והנה לפ"ז יש לי לומר בחדא דלא ככסף משנה הנה הכסף משנה שם דייק מדנקט הרמב"ם כבר ביארנו

דמלכות ב"ד דנין אותו ומעידן עליהם ולא כתב שהם יעידו משום דלא גרע מכה"ג שאינו מעיד עליהם לשום אדם אלא למלך, ולע"ד נראה לומר מדלא כתב שהם יעידו עדיין לא מוכח דלא יעידו כלל רק מוכח דלא יעידו בממון רש לומר מלכו' בית דוד דקל ממלכו' בית ישראל בהא לחלק אף מלכו' בית ישראל לא מעידן כלל לדעת הרמב"ם אפילו לא באיסור אבל מלכות ב"ד באיסור מעידן אבל לא בממון, ולפ"ז לא יוכל הרמב"ם לבוא במלכות ב"ד נמי ויעידו כי מה שנקט דנין אותן ומעידן עליה' כוונתו אפילו בממון א"כ לא יוכל למנקט ויעידו כי בממון באמת מלכות ב"ד אין מעידן ורק באיסורא מעידן כן יש לומר סברא חדשה לחלק ואמת יש לומר כה"ג באיסור נמי מעיד וכסברת לחם המשנה שם דהוה שוה עם ת"ח ומלכי ב"ד דקילו להו יש לומר בזה הקילו נמי דיוכל להעיד באיסור אבל לא בממון משא"כ במלכי ישראל החמירו אפילו באיסור שלא לילך:

לפי"ז מיושב הרמב"ם הא דנקט מלך חייב שבועות קרבן העדות אייר במלכות ב"ד דבאיסורא צריך להעיד ואיירי בממון דמסתעף מינה איסורא בה"ג שייך קרבן עדות בממון כי באיסורא צריך להעיד וה"ה בממון דמסתעף מינה איסור ושפיר איכא נמי יוכל להזימו כי דן ודנין אותו על כולם ושם בהלכו' שבועו' דנקט פטור אייר במלך אפילו נר מלכו' ב"ד רק דלא מסתעף מינה איסור ולא ראוי להעיד כי בממון לחודא אין ראוי להעיד תה שנקט בלשונו או שהיה אחד מעדו' מלך שלא ראוי להעיד בזה שלא ראוי להעיד כוונתו בלא מסתעף מינה איסור וסיים שפיר דאלו היה מעידן לא היה מחייבי ממון היינו בה"ג אלו היה מעידן לא היה מחייב ממון בממון לחודא לא יוכל לחייב כי אינו רשאי למחול על כבודו ונכון ונעלה: ולפי"ז יש לומר במשנה הנשא דיני כמלך ישראל שאפילו באיסור' אינו מעיד ושפיר מלך ישראל אינו במשמיעת קול אפילו במסתעף מינה איסורא דלא אפילו באיסורא ולא שייך השמעת קול והכל על נכון בעזה"י ודוק היטב:

ומעתה לפ"ז נשאר קושיא גדולה לע"ד להקשות להני שיטות דסוברים והוא גם בפסקי התוס' דמלך מעיד באיסור וא"כ בממון דמסתעף מינה איסור מעיד המלך ואם כן ע"כ צריך לומר בה"ג גם דנין אותו כיון דבאיסור מעיד ע"כ צריך לומר גם כן דדנין אותו באיסורא וא"כ כיון דמסתעף מינה איסור מעיד א"כ שייך הולך בהשמעת קול ואיך שייך דהמלך אינו בהשמעת קול הא איכא גוונא בממון דבסתעף מינה איסור וא"ת כיון דבממון אינו מעיד אף אי מסתעף מינה איסורא אינו מעיד כיון דעיקר עדותו על ממון א"כ קשה על התוס' מאי מקשה על כה"ג דילמא מעיד כה"ג באיסורא ויש לומר כיון

דבממון אינו מעיד איך שייך כה"ג בהשמעת קול ואי בממון דיבוא לידי איסור זה אינו אף בה"ג אינו מעיד כאשר הקדמנו וממ"נ קשה לפי דברינו ומאוד צ"ע:
והיה זה לפני הדר"ג נ"י אשר לבו רחבה בתורתינו הקדושה ואצפה לתשובתו היקרה, אוה"נ דש"ת מוקירו ומכבדו עד עולם הק' מרדכי בה"ג מהר"ם פריד זצוק"ל חונה פה ק"ק אסאפא וק"ק טנעלליקא וגלילות יע"א:
עוד יש ליישב הקושיא שהובא בספר בן יהודא הא דאינו מעיד הוא מדאורייתא כמוכח גמ' שבועו' וכו' יש לומר כל אלה דווקא בממונא אבל לא באיסור' וא"כ אם אמרינן כל ממונא דמסתעף מינה איסור נמי מעיד ובכן שלחו עבור ינאי המלך דשם הוה מסתעף מינ' דיני נפשו' ולהרמב"ם כבר הבאתי דיני נפשות עם איסורא בחדא לענין הזה ואז גזרו לאחר התקנה על ממונא דמסתעף מינה איסורא נמי אינו מעיד כיון דכל עיקר הוא ממון והא דקאמר שבועות דהוא דאוריית' לאפוקי מלך איירי בממון לחודא דלא מסתעף מינה איסור דשם אינו ראוי להעיד ונכון ובאלה יש הרבה ליישב ולעיין בזה הסוגיא חזור בה והפוך בה ותמצא מרגנותא:
המחבר הובא בהלכות ציצית סי' י"ג ס"ג אם נודע לו בכרמלית שבת שהטלית שעליו פסול לא יסירנו מעליו עד שיגיע לביתו דגדול כ"ה, והובא ברמ"א שם וה"ה אם נפסק חד מהציצית ומתבייש בלא טלית דיכול ללבוש בלא ברכה משום כ"ה ודוקא בשבת דאסור לעשות ציצית אבל בחול אסור והקשה המג"א שם למה יהיה אסור ללבשו בחול הא אמרינן ברכות דף כ' דכב"ה דוחה עשה תורה בשב ואל תעשה ועיין כל דבריו שם, ולע"ד נראה לתרץ דהנה המג"א הקשה לקמן בשם אחיו למה שרי ללבשו בשבת הא יש תקנה ליתנו לאחר במתנ' ואז ישאלנו ויהי' פטור וסיים לתרץ לפי מ"ש בסי' ש"ו דאסור ליתן מתנ' בשבת אלא לצורך שבת א"כ ה"נ אסור ליתן במתנה ועיין שבת קל"א, ובהיות כן מתורץ קושיא ראשונה של מג"א בחול ע"כ אסור ללבשו משום כ"ה משום דיש תקנה שיתננו לאחר במתנה ויחזור וישאלנו ואז הוא פטור מציצית ובחול יוכל ליתן במתנה ודוק:
גמרא דף כ' ע"א ר' יוחנן הוי רגיל דהוה וכו' תהוי לי זרעי שפירא כוותי ומפרש רש"י ר' יוחנן דאדם יפה תואר הוה וכו' ולענ"ד לא הבנתי האיך יבקש היופי בישראל הא על ידי יופי בקל לחטיא לכן נראה תפלתו היה זרעי שפירא כוותי כמו שהוא אינו חוטא ביופי כן ביקש על זרעי ישראל שיהיה כוותו:
ובזה נראה לע"ד לתרץ מה שדקדקתי דקאמרי ליה. רבנן לא קא מסתפינא מר מיעני בישא אמר להו:

אנ' מזרעי דיוסף קאתינ' ולכאור' קשה לפ"ז למה ביקש ר"י כן על זרעי ישראל שיהי' להם יופי הא קשה לעיני בישא ובשלמא ר' יוחנן הוא היה מזרע יוסף לכן נרא' דאמר כוותי והיה כוונתו דלא ישלט בהן עין הרע אף אם יהיה להם זרעי שפירא לכן ישב שם להסתכל בו ולהוי כוותו ולא ישלו בהן עין הרע:

שוב יש לי לומר פירש בגמרא הזה דקאמר אנא מזרע יוסף קאתינא ע"פ הגמ' יומא ל"ה נמצא הלל מחייב את העניים ורבי אליעזר בן חרסום מחייב את העשירים ויוסף הצדיק מחייב את הרשעים, הנה אם אמנם היופי מזיק לבני אדם באיש פן ירים לבבו וכו' ובאשה פן תתרפק ביפיה אבל אם אנו מסתכלין ביוסף מוסר השכל לנו לחייב אותנו ואין אתנו מה לדבר וזה שקאמר לא מסתפא מר בעיני בישא הלא היופי מסוכן מאוד ליצר הרע וכן כיין נמי בעל סמיכת חכמים בזה עיני בישא הוא היצר הרע, על זה הישב אנא מזרע יוסף קאתינ' יתמיד אני מסתכל ולפני עיני היא יוסף הצדיק שמחייב את הרשעים וע"כ לא מתים כי מעיני בישא ולית כאן בושש כל אחד יסתכל ביוסף הצדיק והיא שעמדה לנו ונכון:

ובהדי זה אמרתי לפ' מה אהבתי תורתך כל היום "היא" שיחתי דוד אמר שאני אוהב את התור' ביותר "היא" מרמז על "הלל" "יוסף" "אליעזר" (וברוח הקודש ובנביאות) רמזה לאלה והבין זה שיחתי מאלה "היא" שיחתי ובכן לא אחטא לך ואוהב אני את התור' והבין:

בעה"י סוגיא דמצות עשה הזמן גרמא ה' יעמוד עמי:

מתניתן נשים ועבדים וקטנים יכו' תוספות ד"ה וקטנים פטורין מן הק"ש פירש הקונטרס קטן שהגיע לחינוך ולא נהירא הא בפרק לולב הגזול אמרינן קטן היודע לשמור תפלין אביו חייב לקנות לו תפלין אלמא כשהגיע לחינוך דשייכה ביה תפלין חייב בתפלין ובק"ש נמי יש לחייבו יותר מסתמא מדאשכחן התם קטן היודע לדבר עם אביי מלמדי תורה ופסוק א' של ק"ש עיין:

ועיין במרדכי שהביא פה אפילו הגיע לחינוך קטן שהגיע לחינוך חייב דהא אמרינן פרק לולב הגזול קטן היודע יכו' והיינו בהגיע לחינוך ואמרינן התם קטן היודע לדבר אביו לומדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש מסתמא כדי שידע לקרוא ק"ש כשיגיע לחינוך ועיין בביאור מרדכי שכתב מזה הראיה שהובא התוס' ומרדכי משמע דבלא הגיע לחינוך אפילו מפסוק ראשון פטור, מיהו גבי נשים כתב הב"י בשם פ' א"מ דמ"מ חייבן לקרות בפסיק ראשון וא"כ פטור נשים אינו דומה לפטור קטנים עיין, והפרי חדש הירגש בראיה אחרת להיפך דע"כ מהך דסוכה מוכח דקתני קטנים שיוכלו לדבר חייבם בפסוק ראשון

קיש וא"כ ממילא ה"ה נשים ועבדים דדומיא קתני ואם כן ראיה לדעת אוהל מועד דנשים חייבת לכל הפחות בפסוק ראשון:

אבל בע"ד הביאור מרדכי אף על פי כן טוב דיבור מאחר שהמרדכי מסיים ופסוק ראשון ק"ש מסתמא כדי שידע לקרות ק"ש כשיגיע לחינוך למה זאת הלא כיין דאף קודם שיגיע לחינוך חייב בפסוק ראשון למה הטעם כדי שידע כשיגיע לחינוך תיפוק לי' בק"ש חייב קטן אף קידם שיגיע לחינוך וזה דוחק דמשום זה חייב בפסיק ראשון כדי אם שיגיע לחינוך ידע דזה לא שייך דיחנכו לחינוך די אז לחנכו כי גם אז אינו חייב אלא המרדכי רק מבאר מאחר שאביו מחויב ללמד תור' דיותר טוב דילמוד לו זה הפסוק ק"ש כדי שידע אז אבל לא שהוא מצד חיוב והנה ראינו בפ"י שהקשה מה שהקשו תוס' מפסוק ראשון ק"ש בסוכה לא ידענו מאי קשי' להו דאכתי לדידהו מי ניחא דאו ס"ד דהתם משום דבכה"ג הגיע לחינוך מיקרי א"כ מאי ארי' פסוק ראשון דנקט הא קיי"ל עכ"פ דפרשה ראשונה מדאורייתא ועוד דהא לא אשכחינן בשום מקום דקטן כהאי שיודע לדבר מיקרי הגיע לחינוך לכל המצות, לכן נראה לע"ד ברור דהא דאמרינן התם בקטן היודע לדבר דאביו מלמדו תורה פסוק ראשון של ק"ש לא מדין עיקר מצות ק"ש איירי שהוא חייב לחנכו בזמן ק"ש והיינו כמש"כ רש"י שאין מצוי תמיד כשיגיע זמן ק"ש אלא כשיוכל לדבר ואביו חייבו ללמדו תורה משום הכי וכו' ולמדי ג"כ פסוק ראשין של ק"ש דאית ביה מלכות שמים והיינו אפילו בלא זמן קיש דמצית ת"ת כל היום עיין בפ"י עד סוף דבריו:

והנה אם באמת כנים דברי פ"י שזה לא אייר בהגיע לחינוך דהא דקתני אביי מלמדו תורה לכאור' קשה לי הסידור הגמרא שם בסוכה הוא שלא כסדר תחלה נקט יודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצי' לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין תה איירי בהגיע לחינוך וא"כ אז סיים יודע לדבר אביי מלמדו תורה יודע (לדבר) להתעטף חייב בציצית ומגמרא משמע זה יודע לדבר הוא מדרגה גדולה אפילו גדול מאשר שנקט לשמור תפלין.

ולענ"ד נראה יודע לדבר הכוונ' שלומדין לי אם מקבל ומאזין דבר שיודע לדבר מה שלימדין לו והיא מדרגה נאה ובודאי בהגיע לחנוך איירי, ולענ"ד דברי המרדכי ככה יש להבין קטן היודע לדבר אביו למדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש מסתמא כדי שידע לקרוא ק"ש וע"כ איירי כזו שידע לקרוא ק"ש זה הכוונ' יודע לדבר היינו זה איירי כשהגיע לחינוך נמי זה שמלמד תורה יפ"ר של ק"ש היינו שיודע לקרו' ק"ש וזה כשיגיע לחינוך איירי כמי שיגיע לחינוך ברישא וזה כוונ' מרדכי וא"כ אף בפסוק ראשון של ק"ש רק אז חייב משיגיע לחינוך ולא מקודם כמו שביאור בעל ביאור מרדכי ואנכי כשאני לעצור

מתמה על התוס' מדוע לא הביא ראיה בקטן שיגיע לחינוך דע"כ חייב בק"ש ותפלין ממתניתן דקתני בהדיא קטן היודע לנענע חייב בלולב אלמא דקטן חייב אם יודע א"כ בהגיע לחינוך ע"כ ביודע הוא הגיע לחינוך היינו יודע וא"כ אמאי יהיה פטור במתניתן ואי תפלין משום שצריך גוף נקי א"כ תפלין מ"ש מלולב הא גם שם מברך שם ה' אלא ע"כ מתניתן פה איירי בלא הגיע לחינוך לכן פטור והא דקתני שם קטן היודע לנענע אייר בהגיע לחינוך רש"י ד"ה נשים ועבדים וכו' ותפלין נמי מצות עש' שהזמן גרמא הוא וכו' יעיין צל"ח שמתמ' מי הוכרח רש"י לפרש ולהכניס בין הפלוגתא דלילה ושבת לאו זמן תפלין ועדיפא מינה יוכל לפרש. דפטור מתפלין משום דאתקש לת"ת כדמפרש בקדושין דף ל"ד עיין ולענ"ד צדקי רש"י בפירושו כי במתניתן פה קתני גם פטורין מק"ש וע"כ ק"ש טעמא מאי משום שהיא מצות עשה שהזז"ג ומעשהז"ג מנ"ל ע"כ גמר מתפלין מה תפלין נשים פטורות אף כל מצות עשה שהזז"ג נשים פטורות ע"כ צריך לאסיק ולומר דתפלין הוא מ"ע שה"ג וכאשר רש"י שם בקידושין מפרש דף ל"ה במה מצינו וכו' וע"כ צריך לומר דתפלין הוה מצות עשה שהזמן גרמא דיוכל למילף מינה שאר מצות עשה שהז"ג דנשים פטורות ונכון, וכן ראיתי דבר נאה בסמיכת חכמים שהוא מתרץ בזה האופן קושית הרשב"א בחידושיו והיא קושית התוס' בעירובין מאי מקשה הגמרא תפלין פשיט' דילמא הוצרך לאשמעינן לאפוקי ממ"ד דשבת ויו"ט זמן תפלין הוא והוה מ"ע שלא הזמן גרמא, וכתב סמיכת חכמים ולי נראה לתרץ דלא קשה מידי דכשאמר התנא דנשים פטורות מק"ש ממילא נשמע לאפוקי ממ"ד דשבת ולילה זמן תפלין הוא לפי דכל מצות עשה שהזמן גרמ' דנשים פטורות ילפינן מתפלין מה תפלין מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אף כל וכו' והנה מיד כשאמר נשים פטורות מק"ש מטעם מצות עשה שהזמן גרמא קשה מנ"ל וצ"ל ילפינן מתפלין וע"כ תפלין מצות עשה שהזמן גרמא הוא לאפוקי ממ"ד שבת ויו"ט לילה זמן תפלין הם יעיין היטב שם ויהי' ראי' לדברי דרש"י שכיון היטב בפירושו דמפרש תפלין מעשהז"ג הוא:

אבל לאחר העיון ראיתי כי מדינו אינו מוכרח לדברי וגם מאוד מאוד צריך עיון לדעת סמיכת חכמ' הרי שם קדושין ד' ל"ה ע"א הקשה הגמ' הניחא למ"ד תפלין מצות עשה שהזמן גרמא אלא למ"ד תפלין מצות עשה שלא הזמן גרמא מאי איכא למימר ומשני הגמרא מאן שמעת ליה ר"מ וסבר ר"מ שני כתובים הבאים כאחד אינו מלמדין ויעיין רש"י שם שכ' ולדידי' לא צריך הקישא דתפלין אלא כדגמרינן ברישא מבנין אב יגמר מראייה דהיה מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות וכו' עיין אלמא אף לר"מ וכן אסיק הגמרא לר"י כולהו מידי דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורו' אף בתפלין חייב'

ולמדו בבנין אב מראייה ואם כן לא הבנתי לסמיכת חכמים דקאמר כיון דקאמר פטור בק"ש ממילא נשמע גם בתפלין פטור זה לא נשמע כלל דק"ש כ"ע מודה דהוה מצות עשה שהזמן גרמא ולא מתפלין גמרו אלא מבנין אב מראייה כפירש רש"י אליבא דר"מ וא"כ עדיין קושי' הרשב"א במקומה אי לאו דנקט תפלין הייתי אומר בתפלין חייב כמו ר"מ דלא מיקרי תפלין זמן גרמא וגם לפי"ז עדיין נשאר תמיהת הצל"ח וצ"ע:

מתני' פטור מן הק"ש ומן התפלין דקדקתי מדוע נקט מתחילה ק"ש ואח"כ תפלין הא תפלין קודם לק"ש תחילה צריך להניח תפלין ואח"כ לקרות ק"ש כמאמר עולא כל הקורא ק"ש וכו' ועיין בסוכה דף מ"ב נקט תחילה לגבי קמן תפלין ואז ק"ש ואין לומר דלכך נקט ק"ש תחילה להראות דאין טעם אחר כי אם משום מצות עשה שהזמן גרמא אבל אם היה נקט תחילה תפלין הייתי אומר לכן פטור מן הק"ש דע"כ פטור מן התפלין וק"ש בלא תפלין לא שייך דהו' עדות שקר דע"כ זה ליתא כיון דפטור מן התפלין מן התורה לא שייך עדות שקר דגם בשבת קורין ק"ש ופטורין מן התפלין:

ולאחר העיון ראיתי בספר קול יעקב דהקשה על הגמ' דקאמר מ"ד נשים חייבו' משום דאית בהו מלכות שמים והקשה דילמא באמת הן חייבין כיון דאית בהו מלכות שמים ותירץ מתפלין ע"כ פטורין ובכן פטורין נמי מק"ש ק"ש בלא תפלין לא שייך דהוי מעיד עדות שקר עיין, וכאשר אני רציתי לומר אבל גם עליו צריך עיון הא בשבת קורין ק"ש בלא תפלין ואפשר לומר שבת בעצמו אות הוא אבל ע"כ מק"ש של לילה מוכח גם שם קורין ק"ש ולא שייך תפלין וצ"ע:

וא"כ עדיין יש לדקדק מדוע נקט תחילה ק"ש ואח"כ תפלין וכן קשה נמי על רש"י בתורה בפרשת בלק כ"ג פסוק כ"ד הן עם כלבי' וכארי לחטוף המצות ללבוש טלית לקרא את שמע ולהניח תפלין גם פה קשה הא תפלין קודם ק"ש הוה ליה למימר ללבוש טלית ולהניח תפלין ולקרוא את שמע וצריך עיון ואפשר לפרש רש"י הנ"ל שכוונתו על ק"ש הקטן שאנו אומרי' מיד בתחילת הברכות אשרינו שאנו משכימי' וכו' ואומרי' שמע ישראל זה עדיין אנו אומרים קודם תפלין כדי למהר אולי יאחר זמן הק"ש וזה לחטוף המצות זריזים מאוד ופה במתני' אפשר יש ליישב ולומר דקאי על ק"ש של ערבית בזה נמי פטורין ותמיד מוכח זה שכבר לעיל כן מצינו דמתחיל בק"ש של ערבית אם איירי מענין הק"ש ערבית תחילה כמוכח על מתניתן מאימתי קורין ואם כן בלילה ק"ש בלא תפלין וא"כ ק"ש קודם כבר בערבית ותפלין רק בשחרית אבל רש"י בתורה קשה שכתוב שכשהן עומדים ממשנתם שחרית וצ"ע אך אם קאי על ק"ש של לילה דפטורין א"כ עדיין קשה רש"י דמפרש אפילו קטן שהגיע לחינוך לא הטילו על אביו וכו' לפי שאינו מצוי

תמיד כשמגיע זמן ק"ש בליל' ע"כ כל הלילה זמן ק"ש ואז בודאי מצוה לחנכו ואפשר לומר בלילה אינו מצוי וזה דחוק וצ"ע שוב לאחר כתבי זאת מצאתי בפירש שם אפרים על התורה שכתב ולהניח תפלין לא דקדק רש"י בלשונו דהא אמרינן כל הקורא ק"ש בלא תפלין עדות שקר והו"ל לרש"י למכתב הנחת תפלין ברישא:

ולכאורה אמרתי ליישב בדברי רשב"א פה שקאמר ומפרש פה במתנ' ה"ה בשאר מצות עשה שהזג"ג ואיידי משום דאיירי לעיל בפטור ק"ש בעוסקים במת תנא הכא ומשום דבפרשת שומע הוא תפלין נקט לו בהדי, ולפ"ז יש לומר לכן נקט ק"ש תחילה משום דקאי על לעיל דסיים מק"ש כדברי הרשב"א אבל עדיין יש לפלפל ולהקשות גם לעיל על מתני' מי שמתו וכו' דנקט פטור מן הק"ש ומן התפלה ומן תפלין מדוע קא חשוב תפלין באחרונה הא תחילה צריך להיו' תפלין ואז ק"ש וא"כ גם פה קשה הא מתניתן לעיל סיים אתפלין ואיירי מתפלין והוי שפיר שייכי' נמי לתפלין דלעיל אם היה מתחיל פה בתפלין, ועל רש"י בתורה אמרתי כי קטן אביו קורא עמו ק"ש היודע לדבר וא"כ ק"ש קודם לתפלין וזה בארו יקום היינו מיד בקטן ק"ש ואז תפלין: ומאוד צריך עיון על הרשב"א הנ"ל שקאמר להכי נקט תפלין משום דבפרשת שמע אכתבי מצו' תפלין ותפלה אחר ק"ש נקט נמי תפלה למה זאת כיון דמתחיל הרשב"א לפרש שקאי על מתניתן לעיל משום דאיירי לעיל בפטור ק"ש ולמה לא ניחא להו לרשב"א נמי משום דנקט נמי לעיל באותה מתני' תפלה ותפלין נקט נמי פה כי כמו שנקט ק"ש משום מתני' דלעיל ה"ה דנקט נמי תפלין ותפלה משום מתני' לעיל וצ"ע:

ולאחר העיון יש לומר על לעיל לא קשה מדוע לא נקט תפלין ברישא כי אדרבה בזה אמרתי להבין כוונת התוס' לעיל בד"ה מי שמתו מוטל לפניו רש"י גרס מי שמתו אחר תפלת השחר אבל נרא' לר"י שהוא אחר היה קורא דאיירי בסיפא מק"ש וכאן מתחיל נמי מפטור ק"ש ובירושלמי גרס כמו כן ולכאור' צריך עיון דברי התוס' הלא כל המסכת מיד מתחיל בק"ש מאמתי קורין את שמע וע"כ נתן לק"ש הקדימה להתחיל בו ומדוע לא ניחא ליה פה, להנ"ל מאוד עלה כי קשה לתוס' הו"ל להקדים תפלין כי תחילה צריך להניח תפלין ואז לקרות ק"ש על זה משני התוס' דקאי אסיפא ושם איירי מק"ש מתחיל פה מק"ש, ולפ"ז שפיר מתורץ לעיל דלא מתחיל בתפלין ונכון: ועוד אדבר בזה הענין לענ"ד לכל אלה קשה לי נמי הברייתא לעיל הובא נמי פרק היה קור' דף י"ד ע"ב החופר כוך למת פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפלין ומכל מצות האמרות בתורה הגיע זמן ק"ש עולה ונוטל ידיו ומניח תפלין וקורא ק"ש וכו' וקשה לי הרי מסיפא להדיא מוכח כאשר ביאור שם הגמרא דתפלין צריך להיות קודם ק"ש וא"כ מדוע נקנו ברישא פטור

מק"ש ובאחרונה תפלין תחיל' הו"ל למנקט פטור מן התפלין ואז מן הק"ש ופה לא שייך לעיל דקאי על ק"ש של מעריב הא שם מוכח מסיפא דאיירי בק"ש של שחרית ובפרט גם ברישא כן מוכח בחד ענין נקוט פטור מק"ש וכו' ומן התפלין וכו' והיה רצוני ליישב כי תוס' שם הקשה בד"ה ומכל מצות האמורה בתורה וא"ת וכר ק"ש לא הי' בכלל מצות האמורה בתורה ותירץ דאי לא תני ק"ש בהדיא הייתי אומר דווקא הני דלית בהן קביעות זמן אבל ק"ש דקביע להו זמן לא קמ"ל וא"כ לענ"ד עדיין קשה למה נקט תפלה ותפלין מק"ש ידענו אף בקבוע להו זמן וא"כ הכלל עולה יפה מכל מצות וכו' וצריך לומר דתפלין דנקט אגב ק"ש נקט כמו שכתב כאן הרשב"א כיון דכתב בפרשת שמע תפלין נקט להו נמי תפלין וכן תפלה אחר ק"ש ונכון. וא"כ לפי"ז יש לי לומר לכן נקט ק"ש ברישא דעיקר דרוצה לאשמעינן הוא ק"ש משום דאית בהו קביעות זמן ותפלין רק אגב ק"ש נקט ודוק:

שוב האיר ה' את עיני וראיתי בסמיכת חכמים שם בתוס' שהקשה בשם ר"י הלוי בתשו' ל"ו אכתי קשה דא"כ לשתוק מן התפלה דהתם ליכא למטעי משום דאית ליה זמן עובר דהרי תנא ק"ש אעפ"י שיש לי זמן וא"כ ק"ש יוכיח ועוד בתפלין לא שייך כלל תי' התוס' עכ"ל ולהנ"ל יש לומר כדברי הרשב"א פה כיון דנקט פרשת שמע הרי בתוכו ג"כ תפלין ואחר זה נקם תפלין וכן תפלה ונכון:

והן באמת קשה זאת נמי על מתניתן ריש פרק מי שמתו גם שם נקט דפטור מק"ש ומתפלה ומכל מצות האמירה כיון דנקט מכל מצות האמורה ממילא הכל בכלל וע"כ גם שם צריך לתרץ דק"ש רוצה לאשמעי' דהו"א משום דקביעות זמן ואגב ק"ש נקט הפר' ותפלין ובהיות כן נעלה גם שם דמתחיל בק"ש ולא בתפלין כי העיקר דרוצה לאשמעינן הוא ק"ש כהנ"ל ודוק, והן אמת פירשתי לעיל התוס' דצריך הבנה והשכלה דתוס' מתחיל להקשות וא"ת וכי ק"ש לא היה כלל כל המצות וא"כ קשה מאי מתרץ התוס' דהו"א משום דק"ש קביע ליה זמן איך הוה אמינא זאת הא נקט להדיא פטור מכל המצות ובכל המצות בודאי גם קיש בכלל ומאי מתרץ התוס' אבל אמרתי להסביר הא שם נקט בסיפא להדיא הגיע זמן ק"ש עולה ונוטל וכו' וא"כ קשה כאשר הקשה הגמ' רישא נקט פטור וסיפא נקם חייב וצריך לומר כאשר חילוק הגמרא בין חד לתרתי, אבל לכאורה יוכל למטעות ולומר דסיפא בא לפרש הרישא אף שנקט ברישא פטור מכל המצות בא הסיפא לפרש אבל בק"ש אינו הדין כן ואף בחד אינו הדין כן וטעמ' ונמוק' כסברת התוס' מפני שזמנ' קבוע וא"כ ממילא חייב נמי בתפלין כי כל הקורא ק"ש בלא וכו' וכו' ומזה נצמח הטעות אם לא שהיה כתוב ברישׁ' להדיא דפטור מק"ש הייתי אומר בסיפא דנקט הגיע

זמן ק"ש עולה שבא לפרש הרישא לא כל המצות בכלל אלא חוץ מק"ש משום דזמנו עובר הה נראה בלשון הגיע זמן ק"ש מרמז כיון דתלי בזמן עולה ונוטל וכו' לכן נקט להדיא ברישא פטור מק"ש ואז ידענו הא דקתני בסיפא בק"ש ע"כ איירי בתרתי ודוק היטב לכוונת התוס':

אך לפי אלה יהיה נשאר הקושיא פה במתניתן פ' מי שמתו שם לא נקט הסיפא הגיע זמן ק"ש עולה וא"כ נשאר קושית התוספות למה כלל ק"ש כיון דנקט פטור מכל המצות, אבל יש לומר זה שרוצ' התוס' ליישב ר"פ מי שמתו שנקט רש"י גרס וכו' אבל נראה לר"י שהוא אחר היה קורא דאיירי בסיפא מק"ש וכאן מתחיל נמי מפטור ק"ש ולענ"ד זה רוצה ליישב כיון דנקט מכל מצות האמורת בתורה הרי ק"ש בכלל, על זה מפרש התוס' איידי דאיירי בסיפא מק"ש נקט נמי פה ודוק:

והן אות לפנינו גם הרשב"א פה דמפרש ותפלין נקט משום דכתב בפרשת שמע רצונו מיד לפרש נמי על לעיל ריש פרק מי שמתו למה נקט שם תפלין וזה שרוצה דגם שם יהיה ניחא ועיין היטב ותבוא לנכון:

שוב נראה לע"ד ג"כ לתרץ קושית התוס' לעיל דף י"ד למה נקט ק"ש כיון דנקט בל המצות י"ל שאני קיש הו"א דחייב משום דאית ביה מלכות שמים כאשר רוצה פה הגמרא דגם בנשים הו"א דחייב וק"ש צריך לאשמעי' וכן במתני' ר"ע מי שמתו ק"ש צריך לאשמעי' הוה אמינא משום דאית בהו מלכות שמים לא יהיה פטור, וכן נמי כיון דעיקר שם ק"ש צריך למתחיל בק"ש אבל פה עדיין צריך עיון מדוע ק"ש ברישא וחזור בה והפך בה:

הנה ראיתי בסמיכת חכמים שמתמה על הרשב"א הנ"ל למה לפרש ככה משום אגב הא איתא בגמרא להדיא דק"ש איצטריך ליה הו"א משום דאית בהו מלכות שמים וגם תפלין משום דהו"א איתקש למזוזה ותירץ דרשב"א לשיטתו לפניו הגירסא נכונה רק מ"ש ק"ש ותפלין ולא פשיטא ומתרץ הני משום דהוה מצות עשה שהזמן גרמא והני דחייבות מצות עשה שאין הזמן גרמא הם א"כ לפי אותו הגירסא צריך לפרשו הרשב"א למה נקט דווק' אלו יותר משאר מצו' עש' שהזמן גרמא וכו':

ולענ"ד עדין קשה אף אם אין הגירסא כן אבל עכ"פ ידענו מזה דהיה יוכל לומר דק"ש חמור משום דאית ביה מלכות שמים וגם תפלין משום דאיתקש למזוזה למה לא מתרץ הרשב"א כן ועדיין צריך עיון. אבל כאשר פירשתי כוונת הרשב"א ניחא דהוא רוצה לתרץ גם מתני' פ' מי שמתו למה פרט שם תפלין ותפלה וזה לא שייך שם לתרץ על תפלין משום דאיתקש למזוזה לגבי מת לא שייך באלה, לכן מתרץ תירץ אחר משום

איידי דק"ש וכן נמי לעיל מתורץ והבין ולעיל שפיר נקט ק"ש כתירץ התוס' משום דזמנו קבוע או כאשר אני תירצתי ופה לא צריך ויוכל לומר אגב לעיל ועל תפלין גם לעיל צריך לומר כדבר הרשב"א כן נראה בכל אלה וה' יורני נפלאו' להבין דעת קדושי' בלי שגיאות:
עוד יש לי הערה קטנ' לפי דברי הרשב"א לכן נקט הכי במתני' משום דכתיב בפרשה ואכלת ושבעת וגם מזוזה כתיב בפרשה קשה מדוע לא נקט נמי ציצי' דפטור הא גם ציצית כתיב בפרשה ג' ויאמר וק"ש כל הג' פרשיות הו"ל לפי דברי רשב"א לנקוט גם ציצית וצ"י אך זה יש לתרץ דקאי על מתני' לעיל מי שמתו ושם רק נקט ק"ש תפלה ותפלין משום שם בציצי' חייב ונקט נמי פה כמו לעיל שקאי על לעיל ונכון:
הקשתי למה נקט במתני' וחייב במזוזה הא זה כבר אשמעינן מדנקט שפטורה מן התפלין דהקשה הגמרא תפלין פשיטא ומתרץ דהו' אמינ' הואיל ואיתקוש למזוזה קמ"ל דפטור וא"כ ע"כ מוכח דחייב במזוזה דאל"כ דבמזוזה פטורות א"כ קשה למה נקנו תפלין במתני' פשיטא וע"כ כל הרבותא הוא דהו"א איתקוש למזוזה וא"כ מוכח במזוזה ע"כ חייבין וצ"ע אבל יש לתרץ וליישב כי לכאורה הקשתי מאי מקש' הגמרא מן התפלין פשיטא מדוע לא משני קטנים אצטרך לי' לאשמעינן דפטורי' מן התפלין ובפרט לפירש רש"י אפילו בהגיע לחינוך וק"ש שפיר אשמעינן בנשים ונקט תפלין משום קטנים אבל אמרתי באמת הגמרא היה יוכל לתרץ כן רק ביותר טוב מתרץ משום נשים גופא צריך לאשמעינן מהו דתימא הואיל ואיתקש למזוז' ובהיו' כן י"ל ע"כ צריך למנקט במתני' מזוז' דלא היה יוכל לשנות דע"כ מדוייק משום דנקט תפלין דא"כ מאי קמ"ל הא באמת יוכל לתרץ דנקט תפלין משום קטנים ודוק היטב. (ובזה יש נמי ליישב הרשב"א דהוב' דק"ש נקט איידי מתני' לעיל חזור בה והבין) ומסולק תמיהת סמיכת חכמים עיין היטב:
שוב יש לי לומר כי גם הרשב"א ותוספות בעירובין מקשים מאי מקשה תפלין פשיטא הא צריך לאשמעינן לאפוקי מר"מ ור"י תרווייהו אית להו דנשים חייבות בתפלין ומתרץ ה"ה דיוכל לשנות כן אלא ביותר טוב תירצו ופירש אליב' דמ"ד תפלין מצות עשה שהזמן גרמא צריך לאשמעינן, ובכן ניחא היטב דע"כ ליכא הוכחה דיוכל לתרץ כן ודוק היטב:
מתני' חייב בתפלה ובמזוז' ובברכ' המזון יש לדקדק מדוע נקט תפלה קודם מזוזה הא תפלה רק דרבנן ומזוזה דאורייתא אבל עיין באור חדש מסכת קדושין סוגיא דהאב מזכה בבתו דנקט זכאי במציאתה ומעשה ידיה וכתב האיר חדש אע"ג דמע"י מדאוריתא שייך לאביה ומציאה הוא מתקנת חכמים י"ל דחביבה ליה להקדים מילתא דרבנן ברישא וכה"ג אשכחן בריש מסכת יבמות וא"כ י"ל הכא נמי חביבה ליה להקדים הדרבנן ברישא, אבל א"כ נשאר לי עוד לדבר א"כ מאי קמבעי ליה הגמרא אי ברכות המזון

דאוריי' או דרבנן הא ע"כ מוכח דהוא דאורייתא דא"כ הו"ל גם ברכה המזון להקדים קודם וחוזה ובפרט למה נקט מזוזה בנתיים בין דרבנן לדרבנן אבל מדוייק כאלה אין לפשוט כי יש לומר מזוזה כתב כבר בפרשה ראשונה וברכה המזון רק בפרשה שניה כמוכח רשב"א ואכלת ושבעת לכן מקדים מזוזה לבהמ"ז אבל אי בהמ"ז לא קאי על אשה עדיין צריך עיון:

תוס' ד"ה וקטנים פטורין מק"ש ולא נהירא ובק"ש נמי יש לחייב ביותר, ולענ"ד המה אקרא מדוע הקשה התוס' על ק"ש ולא הקשה על תפלין שנקט פטור מן התפלין וכפירש רש"י דמפרש קטנים אפילו קטן שהגיע לחינוך ע"כ בסיפא נמי מן התפלין איירי בחדא מחתא אפילו בקטן שהגיע לחינוך פטור וזה איני הא תניא בהדיא קטן היודע לשמור תפלין אביי ליקח לו תפלין וע"כ צריך לומר בזה איירי בלא הגיע לחינוך וע"כ זה לא שייך הא דקתני פטור מק"ש איירי אפי' בהגיע לחינוך ומן התפלין בלא הגיע לחינוך ואפשר לומר אף קטן שהגיע לחינוך אעפ"כ פטור מן התפלין דקטן אינו יכול לשמור תפלין אפילו בהגיע לחינוך אם הוא שאינו יודע לשמור פטור ואם יודע לשמור אפי' בלא הגיע לחינוך ג"כ אביו לוקח לו תפלין ולכן מפרש רש"י סתם קטן אינו יודע לשמור גופו ובהגיע לחינוך לא איירי גמרא ושפיר מפרש רש"י אפי' הגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש ובכן בתפלין נמי אפי' בהגיע לחינוך משום אינו יודע לשמור והיה נראה לע"ד דרש"י ע"כ צדקו בזה אבל תוס' לא רצה בזה דתוס' מפרש קטן היודע לשמור תפלין אביו חייב לקנות לו אלמא כשהגיע זמן לחינוך ותוס' מפרש יודע לשמור היינו כשהגיע לחינוך וא"כ הו"ל לתוספות להקשות מתפלין נמי כמו שהקשה מק"ש וצ"ע:

וראיתי הרמב"ם הלכות תפלין הלכה י"ג שהביא כל הפטור מק"ש פטור מן התפלין וקטן שיודע לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין כדי לחנכו במצות ומשמע להדיא מהרמב"ם אף דהוא כללא כייל כל הפטור מן הק"ש פטור מן התפלין אבל בקנין היודע לשמור אעפ"י שהוא פטור מן הק"ש אעפ"כ אביו חייב לחנכו במצות תפלין ובאמת מדוע יהיה חייב לחנכו בתפלין ולא בק"ש ולפירש רש"י ניחא שפירש לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן ק"ש אבל תפלין הוא כל היום. והנה רש"י רוצה נמי בזה לתרץ הלא תנינא מתניתן להדיא קטן היודע לנענע חייב בלולב ומדוע יהיה חייב בלולב ויהיה פטור מק"ש ומשמע אף דיודע לקרות פטור, ולהנ"ל ניחא דלולב מצותו כל היום לכן מחויב לחנכו דמיקרי מצוי אצלו משא"כ ק"ש, ויפה כיון הפ"י שכתב דהא דקתני אביו ללמדו תורה וק"ש אין הכוונה על ק"ש בזמנו אלא ללמדו קיש ששייך כל היום כלימוד תורה ובלולב שפיר שייך לחנכו שהוא כל היום ונכון:

וכאשר עיינתי שם בגמ' סוכ' דקדקתי בגמ' מדוע משני הגמרא בלשונו כי ככה נאמר ת"ר קטן היודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצית לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין יודע לדבר אביו למדו תורה וקריא' שמע ודקדקתי מדוע לא נקט לשמור תפלין חייב בתפלין כמו שנקט היודע לנענע חייב בלול והיודע להתעטף חייב בציצית ומדוע משני בלשונו ונקט אביו לקחו לו תפלין, וגם על פירש"י שם שמקשה על הא דתנו רבנן חייב בלולב מפרש רש"י לחנכו בדבריה' וידוע לא מפרש רש"י מיד במתני' שנקט קטן היודע לנענע חייב בלולב הוה ליה לרש"י לפ' לחנכו מדבריהם וצריך עיון:

ואבוא קצת גרגרים בסוגיא דעשה שהזמן גרמא שהנני ה' פה השייך לאלה, וה' יזכני במצות הרבה בכל עת ובכל זמן לשמור ולעשות ולקיים ויורנו נפלאות בתורתו הקדושה:

גמרא ק"ש פשיטא וכו' והנה קושית הגמרא פה כמו שמקשה כמה פעמים תנינא הא משנה מפורשת הוא במקום אחר כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ולמה פה לפרוט ק"ש, והנה הפ"י עמד בזה וביאור דע"כ לא כן הוא קושית הגמרא הא חזינ' מצה ושמחה וכו' מצות עשה שהזמן גרמא ואעפ"כ נשי' חייבות וא"כ עדיין אינו בכלל כל מצות עשה, ומפרש מדפרט הכתוב שני כתובים במקום אחד או ג' כתובים דמצות עשה נשים חייבות ש"מ בכל התורה פטורות:

ולענ"ד נראה לומר קצת חידוד בקושית הגמרא ולחדד התלמידים, דהנה באמת פה בסוגי' לפנינו פלוגתא רש"י ותוס' לגבי קושית הגמרא הפלה רש"י לא גרס פשיטא כיון דתפלה דרבנן הוא לא שייך ביה מצות עשה שהזמן גרמא, ותוס' פה מפרש שפיר שיטא דגם בדרבנן שייך מצות עשה שהזמן גרמ' והקש' האונן גבורים לדעת רש"י במצוה דרבנן לא שייך מצות עשה שהזמן גרמא א"כ קשה לשמואל דסובר ק"ש דרבנן איך נקט במתני' נשים פטורות מק"ש הא בדרבנן לא שייך מעשהז"ג ולענ"ד אמרתי בפשיטות לתרץ, דהנה הקול יעקב הקשה כבר הבאתי לעיל דגמרא דקאמר הו"א ק"ש משום דאית בי' מלכו' שמים א"כ מנ"ל לומר דפטורות מק"ש יהיה חייב בק"ש משום מלכות שמים, וכתב הא ותפלין פטורין דאיתקש לת"ת ולעיל אמרינן כל הקור' ק"ש בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר ונשי' כיון דמוכח מקרא דפטורין מתפלין א"כ ממילא פטורין מקיש משום דכל הקורא ק"ש בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר, הה באמת טעמא דפטור מק"ש עכ"ל ברוחב יעיין:

ולכאורה מתורץ באלה קושיה מגן גבורים שהקש' לרש"י דבדרבנן לא שייך מצות עשהז"ג א"כ שמואל דסובר ק"ש דרבנן איך קתני פטורין מק"ש לשמואל ה"ט דפטור

מק"ש לא משום מצות עשה שהזמן גרמא אלא כקול יעקב דפטור מטעמא כיון דפטורין מתפלין ממילא פטורין מק"ש ולשמואל הקול קול יעקב וניחא:

אבל כבר הזכרתי לעיל א"כ איך שייך בשבת לקרות ק"ש ובלילה למ"ד לילה לאו זמן תפלין הוא, אבל על שבת תירצנו גם שבת הוא אות והוי כאלו מונח תפלין, אבל בלילה עדיין הקושי' וצריך לומר בעת שפטור מתפלין ולא שייך תפלין בזה לא הו' עדות שקר כי כלל וכלל לא שייך בלילה משא"כ דהיכ' דיוכל להניח תפלין ולא מניח בק"ש הוי עדות שקר: ולפי"ז יש לומר כיון ביום זמן תפלין לכל הוא ורק בנשים פטורות בה"ג הוי סוף כל סוף עדות שקר כיון דפטורין מתפלין ממילא פטורין מק"ש כן צריך לומר ליישב הקול יעקב. אך לפ"ז יהיה קשה נשים בשבת יהיה חייבין בק"ש כמו אנשים וגם בלילה יהיה חייבין בק"ש כמו שאר אנשים שם לא שייך תפלין כולו עלמא והי"ל למשנה לפרש בלילה ובשבת חייבין בק"ש, לכן ע"כ מוכח דהאי טעמא ליתא וע"כ הטעם משים מעשהז"ג, אבל אעפ"כ יש לומר דילמא מתניתן. רק איירי דפטור מק"ש בחיל ורק ביום ודומיא דתפלין נקט כמו כעת שחייבו אנשי' בתפלין המה פטורי' מק"ש ותפלין ודווקא ביום ולא בלילה ובחול ולא בשבת:

אך לאחר העיון אמרתי דע"כ כבר הקשתי לעיל מדוע נקט ק"ש מתחילה ואז תפלין הא תפלין קודם לק"ש ובפרט כל עיקר דהזמן גרמא מתפלין ילפינן ומדוע נקט תפלין באחרונה, אבל ביארתי דקאי על ק"ש של ערבית ובערבית תחילה הק"ש ואז בשחרית התפלין וערב קודם לבוקר כמו שמתחיל מתני' רי' ברכי' מאמתי קורין את שמע בערבין. והנה אם קאי על ק"ש של ערבית ע"כ הטעם במתניתן משום מצות עשה שהזמן גרמא פטירין ולא שייך לפטור מצד מעיד עדות שקר בלא תפלין הא לילה לאו זמן תפלין היא: והנה לכאורה יש לומר מאי מקשה הגמרא פשיטא דילמא סובר המתני' ק"ש דרבנן ובפרט יש לומר דקאי על כל ב' פרשיית (דבודאי פרשה שלישית דרבנן) דפרשה שניה דרבנן וקמ"ל דאפ"כ בדרבנן לא שייך מצית עשה שהזמן גרמ' ואעפ"כ פטורין מק"ש משו' דהוי כאלו מעיד עדות שקר בלא תפלין, אבל יש לומר גמרא שפיר מקשה ק"ש דייקי דמתחיל בק"ש במתניתן ואז תפלין זה פשיטא הא ע"כ כיון דמתחיל בק"ש כבר ביארנו דע"כ איירי בק"ש של ערבית דאל"כ תפלין קודם ק"ש ואם כן כיין דאיירי בק"ש של ערבית ע"כ קאי מתני' רק על ק"ש דאורייתא דאי דאיירי בק"ש דרבנן א"כ מדוע נשים פטורות מצית עשה שהז"ג לא שייך בדרבנן וגם עדית שקר לא שייך בליל' אלא ע"כ דאיירי דק"ש דאורייתא וא"כ פשיטא דפטור מצות עשה שהזמן גרמא היא וזה כבר אשמעי' כל מצו' עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. וזה לחדודי אבל האמת יירה דרכו

לפי שיטת התוס' דגם בדרבנן אמרי' נשים פטורו' ממצו' עשה שהז"ג קשה מאי מקשה הגמרא פשיטא דילמא הא קמ"ל ק"ש דרבנן וגם בדרבנן פטור ממצות עשה שהז"ג והא גופא קמ"ל, וצריך לומר דקושית הגמרא ע"כ אליבא דמ"ד ק"ש דאורייי' אז ק"ש פשיטא הוא (ודילמא עדיין הא גופא קמ"ל דק"ש דאורייי') והרבה יש לעיין באלה: ונחזור להעיון אשר לפנינו בענין מצות עשה שהזמן גרמא אם גם בדרבנן שייך או לא, הנה זה כבר ביארנו דהיא פלוגת' רש"י ותוס' אשר לפנינו וראיתי בספר מגן גבורים סימן ע' ס"ק א' הירחב בזה הדיבור ומסיק גם לדעת רש"י כל מה דתיקון רבנן כעין דאוריתא תיקון ונשים פטורו' במ"ע שהז"ג בדרבנן כמו במ"ע דאורייתא ורק היכא דיש סברא לחייבינהו חייבי והכא איכא טעמא דתפלה רחמי וז"ב, ובכן נראה לע"ד לבאר דאעפ"כ שפיר גרס רש"י דלא גרסינן פשיטא כי לכל הפחות אינו פשיטא (דפטורות) דחרבו' דגם בדרבנן שייך מעשהז"ג ונכון:

אך יש לי נסתפקת' אם מדאורייי' החיוב על המצו' רק ביום ולא בליל' ובדרבנן החיוב נמי בלילה אם אמרי' דזה מיקרי מצות עשה שהז"ג כיון דמדאורייתא החיוב רק ביום או דילמא סוף כל סוף מחוייב נמי בלילה ואף שהיא מדרבנן מ"מ כיון דנוהג גם בלילה והוה האי מצו' בלי ישבות בין ביום ובין בלילה ממיל' מחוייבי' נמי נשים ביום, ובנידון הזה היא על הזכרת יציאת מצרים בנשים, והן אמת כתב המג"א דנשים מחוייבות להזכיר יציאת מצרים, ולדידי נסתפקתי הוא לדרבנן דבן שומא דסוברים הזכרת יציאת בלילה לאו דאורייתא וע"כ רק דרבנן אם בה"ג נשים חייבות כלל הא זה דרבנן כגבי דאורייתא לא נחשב וכיון דמדאוריי' פטורין בלילה נחשוב למצות עשה שהז"ג ופטורין נשים מלהזכיר אף ביום או דילמא כיין סוף כל סוף עכ"פ מדרבנן חייבין בלילה להזכיר א"כ הוי. האי מצוה בצירוף דרבנן בלא הזמן גרמא וחייבין נשים, והן אמת יש לומר כח ביד חכמים לעשות למצות עשה שלא הזמן גרמ' כמו שחייבו החכמים להזכיר בלילה כן מיד חייבו נמי שמזכיר האשה גם ביום, רק יש לומר החיוב רק מדרבנן הוא על האשה להזכיר ביום יציאת מצרים כי מדאורייתא באמת בלילה פטורין ממילא גם ביום אבל מדרבנן חייבין להזכיר ביום הם אמרו שבלילה החיוב להזכיר יציאת מצרים ממילא הם בודאי עשו למצות עשה שלא הזמן גרמא ועכ"פ מדרבנן חייבין להזכיר:

או אפילו מן התורה כי כיון שהחכמים אמרו החיוב בלילה להזכיר הוה האשה בכלל לאו דלא סתור והוה כעין דאורייתא ולא מיקרי זמן גרמא וחייב' גם בדאורייתא הוא וצ"ע גדול, וכבר כתב הפרי חדש דנשים פטורות מיציאת מצרים דהוה מצות עשה שהזמן גרמא דהא דגם בלילה חייב להזכיר דדרש בן זומא כל ימי חייך היא רק רמז בעלמא עיין

היטב. ולענ"ד כיין דרק מדרבנן חייב להזכיר לא הוה מצות עשה שהזמן גרמא כאשר ביארנו היטב וצריך עיון:

וראיתי בספר מגן גבורים ס"ק ב' שכתב כ' המ"א דמ"מ חייבין לומר אמת ויציב דיציא' מצר היא דאוריתא, וכתב ודבריו שלא בדקדק דמה לי בזה שהיא מן התורה דעיקר הטעם הוא משום דלא הוה מצות עשה שהזמן גרמא ואדרב' בשל תורה בודאי פטור מצות עשהז"ג, וכתב והנראה בזה דהנה באמת צריך ביאור האיך הוה יציאת מצרים שלא הזמן גרמא דנהי דמזכירין נמי בלילה הא ביום מצוה לחודא ובליל' מצוה לחודא דשל יום אין זמנה בלילה ושל לילה אין זמנה ביום וכבר כתב הש"א דעל זה סמכי נשי דידן דלא מזכירין יציאת מצרים. אמנם המג"א לשיטתו דס"ל בסי' כ"ח גם ק"ש הוה מצות עשה שלא הזמן גרמא לפי הבנת כ"מ דק"ש של יום זמנה כל היום וכו' וסבירא לי' נמי כיין דיציאת מצרים של יום זמנה כל היום ושל לילה זמנה כל הלילה כמו שהוכיח הש"א סי' י' א"כ נהי דמצות חלוקים מ"מ כיון שלא יפסיק מעולם בזמן מצוה הזה שפיר הוה מצית עשה שלא הז"ג: ומעתה לכך הוצרך המג"א לומר דיציאת מצרים דאורייתא כבן זומא דמזכירן יציאת מצרים בלילה דאורייתא הוא דאל"כ דהוה בלילה רק דרבנן שיב ביום היה יציאת מצרים רק מצי' עשה שהז"ג ונשי' פטורות עיין היטב שם עכ"ל:

ולפי כאשר אני ביארתי עדיין קשה כיון דמדרבנן עכ"פ המצוה הזאת גם בלילה ע"כ לא יפסיק המצוה לא ביום ולא בלילה ולא הוה מצות עשה שהזמן גרמא שהדרבנן עשי למצוה הזאת שלא הזמן גרמא וצריך עיון גדיל: וראיתי בפרי מגדים באשל אברהם סימן ס"ז שכ' בד"ה מ"ש בליל' צריך להזכיר י"מ נסתפקנו אם דאורייתא או דרבנן ואם מדרבנן לפי"ז נשים פטורו' דהוי מצות עשה שהזמן גרמא רק מדרבנן חייבות ונ"מ בספק עיין, הרי הוא מסכים אף בדרבנן חייב בלילה ניקר מצות עשה שלא הזמן גרמא, ולענ"ד לפי כללא שכבר הבאתי לעיל בחיבורי חלק ראשון סוגיא דהקורא את שמע בפלפל עם כבוד הרב הצדיק המאה"ג מו"ה גאטטליב פישער נ"י דכל דרבנן הוה דאורייתא מלאו דלא סתיר א"כ עדיין הוה מצית עשה שלא הזמן גרמ' וצריך עיון:

(ובאמת צריך עיין דברי מג"א שנקט אך נ"ל שמ"מ מחייבין וכו' ביציאת מצרים להזכיר הוא דאוריי' מה בעי בזה דהיא דאוריי' ול"נ כיון שכבר הבי' מג"א סי' ק"י הני נשי דידן סומכין בתפלה באח' בקש' שאומרים סמוך לברכה ולא מתפללין א"כ הכא ע"כ מוכח שצריכה להתפלל תפלת שמונה עשרה כיון דהזכר' יציאת מצרים היא דאורייתא ממילא צריכ' להסמיך גאול' לתפלה היינו אם רק דרבנן הייתי מקל על נשים ולומר בתפלה כבר יצאו ולא צריכין להתפלל ממילא גם כן פטרו מהזכרת יציאת מצרים דדרבנן הוא

ואם נחייבו באמת ויציב ג"כ צריכ' לחייבן בתפלה לסמוך גאולה לתפלה וכל כך לא רמיא על הנשים לכן מפרש דהוא דאורייתא וממילא מחוייבין נמי בתפלה והבין.) ובזה נראה לע"ד לתרץ תמיהת הצל"ח שהקש' מאי מקשה הגמרא ק"ש פשיטא ומאי קושיא והלא בק"ש איכא נמי זכירת מצרים והרי איכא בזה פלוגתא דתנאי בסוף פ"ק אם מזכירין יציאת מצרים בלילו' וקמ"ל משנתינו דנשים פטורות ולמסתם ולסבור דאין מזכרין יציאת מצרים בלילות וקמ"ל במתני' דנשים פטורות כיון דאין מזכירן בלילות הוי מעשהז"ג עכ"ל ולענ"ד ניחא כונו שכתבתי דהב' מוכח שם במתני' ברשב"א בשם הראב"ד דפלוגתא במשנ' רק אם מחויבים מן התורה הזכרת יציאת מצרים אבל לזה כ"ע הודה דמדרבנן חייב להזכיר אף בלילו' וכבר ביארתי כיון עכ"פ מדרבנן חייב להזכיר בלילה לא מיקרי מצות עשה שהזמן גרמא ונכון, וצריך ע"כ לומר פה במתני' רק מפטור ק"ש פרשה ראשונה ופרשה שני' איירי אבל באמת לענין יציאת מצרים חייבים וכאשר פסק המג"א שחייבין לומר אמת ויציב ונכון וישר:

עיין בביאור מרדכי שהקשה לפמ"ש הב"י בסימן ס"ג דאין חיוב מדאורייתא רק בפסוק ראשון א"כ קשה לרש"י לקמן ד"ה ה"ג א"כ מאי פריך הש"ס ק"ש פשיטא דהא לאו דאורייתא הוא וכוונתו יפה דרש"י גרס לקמן תפלה דרחמי ולא פשיטא מפני שתפל' דרבנן ובדרבנן לא שייך מצות כשהז"ג א"כ קשה הא ק"ש דרבנן לב"ה א"כ מאי מקשה הגמרא ק"ש פשיטא ע"כ דברי קדשו להבין, וכתב ליישב דמ"מ רבנן שתקנו לקרו' ק"ש כולה כעין דאוריתא תקנו בפסוק א' ובתר עיקר חיובא אזלינן ושייך בכל הקיש מצות עשה שהז"ג ולע"ד לא ירדתי להבין סוף דעת קדשו הא אעפ"כ לא שייך פשיטא הא גופא קמ"ל דרבנן תקנו ק"ש כעין דאורי' ושייך בכל הק"ש מצות עשה שהזמן גרמא וטובא קמ"ל וצריך עיון:

ולאחר העיון אמרתי מן יימר לנו דלרש"י גורס פה בק"ש פשיטא המעיין ברשב"א יראה שהרשב"א לא גורס בק"ש פשיטא ולא בתפלין, והמעיין בפירש רש"י במתני' עין בעין יראה שרש"י רק בד"ה ובמזוזה ובברכת המזון גורס פשיטא, וזה לשונו מזוזה מצות עשה שלא הזמן גרמא ובגמרא פריך פשיט' ומדוע לא מפרש רש"י כן על ק"ש ותפלין ובגמ' פריך פשיטא, הן כשעינתי ברש"י שם עוד דקדקתי על פירש רש"י הזה דחוזר מזוזה מ"ע שלא הז"ג הא גם ברכת המזון מצות עשה שלא הזמן גרמא הוא ומדוע מפרש רש"י דווקא על מזוזה וע"כ יש לומר דלא הי' לרש"י הגירס' פשיטא אלא במזוזה ובברכת המזון:

אבל אם גם לא גרסינן פשיטא בק"ש כדיין קושית ביאור מרדכי עדיין בה"ג קשה להב"י דק"ש דרבנן איך שייך פטור מק"ש משום מצות עשה שהז"ג הא בדרבנן לא שייך מצות

עשה שהזי"ג, והן כבר הבאתי לעיל זה הוא קושית מגן גבורים לשמואל דסובר כל ק"ש דרבנן לפירש רש"י איך יפרנס המתני' דפטור מן הק"ש, וגם הצל"ח הקשה איך שייך פשיטא הא לר"י ע"כ חייבין דהוא סובר ק"ש דרבנן ובאלה לא שייך תי' ביאור מרדכי: שוב יש לענ"ד לדקדק לרש"י איך מקשה הגמ' ברכ' המזון פשיטא הא אי ברכת המזון דרבנן לא שייך פשיטא כאשר פירש רש"י כל תפלה ובברכת המזון אי דאוריתא או דרבנן לא איפשטא וע"כ מהך דמקשה ברכת המזון פשיטא משמע דהוא דאורייתא וע"כ צריך לומר גם שם לרש"י לא היה הגירסא פשיטא ועדיין צריך עיון מדוע לא מפרש רש"י נמי על ברכת המזון דלא גרסינן פשיטא מאחר דספק הוא אי דאורייתא או דרבנן: ולענ"ד אמרתי מילתא חדש' דרש"י סובר גם בדרבנן שייך מצות עש' שהזמן גרמ' כל מה דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקנו אלא כוונת רש"י פה הוא דבר אחר וכוונתו במה דאמרו דהא לאו דאוריית' הוא תפלה אינו מן התור' ממילא על מילתא דרבנן לא שייך להקשות פשיטא דחייבין דילמא רבנן תקנו רק תפלה לאנשים ולא לנשים כי ראינו נשים קולא יתירא הרי גם מן התורה יש להם קולא במצות עשה שהז"ג, ויש לומר רבנן תקנו רק לאנשים תפלה ולא לנשים הה כיון דלאו דאורייתא הו"א בנשים הקילו דלא צריכין להתפלל קמ"ל דאף הם חייבו מדרבנן ולא שייך פשיט' והבין ובזה הכל עול' יפה לולי הקושי' שהקשתי מדוע לא מפרש רש"י על בהמ"ז עדיין קשה: ועיין במגן אברהם סימן ק"י ס"ק ב' מצות עשה כ"כ הרמב"ם דס"ל תפלה מ"ע דאורייתא הוא דכתיב ולעבדו בכל לבבכם וכו' אך מדאוריי' די בפעם אחת ביום ובכל נוסח שירצה ולכן נהגו רוב נשים שאין מתפללין בתמידות משום דאומרי' מיד בבקר סמוך לנטיל' איזה בקשה ובדאורייתא די בזה, ואפשר שגם החכמים לא חייבם יותר והרמב"ן סובר תפלה דרבנן עיין היטב הרי ראינו אף אם תפלה דאורייתא הסברא דהחכמים הקילו על נשים ודי באיזה בקשה, וזה גם אם כדעת רש"י דתפלה דרבנן בה"ג בודאי לא שייך פשיט' דנשים חייבין דה"א בדרבנן הדרבנן לא חייבן הנשים להתפלל וצריך לאשמעינן חייבין בתפלה משא"כ אי דאורייתא אז פשיטא דחייבין על כל מצות עשה אם אינו הזמן גרמ' חייבין והרי לפי הנ"ל גם רש"י מודה גם בדרבנן שייך מעשהז"ג דנשים פטורות:

ועכשיו באני קצת לדבר בענין עבדים במצות עשה שהז"ג דרבנן, הנה כן מבואר לה לה מאש' כל מה שאשה חייבות עבדים חייבין עשיה עבדים לאש' גם בדרבנן כן מצאתי, וראיתי בספר מגן גבורים דלא מסתבר לחייב בעבדים טפי מנשים ואדרב' הרי הרמב"ם במגילה פ"א הלכה א' כתב הכל חייבין בקריא' מגילה ועבדים משוחררים הרי דעבדים פטורים אף שנשי' חייבו ואף דיש לדחות שאני נשים דחיובא הוא משום שאף הן היו

באותו נס וא"כ ממילא דעבדים דלא היו באותו נס לא לחייבו, ועיין בכו"פ סימן א' שכתב כן. אמנם באמת אי אפשר לאומרו דא"כ גרים דלא היו באותו נס לא לחייבינהו וע"כ משום דקיבלו עליה' הדת יהודי' הרי הם בכלל ישראל וה"ה עבדים שקבלו עליהם ז' מצות וכו' וכו' ובזה מיושבים דברי התוס' מגילה דף ד' ע"א בד"ה שאף הן שהקשו למה לי הקישא דכל שישינו בבל תאכל חמץ וכו' תיפוק ליה משום שאף הן היו באותו נס וכו' ומאי קשי' הא מה"ט שאף הן היו באותו נס רק נשים חייבות ולא עבדים ואיצטרך הקוש' לענין עבדים אלא ע"כ מצד שאף ה"ה בא"נ גם עבדים חייבים עכ"ל מגן גבורים עיין היטב:

ולאחר העיון אמרתי מתוס' הזה ליכא ראי' ואטייל קצת פה שלא במקומו כך הוא דרכה של תורה ענים במקום זה ומרווחים במקום אחר ונדרשת ממקום למקום ומענין לענין להרחיב הסוגיא ולחדד השכל ויהיה ה' עמי ויזכינו לראות מתורתו הקדושה נפלאות:

עיין שם במגילה דף ד' בד"ה שאף הן היו באותו נס דהקשה למה לי הקישא דכל שאינו בבל תאכל חמץ תיפוק ליה מצד שאף הן היו באותו נס: והנראה לע"ד בפשיטות לתרץ דהנה תוס' סוגיא דמצות עשה שהז"ג קידושין דף ל"ד ע"ב הקשה בד"ה סד"א נילף ט"ו מחג המצות פירש בקונטרס כל שישנו בבל תאכל חמץ וכו' וא"ת למאי איצטרך במצ' דכל שישנו בבל תאכל ולומר דנשים חייבות במצ' בלאו הכי נמי ידעינן דנשים חייבות במצה דאי פטורות למה לי האזרח להוצי' את הנשים דגבי סוכה פשיט' דפטורו' דהא מ"ע שהז"ג הוא אלא ש"מ דנשים חייבות במצה ולהכי איצטרך האזרח גבי סוכה להוצי' נשים דלא נילף ט"ו ט"ו מחג המצות וא"כ למה לי טעמא דכל שישנו בבל תאכל וכו':

ועיין במהרש"א שם דמתרץ בפשיטות הא הגמ' שם בקידושין אסיק דהקשה ונילף מהקהל לחייבו נשים במצות עשה שהז"ג ומתרץ משום דהו' מצה והקהל שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, ומעתה לפי"ז צריך לומר במצה טעמא משום כל שישנו בבל תאכל דלהוי פסוק לחיובא במצה דאי לאו הכי לא הוה שני כתובים והוה ילפינן שפיר כל מצו' עשה שהז"ג מהקהל לחיובא ולא לפטור מראיה דלחומרא מקשינן ושפיר איצטרך האזרח לפטור מסוכה ושוב הוה יליף לן ט"ו ט"ו דמצה מסוכה לפטור, וכתב ויש ליישב דבריה' הכ' למאי דלא אסיק אדעתי' אכתי הך מילתא דב' כתובי':

ובהיות כן מתורץ פה מגילה קושי' התוס' דהקש' למה לנו הפסוק כל שישנו בבל תאכל חמץ תיפוק ליה מצד הסברא מצד שאף ההבא"נ פה אזלינן למסקנא טעמא דשני כתובים באים כאחד אין מלמדין לכן לא ילפינן מצות עשה שהזמ"ג לחיובא מהקהל וע"כ צריך לגבי מצה פסוק היקש מצה כל שישנו דלהוי שני כתובים ואז אין מלמדין ואי לאו לגבי

מצה קרא יתירא אז ילפינן מהקהל בכל התורה לחיובא נשים במצוי עש' שהזמן גרמא וע"כ צריך האזרח בסוכה לפטור נשים ואז ילפינן ט"ו דמצה מט"ו דסוכה ופטורים והוה כאשר גילה הכתוב להדיא פה יהיה נשים פטורות ונכון וברור: וכיון שכבר באנו לזה הענין אמרתי להרחיב ולבאר באמת המהרש"א אמר שם עוד תירץ אחר דתוס' שפיר מקשה וכתב ועוד למאי דאסיק לקמן דהוה שני כתובים מלמדין אלא דהוקשו כל התורה לתפלין לפטור מתורת ה' בפיך קשה להו שפיר עיין, ולענ"ד לא הבנתי דבריו הקדושים כי כל קושית התוס' הוא על רבי אליעזר שם בפסחים דהוא אמר זה ההיקש כל שישנו בבל תאכל חמץ והנ' אסקינן פה בגמרא בין לר"מ ובין לר"י האי מצ' והקהל שני כתובים ולר"י שלשה כתובים עם מצה והקהל ולכן לא ילפינן מהקהל לחייב וממילא נשמע בכל התורה דפטורין ממצוה עשה שהז"ג, יעיין בפירש התוס' שם בקדושין וא"כ ר"א דאמר זה ההיקש סובר כר' מאיר או כר"י וטעמא בגמ' קידושין משום דהוה שני כתובי' וא"כ בודאי צריך לגבי מצה הקישא דיהיה שני כתובים לר"מ ולר"י שלשה כתובים וע"כ צריך הפסוק לגבי מצה אלא תירץ ראשון של מהרש"א יש לומר בקידושין דאזלי' עוד טרם ידע משני כתובים שפיר מקשה התוס' אבל למסקנה ע"כ לא קשה לע"ד ובכן שפיר מתורץ קושי' התוס' פה מגילה למסקנא דטעמא הוא משום ב' כתובי' שפיר צריך במצה קרא ודוק היטב:

אבל לאחר העיון והבנה והשכלה אמרתי כל אלה ניחא לנו כאשר אנו מבינן הפשט בקושית התוס' שהבאתי שפיר מתורץ קושית התוס' מגילה אבל ראינו שם בפני יהושע דבר נאה פירש בדברי התוס' יעיין פ"י בתוס' ד"ה נילף ט"ו מחג המצות וכ' שכמה שנים הקשה בישיבה דהא דמקשה למה לי האזרח הרי בסוכה מסקינן האזרח להוציא גרים ולית רק הלכתא דפטורה מסוכה ואין לומר א"כ הקשה למה ההלכתא א"כ מאי מתרץ התוספות דאי לאו כל שישנו (דחייב' דפטור') הו"א האזרח אתי' לרבוי מה ענין האזרח להכ' דהא מהלכתא ידעינן דפטורה והאריך בקושית וסיים וזה לשוני הייתי עומד ומתפלא על קושית התוס' כאן האיך שייך לומר אף אי לא הוה כתוב הקישא במצה אפ"ה הוה ידעינן חיובא אע"ג דכל מצות עשה שהזמן גרמא פטור מדאיצטרך פטורה בסוכה אלמא דלא איצטרך אלא כי היכא דלא נילף לחיובא בסוכה ממצה ומי כהחכם ויבין את אלה בדעתו ושכלו ומתלי פטור' בסוכה בחיובא דמצה ובמצ' גופא לא אשכחן שום חיוב' ואין אלא דברי נביאות וכו' וכו' וכתב ואני בעני לא ידעתי האיך שייך לומר כן בדרשת הכתובים שיסמוך התורה על מדאיצטרך כזה למיתלי הניא בלא תניא לכן יגעתי ומצאתי להבין דבריהם בדרך פשוט דאין כוונת קושיתי כאן דנשתק קרא

מהקישא דמל' ודחמץ לגמרי דבלא"ה איצטרך הקישא לכמה מילי אלא עיקר כוונתם כאן לפי מאי דאיירי ואיתא בפסחים בפרק אלו עוברין דדרשינן מכי כל אוכל חמץ ונכרתה כל לרבות הנשים ומקשינן התם ותיפוק ליה דהשוה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה ותירצו בגמרא דסד"א הואיל וכתב לא תאכל חמץ שבעת ימים תאכל מצות סד"א הני נשי דליתנהו בכלל חיוב מלה דמצות עשה שהזג"ג גרמא הוא ליתנהו נמי באכיל' חמץ וכתבו התוס' דאע"ג דלחומרא מקשינן אפ"ה סד"א דאורחא דקרא למידרש מסיפא לרישא מ"ה איצטרך כל לרבות נשים לאיסור חמץ והשתא דאיתקש לאכיל' חמץ איתקש נמי לאכילת מצה מהאי הקישא דכל שישנו וכו', ולפ"ז היינו דקש' להו להתוס' הכא בשמעת' דמאי איצטרך למיכתב כל חמץ לאפוקי דלא נימא דליתנהו בחמץ מהאי הקישא דליתנהו במצה דמצות עשהזג"ג והאיך אפשר לומר כן דא"כ לשתוק מאזרח לפי לשון הברייתא ולמסקנ' דפרק הישן מהלכתא אלא ע"כ מדאיצטרך פטור לסוכה ע"כ משום דחייבות במצה משום הקישא דחמץ דלחומרא מקשינן ומרישא לסיפא וכו' וכו' עיין היטב בכל דבריו הטובים מאוד: ובהיות כן לא שייך קושית מהרש"א דא"כ לא הו' ב' כתובים הא קושית התוס' נמי דיכתוב ההיקש בחמץ רק דכל לא איצטרך לרבות נשים דע"כ ידעינן לדרוש מרישא לסיפא ולחומרא דחייבות במצה כקושית התוס' והבין כן נראה בכוונת הפ"י נמי:

ובהיות כן יש לומר ג"כ לפרש קושית התוספות במגילה בזה האופן דהקשה התוס' לטעמ' משום שף הן היו באותו נס למה לי הקיש' כל שישנו בבל תאכל חמץ כוונת קושית התוס' שם נמי דע"כ צריך הקישא אלא כוונת התוס' למה לדרוש כל הא בלאו הכי ידעינן דנשים חייבות מצד שאף הן היו באותו נס וע"כ הייתי דורש הקרא מרישא לסיפא ולא מסיפ' לרישא הא מסתבר לחומרא מרישא לסיפא מצד שאף הן היו באותו נס ולמה כלל קרא כל לחייבו נשים, אבל הקרא ההיקש יעמוד חי ככתוב ורק כל לא צריך לדרשא כי בלאו הפסוק כל נמי דרשינן הכתוב מרישא לסיפא כל שישנו בבל תאכל חמץ מצד הסבר' שאף הן היו באותו נס ונכון. ולפ"ז לא שייך גם פה תירוצינו דא"כ לא הוה שני כתובים הא לפי הנ"ל אינו הקושיא ההיקש ישאר בתקפו ובגבורתו אלא הקושיא למה הדרש כל ודוק היטב:

ובהיות כן נדחה ראיות מגן גבורים ופירושו שם בתוס' דקאמר דע"כ לכאורה איכ' להקשו' דאי מצד טעמא שאף הן היו באותו נס היו עבדים פטורים ולכן צריך הקישא דגם עבדים יהי' חייבים הא לפי הנ"ל קושית התוס' הוא רק למה צריך כל לרבות גם נשים חייבות לדרוש הקרא מרישא לסיפא ולא מסיפא לרישא כאשר ביארנו תיפוק

ליה בלאו כל נמי ע"כ מסתבר לדרוש הקרא לחיובא מרישא לסיפא משום שאף הן היו באותו נס א"כ קושית התוס' עדיין הוא דההיקש יעמוד דנשים חייבו' וא"כ בה"ג אף עבדי' חייבים דסוף סוף מהיקש ידעינן דנשים חייבות באכילת מצה ובא היא קושית התוס' דלישתוק מהיקש זה אינו כבר ביארנו דלא שייך אלא כוונת התוס' למה דרש כל וא"כ כיון דההיקש יעמוד ע"כ גם עבדים חייבים ושפיר מקשה התוס' ונכון וברור ולית ראיה לענ"ד הקלישה:

ובזה ישבתי תמיהת הפלתי ריש סימן א' בהלכות שחיטה ס"ג ועבדים בטור כ' עבדי' משוחררי' ורבינו ב"י מתמה דמשנה קתני שהחיטה כשירה בעבדי' וסתם עבדים היינו בלתי משוחררים דמשוחרר המה בכלל ישראל ולא שייך בהו עבדים, והטו"ז האריך דאף למשוחררים שייך עבדים, והרב הש"ך בנה"כ הישג ויפה הישג וידוע הרמב"ם בהלכות מגילה פ"א הלכה א' שכ' הכל חייבין בקריאת מגילה אנשים וכו' ועבדי' משוחררי' הרי דלא כתב סתם עבדים רק משוחררים אך באמת י"ל דס"ל אף דכללא כל מה שאשה חייבת עבדים חייבים מגז"ש דלה לה במגילה דנשים גופה חייבים מטעם דאף הן היו באותו נס וזה לא שייך בעבדים ולא גזר המן רק על בני ברית ולא על עבדים ולכך עבדים פטורים, ולכך כתב הרמב"ם משוחררים, וזהו באמת נגד דעת תוס' דהקשו למה לי קרא דנשי' חייבין בד' כוסות תיפוק ליה דהיו באותו הנס די"ל דאיצטרך דמכח היו באותו נס היו עבדים פטורים משא"כ השת' דרבינהו קרא אף המה חייבים מגז"ש דלה לה עכ"ל הפלתי אות ואות יעיין:

ולענ"ד תחילה תמה אקרא זה לא מצאתי בתוס' שהקשו כן על ד' כוסות למה קרא הא ד' כוסות אינו דאורייתא ורק דרבנן יעיין תוס' פרק ערבי פסחים שם במימרא דרבי יהושע ב"ל דף ק"ח נשים חייבות בד' כוסות מפני שאף הן היו באותו נס ועיין בתוס' ריש עמוד ב' שאף הן שם קאמר תוספות דאי לאו ה"ט הייתי אומר דפטורות מצד עשה שהזמן גרמא אף דד' כוסות רק דרבנן מ"מ מה שתקנו כעין דאורייתא תקנו הרי מפורש להדיא לד' כוסות רק דרבנן ותמה אני על הפלתי בזה, ואמנם יש דהוא רק טעות הדפוס וכוונת הפלתי על קושית התוס' במגילה דף ד' שהבאתי כבר שהקשו כן על מצה למה לי הקיש הא תיפוק ליה שאף הן היו באותו נס כאשר הבאתי שהמגן גבורים הובא קושיא זה בשם עצמו והוב' הפלתי לענין אחר לד' כוסות, ולענ"ד מעולם לא כיון הפלתי לד' כוסות אלא הפלתי כיון לגמרא ותוס' מגילה דף ד' ולהנ"ל מהך לענ"ד לית תמוה כלל והוא איכו נגד דעת התוס' דהא פה ביארנו אינו הקושיא דלישתוק כלל וכלל מקרא מההיקש זה אינו כל קושית התוס' הוא למה הפסוק כל לרבות נשים הא בלא"ה ידעינן לדרוש

ככה כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אוכל מצה מצד הסברא שאף הן היו באותו נס מסתבר טפי לדרוש ככה ההיקש אבל ההיקש יעמוד בתקפו וממילא כיון דאיכא היקש גם עבדים חייבים ודוק היטב:

ואגב דאיירי בזה הענין אמרתי בעזה"י לבאר תוס' הללו אשר לענ"ד צריכם הבנה והמעיין ירא' כי כנים דברי אשר טרחתי לפרש שיחת קדושים, הנה שם פסחי' ד' ק"ח ע"ב בתוס' ד"ה היו באותו נס הקש' התוס' והא דפטורות מסוכה אע"ג דאף הן היו באותו נס כי בסוכות הושבתי התם בעשה דאורייתא אבל בד' כוסות דרבנן תקנו גם לנשים כיון שהיו בא"נ:

וכבר ביאור מגן גבורים כוונת התוס' במצות עשה דאוריתא אין לנו לחייבו מצד שהן היו באותו נס דאטו האי טעמא כתיב בתורה ואין לנו לדרוש טעמא המצות ולכך מוקמינן אדינא דנשים פטורות במצות עשה שהזמן גרמא כמו כל מצות עשה שהז"ג דנשים פטורות, ואנכי הסברתי ביותר למשל דפטורות מק"ש וכי לא שייך גם הן באותו מצוה לאהוב את ה' בכל לבבם ובכל אשר כתוב אלא אעפ"כ כיון דילפינן וגילה לנו הקרא מצות עשה שהז"ג נשים פטורות א"כ פטורות מק"ש וכן נמי במצות סוכה דהוא מצות עשה דאורייתא אף דהמה באותו נס מ"מ רחמנא פטרי אף דשייכן באותו מצוה משום דהוה מצות עשה שהז"ג משא"כ ד' כוסות דרבנן בה"ג יש לומר הרבנן תקנו גם ד' כוסות לנשים משום דכל עיקר טעמא הוא דתקנו ד' כוסות משום הנס א"כ בודאי גם תקנו כן לנשים שאף הן היו באותו נס וזה ברור בכוונת התוס':

ובזה נראה לע"ד ליישב מה שתמהתי פה על קושי' התוס' שהקשו והא דפטורות מסוכה הא אף הן היו באותו נס, ולכאורה מאי מקשה התוספות הא איכא ברייתא מפורשת בסוכה האזרח להוציא נשים דפטורות, ובכן לכן פטורות משום גילה הכתוב בפירש ואף לפי מאי דמסקינן בסוכה רק הלכה למשה מסיני ג"כ לא מקשה התוס' פה טעמא משום דהלכה הוא ואין מושבין, אבל יש לומר תוס' לא ניחא באלה לתרץ דא"כ קשה מאי מקשה הגמרא בקידושין דף ל"ד והרי סוכה דמצות עשה שהזמן גרמא היא טעמא דכ' רחמנ' האזרח הא לא כתב רחמנא חייבין, ולהנ"ל יש לומר פה צריך לכתוב האזרח דאי לא הי' כתיב האזרח הייתי אומר אף שהוא מצות עשה שהז"ג נשים פטורות אבל משום שאף הן היו באותו נס הו"א דחייבו' צריך קרא האזרח לפטור, לכן מתרץ התוס' כיון דהוא מצות עשה דאוריתא וטעמא לקרא לא שייך לדרוש כאשר ביארנו בודאי פטורן מצד מצות עשה שהז"ג כדרך כל מצות התורה בזמן גרמא דנשים פטורות כאשר ביארנו אלא בדרבנן שייך לומר כן כיון דכל עיקר תקנ' הי' רק בשביל הנס בודאי תקנו

גם לנשים וא"כ שפיר עולה יפה קושי' הגמ' והרי גבי סוכ' דכ' רחמנ' האזרח ואם מצות עשה שהזמן גרמא פטורות כמה האזרח ומשום שאף הן היו באותו נס לא שייך לחייבן כיון שהוא מצות עש' דאוריי' בלי טעם לדרוש ממילא פטורין גם פה ונכון וברור:

ומעתה יש לי לומר בתירץ התוס' פה פסחי' על סוכה מתורץ נמי קושית התוס' במגילה דף ד' שהקשה למה טעמא להיקש דכל שישנו בבל תאכל חמץ תיפוק ליה מצד שאף הן היו באותו נס פה נמי יש לתרץ כזה כיון דמצה מצות עשה דאורייתא אין לחייבו מצד שאף הן היו באותו נס כאשר התוס' ותירץ התוס' על סוכ' משום שהוא מצות עשה דאוריי' אין שייך לחייבן נשאר על דאורייתא דזמן גרמא נשים פטורות ולא שייך לדרוש טעמא לקרא כאשר ביארנו כן נמי פה במצ' שייך תירץ הזה ונכון וברור:

ולולא דמסתפינא הייתי אומר זה כוונת תירץ התוס' במגיל' שכתבו ויש לומר משום ה"ט לא מחייב אלא מדרבנן וכוונתו על דאורייתא לא ליתן טעם הזה כי לא דרשינן טעמא לקרא וכוונתו במצות עשה מצה שהתורה חייבו לא שייך לחייבן מצד שאף הן היו באותו נס כיון דמן התורה מצות עשה שהז"ג נשים פטורות ואין לנו לדרוש טעמ' לקרא וצריך להניח על דאורייתא דנשים פטורות משום זמן גרמא אי לאו דכתוב הכתוב ההיקש ורק בדרבנן שייך לחייבן גם במצו' עשה שהז"ג מה"ט ככוונת תוס' (בסוכה) בפסחים הנ"ל שכל עיקר תקנת רבנים היו רק משום הנס בה"ג יוכל לתקן ג"כ משום זה לחייבו נשים אף שהוא זמן גרמא אבל לא בדאורייתא וזה אפשר בכוונת התוס' דמשום ה"ט לא מחייבי אלא מדרבנן היינו אם כל עיקר המצו' רק הוא מדרבנן וכוונתו כמו שנאמר אלא בדרבנן שם יוכל לחייבו מה"ט והוה כוונה רצויה כמו תירץ תוס' פסחים, ולענ"ד חדא נינהו ותבין היטב: אך נשאר לי תמיה רבה על תירץ האידך של התוס' שהוא רבינו יוסף איש ירושלים תירץ דסלקי דעתך למפטר מגזיר' שו' ט"ו מחג הסוכו' והנ' ראינו דר' יוסף מיאן בתי' הראשון וסובר אף בדאוריי' שפטור ממעשהז"ג יוכל לחייבו מצד שאף הן היו בא"נ רק במצוה ה"א דפטור' משום גזיר' שו' ט"ו מחג הסוכו' א"כ קשה לדבריו קושית התוס' פסחים שהקשה בסוכה אמאי פטורות למה לא חייבו מצד שאף הן היו באותו נס ופה לא שייך תירוצו ט"ו ט"ו מחג הסוכות וא"ת דרבינו יוסף סובר בסוכות ה"ט מפני שהוא גזירת הכתוב האזרח או הלכתא א"כ קשה מאי מקשה הגמרא בקידושין והרי סוכה דכתב רחמנא האזרח הא צריך האזרח בלאו הכי היה מחייבו מצד שאף הן היו באותו נס, וע"כ יהיה איך שיהיה צריך לאסיק לתירץ התוספות פסחים בעשה דאורייתא לא שייך לחייבו מה"ט א"כ למה לו פה תירץ אחר הא בזה גם במצה

מתורץ וצ"ע, שוב מצאתי באור חדש על רבינו יוסף שהקשה ג"כ לדבריו למה לי האזרח לית קושיא ומאי מקשה הגמרא אבל בדרך אחר עיין:

ובדרך הזה שביארתי תוספות הללו אמרתי ביותר טעם לפרש שיחתם אשר ראיתי כבר עומד על זה מגן גבורים והובא בשם של"ה הקדוש דמצוה ליישב אמרתי להיות מן הותיקן דמחבבין את המצות אולי אזכה ליישב וזה לשונו של מגן גבורים סימן ע' בס"ק א' (יבזה עמדנו על כוונת התוס') שוב ראינו בב"י סימן תרפ"ט שהירגש על הרמב"ם דנקט משוחררי' ומתחילה רצה ג"כ לומר משום דלא היו באותו נס ודח' זאת דגם הם היו באותו סכנה דמולים הי' וכתב דלפי' הרשב"ם שע"י האשה נעשה הנס אפשר דאין ללמוד מנשים לעבדים וכיון דהוה מצות עשה שהזּ"ג עבדים פטורים, וכתב ובזה עמדנו על כוונת התוס' במגילה שם שהביאו פירש על הרשב"ם דהן היו באותו הנס שעל ידן היו הנס בפורים וכו' וכו' והקשו עליו התוס' ופירשו שהם היו ג"כ בספק סכנה, ובפסח שגם הם היו בספק משועבדת לפרעה במצרים ואח"כ כתבו גבי מצה יש מקשים למה לי הקישא דכל שישנו תיפוק לי' וכו' והדבר תמוה למאי הקדימו תחילה לדחות פירש הרשב"ם דמפרש שעל ידן היו הנס ותיכף הי' להקשו' על הש"ס למה לי הקישא גבי מצה וכבר כתב השל"ה הקדוש דמצוה ליישב' ולפמ"ש א"ש דלפי פירש הרשב"ם דמפרש שעל ידן היה הנס א"כ לית קושיא למה לי הקישא דאיצטרך בשביל עבדים וכמ"ש הב"י אליבא דהרמב"ם אבל לאחר שדחו פירושו ומפרשו דאף הן היו באותו נס היינו באותו סכנה אם כן ממילה גם עבדים היו בכלל סכנה כמ"ש הב"י ושפיר קשה למה לי הקישא ע"כל מגן הגבורים והוא טוב טעם ודעת.

אך כאשר ביארנו בקושית התוס' דההיקש יעמוד בכל אופן גם זה נדחה, ועדיין קשה הסידור ומלבד אלה אם גם מבינן קושית התוספות כאשר מבין המגן גבורים צדיק מה פעל בתירוצו סידור התוס' אם גם פה במגילה ניחא הא גם זה קשה על תוס' פסחים דף ק"ח בד"ה שהן היו באותו נס שהיקדם גם שם תוס' פירש רשב"ם הזה וזה לשונו פירש רשב"ם שעל ידם נגאלו וכן במגילה ע"י אסתר, וקשה דאף משמע שאינו עיקר ועוד בירושלמי גרס שאף הן היו באותו ספק משמע באותו סכב' להשמיד ולהרוג וכו' ואז הקש' התוס' והא דפטורות מסוכה אע"ג דאף הן היו באותו נס וכו' וגם פה קשה למה היקדמו תחילה לדחות פי' הרשב"ם ותיכף היה להקשות על הש"ס למה פטורות מסוכה ופה לא שייך תירץ מגן גבורים פה רק הקושי' דנשים יהיה חייבות בסוכה וענין עבדים לא שייך פה וצריך עיון:

ולענ"ד נראה לומר הן אמת תוס' תירץ מצד אף הן היו באותו נס לא שייך לחייבו במצות עשה דאורייתא מאחר שמן התורה פטורות מצד עשה שהזמ"ג, והנראה לע"ד הן אמת אם טעמא הוא מצד שאף הן היו אבל אם אמרינן דעיקר הנס היו על ידן כפירש הרשב"ם פה שייך לומר לחייבו אף שהוא מצות עשה שהז"ג מ"מ וכי שייך בנשים שעל ידן היה עיקר הנס והמה גרמו להנס ויהי' פטורים בה"ג בוודאי לית סברה לומר כן אלא רק אם אמרינן שאף הן היו באותו נס הוה ככל מצות עשה שהז"ג שגם נשים שייך בהן כמו אנשים אעפ"כ אמרינן דפטורות משא"כ אם עיקר הנס על ידן יהיה הסברא דחייבו יותר משאר מצות עשה שהז"ג כי בשאר מצות עש' שהזמן גרמא לא המה העיקר בהמצוה אלא הוה כמו אנשים אבל פה בסוכה כיון דעיקר הנס על ידן בה"ג הוה לחייבו ולא שייך תירץ התוס' לכן היקדים התוס' דע"כ זה הטעם ליתא אלא הטעם הוא דאף הן היו באותו נס וע"ז שפיר שייך תירוצו וביאור התוס' משום שאף הן היו באותו נס לא שייך לחייבו במצות עשה סוכה יותר משאר מצות עשה שהז"ג דפטורות ונכון וישר ודוק.
וכן גם במגילה דרוצה התוס' לאסיק התירץ על יש מקשים ממצה בדרבנן חייבו מצד זה הטעם ג"כ ככה לומר ראשון כאשר ביארנו גם שם כוונת התוס' כמו בפסחי' ובפשיטות נמי יש לומר אם היה הטעם מצד שכל עיקר הנס היה על ידן מה"ט בוודאי יש לחייבו גם מדאוריי' כי זה טעם גדול הוא אבל מצד שאף הן היו באותו נס שפיר יש לחייבו רק מדרבנן לכן היקדם התוספות לדחות פירש הרשב"ם ולפרש ע"כ כהירושלמי דפירושו רק שגם הם היו באותו נס, ובאלה יש ישוב על קושי' יש מקשין למה הקישא כי מה"ט אף הן רק לחייבו בדרבנן ודוק היטב ורוחב לבב ירחיב באלה כי הנחתי מקום למעיין ויזכיר אותו לטובה, ועוד ידי נטויה בעה"י לבאר רוחב הסוגיא דמצות עשה שהז"ג אלא שאין כאן מקומו ורק לצרף לברכות עד הנה כתבנו והחונן לאדם דעת יהיה בעזרתינו וחנני מאתו דעה ובינה להבין דעת קדושים פנימה:

אנא ה' גם עד זקנה ושיבה טובה אל יעזבינו קב"ה ודי בפלפול סיומא סוגיא דמעשהז"ג סוגיא נשים חייבות בברכת המזון וקידוש מה שחנני ה' לחדש:

(גמרא אמר רב אדא בר אהבא נשים חייבות) ובברכת המזון פשיטא, הקשה הגאון רבי עקיבא איגר וז"ל קשה לי הא מבעי לקמן אם נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן וא"כ טובא קמ"ל דאי חייבו מתניתן דאורייתא אשמעינן לאפוקי אידך צד דלא לחייבו כי היכא דלא נטלו חלק בארץ ואי חייבות מתניתן דרבנן פשיטא דהוה חידוש וצריך למתני דחז"ל חייבו אותן לברך ואף בחידושי רשב"א הוכיח מכאן דהוה דאורייתא מדאמרינן וחייבות בברכת המזון פשיטא אבל מ"מ כיון דחזינא דרבינא מספקא ליה

דפטורות או מטעם דלא נטלו חלק בארץ או מטעם דאינן בני ברית ותורה עכ"פ חידוש הוא דלא לפטרן מאותו טעמים, וכתב ולדברי התוספות דאבעי דרבינא משום שאינן בני ברית ותור' אפשר ליישב דפרכת הש"ס פשיטא היינו לרב דס"ל בדף מ"ט דלא אמר ברית ותור' יצא ולדידיה פשיטא דנשים חייבות מדאורייתא ועיין היטב:

(ולענ"ד נראה גם לפירש רש"י ליישב להני שיטות דסוברים ברכה מעין שליש הוא דאורייתא א"כ לדידי' ג"כ אבעי הוא על נשים.) ועל גוף הקושי' יש לומר דבנשים רוצה לאשמעינן דחייבות מדאורייתא הא במתניתן נקט בחדא מחתא גם קטני' וקטנים ודאי ברכת המזון רק דרבנן וא"כ לא שייך לומר דעיקר דרוצה לאשמעינן בנשים דחייבות מדאורייתא א"כ לא הוה ליה לכייל עם קטני' בהדדי דאז אינו יודע דכוונת המתניתן דחייבות מדאורייתא אדרבה יש לטעות ולומר דומיא דקטן ורק מדרבנן חייב אלא רק הקושיא שאר בחזקה לתוס' לפירש ר"ת במתני' דחייבי' דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד ולא אקטנים וקטנים פטורי' מכל ומכל כיון דלא הגיע לחינוך אם כן קשה דילמא אשמעינן דדאורייתא נשים חייבות ולא שייך דלא היה למתני דומיא דקטן דסיפא לא איירי כלל לפירש ר"ת בקטן, אבל כבר ביאור בחידושי רבי עקיבא איגר על תוס' לא קשה דיש לומר פה הקושיא אליבא דרב ואליבא דרב פשיטא, ויש לומר ר"ת סובר כפירש התוס' לקמן דטעמא הוא משום שאינן בברית יתורה ושפיר מקשה ורק לרש"י קשה ולרש"י לשיטתו דמפ' גם הסיפא איירי בקטנים כמו רישא שפיר תירצנו אם העיקר רבות' הוא לאשמעינן דדאורייתא לא הוה לכייל בחדא עם קטנים דאז שפיר יוכל למטעות ולומר דרק מדרבנן מחמת טעמים המבוארים בנסתפקתא דרבינא משום שאינו יורש' את הארץ ודוק היטב:

גמרא אמר רב אדא בר אהבא נשים חייבות בקידוש היום וכו' ועיין בביאור מרדכי שהביא בשם אלי' רבה סי' רע"א דלפ"ז אותן שהתפללו בב"ה שכבר יצאו ידי קידוש דאורייתא א"א להוציא מנשים שלא התפללו דאינהו חייבות מדאורייתא כיון שעדיין לא התפללו כלל וכתב הביאור מרדכי ולענ"ד צ"ע כיון דאי לאו שהתפללו שיצאו כבר י"ח קידוש הי' דאורייתא רק ע"י שיצא כבר ה"ל דרבנן א"כ לא גרע מהני דאם יצא מוצא בקידוש כמבואר בר"ה ס"ג וצ"ע עד כאן לשונו:

ולע"ד נראה דהא דאם יצא מיצא היינו טעמא מצד ערבית כמבואר ר"ה כ"ט ע"א וברש"י שם, יהנה מוכח פה ברא"ש שאשה איני בכלל ערבית לכך אינו מוציאה אלא מי שחייב מדרבנן, ויש לומר כשם שהנשים לא נכנסו בכלל ערבות בשביל אנשים כך לא קיבלו אנשים ערבות בשביל נשים ואם כן שפיר כתב אלי' רבה דאנשים דכבר התפללו דהמה

מדרבנן אינו יוכל להוציא האשה דהיא מדאורייתא ואי משום דאם יצא כמי מוצא זה דווקא מי שהיא בכלל ערבית אבל נשים אינם בערבית בשביל אנשים וכן אנשים אינו בכלל ערבות בשביל נשים ונכון:

ועיין דגול מרבבא סי' רע"א שהובא זה נסתפקתא אם רק השה אינו קיבל ערבית בשביל איש אבל אנשי' קיבלו ערבי' וא"כ בה"ג אף שכבר התפלל אנשי' יוכל להוציא אשה וצד דאם יצא מוצא אי דילמא כשם שאשה אינו קיבל ערבות בשביל אנשים כך האשה אינו קיבלה ערבות בשביל אנשים יציין ועיין יבמות דף מ"ז ע"ב בתוס' ד"ה קשים גרים וצ"ע עיין היטב: והנה נסתפקתא הנ"ל ג"כ יש לעיין אם אמרינן נשים בברכת המזון דאורייתא אם אכל האיש רק כזית והאשה אוכלת שעור' דאוריי' אם יוכל האיש להוציא את האשה דהוא רק בברכת המזון ונחוה מדרבנן ואיך יוצא האשה מחוייבת מדאורייתא וערבות לא שייך כהנ"ל:

ולולא דמסתפינא הייתי אימר לפשוט ספק הזה מגמרא פה דאבעי נשים בבהמ"ז דאורייתא למאי נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן וקאמר הגמ' הכ"מ אם האשה יוכלה להוציא רבים ידי חובתן אי אמרת דאורייתא אתי דאורייתא וייכל הוא להוציא, ולכאורה מדוע לא אמר הגמרא נ"מ נמי לאידך גיסא אם האיש אכל שעירא דרבנן והיא אוכלת שעירא דאורייתא אם האיש יוכל להוציא האשה אי אמרת שהיא מחוייבת מדאורייתא לא יוכל האיש להוציא כי הוא רק מחייב מדרבנן ואי אמרת נשים בברכת המזון דרבנן יוכל האיש להוציא אם אכל רק שעורא דרבנן אלא ע"כ מוכח מהנ"ל דאיש בכל אופן יוכל להוציא האשה מצד ערבות אף דלא אכל רק שעירא דרבנן, וכן כראה נכון לפשוט נסתפקתא הנ"ל ויהיה מפה מוכח כהנ"ל אבל זה אינו דיוק גמור כיון שהגמרא אמר נ"מ בחדא גוונא אטו כי רוכלה לחשוב ולתל כל הנ"מ והלא איכא עוד נ"מ דאם היה מסופקת בברכת המזון אם חוזרת אם לאי, ואפשר להנ"ל יש לומר דתנא רוצה לאשמעינן בה"ג הנ"מ דאתי דאורייתא ומפיק דאורייתא למען תדק מדלא הביא נמי איפכא הנ"מ לאידך גיסא כיון דאיירי בה"ג בזה הנ"מ ע"כ מדוייק לאידך גיסא אם האיש אף שאכל רק שעור' דרבנן אעפ"כ יוכל להוציא את האשה אף שהיא דאוריי' מצד דאם יצא כור מוצא ואיש קיבל ערבות אף בעד הנשים אבל הנשים לא קיבלו ערבות בעד אנשים וצ"ע כל אלה וה' הרחמים יחכמיני וילמדיני: הנה ראיתי קושיא באור חדש קידושין דף ל"ד בד"ה אמר אביי לתוס' דקאמר שם דלאביי דקאמר אשה בעלה משמחה היה מצד הקהל וקידוש היום ג' כתובים וכו' והקשה האיר חדש דאביי גופא קאמר במסכת ברכות דף כ' ע"ב דנשים חייבות בקידוש היום דרבנן ותירץ דצריך לומר דאביי קיבל תשובתו של רבא

ומן התורה ילפינן לה דנשים חייבות בק"ה וזכור ושמור וכו' ובהדי זה ניחה לי דהנה בעיני יפלא מדוע לא קא חשוב במתניתן נמי דנשים חייבות בקידוש היום וטובא קמ"ל דהו"א דהיא מצות עשה שהזמן גרמא ופטורות קמ"ל דחייבות מהך פסוק זכור ושמור, ואם גם אביי מידה לרבא ניחא אז עדיין פשיטא הוא כי לית מאן דפליג, אבל אעפ"כ צריך עיון דהי"א דלא לחייבו מחמת שהיא מעשהז"ג וצריך לאסיק כרבא אשר איני פשיטות לענ"ד (ובהדי זה ניחא .) (ובזה היה נראה לי ליישב עוד ולומר דהא מדרבנן בוודאי מחייבות כי גם אביי מודה דחייב על כ"פ מדרבנן ורק הקושיא לרבא (דילמא) דהא צריכה לאשמעינן דחייב מדאורייתא והו"ל למתני במתניתן נמי קידוש היום אע"כ יש לומר כהנ"ל.) עיין רש"י פה זכרהו על היין משמע מרש"י פה דקידוש על היין הוא דאורייתא וכן משמע להדיא מפירש רש"י מסכת נזיר דף ד' דקאמר ריש מיין ושכר אדר לאסור יין מצוה כיין רשות מאי היא קדוש' ואבדלתא הרי מושבע ועומד עליו מהר סיני ומפרש רש"י שם דכתיב זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין, אבל ראיתי תוס' מפרש שם הקושיא לשין בתמיה וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא באמת קידוש על היין הוא רק דרבנן ואסמכתא בעלמא יעיין שם בתוספות:

ועיין במגן אברהם סימן תרע"א שהיא כתב על היין לאי דאורייתא. אבל הפרי מגדים הביא כמה ראיית דעל היין הוא דאורייתא, ואני בעני' ראיתי ראי' לדברי תוס' דע"כ קושית הגמרא הוא שם בנזיר בלשון בתמיה וכי מושבע ועומד מהר סיני הם דאם הקושיא כפירש רש"י דקאי על היין דאורייתא דמושבע ועומד היא קשה מאי בעי הגמרא שהביא נמי ואבדלתא הא הבדלה בודאי דרבנן הוא ומה שהביא רש"י שם מגמרא פסחים אין לי אלא בכניסה ביציאה מניין זה הגמרא לא מצאנו וא"כ מאי בעי הגמרא בהבדלה הא הבדלה בודאי דרבנן וצריך לומר הבדלה בכדי נסבא וכן מפרש פה הביאור מרדכי הבדלה בכדי נסבא אבל לפי' התוס' ניחא באמת כן בהו"א היה הגמרא סובר דגם במילתא דרבנן הוה נשבע לבטל את המצוה ולא על הנזיורות לזה באמת מקשה הגמרא וכי מושבע ועומה"ס הוא וקאי בין אקידוש ובין על הבדל' ולדידי הרהרתי מדוע יוכל לחול נזירות לפירש התוס' על דרבנן הלא כל דרבנן הוא לאו דלא סתור והוי כמושבע ועומד מהר סיני ודבר הזה צ"ע ואין כאן מקומו להאריך, וראיתי במג"א שריב' לומר נמי הבדל' דאוריי' הוא ואפשר לומר ראי' מפירש"י מהך ביו' פה דנקט קדוש' ואבדלתא בין כך ובין כך אם גם רש"י סובר דעל היין הוא דאורייתא למה מפרש רש"י פה זאת הלא די באלה אם נשים מחייבו' בקידוש דבר תורה מה לי אם על היין דאורייתא או לא אלא רש"י מפרש לאוות המילתא ככה הוא והך מוכח זכרהו על היין כבר פירש תוס'

ערבי פסחים מדכתיב נזכירה דודיך מיין זכרו כיין לבנון, אך לפי פירש רש"י והלבוש ושאר מפרשים דקידוש הוא דאורייתא קשה לי לקמן גמרא ריש כיצד מברכין דנקט וקאמר מניין שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר ותאמר לה הגפן החדלתי את חידושי המשמח אלקים ואנשים אם אנשים משמח אלקים במאי משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין הא יש גוונא דמשמח אלקים היינו בקידוש היום שהוא דאורייי' ודווקא על היין וא"כ מדוע לא קאמרינן דמשמח אלקי' בקידוש היום שהוא דאורייתא, ושמעתי להקשות כאשר הייתי במרחץ פורעד יחדיו עם ידידי הרב הגאון הצדיק ר' שמואל עהרענפעלד נ"י אב"ד ק"ק סיקס יע"א וכאשר היינו לטייל על פלגי מים אמר לי שלמדן אחד הקשה לו מאי קאמר הגמרא שם כיצד מברכין עם אנשים משמח אלקים במה משמח הא להנך שיטות דברכה מעין שלוש הוא דאורייתא א"כ יש גם ביין שהוא משמח בברכה אחרונה את ה' והישב הרב הצדיק הנ"ל א"כ בה"ג תחילה משמח אדם דהוא אכל ואז ברכה אחרונה היינו אז משמח אלקי' א"כ לא הו' כאשר כתוב דמשמח אלקים ואנשים משמע תחילה אלקים ואח"כ אנשים ויפ' הישב. (ולדידי נראה אף בברכה ראשונה בברכ' הנהנין דמברך אף שהוא מדרבנן עכ"פ משמח אלקים הוא.) ולדידי קשה הא יש גוונא דונשמח אלקים תחילה בקידוש היום ואח"כ האדם שותה ממנו וצריך עיון ויש לומר דהגמרא איירי ממה שהוא משמח ומשמח לענ"ד שייך רק בשירה שהיא של שמחה, עוד י"ל הרי באמת גם מקדשין בתפלה וא"כ אף שעל היין הוא דאורייתא ע"כ משמח ה' נמי בתפלה באותו קידוש, והנה ראינו גם חוץ מהיין אומרים לקדש והכי קאמר הגמרא מניין שאין אומרים שירה אלא על היין על היין דווקא אמר שירה הזה אם בלא יין לא אבל גם זה ליתא הרי תוס' בעצמו מוכח שם בד"ה שאין אומרים שירה דודאי מצינו שירה בלא יין כגון הלל שבשחיטת פסחים רק דהפירש מניין שאין אומרים שירה על שום אכילת מזבח עיין ובזה יש ג"כ קצת ליישב:

בעה"י סוגיא נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן:

גמרא נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן למאי נפקא מיני וכו' והקשה הגאון רבי עקיבא איגר בספרו קשה לי לרבינא לשיטתו דסובר דהרהר כדיבור דמי אף אם אשה בבהמ"ז דרבנן מ"מ יוצאים אנשים בברכתן דכיון ששומע לא גרע מהרהר ואף דנראה דגם לרבינא מדרבנן בעי שיוציא בשפתיו דאל"כ תקשה אמאי אין בעל קרי מהרהר בתפלה וע"כ צריך לומר דב"ק יהרהר כדי לצאת ידי דאורייתא אבל בתפלה שהוא מדרבנן לא יועיל במה שיהרהר דמדרבנן לא חשוב הרהר כדיבור דמי מ"מ קשיא דלצאת בברכת המזון ידי דאורייתא יצא בהרהר ולגבי דרבנן נימ' אתי דרבנן ומפיק דרבנן ויהי'

יוצא מטעם שומע כעונה, עיין וכבר לעיל בסוגיא דהי' קורא את שמע ולא השמע לאזנו שם כבר הארכתי ותירצתי בשלוש אופנים עיין שם:

וכעת במקומו נראה לתרץ לענ"ד הנה גם לקמן ד' מ"ח הקשה הגאון רע"א שם לעולם אינו מוצא וכו' וכתב רש"י אף דכזית דגן שעורא דרבנן הוא מ"מ מפיק למי שאכל כדי שביעה דאורייתא דמחוייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ביה ואינו דומ' לקטן שהגיע לחינוך דהאי אף מדרבנן לא מחייב אלא דהאב חייב לחנכו, והקשה בספר חידושי רבי עקיבא איגר תימא איך מפיק זה הא בפרק ווי שמתו דף כ' ע"א איתא גם כן לענין אשה דאם מחייבת בברכת המזון רק דרבנן אינו מוצא וקושיא עצומה היא וככה הקשה פה הגאון בעל ביאור מרדכי, והנראה לע"ד בטוב טעם לתרץ דהני ראיתי בחתם סופר לאורח חיים תשובה מ"ח שהביא דהגמרא היה יוכל לומר נפקא מינה אחרינא אי נשים בברכת המזון דאורייתא אם כן גם אנשים אינו צריכים לומר ברית הואיל וליתא בנשים ותרווייהו דאורייתא נינהו וכדרב דאמר לקמן דף מ"ט לא אמר ברית ותורה יצא ברית לפי שאינו בנשים משא"כ אי נשים בברכת המזון לאו דאורייתא א"כ גם רב מודה דאנשים צריכים לומר ברית דהא ליכא למימר הואיל וליתא בנשים הא נשים בבהמ"ז לאו דאורייתא ובאמת נשים אין מברכין ברכת המזון וקאמר החתם סופר דעדיפא מינה אמר הנ"מ עיין ולענ"ד יש לומר באמת גם זה להנפקותא כיון הגמרא אות לאות אי אמרה דאוריי' אתי דאוריי' ומפיק דאוריי' ואז נשי' יוכל להוציא אנשים כי מאחר דהמה דאורייתא וא"כ ראינו דע"כ ברית לא מעכב והוא דאוריית' כפירש רש"י אעפ"י שאינו בארץ ואם כן ממילא יכול להוציא אנשים אף שאנשים בברית ונשי אינן בברית אבל אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא דווקא כיון בדאוריתא נשים אינו מעכב ברית ונשים מחוייבת מדאורייתא אף בלא ברית ממילא גם באנשים אינו מעכב כמוכח בחתם סופר או דילמא דרבנן יהי' כפירש רש"י שלא היה בירושת ארץ ואם כן שפיר דנשים לא יוכלו להוציא אנשים לפי שלא יוכלו לומר ברית ובה"ג ברית מעכב וגם רב מודה אם נשים מדרבנן דאנשים צריך לומר ברית תה שכיון הגמרא כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן כיון שהיא אינו מחוייבת בברית ע"כ אינו יוכל להוציא רבים ידי חובתן כי ברית לא שייך בה לאמור רק אם הוא דאורייתא ע"כ ראינו דאינו מעכב כסברת חתם סופר אבל אי דרבנן אמרינן שפיר דמעכב דהיא ע"כ לא יוכל' לאומר' דאינו מחויב בדבר וא"כ זה שנסתפק הגמרא וזה גופא הוא הספק כסברת החתם סופר: ובזה מתורץ קושית ביאור מרדכי שהקשה בס"ק י"ט איך יוכלה הנשים אם גם מחוייבים מדאוריי' להוציא מ"מ הרי אינו יוכל לומר ברית ותורה וא"כ איך יצאו השומעים י"ח אמירת

ברית ותור' וגם באש' מברכ' לבעלה אף אי דאורייתא אבל איך יצאו בברית ותורה ודחק בעל ביאור מרדכי לפ' דמיירי כשאומרי' השומעים ברית ותורה ואין מתכוונים לצאת רק בשאר הברכה וזה דחוק לע"ד עיין:

ולהנ"ל נעלה מאוד כוונת הגמרא פה אם אמת הוא דאורייתא אז שפיר שייך לומר כרב והא בעי הוא אליבא דרב דברית ותורה אינו מעכב גם באנשים לפי שאינו בנשים ורק הא תינח אי דאוריי' אבל אי דרבנן אז מעכב כסברת חתם סופר הנ"ל ונכון:

ואז רוצה הגמרא לפשוט מהך באמת אמרו בן מברך לאביו ואשה מברכת לבעלה אלמא דע"כ נשים בברכת המזון דאורייתא דאז לא מעכב ברית באנשים אלא אי אמרת דרבנן אתי דרבנן ומפיק דאורייתא אף בדרבנן יפטרו אנשים מברית ואעפ"כ חייב' בברכת המזון מדרבנן אבל אעפ"כ מעכב אנשים שהמה בברית ונשים אינם בברית ומדאורייתא פטרו מברכת המזון לגמרי אבל על זה תירץ הגמרא כגון שאכל שעורא דרבנן אז שפיר דאתי דרבנן ומפיק דרבנן היינו אף שאנשים המה בברית ונשים אינם בברית אבל לא מעכב בדרבנן ברית כיון דאינו בנשים ואעפ"כ אמרו חכמים דהיא בבהמ"ז וא"כ ראינו בענין דרבנן לא מעכב ברית א"כ גם באנשי' אינו מעכב מדרבנן כי יוכל לומר יען שאינו בנשים ואף עפ"כ חייבו דרבנן בברכ' המזון וא"כ שפיר בדרבנן אתי' דרבנן ומפיק דרבנן והבין מאוד:

ובהיות כן מסולק בטוב טעם קושית הגאון רבי עקיבא איגר על רש"י מאי מתרץ רש"י לקמן בקטן היינו טעמא דאינו בר חיובא כלל דקטן אף מדרבנן לא מיקרי בר חיובא, והקשה לפ"ז איך יפרנס הגמרא פה דרוצה לומר בנשים אם אינו מחוייבים מדאורייתא דלא יוכל להוציא אנשים ואמאי לא הא נשים עכ"פ מחוייבות בדבר מיקרי מדרבנן:

ולהנ"ל מאוד נעלה הא שפיר ביארנו דטעמ' הוא משום זה אינו יוכל להוציא אנשים כיון שהיא מדרבנן ע"כ לא יוכל להוציא אנשים לפי שאנשי, צריכין לומר ברית ונשים לא יוכל לומר ברית א"כ אף שמיקרי מחוייבות בדבר מדרבנן לא יוכל להוציא אנשים משום דלא יוכלו לומר ברית כקושית ביאור מרדכי לעיל אף אי מיקרי מחיובא בדבר מ"מ לא יוכלו להוצי' משו' דאינו בברית ואינו יוכלו לאומרים ברית ורק אי הוה דאורייתא א"כ גם אנשים אינם צריכים לומר ברית הואיל וליתא בנשים כרב משא"כ אי נשים בבהמ"ז לאו דאורייתא גם רב מודה דאנשים צריכים לומר ברית ונשים אינו יוכל להוציא כדברי חתם סופר להדיא ודוק היטב:

ובהיות כן מתורץ קושית התוס' בד"ה נשים בברכת המזון דאורייתא דהקשה לפירש רש"י דס"ד דלא מחייב מדאורייתא משום דכתיב על הארץ הטובה וכו' ותימא כהנים

ולוים נמי תבעי דהמה לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בברכת המזון, להנ"ל שפיר מתורץ בכהנים אינו תבעי כלל כי כיון שמחוייבים המה עכ"פ מדרבנן מחוייב בדבר מיקרי כמו בכזית דגן לקמן דמוצא אף למי שאכל שעורא דאורייתא ורק באשה תבעי אם היא מדרבנן אז מעכב להוציא אנשים משום דאז אנשים צריכים לומר ברית משא"כ כהנים ולוים דאמרו ברית בודאי יוציא אחרים ידי חובתן אף אם הוא מדרבנן ואדרבה ראיה גדולה לפירש רש"י כיון דמחוייב בדרבנן מחוייב בדבר מיקרי להוציא רבים ודוק כי חרוץ הוא:

ובהיות כן מה מאוד מתורץ קושיא ראשונה של הגאון רבי עקיבא איגר דהקשה הא הרהר כדיבור דמי א"כ עכ"פ יצא השמוע מנשים בהרהר ואף מדרבנן צריך לפרש בשפתיו אבל אתיא דרבנן ומפיק דרבנן, ולהנ"ל מאוד מתורץ דהא אבעי הוא כיון דהוא מדרבנן ע"כ אנשים מחוייבים לומר ברית ונשים אינם אומרים ברית וא"כ מה"ט לא יוכל להוציא, ולפ"ז שפיר מתורץ איך שייך דעכ"פ מה ששמעה מאש' הי' מהרהרי' הא ע"כ ברית ותורה לא היה מהרהרי' דנשים לא יוכלו לומר ברית ותורה וע"כ לא יוכלו להוציא אנשים דהמה רק מהרהרים מה שהיא אומרת ונשים ברית לא אמרה ולא שייך הרהר וא"כ שפיר דאינו מוציא ודוק היטב, ופעלנו וקרבנו משפחה מיוחס למשפחה מיוחס הגאון רבי עקיבא איגר עם חתנו הגאון בעל חתם סופר זכותם י"ע: ובאלה עוד הפעם יש ליישב קושית תוס' בכהנים ולוים דהמה אומרים ברית ותורה ודוק היטב:

אך לפי אלה קשה לדברי הגאון רבי ע"א מאי קאמר הגמרא לקמן ולטעמך קטן בר חיובא הוא הא קטן שפיר דהוא אומר ברית שפיר יוכל להוצי' אביו מצד הרהר כדיבור דמי ועל דרבנן דצריך להוציא בשפתיו אתי דרבנן בקטן ומוציא דרבנן וא"כ מאי ראי' הביא הגמרא מקטן על אשה ועבד דע"כ מוכח אשה בברכת המזון דאורייתא דאי דרבנן באשה ע"כ אז מעכב ברית אף גם בעבד אז מעכב דלא יוכל לברך לרבו אבל אי אמרינן דאורייתא ע"כ לא מעכב כסברת חתם סופר דהרי ראינו שלא אמרה באשה ואעפ"כ חייבה התורה לברך ברכת המזון אבל בקטן שפיר דיוכל להיו' רק דרבנן ומוצא מצד הרהר כדיבור דמי ועל דרבנן מהני דרבנן:

(ובדברי כתב סופר תשובה כ"ח ניחא יעיין שם בד"ה ומדי דברי בו בסוף דבריו שסיים וי"ל דסתמא דש"ס קאמר מ"ש למ"ד הרהר לאו כדיבור דמי ואתי שפיר ביותר לפמ"ש הרא"ש ראי' מסוגי' הש"ס שבת דקיימ"ל הרהר לאו כדיבור דמי ולמעיין שם יראה דרבא שקל וטרי' שם דס"ל לאו כד"ד וא"ש דרבינא מבעי ליה לרבא ואמר רבא ת"ש

ולשיטתו אזיל דס"ל הרהר לאו כד"ד עכ"ל עיין.) אבל אמרתי דהגמרא שפיר מקשה דהגמרא מקשה ולטעמיך קטן בר חיובא הוא ואמאי מקשה ולטעמיך הרי קטן אינו חייב מדאורייתא אלא ע"כ הגמ' כיון לזה ראיה גדולה לפירש רש"י לקמן דבקטן לא מיקרי בר חיובא כלל ואפילו בדרבנן לא הוה וא"כ שפיר הקשה הגמרא ולא יוכל לומר מצד הרהר מוצא הא בדרבנן עכ"פ צריך להוציא בשפתיו והו' אביו מחוייב בדבר מדרבנן וקטן אפילו מחוייב בדבר מדרבנן לא מיקרי ולא יוכל להוציא את אביו שהוא מדרבנן גמור: ועל זה מתורץ הגמ' כגון שאכל שעור' דרבנן דאביו היה אוכל שעורא דרבנן וא"כ הוה באביו תרי דרבנן חדא כל שעורה דרבנן הוא ושנית הא יוצא בהרהר ורק מדרבנן צריך להוציא בשפתיו ותרי דרבנן גם קטן אף שהוא אינו בר חיובא מ"מ יוכל להוציא כיון שאביו רק תרי דרבנן ובה"ג תרי דרבנן אף שאינו מיקרי בר חיובא הקטן אעפ"כ יוכל להוציא דתרי דרבנן קל מאוד ונכון:

ובהיות כן מתורץ קושי' התוס' ואחרוני' איך שייך דקטן מוצא אביו שאכל שעורא דרבנן הא בקטן איכא תרי דרבנן שעורא דרבנן וגם מצד עצמו' דרבנן ולהנ"ל גם באביו איכא תרי דרבנן חדא מצד השיעור ושנית מצד הרהר כדיבור דמי ורק מדרבנן צריך להוציא בשפתיו וכיון שבאביו רק תרי דרבנן בה"ג לא היחמירו ויוכל הקטן להוציא ואף אם גם מיקרי שאינו מחוייב בדבר ופה לרבינא קיימ' ודוק היטב מאוד (לולא דברי כתב סופר.) ובזה ניחא הגה באשרי במגילה פ"א ס"ד תה לשונו ונשים חייבות בברכת המזון דאורייתא אבל אינם מוציאם את האנשים לפי שאינו יכולין לומר ברית עכ"ל, ותמוה מאוד לענ"ד איך קתני בברייתא באמת אשה מברכת לבעלה ואף שמסיק בגמרא דאיירי בשעור' דרבנן אבל עכ"פ היא אינה אומרת ברית ואיך מוצא בעלה ולהנ"ל ע"כ צריך לאסיק לדברי חתם סופר אם אמרינן נשים בבהמ"ז דרבנן אז ברית לא מעכב כיון דרבנן אמרו לחייבה אשה בברכת המזון ואף שאינה בברית א"כ ה"ה דיוכל להוציא שיעורא דרבנן בבעל אף בלא ברית הרי דאינו בנשים ברית ובדרבנן לא מעכב והכא איירי אליבא דרב כסבר' חתם סופר ברית דאנשי' לא מעכב אבל המעיין בחתם סופר שסיים בתשוב' הנ"ל ואנן לא קיימא לן הכי אלא ברית באנשים מעכב וא"כ אפילו אי נשים בברכת המזון דאורייתא אין מוצא אנשים משום שינו הנוסחא:

ולפי"ז קשה לי' הברייתא דקתני באמת אמרו בן מברך לאביו ואשה מברכת לבעלה האיך שייך דאשה יברך לבעלה הא היא אינה אומרת ברית ואם גם בברכת המזון דאוריי' איך שייך לומר דאשה מברכת לבעלה הא היא אינה אומר' ברית, ואפשר לומר דבריי' הזה אתי כרב לקמן דלא מעכב עיין ודוק:

והן אמת ראיתי כזאת בביאור מרדכי שמתמה כן ואמר וזה לשונו והא דאמרה דאשה מברכת לבעלה צריך לומר ע"כ ברית ותורה אומר הבעל ועונה אחריה מה שהיא אומרת והא דלא מוקי לה בעונה אחריה הכל זה פשיטא כמ"ש במאור עיין בביאור מרדכי וזה קצת דחוק כי סתם נקט משמע דהבעל לא יברך כלל, ולא יאמר אפילו ברית ותורה:
ומידי דברי בו אמרתי בדברי ביאור מרדכי פה לתרץ דברי ביאור מרדכי במקום אחר סעיף כ"א ד"ה פטורין משמע דלמאי דקיי"ל השתא כהן א"י להוצי' זרים שמחייבו מדאורייתא מטעם המרדכי ורש"י דנשים לכן פטורין משום שלא נטלו חלק בארץ ולפ"ז כהנים ולוים פטורין וכתב הביאור מרדכי משמע דלמאי דקיי"ל השתא כהן אינו יכול להוציא זרים מחויבין מדאורייתא וקשה הא דגרסינן בערכין דף א' הכל מצטרפין לזימון וכו' דאכלי כהנים תרומה או קדשים והדר קאכלי חולין ע"ש, ולפמ"ש המג"א סי' קצ"ו סק"א בשם הגוו"ב אחד אכל חלב ושנים אוכלין בשר דווקא האוכל חלב מברך וכן כאן דווקא הכהן מברך אבל לא הזרים שהם א"י לאכול עם הכהן א"כ ש"מ דהכהן מוצי' זרים וצריך לדחוק דגם הברייתא דערכין איירי דקאכלי זרים שיעורא דרבנן גם קשה הא דתנא דבי ר"י בגיטין דף נ"ט וקדשתו לכל דבר שבקדושה לברך ראשון דדאורייתא הוא כמו שכתב במג"א סימן ר"א סק"ד למאי הלכתא ונ"ל דפירש לברך בתורה ראשון וכגון בפרשת זכור ובפרשת פרה דהוה דאורייתא עכ"ל ביאור מרדכי עיין והנה קושיא ראשונה שפיר יש לתרץ לענ"ד הא הוא בעצמו סיים פה שהבאתי ברית ותורה איירי בעונה אחריה והא דלא מוקי לה בעונה אחריה' הכל דזה פשיטא אבל עכ"פ מוכח בעונה אחריה יוכלה האשה להוציא וא"כ שפיר איכא גוונא בהכל מצרפין לזימון דקאכלי כהנים תרומה או קדשי' והדר חולין אמת כהן מברך כמוכח במג"א ומצרפין לזימון ואיירי בעוני אחרי' זה הזר עונ' אחריה' ובה"ג יוכל הכהן לברך ופה לא רוצ' לאשמעי' דין דעונ' אחריה' פה רוצ' לאשמעי' דהכל מצרפין לזימון ושפיר איכא גוונא בעונ' אחריו ושפיר מתרץ כוון קושי' אחרינ' לברך ראשון וזה עונה אחריו ושפיר יוצא ודוק היטב:
ועל תירוצו שמתרץ דהא לכל דבר שבקדושה לברך בתורה ראשון דאורייתא אמרה בפ' זכור פה לא הבנתי הא זה שייך בפרשת מפטיר כך קורין פרשת פרה וכך קורין פרשת זכור והאיך שייך דכהן יברך תחילה הא זה שייך במפטיר שהוא בסוף ואפשר לומר מדאוריי' זה השני פרשות צריך לקרות פרשת פרה ופרשת זכור ואפשר אגב גררא צריך לקרות אז כל הסדרא ושפיר הכהן מברך תחילה אבל זה לא במשמע דכל הסדרא דאורייתא הוא דילמא רק פרשת זכור ופ' פרה ואפשר גם אז לכל הפחות אין קורין פחות מג' גברי ויהיה הכהן ראשון וכל אלה אין לנו שחר ולא זכיתי להבין וצריך עיון:

שוב שנית יש ליישב קושית הביאור מרדכי הנ"ל דהנ' לוים וגם גרים נמי פטורים וא"כ שפיר איכא גוונא דהכל מצרפין לזימון דקאכל הכהנים קדשים והלוי והגרים קאכלו חולין ובה"ג יוכל להוציא הכהן להוציא דגם המה דרבנן המה תר דנקט בגמרא יש לומר לוי לגבי כהן זר מיקרי והא דלא נקט לוי משום דאיכא נמי גוונא בגרים וא"כ שפיר דנקט סתם זר וה"ה גרין במשמע ושפיר דיוכל הגמרא לכוין על גרים זרים ולפ"ז שפיר איכא ראיה להג"א כ"כ דה"ה גרים נמי פטורים ודוק. באופן אחר נראה לתרץ קושית הגאון רבי עקיבא איגר דהקש' מצד הרהר עכ"פ יכול' האש' להוצי' אף שהיא מדרבנן כאשר הבאתי:

והנראה לע"ד דהגמרא שפיר אבעי דמוכח ע"כ מתוס' מגילה דתרי דרבנן לא מפיק חד דרבנן וא"כ שפיר אבעי הוא אם דתרי דרבנן לא מפיק חד דרבנן אם האשה רק אכל כזית אם אמרינן דנשי' בברכת המזון דאורייתא שפיר יוכל להוציא אנשים אף דאכלו כשיעור שלם כיון דהמה יוצאים בהרהר והוה רק דרבנן דצריך להוציא בשפתיו ועל זה אתי דרבנן ומפיק דרבנן אבל אם אמרינן דנשים בבהמ"ז דרבנן אם כן אם אכלו הנשים כזית הוה הנשים תרי דרבנן ולא אתיא תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן ודוק:

ובהיות כן יש לי לתרץ קושיא אחרת מאחרונים שהקשו בקטן מדלא קאמר דאינהו אכלו שיעורא דאורייתא ע"כ משמע גם המה אכלו שיעורא דרבנן וקשה בה"ג איך יוצא הא הקטן בה"ג הוה תרי דרבנן ואביו חד דרבנן ואיך אתיא תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן ובאמת תוס' במגילה דחק לאוקמי פה בקטן שאכל שיעורא דאורייתא דאכל אינהו כדי שביעה ואין לשון הש"ס משמע כן, ולע"ד נראה היטב לתרץ דאיירי זה שאכל הקטן שיעורא דרבנן וא"ת א"כ הקטן תרי דרבנן ואביו רק חד דרבנן הא גם אביו תרי דרבנן הוא דמדאוריי' יוצא בהרהר ורק מדרבנן צריך שיוצא בשפתיו וכזית גופא מדרבנן ושפיר מוצא תרי דרבנן את האביו שהוא ג"כ תרי דרבנן ופה אליבא דרבנן קיימינן הרהר כדיבור דמי משא"כ שם במתני' במגילה יש לומר הרהר לאו כדיבור דמי ודוק כי חרוץ הוא:

או יש לומר במגילה כ"ע מודה דהרהר לאו כדיבור מדכתיב ותנינ' גמרא מגילה דף י"ז קראה ע"פ לא יצא ומאי דהאי זכירה בפה וכו' הא מה אני מקיים זכור בפה אלמא דווקא בפה ולא בהרהר ודוק:

ובהיות כן שפיר מתורץ קושי' התוס' לקמן שהקשו אם הגדול אכל בכזית ושאר אכלו שיעור' דאורייתא איך מוצא כזית דגן דרבנן שיעורא דאורייתא יש לומר באמת הרהר כדיבור דמי ויוצא בהרהר זה השמוע מדאורייתא ורק מדרבנן צריך שיוצא בשפתיו וע"ז שפיר אתיא דרבנן ומפיק דרבנן משא"כ לגבי קטן צריך הגמרא לאוקמי כגון שאכל אביו

שיעורא דרבנן כדי גם אם אכל שיעורא דרבנן נמי יוכל להוציא דאז גם בקטן איכא תרי וגם באביו איכא תרי דרבנן ודוק. אך לאחר העיון עדיין קשה לפי"ז הו"ל לאוקמי לעולם כגון שאכל אביו שיעורא דאורייתא וגם הקטן שיעורא דאורייתא והוה אע"פ באביו רק חד דרבנן כי מדאורייתא יוצא בהרהר ואתי דרבנן ומתיק דרבנן, אך זה יוכל לתרץ כי הנה ידוע בשנים מצוה לחלק וכבר תירץ התוס' דווק' בדאורייתא בברכת המזון אבל לא בדרבנן אלא דווקא באינו יודע וא"כ אם אביו אכל שיעורא דאורייתא אף דמוצא הקטן אבל מצוה לחלק ואי משום הרהר אבל לכתחילה עכ"פ מצוה לחלק כי ככה אמרינן בשנים מצו' לחלק והא גם שם שייך הרהר אלא עכ"פ בדאורייתא מצוה לחלק וא"כ צריך לאוקמי באביו דאינו יודע ובכן בחרו התירץ לאוקמי באביו שאכל שיעורא דרבנן ואז שפיר אינו מצוה לחלק והבין: או שיש ליישב ולומר הרי חתם סופר הובא כאשר הבאתי לעיל איך שייך להוציא אנשים הא נשים אינו בברית רק אי הוה דאורייתא ניחא לפי סברת חתם סופר דע"כ לפי שאינו בברית בנשים משא"כ אם מדרבנן נשים אז לא יוכל להוציא אנשים דאוריי' אבל דרבנן יוכל להוציא דהרי חזינן מדרבנן נשים בברכת המזון ולא קפדו רבנן אברכת המזון בברית וא"כ לפ"ז צריך הגמרא לתרץ כגון שאכל שיעורא דרבנן כדי שיהי' ניחא נמי דאשה מברכת לבעל' ונכון חזור בה והפוך בה ותמצא מרגניתא בעהי"ת:

עיין בביאור מרדכי שהביא בשם הר"י הכהן בסימן קצ"ט הובא הטור בשם הר"י הכהן דמכאן משמע דנשים מצטרפות לזימון ופירש דס"ל הא דתני לקמן מ"ה אין מזמנין על נשים ר"ל דאין מחוייב לזמן עליה' אבל מ"מ אם רצו לזמן זמנין כיון דאיכא דעות והוכיח כן מכאן דאי אמרת דאין מצטרפות מאי קמבעי ליה אם מוציא אחרים הא בלאו הכי ליכא בהו צירוף וס"ל דלא מיירי בסוגיא בנשים דאין בהן זימון ובאינו בקי דא"כ לא שייך לשון הש"ס למאי נ"מ לאפוקי נשים יד חובתן כיון דלא מיירי רק מ"א השומע אלא ע"כ דמיירי באיכא שלשה וזימון וא"א דאין מצרפות פשיטא שאין יוכל להוציא ואין לומר דהא גופא קמבעי ליה להש"ס אם חייבות מדאורייתא מצטרפין ואי מדרבן אין מצרפין דא"כ הוה ליה להש"ס לומר זאת הנ"מ ולא היה לי לומר נ"מ להוציא אחרים כיון דאם הן רק מדרבנן אפי' להצטרף אינו יוכל אע"כ דאף אם מדרבנן אפילו הכי מצטרפות ורק איבעי ליה אם מוציא אחרים ועיין בטור עכ"ל ביאור מרדכי:

ובהר"י הכהן הזה אמרתי שפיר מתורץ לנו קושית שער אפרים שהקשה מדוע לא קאמר הגמ' הנ"מ באם שכח מלברך ברכת המזון אם צריך עוד הפעם לברך הגמרא בכיון קאמר זה הנ"מ כדי להשמיע לנו מילתא אגב אורחא דנשים מצטרפות בזימון ומהך

נ"מ דקאמר הגמרא להוציא אחרים ידי חובתן מוכח דנשים מצטרפות בכל גוונא וזאת שרוצה הגמרא לאשמעינן אגב גררא משום דאיירי פה בנשים ודוק היטב ועיין בטור בדברי הר"י הכהן שדבריו בפשיטא קשה להילמא אך בביאור מרדכי דבריו מיוסדי ונכוני' וזה שקאמר דאי לא תימא הכי כוונתו כביאור מרדכי ואף דהוא גופא קמבעי עיין דוק ותמצא:

אך הר"ם השיב על דברי הר"י הכהן שם וקאמר דנשי' אין מצרפות ועיין בביאור מרדכי שכ' שכן משמע בתוס' סוכה ל"ח דיה באמת שהקשו מאי קמבעי ליה כאן תפשוט מתוספתא דתניא התם אין אשה מוציאה אחרים י"ח ותו דהתם משום דאין מצרפות הוא וא"כ צריך לומר הסוגי' כאן לא מיירי מהיכ' דבעי לאצטרופינהו אלא מיירי בשנים שאין צריך צירוף ובאינו בקי כנ"ל כי בבקי אינו יוכל לאוקמי כבר היקדם בביאור מרדכי בבקי בלאו הכי אין אי יוכל להוציא חבירו בשנים:

ולדדי נראה אף בבקי יוכל לאוקמי ואיכא שפיר נ"ט והיינו מה שהיה אצלי קצת ספק הנה למאי דקיימ"ל בספק ברכת המזון דיחזור דברך מספק דאורייתא ואמרתי אם שניים אכלו ביחד ואחד מסופק אם בירך ברכה המזון או לא בירך אבל האידך שאכל עמו עוד לא בירך בה"ג הדין דחוזר ומברך ברכת המזון מספק אם בה"ג כיון דחבירו עוד לא בירך יוכל להוצי' זה שצריך לברך עוד הפעם מספק ואף דאמרינן בבקי בשניים מצוה לחלק היינו בגוונא דלא בירך כל אחד אבל באחד שהוא מסופק בה"ג לענ"ד לומר טוב ביותר דיוצא איתו חבירו כי אם כבר בירך לא יעשה בזה שום ברכה לבטלה דהוא בלאו הכי מברך וממ"נ אם לא בירך הרי הוא מוצא אותו ואם בירך לא היפסד כלל כי חבירו צריך לברך ברכת המזון בלאו הכי וא"כ בה"ג לענ"ד אף שמסופק בכל מקום חוזר ומברך אבל אם יש אחד דיוכל להוציא בה"ג לא אמרינן מצוה לחלק דילמ' כבר בירך ויעשה מספק אעפ"כ ברכה לבטלה אבל בה"ג יוצא בלי חשש כלל וכלל אלא מברך עוד הפעם מספק אלא חבירו יברך ויוצא אותו ובהיות כן יש לומר בה"ג אבעי הגמרא פה אפי' בבקי אם נשים בברכת המזון דאורייתא אז יוכל להוציא חבירו אפילו שבקי בה"ג בספק אם בירך ברכת המזון אז היא מוצא אותו בה"ג טוב להוצי' ומצוי שלא לחלק ונכון ובזה יהיה ראיה לספק שני לפשוט בה"ג מצוה שלא לחלק ונכון: ונחזור לראשונות שהביאור מרדכי הביא וזה לשונו והר"ם שהשיב על דברי הר"י הכהן צריך לומר דמפרש אבעי לגבי שנים שאין זימון בניהם ובאינו בקי וכן משמע בתוס' סוכה ל"ח ד"ה באמת שהקשו מאי קמבעי ליה כאן תפשוט מתוספתא דתניא התם אין אשה מוציאה אחרים י"ח ותירץ דהתם משום דאין מצטרפות הוא וא"כ צריך לומר הסוגיא

כאן לא מיירי מהיכי דבעי לאצטרופינהו אלא מיירי בשני' שאין צריך צירוף ובאינו בקי, ולפ"ז להר"י הכהן נשאר קושית תוספות הנ"ל דתפשוט לי מהתוספתא עכ"ל ופירוש כיון דהר"י הכהן היחלט דנשים מצטרפין דמוכח כן מגמרא ואם כן לא יוכל לתרץ הטעם בתוספתא משום דאין מצרפין:

והנראה לענ"ד בישובו ליישב הר"י הכהן בכתבי וכל שינו שהוא הביא הגמרא בזה הלשון בטור והר"ר יהודא הכהן היה מביא הלכה למעשה להצטרף אשה לזימון והא מביא ראיה מדבעי תלמודא בפרק מי שמתו נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן דאוריתא או דרבנן וקאמר למאי נ"מ להוציא אחרים אחרים ידי חובתן מכלל דפשיטא ליה דמצרפות וכו' והנה נקט בלשונו הגירסא בגמרא להוציא אחרים ידי חובתן ולא להוצי' רבי' ידי חובתן אלא אחרי' ובזה לע"ד צדקו דבריו ולית קושיא כלל דהנה התוס' הביא עוד תירץ אחר בסוכה מדוע לא תיפשוט הגמ' מתוספתא דנקט אין אשה ועבד מוציאה רבים ידי חובתן בברכת המזון וע"כ מוכח דלאו דאורייתא ע"ז מתרץ א"נ משום דיל' בהו מילתא ברבים ואף שדאורייתא מ"מ רבים אין מוציאן משום דזיל' בהן מילתא וכן מוכח בהלכו' גדולו' אף מגילה דנשים חייבות בה אין נשים מוציאות את הרבים ידי חובתן במגילה יעיין והנה עדיין נשאר עיון גדול על תירץ תוס' זה הא מהך תירוצי משמע אף אי דאורייתא מ"מ לא יוכלו נשים להוציא רבים משום דזילי בהן מילתא א"כ עדיין קשה גמרא ברכות פה דנקט למאי נ"מ להוציא רבים ידי חובתן אי דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק משמע בהדיא בדאוריתא אפילו רבים יוכלה הנשים להוציאה וא"כ תפשוט עדיין מתוספתא דלאו דאורייתא דשם נקט אשה לא יוכלה להוציאה רבים ידי חובתן בברכת המזון ואי משום דרבים זילה בהו מילתא הא מפה ברכות מוכח אי דאוריתא יוכלו הנשים להוציאה אף רבים ידי חובתן בברכת המזון:

לכן נראה לע"ד באמת דייק הר"י הכהן כלשונו שפה ברכות הגירסא בגמרא למאי נ"מ להוצא' אחרים ידי חובתן וכבר מוכח דרבים לא מקרי פחות משלשה כאשר הביא גם הביאור מרדכי כדאיתא בגיטין מ"ו ע"א ובנזיר כ"ז ע"א עיין שם וא"כ שפיר בתוספת' דנקט רבים בה"ג שפיר מתרץ התוס' אשה אינו יוכל להוציאה רבים היינו מבלעדה רבים והמה ג' דזילה בהו מילתא ורבים היינו שלשה מבלעדה אבל פה בגמ' רק נקט אחרים ואחרים רק תרי במשמע ויוכל לאיירי רק תרי ואינו רבים ויוכלה להוציאה ובאמת כסברת התוס' ונכון וגם בה"ג ניחא:

ובהיות כן שפיר מתורץ קושית התוספות גם לר"י הכהן אף באמת דמוכח מפה דע"כ מצטרפי' לזימון כאשר ביארנו אף מדנקט אחרים להוציא אחרים ככה מוכח דע"כ לא

איירי מאחד השמוע ובאינו בקי דא"כ למה נקט אחרים דמשמע לכל הפחות תרתי אלא ע"כ מוכח כוונת הגמרא דמצרפין לזימון והאבעי הוא אם מוציא אחרים היינו מצרפין הוא בפשיטות שאשה מצרפת בהדי שנים אחרינא אנשים לזימון אלא דאבעי להו אם מוציאן אחרים ולענין זימון איירי דהיא מברכ' בזימון אם מוציאה או לא, ולפ"ז הדק היטב נקט אחרי' יחיד לא יוכל למנקט דלא איירי בה"ג באינו בקי דווק' ורבים לא יוכל למנקט דרבים זיל' להו מילתא ואחרים שפיר דנקט דתרתי משמע ודוק: ולפי"ז מתורץ קושית התוספות בתוספתא לא יוכל למפשוט אף דמצרפו' דשם הטעם הוא כאידך תירץ תוס' דתוספתא נקט רבים היל' בהו מילת' להוצי' רבים וברבים שייך זילה בהוא מילתא ורבים ג' במשמע מבלעדה דהיא מוצאה רבים, משא"כ פה לא איירי מרבי' משלשה אלא איירי להוציא אחרים והמה תרתי במשמע ושפיר אי דאוריתא מפיק להו וזה שנקט הגירסא בטור להוציא אחרים ידי חובתן ודוק היטב באות ובלשון והמבין יבין, אבל אי הגירסא פה בגמרא כאשר לפנינו מילת רבים מאוד צריך עיון התוס' בסוכה בתירוץ השני ובה"ג קשה כהנ"ל וצ"ע ובתוספתא שלפנינו ובתוס' נקט רבים: אך לאחר כל אלה אמרתי אתבוננה דהתוספת עדיין צריך עיון כי כאשר הקשה בעל מגן גבורים בסי' קפ"ו דהתוספתא תמוה דקתני נשים ועבדים וכו' פטורין ואין מוציאן את הרבים ידי חובתן באמת אמרו אשה מברכת לבעלה ובן לאביו ועבד לרבו ותמיהני כיון דנקט אין מוציאן את הרבים איך אמרו אשה מברכת לבעלה וכ' לפי' התוס' ומהרש"א סוכו' ניחא שפיר דאשה לבעל' לבד דלא שייך משום זימון ולא משום זילותא שפיר מוציא' עיין שם:

ולענ"ד עדיין קשה למה נקטו דווקא לבעלה הלא אפילו אחרים דאינם בעלה יוכלה להוציא' אף תרתי דבין חד או תרי ליכא לחלק כי בנשי' מצרפין לזימון ומ"ש חד מתרי רק דרבים לא יהי' אבל זאת גם כן קשה למגן גבורי' א"כ למה נקט דווק' דאש' מברכי לבעלה הא גם לאחרינא יוכלה לברך לאינו בקי או דלא צריך זימון אלא צריך לומר דנקט בעלה כן דרך האשה לסעוד עם בעלה וכדרכה נקט והכל מבין מאילו דה"ה לאחרינא כן נמי לדידיה יש לפי כאל' והכל על מקומו בשלום וה' יורני נפלאות מתורתו הקדישה:

עיין בביאור מרדכי דמסיים אמנם לפמ"ש הב"י בשם הר"ן בסימן קכ"ט בברכת המזון היכא דאיכא ג' לבר מנשים מצרפין משום דהשתא אין צרופין ניכר אתי שפיר הסוגיא ולא בעינן תו לדחוקי ולאוקמי בב' דווק' ובאינו בקי אלא אף בזימון מיירי אפילו הכי לא קשה התוספתא דמייתי התוס' דמצי מיירי בליכא ג' רק בהדי נשים ובסוגין נ"מ באיכא ג' זולתן דבכה"ג מצטרפות וקמבעי ליה אי יוכל להוציא או לא ובהכי מדוייק הא דקאמר

הש"ס כי לאפוקא רבים ידי חובתן דרבים לא מקרי פחות משלשה כדאיתא בגיטין מ"ו ובנזיר נ"ז ע"א ע"ש עכ"ל:
ולענ"ד לא הבנתי צדיק מה פעל הא גם בתוספת' נקט ואין מוציאן רבים ידי חובתן אם כן נקט רבים ורבים איכו פחות משלשה משמע אפילו ג' מבלעדה אין יוכל להוציאה וא"כ ע"כ ליכא לשנוי משום זימון דאין מצרפין דהיכא דאיכא מבלעדה ג' יוכל לצרף ורבים דנקט בתוספתא לא משמע כן:
אך באמת כאשר הוא ראה שפיר דהוא הבי' התוספת' בלשון אין אשה מוציאה אחרים י"ח והנה היה לו הגירסא אחרים בתוספתא וניחא, אבל אנכי ראיתי בהדיא התוספתא וגם בתוס' סוכה שנקט להדיא ואין מוציאן רבים ידי חובתן כך הוא הגירסא גם בתוספת' דנקט רבים בלשונו וצ"ע:
שוב ראיתי לדקדק על ביאור מרדכי הא בסיפ' דנקט ואשה מברכת לבעלה ולביאור מרדכי הנ"ל הו"ל לתוספתא לאשמעינן אפילו לרבים מברכת דכל טעמא הוא רק משום שאין מצרפות לזימון אבל בג' מבלעדה מצרפת א"כ מדוע לא קמ"ל אפילו רבים אשה מברכת וזה רבותא יותר, ויש לומר דזה הכל חד הוא כיון דאשמעינן דאשה מברכת לבעלה ממילא מוכח דע"כ היא יוכלה להוציאה וא"כ ה"ה ג' נמי כיון דבה"ג מצרפות לזימון כ"נ לחומר המילתא ועינתי ושעשעתי בדברי ביאור מרדכי המסולאים מפז ושמי מרדכי הקטן יזכר לטובה:
יש לי לעיין על גמרא פה לפי תירוץ התוס' פרק ג' שאכלו דלכן מצוה לחלק בברכת המזון בשנים משום דברכת המזון דאורייתא היא משא"כ ברכת המוצי' דרבנן חד מוציא אחרינא א"כ קשה הא איכא נפקותא אם נשים בברכת המזון דרבנן אזי אינו מצוה לחלק אף בבקי ואי נשים בברכת המזון דאורייתא אזי מצו' לחלק ולמה לא קאמר הגמרא נ"מ זאת וצ"ע:
אבל כבר הביא הרא"ש וגם בתירוץ אמר בתוס' דטעמא לחלק בין ברכת המוציא לברכת המזון שם כבר מסלקין מהדדי וברכת המוציא דעתם להתחבר יחדיו לאכילה עיין היטב ויש דברים בזה:
רש"י ד"ה בן קטן מברך לאביו אם אביו אינו יודע לברך והנה רש"י פה מפרש דכוונת בן מברך לאביו להוציא אותו מידי חיוב ברכת המזון ולא מידי זימון, ולכאורה צ"ע הא תניא לקמן בברכת המזון מצו' לחלק בשני' אבל כבר תנא שם אם אחד בור אחד מוצא את חבירו ולזה מפרש רש"י פה אם אין אביו יודע לברך אז ליכא מצו' לחלק וקמ"ל בה"ג דקטן מוצ' ובכן איירי באשה מברכת לבעלה דבעלה אינו יודע אבל לענ"ד למסקנ'

דאסקי' דאיירי פה באכלו שיעורא דרבנן בה"ג יש לומר דאיירי באביו יודע לברך וגם בעלה יודע לברך אבל כבר ביאור התוס' ומתרץ לחלק בין ברכת המוציא דאחד מוציא את כולם משום דהוא דרבנן משא"כ ברכת המזון הוא דאורית' וא"כ באמת אכלו רק שיעור' דרבנן בה"ג הוה דרבנן ולא צריך לחלק ואחד מברך לכולם נמי ברכת המזון וא"כ במסקנא יוכל לומר דאביו יודע לברך ורק בדרבנן אינו מצוה לחלק ויוכל הקטן להוציא: הובא במחבר סימן קצ"ט סק"י קטן שהגיע לעונו' הפעוט' וכו' מזמנין עליו ורמ"א שם כתב וי"א דאין מצרפין אותו כלל עד שיהיה בן י"ג שנים דאז מחזקינן אותו לגדול שהביא ב' שערות ועיין מג"א שם מחזיקן ליה כגדול פירש אין צריך לבדוק אחריו לב' שערות וכו' ונראה לי דווקא אצטרופא אבל להוציא אחרים בעי שידעינן בוודאי שהבי' שתי שערו' ע"י בדיק' או שנתמלא זקנו דהא ברכת המזון דאורייתא הוא ולא סמכינן אחזקה ובש"ל כתב שמן התור' גדול יוצ' בברכת הקטן רק שהחכמים אסרוהו לכן סמכינן אחזק' והקש' המג"א מאי מקשה הגמרא לפ"ז מהך דבן מברך לאביו ורוצה לפשוט לישנא כיון שאינו יודע לברך לא גזרו רבנן כדי שלא יתבטל ברכת המזון דאוריי' עיין במג"א:

ולענ"ד תמה אקרא על המג"א ולא זכיתי להבין הא הגמרא מפה רוצה לפשוט האיבעי של נשים אם בברכת המזון דאורייתא וא"כ ע"כ גם לעיל לא איירי בצירוף לענין זימון הא נשים אין מצרפין לזימון וא"כ ע"כ לעיל בשנים ובאינו בקי וא"כ מאי מסופק לעיל כיון שאינו יודע לברך לא גזרו רבנן ויוכל האש' להוציא גם אם ברכת המזון דרבנן לנשים אבל הגמרא דאבעי בנשים אי דרבנן אף בשאינו בקי לא יוכל להוצי' ע"כ סובר כיון דאינו מחוייב אינו יוכל להוציא מה לי בקי ומה לי אינו בקי וא"כ שפיר תפשוט מפה דע"כ האשה בין כך ובין כך מוצא משום שהוא דאוריי' וא"ת דילמא פה הטעם משום דאינו בקי א"כ מאי נ"מ אי דאורייתא או דרבנן בין כך ובין כך נשים מוציאן בשני' ובאינו בקי ואי בבקי ע"כ מצוה לחלק ואי לענין זימון נשים אין מצרפות ודוק היטב:

והמהרש"ל שפיר יוכל ללמוד כהר"ם דהשיב בסי' קכ"ט דנשים לזימון אין מצרפין ודוק ואין קושיא למהרש"ל. והנה אף שאמת המג"א היחלט בה"ג דקטן שהגיע לי"ג שנה ולא ידענו אם הביא שתי שערות לא יוכל להוציא אחרים מפני שברכ' המזון דאורייתא ובדאורייתא לא סמכינן אחזקה, נראה לע"ד לומר אבל אם אוכל הגדול שיעורא דרבנן אז הקטן בן י"ג שנה שלא ידענו שהביא שתי שערות אף שאכל נמי שיעורא דרבנן מוצ' הגדול ואף לדעת התוס' במגילה דתרי דרבנן לא מוצא חד דרבנן אבל בה"ג כיון שגדול אכל שיעורא דרבנן הוי הגדול רק מדרבנן חייב בברכת המזון ובה"ג בדרבנן אוקמינן אחזקה זה הקטן בן י"ג שנה דכבר הביא ב' שערות ויוכל להוצי' הגדול אף דרק אכל

שיעורא דרבנן דאז הוה רק הקטן כאי חד דרבנן דאכל שיעורא דרבנן ועל שהוא קטן אוקמינן אחזקה דגדול הוא בדרבנן אוקמינן אחזקה ונכון:
וא"כ לפ"ז ג"כ יוכל לאוקמי פה דאיירי גם הקטן אבל שיעורא דרבנן אי צריך לאסיק דקטן אכל פה שיעורא דאורייתא אלא גם הקטן אכל שיעורא דרבנן ואעפ"כ שפיר מוצא הגדול דאכל שיעורא דרבנן דאיירי בה"ג בבן י"ג שנה ולא ידעינן אי יש לו ב' שערו' והא קמ"ל בדרבנן אוקמינן אחזקה אף במקום דיכול לברר וגם והא קמ"ל בדרבנן אינו מצוה לחלק ונכון:
אך לפ"ז יהיה קשה עדיין מאשה שמברכת לבעלה כדאסיק עכשיו הגמרא דאיירי גם בשבעלה אכל שיעורא דרבנן הא האשה הוה תרי דרבנן וצריך ע"כ לאוקמי באשה שאכלה היא שיעורא דאורייתא וא"כ כיון דצריך לאסיק בשיעורא דאורייתא א"כ גם בקטן אוקמי' כן ונכון וברור אבל הדין דין אמת גם לפירש המג"א בה"ג בקטן בן י"ג אף אם אכל שיערא דרבנן יוכל להוציא אביו שאכל שיעורא דרבנן ונכון:
אך מה שנשאר לי להקשות אחר העיון לפי תירץ התוס' בפרק ג' שאכלו מ"ה בד"ה אם רצו מזמנין ויש מתרצים דיש חילוק בין המוציא לברכת המזון ברכת המוציא רק דרבנן מוציאם אבל בבהמ"ז דאוריי' החמירו ומצוה לחלק, והנה בדרבנן בברכת המוציא ראינו מצוה לחלק דאחד מברך ואם כן קשה לי לפי מאי דאסיק הגמרא פה דאיירי כגון שאכל האב שיעורא דרבנן ואם כן האב וכן הבעל בה"ג רק בברכת המזון דרבנן וא"כ לא שייך דמצוה לחלק והוה הקטן בר חיובא מדרבנן וגם האשה מחייבה מדרבנן וא"כ קשה לי למה קאמר בברייתא אבל תבוא מאירה למי שאשתו ובניו מברכין לו הלא יוכל לאיירי דאביו וגם הבעל יוכלו לברך ויודע לברכו ואעפ"כ אשתו ובניו מברכין לו כי מדרבנן אינו מצוה לחלק ואשתו ובניו נמי מחייבו מדרבנן ואם כן למה תביא מאירה, ועיין תוספות סוכה ורש"י דף ל"ח במתני' מי שהיה שמפרש רש"י ותבוא לו מאירה שלא למד ואם למד תבוא לו מאירה שמבזה את קונו לעשו שלוחין כאלה, ועיין תוס' שמפ' נמי שמבזה באלו שלוחין דלאו בני חיובא נינהו וא"כ קשה לי הא לאחר שאסקינן דאיירי דאביו אכל רק. שיעורא דרבנן ואתי דרבנן ומפיק דרבנן וא"כ הקטן בר חיובא מדרבנן הוא וגם האשה חיובה מדרבנן הוא כמו האב וא"כ למה תבוא מאירה במה מבזה הא השליח הוה בר חיובא כמו הוא:
בשלמא בה"א דאביו אכל שיעורא דאורייתא ואם כן לא שייך דאביו לא יברך הא מצוה לחלק וע"כ צריך לומר דאיירי באינו יודע אלא למסקנא מן יימר לנו דלא למד דילמא

יודע ואעפ"כ כמו ברכת המוציא דאחד מברך לכולם משום דהוה מדרבנן כמו כן נמי פה הקטן מברך לאביו וקטן הוה בר חיובא כמו אביו וא"כ כמה תבוא מאירה:
והן אמת רש"י שם בלח לשונו הטהור רוצה ליישב את זה שמפ' שם שאשתו ובניו מברכין לו דודאי מחמת שלא למד הוא והיינו כוונת רש"י דרש"י מפרש קודם לכן בן מברך לאביו ברכת המזון משהגיע לחינוך דחייב מדרבנן ובמס' ברכות מוקי לה כגון דלא אכל אביו אלא כזית או כביצ' הלכך אתי דרבנן ומפיק דרבנן וא"כ קשה לרש"י כיון דקטן נמי בר חיובא הוא כמו האב א"כ איך שייך שתבוא מאירה למה הרי השליח חייב כמו הבעל הבית ובמתני' שפיר שייך תבוא מאירה משום דעשו שליח דלא מחייב כלל כמוכח בתוספות לזה פירש רש"י כאשר באמת פירש כן נמי במתני' ותבוא מאירה שלא למד אם לא למד נמי מאירה לזה פירש רש"י שאשתו ובניו דודאי מחמת שלא למד הוא דאל"כ הוא מברך בעצמו וא"כ כיון שלא למד שייך תבו' מאירה ונכון:
אבל לענ"ד לא ידעתי מאי ודאי הוא דלא למד כיון שהם מחוייבין כמו הוא ובדרבנן חד מוצא את אחרינא א"כ לווה לא יברכו בשלמא לפי תי' התוספות שמתרץ בבהמ"ז היינו טעמא דמצוה לחלק כיון שכבר מסלקים זה מזה וא"כ ע"כ צריך לאיירי דאביו אינו יודע דאל"כ מצוה לחלק ולא רשאי לברך ברכת המזון אחד לאחרינא אף מדרבנן כיון שהם מסתלקים זה מזה ולהנ"ל י"ל זה שכיון רש"י דודאי מחמת שלא למד הוא דאל"כ מצוה לחלק. אבל לפי תירץ התוספו' בדרבנן אינו מצוה לחלק וא"כ אדרבה אחד מברך לכולם כמו בברכת המוציא קשה כהנ"ל איך שייך תבו' מאירה וצריך עיון: והנראה לע"ד לחדודי לומר דהנה מבואר לקמן דרש רב עווירא וכו' וכי לא אשא פנים להם וכו' והם מדקדקים עצמם עד כביצה, והנה ברכת ה' תחול עלינו מה"ט שאנו מדקדקין אפילו בשיעורא דרבנן לברך את ה' בברכת המזון והנה מבואר תוס' מגילה דהא דאמרינן פה כגון שאכל שיעורא דרבנן היינו דווקא דאכל הקטן שיעורא דאורייתא אז אתי חד דרבנן ומפיק חד דרבנן אבל אם הקטן אכל שיעור' דרבן הוה הקטן תרי דרבנן ולא מפיק חד דרבנן ולפ"ז ע"כ לא תחול הברכה לישא פנים אם האשה או הקטן מברך לבעלה או לאביו ע"כ צריך הקטן או האשה לאכול שיעורא דאורייתא והאיך שייך שישא פנים דהאב אינו מברך וקטן ואשה דמברכין המה אכלי שיעורא דאורייתא כדי שביעה ואם כן בה"ג ע"כ מאירה הוא שלא שייך נשיאות פנים לחול הברכה וזה רק לחדודי ובודאי מי שאכל במי לשובע ומברך שם ה' יבוא ברכה לראשו:
ומהך קושיא שהקשתי איך שייך תבוא מאירה יש ראיה גדולה למלחמות ה' שהוא מיישב הרי"ף דלא הביא זה האבעי כלל וכלל משום דהרי"ף סובר נשים בברכת

המזון דאוריתא הה שהביא ובברכת המזון נשים חייבו דלא הוה מצות עשהז"ג ואוקמי דבן מברך לאביו בגדול ובאב שאכל שיעורא דאורייתא וגם באשה שמברכת לבעלה בשיעורא דאורייתא, ולפ"ז שפיר תבוא מאירה כיון דאיירי בדאוריתא א"כ ע"כ מצוה לחלק והכא רק היינו טעמא דאינו יודע לברך ושפיר תבוא מאירה משום דלא ידע ולא למד:

הנה בעל המלחמות מפרש דאיירי בשיעורא דאוריית' ובן לאביו היינו בגדול ואשה מחייבת מדאוריית' בברכת המזון וכבר הקשה הביאור מרדכי א"כ עשינו מאי קמ"ל דגדול מברך לאביו אבל תירץ הביאור מרדכי בטוב טעם לפי מהרש"ל בים של שלמ' דבן י"ג שנה אע"ג שלא ידענו אם הביא ב' שערות יוכל להוציא לאחרים וסמכינן בהא אחזקה דרבא ניחא דהכא איירי גם כן בבן י"ג שנים ולא נודע שהביא ב' שערות וקמ"ל דסמכינן בהא אחזקה דרבא עיין ויפה כיון לתרץ בעל מלחמות, ולענ"ד ראיה ברורה לדברי קדשו אם אנו מדקדקין בלשון בעל מלחמות שנקט ממילא שמעינן מהא דתניא אשה מברכ' לבעל' דנשי' בבהמ"ז דאוריי' וכדקס"ד בגמ' וא"ת בן לאביו תפתור כשמגיע לכלל שנותיו ולכאור' קש' מדוע נקט כשמגיע לכלל שנותיו הול"ל תפתור בגדול, ולהנ"ל מאוד נעל' תפתור היינו כשמגיע לכלל שנותיו והיינו כשמגיע כעת לכלל שנותיו להיו' בן י"ג אבל עדיין לא מיקרי גדול ודאי כי עוד לשתי שערות לא הגיע אלא לכלל שנותיו והיינו בבירור עוד לא נדע לנו אם יש לו שתי שערות או אין לו ולא יוכל למנקוט בגדול כיון דאמר גדול הרי הוא ודאי גם שתי שערות יש לו זה מיקרי גדול וא"כ קשה פשיטא, לכן מתרץ תפתור היינו ככה תפתור אתה פותר בה"ג בשהגיע לכלל שנותיו היינו רק לשנותיו לבן י"ג שנה אבל זה לא נודע לנו שהביא שתי שערות ואשמעינן בה"ג סמכינן אחזקה כמהרש"ל וזה בלשונו הנעים תפתור היינו ככה תפתור ובין תבין הענין שהכל נעלה ודוק. וראיה ברורה לדבר ביאור מרדכי הקדושים כי יפה כיון:

ראיתי בתשובת חתם סופר סימן מ"ח באורח חיים שהקשה סתירה לרש"י פה הנה בעירוכין ג' ע"א אתיא נשים מזמנות לעצמן ועבדי' מזמנין לעצמן פירש רש"י ג' נשים או ג' עבדים אבל אין ב' נשים או ב' עבדים מצטרפין עם אנשים לפי שיש באנשים מה שאין בנשים שאין הנשים אומרים ברית ואין עבדים אומרים על נחלתינו עכ"ל והקש' וצע"ג שהוא דלא כשיטתו בברכו' כ' ע"ב דאבעי להו נשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן ופירש רש"י משום דלא נטלו חלק בארץ ותוס' פליגי וכתב משום ברית ע"ש וא"כ סתר רש"י עצמו כך מתמ' החתם סופר עיין והנראה לע"ד דע"כ שם בעירוכין לא שייך לרש"י לומר טעמא דלכן אין מזמנין כי אם לעצמן מטעם דנשים בברכת הארץ לא שייך והוה

רק דרבנן דארץ הטובה לא שייך בנשים כי לא נותן וא"כ הוי ברכ' המזון דרבנן ואם גם דרבנן עדיין יוכל להצטרף לזימון אם נימא דנשים אינם חייבות רק מדרבנן שפיר מצטרפות דלא גרע מאכל עלה של ירק דמצטרף ולהוצי' צריך כזית פת ולשיטת הרי"ף ומחבר דדווקא לענין צירוף מצרפין אבל לא לענין שלשה יהי' קשה רש"י מדוע לא קאמר הטעם משום שהוא מדרבנן אבל יש עוד שיטת דסוברים הוא הרא"ש והר"י דגם לענין צירוף שלשה מצרפין אחד שאכל ירק וב' שאכלו דגן אם כן לא שייך לרש"י פה לפרש מלד דהמה בברכת המזון דרבנן מצד ה"ט ה"ל לצרופי ורש"י רוצה לפרש מדוע לא יצרפו לכן מפרש רש"י טעמא משום שאינו בברית שוב שנית צריך רש"י לפרש בערוכין משום ברית דהא לפירש רש"י פה דטעמ' הוא דנשי' דרבנן משום דכתיב על הארץ הטוב' ונשים לא נטלו חלק בארץ כבר הקשו התוס' פה כהנים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ ואם כן כהנים ולוים עם נשים אהדדי נינהו וקושית התוס' כבר תירצתי לרש"י שם בברכות כמה פעמים ובפרט לדעת הרא"ש מתורץ קושי' התוס' דכהני' ע"כ בערבות אינם יוכלו להוציא אף אם אינם מחייבת מדאוריתא מצד אעפ"י שיצא מוצא לענין ערבות ועיין צל"ח:

וא"כ ע"כ כהנים ולוים עם נשים אהדדי נינהו וא"כ עדיין קשה מדוע נקט בערכין נשים מזמנין לעצמן הא יש גוונא דמזמנין נמי עם אנשים והיינו עם כהנים ולוים אם הטעם הוא משום הכי נשים אין מזמנין משום שאינן בארץ הטובה ועל כרחך מדנקט שם להדיא דמזמנין לעצמן ע"כ איכא טעם אחר דאפילו עם כהנים אינם מזמנין וע"כ הטעם הוא משום שינה הנוסחא דנשים אינן בברית וא"כ לפי הנ"ל וכבר ביארנו שם שפיר הטעם הנכון דמפי רש"י ופה בברכות דלא מפרש רש"י משום ברית ותורה טעמא ג"כ נכון דאי היה מפרש טעמא משום ברית ותורה אז הייתי טועה ואמר דכהן ולד חייבים מדאורייתא אבל רש"י רוצה לפרש האמת באמת איכא לספוקי מצד זה רק דרבנן משום הארץ הטובה וע"כ גם כהנים ולוים רק מדרבנן בבהמ"ז והא דלא אבעי גם על כהנים וכו' לא איכפת ליה לגמרא דממילא כיון דאבעי על נשים גם ידעינן כהנים ולוים בכלל ובפרט במתני' רק אייריי פה מנשים איבעי על נשים וה"ה נמי על כהנים ולוים ובפשיטות יש לי לתרץ דהרי חזינן כל קושית חתם סופר הוא דרש"י אינו כשיטתו וזה לשונו הטהור דרש"י אינו כשיטתו בברכות ומשמע דעיקר קושי' דרש"י הו"ל לפרש גם בערוכין מצד זה אינן מצרפין משום דלא נטלו חלק בארץ ולע"ד ע"כ לא יוכל לפרש כן דהנה מבואר בתוס' לפי' רש"י ה"ה כהנים ולוים דפטורין וכן הוא במרדכי, לע"ז כהנים ולוים פטורין וא"כ אם נשים אינן מצטרפות מה"ט ה"ה כהנים ולוים נור אינם יכולים לצרפין עם

ישראלים ואם כן קשה הא תנינא להדיא ערובין דף ד' הכל מצרפין לזימון כהנים ולוים וישראלים וא"כ קשה איך שייך לצרף ישראלים עם כהנים ולוים הא אינו דומין דאינו על הארץ הטובה אלא ע"כ מוכח להדיא משום הך יוכל לצרפין ועל כרחך צריך רש"י לפרש טעם אחר בנשים משום דאינן בברית ולהנ"ל שפיר רק נשים אין מצרפין וא"ת הא עדיין יוכל לקיים ולומר משום על הארן אינן מצרפין תה הברייתא אתיא כרב יהודא כי פלוגתא הוא בתוספת' והובא במרדכי רבי יוסי אומר משום ר"מ כהנים מביאין ולא קורין מפני שלא נטלו חלק בארץ ואני אומר מביאן וקורין כשם שנטלו לוים כך נטלו כהנים בשדי מגרש ר"י ור"מ הלכה כר"י וכו' עיין וא"כ יש לומר אתיא זה הברייתא כר"י דקאמר כהנים נטלו חלק בארץ אבל עכ"פ עדיין קשה מאי מקשה הגמרא פשיטא דשעיר קמ"ל דלא כר"מ דכהנים פטורין מדאורייתא וכן לוים אע"כ בה"ג מצרפין אפי' לא נטלו חלק בארץ ונכון וברור: שוב יש לי לומר דרש"י בברכות מפרש משום על הטובה הספק משום בה"ג הספק נמי על ברכ' אחת מעין שלש דקרא על הארץ קאי על ז' מינין ואם כן נשים פטורות משא"כ אם הטעם מצד ברית אז ברכ' אחת מעין שלש מברכין ולזה מפרש רש"י לקושט' מלתי זה טעמא גם אז ברכה מעין שלש הוא ספק אם נשים דאורייתא והגמרא דאבעי בעי על ברכת וממילא גם על ברכה אחת מעין שלש:

(וע"כ כיון רש"י דהנמרא סובר הכי כן דלכאור' קש' כקושית הצל"ח וכקושית הגאון רבי עקיבא איגר דהקשה הצל"ח וזה לשונו והא דלעיל בגמ' דמקש' בבהמ"ז פשיטא למה לא משני קס"ד כיון דכתיב על הארץ הטובה קמ"ל משנתינו דחייבות מהתור' או מדרבנן ונראה דגם ברכה של אחריה דכל שבעת המינין הוא מדאוריתא כך הוא שיטות הרבה וקאי קרא על הארץ על כל שבעה המינין הוה לתנא דמתני' למתנ' שחייבות בברכה שלאחריה כל שבעת המינין ולמה פרט' משנתינו דווקא ברכת המזון לכך הוצרך לתרץ מיד הואיל דכתיב וכו' ועיין לעיל בחידושי דחיתי את אלה אבל עוד קימתי הפוך בהך וכל אלה אם טעמא הוא משום על הארץ הטובה.) הנה כבר הבאתי לעיל השובת חתם סופר בסיום שקאמר מעתה הבנתי דברי הג"א התמוהים מאוד במגילה פ"א ברא"ש סימן ד' וז"ל ונשים חייבות בברכת המזון מדאוריי' אבל אינן מוציאות את האנשים שאינן יכולין ליוצר ברית עכ"ל הג"א, ותמוה מאוד אי ס"ל שהן דאורייתא יכולין להוציא גם האנשים דהרי בש"ס ברכות תליא אהדדי ולפי הנ"ל אתי שפיר דס"ל נמי כשיטת רש"י ממש דאבעי הוא משום נחלת הארץ וקיימ"ל שחייבות מן התורה אלא שבעל אבעי הוא ס"ל כרב ברית דאנשים לא מעכב והיינו כוונתו הוא ס"ל אם הוא דאורייתא אז לא מעכב אלא דהוא מסופק אם דאורייתא או דרבנן ואנן לא קיימ"ל הכי אלא ברית באנשים מעכב

וא"כ אי אפילו בהמ"ז בנשים דאורייתא אין מוציאן אנשים משום שינה נוסחא עיין היטב ולפי"ז נראה לי לומר הא דקתני בברייתא אשה מברכת לבעל' האיך שייך דאש' יברכת לבעל' הא ברית מעכב וע"כ צריך לומר זה הברייתא אתיא כרב דברית לא מעכב או שיש לומר באמת איירי זה הברייתא דאכלו שיעורא דרבנן ובדרבנן יש לומר אם לא אמר ברית לא מעכב ודווקא בדאורייתא מעכב, והן אמת כן כתב הטור סימן קפ"ז כיון דבהמ"ז דאורייתא אם לא אמר ברית מעכב משמע דווקא אם דאורייתא מעכב אבל לא בדרבנן וא"כ שפיר דאכל שיעורא דרבנן ובכה"ג ברית לא מעכב:

ומעתה לפי"ז יש לי לתרץ הג"א הנ"ל דיש לומר זה כלל בידינו בברכת המזון דאורייתא ברית מעכב אבל לא בגוונא כגון שאכל שיעורא דרבנן בדרבנן ברית לא מעכב בדיעבד ואפשר אפילו לכתחיל' לא מעכב ויש לומר דהגמרא דאבעי וקאמר למאי נ"מ להוציא אחרים וכו' אי דאורייתא אתי דאוריי' יש לומר הנ"מ בה"ג אם אנשים אכלו שיעורא דרבנן וגם נשים אכלו שיעורא דרבנן וכבר מוכח תוס' תרי דרבנן לא מצי מפיק חד דרבנן וא"כ אם נשים בברכת המזון דאורייתא ובשיעורא דרבנן איכא רק חד דרבנן אם כן מוצא אנשים דאכלו שיעורא דרבנן דהמה חד דרבנן וגם האשה חד דרבנן אבל אם נשים בברכת המזון דרבנן א"כ אם אכלו נשים שיעורא דרבנן איכא תרי דרבנן ובאנשים רק חד דרבנן ולא יוכל להוציא ושפיר יש נ"מ וא"כ כיון דאיירי בשיעורא דרבנן שפיר ברית לא מעכב כי בדרבנן ברית לא מעכב משא"כ הג"א איירי דיוצא אנשים בשיעורא דאורייתא בה"ג אפי' נשים בברכ' המזון דאורייתא לא מוצא משום ברית דמעכב ולפי יש לי לומר דבעל האבעי באמת קיימא לרב נמי וגם אליבא דכ"ע אף אי ברית מעכב ונפקא מיניה בה"ג כאשר הבאתי דבדרבנן ברית לא מעכב ולכן נקט סתם אי דאורייתא ודוק:

ובהיות כן שפיר רוצה לפשוט מהך דאשה מברכת לבעלה נשים ע"כ בברכת המזון דאורייתא וא"ת האיך מוציא משום ברית יוכל לאוקמי בריית' הזה כרב דלא מעכב ברית אבל עכ"פ מוכח נשים בברכת המזון דאוריתא דאם לא כן אינו מוצא אנשים על זה. משני הגמרא דאיירי דבעל אוכל שיעורא דרבנן ואם כן שפיר דיוכלה להוציא ואית משום ברית בדרבנן באמת לא מעכב ברית ולא צריך למסקנא לומר דאתיא כרב ואיירי דאשה וקטן אכלו שיעורא דאורייתא כאשר ביאור התוס' במס' מגילה ודוק היטב:

וראיתי בהקובץ פרק ה' מהלכות ברכות שהובא זה הג"א דנשים חייבות בבהמ"ז דאורייתא וקאמר משום דפשיטא ליה להירושלמי דהוא דאורייתא שבק ספיקא דבבלי אלא כתב דקשה מה שכתב בהג"א שם דאעפ"כ אינו מוציא האנשים צע"ג וכתב ואפשר לומר דשיטת הג"א דס"ל דשלש ברכות מן התורה המה ודלא כשיטת הרמב"ן שהבי'

הכ"מ בפ"ב ה"ז וא"כ בברכת הארץ ודאי דמדרבנן בנשים כיון שלא נטלו חלק בארץ ולא כתב בהג"א שמחוייבין מן התורה כ"א בב' ברכות ולא הוה ספיקא כ"א בברכת הארץ ומשום הכי אינו מוציא את האנשים אפילו בהך ב' ברכות משום דילמא אתי להוציאן גם בברכת הארץ, ובזה אפשר לכוין דלא פליג הבבלי עם הירושלמי עיין היטב שם:

ולענ"ד לא ידעתי ולא ירדתי לכוונתו מה בעי הקובץ בזה הא הג"א לא הובא מה"ט אלא הוב' בפירוש מדוע לא מוציא אנשים משום שאינו בברית וע"כ מפרש טעמא משום ברית והאיך רוצה לפ' דטעמ' דהג"א הוא משום ברכת הארץ ומאוד תמוהו כי גם בזה ב' ברכות לא יוכל להוציאן כי חד מינה הוא ברית וברית לא יוכל' לאומר' וזה הוא הטעם של הג"א:

ולפי פירש הקובץ דיש לומר להשות הבבלי עם הירושלמי והיינו דהא דקאמר הירושלמי נשים בברכת המזון דאורייתא היינו דווקא ב' ברכות אבל לא כיון בירושלמי על ברכת הארץ והגמרא דמסופק רק על ברכת הארץ והכוונת הגמ' אם בהמ"ז רק דרבנן ממילא לא יוכלה להוציא אנשים אפילו בה"ג בהנך ב' ברכות דילמא אתי להוציאן גם בברכ' הארץ עיין היטב בדבריו ובזה י"ל נדחה ראיות בעל מלחמות שהובא ראיה דע"כ נשים בבהמ"ז דאורייתא דאל"כ איך אמר רב ברי' לא מעכב משום דליתא בנשים הא נשים גופ' לאו דאורייתא אלא ע"כ נשים דאורייתא בבהמ"ז ולהנ"ל לא מוכח דכל אבעי הוא רק על ברכ' הארץ אם דאו' אבל שאר שני ברכות ודאי דאורייתא המה נמי בנשים וא"כ זה הברכה דיש בו ברית ע"כ גם נשים בדאוריי' ואעפ"כ דליתא בברית אעפ"כ דאוריי' והנה שפיר אמר רב גם נשים אינו בברית וע"כ דלא מעכב וא"ת הא נשים רק דרבנן זה רק ברכת הארץ אבל לא בשני ברכות אחרינא ונכון:

ובהיות כן אמרתי לתרץ קושית חתם סופר דהקשה באורח חיים תשובה מ"ח אשר כבר הבאתי דהגמרא הו"ל נפקא מינה אי נשים בבהמ"ז דאורייתא גם אנשים אינם צריכם לומר ברית הואיל וליתא בנשים משא"כ אם נשים רק דרבנן אז ברית באנשים מעכב דהא ליכא למימר הואיל וליתא בנשים הא נשים בברכת המזון לאו דאורייתא ולהנ"ל ניחא דכל ספק הגמרא הוא פה על ברכת הארץ אבל שאר תרי ברכות ודאי דאוריי' בנשים וא"כ אף אם ברכת הארץ דרבנן אעפ"כ ברית באנשים לא מעכב משום דליתניהו בנשים ובאמת בשאר ב' ברכות דאורייתא ורק הספק בברכת הארץ ודוק היטב:

ובזה יש לי לתרץ קושית ביאור מרדכי שהקש' לפי' רש"י ומרדכי דספק הוא משום על הארן ע"כ גם בכהנים ולוים פטורין דגם הוה לא נטלו חלק אם כן קשה מאי קאמר הגמ' בערובין ד' הכל מצרפין לזימון כהנים ולוים וישראלים ואפיק דאיירי בכהן שאכל

תרומ' וזר אכל חילין כפי מג"א שהובא בשם הג"מ דאוכל חלב ואחד אוכל בשר דווק' זה מזמן שאוכל חלב משום דהוא דוכל לצרף ולאכול נמי בשר א"כ פה ע"כ כהן נברך דיוכל לאכול עם הנר חולין וא"כ איך שייך דיברך הכהן הא הכהן לא יוכל להוציא זרים דכהן פטור מדאוריתא, ולהנ"ל נעלה הא כל ספק הוא רק על ברכת הארץ אבל שאר שני ברכות גם האשה גם הכהן מחייב מדאורייתא וא"כ שפיר דכהן מברך ויוכל להוציא הזר בשאר שני ברכות דהמה מדאוריתא וברכת הארץ באמת הנר מברך לעצמו ופה לא שייך ספק הגמרא כמו באשה כיון דלא יוכל להוציא בברכת הארץ אם כן נמי אינה מיציאה בשאר שני ברכות דימע' ויוצא אז נמי בברכת הארץ בכהן לא שייך למגזר כאלה כהני' זריזי' הם וידעו להבחין ובודאי יעש' היכר לזה הזרים דיברכו זה הברכה ברכת המזון לעצמן ולא יברכו זה הברכה בקול כדי שיברך הזר לעצמו או שיענ' עכ"פ בזה הברכ' אחריהן:

והנה בעיון בביאור מרדכי הנ"ל אמרתי להקשות מדוע לא מקשה בפשיטו' כיון דכהנים פטורין מדאורייתא א"כ מאי מקשה הגמרא שם פשיטא דכהני' וישראלים מצרפין זה אינו פשיטא הא כיון דכהן רק מדרבנן בברכת המזון והישראל מדאורייתא הו"א דלא מצרפין כלל לזימון והרי באכל ירק דרבנן דמצרפין אבל יש רק שיטות דסוברים לענין עשרה מצרפין אבל לג' לא מצרפין וא"כ טובא קמ"ל דמצרפין אף לזימון ג' אף שהמה מדרבנן ופה לא שייך תירוץ ביאור מרדכי דשם מתרץ דאיירי בשיעורא דרבנן אבל פה הקושיא למה לגמרא לדחוק ולומר כהן שאכל תרומה תר שאכל חולין אפי' אי כהן אכל חולין וזר שאכל חולין טוב' קמ"ל דמצרפין לזימון וצריך עיון לעיל רציתי ליישב רש"י בזה עיין ועדיין צריך עיון:

שוב לאחר העיון נראה לע"ד ליישב כל אלה דהנה לרוב השיטות ברכת הזימון רק דרבנן ואם כן שפיר דקאמר הגמרא כהנים ולוים וישראלים מצרפין וכהן מברך הזימון מאחר דהוא יוכל לאכול עמהם וכל הזימון רק חיוב דרבנן הוא וחדא נינהו עם ישראלים וברכת המזון באמת כל אחד מברך לעצמו אלא ברכת הזימון הכהן מברך ומאן יימר לן דכהן מוצי' נמי בברכ' המזון אלא הוא מזמן וכל אחד מברך לעצמו ברכת המזון וכאשר כן נוהגים גם היום:

ומעתה קושית ביאור מרדכי מתורץ דרק בזימון הכהן מברך ברכת הזימון אבל ברכת המזון באמת כל אחד מברך לעצמו וברכת זימון הוא דרבנן ונכון:

גמרא כגון דאכל שיעורא דרבנן וכו' ובזה יש שיטו' שונים.

תוס' במגילה סובר דקטן אכל שיעור' דאורייתא דאל"כ הוה תרי דרבנן ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן והוא מוכח כן מכח קושית התוספות ממגילה מדוע במגיל' דרבנן לא יוציא הקטן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן, ואמת המג"א הביא סימן קפ"ו סק"ג ואפילו הבן לא יאכל רק שיעורא דרבנן אפ"ה מוציא לאביו, וראיה מגמרא פסחים קט"ו ע"ב סומא פטור מלומר הגדה כתיב הכא בעבור זה וכו' ופריך והא אמרינן מאן אמר אגדתא ואמר ר"י וכו' והא הוה סגי נהור ומשני דר"י ור"ש ס"ל מצה בזמן הזה דרבנן וה"ה אמירת האגדה ואתי דרבנן ומפיק דרבנן ע"כ הג"מ, וא"כ קשה הא עכ"פ הו' רב יוסף סגי נהור תרי דרבנן הוא דרבנן וגם אמירת הגד' דרבנן אעפ"כ דתרי דרבנן מוציא חד דרבנן:

והן אמה תוס' במגילה חולק על זה דהקש' באמת כן האיך שייך לתרץ במגילה הוא תרי דרבנן הא ר"י ור"ש מוציאן אחרים בהגדה וכו' ולפי מה שפירש קשה אינהו הוה תרי דרבנן וכו' ותורץ תוס' דסומא עדיף מקטן שהרי כבר נתחייב מדאורייתא משא"כ בקטן: והי' נראה לע"ד בזה לתרץ קושית התוס' לעיל דף נ"ו ע"ב בד"ה דילמא רב יהודא יחסור' מחסר' תימא דאין זה בשום מקום דקאמר חסורא מחסרא ולאוקמי אליבא דחד תנא ועוד לוקמי כרב יוסף ובלא חסורא מחסרא עיין: ולענ"ד יש לומר כאשר מבואר בביאור מרדכי דהא דצריך לאסיק לתירוץ התוספות התם חד דרבנן והכא תרי דרבנן במגילה כל אלה רק לס"ד דש"ס שם דפליגי ת"ק ור"י בקנון דקשה קושית התוס' מ"ט דרבנן דאסרי. אבל למסקנא שם דכולה מתניתן ר"י הוא ומכשיר במגילה בקטן אפילו דהוה תרתי דרבנן א"כ ה"ה בברכת המזון בקטן אף שאכל גם הוא שיעו' דרבנן הו"ל תרתי דרבנן אפ"ה מוציא חד דרבנן עכ"ל. ביאור מרדכי יעיין פה בסוגיא:

ולפ"ז יש לומר דה"ט דגמרא מהדר לאוקמי כרב יוס' ובחסורא מחסרא דאם מתוקמי דר"י ות"ק מחולקים בקטן ור"י בלא חסורי מחסרי ע"כ צריך לאסיק במגילה לכן פוסל בקטן משום דהוה תרי דרבנן ותרי דרבנן לא יוכל להוציא חד דרבנן וא"כ יהי' קשה מהך דפסחים שם מוכח לגבי רב ששת דאפילו תרי דרבנן יוכל להוציא חד דרבנן לכן ביותר טוב דחוק הגמרא לאוקמא בחסורא מחסרא כדי שכולה מתניתן כרבי יהודא הוא ומכשיר במגילה בקטן אפילו תרי דרבנן ולא קשה מהך דסומא באמת תרי דרבנן יוכל להוציא נמי חד דרבנן ונכון:

אך תוס' לשיטתו שפיר מקשה דהנה לא ממגילה לבד מוכח תרי דרבנן לא מפיק חד דרבנן דמוכח עוד מהך מתניתן מגילה דף כ"ד דנקט שם קטן אינו פורס את שמע וכו' עיין תוס' שם ד"ה אבל ואפילו לר"י וכו' הכא מודה שלא יוציא אחרים וכו' משום דבקטן

איכא תרי דרבנן כדפירש לעיל לרבנן לר' יהוד' אבל במגילה יש להקל לפי שטף ונשים היו בספק דלהשורדם לפיכך עשה רב יהודא כגדול, והנה ע"כ מוכח מהך מתניתן דתרי דרבנן לא מוציא חד דרבנן ועדיין קשה מהך דפסחים דר"י ור"ש האיך מוצי' בהגד' הא הוה תרי דרבנן וע"כ צריך לאסיק לתירץ תוספות שאני סומא דהיה כבר חייב מדאורייתא ואם כן דעים צריך לאסיק הה שפיר מקשה התוס' מנ"ל לאוקמי כר' יהודא וחסורא מחסרא וכו' ודוק:

ויש לי ראיה ברורה לענ"ד לדעת סברת התוספות דסומא מפני שכבר חייב מדאורייתא ממתני' לקמן כ"ד דהבאתי קטן אין פורס וכו' מ"ט משום דהוי תרי דרבנן וא"כ קשה במתני' גופא שם קתני סומא פורס את שמע וע"כ צריך לאסיק ולחלק כתירץ תוס' פה בין סומא לקטן, ובזה ניחא לי מאוד סברת ר"י לקמן דאמר במתני' כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס את שמע ולהנ"ל טעמא ונמוקא עמו כי לכאורה לא יוכל להוציא סומא דתרי דרבנן הוא וע"כ צ"ל כיון דכבר נתחייב מדאורייתא שאני והא תינח אם היה לו מאורו' מימיו פעם אחת אז כבר נתחייב אבל אם לא הי' מימיו לא היה בשום פעם חייב והוה תרי דרבנן ולא יוכל להוציא ונכון:

אבל בהיות כן קשה הא ת"ק דסובר סומא פורס את שמע ע"כ משמע דמחולק על ר' יהודא ולא מחלק אם ראה מימיו או לא פה קשה קושית התוס' דסומ' הוה תרי דרבנן ות"ק סבר אפי' לא רא' מאורו' מימיו נמי פורס את שמע:

על כן נרא' באמת יראי המעיין שתוס' שם תירץ תי' אחר בד"ה מי שלא ראה דהקש' ואע"ג דפירשנו לעיל דקנין היה תרי דרבנן לא מוציא וכו' אפילו הכי סומא שיש בו אף תרי דרבנן יוציא אחרי' דכיון שהוא גדול ובר דעת עדיף טפי מקטן וע"כ תוס' פה תירץ תירוץ אחר משום דפה לא סגי בתירוצו לעיל דאם כן קשה על הת"ק דסובר פורס את שמע אף שלא ראה ראה מאורות מימיו ודוק. אך לפ"ז נשאר לי להקשו' על תוס' דף י"ט דמפ' שם טעמא משום שכבר נתחייב מדאורייתא הא זה תירץ לא יתרץ על מתניתן פורס את שמע לתנא קמא כאשר הקשתי. תו יש לי לדקדק למה לתוספות פה דף י"ט להקשות מפסחים מדוע לא מקשה ממתני' לקמן כ"ד סומא פורס את שמע וקטן אינו פורס וסתירה איכ' וצ"ע בין כך וב"כ מוכח מהך מתני' לקמן כ"ד בקטן דאינו פורס על שמע דתרי דרבנן איני מוציא חד דרבנן ויהיה מוכח דלא כמג"א ולענ"ד היה נראה לתרץ קושית התוס' מגילה כ"ד שהקשו מדוע קטן אינו פורס את שמע הא דרבנן הוא על פי דברי הרא"ש פרק שלשה שאכלו גבי מעשה בר"א שהיה משחרר עבדו ומשני הגמ' מצוה דרבים שאני דאלים עשה דרבים דכתיב וקדשתו ועיין ברא"ש שם שקאמר

אף דהוה דרבנן אלים עשה דרבים וקדשתו לקדש את השם בעשרה ברבים כגון לשמוע ברכו וקדושה אף שלא מצינו עיקר מן התורה אפ"ה הוה עשה דיחיד לקדש את ה' ברבים אלים ובכן יש לומר גם במתני' זה לכן קטן אינו פורס את שמע משום דזה עשה ונקדשת אלים כל כך כמו דאורייתא והבין. וסומא יש לומר כחילוק התוס' כיון דהוא גדול ובר דעת וכו' לע"ז עדיין אינו מוכח דתרי דרבנן אינו מוציא חד דרבנן אלא הכא שאני פורס את שמע ויורד לפני התיבה דהוה דבר שבקדושה דאלים ונכון:

ולאחר העיון אמינא נמי לתרץ קושית התוספות שהבאתי שהקשה מהך דפסחים מרב יוסף ורב ששת הא תרי דרבנן המה, והנרא' לענ"ד כי לכאור' יש לומר מאי מקשה הגמרא התם על רב יוסף ורב בשת דאמרי אגדתא וכו' הא יש לומר דהמה סברו הרהר כדיבור דמי ואם הם אומרים בני ביתם עכ"פ מהרהרים והם יוצאים בהרהר וא"ת דבדרבנן עכ"פ חייב לפרש בשפתיו על זה שפיר אתיא דרבנן ומפיק דרבנן דסומא מדרבנן מחייב וכמו קושיא שהקשה הגאון רבי עקיבא איגר על ספיקא הגמרא אי נשים בברכת המזון דאורייתא עיין פה לעיל בחידושי, וכן הקש' בעל ביאור מרדכי על כל מי שאינו מחוייב בדבר מדוע לא מוציא הא עכ"פ הרהר איכא אע"כ דס"ל הרהר לאו כדיבור דמי ותירץ דעכ"פ מדרבנן צריך לפרש בשפתיו ולפיכך כל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אבל פה קשה אם נמי בדרבנן צריך לפרש בשפתיו הא על זה דרבנן אתי' דרבנן ומפיק והיה נראה לענ"ד לומר דשם קאי הגמ' על מתני' דנקט רבי גמליאל אומר כל שלא אמר שלש' דברים אלו בפסח לא יוצא ידי חובתו ואלו הן פסח וכו' פסח על שם וכו' שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא וכו' והנ' כיון שאמר התור' בפירוש ואמרתי אמרי' דווק' באמיר' אבל לא בהרהר ומצה ומרור איתקש לפסח, והנ' בפסח אי מדאורייתא ע"כ צריך אמירה בפה והרהר לא יצא כלל מפני שנאמר ואמרתם אלא דהוא מוצא בה"ג הוה כאלו אמרו ועיין בפרי מגדים במשבצות זהב בפתיחה להלכות פסח דהקש' הא דכתיב והגדת לבנך הא בכל השנה צריך להזכיר יציאת מצרים בלילה ותירץ דבעלמא מהני הזכרה בלב אבל בליל פסח בעי הגדה בפה: ואפשר כיון ר"ג בכוונתו שאמר כל שלא אמר שלשה דברים אלו היינו שלא אמר אלא בהרהר לא יצא דווקא אמירה צריך, ועוד נרא' לשמואל שם דקאמר לחם עוני לחם שעונין עליו הרב' וגם בבריי' תנינא לחם עוני לחם שעונין עליו הרבה וא"כ משמע להדיא דאמירה בפה צריך וא"כ שפיר דמקשה הגמרא על זה מתרץ הגמרא מצה בזה"ז דרבנן וא"כ אמירת הגדה נמי דרבנן ולא מוכח מפסוק מידי רק אסמכתא בעלמא ורק תקנתא דרבנן הוא ובה"ג אם רק מדרבנן הוא לא צריך אמירה וסגי בהרהר נמי ואם כן שפיר מתורץ קושית התוס' איך אתיא תרי דרבנן ומפיק חד

דרבנן יש לומר גם המה תרי דרבנן המה מדאורייתא בכל דבר יוצאין בהרהר דכדיבור דמי דהא כעת לא קיימינן על פסוק דאמרתם אלא דרבנן הוא והוי כתרי דרבנן המה דרבנן אמירה גופא וגם יוצאין בהרהר ורק מדרבנן אין יוצאין בהרהר ושפיר תרי דרבנן מוציא תרי דרבנן:

משא"כ במגילה אמרינן שם דף י"ז קראה ע"פ לא יצא ולמאי דהאי זכירה בפה דילמא עיוני בעלמא לא ס"ד דכתיב זכור הא מה אני מקיים זכור בפה וא"כ מוכח משם דעקר התקנ' וחייב הנבילה לא שייך כלל בהרהר ועיין בסוגיא דהקורא אה שמע בחידושי אאמ"ו הרב הגאון הגדול קדיש שמו מו"ה מאיר זצוק"ל בחלק ראשון בברוך מרדכי ביאור ג"כ אאמ"ו הנ"ל דצריך דווקא בפה במגילה לא מהני הרהר וא"כ שפיר שייך לומר במגיל' דקטן הוה תרי דרבנן לא מוצי' חד דרבנן וא"ת ע"י הרהר קריא' המגילה בהרהר בשום אופן לא שייך דזכור דווקא בפה ובהרהר הי' כלא הי' ודוק היטב ואף שיש קצת לפקפק ולומר באמת הגדה אפשר דאנו סומכין על ואמרתם זבח פסח אעפ"כ יוכל לומר כדברי חזור בה והפוך בה והרוצ' יקבל וה' הרחמי' יורנו נפלאות מתורתו הקדושה ויצילינו משגיאו' ויפתח לבינו ויחכמינו בעיני פקיחות:

הנה המגן אברהם סיים פה אבל קטן אינו מוציא את האשה ועיין מחצי' השקל דקטן ודאי דרבנן והאשה אפשר בברכת המזון דאורייתא וכתב המחצית השקל וה"ה לע"ז גדול שלא אכל כדי שביעה והאשה אכלה כדי שביעה ג"כ אין האיש הגדול יוכל להוציא את האשה, עיין בתשובת שער אפרים עכ"ל מחצית השקל, הנה תשו' שער אפרים אינני בביתי ולענ"ד יש לטעון על זה דאיכא חילוק גדול הא מוכח בר"ה בכל הברכות אף שיצא מוצא וטעמא הוא מצד ערבות וא"כ שפיר בקטן לא יוכל להוציא האשה דאינו בכלל ערבות הקטן אבל גדול דיש בכלל ערבות אף אם הגדול אכל רק שיעור' דרבנן יוכל להוציא האשה שאכלה שיעורא דאורייתא ובאמת הוא ספק דגול מרבבה בסימן רע"א בקידוש היום ושם יש לו זה הספק אנשים שקבלו ערבות בהר גריזים גם בעד הנשים קבלו ערבות וא"כ שפיר מוציא האיש את האש' אף שאיש רק מחוייב מדרבנן בקידושי לאחר התפלה אך דילמא כשם שהנשים לא יכנסו בכלל ערבות כך לא קיבלו אנשים ערבות בעד נשים עיין. וא"כ אין זה פשיטות דקאמר המחצית השקל פה ה"ה גדול שלא אכל כדי שבועה, ולהנ"ל ספק גדול הוא אצלינו וכבר לעיל דיברתי מאותו ענין בסוגיא הזה ומשם תדרשו סימנו סוגיא הזה בעזה"י וביארנו בענין ברכת המזון לשובע ולא לרזון לבאר לפי קט שכלינו ויהי' ה' עמנו:

גמרא דרש רב עווירא זמנין אמר לה משמיה וכו' והם מדקדקים עד מזית שמעתי בזה לפרש פסוקי התורה אם בחקותי תלכו ואכלת' לחמכם לשובע מבואר ע"פ הגמרא פה כל זמן שאנו מתיראן מהעונש וצריך נשיאות פנים צריך לדקדק עד כזית ואז נושא הקב"ה פנים לישראל כהנ"ל אבל אם אנו הולכי' בטח בחוקות ומצות ה' אזי לא צריך נשיאות פנים כלל וכדין הוא שתחול עלינו הברכה, וזה שכ' אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו אזי לא צריך לדקדק עד כזית אלא ואכלתם לחמכם לשבוע עד, כאן שמעתי: והנה גם שם פרק ד' ראש השנה דף י"ז ע"ב איתא זה הגמרא ת"ש שאלה בלוריא הגיורת ר"ג כתיב בתורתכם אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה' פניו אליך נפל לה וכו' הכי נמי כאן בעבירו' שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו עד שבא ר"ע ולימוד כאן קודם גזר דין וכאן לאחר גזר דין. וכן הובא בפרק התינוקת ומשני שם כאן קודם גזר דין כאן לאחר ג"ד, והקש' שם התוס' פרק התינוקת בד"ה כאן קודם תימא בפרק מי שמתו קאמר אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה וכו' ואמאי לא משני התם כי הכא או הכא כי התם:

הנה באמת הקושיא גם כן על זה הגמרא שמתרץ כאן בין אדם למקום וכאן בין אדם לחבירו ומדוע לא מתרץ נמי ככה בברכות. ועל זה יש לומר לענ"ד כי כאשר מבואר בכתב סופר תשובה כ"ז שמפרש מה שאמרו חכמינו כשמכניס אדם לדין שואלים אותו נשאת ונתת באמונה ולמה מקדימין שאלה זו שנוגע בין אדם לחבירו תחילה, ונ"ל משום דהרבי מצו' תלוי בזה דמצוה הבא בעבירה לא יצא וכתב אם ה' שונא גזל בעולה ואמרו הרי גזל סאה טחנה ואפאה וכו' והפריש ממנה חלה האיך יברך אין זה מברך אלא מנעץ ומי שעושה עושר ולא במשפט ועושה ממון זה צדקה וגמ"ח הרב' או קנה ממנו ד' מינים ותפלין וציצית לא יעלו לפני ה' וניעוק המה לפניו ולכן שואלין אותו נשאת ונתת באמונה ואחר כך שואלין אותו על פרטי מצות עכ"ל כתב סופר יעיין. והנה בזה נראה לענ"ד דחדא נינהו תירץ הגמ' ראש השנה עם פה, הן אמת דיוכל לתרץ שהקב"ה ישא פנים מפני שמדקדקין עצמן עד כביצה ומברכין את שם ד' אבל כל אלה אם בין אדם לחבירו אין חטאת ואין עולה ואוכל משלו אבל אם יש גזילה בידו וגזל סאה של חיטין ואוכל ומדקדק עצמן עד כביצה ומברך שם ה' אין זה מברך אלא מנעץ וע"כ לא שייך נשיאות פנים, וזה שמתרץ הגמרא בר"ה כאן בין אדם למקום כאן בין אדם לחבירו והיינו אם חוטא בין אדם לחבירו אז לא שייך נשיאות פנים מפני שמדקדקין עצמן עד כביצ' אין זה אלא רשע בירך ניעוץ ה' וחדא נינהו והבין:

וקושית התוס' בפרק התינוקת נראה לע"ד לתרץ דזה כאן קודם גזר דין ולאחר גזר דין חדא נינהו עם תירץ הגמרא בברכות כאשר ראיתי לפ' הגמרא פה בחתם סופר תשובה מינו ואורח חיים שמע' ה"ל ואולי יש לומר באגדה פ"ג דברכות שאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה כתבת לא ישא פנים וכו' והקשה מאי מליותא לברך ברכה לבטלה ועובר על לא תשא ועוד מ"ש בהאי דקדק שע"ז נושא פנים טפי משארי הרבה דיקדוקים, ולפי הנ"ל יש לומר בהיפך מהובן והוא דבשעת ברכתן של ישראל היה ברכה מצוי' בכל מאכל שלהם והיו אוכלים ושובעים בפחות מכזית אי נמי בכל מצות דאיכא בהו דכתיב אכילה אפשר לומר מ"מ בעי כזית דווקא לענין שיעור ברכת המזון קרוב לודאי דאי שבע להו בפחות מהכי סגי דהתורה תליא בשביעה אפי"ה ישראל קדושים הם החמירו על עצמם משום חומר דלא תשא ע"כ דקדקו עצמן לאכול עד כזית אפילו שהיה קשה להם שהרי כבר שבעו בפחות אפי"ה כדי שלא ליכנס בספק לא תשא בברכת המזון והא"ש דהא גבי לא תשא כתיב כי לא ינקה ה' א"כ הנזהר טפי ראוי שישא לו ה' פנים היפך מן לא ינקה כי מדה טובה מרובה עכ"ל הטהור:

ואמרתי מתי יוכל ישראל לזכות לנשיאות פנים אם הוא בשעת ברכתן של ישראל דהי' הברכ' מצויה דהיה אוכלים ושובעים בפחות מכזית ואז שפיר יוכל המה לעשות לפנים משורת הדין ולדקדק עצמן עד כזית אף שלא צריך להם כדי לברך ברכת המזון בלי שום שגיאה אבל אי לא היה שובעים בפחות מכזית ולא הוא שעת ברכה אזי במה יהי' להם נשיאות פנים מפני שבפחו' מכזית באמת אינו שובעים ולא יוכל לברך והבין לפי דברי ח"ס: והנה זה שאמר ותירץ הגמרא פה ובתינוקת חדא נינהו כאן קודם גזר דין וקודם גזר דין לענ"ד הברכה מצויה אז שפיר שייך נשיאות פנים כאשר מתרץ הגמרא פה ברכות כאן לאחר גזר דין אם כבר נגזור דין אז בטוח אינו ברכה מצויה באותו שעתא בשעת גזר דין דרק אם בחקותי תלכו ואכלת לשובע אוכל מועט ומתברך במיעו אבל בשעת החטא וגזר דין שכבר נגזר דין בודאי אינו הברכה מצויה שיהי' אוכל קמעה ומתברך ואם כן לא שייך לשיאות פנים כהנ"ל ומתורץ קושיות התוס' חדא נינהו ודוק. ותבלין נאה לדברי חתם סופר:

ולענ"ד נראה עוד להוסיף נופח מדלי על דברי חתם סופר ולומר תרוייהו פשטים אמת המה ויוכלו לקיימן והגמ' כיון שישראל תמיד מדקדקין עצמן ויעשה בברכת המזון לפנים משורת הדין אם המה מתברכים ואוכלים ושובעים בפחות מכזית אז מדקדקין כפירש חתם סופר ואוכלין עד כזית כדי לברך בלי ספק אז אוכלים יותר כדי לברך ואם אינן מתברכין ואפילו עד כזית לא ישבעו וצריך להם טוב' לשבוע יותר מכזית אז מדקדק

עצמן כדי שיהי' להן לשובע עד כזית ומסתפקין במיעוט כדי שיוכלו לברך ומסתפקי' בכזית וממ"נ תמיד הם מדקדקים על עצמן וזה הרבותא בברכת המזון פעם מדקדקים בפחות אף שצריך להם טובא ואין להם מדקדקין כדי שישבעו בפחות יוכלו לברך ופעם כאשר הברכה מצוי' ודי להם בפחות מכזית גם אז מדקדקין ואוכלים יותר מהצרך אף שגם זה צער להם אף על פי כן אכלו עד כזית כדי לברך ברכת המזון באכילה בכזית והבין:

ואפשר לכוין ולומר דרב עוירא דרש זמנין משמיה דרב אמי וזמנין משמי' דר' אסי ולכאורה קשה אם שמע מר"א מדוע לא דרש תמיד בשם רב אמי ואם שמע מר"א מדוע לא דרש מרב אסי ואם שמע מתרווייהו מדוע לא דרש בשם תרווייהו תמיד:

ולענ"ד חד מהני פשטים דרש רב אמי כאשר פירש החתם סופר שזה הוא הנשיאות פנים שהמה מדקדקים ואכלו יותר מכדי שביעה יען שרוצים עכ"פ לאכול בכזית אף ששבעו בפחות כדי שלא יעברו על לאו דלא תשא, ורב אסי דרש כפשוטו שצריך לאכול יותר לשבוע והמה מספיקם עצמם בפחות ובכן זימנין דרש משמיה דרב אמר זימנין דרש משמיה דרב אסי כאשר הי' השעתי בעם אם הי' עת רצון והמה בברכתן בשפע טובה דרש להם כזה המ"ד כפירש חתם סופר שאכלו יותר מאשר צריכים ומזה יבו' להם נשיאו' פנים ואם המה אינם זוכים והמה בשעתא של אינו ברכה ושפע ואינו מתברך במיעוט אז נשיאות פנים לישראל כאידך מ"ד דאכלו בפחות ואעפ"כ מברכין ומשום זה נשיאות פנים להם וממ"נ ראוים הם לנשיאות פנים דתמיד הם מדקדקים עצמם עד כזית ועד כביצה אם המה בברכתן שאכלו קמע' ומתברך במיעו אזי מדקדקים עד כזית כפירש חתם סופר ואם לאו מדקדקי' כפשוטי אכלו בפחות ואעפ"כ מברכין, וזה יש לומר רב אמי ורב אסי חד אמר כפשוטו וחד אמר כפירש חתם סיפר והבין:

ובפשיטות נמי יש לפרש כי כהנ"ל הני שני מ"ד חד אמר כפירש חתם סופר וחד אמר כפירש כפשוטו וכן רב עוירא זמנין דרש מרב אמי וזמנין דרש מרב אסי כי כל שני פשטים רוצה לדרוש והן אמת טוב בשנים לקיים: וראיתי בספר ישמח משה ויקרא פרשת בחקותי מפרש העולם עפ"י שהשלום הוא על ידי נשיאות פנים כמו שנאמר ישא ה' וכו' והביאר גמרא ברכות שנשיאת פנים הוא מי שהם מדקדקין עצמן עד כזית וכו' ובתורה אמרה ואכלת ושבעת וכו' ואם כן אם אוכל קמעה ומתברך במיעה הוה שביעה הרבה בכזית וא"כ לא צריך לדקדקין וממילא אין כאן נשיאת פנים ונעדר ח"ו השלום ת"ל ונתתי שלום בארץ והקשה אז וז"ב ולכאורה קשה באמת איך יתכן השלום כיון שאין מדקדקין עצמן א"כ הדרה קושיא הא כתיב לא ישא פנים עכ"ל הטהור עיין מה שתירץ:

ובדברי חתם סופר הנ"ל ניחא כי מפרש בה"ג שייך נשיאת פנים כיון דהם שבעו בפחות מכזית והם מדקדקין ואכלו יותר כדי שלא ישא ברכת השם ה ושפיר שייך בה"ג נשיאת פנים ונכון וישר:

ובזה לענ"ד מובן הקרא לפרש יפה אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו אז תהי' אתם בשעת ברכתן ואכלתם לחמכם לשובע ופירש רש"י אוכל קונט' ומתברך במיע' ותהי' שובעים בפחות מכזית בקמעה ואתם ממיל' תוכל לדקדק עצמכם עד כזית כדברי חתם סופר ותזכו לנשיאת פנים לברכת השלום אז וישבתם לבטח בארצכם כי ישא ה' פניו אליך ונתתי שלום בארץ ותזכו לברכה השלום ומתורץ היטב קושית ישמח משה:

ובדברי חתם סופר הזה תירצתי קושית התוספות בברכות דף מ"ט ע"ב ד"ה ר' מאיר סובר ואכלה זו אכיל' בכזית ואומר הני קרא אסהכת' בעלמא נינהו דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה והקשה התוס' אם מדאוריתא הוא והאיך שייך נשיאות פנים ולדברי חתם סופר ניחא ומובן היטב מדאורייתא היא דווקא בכזית וטעמ' הוא משום ואכלת ושבעת זו אכיל' בכזית ור"י סבר בכביצה זה הוא כדי שביעה אבל אם הוא שעת ברכה אזי אז אכילה פחות מכזית ופחות מכביצה והיה יוצא לברך ברכת המזון בפחות מכזית וכביצה אף עפ"כ המה מדקדקי' על כזית ועד כביצה ומברכין כדברי ח"ס ודוק היטב וכאשר הפשט הפשוט בגמרא הנ"ל:

ואמרתי לחדודי אורייתא לפרש סוף גמרא ברכות תלמידי חכמים מרבים שלים בעולם וכו' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום והיינו כיון שר"מ ור"י דרשו בכזית וכביצה ובתור' כתיב ואכלת ושבעת כי שביעה גמורה וע"י כן הם מדקדקין עצמן ואמרו גם בכזית צריך לברך כפשט הפשוט בגמ' ועי"ז יש נשיא' פנים וישם לך שלום ברכ' השלים וזה תלמידי חכמים המה ר"מ ור"י מרבים שלום בעולם ע"י שאמרו אכילה בכזית או כביצה יש נשיאת פנים ושלום ומרבה ע"י תלמידי חכמים שלום, הה לחדודי אבל האמת יורה דרכו שע"י תלמידי חכמים הלומדי תורה יתרבה השלום כי כל נתיבותיהם שלום:

בעזהי"ת סוגיא דהרהר כדיבור דמי, ה' הי' עוזר לי:

מתניתן ב"ק מהרהר וכו' הנה במרדכי הוב' פסק ר"ח כר' חסד' מדמתרצו ר"א ור"ד למילת' ש"מ כוותיה ס"ל וקיימ"ל כוותי' ולא יצא אדם בק"ש בהרהר ואני מתמ' כיון שק"ל בר"ח דהלכד"ד א"כ למה פרט אז לבסוף ולא יצ' אדם בק"ש בהרהר הא אף בבהמ"ז לא יצא בהרהר ובכל דיבור לא יצא בהרהר הא קיי"ל הרהר לאו כד"ד ומתניתן פה גם בבהמ"ז איירי וצ"ע:

אך על הגמרא נמי צריך לי עיין דקאמר ורב חסדא אמר הרהר לאו כדיבור דמי דאי סלקא דעתיך הרהר כדיבור דמי יוצא בשפתיו ואלא מאי וכו' אמר רב אב"א וכו' ולענ"ד קשה על ברכת המזון דנקט במתני' ועל המזון מברך לאחריו וע"כ הכוונ' נמי בהרהר דע"כ ק"ש וברכת המזון בהדדי וא"כ קשה למה מברך בהרהר הא הרהר לאו כדיבור דמי ובמזון לא שייך שלא יהיה כל העולם עוסקין וכו' הא מזון רק הוא מברך שוב ראיתי בפ"י שהקשה כן: ואפשר לומר באמת הא דנקט ועל המזון מברך לאחריו מיירי נמי דומיא דתפילה בברכת המזון ברבים כגון בעשרה וא"כ שפיר גם בהאי איכא נ"מ דלא יהיה שהציבור עוסקין בו והוא שתוק ויש לומר מתני' איירי בה"ג גם בברכת המזון אבל יש לומר אם הוא בעצמו ביחידות גם בברכת המזון אינו מהרהר:

ולפי הנ"ל יהיה מוכח לרב חסדא בין בק"ש בין בברכת המזון דווק' אם הוא ברבים אז יהרהר אבל אם הוא בעצמו קורא קיש בה"ג אפילו לא יהרהר וא"כ קשה לי מאי מקשה הגמרא מהך דתפלה דדבר שהציבור עוסקין בו ותנן היה עומד בתפלה דילמא שם איירי ביחידות בלא מנין בלא ציבור ובה"ג לא יתחיל דלא שייך דבר שהציבור עוסקין בו:

והנראה לענ"ד לומר דלא יהי' דין המתני' לצדדי' דווקא בציבור, לכן נראה כיון בציבור יהרהר ה"ה דלא פליג עבדו יהרהר נמי ביחידות וא"כ שפיר מקשה מתפלה דדבר שהציבור עוסקין בו הוא דשייך ברבים וכיון דשייך ברבים לא פליג:

הנה כבר הבאתי לעיל ספק שיש לי לרבינא דסובר הרהר כדיבור דמי וכפירש רש"י יוכל אדם נמי יוצא ידי חובתו בהרהר הא דפסקינן ספק בברכ' המזון אם בירך או לא דיברך עוד הפעם ספק דאורי' לחומר' נראה לענ"ד למ"ד דסובר הרהר כדיבור דמי ויוצא ידי חובתי בהרהר בה"ג בספק אם בירך ברכת המזון בודאי אל יברך עוד הפעם ואחר שיש עכ"פ חשש ספק ברכ' לבטלה אלא יהרהר עוד הפעם בה"ג יהרהר ובהרהר יצא ואי דכבר בירך ברכת המזון גם כן לא עשה ולא כלום כי בודאי בהרהר לא שייך ברכה לבטלה וכן נכון לעשות למ"ד הרהר כדיבור דמי אלא דאנן קיי"ל הרהר לאו כדיבור דמי לכן פסקינן באמת בספק ברכת המזון דחוזר ומברך ברכת המזון. וכן נראה לענ"ד בסברתו אם הרהר כדיבור דמי אף בספק ברכה דרבנן כגון בק"ש למ"ד שהוא מדרבנן דאמרינן בספק אינו חוזר וקורא בפה אבל בהרהר מהרהר אף בדרבנן מהיות טוב וזה אינו טרחא כלל וליכא שום נדנד ברכה לבטלה ובכן בודאי יהרהר עוד הפעם:

ובזה היה נראה לי לתרץ לעיל קושית שער אפרים על אבעי רבינא לרבא בנשים אם ברכת המזון דאורייתא למנ"מ להוציא רבים ידי חובתן והקש' בש"א מדוע לא אימר הנ"מ בספק אם בירך ברכת המזון אם דאורייתא צריך לחזור ולברך, ולהנ"ל מאוד נעלה

רבינא לשיטתו דסובר הרהר כדיבור דמי ממ"נ דין אחד הוא אם הוא דאורייי' אל יברך עוד הפעם מספק אלא יהרהר כאשר ביארתי ובזה יוצא בלי פיקפוק ואם הוא דרבנן בספק ג"כ יהרהר כאשר ביארתי בה"ג לא אמרינן ספק דרבנן לקולא דאפילו לא יהרהר זה אינו טרחא כלל ובודאי יהרהר וא"כ אין נ"מ בה"ג ודוק:

שוב האיר ה' את עיני וראיתי בספר ישועות יעקב סימן ס"ב סק"א שכתב זה זמן רב הקשיתי למ"ד הרהר כדיבור דמי והדבר פשוט דבהרהר אינו עובר ומשום לא תשא למה לא נימ' בספק ברכו' שיהרהר בלבו הברכות עוד הפעם דאם לא בירך עדיין יוצא בהרהר ואם בירך לא נפסיד מידי עיין. שוב מצאתי כן אות לאות בתשו' כ"ס סי' כ"ח עיין וברוך שכיונתי רק הכתב סופר לא הביא זה ישועת יעקב שג"כ כיון להנ"ל עיין ברבינו יונה שכתב לענין פסק הלכה נקטינן כרב חסדא והביא ראיה ממס' שבת פרק שואל ודבר דבר דיבור אסור הרהר מותר ומקשי' עלה והאמר ר"י וכו' ומתרץ משום מחניך קדוש. ונראה מכאן שלא אמר הרהר כדיבור דמי אלא משום מחנך קדוש אבל בשאר מילי הרהר לאו כדיבור דמי ועיין ברא"ש הובא ג"כ זה הרבינו יונה עיין היטב:

ולפ"ז מאוד קשה הרמב"ם שפסק הלכות שבת פ' כ"ד הלכה א' דבר דיבר אסור הרהר מותר ופסק הלכתא שמותר לאדם לומר לפועל הנרא' שתעמוד עמי לערב ועיין כ"מ שטעמא כמוכח בגמ' דיבור אסור הרהר מותר, ולפי"ז מוכח מפה להרמב"ם ע"כ הרהר לאו כדיבור דמי וקשה על הרמב"ם דפסק ריש פרק א' הלכות ברכות הלכה ו' כל הברכות כולן צריכין שישמע לאזנו מה שהוא אומר ואם לא השמע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו וע"כ מוכח הרהר כדיבור דמי וסתר עצמו:

ומה שנראה לענ"ד לחומר המילתא לומר אף שאמרי' כוונת הרמב"ם דווקא היכא דגלי הכתוב דצריך דיבור שם דווקא דיבור אבל בברכות לא גלי לן התור' דצריך דווקא דיבור דקאמר ואכלת ושבעת וברכת ויש לומר בלבו נמי ברכה וגבי ק"ש נמי יש לומר משום ודברת בם צריך דווקא דיבור: ולפי"ז י"ל לומר בשבת דנקט להדי' ודבר דבר שם אמרי' הרהר אינו כדיבור. שוב מצאתי ממש בשאגת אריה סימן י' שהביא הרמב"ם הנ"ל והקשה עלי' כזה וגם תירוצו עילה כזה דווקא היכא דכתיב בפירש דיבור עיין וברוך שכוונתי:

ולדידי נראה לי ביותר ביאור דמוכח כן לענ"ד מתירץ הגמרא שם שבת דנקט והי' מחנך קדוש כתיב ומפרש רש"י ולא כתיב ביה דבר ושפיר מתיק דברי רש"י שכיון להדיא להנ"ל כיון דלא כתיב ביה דבר גם הרהר אסור ולא מקרי קדוש במקום שאין רשאי

להרהר בדברי תורה וכן פה בברכת המזון ובכל הברכות לכן יוצא בהרהר מפני שאין כתיב דבר אבל בשבת כתיב דבר דבר שם דגלי התורה ונכון:

ובהיות כן מתורץ נמי תמיהת הצלח על הרמב"ם מהך פרק א' ברכות שפסק כל הברכות ולא אף אם בירך בלבו וסובר הרהר כדיבור דמי למאי שפסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות שבועות כשמואל דאמר שם לגבי שבועה גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו דכתב בשפתים אלמא הרהר לאו כדיבור דמי, ולהנ"ל מאוד נעלה שם שפיר יליף שמואל דנקט לבטא בשפתים היכא דנקט להדיא בשפתים בודאי הרהר לאו כדיבור דמי ודוק היטב:

כ"א ע"א גמרא והרי תפלה הקשו בתוס' אמאי לא הקשה מק"ש עצמו דקתני ואינו מברך לפניה יעיין בחידושי רבי עקיב' איגר דכתיב ואינו רוא' התחל' לקושיותם למ"ש תוס' בעצמם על מתני' ד"ה בעל קרי דמה דקתני אינו מברך הייני אפילו בהרהר כדמשמע בגמ' ביאור דבריהם הא דלא הוכיחו בפשיטו' דאם איתא דמהרהר א"כ אין חילוק בין ק"ש לברכותי' היינו משום דהיה אפשר לומר דמתניתן מיירי הכל בברכת לחוד וקאמר בעל קרי מהרהר הברכו' בלבו ואינו מברך בפה לא לפניה ולא לאחריה ולא נזכר דין ק"ש במתניתן וכדאיתא הכי בירושלמי ולזה כתבו שאין הפירש כן כדמשמע בגמרא והיינו הא דמשנינן שאני תפלה דלית בהו מלכות שמים משמע דבברכות נמי דיני הכי דלית בהו מלכות שמים וע"כ הא דקתני מהרהר קאי אקיש וממילא מאי דקתני מברך היינו דאינו מהרהר, ולפי"ז ליתא לקושייתם דלא היה מצי להקשות ממתני' דהוה מצי למימר דמתניתן מיירי רק מברכות ובאמת מהרהר ומאי דתני כל המזון מברך לאחריו היינו בפה דבדאוריי' מברך בפ' לצאת דהכ' דיצ' ידענו לחלק בין דאוריי' לדרבנן כמ"ש בתוס' ומה דקתני ואין מברך לפניה ולא קתני ולפניו מהרהר ואינו מברך היינו דבממון לפניו אינו מברך כלל אפילו בהרהר כיון דהרהר לאו כדיבור דור ובזה לא שייך כל העולם עוסקין ומה דלא קתני דאומר ק"ש בדיבור היינו דממילא נשמע מדין ברכת המזון ונקט בהמ"ז להורות דכל ברכת המזון אף ברכה ד' שהוא דרבנן אף עפ"כ מברך דעשו חז"ל דין ברכה זו כדאוריתא דלא יזלזלו בה וכל מתניתן כפשטא אלא שאחר שהקשו מתפלה ומתרץ כיון דלית בהו מלכות שמים מוכח דהרהר דמתניתן קאי אק"ש עיין היטב בלשונו הטהור וצינתי בה אות לאות ככתבו וכלשונו:

והנה אנכי קטן ודל יש לי לשאול על דבריו הקדושי' דהוא אומר דהייתי אומר דמתניתן לא אירי כלל מק"ש דתנא קאי על ברכות ק"ש זה קשה להבין לענ"ד א"כ למה סידור רבינו או למה נקט סתם בעל קרי מהרהר בלבו הו"ל למנקט איפכא בעל קרי אינו מברך לא לפניה ולא לאחריה אלא מהרהר בלבו והוה ידענו דקאי אברכת ק"ש אבל אם נקט

סתם בעל קרי מהרהר בלבו מהיכא ידעינן דקאי על ברכו' בשלמ' אם קאי על ק"ש הרי כל פרקי איירי בהכי לכן סמך על זה אבל אי קאי על ברכת ק"ש למה לא נקט בהדי' ובפרט הו"ל למנקט איפכא ואפשר לכוין בכוונת התוס' בקושיא דמקשה וא"ת אמאי שביק בבא דק"ש דקא בצוו' וכו' וקתני אינו מברך ואפשר לומר תוס' כיון דע"כ ליכא לפרש דקאי על ברכה ק"ש כל המתני' דלא איירי מזה לעיל כלל ואיך יסתום סתם וע"כ איירי בק"ש דקאי בגוה דייקי במשנה שלפניו וכא על ברכת ק"ש ונכון:

והן אמת הגאון רבי ע"א רק סמך בדבריו על תוס' דנקט כדמשמע בגמרא וגם שהירושלמי מפרש כן וראיתי בירושלמי שמפרש מהו מהרהר ברכות, ואפשר שזה שנקט תוס' כדמשמע לקמן לרווחא דמילתא נקנו כי לענ"ד ע"כ מגופא דמתני' משמע כן דנקט סתם בעל קרי מהרהר כאשר הבאתי ע"כ דקאי אשלפניו דאיירי נמי בק"ש דאל"כ הו"ל לומר איפכא בעל קרי אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו אלא מהרהר בלבו וצ"ע ואף קשה לפרש דברי תוס' בהבנת הגאון רבינו עקיבא איגר לרבינא ואפשר לפרש בדוחק עיין:

ולענ"ד נראה לתרץ קושית התוס' הנ"ל דהנה איתא בהרמב"ם פרק ד' מהלכות תפלה ה"ד ה"ל כבר ביארנו שעזרא תיקן שלא יקרא בכל קרי בדברי תורה עד שיטבול וב"ד שאחריו התקינו אף לתפל' שלא יתפלל בעל קרי עד שיטבול וכו' ועיין בכסף משנ' שם שמתמה על הרמב"ם מ"ש תורה מתעלה וסיים ואפשר דעזרא רק תיקן לתורה אבל לא לתפל' דרחמי הוא ואולי לא ימצא מים ונמצא מונע מלהתפלל אלא שאינו יודע היכא מצינו גזירה זו דב"ד שאחריו גזרו על זה:

ולפ"ז נראה לענ"ד לומר אף דמצינו תקנת עזר' לד"ת אבל עדיין האיך מוכח נמי לתפלה ולפי"ז יש לי לומר פה במתני' דנקט לענין ק"ש ע"כ צריך לומר ק"ש נמי תורה הוא שהרי אפילו לא קרא אלא שחרית וערבית מוכח בגמ' דמיקרי תלמוד תורה, אבל לפי"ז יש לי לומר הברכות שלפני קיש המה בודאי לא מיקרי תורה ועזרא רק על תורה גזר וגם ברכת הודאה וכל הברכו' המה רק כמו תפל' דיש בהן שבח והודא' אבל לא תורה מיקרי וא"כ הייתי אומר לרב חסדא דסובר הרהר לאו כדיבור דמי ככה אשמעינן מתניתן ואינו מברך לפניה ולאחריה היינו בפה אינו מברך אבל בהרהר באמת מברך ואי תימא מ"ש הברכות מק"ש יש לומר באמת אין חילוק אלא ברכות צריכה לאשמעינן דהו"א ברכתיה יברך בפה ממש דהוה תפלה והודאה ובה"ג לא תיקן עזרא כלל כי עזרא רק לתורה תיקן לכן אשמעי, אעפ"כ אינו מברך בפה כיון דק"ש ע"כ מהרהר דזה הוא תורה לא שייך דיברך ברכ' על הרהר דהרהר לאו כדיבור דמי לרב חסדא וזה גופא אשמעינן ודוק: וברכת המזון יברך לאחריה היינו ברכה ממש בפה כי זה הוא תפלה והודאה

בה"ג לא תיקן עזרא כלל ואינו מברך לפניה אפילו בהרהר לא יברך כי ברכת ק"ש יברך לפניה עכ"פ בהרהר כמוכח טעמ' בגמרא שלא יהיה כל העולם עסוקים משא"כ ברכת המזון לפניה לא שייך דבר שהציבור עוסקין בו א"כ לא יברך כלל אפילו בהרהר ובאמת בברכת ק"ש יש לומר דמהרהר מאחר דדבר שהשיבו עוסקין בו הוא:

ובהיות כן מתורץ קושית התוס' פה מתניתן לא יוכל להקשות דיש לומר הפשט במתניתן דלא יברך בפה אלא בהרהר יברך ברכת ק"ש וקמ"ל לרב חסדא כאשר ביארתי ובאמת בהרהר בדבר שהציבור עוסקין בו מברך לכן מקשה הגמרא מהך מתני' דתפל' דגם שם הוה דבר שהציבור עוסקין בו ואף עפ"כ נקט דלא יתחיל אפילו להרהר:

ובהיות כן מתורץ אידך קושית תוס' ד"ה הא דלא (אשמעינן) אתחיל וכו' וא"ת אימא בדיבור אבל בהרהר שפיר דמי, ולהנ"ל כאשר ביארנו נעלה כיון דע"כ מהך מתני' עכ"פ מוכח בדיבור לא יתחיל אפילו בתפלה דרחמים הוא אלמא דתקנת עזרא היה ג"כ לתפלה א"כ ע"כ מוכח זה שנקט במתניתן דאינו מברך לא לפניה ולא לאחריה היינו אפילו בהרהר לא יברך דאל"כ מאי קמ"ל הא בפה ע"כ לא יוכל לברך כי מאחר דק"ש דאורייתא מהרהר מכ"ש תפלה דרבנן וא"ת דהוא גופא קמ"ל דהו"א שיברך בפה בתפלה לא היה הגזירה וקמ"ל דגם בתפלה גזרינן זה כבר מסיפא אשמעינן היה עומד בתפלה ועל כרחך ג"כ צריך לפרש על התפלה נמי גזרו אלא ע"כ כוונת המתני' פה אפי' בהרהר לא יברך וקש' מדוע לא יברך הרי דבר שהציבור עוסקין בו והקושיא הוא לפי"ז ממתני' פה תה שדייק הגמרא טעמא דאתחיל וכו' לא יתחיל וכוונת על כ"פ בדיבור בוודאי כא וראינו מפה דע"כ היה הגזירה על התפלה וא"כ קשה ממתני' כהנ"ל ודוק חזור בה ותמצ' מרגניתא:

ואין לומר דקמ"ל דלא יברך על פה על הרהר ק"ש זה לא צריך לאשמעינן בלאו הכי לא יוכל לברך על פה כי גם על תפלה היה הגזירה שלא יברך על פה בעל קרי וע"כ לומר דילמ' זה גופ' קמ"ל זה פשיטא כבר מסיפא מוכח אלא ע"כ ממשנה יתירה משמע להדיא דאפילו בהרהר לא יברך וזה שמקשה הגמרא ודוק היטב:

ואפשר לכוין בדברי תוס' זה כדמשמע לקמן בגמ' הכי כיון דלולא זה הי' יוכל ככה כאשר פירשתי דקאי רק על פה לא יברך וקמ"ל על הרהר ק"ש לא יברך בעל פה ותקנת עזרא הי' רק על תור' ומגמרא לקמן דמקשה מהך מתניתן היה עומד בתפלה מוכח ע"כ כוונת המתני' פה גם דעל יהרהר מקושית הגמ' הנ"ל מוכח כן ונכון ואף לרבינא יש לפרש ככה דוק ותמצא: ואין לומר א"כ למה לגמרא להקשות מדיוקא אם כל קושית הגמרא הוא מדוייקא זה דמוכח לקמן דגם בתפלה גזרו הרי כבר מוכח מגופא דמילתא

דנקט יקצר יש לומר מזה עדיין לא מוכח כי היה תקנת עזר' דלא יתפלל כלל ואפשר לתורה עד שיטבול לא רשאי ללמוד לגמרי אבל בתפלה מתפלל אלא מקצר אם כן גם פה יש לומר עדיין טובא קא משמע לן במתני' דיקצר עכ"פ הברכה בתחיל' ואשמעינן פה דאפי' בקיצור לא יאמר הברכה כי על הרהר לא יברך אבל מהך דיוקא שפיר קשה דאז ראינו מתחילה לא מתחיל לברך אפילו בקיצור ולא מברך כלל וכלל ולא התפלל כלל בהתחלה א"כ ע"כ הפירש במתני' פה דאינו מברך אפילו בהרהר דלא יוכל לאשמעינן דאינו מברך על הרהר ק"ש בלאו הכי אינו יוכל לברך ב"ק בפה כמוכח מתני' הי' עומד בתפלה ודוק היטב:

שוב לאחר העיון אמרתי להיות סניף ומסייע להגאון רבי עקיבא איגר בספרו שמתרץ קושית התוס' הנ"ל כאשר הבאתי דליתא לקושייתם דהוה מצי למימר דמתני' איירי רק מברכות דלא יברך על פה אבל באמת מהרהר עיין והא דלא נקט ק"ש דאימר בדיבור ממש ועל המזון דנקט בסיפא ממילא' מוכח נמי קיש עיין היטב בדבריו כאשר הבאתי לעיל ובהיו' כן אמרתי מתורץ אידך קושית התוס' ד"ה הא אי לא אתחיל לא יתחיל ואם תאמר אימא דבדיבור קאמר הא בהרהר שפיר דמי:

ולהנ"ל מאוד נפל' כיון דעכ"פ מוכח בדיבור אסור בתפלה משום בעל קרי א"כ קשה למה נקט כלל ברישא בעל קרי מהרהר ואינו מברך דקאי על ברכות דאינו מברך בעל פה אבל בהרהר מברך זה דאינו מברך על פה כבר שמעינן מסיפא היה עומד בתפל' וא"כ כל דאשמעי' יש לומר רק אשמעי' דמהרהר הברכות והו"ל רק לנקט ב"ק מהרהר הברכות ולמה זה לאשמעינן דאינו מברך לפניה הלא זה כבר אשמעינן מסיפא אלא ע"כ ממשנה יתירה ע"כ איירי הרישׁ' בק"ש ובסיפא אשמעינן דאינו מברך ברכות אפי' בהרהר ואם כן קשה הוי דבר שציבור עוסק בו הוא ודוק היטב:

גמרא אמר רב יהודא מניין לברכת המזון וכו' איכא למפרך מה וכו' ומה לתורה שכן חיי עולם, וזה לענ"ד הכוונ' בברכ' לאחרי' דגלל זה אעפ"כ אנו נוהגים לברך ברכת התורה לאחריה וללמוד במה מצינו ממזון שגם כן מברך לאחרי' וא"ת מאי למזון שכן נהנה הא גם לתורה יש מעלה שיש בו חיי עולם. וזה הכוונ' אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו דייקי חיי עולם בתוכו לכן מברכין גם ברכה אחרונה ברוך אתה ה' נותן התורה:

רש"י ד"ה שאינו טעון לפניו כלומר שלא מצינו לא מקרא מפורש לברך לפניו מה בעי רש"י בזה והנראה דע"כ מסקינן לקמן בפ' כ"מ סברה הוא אסור להנות בלא ברכה וע"כ טעון ברכה מצד הסברא אבל אינו מקרא מפורש ובאמת לאו דאורייי' הוא אך ראיתי

לקמן פרק כ"מ בפני יהושע דיש לתמוה דבכל הש"ס משמע דמידי דאתיא מסברא הוה מדאורייתא ואדרבה מקשה הש"ס הא למה לי קרא סברא הוא ואיך שייך ספק ברכה להקל וסיים ונראה אעפ"י שסברא מדאוריי' וזו נמי דאורייתא אפי"ה אתי שפיר הא דאמרינן ספק ברכות להקל משום דלא שייך להחמיר כיון דאסור לברך ברכה שאינה צריכה מ"ה ממילא אזלו להו הך סברא ומה"ט גופא נמי אתי שפיר דבעל קרי על המזון אינו מברך לפניו דכיון דלא מחוייב אלא מסברא והוא מונע עצמו משום כבוד השם אינו שייך הך סברא עיין:

ולכאורה לפי זה קשה פה מאי קאמר למדנו ברכ' התורה לאחריה מן ברכת המזון מה מזון שאינו טעון לפניו הלא גם מזון טעון לפניו מדאורייתא מצד הסברא דאסור לאדם להנות וכו' ואפשר לזה כיון רש"י כלומר שלא מצינו מקרא מפורש לזה ועל שמברכין על התורה יש מקרא מפורש לפניו מכ"ש לאחריו וק"ו הוא דהא אם הוא מצד הסבר' אז על ספק אין מברכין ואם הוא מפורש אז נמי על ספק מברכין:

ולכאורה הוה כמקרא מפורש דלא לברך לפניו מדנקט ואכלת ושבעת וברכת אלמא דהתורה כתב דווקא אם שבעת ואכלת אז וברכת אבל קודם לכן לא אבל לזה יש לומר קודם לכן אפי' טעמ' בעלמא נמי חייב לברך כך הוא הסברא אסור לאדם להנות אפילו הנאה כל דהוא וטעימה נמי הנאה הוא והיינו קודם לא צריך שיעור אלא לאחר אכילה צריך שיעור ואכלת ושבעת ואז וברכת:

גמרא ועוד תנן על המזון מברך לאחריו ואיני מברך לפניו תיובתא, הצל"ח לקמן ריש פרק כיצד מברכין אמר בחידושיו ובזה אפשר לתרץ מה שנתקשינו איך הו"א לפניו הוא מן התורה א"כ איך בפרק מי שמתו בבעל קרי שעל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ואם אידא ואידא דאורייתא וריש לפניו ומאי שנא לאחריו, ולפי מ"ש ניחא דבע"ק מברך על הממון לאחריו מיירי שכבר אכל כדי שביעה ונתחייב בברכת המזון מן התורה ושוב ראה קרי מברך כדת של תורה אבל לי לפניו שהרי לפניו היינו שכבר הוא בעל קרי א"כ יאכל פחות פחות מכשיעור ולא יבוא לידי חיוב דאורייתא ואף שהיה עליו חיוב דרבנן לא יברך עיין בצל"ח דאפי' למ"ד דברכה לפניה היא דאורייתא מ"מ שיעור בעי כמו ברכה לאחריה:

ובהיות כן הקשתי מאי מקשה הגמרא הא פה קיימינן ללמוד מצד אינו דין שיהיה טעון לפניו ע"כ די מן הדין להיות בנדון גם לפניו אז צריך שיעור וא"כ שפיר לאחריו דכבר אכל כדי שביג' ונתחייב בבהמ"ז מן התורה ושוב ראה קרי מברך כדת של תור' אבל לא

לפניו שהרי לפניו כבר הוא קרי א"כ יאכל פחות פחות מכשיעור ולא יבוא לידי חיוב דאורייי' ואף שיהיה עליו חיוב דרבנן לא יברך ומאי מקשה הגמרא וצריך עיון:
אבל הנראה לענ"ד דע"כ איכא גוונא בבעל קרי שמברך לפניה אי הברכה לפניה הוא דאורייי' והיינו כגון בפסח במצות מצה דרחמנא אמר בערב תאכלו מצות וצריך לאכול שיעור בבת אחת דאי פחות פחות מכשיעור אז אינו יוצא במצות מצה שהוא בכזית וא"כ צריך נמי לפניו מלבד ברכת מצה נמי ברכ' המוצי' לחם מן הארץ לברך בה"ג מברך נמי לפניו וא"כ שפיר קש' איך נקט סתם בבעל קרי ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו הא איכא גוונא בשעת אכילת מצה דעל המזון מברך לפניו דאז צריך לאכול כשיעור שלם בבת אחת ושפיר מקשה הגמרא ונכון אלא ע"כ דלאו דאורייתא:
ובהיות כן נפשט לי נסתפקתא של משנה המלך ריש הלכות יסודי התורה במצות עשה דרחמנא אמר תאכל כגון מצה וקרבן פסח אם אכלו שלא כדרך הנאתן אם יצא ידי חובתן ולהנ"ל ע"כ מוכח דלא יצא דאל"כ עדיין קשה מה מקש' הגמרא פה מבל קר דאינו מברך לפניו הא יוכל לומר לפניו שיאכל פחות פחות מכשיעור וא"ת א"כ בפסח ע"כ מברך לפניו באכילת מצה דצריך לאכול כזית בבת א' הא להנ"ל שפיר משכחת ליה אם הוא ב"ק דיאכל שלא כדרך הנאתן ולענין אכילת מצה יוצא שלא כדרך הנאתן אבל בברכת המוציא בוודאי לא צריך לברך לפניו כמוכח תוס' לקמן כיצד מברכין דף ל"ו בד"ה כיון דאית ליה הנאה מינה בעי ברוכי שם היחלט התוס' שלא כדרך הנאתן דאין מברכין ואף ברכת המצה מברך אבל ברכת מוציא לחם לא מברך ושפיר נקט אינו מברך לפניו ולא צריך הבעל קרי להבי' עצמו לידי ברכ' כי יוכל לאכול המצה שלא כד"ה אלא ע"כ שלא כדרך הנאתן אינו יוצא ושפיר מקשה הגמרא:
אך לאחר העיון אמרתי עדיין אינו נפשוט דכל זה דהתוס' אמר לקמן שלא כד"ה לא מברכין היינו לפי מאי דקיימ"ל דטעמא דברכה לפניה הוא מצד הסבר' כמוכח סברא היא א"כ שפיר מוכח שלא כדרך הנאתן דלא מברך דאינו סברא כיון דאינו נהנה מעוה"ז, אבל פה דקרמינן דלעולם דאורייתא מק"ו דצריך לפניו לברך ואם דאורייתא הוא דהתורה קפיד לברך לפניו אם כן הוה ככל מצוה דאף שלא כדרך הנאתן קיים המצוה וא"כ אז אפשר אף שלא כדרך הנאתן צריך לברך ועדיין מקש' הגמ' שפיר דאיכא גוונא בפסח דיברך נמי לפניו פחות פחות מכשיעור לא שייך ואי דשלא כדרך הנאתן עכ"פ שיעור צריך ועדיין צריך לברך:
אבל עדיין יש לי ספק גדול אם גם לומדין ברכה לפניה מלאחריה עדיין הספק אם מברך לפני' שלא כדרך הנאתן דכיון דאנו לומדין זאת מברכת המזון וא"כ על ברכת המזון

גופא יש לנו ספק כאלה אם אכל כדי שביעה אבל שלא כדרך הנאתן אם מברך ברכת המזון כיון דהתור' אמר ואכלת ושבעת וכיון דכבר שבע הוא מקרי ושבעת ומברך או דילמא כיון דכתיב ואכלת דווקא דרק אכילתן והנאתן צריך להיות אבל שלא כדרך אכילתן והנאתן לא מברך ברכ' המזון וטעמ' דשלא כדרך הנאתן פטור מדכתיב אכילה עיין פסחים סוגיא הנ"ל:

ומעתה יש לומר זה גופא תליא בנסתפקתא של משנה המלך אם שלא כדרך הנאתן קיים מצות מצה אז גם בברכת המזון צריך לברך וכבר מוכח הכלל של הרמב"ם פרק ששי הלכות חמץ ומצה הלכה ז' שכתב שם שאין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהוא אסורה לו זה הכלל כל שמברכין עליו ברהמ"ז יוצא בו ידי חובתו וכל שאין מברכין עליו ברכת המזון אין יוצא ידי חובתו ואם אמרינן שלא כדרך הנאתן אין מברכין ברכת המזון ה"ה דלא יצא ידי אכיל' מצה לכלל הנ"ל ואם כן תליא זה הספק בזה הספק ואחד הוא לספוקי ביה:

ועדיין ספק של משנ' המלך קיים ועומד דאם אמרינן דיוצא במצה שלא כדרך הנאתן אז נמי צריך לברך על בהמ"ז בשלא כדרך הנאתן לכללא הרמב"ם ואם על ברכת המזון מברך גם על ברכת המוציא מברך כיון דלומדין מברכת המזון ברכת לפניה אם כן דומה לומדין ועדיין קושית הגמרא שפיר במקומה עומד הא איכא גוונא במצה בפסח דמברך לפניה אי ברכ' לפניה דאוריתא דאז צריך לאכול שיעור שלם ואי דשלא כדרך הנאתן ממ"נ אם יוצא ידי המצה אז גם כן צריך לברך כהנ"ל ואם לא מברך אזי לא יצא ונכון הדבר, ולאחר העיון אמרתי דהגמ' גם בלא"ה שפיר מקש' דהא מוכח לקמן ד' מ"ט ע"ב אלא מעת' שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכל משמע דאז צריך לאכול פת וגם שם בוודאי שיעור הראוי לכל הפחות ולא סגי בפחות מכשיעור דאין זה מכבוד שבת ויו"ט דלא מקרי אכיל' פחות מכשיעור וא"כ לפ"ז שפיר מקשה הגמרא משבת ויו"ט דע"כ שם לא שייך דיאכל פחות פחות מכשיעור וא"כ שפיר איכא אז גוונא דיברך לפניו אע"כ בברכ' לפניו לאו דאורייי' לכן בעל קרי לא מברך:

ובפרט שם לא שייך פחות מכשיעור דעל כרחיך אז אם לא יברך מפני שלא יצטרפו אם כן גם בברכת המזון לא מחייב ושם קאי ע"כ דבשבת צריך לברך ברכת המזון ועיין ומלבד זה יש ג"כ חובה ליל ראשון של סוכות לאכול כזית כמוכח גמרא סוכה דף כ"ז לילה הראשון חובה דיליף חמישה עשר מחג המצו' ושפיר מקשה הגמרא ודוק היטב:

סוגיא דספק קרא ק"ש שחנני ה' שזה מציון מכלל יופי, אלקי הופיע: גמרא אמר רב יהודא ספק קרא ק"ש וכו' חוזר ואומר אמת ויצ"ב מי ק"ש דרבנן אמת ויציב דאורייתא.

עיין תוס' ד"ה ספק ותימא הא ע"כ צריך לומר שהוא מסופק גם מק"ש שאם היה ברור לו מק"ש וספק מאמת ויציב לא יהיה מן התורה כיון שהיזכר יציאת מצרים בק"ש וא"כ הואיל ומסופק משניהם יחזור לק"ש וכו':

והנראה לע"ד לתרץ דאיכא גוונ' כגון שהי' בשעת זמן ק"ש בעל קרי ולא יוכל לטבול עד שיעבור זמן ק"ש ועד שטבל כבר עבר זמן ק"ש ואז מסופק אם אמר אז אמת ויציב אי לו בה"ג מק"ש כבר פטור דכבר עבר הזמן והי' מהרהר בלבו כדין בעל קרי ובודאי למאי דקיימ"ל דהרהר לאו כדיבור דמי לא היה יוצא ביציאת מצרים שהיה מהרהר בלבו וא"כ ק"ש כבר עבר זמנו ולמה יאמר עוד הפעם ונשאר רק הספק על אמת ויציב ובאמת אמת ויציב זמנו עוד לכל הפחו' עד חצות ובפרט יציאת מצרים כל היום ואם כן שפיר דאינו רק ספק על אמת ויציב ובה"ג ודוק היטב:

ובזה נראה לי לפשוט הספק של השאגת אריה סי' י"ג אם אדם יוצא ידי חובתו ביציאת מצרים ע"י הרהר אע"ג דקיימ"ל הרהר לאו כדיבור דמי דווקא בשאר מילי כמש"כ בסימן ו' מ"מ לענין זה כדיבור דמי או דילמא לא שנא והספק הוא משום דכתיב זכירה וכבר מוכח במס' מגילה זכור יהיה בלב ובמגילה יש קרא יתירא דווקא בפה אבל היכא דלא גלי קרא יש לומר זכור בלב נמי איכא עיין:

ולהנ"ל ע"כ מדוייק דאינו יוצא בהרהר ביציא' מצרי' כמו שאינו יוצא לשאר מילי דאל"כ קושית התוס' במקומה עמדו דע"כ הוא מסופק גם כן מק"ש והו"ל לחזור על ק"ש ואי תימא כאשר תירצתי דגוונא הוא בב"ק שעבר זמן ק"ש עד שיטבול וע"כ רק היה מהרהר בק"ש וא"כ ספק אמר אמת ויציב אז דאורייתא אם מסופק הא להכיל אם אמרינן דיצא ביציאת מצרים בהרהר כיון דהיה מהרהר בק"ש ע"כ כבר יצא נמי ביציאת מצרים בהרהר וע"כ קושית התוס' במקומו עומד ע"כ אז רק אמת ויציב דרבנן אלא ע"כ מדוייק בהרהר ביציאה מצרים אינו יוצא וא"כ שפיר איכא גוונא כהנ"ל ומתורץ קושית התוס' לנכון ובאמת גם השאגת אריה היחלנו וסיים דאינו יוצא ביציאת מצרים בהרהר ודברי כנים ודוק:

ובזה נראה לענ"ד לתרץ לי דקדק אחד שדקדקתי מ"ט מסדר הגמרא פה זה אמר רב יהודא ספק קרא ק"ש הלא מיד בפרק קמא דאיירי מק"ש של שחרית וערבית הוה ליה שם ללמוד זה הדין ספק קרי קריאת שמע:

ולהנ"ל מאוד נעלה דהוא אמר דינו כמי ספק אמר אמת ויציב חוזר ואומר וא"כ קשה קושית התוס' שהבאתי וע"כ צריך לתרץ בה"ג שהוא היה בעל קרי כאשר ביארנו פה

והוא הי' מהנהר וכל כהנ"ל לכן הימתן עם זה המימרא עד לאחר שקלא וטריא דב"ק ואז תבין היטב מימר' דר' יהוד' בלי להקשו' על ר"י קושיות התוס' ודוק כי קצרתי:
אבל לאחר העיון בפשיטות יש לומר דאייר דהוא מסופק ג"כ מק"ש וגם מאמת ויציב והיזכר זה הספק אחר שכבר עבר זמן ק"ש וא"כ כיון שכבר עבר למה יאמר הלא ללא יועיל הוא ושפיר חוזר ואומר אמת ויציב ובמתני' איירי בזמן ק"ש ונכון ועיין בישועות יעקב סי' ס"ב שהקשה כן על התוס' וברוך שכונתי:
או שיש לומר דאיירי בגוונא שמתו מוטל לפניו דפטור מק"ש ועד שחזר כבר עבר זמן ק"ש אבל לא זמן תפלה ויציאת מצרים ומסופק אז אם אמר אמת ויציב אי לא בה"ג בוודאי רק יחזור על אמת ויציב כי ק"ש כבר עבר זמנה ודוק:
שוב נראה לי לתרץ קושית התוספות דלעולם איירי דברור ליה מק"ש ורק מספק מאמת ויציב וא"ת הא דרבנן ולמה חוזר, ונראה ע"פ מה שהקשה הצל"ח דקאמר ק"ש דרבנן והקשה הלא תיכף בקומו חייב בק"ש וא"כ אין ספק הקרא' מוציא מדי וודאי חיוב והרי זה דומה לספק דרבנן היכא שיש חזקת איסור דלא אמרי' לקולא ותירץ דווקא בדרבנן שיש לו עיקר מן התורה אבל באיסור שהוא לגמרי מדרבנן ואין עיקר מן התור' אז אפילו בחזקת איסור ס"ד לקולא והנה ק"ש לר"י מדרבנן אין לו עיקר מן התורה כלל ולכן אתי ספק קרא ומוציא מידי וודאי שנתחייב בקומו עכ"ל ועיין:
ואמרתי הא תינח קיש אבל אמת ויציב הרי עיקר דאורייתא הוא דהלא אם לא אמר ק"ש אמת ויציב דאורייתא ובה"ג בוודאי חוזר וקורא שהרי נתחזק איסור בקומו נתחייב ובטוח לא אמר בקומו א"כ אין ספק מוציא מידי וודאי ודומה לספק דרבנן שיש לו חזקת איסור ואמת ויציב עיקרו מן התורה ודוק היטב:
עיין ברשב"א שהקשה בד"ה מ"ט ק"ש דרבנן וכו' ואיכא למידק האי ספק ק"ש במאי איירי אי שכבר אמר אמת ויציב אלא שמסופק בשמע הא לא אפשר כיון דאמר אמת ויציב בוודאי קרא את שמע דסירכא נקט ואזיל ואי במסופק אפילו באמת ויציב היינו ספק אמר אמת ויציב עיין:
ויש לתרץ לענ"ד דאיירי בגוונא לעולם דאמר אמת ויציב אעפ"כ הספק לפנינו ובאמת סרכא נקט ובוודאי אמר ג"כ ק"ש אלא דהוא מסופק אם קרא בזמנו או קודם הזמן יהיה השיעור כאשר תנינא לעיל למר קודם שיכיר בין תכלת ללבן ולמר כדאית ליה והוא מסופק בזה אם היה עוד לילה או לא ועל אמת ויציב אינו מסופק לו דעד שיגיע לאמת ויציב ידע בטח שכבר היה יום ובהתחלת קיש הוא מסופק וצריך עוד הפעם לקרות, וכוונת ספק קר' ק"ש בזמן הראוי או לא ואינו חתר וקורא כיון דק"ש דרבנן ודוק:

אבל אמרתי אם טוב הדבר לתרץ קושית הרשב"א עדיין לפי"ז נשאר לי תמוה רבה ויהי' נדח' מה שתירצתי בטוב טעם מה שהקש' הקוב"ץ בענין ק"ש דאורייתא או דרבנן דבש"ע סימן ס"ז הובא להלכה דק"ש מן התורה וגם הרמב"ם והרי"ף והרא"ש כוותיה דהכי משמע בהרבה מקומות בסוגיא הגמרא וכתב הקוב"ץ יש הלכו' ק"ש דמשמע כן מירושלמי דגרס שם דף א' תני הקורא קודם לכן סי' קודם צאת הכוכבים לא יצא, ומקשה שם וקודם לכן לאו ספק הוא פירש דהא עכ"פ הוא בין השמשו' ואמאי לא יצא וקאמר זאת אומרת ספק קרא ק"ש חוזר וקורא הרי להדיא דסתמ' דתלמודי בירושלמי הוכיח דחוזר וקורא והיינו משום ק"ש דאורייתא וכתב דאז קשה לפ"ז למ"ד דסובר ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא הך ברייתא דנקט הקורא קודם לכן לא יצא מזה משמע להדי' בספק צריך עוד הפעם לקרות עיין:

והנראה לענ"ד לתרץ הנה מבואר דאזלינן בתר חזק' מעיקרא ובתר חזקה קמייתא ועיין בתשו' מהרי"ט ח"ב סימן י"א בלאה שנתקדשה לשמעון וכת אחת מעידה שהיתה קטנה בשעת קדושין ראשון וכת אחת מעידה שהיתה גדולה והישב מריש מס' נדה שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן הלל אומר מפקידה לפקידה וסוגיא דהתם משמע בין לשמאי בין להלל היכא דליכא רעותא לגופא אזלינן בתר חזקה קמייתא וכו' ומינה לנידון דדן אע"ג דאשה זו הרי גדולה לפנינו אמרינן העמיד דבר על חזקתו שהיתה בשעת קדושת ראובן בחזקה קמייתא וכו' ולפי הנ"ל יש לי לומר ג"כ פה הן אמת ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא דק"ש דרבנן וספק דרבנן לקולא אך אם הספק בקורא בין השמשו' שם הוא הספק אם קרא בעוד שהוא יום או בעוד שהוא לילה שם מוקמינן בחזקה מעיקרא שעד השתא יום היה והיה יום בשעת שאמר קריא' שאם והוי חזק' קמייתא בה"ג מחמרינן אפילו בספק דרבנן דיקרא עוד הפעם ונכון. (שוב מצאתי בספר ישועת יעקב סימן ס"ז ס"ק ב' שקאמר יש לי עיין דבין השמשות וכו' מיקרי אתחזק עיין שם שצידד לומר כהנ"ל.) אך שם מבואר בחזקה הכשיי להשתנות לא מקרי חזקה כגון בהאי קטנה שהוא יהיה בטוח גדולה לא מיקרי חזקה קמיית' לומר שהיה כאשר היה עד עתה כיון דמשתנה בטוח אמרינן דילמא כבר בעת הזה הי' משתנה:

ובאמת ראיתי במהרי"ט מהך סוף נזיר בנזיר ועושי פסח וכו' אמר לי' אביי שימש' ממיל' ערבי וכו' והנה ראינו על הענין גופא אמרינן דכיון דממילא ערבי לא אמרינן חזקה קמייתא ואם כן הכא נמי כיון דממילא ערבי לא שייך לומר חזקה קמייתא:

אבל ראיתי בשב שמעתתא שטען ע"ז הרבה ראיות של מהרי"ט דבה"ג כיון דעשין להשתנות לא מיקרי חזקה קמייתא ויעיין פרק י"א שם בירור להביא אבל ספק קטנות

עדיין לא הוחזק מעולם להיו' בן גדול בן ט' וכיון דמעולם לא היה בן ט' מוקי לה בחזקתו שעדיין אינו בן ט' וכן היחלנו שם עיין ולפי דבריו גם בה"ג יש לומר מוקמינן עוד בחזקה קמייתא דעדיין הוא יום כשאמר ק"ש וצריך עוד הפעם לומר ויהיה מזה ראיה ברורה דגם חזקה העשוי להשתנות בה"ג אמרינן אוקמי אחזקה קמייתא וממילא מיושב תמיהת הקוב"ץ לנכון כאשר ביארנו עד כה, אבל לפי מאי דתירצנו פה קושית הרשב"א עדיין התמוה חזרו למקומה דהרשב"א הקשה כאשר הקדמנו הא ע"כ איירי דגם אמת ויציב לא אמר דאם לא כן סרכא נקט ובטוח קרא ק"ש ואם כן קשה הוי ספק אמת ויציב ותירצתי דאיירי דאמר אמת ויציב וגם ק"ש אמר אלא שהספק הוא אם אמר ק"ש בזמנה אם כבר הוא יום או עוד ליל' ואמת ויציב בוודאי הוא אמר משכבר הוא יום ושפיר הספק: ולהנ"ל עדיין קשה אם ככה איירי בה"ג אוקמינן אף בדרבנן אחזקה קמייתא דוודאי לא הי' עוד יום וכאשר היה לפניו ואם כן בה"ג חוזר וקורא וכאשר ביארנו הברייתא דקודם לכן לא יצא דה"ט לא יצא אפילו בספק ועדיין צ"ע כל אלה:

אבל יש עוד תירוצים על קושית הרשב"א הנ"ל וכאשר תירץ הביאור מרדכי דאיירי דלא אמר אמת ויציב ולא קשה א"כ ליקרא ק"ש דתרווייהו אית ביה זה דווקא שייך בספק אם אמר אמת ויציב אבל אם אמר אמת ויציב זה לא שייך, ודבריו כינם דהרי חזינן בכל יום אף דאמרינן ק"ש מ"מ מחוייב לומר אמת ויציב וא"כ אמת ויציב בוודאי אמר ובק"ש כיון דספק הוא לא יחזור:

ולאחר העיון ראיתי דדברי ביאור מרדכי המה אמת וצדק וקושיות הרשב"א לא הבנתי כלל הא איירי באמת דלא אמר אמת ויציב וודאי והספק רק על קיש ולא שייך דיאמר ק"ש תמורת אמת ויציב הא לא אמר כלל אמת ויציב פה לא שייך דיפטר מחיובא מתיקן חכמים באמת ויציב. ומאוד צריך הבנה קושית הרשב"א דהקשה בשני אופנים רק האי ספק קרא ק"ש במאי קא מיירי והו"ל גם כן לומר ואי בטוח לא אמר אמת ויציב זה האופן ה"ג לא היזכר כלל ותמוה מאוד:

לכן נראה לענ"ד דהרשב"א סובר כתירץ הקוב"ץ אשר כבר הבאתי קושית הקוב"ץ למ"ד דסובר ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא איך יפרנס ברייתא תני הקורא קודם לכן וכו' אלמא אפילו מספק חוזר וקור' ותירץ הקוב"ץ וז"ל הגם דחזינא וודאי רמיא עליה לקרו' ק"ש מ"מ ספק זה מחשב כוודאי דחזקה עשה כרגילתו גל לקנות, ודמי קצת למ"ש הטו"ז ביו"ד סימן ס"ט באשה ששכחה אם עשתה הדחה מערב שבת ע"ש וכל זה שייך בספק אם קרא אבל בקרא קודם לכן דספקי' דממילא הוא ואתחזק חיובא אין ספק מוצא מידי וודאי וחייב לקרות מספק עיין ולהנ"ל יש לומר ע"כ לא איירי פה דוודאי לא אמר אמת

ויציב א"כ עדיין לא שייך פה להקל אף בספק דרבנן דכל טעמא דמקילין הוא משום ספק הרגיל וודאי עשה כרגילתו והרי חזינן דלא עשה כרגילתו דבכל יום אמר אמת ויציב עם ק"ש ופה לא אמר אמת ויציב אלא ע"כ מדלא אמר אמת ויציב ה"ה קיש נמי לא אמר וא"כ זה שסובר הרשב"א דע"כ לא איירי בה"ג בוודאי לא אמר דאל"כ בטוח שיחזור בספק ק"ש נמי אלא ע"כ דווקא דאיירי אחד משני אופנים או בטוח שאמר אמת ויציב או שמסופק נמי על אמת ויציב ויפה דברי הרשב"א עיין: ולתירץ הקוב"ץ ג"כ לא שייך תרוצו דאיירי בספק ק"ש ספק יום או ספק לילה הרי להנ"ל היחלט הקוב"ץ כיון דהוה ספק דממילא ואתחזק חיובא אין ספק מוצא מידי וודאי ורק בה"ג בספק אם קרא אז הוה ספק הרגיל כהנ"ל ובוודאי יש לומר דהרשב"א סובר כתירץ הקוב"ץ לכן הקשה כאשר הקשה: אך גם על תירץ הקוב"ץ צריך לי קצת עיון דהרי הא דהביא ראיה מסימן ס"ט מהטו"ז שם משמע אפילו בספק דאורייתא אמרינן כן יעיין שם סימן הנ"ל ס"ק כ"ח שכתב ואע"ג דהב"י סימן פ"ז כתב בשם רש"י ורמב"ם דס"ל אפילו בבישול יש אומר מן התורה מ"מ הוא קמן וכו' ועוד יש לתת טעם להיתר דודאי עשת' האשה כדרכה וכו' ומשמע מטו"ז הנ"ל אפי' בדאוריית' סמכינן על זה א"כ עדיין קשה גם באמת ויציב מדוע חתר וקרוא הא רגיל לעשו' כן וצ"ע, וצריך לומר דהגמ' פה סובר רק בדרבנן סברא הזה וצ"ע והנה על קושית הרשב"א עוד יש לומר לענ"ד דבר נאה עיין בספר ישועת יעקב סימן ס"ז שהוב' נסתפקת' אם יוצא י"ח הזכר' יציאת מצרים בהרהר אפי' למ"ד דסובר הרהר לאו כדיבור דמי ולמאי דקיימ"ל הרהר לאו כדיבור דמי והבאתי בזה דעת אחד מגדוליי שאינו יוצא ולהיות לבבי לא כן ידמה, והנה בש"ס מגילה דף י"ח זכור בפה או אינו אלא בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור אלא וודאי בפה הרי דלולא דכתיב לא תשכח רק זכור לחוד אמרי' זכור בלב וראיה זו כיונתי לדעת הגאון הנ"ל עיין, וגם השאגת ארי' מסכים בדבר הזה אך הישוע' יעקב רוצה להחליט דמהני הרהר ביציאת מצרים:

ובהיות כן אמרתי דבר נאה לתרץ הרשב"א הנ"ל שהקשה זה ספק קרא ק"ש במאי איירי וכו' וכו' ותרץ דלעולם במסופק בשניהם וה"ק ספק קרא ק"ש והיכא דמי כגון שמסופק גם כן אמת ויציב אם אמר אינו חוזר וקור' ק"ש אבל אם במסופק באמת ויציב אפילו יודע שקרא ק"ש חתר ואומר אמת ויציב דאמת ויציב דאורייתא ועיין ברשב"א שהיחלט כתירץ שני של תוס' והקשה הביאור מרדכי על הרשב"א דקשה עליו במאי שאוקמא הרשב"א גם הרישא במסופק באמת ויציב נמי לדבריו קשה לקושית התוס' הא איכא בק"ש תרתי עיין:

ולהנ"ל יש ליישב הרשב"א באופן הזה דאיירי בהרהר כבר קרא ק"ש בטוח דאנן קיימ"ל הרהר לאי כדיבור דמי ע"כ צריך לחזור ולקרות בפה ועל זה הוא מסופק אם קרא עוד הפעם בפה או לא וי"ל דהוא היה מהרהר נמי באמת ויציב וא"כ שפיר הספק רק על ק"ש דלענין יציאת מצרים יצא בהרהר כישועת יעקב וחדות ישועת יעקב:

ולאחר העיון בפשיטו' יש ליישב קושי' הרשב"א דהקש' אם אמר אמת ויציב הרי סרכ' נקנו בוודאי אמר עם ק"ש י"ל דאיירי בגוונא דהוא הי' מהרהר א"ש עם כל ברכותיה גם אמת ויציב רק בק"ש צריך עוד הפעם לקנו' דהרהר לאו כדיבור דמי ולענין אמת ויציב יוצא בהרהר וא"כ שפיר בטוח דאמר אמת ויציב וא"ת א"כ סרכא נקט אמת כן הוא כמו שאמר אמת ויציב בהרהר כן אמר ק"ש ולענין אמת ויציב כבר יצא ורק הספק על ק"ש אם אמר עוד בפה או לא וראי' לישוע' יעקב:

ואפשר באלה לתרץ דקדק שלי מדוע הביא פה דברי רב יהודא ספק קרא ק"ש בפ' קמא הו"ל למתני ולהנ"ל להכי הובא פה דרוצה להבי' תחל' השקל' וטריא של הרהר כדיבור דמי ולבי רב חסדא הרהר לאו כדיבור דמי וא"כ שפיר איכא גוונא כהנ"ל בספק קרא ק"ש ואיירי כבר קרא בהרהר עם אמת ויציב כדי שלא יהיה קשה קושית הרשב"א לכן הביא זה הדן אחר הסוגיא הרהר כדיבור דמי ודוק:

ולאחר העיון הי' נראה להביא ראי' ביציאת מצרים איני יוצא בהרהר כי ככה משמע שגירת הלשון של הגמ' ואפשר להכי כיונו לעיל דף י"ב אמר רב"ח מד"ר כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות יש לומר דכיון כל שלא אמר אמירה בפה דהו"א דיציאת מצרים די בהזכרה בלב לא יצא וקיימ"ל שצריך לאמור בפה שנאמר להגיד בבקר וכתב להדיא להגיד ע"כ צריך הגדה בפה ונכון. אבל דברינו לעיל לישועת יעקב שהיחלט דיצא אף בהזכרה הלב חזור בה והפוך בה:

הנה בענין ק"ש דאורייתא או דרבנן בש"ע סימן פ' הכריע להלכה דק"ש מן התורה וגם הרמב"ם והרי"ף והרא"ש סוברים כן דהכי משמע רהיטת הסוגי' בהרבה מקומות וראיתי בקוב"ץ גם מהירושלמי משמע כן דק"ש דאורייתא דגרס שם דף א' תני הקורא קודם לכן לא יצא ומקשה שם וקודם לכן לאו ספק הוא פי' דהא עכ"פ הוא בין השמשות וקאמר זאת אומרת ספק קר' ק"ש חוזר וקור' הרי להדי' דסתמ' דתלמוד' דירושלמי הוכיח מברייתא דחוזר וקורא והיינו משום דק"ש דאו' וכתב דצריך ליישב לפי"ז למ"ד דסובר ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא הך ברייתא דנקט הקורא קודם לכן וכו': והקוב"ץ רוצה לתרץ דזה המ"ד דסובר אינו חוזר וקורא ס"ל דאינו חתר וקורא בברכות משום ספק

ברכות להקל דהוא דרבנן וא"כ אינו רשאי לברך משום חששא דלא תשא את שם משא"כ הפרשיו' וודאי דצריך לקנותן דהוה ספק דרבנן באקבע איסורי ודמי למ"ש הש"ך ביו"ד סימן ק"י דאזלינן לחומרא והך ברייתא דקתני הקור' קודם לכן לא יצא מוקי לה דחייב לקרות הפרשיות אבל בלא ברכה דאין הברכות מעכבות ולמ"ד ספק קרא חוזר וקורא סובר ק"ש דאורי' ואפה בברכות קורא וכ"ש הרמב"ם בפרק ג' מהלכות ק"ש יעיין דבריו:
ולענ"ד דברי אלה אינם קיימים לפי תירץ הראשון של תוס' פה בד"ה ספק דהקשה התוס' הא ע"כ צריך לומר שהוא מסופק נמי מק"ש דאי לא אינו מן התורה כיון שהיזכר כבר יציאת מצרים בק"ש וא"כ הו"ל מספק לחזור לק"ש ותירץ תוספות דלעולם דמסופק בשניהם ואף עפ"כ ביותר תיקן באומר אמת ויציב עיין:
ולפי דברי הקוב"ץ הזה גם זה המ"ד דסובר בספק ק"ש דאינו חוזר וקורא ק"ש רק הברכות א"צ לחזור וע"כ צריך לומר עוד הפעם ק"ש ואם כן נשאר קושיות התוס' כיון בוודאי צריך לומר ק"ש עוד הטעם א"כ אית ביה נמי אמת ויציב וצ"ע:
ובלאו הכי צריך אני לדון על דבריו מדוע קאמר באמת ויציב מפני שהוא תור' הלא אסי' אי דרבנן אמת ויציב נמי קאמר עוד הפעם דדמי לספק איסור דרבנן דאיקבע איסורא כמו שהיחלט דעכ"פ ק"ש צריך לחזור ולקרות אלא בלא ברכות ועל אמת ויציב בא שייך עם ברכותי' דרק על קראת שמע תקנו הברכות וצריך עיון מאוד:
שוב לאחר כתבי זאת מצאתי בישועת יעקב שהוא מקשה על הירושלמי וז"ל יש לי עיון לפמ"ש רוב הפוסקים דבין השמשות דמוצאי שבת חשוב אתחזק איסורא כיון ביום שבת היה יום וכל זמן שלא נדע בבירור שכבר עבר היום הר"ז בחזק' שעדיין הוא כמקודם א"כ דילמא לכך אמרינן דהקורא בבה"ש לא יצא ידי חובתו וכתב וצריך לומר דאי נימ' קיש דרבנן לא מהני חזקה מעיקרא דבספיקא דרבנן אף היכא דאיתחזק איסורא אזלינן לקולא ודלא כדעת הרשב"א דמחמיר בספיקא דרבנן וכבר לעיל כתבתי בענין הנ"ל וברוך שכיונתי עיין והנה כיון דק"ש דאוריתא אף בספק קורא עוד הפעם עם ברכותיה יעיין רמב"ם וכסף משנה ויעיין בקוב"ץ שהביא תירץ בשם כהנ"ג דאף דרמב"ם סובר בטומטם ואדרוגנס על ספק לא מברך דווק' שהוא ספק בעיקר המצוה כגון טומטם אבל היכא דאיכא חיוב ברור כמו הכא גבי ק"ש וכן בספק נוטל לולב וכיוצא בו היכא דאתילד ספיקא בתר דאיכא חיוב' חייב לברך ברכה הראוי לכל דבר:
ובזה נראה לענ"ד לומר טעם נכון בפרק קמא סוף הפרק בתוס' בד"ה לאו לאתוי נהמא ופירש רב אלפס השת' דלא איפשט אזלינן לקול' אפילו פתח בחמרא וסיים בשכרא יצא ור"י היה אומר לחומר' דצריך לברך פעם אחרת ותמה הפ"י שם על הר"י הלא ספיקא

דרבנן הוא ולקולא ובספק ברכות למה מברכין ולהנ"ל נעלה אם שם אינו ספק בעיקר המצוה רק גם שם איכא חיובא ברור דצריך לברך על מה שנהנ' ברכ' הראוי לו ובה"ג דאיכא חיוב גמור חייב לברך אף אם מסופק אם בירך כראוי או לא ונכון וישר וכבר הלכו ראשונים ואחרונים בענין בירר ק"ש אי דאורייתא או לא עיין תשו' שאגת אריה סימן א' ועיין ח"ס בתשובה או"ח ואין להאריך:

חידושי בעז"ה נורא ואיום, אתחיל בסוגיא ולואי שיתפלל אדם כל היום: גמרא ור"י אמר ולואי שיתפלל אדם וכו' עיין תוס' ד"ה ורב יוחנן אומר ר"י דהלכה כר' יוחנן ודווקא בספק התפלל אבל ודאי התפלל לא תידע דהא מסתמא לא פליג אהא דאמר רב יהודא אמר שמואל בסמוך וסבר שהתפלל פוסק וכו' וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו עיין. תמהתי על תוספות מה בעי התוספ'. בזה דהובא ובן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו הלא תוס' רק רוצה להביא דלא פליג אהא דאמר רב יהודא אמר שמואל ונזכר שהתפלל פוסק ומוכח מהך דוודאי התפלל לא או דהו"ל לתוס' להביא וכן אם לא יוכל לחדש דבר כאידך מימר' דשמואל אבל גם זה לגא צורך הוא דלא על חידוש אנו קיימינן ולמה להביא וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו ואפילו מילת וכו' לא נאמרי והנראה לענ"ד דהנה לכאור' ג"כ הקשתי על תוס' האיך יוכל לומר על ר"י וודאי התפלל לא הא רבי יוחנן בפירוש קאמר והלואי שיתפלל אדם כל היום כולו וא"כ אם יתפלל כל היום בוודאי כוונתו בוודאי התפלל דיתפלל כל היום על ספק לא שייך והלואי שיתפלל כל היום ועיין בפ"י שמתמה כן וע"כ הנראה לע"ד לפ' מה שמצאתי בר' יונ' דגם ר"י שקאמר והלואי שיתפלל כל היום כולו היינו דווק' ע"י חידוש וזה שפיר שייך הלואי שיתחדש תמיד דבר בתפלתו ויתפלל כל היום וממיל' י"ל ככה מובן כמו שהביא ברבינו יונה באם לו ספק אם התפלל יתפלל אח"כ עוד הפעם דאין לך חידוש גדול מזה והיינו ע"י שמתפלל וודאי אבל בוודאי התפלל בלא חידוש גם ר"י מודה דאל יתפלל עוד הפעם: ולזה נראה לע"ד לאחר שסיים בתוס' דלא פליג אהא דאמר ר"י אמר שמואל נזכר שהתפלל פוסק וא"כ לפ"ז יהי' קשה אם לא מחולק איך קאמר והלואי שיתפלל כל היום וע"כ צריך לפרש דווקא אם יוכל לחדש כוונת רבי יוחנן לזה הביא התוס' מיד וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו גם זה מודה ר"י דיתפלל עוד הפעם ולפי"ז שפיר דלא פליגי והא דקאמר שיתפלל כל היום היינו אם יוכל לחדש ודוק היטב:

שוב מצאתי גם בפ"י שהוא מפרש דווקא ר' יוחנן ביוכל לחדש דבר יעיין היטב ובזה עולה לע"ד המשך דברי התוס' ג"כ וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו כאשר ביארנו ודוק:

וראיתי להמרדכי שהביא ג"כ כשיטת התוס' וז"ל ונראה דהלכה כרבי יוחנן ודווקא בספק התפלל אבל וודאי התפלל לא דהא מסתמא לא על אהא דאמר רב יהודא אמר שמואל היה עומד בתפלה ומכר שהתפלל פוסק ע"כ. אבל לא הביא עוד הא דהביא תוס' וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו כי לכאור' ללא צורך הוא אבל כאשר ביארתי פה ע"כ זה שייך לענין ודוק:

אבל ראיתי אחר רואי במרדכי מרדכי שכתב שזה שיטת התוספות וביאור מרדכי מפרש דתוספות רק קאי ומפרש דר"י באמת קאי אספק שכתב ומשמע מדבריה' בספק התפלל יוכל להתפלל חוב' ואין צריך להתנות וכו' שהרשב"א כתב כן רק אליבא דרבינו האי לדידיה מיירי הך דר"י כשמחדש דבר שע"ז כתב הרר"י דהיכא דספק לו אם התפלל ג"כ לא גרע משאם מחדש דבר ע"כ לדידיה כמו בשאם מחדש דבר לרבינו האי היינו בנדבה דווקא ע"כ גם בספק התפלל דווקא בנדבה וע"כ צריך להתנות אבל לתוספות מהני ספק בלי תנאי ובהכי א"ש מה שהביא הטור שיטת ר"י ושיטת ר"ה ונסתלק קושיו' הב"י שכ' ח"ל שכיון שלענין הדין שווין הן ותימא על רבינו וכ':

והנה מהביאור מרדכי משמע דתוס' מפרש דר' יוחנן לא קאי כלל על וודאי אלא רק על ספק ור' יוחנן דמתיר שיתפלל כל היום היינו מספק יתפלל אבל וודאי לא, ולפ"ז מסיים נמי עוד נ"מ דלר' יוחנן לא מהני חידוש ביחיד לפי פירש התוס' ורק לגבי שמואל דמהני חידוש איירי בציבור ודווקא עם הציבור מהני חידוש דלגבי הא אמרינן יחיד לגבי ציבור כלא התפלל דמי אבל ביחיד לא אבל לרבינו האי דמפרש דברי ר' יוחנן מיירי בחידוש ור"י ביחיד ש"מ דאפילו ביחיד ע"כ מהני חידוש ויש עוד נ"מ בין שיטת ר"י לשיטת רבינו האי. עכ"ל ב"מ:

והנה באמת אם כן הוא כאשר פתר ביאור מרדכי דלא מהני לר"י חידוש ביחיד א"כ קשה לי מה הביא התוס' פה וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו הא רבי יוחנן לא מיירי כלל מחידוש ומה בעי התוס' בזה שהביא כלל ואי כתירצינו שתירצנו הלא לביאור מרדכי הפירש בתוס' דר' יוחנן איירי מספק ולא מיירי כלל מחידוש והן אמת כאשר הובא במרדכי אינו הביא כלל זה וכן אינו יוכל לחדש:

וראיתי לקמן בתוס' ד' כ"ט ד"ה מפני שיוכל לאמר' דהקש' התוס' שם והא דאמר לעיל הלואי שיתפלל אדם כל היום היינו דווק' ספק התפלל אבל וודאי אוקמינן לעיל שפוסק ראינו מהך תוס' להדיא דמשמע בביאור מרדכי שתוס' קאי רק על ספק דהיינו ר"י קאי רק על ספק ומאוד צריך עיון להרבינו יונה הו"ל לתוס' לפרש ולומר היינו דווקא בחידוש: אבל אעפ"כ נראה לדידי לפרש דתוס' איירי כמו שפי' רבינו יונה דר"י באמת

קאי על וודאי דקאמר והלואי שיתפלל אדם כל היום ודווקא על חידוש וא"כ ממילא מחולק גם על זה בספק התפלל דיתפלל עוד הפעם דאין לך חידוש גדול מזה:
ובמה שקאמר התוס' לקמן דווק' ספק התפלל קאי הפירש על זה לר"י דווקא ספק התפלל בלא חידוש והיינו זה הוא החידוש בספק היינו דווק' בספק התפלל או בוודאי התפלל בחידוש כן הוא כוונ' תוס' לקמן:
ואנכי כשאני לעצמי פירשתי עוד הפעם פי' בדברי התוס' פה דהובא ג"כ זה וכן אם יוכל לחדש דהנה ראיתי ברבינו יונה שהקשה על הברייי' הי' עומד בתפלה ומכר וז"ל וא"ת לפי פירושים שאנחנו מפרשים דברי רבי יוחנן בחידוש אמאי צריך להפסיק אחר כך והלא יוכל לחדש דבר וכו' וי"ל דכי אמרינן שהחידוש מועיל ה"מ כשמתחיל מתחילה לדעת כן אבל כשהתחיל מתחילה על דעת חובה אין חידוש מועילו לו אח"כ לפיכך פוסק:
ולכאורה מאוד נפלאתי לדעת רבינו יונה דמקשה כן לפי פרושינו שהוא מפרש דברי רבי יוחנן בחידוש הלא בפשיטות קושית רבינו יונה הוא קשה הא מוכח לקמן אמר רב יהודא אמר שמואל התפלל ונכנס לבהכ"נ ומצא ציבור מתפללין אם יוכל לחדש בה דבר יחזור ויתפלל וע"כ ראינו דחידוש מהני לחזור ולהתפלל ויהי' קשה רב יהוד' אמר שמואל בעומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפילו באמצע ברכ' אמאי צריך להפסיק והלא יוכל לחדש בה והא ראינו דבחידוש מועיל להתפלל עוד הפעם:
אבל יש לומר מפה לא מקשה הרבינו יונה. דיש לומר דווקא פה איכא תרתי לטבותא דהוא היה מתפלל ביחיד ואח"כ בא לציבור דהג' בלאו הכי רוצה לומר כמאן דלא צלי דמי לגבי רבים, ויש לומר בה"ג יחיד לגבי ציבור בחידוש מהני וכמו שביאיר הביאור מרדכי אשר הבאתי דלשיטות התוס' דמהני חידוש דווקא בציבור אבל ביחיד לא אבל לר"י מקשה שפיר כאשר ביאור הרבינו יונה דר' יוחנן בחידוש איירי ור"י איירי אפי' ביחיד לגבי יחיד דע"י חידוש חוזר ומתפלל וא"כ לפ"ז קשה מימר' הי' עומד ומתפלל דפוסק אפי' באמצע ברכ' ולמה פוסק הא לר' יוחנן אפילו ביחיד מהני חידוש וא"כ לר"י קשה מדוע פוסק אף שהוא בחידוש הא לר"י מהני חידוש אפילו ביחיד:
ומכל אלה מוכח לר' יונה דמתרץ היכ' מהני חידוש דייקא אם מתחילה עומד לכך מיד לחידוש אבל כשהתחיל מתחילה לדעת חובה אין חידוש מועיל אח"כ, ולפ"ז יש לומר פשט בכוונ' התוס' דקאמר התוס' תדע דווקא בספק דאמר ר"י א"ש בסמוך ונזכר שהתפלל פוסק וא"כ אם רבי יוחנן לא פליג דפוסק אז קשה האיך קאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום וע"כ צריך לתרץ כאשר ביארנו זה דווקא בחידוש וא"כ קשה אם בחידוש

אפילו יחיד יוכל להתפלל אם כן עדיין קשה קושית רבינו יינה למה קאמר היה עומד ומתפלל בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק למה פוסק הלא יוכל לחדש בה וצריך לתרץ בה"ג כשהתחיל מתחילה לדעת חובה לא מהני החידוש כתירץ רבינו יונה וזה שרוצה התוס' שקאמר ונזכר שהתפלל פוסק וכו' וכן אם יוכל לחדש בה דבר בתפלתו כוונת התוס' וכן נמי פוסק גם אם יוכל לחדש דבר בתפלתו היינו בזה הענין שאיירי רב יהודא א"ש בנזכר שהתפלל דפוסק בה"ג אף אם יוכל לחדש בה דבר ואז שפיר מתרץ רבי יוחנן ושפיר דלא פליג על זה רב יהודא אמר שמואל כהנ"ל ויש לומר דזה דנקט תוספות וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו קאי על מה דסיים וכן אף אם יוכל לחדש דבר בתפלתו סובר רב יהוד' אמר שמואל בזכר שהתפלל שמתחילה לדעת חובה דפוסק ובזה נעלה הכל ודוק היטב מאוד:

ומה שאמינא אנא ליישב ג"כ הביאור מרדכי שמפרש תוס' דר"י לא קאי על חידוש כלל אלא על ספק וביחיד לא מהני חידוש אלא דווקא בציבור, ולפי זה קשה מה זה דהביא התוספו' וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו, ולהנ"ל יש לפרש דבריו הקדושים ככה הפירש וכן אם יוכל לחדש בה דבר נמי הדין דאינו פוסק וקאי על רב יהודא א"ש דאמר דפוסק וכן אם יוכל לחדש בה דבר כוונת התוס' דפוסק וכן סובר ר' יוחנן נמי והיינו תוס' לשיטתו לביאור מרדכי דמפרש דר' יוחנן רק קאי על ספק וחידוש לא מהני לדידי' בוודאי התפלל וא"כ בפשיטות צריך לתרץ הא דקאמר לקמן רב יהודא אומר שמואל דחידוש מהני וע"כ כוונת התוס' דרבי יוחנן לא מחלק על רב יהודא אמר שמואל והוא מפרש בפירוש לקמן דחידוש מהני וע"כ צריך לומר דהוא איירי לקמן בציבור אבל ביחיד גם ר"י א"ש מודה דלא מהני חידוש וכן ר"י רק קאי על ספק כי על וודאי א"א דמהני דאפילו ע"י חידוש לא מהני ביחיד. וזה שנקט התוס' וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו וקאי אשלפניו דסיים דמסתמ' לא פליג אהא דאמר ר' יהודא א"ש בסמוך וזכר שהתפלל פוסק וכו' וכן אם יוכל לחדש דבר בתפלתו ג"כ סובר ר"י אמר שמואל דפוסק דביחיד לא מהני וכיון שלא מחולק על זה גם כן ע"כ ר"י רק איירי בספק ולא בוודאי כלל ואפילו ע"י חידוש לא איירי והבין ככה כוונת התוס' לדעת ביאור מרדכי ולדעתי הקטן ודוק:

רש"י ד"ה והן שיגמור את הברכה באחת מן הברכו' שטעה וכו' מה בעי רש"י בזה, והנרא' לענ"ד לאפוקי מסברת הר"ר אשר מלוניל הובא ברבינו יונה דוק ותבין:

עיין ברבינו יונה בד"ה היה עומד בתפלה שכבר הבאתי שהקשה לפי פרושינו שאנחנו מפרשים דברי רבי יוחנן בחידוש אמאי צריך להפסיק אחר כך הלא יוכל לחדש בה

דבר ומאוד אני תמה על רבינו יונה שהיחלט בקושיא והקשה והלא יוכל לחדש בה דבר משמע שתמיד ביכלתו לחדש בה דבר והלא לקמן בדברי ר"י א"ש רק קתני התפלל ונכנס לבהכ"נ ומצא ויוכל לחדש בה דבר משמע דווק' אם יוכל לחדש ואין ביכלתו תמיד לחדש והאיך קתני הרבינו יונ' והלא יוכל לחדש בה דבר דמשמע דתמיד יוכל לחדש דבר, והנראה דהנה ראיתי בטור להקשות על הגמרא דנקט אם יוכל לחדש בה דבר ת"ל וא"א ז"ל כתב לא ברירי לי שפיר פרושי' דהאי מילתא כי מי הוא זה שאינו יוכל לחדש דבר א' מכל הברכות לרפואה או לפרנסה או לתלמוד:

והנה קשה על הגמרא] האיך נקט אם יוכל לחדש בה דבר הלא אין מי שלא יודע לחדש כטור הנ"ל, והנראה לענ"ד דתליא ברב הונא לקמן דאמר ר' הונא הנכנס לבהכ"נ ומצא ציבור שמתפללין אם יוכל להתחיל ולגמור עד שלא יגיע הש"ץ למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל וכן מימרא דריב"ל אם יוכל להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל וא"כ שפיר איכא גוונא דאינו יוכל לחדש דבר דהיא מצא ציבור שמתפלל ואם כן באופן הזה יוכל להתפלל עם הציבור עד שלא יגיע למודים אם יוכל לגמור וא"כ יוכל להיות אם יחדש דבר בתפלה אז לא יגמור תפלתו עד שיגיע למודים או לקדושה ובה"ג לא יתפלל ושפיר איכא גוונא בזה הענין שנקט בגמ' במצא ציבור מתפללין דלא יובל לחדש כהנ"ל ודוק היטב: ולזה נראה לענ"ד סמיכת הגמרא שני המימרו' הללו מיד שסיים הגמרא מאותו ענין דמצא ציבור שהתפללו אם יוכל לחדש בה דבר ועד שעשו צריכה מיד אחר זה בא רב הונא לומר הנכנס לב"ה מצא ציבור שמתפללין אם יוכל להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ן למודים וכו' דזה הוא מפרש טעמא מדוע לא יוכל לחדש בה דבר כהנ"ל ודוק היטב:

ובהיות כן יש לי לומר יחיד שמתפלל תמיד ביכלתו לחדש דבר בתפלתו כדברי טור מי לא יוכל לחדש לרפואה או לפרנס וא"כ שפיר הרבינו יונה דקאי על יחיד היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל דפוסק דאיירי ביחיד דככה משמע בה"ג שפיר מקשה הרבינו יונה למה פוסק הלא יוכל לחדש בה דבר שפיר מפשט פשיטא ליה דיוכל לחדש בה דבר ודוק היטב:

ואפשר גם לקמן בדף כ"ט דהקשה המג"א סימן ק"ז סק"ד מגמרא הנ"ל על הטור העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ופירש רבה ור"י כל שאינו יוכל לחדש בה דבר והתם יוכל לתרץ כטור עיין:

ולהנ"ל גם זה יוכל לתרץ באופן הזה דמאחר כל כך לבוא לבית הכנסת עד שלא יוכל לחדש דבר והיינו שצריך למהר לבוא למודים או לקדוש' באופן הזה ואף כר' זירא יוכל

בה"ג לפרש אף שהוא בא מאוחר אפשר שהוא יוכל כל כך למהר בתפלתו אלא דורסתרנ' דמטרידנא ונכון:

ועל דברי טור תמהתי שקאמר מי לא יוכל לחדש הרי מוכח מר"ז לקמן דקאמר אנא יכילנא לחדש בה דבר מילתא ומסתרנ' דמטרידנא אלמא דאפי' רב זירא מתירא לחדש דילמא מטרידנא ולפ"ז שפיר דשייך דלא יוכל לחדש דילמא מטרידנא וצ"ע:

ולפי דעת הרבינו יונה שמתרץ בה"ג בעומד בתפלה ונזכר לא מהני אפילו חידוש קשה על הצריכתא דקאמרינן ואי אשמעינן הכא משום דלא אתחיל בה הא בפשיטות יוכל לתרץ דאשמעינן בעומד בתפלה בה"ג לא מהני חידוש שוב מצאתי במשנה למלך שהקשה כן ועיין שם בארכות:

הרי"ף הביא פה כל המימרא דכל כתבי אמר ריב"ל כל העונה איש"ר בכל כחו קורעין לו גזר דינו, ועיין ברבינו יונה שמפרש מפני שיש בני אדם שאין הכוונה שלהם מתעורר אלא ע"י הכח וכו' ולע"ד נראה לפרש מילת בכל כחו עפ"י מחבר באורח חיים סימן ה' דקאמר ובהזכר יכוין שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכוחת כולם, הה כוונת הגמרא כל העונה אמן והש"ר דהיינו ככה כיון בכל כחו דייקא בכל ובכל הוא כחו של הקב"ה שהוא הבעל הכחות כולם בה"ג קורעין לו גזר דינו מאחר שמכוין כוונה הראוי שהקב"ה כח של כל הכחות והבין:

ועוד על פי מוסר ביארתי כל העונה וכו' היינו יש שמי בעת נעורו עוד עמו בכל גבורות וכחות אז לא יענה אמן רק בעת זקנה שכבר ראה שהילך וחסר בימי הרידה אז צועק אל ה' אבל אז הוא כבר מאוחר הרבה ולכן כל העונה אמן בכל כחו בעוד שכל כחו עמו אז בטוח קורעין לו גזר דינו והבן:

עוד יש לומר כל העונה א"מ"ן זה א"ל מ"לך נ"אמן בכל כחו היינו בכל הוא כחו של הקב"ה מלך מלכותו בכל הוא ועונה אל מלך נאמן קורעין לו גזר דינו לגודל האמונה:

דף יז:

גמרא רב יהודא אומר מברך לפניה וכו' והאמר רוב"ל מניין לבעל קרי הקשה הצל"ח לפי דעת המקש' כאן דסובר ריב"ל דטביל' ב"ק לדברי תורה הוא מן התורה א"כ קשה איך נמנו טבילת בעל קרי לעשר תקנות שתיקן עזרא ובמסכת ב"ק דף פ"ב הקשה הגמ' טביל' לב"ק מן התור' הוא ומשני דאוריי' לתרומ' ולקדשי' ואתי עזרא ותיקון אפילו לדברי תורה וגם תוס' שם הקשה בקושיא הא דרש בפ' מי שמתו מדכתיב והודעת לבניך ותירץ אסמכתא בעלמא הוא והכא עזרא תיקן וזה ניחא למסקנא דכאן אבל המקשה

כאן שהקשה על ר"י הרי שסבר דדרשה גמורה הוא קשה וכי לא היה בקי ב"י תקנות שתיקן עזרא:

והנראה לענ"ד לתרץ דהנה ראיתי לקמן בגמרא ע"ב שמחלק הא דבעי מ' סאה היינו לאחרי' ללמוד לאחרים והא דסגי בט' קבין היינו רק ללמוד לעצמו יעיין וכו'. ויש לומר סברה לענ"ד הא דמוכח מדאורייתא דבעי טבילי' לקרי היינו דווקא ללמוד לאחרי' דהא האי קרא דוהודעתם לבניך ללמוד לאחרים איירי אבל ללמוד לעצמו לא צריך טבילה ובכן יש לומר דאתי עזרא ותיקן אפיל ללמוד לעצמו נמי צריך טבילה ובכן לענ"ד שפיר מקשה הגמרא על רבי יהודא דאמר מברך לפניה למימרא דסבר רב יהודא בעל קרי מותר בד"ת והאמר ריב"ל מניין שנאמר והודעת וע"כ מוכח מריב"ל דמדאורייתא אסור בעל קרי וא"כ ע"כ צריך לומר א"כ מאי תיקן עזרא וצריך לומר עזרא תיקן אפילו לעצמו ושפיר הקושיא על רב יהודא אף רב יהוד' איירי לעצמו מ"מ כיון דמוכח דצריך טבילה לדברי תורה ע"כ צריך לומר דמדאורייתא ללמוד לאחרים ועזרא הוסיף ותיקן אף לעצמו וא"כ קשה מתקנת עזרא על ר"י וכי רבי יהודא מחולק על תקנת עזרא שהוא פשט בכל ישראל ומתורץ קושית הצל"ח:

ועיין בפנ"י שכתב וליכא למימר דהשתא ס"ד דריב"ל לית ליה תקנת עזרא כלל דבה"ג כתב התוס' שם בפרק מרובה אליבא דרב יהודא ב"ב ע"ש אלא בסוגיא דהכא א"א לפרש כן דהא לקמן מקשה הש"ס בפשיטות ונחזי עזרא היכן תיקן והיינו ע"כ שדבר פשוט הוא ומצוי שאפילו התקנה בפרטי התקנה היה דבר ידוע לכל וא"כ האיך קאמר ששום תנא או אמור' יסבור שלא תיקן עזרא כלל טבילה לבעל קרי יעיין היטב בפנ"י בד"ה בגמרא פסק וא"כ שפיר לפע"ד י"ל כהנ"ל אף שר"י איירי לעצמו שפיר מקש' הגמרא אבל לאחר שמתרץ הגמ' דזה הדרוש הוא רק אסמכת' י"ל שפיר עזרא תיקן לאחרים אבל לא לעצמו ומתורץ דרב יהודא איירי לעצמו, ובזה נראה לענ"ד מתוקן היטב קושית סמיכת חכמים שהקשה תימא דילמא רב יהודא סבר כדאמרן וסובר דווקא לאחרים צריך טבילה דהא האי קרא והודעת לבניך ללמוד לאחרים קאי ובזה דווקא צריך טבילה משא"כ לעצמו אין צריך טביל' כלל ולהנ"ל מאוד מתורץ דע"כ בקושית הגמרא הוא מובן מעצמו נמי מה הוסיף עזרא בתקנה וע"כ צריך לומר באמת מן התורה רק ללמוד לאחרים ועזרי' תיקן אפילו לעצמו צריך טביל' וא"כ שפיר קושית הגמ' מתקנת עזרא על ר"י דאפילו לעצמו תיקן עזרא צריך טבילה ודוק:

אך לפ"ז עדיין נשאר קושית הפנ"י בתקפ' דהנה הפנ"י הקשה דלפי' רש"י ותוס' במשנתינו דהא דקאמר הת"ק ואינו מברך איירי בהרהר וא"כ פשיטא דלישנא דמתני'

דר"י דאמר מברך לפניה ולאחריה איירי בהרהר שהרי הדיבור לא נזכר במתני' כלל וא"כ קשה מאי מקש' פה ריב"ל דקאמר דצריך לבעל קרי טבילה מן התורה היינו ע"י דיבור להוציא בשפתיו דילפינן מסני ומסני גופ' לא אשכחן דאסור להרהר אלא להוצי' בשפתיו ובפרט פסוק והודעת לבניך שהוא בוודאי ע"י דיבור ולפי זה שפיר יש לומר דר"י אתני ליה ריב"ל רק הוא היתר להרהר יעיין ומתרץ הפנ"י דא"כ קשה אם הכא דרשה גמורה א"כ מאי תיקן עזרא וצריך לומר דרשה גמורה הוא רק לענין דיבור ואתי עזרא והוסיף לתקן נמי בהרהר אסור ושפיר מקשה מתקנת עזרא על ר' יהודא יעיין היטב:

ולהנ"ל עדיין קשה דילמ' בתורה רק הדרש ללמוד לאחרים ואתי עזרא והוסיף אף ללמוד לעצמו צריך טבילה אבל דווקא אם הוציא בשפתיו אבל בהרהר באמת מותר וא"כ מאי מקשה לר"י הא לר"י רק בהרהר איירי וצ"ע, וצריך לומר כתירץ ראשון של פ"י שסמך על ברייתא לקמן דקתני להדיא ר"י אומר יצא בשפתיו:

ואף מרש"י לקמן כ"ב ע"א ד"ה אלא לאו ר"י דנקט ואי לר"י לית לי' תקנת עזרא למה לי לאשמעי' וכו' משמט מרש"י דר"י יוכל לחלוק על תקנת עזרא ודלא כפנ"י אבל כאשר ביארתי פה זה נמי ניחא דר"י באמת סובר תקנת עזרא רק ללמוד לאחרים אבל פשט ללמוד לעצמו פטור מן הטבי'ל וברייי' איירי ללמוד לעצמו:

דף יח:

גמרא ולית הלכתא כוותיה עיין רש"י דכי היכ' דלעצמו בנתינה לאחרים נמי בנתינה אי נמי דקיימ"ל כר"י בן בתירה היינו דלא צריך כלל וכלל וגם תוס' בזה עמד ועיין במחבר סימן פ"ח דאח"כ בטלו אותה תקנה והעמידו הדבר על הדין שאף הבעל קרי מותר בדברי תורה ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ורחיצה דט' קבין וכן פשט המנהג, והנה דעת הרבה הקדמונים הא דקאמר הש"ס פה בטלה לטבילת בעל קרי דווקא טבילה בטלו אבל הטלת ט' קבין צריך והטור הביא זה וכתב דהטעם נהגו להקל שאפילו ט' קבים אין צריך להטיל עליו וראיה ברורה לדבר זה מירושלמי במסכת יומא חמשה דברים שאסור ביום ביוה"כ וחשב רחיצה ותשמיש המטה וכו' ואקשינן עליו כיון דאסרו רחיצה ממילא ה"ה אסור תשמיש המטה דהרי צריך טבילה לקרי ומשני במקום שלא נהגו לטבול לקריו מזה משמע דאף ט' קבין אינו צריך דאל"כ עדיין תיפוק לי' כיון דאסור ברחיצה ממילא אסור בתשמיש דהרי צריך הטלת ט' קבין אף במקום שלא נהגו לטבי'ל קרי עכ"ל הטור המובן בתוכו:

והי' במחיצתי שאולה ס' הנחמד ישועת יעקב וראיתי בו שמתרץ את אלה לפי מנהגם ט' קבים צריך וקשה קושית הטור הא מהך מוכח דלא צריך וקאמר דלכאורה קשה הא

דדייק בירושלמי דאיך אפשר לשמש מטתו ביום הכפורים דהא אסור ברחיצה דהרי קיימ"ל טובל ביוה"כ כמבואר ברייתא סוף יומא דלכ"ע עד אחר המנחה טובל והולך ואמנם כוונת הירושלמי דדווקא באם ראה כבר קרי ביוה"כ התירו לו טבילה כדי שיוכל להתפלל או משום טבילה בזמנו אבל פשיטא דלכתחיל' אסור בתשמיש המטה משום שלא יצרוך לטבול עצמו ביוה"כ, ואמנם עדיין קשה דהוצרך משנתינו לאשמעינן איסור תשמיש באם כבר הוא בעל קרי ובלא"ה ע"כ צריך טבילה והתירו לו הטבילה כדי שיוכל להתפלל או משום מצות טבילה והו"א דמותר בתשמיש ג"כ כיון דהתירו לו טבילה בלאו הכי וקמ"ל דגם תשמיש מהני עניין דאסרי חכמי' ואסור, אמנם המעיין היטב בירושלמי שם הביא מחלוקת אמוראי דחד אמר עזרא לא תיקן רק לתשמיש המטה אבל רואה קרי לאונסו פטור וחד אמר אפילו רואה קרי לאונסו צריך טבילה וא"כ שפיר הקשה דאי נימא דרואה קרי לאונסו צריך לטבילה אם כן שפיר קשה כיון דאף שראה כבר א"צ לטבילה איך ישמש מטתו דע"ז צריך טבילה ויוה"כ אסור בטבילה והנה הטעם לחלק בין ראה קרי לאונסו ובין תשמיש משום דעיקר הטעם הוא דאסמכו אקרא שנאמר בסיני שהוי צריך טבילה כשהזקיקו לנשותיהן אבל רא' קרי לאונס' לא מצינו שהצריכ' אותה טבילה ואמנם אחר שבנילוהו לטבילת קרי ותקניהו ט' קבין פשיטא דאין חילוק בין רואה קרי לאונסו או לרצונו כיון דלא נסמך על קרא דסיני אין חילוק ביניהם, ומעתה אתי שפיר לישנא הירושלמי אחר שבטלוהו הטבילה ונשאר ט' קבין בין לאונס ובין לתשמיש המטה וא"כ יש נ"מ לאיסור תשמיש אף למי שראה כבר לאונס עיין עכ"ל ישועת יעקב ודבריו דברי טעם:

אך לדידי דבריו צריכי' עיון הרי מבואר שם בירושלמי דהקשה אדריב"ל דאמר אין קרי אלא לתשמיש פתר לה בשימש מטתו מבעוד יום ושכח ולא טבל והיינו זה צריך טבילה ביום הכפורים וא"כ עדיין קשה מאי מקשה הירושלמי דילמא לעולם אירי דלא בטלה טבילה לקרי וכפתר לה בשימש מטתו מבעוד יום ושכח ולא טבל א"כ ה"נ יוכל לתרץ בה"ג והו"א כיון דצריך בלאו הכי לטבול ביוה"כ משום תשמיש של ערב יום הכפורי' הו"א דמותר בתשמיש המטה וצריך לאשמעינן במתניתן דתשמיש גופא אסור ומאוד צ"ע, ובדברי ישועת יעקב הנ"ל מתורץ לי קושיא א' גדולה ירושלמי הנ"ל דירושלמי מתרץ דהא דקתני במתני' תשמיש המטה תפתור במקום שאין טובלין ואם כן ראינו דע"כ הא דקתני ואסור תשמיש המטה דאירי במקום שאין טובלין דאלו במקום שטובלין לא צריכה למתני כלל תשמיש המטה, ולפי"ז קשה לי מאוד מה שהביא הירושלמי אחר כך רבי יעקב בשם ריב"ל אין קרי אלא מתשמיש הט' (היינו שצריך טבילי' אלא

ע"י תשמיש המטה שבא לו) והא תנינא יוה"כ אסור באכילה וברחיצה וכו' ותני עלה בעל קרין טובלין כדרכן בצנע' ביוה"כ לית הדא פליגו אדריב"ל דריב"ל אמר אין קרי אלא מתשמיש המטה פתר לה בתשמיש מטתו ובעוד יום ושכח ולא טבל וכו': ובהיות כן יש לי לדייק הא כיון דאמר ותני עלה משמע דקאי על מתני' והנה הירושלמי ע"כ תירץ לפניו דאיירי במקום שאין טובלין לקרי וא"כ איך שייך לומר ותני עלה בעל קריין טובלין כדרכן הא מתניתן איירי לאחר שבטל תקנת עזרא ואיך שייך ותני עלה בעלי קריין טובלין כדרכן בצנעה הא לא צריך טבילה לבעלי קריין דמתני' דנקט ע"כ איירי במקום שאין טובלין לקרי דאל"כ למה לי למימר דאסור בתשמיש המטה תיפוק ליה משום דאסור ברחיצה אלא ע"כ צריך לומר תפתר במקום שאין טובלין היינו לאחר שבטלו תקנ' עזר' וא"כ איך שייך לומר תפתור במקום שאין טובלין וא"כ איך תני עלה בעלי קריין טובלין כדרכן הא מתני' איירי אחר שבטלו טבילה לבעלי קריין, ולפי דברי ישועת יעקב מאוד נעלה הא רק בטלה טבילה במ' סאה אבל ט' קבין עדיין נשאר וא"כ שפיר דתנן עלה בעל' קריין טובלין כדרכן דייק' כדרכן דרך טבילתן בט' קבין אפילו ביוה"כ, ובזה לענ"ד מדוייק שפיר מילת כדרכן דאל"כ מיותר הוה ליה למימר בעלי קריין טובלין ביוה"כ ולהנ"ל ניח' כדרכן היינו דרך טבילתן בט' קבין אבל לריב"ל קשה הא אמר אין קרי אלא לתשמיש דלא שייך טבילה כלל אפילו ט' קבין לא שייך מדנקט אין קרי אלא לתשמיש ושפיר מקשה ונכון בשלמא תירץ שני שפיר עולה דמתני' איירי קודם תקנת עזרא וא"כ יש לומר זה דתני עלה כבר הוא לאחר תקנת עזרא דצריך טבילה אז לאחר תקנת עזרא תני עלה על זה המתני' אבל ותני עלה בטוח קאי על מתני' כמבואר בסוגיא כל תני עלה הוא התוספתא שנוספה על המתני' ואם כן לתירץ א' של ירושלמי קשה, ובתירץ ישועת יעקב מאוד נעלה ודו"ק היטב:

ומה שנראה לדון על דברי ישועת יעקב מה שהוא מפ' דהו' מקשה על ירושלמי שהבאתי דלכאור' קשה האיך שייך דאסור תשמיש משום רחיצה הא בעלי קריין מותר לטבול ביום הכפורים וקאמר זה דווקא בדיעבד אבל לכתחילה בוודאי אסור לשמש המיט' כדי שיטבול למחר וכתב ואמנם עדיין קשה דהוצרך משנתינו לאשמעינן איסור תשמיש באם כבר הוא בעל קרי ובלאו הכי ע"כ צריך טבילה והותר לו הטבילה כי אם כבר ראה קרי אז מותר הטבילה וא"כ הו"א דמותר לתשמיש גם כן התירו לו הטביל' בלאו הכי קמ"ל דתשמיש אסור מ"ה עליון:

ולענ"ד הרי מוכח פה בגמ' דאסיק רבא ולא אמר רבא עזרא תיקן לבריא המרגל מ' סאה ואתי רבנן ותקנו לבריא לאונס ט' קבין מר סבר וכו' וא"כ מרבא פה מוכח וכן

קיימינן להלכה וכן אסקינן גבריא לאונס רק ט' קבין ולא טבילה וא"כ עדיין קשה קושי' הירושלמי למה נקט תשמיש תיפוק ליה דאסור ברחיצה וא"כ דאיירי דראה קרי דבלאו הכי צריך לטבול ואם כן ה"ה תשמיש ויש לומר בראה קרי רק צריך נתינת ט' קבין וזה שהותרה ביוה"כ אבל טבילה ממש במ' סאה דזה הוה רחיצה ביותר זה בוודאי אסור ואם כן עדיין אינו רשאי בתשמיש המטה כי אז צריך טבילה ממש במ' סאה וזה הוה רחיצה יותר מט' קבין וזה אסור כיון דאפשר בט' קבין ולמה להביא לעצמו לידי טבילה ממש ורחיצה הא אסור לו אלא מה דצריך צריך ט' קבין הותרה לו אבל לא טבילה ממש ועדיין אסור בתשמיש המטה ושפיר מקשה הירושלמי ודוק:

ובאלה נרא' לע"ד לומר דבר נאה בדברי הירושלמי דהירושלמי נקט תפתור במקום שאין טובלין הו"ל לומר תפתור לאחר שבטלוהו לתקנת עזרא כי כל כמה דהיה תקנת עזרא היה טובלין בכל מקום ולאחר דבטלוהו לא היה טובלין בשום מקום ומה שייך במקום שאין טובלין וכי יש מקום שטובלין ולהנ"ל נראה לי לומר דאיתא פה בגמ' ת"ר בעל קרי שנתנו עליו ט' קבין מים טהור נחום איש גם זו כחשה לרבי עקיבא וכו' ופליגי בה תרי אמוראי חד אמר שנאה וחד אמר לחשה מ"ל שנאה משום ביטול תורה וביטל פריה ורביה שיהי' נמנעים מתשמיש מטורח הטבילה ולכן תקנו אף לתשמיש ט' קבין סגי וכן מסיק רב ינאי שמעתי שמקולן בה ושמעתי שמחמירין בה פירש"י מקילן במרחץ ט' קבים ומחמירו במ' סאה:

והנה לפי זה מוכח להדיא דיש מקומות ששוהנן שמקילן בה ורק נותנין ט' קבין גם לתשמיש המטה. ובהיות כן יש לומר אם גם לתשמיש המט' די בט' קבין אם כן שפיר יש לתרץ קושית הירושלמי כדברי ישועת יעקב דאיירי דראה קרי בלאו הכי וע"כ צריך בלאו הכי טבילה וא"כ הו"א דמותר בין כך ובין כך צריך טבילה ולכן אשמעינן דאיסור תשמיש הוא אחת מה' ענוין אך על זה תירצנו דע"כ לא שייך כן דלרואה קרי צריך רק ט' קבין אבל לתשמיש צריך אפי' טבילה במ' סאה וזה אסור, והא תינח אם לתשמיש די בנטילת ט' קבין שפיר צריך לומר דתשמיש גופא אסור מ"ה ענוי' דאז יש לתרץ דאיירי בלא"ה דכבר ראה קרי באותו לילה וא"כ בלאו הכי צריך נטילת ט' קבים וא"כ יהיה מותר בתשמיש כי לתשמיש גופא ג"כ די בנטילה מט' קבים ולכן צריך לאשמעי' גוף איסור דתשמיש דאיכ' איסורא מ"ה ענוי':

וזה שתירץ לענ"ד הירושלמי דקאמר תפתור במקום שאין טובלין היינו דאין טובלין לתשמיש היינו טבילה אבל נטילה ט' קבים צרך ורק טבילה מ' סאי' ליכא וזה יש מקומות דמחמירין ומקילין ושפיר נעלה להבין כוונת ירושלמי במקום שאין טובלין

דייקא ע"י טבילה מ' סאה אבל באמת נוטלין בט' קבים, ולפי"ז שפיר נעלה ונכון כבר איכא גוונא אם כבר ראה קרי כהנ"ל דאז גם בתשמיש רק ט' קבים וחדא נינהו ודוק היטב:

ובהיות כן מתורץ דקדק שלי דבאמת בה"ג יש מקומו' שטובלין במ' סאה ויש מקומ' שרק נוטלין בט' קבים דוק והפוך בה. ולפי"ז יש לתרץ הטור היינו קושית הטור לאחר דמסיק במקום שאין טובלין ע"כ אסיק רק אין טובלין אבל באמת ט' קבים צריך בין לתשמיש בין לקרי ולא מדייק כלל דאין צריך אפי' ט' קבים ובאמת הירושלמי לא איירי כלל אחר שבטלוהו אלא עדיין בתקנת עזרא אלא יש מקומות דנהגו רק בט' קבים אבל לא בטבילה כמוכח גמ' פה רבי ינאי יש מקומות שמחמירין ויש מקילין ודוק היטב: ולאחר העיון צריך לי קצת לישא וליתן בדברי ישועו' יעקב דהוא מסיק דקושית הירושלמי הוא אליבא דמ"ד דאין טבילה כלל לברא לאונסא הא ע"כ אזה עדיין לא איירי הירושלמי מזה המ"ד ורק אחר זה הובא זה המ"ד, ושנית זה המ"ד בלאו הכי הוא מופרך מהך ברייתא בעלי קריין טובלין כדרכן וע"כ צריך לשנו' לזה המ"ד פתר לה בשימש מטתו מבעוד יום ושכח ולא טבל וא"כ בה"ג ג"כ אינו קשה על מתני' דלמה נקט תשמיש בשכח וכבר שימש מבעוד יום ולא כבל והויא כיון דצריך בלאו הכי טבילה יהיה מותר בתשמיש לכן צריך ללמוד דאיסור תשמיש איסור גופא איבא ולזה המ"ד ע"כ צריך לאסיק לזה וממילא אין קושיא והבין ודוק עיין היטב כל הירושלמי וגם תעיין היטב בישועת יעקב ותבין כי כונם דברי, וה' יורני לפלאות מתורתו הקדושה:

ולפי כאשר אנכי ביארתי מתורץ קושית הטור ולא צריך לאסיק דקושית הירושלמי אליבא דמ"ד הזה דבריא לאונסא ל"צ טבילה כלל אלא כאשר ביארתי לנכון ודע ותבין. ולדידי אדרבה בזה המ"ד אינו קושי' כלל כי בלאו הכי צריך לאסיק דאיירי בשכח לטבול ושימש מטתו מבעוד יום וממיל' מתורץ כיון דבלאו הכי צריך טבילה הו"א דמותר, אבל הירושלמי גם כן מקשה אליבא דמ"ד אחרינא דגם לקרי צריך לטבול ועל זה שפיר משני כאשר ביארתי והכל על מקומו לנכון ודוק:

ובהיות כן גם לדידי מתורץ דזה ותני עלה בעלי קרן טובלין כדרכן דהקשתי לעיל למאי דמוקי ירושלמי במקום שאין טובלין איירי מתניתן ואיך שייך ותני עלה טובלין הא זה קאי על מתני' ומתניתן כבר איירי באינו טובלין, ולהנ"ל מאוד נעלה רק במקום שאין טובלין היינו טבילה במ' סאה אבל הטלת ט' קבין עדיין צריך וא"כ טובלין כדרכן היינו כאשר ביארתי לעיל כדרכן של בעלי קריין בט' קבין ודוק היטב:

הנה ראיתי שם בפירש על הירושלמי דהקשה קרבן העדה ד"ה אתי חמי ברחיצ' הוא אסור והקשה דאיצטרך מתניתן לאשמעינן איסור תשמיש במי שרוצה ושימש ביום סמוך לערב ואין צריך להתפלל עוד ביום ולתפל' ערבית יוכל לטבול בליל' ומשום רחיצי שרי קמ"ל דתשמיש אסור אף דסובר דאסור לשמש ביום עיין ולענ"ד נראה לומר דהירושלמי סובר דטבילה בזמנ' מצו' ולא משום תפל' ממנו שמוכח בגמ' יומ' פ"ח דרבנן סברי טבילה בזמנה מצוה זמנה ביום הוא דכתיב לפנות ערב ואם כן יש לומר כמוכח שם בגמ' אף דצלי תפלת נעילה מ"מ סברי הרבנן דיטבל כל היום כולה וא"כ זה התירץ רק שייך לאוקמי מתניתן אליבא דר"י שסובר בתלמוד בבלי טבילה בזמנה אינו מצוה ואם כבר צלי אינו רשאי להטביל א"כ שפיר יש לתרץ ככה להנ"ל אבל למ"ד דטבילה בזמנה מצוה א"כ בעת הזה אף דצלי עדיין צריך לטבול וממילא אסור תשמיש גם בעת הזה כדי שלא יבוא לידי רחיצה וא"כ ביותר טוב תירץ הירושלמי במקום שאין טובלין דאיירי שכבר בטלו התקנה אז יוכל לבוא ולאוקמי מתני' אליב' דכ"ע ואיירי במקום שאין טובלין ורק המה קמיפלגי תקנת עזרא ביוה"כ היכא דינא אבל המתניתן איירי לאחר התקנה במקום שאין טובלין:

ובהיות כן יש לי לתרץ קושית הטור דהטור הקש' דע"כ מוכח דט' קבים ג"כ בטלו דאל"כ מאי מתרץ דבטלו לטבילה במקום שאין טובלין הא עדיין צריך רחיצה ט' קבין וממיל' אסור בתשמיש כאשר הבאתי:

ולהנ"ל מאוד נעלה דאף דאמרינן דנשאר טבילת ט' קבין היינו הטלת ט' קבין ע"כ רק נשאר ותקנו לתפלה ולתורה עכ"פ ט' קבין אבל רק נשאר ט' קבין לתפלה תקנו ועיין שזה השיטות המה הרי"ף ורב האי גאון דאמרו דלא בטלו אלא לד"ת אבל לתפלה צריך רחיצה בט' קבין ועיין ר"ן שכן דעת רבינו האי גאון וא"כ זה דט' קבין רק לתפלה תקנו לכ"ע ולתפלה נשארה אם רוצה להתפלל אבל וודאי זה אינו מצוה בזמנה כל אלה על תקנת עזרא דצריך לטבול וסמיך למקרא ורחץ במים שם שפיר שייך טבילה בזמנה מצוה משא"כ נטילה ע"כ לא שייך בזמנה אלא היכא דבעי להתפלל צריך רחיצה וכן כתב הרי"ף להדיא דאין מתפללין עד שירחץ והיינו ט' קבין וא"כ שפיר מתורץ דקושי' קרבן העד' דלענין ט' קבין שפיר איכ' כיונ' באיסור תשמיש במי שרוצה לשמש כמוך לערב ואין צריך להתפלל עוד ביום ולתפלה בלילה יוכל לרחוץ בלילה ומשום רחיצה שריא דלא צריך לרחוץ ביום קמ"ל דתשמיש גופ' אסור ודוק היטב כי קצרתי:

ובהיות כן גם זה ותני עלה מתורץ היטב דתני בעלי קנין טובלין כדרכן איירי לענין ט' קבין ובריית' איירי ביוה"כ עוד קידם תפלה דעדיין צריך להתפלל ודוק היטב:

או דיש לתרץ בפשיטות על קושיא הנ"ל דמאי לא מתרץ בגוונא זאת במי שרוצה לשמש לעתותי ערב יש לומר בירושלמי לא הביא כלל זה הפלוגתא אי טבילי' בזמנה מצוה או רק לתפלה תקנו רש לומר סוגיא היושלמי סובר דטבילה בזמנה מצו' וא"כ כיון דמצו' הוא וקאי אליבא דמ"ד דמצוה הוא וכן סובר הירושלמי ולא שייך להקשות כהנ"ל וממילא מתורץ כאשר תירצתי כל אלה בתקנת עזרא לטבילה אבל לט' קבים לתפלה זה בוודאי בעי ורק לתפלה תקנו וכיון דלא שייך תפלה לא צריך רחיצה וא"כ שפיר איכא גוונא כקושית קרבן העדה ודוק היטב:

ובהיות כן ג"כ מתורץ לי קושיא א' שהקשתי מאי מקש' הירושלמי אתי חמי ברחיצה הא איכ' גוונא בחרש שאינו שומע וא"מ דלא יוכל בשום אופן להתפלל ולא יוכל להוציא עצמו ע"י אחרים כי אינו שומע וא"כ בה"ג צריך למנקט לאיש כזה אסור תשמיש דאי משום רחיצה וטבילה הא כל עיקר לתפלה תקנו בלאו הכי אינו יוכל להתפלל וא"כ אין צריך טבילה, ולהנ"ל מתורץ דהירושלמי רוצה לתרץ מתני' גם אליבא דמ"ד טבילה בזמנ' מצוה וגוף הטביל' מצוה הוא כמוכח מפסוק ירחץ בשרו וא"כ גם חרש צריך לטבול או כאשר ביארתי סוגיא הירושלמי קאי אליבא דמ"ד טבילי' בזמנה מצוה ודוק:

ובהיות כן מתורץ נמי קושית הטור דכל אלה לענין טבילת עזרא טבילה גמורה אמרינן גם החרש צריך לטבול אף שלא יוכל להתפלל כלל אבל לענין טבילת ט' קבים היינו רחיצת מ' קבים רק לתפל' ולא שייך טבילה בזמנה מצוה וע"כ החרש פטור מנטילת ט' קבים וא"כ שפיר יוכל לתרץ הירושלמי בה"ג בחרש שאינו שומע ואינו מדבר דאעפ"כ בתשמיש אסיר אף שלא שייך בו נטילת ט' קבים ודוק היטב:

אבל לאחר העיון עדיין נשאר לי זאת בספק אף למ"ד דסובר טבילה בזמנה מצוה היינו לטבול ביום מיד לעת ערב היינו מאחר שתיקן עזר' דע"כ צריך לטבול למחר או בלילה אם רוצה להתפלל וא"כ אמרי' דטבילה בזמנה מצוה דיטבול מ"ד בזמנה אף שהיום עוד לא צריך להתפלל אבל על חרש שאינו שומע וא"מ דגם למחר לא יוכל להתפלל ולא ללמוד עליו לא חל כלל תקנת עזרא ואין לו מצוה כלל לטבול וא"כ מאי נביל' בזמנה שייך הא עליו מאי מצוה איכא לטבול למ"נ יטבול הא לא צריך טבילה כלל וא"כ עדיין נשאר קושי' שלי בחזקה מאי מקשה הירושלמי הא איכא גוונא בחרש א"מ וא"ש דהאי בוודאי לא יטבול וא"כ קמ"ל גם בחרש תשמיש אסור וצריך עיון:

ומה שהקשתי דנקט בחרש שאינו שומע ואינו מדבר כי חרש ששומע עכ"פ יוכל להוציא אותו ע"י אחר ואפשר בה"ג כיון דשומע כעונה ג"כ צריך טבילה לקרי ואף אם אמרינן לענין הרהר לא צריך טבילה לקרי דעזרא דווקא לדיבור תיקון אבל בשמוע מאיש אחר

הוי כעונה והוי כדיבור ובה"ג צריך טבילה כן י"ל לענ"ד ועיין בשאגת אריא סימן ו' שם יבורר זה הדין באלם ששומע ואינו מדבר האיך הדין לצאת י"ח בק"ש ובשאר דברים יעיין היטב ואפשר גם לצדד ולומר אם גם שומע כעונה לא צריך לטבול וגם בעל קרי יוכל להיות שומע ולהוציא ע"י אחר ולא צריך לטבול, ויהי' לפי"ז הקושיא על ירושלמי ביותר חמור ובזה ג"כ לצדד ולתרץ טור הנ"ל וגם אם אינו שומע ואינו מדבר הרי הוא כפקח לכל דבר ע"י כתב שהיינו יוה"כ וכל צריך שיודע ע"פ כתב וצ"ע כל אלה:

ולאחר כל אלה ראיתי בספר מגן גבורים ס"ק ג' שכתב בפשיטו' לתרץ הטור הזה והיינו לתירץ הרי"ף ודעת רבינו הלוי שכתבו בפשיטו' יש לומר דכל הטעם דמצרכה רחיצה היינו משום דמ"מ בטלה לטבילה משום דאין הרוב הציבור יוכל לעמוד בה משום צינעה ובט' קבין לא שייך ביטול וקמי התקנה במקומה הה דווקא במקום שקבלו לתקנת עזרא אבל במקום שלא קבלו עליהם כלל מעיקרא פשיטא דא"צ רחיצה וזה דקאמר הירושלמי תפתור במקום שאין טובלין היינו במקום שלא התחילו לנהוג טבילה זו דלא נתפשטו ברוב ישרל כמ"ש הרמב"ם ותוס' בב"ק דף פ"ב עיין והנה לפ"ז שפיר ניחא דנקט במקום שאין טובלין היינו במקום שלא קבלו התקנה כלל וגם ותני עלה לפ"ז ניחא דתני עלה קאי על מקום שקבלו התקנה אבל הפשט הפשוט הוא דכוונת הירושלמי היא במקום שאין טובלין לאחר שבטלוהו לתקנת עזרא ועיין בישועת יעקב שמפרש כן פשט בירושלמי:

וכשאני לעצמי הקשתי פה על גמרא רבא דאמר הלכתא בריא לאונס ט' קבין מהך דמוכח בירושלמי והא תני מעשה בר' יוסא בן חלפתא שראו אותו טובל בצנעה ביוה"כ אית לך למימר באותו גוף הקדוש בשוכח וכו' וא"כ ע"כ לא מתשמיש הוא אלא בבריא לאונס דראה קרי וטובל אלמא דצריך טבילה אף בבריא לאונס ולא סגי בנו' קבין וצ"ע:

ואפשר יש לתרץ ולומר דהנה הקרבן עדה הקש' שם במה דקאמר לית הדא פליגי וקשה דילמא רב"ל אף בבא לו ע"י הרהר אשה מצריך טביל' וקסלקי דעתי מעיקרא ולא קשיא הך ברייתא, והנראה לענ"ד לומר דשם יש לתרץ מדקאמר ריב"ל אין קרי אלא מתשמיש המיטה משמע דווקא ע"י תשמיש המיטה ממש דאל"כ לא שייך אלא מתשמיש המיטה, אבל על רבא פה בבלי שפיר יוכל לתרץ בריא לאונסא היינו מדבר אחר ולא מחמת אשה אבל באמת אם ראה מחמת אש' בהרהר הוה כמו תשמיש המיטה וחייב טבילה ור"י בן חלפתא י"ל שבא לו קרי ע"י הרהר אשה וא"ת אותו גוף הקדוש איך ראה לו הרהר ע"י אשה הרי מבואר גמרא ברכות דף נ"ז הבא על אשת איש בחלום מובטח לו שהוא בן עוה"ב ונכון:

באותו ענין דעוסקין ביה אמרתי להקשות על מגן גבורים שהוא האריך שם בחריפתא לתרץ הטור הנ"ל והיינו כי רחיצה שאינו של תענוג מותר כמובא במחבר סימן תרי"ג רחיצה שירחץ למחרתו הוה רחיצה שאינו של תענוג וא"כ ממילא צריך לאסור תשמיש ומה מקשה, והירושלמי תירץ קושית הירושלמי הוא כך דהרי בטבילה מחשוב באמת מתקן גמור דהא אסור בכל דבר קידם טבילה מתקנת עזרא ובכה"ג אף שהוא מדרבנן חזי כמתקן וצריך לומר משום דנכא' כמיקר וזה שייך בכל שבת ויו"ט אבל ביוה"כ ממ"נ עושה איסור אם הוא מיקר עצמו הרי הוא רחיצה של תענוג ואם למצוה קא עבד הרי הוא מתקן וכיון שא"א לטבול ביום הכפורים שפיר מקשה הירושלמי אסור בתשמיש ומעתה זה דווקא לטבילה אבל ברחיצת ט' קבין דלא הי' מתקן כיון דכבר בטלו לתקנת עזרא ומותר בכל דבר בלא רחיצה ורק לתפלה לבד בשביל זה לא חשוב מתקן וגם לא שייך מיקר כמ"ש דלא הו' בצינע' א"כ ממיל' הו' רחיצ' שאינו תענוג ומותר ביוה"כ דלא קשה למה אסור לתשמיש דאיצטרך בלא"ה הי' משמש ולמחרתו הי' רוחץ בט' קבין לתפלתו ודוק כי חריף הוא עכ"ל מ"ב עיין היטב הבאתי דבריו:

ולענ"ד נשאר לי לפיה קושיא על מעשה בר' יוסא ב"ח שראו אותו טובל בצנעה ביוה"כ וא"כ הו' טבל טביל' ממש כך משמע דנקט טובל אותו ביוה"כ וא"כ איך טבל ביוה"כ הא ממ"נ אסור אם למצו' הרי הוא מתקן ואם כמיקר הרי הוא תענוג ודוחק לאוקמי דר' יוסי ב"ח איירי לאחר שבטולוהו תקנת עזרא דאז אינו מתקן וגם טבל איירי בי' קבים זה לא משמע כלל וכלל: שוב שנית יש להקשות על דבריו מברייתא וגמרא שלפנינו בבלי דנקט שם הפלוגתא בבעלי קריין דטובלין ביוה"כ לאחר תפל' נעול' למר אינו טובל כיון שכבר לא צריך להתפלל אבל אם עדיין צריך להתפלל עוד טובל כמוכח להדיא דטובלין עד מנחה ושם איירי קודם שבטלה לתקנת עזרא דאייתא עלה פלוגתא דטבילה בזמנה מצוה וזה רק שייך בתקנת עזרא לומר דמצוה א"כ בה"ג קשה איך יטבול ביוה"כ עדיין בתקנת עזרא ממ"נ אם נראה כמיקר הרי הוא רחיצ' של תענוג ואם משום מצוה הרי הוא מתקן גמור בתקנת עזרא וצ"ע:

ועיין במגן גבורים בלאו הכי קשה על ירושלמי תשמיש הוא איסור דאורייי' ורחיצה רק דרבנן וכל אלה צריך עיון. וראיתי בשלום ירושלים שהקש' כן לדעת הרמב"ם ד"ה ענוין אינו מדאורייתא מדרבנן המה קשה מאי מקשה הירושלמי הא תשמיש איסור דאורייתא משא"כ מטביל דרבנן עיי"ש היטב: באותו ענין באתי עוד לברר ספק שיש לי בתקנת עזרא שתקנו טבילה לבעלי קריין אם גם נשים וקטנים בכלל התקנה הזאת המה כמבואר פה גמרא נדה שפולטת שכבת זרע ומפרש רש"י היינו כבעל קרי וגם בקטן למעלה מט'

שנים שייך קרי אפי' לטמאת טהרות כמוכח ריש פרק בנות כותים קטן בן ט' שנים ויום א' מטמא בטומאת קרי אם גם להם תיקון עזר' טבילה לקרי אם אמרינן דכל עיקר התקנה היתה שלא יהיה מצוי אצל נשותיהם כתרנגלות א"כ שפיר בקטן דלא שייך זאת דקדושי קטן אינו כלום ולא שייך דקטן יהיה לו אשה כמוכח בא"ע סימן מ"ג וביבמות דף קי"ב דאין קדושין לקטן ואין נשואין לקטן וגם באשה לא שייך דהיא יהי' מצוה ביה זה תליה ברצון בעלה ואם הוא צריך לטבול אזי ממילא אין מצוי אצלה ואם כן בה"ג בוודאי טבילת קרי לא תקנו כלל וכלל וא"כ ממילא לדידן אף לדעת הרי"ף ורבא האי טבילת ט' קבין נשאר לתפלה בוודאי נשאר רק לאנשים אבל לא לנשים אף נשים וקטנים חייבים בתפלה אבל להם לא שייך כלל תקנה הזה כן כראה לענ"ד. ואף לדינא אינו נ"מ כי לדידן פסקינן דבטלו כלל וכלל אף לט' קבי' אבל מכל מקום הוצאתי ספק הזה עלי נייר ועד שיבו' אליהו שייר, אגב דאיירי בסוגיא הזה אמרתי גרגר אחד לתרץ דקדק אחד מה שדקדקתי זה כמה שנים בסוגי' דחצי שיעור שם בש"ס ריש פרק יום הכפורים בתוס' ד"ה יוה"כ שנקט סדר המסכת תחילה נקט ז' ימים קודם יום הכפורים והדר נקט ליל יוה"כ והדר נקט סדר עבודת היום והשתא נקט הלכות עבודת היום לענין איסור והיתר ודקדקתי על התוס' מאחר שנקט ליל יום הכפורים אז הוה ליה מיד לנקוט הלכתא לענין איסור והיתר כי איסור והיתר ליל יום הכפורים כמו יומא והוה ליה מיד לומר איסור והיתר נמי ואז על סדר דעבודת היום על קרבן העדה פה בירושלמי שהבאתי ניחא דהוא הקשה על הירושלמי שאמר אתי חמי ברחיצה וכו' והקשה דאיצטרך מתניתן לאשמעינן איסור תשמיש במי שרוצה לשמש ביום סמוך לעתותי ערב ואין צריך להתפלל עוד ביום ולתפלת ערבית יוכל לטבול בלילה ומשום רחיצא שריא קמשמע לן דתשמיש גופא אסור ואף דסובר אסור לשמש ביום וזה דוחק עיין:

ולענ"ד ש"ס בבלי דלא הקשה כן על המתני' דיום הכפורים דנקט אסור בתשמיש תיפוק ליה דיש לומר באמת סובר זה התירץ דאיצטרך מתניתן לאשמעינן איסור תשמיש ביום סמוך לעתותי ערב כהנ"ל ובש"ס בבלי באמת סובר דמותר לשמש ביום כאשר באמת מותר במפה וטלית ושפיר דלא מקשה בש"ס בבלי כהנ"ל:

ובהיות כן שפיר דנקט איסור והיתר ביום ולא נקט במתני' דינ' של איסור והיתר בליל יום הכפורים דעדיין צריך הרבה להתפלל פשיטא דאסור משום רחיצה וכל עיקר דרוצה לאשמעינן דהו"א מי שרוצה לשמש ביום הכפורים בעתותי ערב דאסור ובה"ג יהיה מותר משום טבילה ולכן נקט סדר איסור והיתר על יום הכפורים לאשמעינן יום הכפורים אסור בתשמיש המטה אפילו לשמש ביום לעת ערב גם כן אסור דתשמיש

גופא אסור ודוק לחדודי: מתני' בעל קרי היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי וכו' ודקדקתי על המתניתן הזה מדוע עירב הדברי' הלא במתני' לעיל מינה איירי מק"ש ואם כן למה עירב תפלה בנתים ואח"כ התחיל מק"ש וצריך עיון:

גמרא וכי יש טבילה בחמין הנה גמרא זה מצינו במס' תענית דף י"ג ע"א טבילה בחמין שאובין נינהו, והקשתי גם על הגמרא הא יש טבילה בחמין ביום הכפורים כמוכח יומא ל"ד ובמתניתן שם אם היה כ"ג איסתנס או זקן מחמין לו חמין ומטילן לתוך צונן ועששית של ברזל הי' מחמין מעיוה"כ ומטילן לתוך צונן וכו' אם כן איכא גוונא בעששית של ברזל ובפרט לאשה יולדות דיוכל' מיד בלילה ביום הכפרי' שוב מצאתי שהוא קושית תוס' תמורה דף י"ב ע"ב בד"ה ואין המים:

ולענ"ד אמרתי לתרץ שם קאמר כל חייבי טבילות ומוכח בגמ' יומא דף פ"ח נדה ויולדת טובלין כדרכן בליל יוה"כ בעל קרי טובל והולך עד המנחה יעיין רש"י אם אירא לו קרי ביוה"כ קודם לכן טובל כדי שיוכל להתפלל מנחה וא"כ זה בעל קרי ע"כ טובל ביום הכפורים ולא שייך שיחממו לו עששיות הא ערב יוה"כ עוד לא יודע שיהיה לו קרי ביוה"כ וע"כ איכא טבילה בצונן ושפיר מקשה הגמרא מטבילת יוה"כ לבעל קרי:

ולפי"ז קשה לי על התוספות שם שקאמר בד"ה טבילה בחמין מי איכא וכו' וקאמר התוס' מדלא קאמר משכחת לה טבילה בחמין דכשירה בחמין כגון שהוחמו והומשכה לבריכה יש להיניח' וכו' [וקשה לי איך שייך ביוה"כ להחם חמין כי טבילת בעל קרי הוא ביוה"כ והאיך שייך דיחמו לו חמין וכי רשאי ביום הכפורים לעשות כן מלאכה גדולה הוא להחם ולהמשכיה ואי דהוחמו מערב יוה"כ הא עד יוה"כ הוא צונן ואי דקושית הגמרא הוא רק על ט' באב ובט' באב איכא גוונא להחם ולהמשיך אבל נקט ט' באב ויוה"כ ע"כ דאיירי בחדא מחתא כי היכא יוה"כ בצונן כך ט' באב וקושיא זו כתבתי להגאון הגדול קדוש שמו כבוד מו"ה אליעזר דייטש נ"י אב"ד קהל יראים באניהאד יע"א. והשיב לי וזה לשונו:

ישביעהו ה' אורך ימים ושנים לכבוד אהובי ידיד נפשי הרב הגאון המופלג בעל פיפיות תורתו רב לו צדיק תמים וכו' כש"ת מו"ה מרדכי פריד ג"י אב"ד בק"ק מארטיענסבערג יע"א:

יקרת מכתבו הגיעני אתמול ש"ק וראיתי שתמה הדר"ג נ"י במס' תענית י"ג ע"א עששיות של ברזל קושיא זו הקשה בספר באר הגולה סוף סי' ר"א על הא שכתב המחבר שם דאין להטיל מים חמין למקוה משום גזיר' מרחצאו' והקשה מנה"מ ביוה"כ ותי' דדווקא במקדש התירו, והנה לכאורה יל"ד אמאי לא פריך הגמרא טבילה בחמין מי איכא דהא

הכא איתא יוה"כ ג"כ וביוה"כ אסור לרחוץ כל גופו בחמין וצריך ע"כ לומר דטבילת חמין טבילי' מצי' מותר ביוה"כ ג"כ כדאית' בש"ע או"ח סי' שכ"ו סעיף ח' ויהי' מכאן ראיה לדעת הנוב"י מהד"ת לאו"ח סימן כ"ו דכיון שהתירו לאדם משום שנראה כמיקר שוב לא חלקו בין חמין לצונן וגם בחמין שרי עיי"ש ולא כדעת האצ"י בשו"ת סימן י"א שאוסר לנשים לטבול בחמין בשבת ואם כן הדרה קושיא לדוכתא מאי קאמר הגמרא בפשיטות טבילה בחמין מי איכא הא משכחת ליה ע"י עששיות של ברזל או על שיטל למקוה חמין שהוחמו מאתמול ואפילו לשיטות הסוברים שאובה שהמשיכה כולה פסולה מ"מ הא יוכל להמשיך חמין למקוה כשירה וצ"ל ע"כ כמ"ש מעכ"ת נ"י בה"ג שהוחממו מאתמול לא היה לו חמין אלא להפיק צונן:

שוב ראיתי בתוס' תמורה י"ב ע"א בד"ה ואין המים שהרגישו בעצמן על הגמרא מס' תענית והקשה הא משכחת ע"י עששיו' של ברזל וכפי הנראה מדבריה' הוי מצי באמת לתרץ הכי כמו שהיה יוכל לתרץ שהמשך י"ט סאין למקוה דלכ"ע כשר ברבי' והמשכה וצריך לומר דעדיפא משני הגמרא דמשכשת לה בחמי טבריה אח"כ ראיתי בחדושי הפנ"י מס' ברכו' כ"ב ע"א שהירגש ג"כ שם דקאמר הגמ' טבילה בחמין מי איכא דמשכחת לה ע"י עששית של ברזל ותירץ דטריחא ליה למילתא ולכך הוי בעלי קריין מזלזלין בטבילה יעיי"ש ולפי"ז יש לומר דהכא פריך הגמרא שלא הי' דרכם לעשות כן משום טרחא וע"כ רק בצונן ומשני שפיר דהתנא מירי בחמי טבריא דתו ליכא טרחא אבל בצונן לכ"ע שרי ובעיקר דינא דטבילת חמין אין להאריך כיון שהרמ"א סוף סימן י"א מסיים דאין למחות בידם שוב ראיתי בספר חדושי הרז"ה על ה"מ אות קס"ב שהירגש ג"כ בכל מה שכתב דעל התוס' גופא קשה הא משכחת שהמשיכו מים חיים למקוה כשירה וכתב דהגמרא הוכיח מדנקט טובלין כדרכן ודרכן לטבול הי' לטבול רק בצונן עיין שם שעכ"פ כפי הנראה מדברי התוס' דג"כ לא סבירא ליה לגזור משום גזיר' מרחצאו' דאי הוי ס"ל גזירת מרחצאות לא הר מצי להוכיח שאובין שהמשיכו כולה פסולה, ובמס' תמור' הירגש בזה דבלא"ה משכחת גם ע"י המשכ' י"ט סאה ודוק. ואקו' שתנוח דעתו הרמה בזה אשר כי יראה שעכ"פ כבר עמדו בזה גדולי האחרונים. ויהיה לו בזה שלום וחיים וברכה כאו' אוה"נ היקרה ד"ש כותב בחפזי פה ק"ק באניהאד כ"ב טבת תר"ס לפ"ק אליעזר דייטש:

והנה על עיקר קושית התוס' דאיכא גוונא בעששית יש לומר דזה בא הוה טבילה בחמין כי רק כדי להפיג צינתן קאמר הגמרא אבל חמין בוודאי ליכ' ובפרט תירצתי ביוה"כ ביום שייך נמי טבילת קרי ואיך שייך בעששיות של בחל הא אם ראה קרי ביום הכפרי'

יוכל לטבול עוד קודם מנחה ומאתמול מערב יוה"כ עוד לא ידע מנה ואיך שייך עוד ביוה"כ עששיות של ברזל ולענ"ד איכא חילוק גדול במים צונן וחמין ופושרין ועוד ידי כמו"ה לבאר במקומו יפה אין להאריך אך מה שנרא' עיונה בזה מדוע לא הקדים התוס' הקושיא שהקשה בתוס' הא ע"י המשכה מדוע לא הקשה פה מיד ברכו' כ"ב שם נור קאמר הגמרא טבילה בחמין מי איכא מדוע לא מקשה התוס' שם הא איכא גוונא ע"י המשכ' והימתין התוס' בקושיא זו עד מס' תענית ובמס' ברכו' הקושיא ביותר אמור כי פה יש לתרץ דע"כ צריך לחום בערב יוה"כ ועל למחרתו כבר הוא צונן ובפרט בבעל קרי דטובל ביוה"כ והאיך ידע שצריך לו מחר טבילה, אבל פה בברכות דאיירי בבעל קרי בחול וע"כ יוכל לטבול בחמין כי יוכל ע"י המשכה להחם חמין, ואפשר לומר כוונת הגמרא טבילה בחמין מי איכא הינו כי המרחצאות כולם שאובין נינהו סתם מרחצאות החמין ואי דיוכל לתקן חמין ע"י המשכה או ע"י עששיות בזה כבר לא מיירי דמסתם מרחצאות איירי וסתם המה שאובין:

והנה תוס' תמורה י"ב ע"ב כבר הזכרתי שהקשה הא איכא גוונא ע"י עששיות של ברזל יש טבילה בחמין ועל התוספות הזה מה שעלה ברעיוני לדקדק. הנה מעתיק פה אגרת פלפלי אורייתא שכתבתי תשובה להגאון הגדול דק"ק באניהאד. וז"ל אך טוב והסד לאורך ימים לגברא רבא מרום הרים, נופך ספיר ויהלום. ידידי ורב חביבי הרב דגאון הגדול נזר ישראל ותפארתם צדיק יסוד עולם קדוש שמו מו"ה אליעזר דייטש נ"י אב"ד בקה"י באניהאד יע"א קבלתי יקרת מכתבו ודרכו חפצתי הוא הגבר בגבורין להשיב שלחו דבר וכו' וכו' ואני על תוס' תמורה מתמה שהקש' מגמרא תענית י"ג ולמה לא הקשה מגמרא ברכות כ"ב שם אמר רב חסדא וכי יש טבילה בחמין וקשה כל הנ"ל הא יש טבילה בחמין כגון שהמשיכה ובעששיות וגם על תוס' תענית קשה מדוע לא קדמו להקשות על רב חסדא ברכות ובאמת במס' ברכות הקושיא ביותר חמור כי לאחר העיון אמרתי קושי' הנ"ל אינו קשה כל כך כי כבר ביארתי כי שם קאי על בעל קרי דהוא טובל ביוה"כ עד המנחה ואיך יטילו עששיות ביוה"כ ומערב יום הכפורים עוד לא ידע שיהיה לו קרי וגם על קושית התוס' שיוכל להיות ע"י המשכה במ' סאה מים כשרים אם במקוה כי טבילת בעל קרי ביום הכפורים הוא ואיך רשאי ביוה"כ לעשות מלאכה גדולה כזו ולעשות מערב יוה"כ עד יוה"כ הוא צונן ובפרט האיך ידע שהוא יהיה בעל קרי ובוודאי ג"כ צונן הוא אם נעשה מערב יוה"כ דא"כ למה לתקן לכה"ג עששיות וע"י עששיות ביוה"כ אי אפשר לעשות באלו באותו בעל קרי, אבל מגמ' ברכות שם הוא בחול שם הוה ליה לתוס' להקשות ומאוד צריך עיון, אם לא שמתרצו כמו פ"י ששם לבעל קרי

הוא טרחא גדול' אבל זה דחוק כיון שאמר למה תזלזלו בזה בוודאי צריך לטרוח ולטבול והיה זה שלום לו ולכל אשר לו ידידו המכבדו ומוקירו כערך הרם ונשגבה: ה"ק מרדכי בה"ג מהר"מ פריד זצוק"ל:

ולאחר שכתבתי אגרת הזה עינתי היטב בסוגיא הזה ואמרתי ברוך ה' שבאתי לכון האמת כי מברכות לא יוכל התוס' להקשות כי ראיתי בספר באר הגולה סביב היו"ד סימן ריא סעיף ע"ה שכתב שם במחבר יש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמים לתוך המקוה שחממו וכן למלא מקוה מים חמי' ולחברו לנהר, ועיין בטו"ז מים חמים משום גזירת מרחצאות ויעיין בבאר הגולה קס"ה מרדכי פ"ב דשבועות בשם וכתב שאפשר הטעם משום גזירות מרחצאות דאיתא נדה דף ס"ו ע"ב ובסוף פ"ק דתענית אלימא בחמין מי איכא והא שאובין נינהו פירש דבשאובין נינהו חשובו ובברכות דף נ"ד ע"א א"ל רב חסדא וכי יש טבילה בחמין ואף דתנינא ביומא אם היה כ"ג איסתניס מחמין כו חורן י"ל כמה דברים התירו במקדש ואסרו בגבולין מדרבנן עכ"ל הטהור ואמת כן הוא כי זה רק משום גזירת מרחצאות ואין שבות במקדש, ועיין בב"י סוף סימן ר"א ב"כ אמר משום גזירת מרחצאות ומה שנקט שאובין נינהו פי' כשאובין דמי ממש כאשר הובא בבאר הגולה:

והנה ראינו מבאר הגולה דהוא מפרש טעמא דרב חסדא בברכות דאמר וכי יש טבילה בחמין ע"כ טעמא דרב חסדא הוא משום גזירת מרחצאות לא רשאי לטבול בחמין וא"כ ממילא יוכל התוס' שם להקשו' הא איכא גוונא בהמשכה דכשר הא לפי הנ"ל ע"כ גם ע"י המשכ' שכשר המקוה משום שאובין אף עפ"כ אסור לטבול משום גזירת מרחצאות מים חמים אסור לטבול:

אבל פה בתענית נקט הגמרא טבילה בחמין מי איכא הא שאובין נינהו ע"כ מפרש הגמרא מצד ה"ט משום דשאובין הוא שפיר הקשה התוס' הא משום שאובין יש תקוה ע"י המשכה וגם בתמורה הקשו הא שאובין יוכל לתקן ע"י עששיות של ברזל מאחר דגמרא נקט הא שאובין נינהו משא"כ על רב חסדא דנקט רק טבילה בחמין מי איכא יש לומר טעמא רבא אית ליה משום גזירת מרחצאות ואז אפילו במים חמים במקוה כשירה אסור לטבול משום גזירה מרחצאו' וראינו גם הבאר הגולה מפרש כן דזה טעמא דרב חסד' משום גזירה מרחצאות, ולית להקשות שם ודוק, אמת הבאר הגולה רוצה ליישב ולומר דזה דהקשה הנמ' והא שאובין נינהו פירש דהוה כשאובין חשובה וטעמא רק משום גזירת מרחצאות זה לא ניחא לי' לתוס' כיון שנקט להדי' הא שאובין נינהו ע"כ טעמא הוא משום שאובין ממש דזה לא נראה לפרש דכשאובין הוא, וע"כ שפיר

הקשה התוס' שם בגמרא תענית ולא בברכות ודוק היטב. ומהך עששית נמי לא קשה כי במקדש לא גזרינן כמבואר בבאר הגולה:

והנה פ"י פה ברכות לא רצה שטעמא דרב חסדא יהיה משוה גזירת מרחצאות יעיין. אבל מה אעשה שהיא נגד הבאר הגולה דבאר הגולה היחלט דזה טעמא דרב חסדא משום גזירת מרחצאו' ואף שפ"י אמר יטען הא זה גופא הוא משום שאובין ואם ברביה ובהמשכה לא שייך, אבל סוף כל סוף לענ"ד גזרו רבנן משום זה אפילו במקוה מים חמין אשר היא כשירה בכל אופן דאם יטבלו בחמין במקוה כשירה יטבלו נמי במרחצאות החמין הפסולין, ותמה אני על פני יהושע שנעלם מעין קדשו דברי באר הגולה יעיין היטב והרי המחבר להדיא נקט שם אם גם מחבר מים חמים לנהרו' כשופר' הנוד גם אסור מטעמ' דגזיר' מרחצאו', ולא ידעתי מה בעי הפ"י וקשה להבין:

והנה יש לי תנא דמסייע אשר הישב לי ידידי ורב חביבי הגאון הגדול מופ"הד צדיק יסוד עולם כבוד מו"ה דוד ניימאנן נ"י ראש ב"ד ק"ק פרעסבורג יע"א וז"ל הטהור' בעהי"ת שלום ושלוה וזקנה ושיבה טובה לאהובי ידיד נפשי לרב חביבי הרב המפורסם לגאון ולתפארת. זקן שקנה חכמה ובינה ותורה לגמרא ולסברא בר אבוהן כש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד דק"ק מארטיענסבערג והגליל יע"א:

מכ"ק הגיעני ולא היה פנאי להשיב בכל אלה לא אוכל להתעכב ולהקיר' דעתו הרמה הנה ע"ד קושיא יע"ן בב"י סימן ר"א שהעלה מכח קושיא זו גזירת מרחצאות וכה"ג ביוה"כ שאני ולדידן דאין אנו חוששין לגזירה צריך לומר כהדר"ג נ"י כי האי גוונא ע"י עששיות לא הוה חמין וכו' אחתום בברכה מרובה ואהבה רבה כאו"נ ונפש ידידו המכבדו הנאמן מאז ועד עולם ה"ק דוד ניימאנן:

והנה הגאון הזה היסכם נמי שע"י עששיות אינו חם וכאשר אני ביארתי לכן משמע מלשון הגמרא כדי תפיג צונתן שלא יהי' קר ביותר והבין: והנה ראיתי בפני יהושע פה ברכות שכתב משום גזירת שאובין, אבל זאת לא מצינו שם בטו"ז ר"א ובבאר הגולה וכל הגזירה היא משום מרחצאות דהמה לא פסלו משום שאובין למגזר כי אם משום טבילה בכלי ובכלי לכ"ע מדאורייתא אסור אבל משום שאובין יש כמה שיטות דהוא רק דרבנן ואם כן לגזור אטו דרבנן כל כך אינו לגזור אבל למרחצאות דהמה טבילה בכלי בוודאי לגזור ופ"י אינו מובנים לי וצ"ע הרבה, ועיין ג"כ בב"י סוף סימן ר"א נקט נמי משום גזירת מרחצאות ולא משים שאובין ומשום מרחצאות גוזרין שהוא איסור דאורייתא שהוא בכלי ודוק היטב:

ובחידושי למס' תענית אמרתי באמת יש מיני ג' אופני' במים חמין וצונן ופושרין היינו דאינו חם ואינו צונן ולענין טבילה בט' באב וביוה"כ שם עינתי על הגמ' תעני' שאמר בחמין אסור מה דיני בפושרין שאינו חם ואינו צונן אם דווקא תענוג מיקרי בחמין ודקדקתי שם על הגמ' שקאמר כל שהיא משום תענוג בחמין אסור בצונן מותר למה כפל לשונו הנ"ל לגמר בחמין אסור ממילא ידענו בצונן מותר, תו דקדקתי הא סתר את עצמו תחילה אמר בחמין אסור ודיוק' אבל בפושרין מותר דדווקא בחמין הוא תענוג ותו אמר בצונן מותר משמע דווקא בצונן אבל בפושרין אסור, ולהנ"ל יש לומר חדא בחברתא מתורץ דלכן חזר עוד הפעם בצונן מותר לומר דבפושרין אסור, אבל סוף כל סוף קשה הו"ל רק לומר בצונן מותר וממילא ידענו בחמין ובפושרין אסור וספק אצלי בהדי זה אם דווקא בצונן מותר או גם בפושרין מותר ודווקא בחמין אסור, ואין כאן מקומו להאריך ועוד ידי נטויה אי"ה במקומו לעיין ולברר כיד ה' הטוב' עלינו ודברי פ"י קש' מאוד שנקט שגזרו משום שאובין וזה לא מצינו כי אם משום גזיר' מרחצאו' ולהנ"ל דבריו אינו מובנין לי וצע"ג:

רש"י ד"ה אפשר בנתינה ט' קבין ואף על גב דלא תני לעיל אלא בחולה סתם תלמידי חכמים חולים הם כדאמר במסכת נדרים כמאן מצלינן אקציר ואמרעי וכו', ובדברי רש"י הזה אמרתי לתרץ קושיא גדולה שראיתי בספר מאמר מרדכי סימן בי"ת שהקשה מהך גמרא פה שריב"ל קאמר מה טיבן של טובלי שחין מה טובן הא איהו דאמר בעל קרי אסור בדברי תורה הכי קאמר מה טובן במ' סאה אפשר בט' קבין מה טוב בטבי' אפשר בנתינ' וקשה דידיה אדידי' ביבמות דף מ"ה ע"ב דקאמר שם הגמרא ההוא דהוה קרי ליה בר ארמאה אמר ר' יהושע ב"ל מי לא טבל לקריו ופירש רש"י ואותו טביל' עולה לה לטבולה גירות ולפי דברי ריב"ל הזה פה ברכות ל"ש דברי ריב"ל שם לענין טבילה לקריו סגי בנתינה ט' קבים ובהא וודאי לא מהני לגר להיות מתגייר ומאוד קשה:

ולדברי רש"י פה ניחא לי היטב דרש"י מפ' דע"כ לא מהני נתינה ט' קבין אלא לחולה דרק הגמרא פה מקשה מסתם תלמידי חכמים דזה נמי הוה חולה משא"כ שם יבמות לא איירי מתלמיד חכם אלא מסתם בני אדם דהוה קרי ליה בר ארמאה שפיר קאמר מי לא טבל לקרי דשם בבריא לא מהני נתינה ודוק: אך בזה עדיין אינו נכון ואם אינו איירי בתלמיד חכם ביבמות אלא בסתם בני אדם אם כן לא צריך טבילה דריב"ל רק אמר דבעל קרי אסור בדברי תורה, אבל נראה לענ"ד אם בתורה אמר בתפלה מכ"ש דהו"א אין דברי תורה מקבלין טומאה ובוודאי לתפלה ג"כ צריך טבילה ובפרט לק"ש צריך טבילה דהוי כדברי תור' בכל יום יאמר והבין:

דף יט:

גמרא מתקיף לה רבא הא זבח רשעים תועבה והקשתי הא מפה משמע אף דתפילה דרבנן מ"מ תועבה מפני זבח רשעים תועבה ואם כן קשה לי על רבא בסוכה דף ל' שם קאמר הגמרא ר"י א"ש דגזול ביו"ט שני שפיר דמי ולא סובר ביו"ט שני מצוה הבב"ע והקשה מתקיף לה וכו' ומהדר רבא לתרוצי ומשמע להדיא דגם רבא סבירא ליה גבי יו"ט שני לא איכפת ליה מצוה הבא בעבירה ויעיין שם תוס' דמחלק בין דרבנן לדאורייתא וקשה הא גם תפלה דרבנן פה ואעפ"כ אמרינן זבח רשעים תועבה וא"כ גם ביו"ט שני יהי' לולב הגזול פסול מצד זבח רשעים תועבה:

ובכן יש לי נמי תמוה על הרמב"ם דפסק הלכות לולב דלולב הגזול ביו"ט שני כשר ובהלכה ט"ו שם פסק נמי ביו"ט הראשון פסול אפילו לאחר יאוש וע"כ צריך לומר דהרמב"ם סובר דאוריי' מצוה הבא בעבירה אבל לא בדרבנן ובדרבנן לא חיישינן למצוה הבא בעבירה וא"כ קשה פה פ"ד הלכות תפלה הלכה ט' פסק הרמב"ם התפלל ומצא צואה במקומה הואיל וחטא ומפני שלא בדק עד שלא התפלל חוזר ומתפלל וא"כ כיון בדרבנן לא אמרינן מצוה הבא בעבירה למה חוזר ומתפלל וע"כ סובר פה ג"כ בדרבנן זבח רשעים תועבה וא"כ למה יוצא ביו"ט שני בלולב הגזול ואף שיש לומר הרמב"ם סובר תפלה דאורייתא הוא כאשר פסק ריש הלכות תפלה אבל כבר מוכח שם דאין מנין התפלות דאורייתא ואם כן הרמב"ם פה נקט ופסק סתם אף בתפלת המנחה הוא כן אף שהתפלל כבר פעם אחת והוא אז רק תפלת המנחה דרבנן וצ"ע:

והנראה לענ"ד לתרץ את אלה כמו שמתרץ שם הלחם משנה הלכות לולב בהלכה א' דהרמב"ם וודאי סובר כשמואל דהוי מצוה הבא בעביר' ורק ביום טוב ראשון דהוי דומיא דקרבן ומקרבן נפקא מצוה הבא בעבירה ואם כן בקרבן נמי לאחר היאוש פסול כן נמי בלולב הגזול אבל ביו"ט שני אף עפ"י שהוא במקדש דאורייתא מ"מ שאני ליה מקרבן דביו"ט שני יוצא בשאול ובכמה פסולים משא"כ בקרבן וא"כ לא חיישינן נמי למצוה הבא בעבירה יעיין: וא"כ יש לומר הרמב"ם בהלכות תפלה פ"א פסק דמנין התפלות נגד הקרבנו' ונגד תמידן תקנו וא"כ צריך להיות דומיא דקרבן ושפיר אמרינן זבח רשעים תועבה אבל ביו"ט שני גבי לולב גזול מותר כיון דשאני ליה מקרבן לענין שאול א"כ גם לענין מצו' הבא בעבירה שני ליה וגם מזבח רשעים תועבה לא שייך דשני ליה ביו"ט מזבח דלולב השאול ושאר פסולים כשר משא"כ בקרבן א"כ נמי לא חיישינן למצוה הבא בעבירה ודוק:

ובהיות כן גם על רבא מתורץ באלה וביו"ט יש לומר ה"ט דלא אמרינן זבח רשעים תועבה משום דבי"ט שני לולב אינו דומה לקרבן כהנ"ל דשאול כשר וא"כ גם מצוה הבא בעבירה כשר ולפ"ז שפיר דרבא הביא ראיה מזבח רשעים תועבה דלכאורה מה ענין זבח אצל התפלה ולהנ"ל גם תפלה הוא זבח נגד קרבנות תקנו ואגב זה אמרתי ראיה ברורה לתירץ לחם המשנה שם מגמרא סוכה שקאמר ריב"י לא שנא אלא ביו"ט ראשון אבל ביו"ט שני מתוך שיצא בשאול יצא נמי בגזול ולכאורה לפי פירש התוס' דהיינו משום דהיא מדרבנן ולמה זה מתוך שיצא בשאול הא שאול טעמא הוא משום לכם ולא שייך ביו"ט שני מה שא"כ גזול גם ביו"ט שני שייך דמצוה הבא בעבירה הוא וע"כ משום דרבנן הו"ל מתוך שהוא דרבנן יצא ולפי דברי לחם משנה נעלה מאוד דע"כ משום ה"ט יוצא משום דשני ליה מקרבן ע"כ בשאול כיון דלאו דומיא דקרבן היא ממילא נמי שני ליה לענין מצוה הבא בעבירה, וזה שקאמר מתוך שיצא בשאול וע"כ שני ליה מקרבן א"כ ה"ה נמי דיוצא בגזול ולא ילפינן נמי לענין מצו' הבא בעבירה כדברי לחם משנה ודוק היטב ורבא ע"כ רק ביו"ט שני סבר כן דתירץ דשני ליה מקרבן אבל פה בתפל' יש לומר דכיון דבמקום קרבן תיקון וצריך להיות דומיא דקרבן וזבח רשעים תועבה ודוק:

אך מה שנראה לענ"ד לתמוה למה שם בסוכה לומר באריכות גזל דומיא דפיסח ומזה ללמוד מצוה הבא בעבירה דאסור הלא מדוע לא הביא הפסוק זבח רשעים תועבה מהך מוכח דחיישינן למצוה הבא בעבירה ופה לא יוכל ללמוד מהך דשם מגזל ומשונא גזל בעול' י"ל כתירץ תוס' שם דדווקא מצוה הבא בעבירה דמחמת עבירת הגזל בא המצו' לידו אבל הני אטו מחמת עביר' שנעשו בו נפקא ביה וא"כ הכי נמי בתפלה אטו מחמת עבירה שהי' במקום אינו טהור להתפלל הלא בלאו הכי גם כן יוכל להתפלל ולא שייך פה לומר מצוה הבא בעבירה וכן הביא זבח רשעים תועבה משם משמע כיון דהוא רשע אף בזבח הזה יוכל להיות בלא לשעו' הזה מכל מקום כיון שהוא רשע תפלתו תועבה ודוק, ובכן לא אמר סתם פה הא מצוה הבא בעבירה הוא ורק מזבח רשעים תועבה, והיוצא מכל הנ"ל דרבא פה סובר אף שתפלה דרבנן מ"מ כיון דתפלה במקום קרבן תיקון וכמו בזבח ובקרבן בעבירה פסול ותועבה הוא כמו כן בתפלה ואף בדרבנן פסול מצוה הבא בעבירה והא ביו"ט שני כבר ביארנו דה"ט משום דבלאו הכי אינו דומיא דקרבן מצד שאול ודוק: ובהיות כן יש לי לומר דבר חידוד בדברי רבא שקאמר אלא אמר רבא הואיל וחטא אף עפ"י שהתפלל תפלתו תועבה והקשה הסמיכת חכמים דאעפ"י שהתפלל אין לו שום פירש דהתפלל הואיל וחט' מאי אעפ"י שהתפלל דנקט הא החטא

הוא שהתפלל במקום הזה כך הי' לו לומר הואיל וחטא שהתפלל או לא הו"ל למנקט כלל שהתפלל אלא הואיל וחטא תפלתו תועבה עיין בסמיכת חכמים עכ"ל:
ולענ"ד נראה בזה דהנה באמת מוכח ברמב"ם דתפלה דאורייתא הוא בפרק ראשון מה' תפלה דנקט מצות עשה מן התורה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדת את ה' אלקיך וכו' אך כתב אין מנין התפלה מן התורה ואין משנה התפלה הזאת מן התורה יעיין וא"כ הרי מוכח להדיא אם כבר התפלל פעם א' ביום אז התפלה השני' אינו מן התורה אם רק התפלל מעט כבר שאר תפלה דרבנן. והנה יש לומר זה קמ"ל רבא פה דלא תימא דווקא בדאורייתא אמרינן מצו' הבא בעבירה וזבח רשעים תועבה דווקא בדאורייתא תועבה ויש לטעות ולומר דתפלה דהוא דאורייתא בה"ג תועבה אבל רבא אשמעינן אף בדרבנן זבח רשעים תועב' כאשר ביארנו פה וא"כ זה שאמר אמר רבא אעפ"י שהתפלל דייקא כבר התפלל בלא חטא פעם אחת באותו יום וכבר התפלל וזה שהתפלל עכשיו במקום הזה תפלתו שני הוא והו"א בה"ג שכבר התפלל פעם אחת וזאת היא תפלת מנחה בה"ג הוא דרבנן ובה"ג לא מקרי תועבה קמ"ל אעפ"י שהתפלל וכעת תפלתו הוא רק דרבנן אעפ"כ תפלתו תועבה דזבח רשעים תועב' ותפלה על סדר הקרבן תקנו ובה"ג זבח רשעים דומיא דקרבן הוא ותועבה הוא ודוק היטב:
ומכאן יש סיעתו להרמב"ם דפעם אחת ביום היא דאורייתא התפלה ואז שפיר נעלה הלשון של רבא כאשר ביארנו בזה דקאמר אף עפ"י שהתפלל ורק פעם אחת ולא יותר ונכון היטב בדברי רבא:
שוב יש לומר לתרץ את אלה עפ"י סברת הרשב"א במצוה הבא בעבירה דקאמר שם והביא בשם התוס' דלא אמרינן מצוה הבא בעבירה' אלא בדבר שהוא בא לרצות ולכפר כגון קרבן ושופר ולולב וכיוצא בזה אבל בסוכה שאין בה ריצו ליכא משום מצוה הב"ע ולפי"ז גם פה ניחא בתפלה דבמקום קרבן הוא גם כן בא לרצות בה"ג שפיר שייך זבח רשעים תועבה, אבל לפי"ז יש לי לומר אם כבר התפלל פעם אחת בתורת חובה ורוצה אז עוד הפעם להתפלל ופסקינן אם יוכל לחדש דבר יתפלל עוד הפעם ורבי יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ופירש ע"י חידוש ואם כן תפלתו השני הוא אינו במקום קרבן כי רק בתור' נדב' ולא בא לכפר לא לרצות ויעיין בספר החיים שגם הוא מפ' הלכות לולב בקונטרס מיוחד שונ' גזל בעולה משנה י"ז שכתב שם לענין תמורה דרק דורן בעלמא בה"ג לא בא לא לכפר ולא לרצות יעיין:

וא"כ הו"א בתפלתו השני שהוא במקום נדבה בה"ג דאינו תפלתו חובה וזה תפלת במקום צואה הוא תפלתו שני דהוי בתורת נדבה אעפ"כ הואיל שחטא תפלתו תועבה הוא ואפילו לנדבה לא מקבל דזבח רשעים תועבה משמע אפילו בתורת נדבה ודוק:
ויש לומר דזה פשיטא ליה לרבא במקום קרבן דבא לכפר בוודאי אינו מכפר כמו שאמר רבא עצמו בתמורה איך מתכפרת בדבר עבירה וזה דווקא תפלת חובה אבל תפלת השני במקום נדבה הו"א יקובל קמ"ל אעפ"י שהתפלל כהנ"ל תפלתו תועבה גם לנדבה לא יקבל ודוק:
אך פירש השני הזה לא יעלה לרצון לפירש הרי"ף דהרי"ף נקט בלשונו הואיל וחטא אעפ"י שהתפלל אינו תפלתו תועבה אלא צריך לחזור ולהתפלל ואך גם לרי"ף קשה הלשון אעפ"י שהתפלל שנקט ואין לתרץ דאיירי במקום נדבה א"כ מה סיים צריך לחזור ולהתפלל וע"כ להרי"ף צריך לומר כפירש הראשון אעפ"י שהתפלל כבר והוי תפלתו עכשיו רק דרבנן ודוק. א"נ להרי"ף יש לומר כיון דנקט צריך לחזור ולהתפלל יש לומר דקא הואיל וחטא אעפ"י שהתפלל על סוף דבריו צריך לחזור ולהתפלל:
פה אני אבוא לזכר אהבה להזכר בספר לזכרון מה שפלפול ושעשע עמי באותו ענין ידידי ורב חביבי הרב המה"ג מובחר בפחניונים חריף עצום בתורה בנן של קדושים כבוד מו"ה עקיבא סופר נ"י בהגאן דק"ק פרעסבורג נ"י עוד בימי בחרותו. וזה לשונו הטהור בעזהי"ת פה פ"ב יום שנכפל בו כי טוב לסדר "והיה ברכה" שנת תרנ"ז:
ד' הטוב ירוק שפע ברכתו מעל עד בלי די על ראש כבוד הרב הגאון המובהק, זקן שקנה חכמה ובינה, שמו הטוב נודע בשערי' המעויינים בהלכה לשם ולתהלה, כקש"ת מו"ה מרדכי פריר נ"י רב דקהל מארטיענס- בערג תע"א:
מוצא שפתי שמרתי ויצאתי היום בעטי עט סופר להשיב להדר"ג נ"י מפני הכבוד כי רב הוא על קושית העצומים הערוכים אלו במכתבו היקר לי ובמקום גדולתו שם ענותנותו כי מה להדר"ג להשתעשע בשעשועי אורייי' אם צעיר וקטן כמוני ומה להדר"ג נ"י כי בי חפץ אבל לעשות רצונו חפצתי ואען ואומר מה שנראה לדעתי הקלושה ביישוב קושי' ואם טעיתי ושגיתי ימחול נא להודיעני בתורה היא וללמוד אני צריך זה החלי בעזהי"ת:
הנה הקשה לשאול הדר"ג נ"י על הגמ' ברכות דף כ"ב ע"ב על הא דאיתא שם מתקיף לה רבא הוא זבח רשעים תועבה וכו' והקשה הדר"ג נ"י הא רבא לי"ל מצוה הבא בעבירה בדרבנן אם נאמר כתוס' כמוכח בסוכה ר"פ לולב הגזול והא תפלה ג"כ דרבנן ואעפ"כ אסור משום האי קרא וא"כ יפסול גם לולב הגזול ביו"ט שני משום זבח רשעים ראשון תחילה אומר שהאי קרא זבח רשעים תועבה אין לו שייכת כלל למצו' הב"ע דהא

טעמא דאין מביאין מצוה הב"ע הוא משום דאין קטיגור נעשה סניגור כמו שהביא גם כן הרמב"ן והר"ן וזבח רשעים תועבה הוא אפי' הקרבן שלו לגמרי וקנהו בדמים יקרים אפ"ה תועבה היא אבל אם גזול לולב אטו משום שעבר עבירה אחת ורוצה לעשו' המצו' עם הלולב תועבה הוא או אם חזר בתשובה יפסול הלולב משום זבח רשעים אבל משום מצהב"ע אכתי פסול דמחמת עבירה היא באה והא דאם התפלל במקום צואה שצריך לחזור ולהתפלל הוא מפני שהתפלל ברשעתו שלא בדק היטב וע"י המצוה עושה עבירה שע"י שמתפלל במקום צואה עושה עבירה וחוטא וזה מתועב לפני הקב"ה אבל בגזול לולב ויוצא בה המצוה עצמה נעשת בהכשר וע"י העבירה עושה מצוה והעבירה כבר עבר בשעת עשיי' המצו' זה לא מתועב לפני הקב"ה והענין מבואר לענ"ד הקלושה:

והנה דברי התוס' שהביא הדר"ג נ"י במכתבו הבעי' ששמואל סובר בדאוריי' מצהב"ע רק בדרבנן לא סובר מצהב"ע דברי תוס' הנ"ל קשי' הבנה דבאיזה טעם וסברה פליגי ר"י ושמואל, ונלע"ד דהנה ר"י גמר מצוה הבא בעבירה מקרא דהבאתם גזול דומיא דפיסח ולמה ליה להביא עוד קרא למילף מצהב"ע מפסוק אני' ד' אוהב משפט שונא גזל בעולה ולומר המשל ממני ילמדו, אבל נ"ל לפי מה שחילקו התוס' דדווקא במצו' דאורייתא אמרינן מצוה הב"ע אבל במצוה דרבנן לא סבר שמואל מצוה הבא בעבירה וכן מסתבר דמצו' דרבנן קיל טפי ולפ"ז דלכן היה מביא ר"י קרא דהבאתם את את הגזול דומיא דפיסח דהיתי אומר דווקא במצוה דאו' אמרינן מצהב"ע ולא במצוה דרבנן לכן מביא פסוק אני ד' אוהב משפט והביא המשל ומוכח מזה דאפילו במצו' דרבנן אמרינן מצוה הבא בעבירה דאם נאמר דווקא בדאוריית' א"כ לא שייך ממני ילמדו בני ויברחו עצמן מן הגזל דהא באמת במצוה דרבנן יוכל להביא אפילו מצהב"ע ומוכח מפסוק אני ד' אוהב משפט וכו' דאפי' בדרבנן שייך מצהב"ע כמובן, ושפיר צריך להביא השני דרשות אבל שמואל לא דרוש כמו ר"י וא"כ מוכח רק בקרבן דאו' גזל דומי' דפיסח וכן סבר מתוך שיוצ' בשאול ויוצא במצוה דרבנן במצהב"ע:

ולפי"ז דברים הכתובים למעלה נ"ל ליישב קושי' א' שקשה לכאורה על רש"י ד"ה אימא סתם גזילה יאוש בעלים הוי קמ"ל דעד דשמענא שאמר ווי לן לחסרון כיס לא יצא ולכאורה דברי רש"י תמוהים דהא מרש"י ד"ה א"נ יאוש קונה מוכח דסובר כר"ת דאפילו לאחר קנין הוה מצהב"ע וא"כ למה לרש"י לדיוקי דעד דשמענא דאמר ווי וכו' לא יצא למה לא מפ' בפשטות אימא סתם גזל יאוש בעלים הם ויוצא קמ"ל דאסור משום מצהב"ע כאשר באמת צריכים אנו לפרש כן אליב' דתוס' דסברו שמואל סבר משום מצהב"ע בדאוריי' ונ"ל ליישב דהנה שיטת ר"ת הוא אפילו לאחר קנין הוי' מצהב"ע ומוכח זה

מגמ' הא קני ביאוש ובאמת תוס' מקשין עליו כמה חבילות קושי' מהא דאוונכרי ועוד כמה קושיות, אבל לענ"ד מוכח כפירש ר"ת דאפי' לאחר יאוש הוי מצהב"ע. מה דאיתא בגמרא ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל כן גירסת רש"ל בחכמת שלמה, וכבר כתב הכפ"ת דזה כפירש ר"ת וא"כ יש לר"ת ראי' מפורשת מהגמ' דאפילו לאחר קנין הוי מצוה הב"ע אף דסברא נותנת לכאורה דדווקא קודם קנין הוי מצהב"ע דלאחר קנין הוי דידית לגמרי וכבר הסתלק שם גזל ממנו והנה כל זה אם אמרינן המשל ממני ילמדו בני ויבריחו עצמם מן הגזול מוכח כר"ת דאפילו לאחר קנין מצהב"ע כאמור אבל אי לא אמרינן המשל לא מוכח דלאחר קנין ואמרינן דווקא קודם קנין וכר"י באמת ובאמת לא סבר עולא יאוש קונה רק כפירוש הר"י והנה שמואל סבר מתוך שיוצא בשאול ולא סבר מצוה הב"ע בדרבנן וא"כ ע"כ לא ס"ל המשל ממנו ילמדו בני כמו שכתבתי וא"כ לא מוכח נמי לאחר דקנין הוי מצהב"ע לכן כתב רש"י דווקא עד דשמענא אבל לאחר כך אם שמענא באמת לא הוי מצהב"ע כן נ"ל עד"פ ונכון:

אבל עדיין חל עלינו חובת ביאור דברי תוס' בהא דסברו התוס' דבדאורייתא כ"ע אית להו מצו' הב"ע ותקשה פנ"י ב"ק על תא דקאמרי תוספות ואי תימא ר"ה לא סבר מצהב"ע הא תוס' לשיטתם כ"ע סברי מצהב"ע, ולענ"ד דלכאור' קשה על דברי תוס' למה להו לדחוקי דשמואל סבר דבדאוריי' מצהב"ע הא מוכח מקרא לכם בהוציא את השאול ואת הגזול דלא אמרינן מצהב"ע אפילו בדאורייתא ואם משום תירץ משום שאול נקט מה לצרה הזאת אליבא דשמואל, אבל נ"ל דלכאור' יש ליישב קושית תוס' עפ"י שיטת האורחות חיים דסבר דדווקא לגבי דידיה הוי מצהב"ע אבל אם נתנו לאחר לא הוי מצוה הבא בעבירה יש לאוקמי הקרא בכה"ג כשנתנו הלולב הגזול לאחר דליכא מצהב"ע אבל משום לכם אסור אם לא היה מייאש ומיושב קושי' תוספות, (ולאחר שחידשתי זאת מצאתי כעין זה בשע"מ הלכה פ"ז מהלכות לולב) וקשה לתוס' למה לא תירצו הכי אבל נ"ל דטעמא של או"ח דמשום הכי לא הוי לאחר מצהב"ע דדווקא לגבי הגוזל הגזילה תמיד במצו' השבה ובכל שעה ושעה בשעת עשיית המצוה עובר על והשב את הגזילה לכן אמרינן מצהב"ע אבל לגבי האחר לא שייך מצות השבה דהא הוא לא גזל רק אם הנגזל תובע צריך להחזיר משום שלא קנה לכן לא הוי מצוה הב"ע לגבי וכבר כתב הח"ס ז"ל והכ"ס זצ"ל שזה טעמו של הר"י דדווקא קודם קנין שייך מצהב"ע אבל לר"ת דאפילו לאחר קנין פסול ליכא למימר כנ"ל וא"כ אפילו לאחר הוי מצהב"ע כמובן והתוס' ד"ה ד"מ משום דהוי מצהב"ע אזלי אליבא שיטת ר"ת כדמוכח משהקשו מלולב של אשירה דשם כבר נעשה העבירה ואינו עובר עתה בשעת עשיית המצוה א"א להו לתרץ כשיטת

או"ח דהא הר"ת לא סבר שיטת או"ח וא"כ ע"ש נ"ל דמשום שאול נקטי לפי"ז לא אמרינן דשמואל סבר מצהב"ע בדאוריי' דהא מוכח מדאמרי' לכם להוציא את הגזול אבל התוס' מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול וכו' אזלי אליבא שיטת הר"י ויש לתרץ קושיא מלכם להוציא את הגזול כאו"ה דמיירי לגבי אחר שפיר כתבו דשמואל אית ליה מצוה הבא בעבירה בדאורייתא כמוכח מקרא והבאתם גזול, והנה התוס' שם מקשה על ר"ת מר"ה ובשיטת ר"ה שפיר אמרו ואי תימא ר"ה לית ליה מצהב"ע דהא ר"ת סבר דשמואל ל"ל מצהב"ע כנ"ל נכון לענ"ד: והנה אם נאמר דשמואל לית ליה מצהב"ע בדרבנן עכצ"ל דלא ס"ל קא פסיק ותני כמו ר"י ובאמת טעמא בעי למה לית ליה קא פסיק ותני, ולפרש נ"ל דהנה הגמ' מקשה ולקני' בשינו מעשה ומשני שינוי מעשה החוזר לא שמיה שינוי ומקשין התוס' הא שינוי החוזר קונה מדרבנן ותירצו מה שתירצו אבל באמת ביו"ט שני קונה שינוי החוזר כמו שכתב ג"כ הכפ"ת, לפי"ז קשה על מתניתן דקתני לולב הגזול כמו שפירש רש"י קשה קושית הגמרא ולקני בשינוי מעשה כמובן והנה כל זה קשה לשיטת הר"י דסובר שלאחר קנין לא הוי מצוה הב"ע קשה כנ"ל אבל לר"ת לא קשה מידי דאפילו אם קנה שייך מצהב"ע, ונ"ל בשיטת ר"ת דהא דקאמר ר"ת דשייך מצהב"ע אפילו לאחר קנין זה דווקא אם נאמר דיאוש קונה מוכח מקרא הא קני ביאוש דאפילו לאחר קנין אבל אם יאוש אינו קונה לא מוכח לאחר קנין ואמרינן דיו אם קודם קנין אסור מצהב"ע, והנה ר"י לשיטתו סובר יאוש קונה לר"ת ואם כן סובר דאף לאחר קנין הוי מצהב"ע לכן קאמר קא פסיק ותני ולא קשה ולקני בשינוי מעשה החוזר ביו"ט שני אבל שמואל סובר יאוש לא קני (כמו שאמר באמת הפנ"י על רש"י אימא סתם גזילה עיי"ש) וא"כ מוכח כר"י דווקא קודם קנין הוי מצהב"ע ואם כן אי אפשר לומר קא פסיק ותני דלפ"ז קשה לקני' בשינוי מעשה דחוזר ביו"ט שני דלא שייך מצהב"ע לאחר קנין לכן לא סבר קא פסיק ותני וסובר דווקא בדאורייתא אבל ביום טוב שני יוצא מתוך שיוצא בשאול כן נראה לי נכון בעהשי"ת:

עוד יש לי דברים בסוגיא זו אבל אין רצוני להיות למשא להדר"ג נ"י ואם ישרו דברי בעיני הדר"ג ב"י ישמח לבי גם אני הראתי מכתב הדר"ג לאאמו"ר הגאון נ"י והוא טרוד בטרדו' שונות ובפרט עתה בתחיל' עת האסף צאן קדשים ואם יהי' פנוי מעסקיו בוודאי ישוב להדר"ג נ"י והנ' חותם בכל חותמי הברכו' השם הטוב. וחזקהו ויאמצהו למען שמו ותורתו ויהי' בריא כאולם ועוד יעמוד חי לפני המקום עד ביאת גואל צדק בב"י כחפץ מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא, מחכה על תשובתו הרמתה ה"ק עקיבא בהגאון

מהרשב"ס שליט"א בעהשי"ת מארטיענסבערג ה' לסדר ונברכו בך כל משפחות האדמה תרנ"ז לפ"ק:
רב שלומים לחמד בחורים אהובים וברורים, דובר מישרים, ידידי חביבי הבחור המופלג צורבא מרבנן חריף ושנון צעיר לימי' ועמו דעת זקנים שבע ודשן בתורה והלכה בר אבוהן מגדולי אבות כבוד מו"ה עקיבא סופר נ"י בק"ק פרעסבורג:
קבלתי יקרת מכתבו מלא תורה וחכמה ובו ראיתי כתוב משלומו ומשלום אביו הגאון הגדול נ"י יוסף ה' לכם ככה לאריכת ימים ושנים והנני להשיב מפני רב כבודו וגדלו בתורה ובפילפולא דידידי נ"י אני חפץ לשעשע עמו באהבת התורה וכן עשינו (בבאדען) על פלגי מים שם ישבנו והיה לנו שעשועי אורייתא בחוקי חיים קב"ה חדי בפילפולא והי' לי במשיבת נפש חידושי ידידי נ"י אשר בהשכל נאמרים שערי תורה לו פתוחים וכמעיין המתגבר יביע אומר צינא מלא ספרא אשריך רבי עקיבא שמוזמן להיות אור גדול בישראל:
ובאתי להשיב על דברי תורתו, ראשון מה שתירץ קושיתי ואומר בפעם אחת לא נעשה רשע זה לא הבנתי הא גזלן פסול לעדות ויעיין בחו"מ אם רק גזול פעם אחת ולא השיב הגזילה גזלן גמור מקרי ובכן פה בלולב הגזול וגזילה בידו רשע גמור הוא ובוודאי זבח רשעים תועבה מקרי כי מצוה הבא בעבירה הוא וכל מצוה הב"ע תועבה לפני ה' ואף בסברת התוס' קצת לחלק אם ע"י עבירה בא המצוה אבל רבא כאן כיון זבח רשעים תועבה אף בהאי גוונ' ואין לחלק ועדיין צ"ע:
ומה שאני תרצתי אודיע לכ"ת נ"י (והנה זה כתוב פה בחיבורי) ואגב זה אמרתי דבר נאה לסוגיא דמצהב"ע אשר כעת עוסקים שמה בישיבה גדולה נ"י ואמרתי ראיה ברורה ללחם משנה זה (שהזכרנו פה לעיל) מגמרא דקאמר ל"ש אלא ביו"ט ראשון אבל ביו"ט שני מתוך שיצא בשאול יצא נמי בגזול, ולכאורה האיך שייך להדדי ולפירש התוס' הו"ל לומר מפני שהוא בדרבנן יוצא נמי בגזול הא שאול טעמא משים יו"ט שני לא שייך לכם: ולהנ"ל מאוד נעלה לפי דברי הלחם משנה דקאמר ע"כ משום ה"ט ביו"ט שני גזל מותר יען שכל מצוה הבא בעבירה מקרבן ילפינן ויו"ט שני אינו דומה לקרבן דשני ליה מקרבן דכיון דשאול כשר וגם שאר פסולין ממילא אינו דומה לקרבן ואינו יוכל למילף מצוה הב"ע כיון דאינו דומה, ובכן לענ"ד זה שקאמר מתוך שיצא בשאול וע"כ אינו דומה לקרבן וממילא יצא בגזול דלא שייך מצהב"ע כיון דלא יוכל למילף מקרבן וראי' לדברי לחם משנה והוא נכון בעזהי"ת:

ובהיות כן אמרתי טוב טעם לתרץ קושי' התוס' למה ללמוד מלכם להוציא את הגזול הא ת"ל מצוה הבא בעבירה היא, ולהנ"ל מאוד ניחא אם לא שילמוד מלכם דשאול הוא פסול הייתי אומר גם ביו"ט ראשון שאול כשר ואם כן אז אינו דומה לקרבן כלחם משנה וממילא ג"כ מצוה הב"ע לא שייך ללמוד מקרבן דאינו דומה:

ולפי"ז מאוד ניחא דלכאורה הקשתי בגמ' ואמרו לכם להוציא את הגזל תינח קודם יאוש אבל לאחר יאוש דקני ביאוש לפי דעת הגמרא פה דלאחר יאוש מקרי לכם וקני ומקרי שלו איך קאמר בגמ' סתם לכם להוציא את הגזל תינח קודם יאוש אבל לאחר יאוש דקני ביאוש ע"כ מקרי לכם ומגמרא משמע בין לפני יאוש בין לאחר יאוש דנקט סתם להוציי את הגזול והוא תמיה רבה, ולהנ"ל מאוד נעלה באמת לאחר יאוש אף דקני מ"מ הוה מצוה הב"ע ואמר מה"ט דגזל דומי' דפיסח בין וכו' וה"ט משום מהב"ע אך אם ביו"ט הראשון הי' שאול מותר אז הי' אינו דומה לקרבן אז גם מהב"ע לא יוכל ללמוד מקרבן דאינו דומה כדברי לח"מ תה שקאמר הגמ' לכם להוציא את השאול ואת הגזול היינו כיון שלכם הוציא את השאול דאינו יוצא ביו"ט ראשון א"כ דומה הוא לקרבן וממילא הוצא נמי את הגזול אז גזל אסור משום מהב"ע אפילו לאחר היאוש דהא בהא תליא ואף לאחר יאוש דמיקרי גזל לכם אף עפ"כ כיון דלכם ממעט את השאול דלא יוצא ממילא נמי ממעט את הגזול דלא יוצא והיינו משום מהב"ע וע"כ צריך טעמא דמצוה הבא בעבירה כי לאחר היאוש מקרי לכם ודוק היטב כי כפתור ופרח:

ובאלה ישבתי את הרש"י במתניתן דמפ' גזל פסול דכתיב לכם משלכם וקשה הלא טעמא הוא משום מצוה הבא בעבירה דמצד לכם יהי' רק פסול ביו"ט ראשון כקושי' הגמ' ולהנ"ל יפה כיון רש"י דצריך זה מצד לכם משלכם דשאול פסול אז ממיל' דומ' לקרבן ושייך מצוה הבא בעבירה ואי לאו לכם אז שאול כשר ולא הוה דומיא דקרבן הידוק היטב:

ומעתה אבוא לחדושי ידידי החרי"ף נ"י מה שכתב דקדק שלו למה לנו עוד קרא אני ה' שונא הלא כבר מוכח מצוה הבא בעבירה מהך קרא והבאתם את הגזל וכו' יפה דקדק ותירוצו הוא מתוק שמקרא אני ד' וכו' רוצה דגם בדרבנן מצוה הב"ע אסור וסברתו נכון הקב"ה רוצה שיברח מן הגזל א"כ גם בדרבנן יבריח ואז יהי' סגולה טובה דיבריח מגזל לגמרי ורוצה לתלות בזה פלוגתא דשמואל והאריך בזה ליישב תמיהת על רש"י והיא דבר נחמד ראוי לאומרה ובאמת תמיהתו הוא תמוה גדולה למה לרש"י לפרש קמ"ל בה"ג מדוע לא מפרש בפשיטות קמ"ל אף אי קנה מהב"ע הוא אף לאחר הקנין כן משמע מגמ' לעיל, אבל אהובי נ"י לא על רש"י לדקדק כי אם על הגמרא ומדוע לא מקשה ידידי

על הגמרא אימא סתם גזילה יאוש בעלים הוא למה זה הי"ל לומר אבל גזל לאחר יאוש הא קניא ביאוש וכדדי דמי ומתני' סתם נקט ומשמע בין לפני יאוש בין לאחר יאוש ובפרט דנקט דומיא דיבש דאין לו תקנה רש"י מפ' רק כוונת הגמ' של ר"ה כיון הגמרא שקאמר אימא סתם גזילה יאוש בעלים הוא אבל על הגמ' קשה דהול"ל כהנ"ל כאשר אני דקדקתי אלא דהגמרא לא לר"ה כיון אם כן גם בקמ"ל לא לזה כיון ועל הגמ' רק קשה כאשר דקדקתי, ותי' ידידי כ"ת נ"י עולה יפה גם על גמ' ליישב דלשמואל קאי ושמואל לא דרש הדרש כן כיון דסובר בדרבנן לא אמרינן מהב"ע, אך אני אוהב משפט ומשפטים אדבר אם באמת כוונת שמואל דלאחר שקנה ביאוש לא הוה מצוה הבא בעבירה אם כן איך נקט סתם במתני' גזל פסול הא לאחר היאוש אינו פסול ודווקא נקט דומיא דיבש דאין לו תקנ' אך באמת לשמואל נמי קשה קושי' הגמרא קא פסק ותני וצריך זאת ליישב וממילא דברי ידידי נמי מיושב:

אך לאחר העיון האיך ידענו דשמואל לא דרש זה הדרש משום דבדרבנן אינו שייך מהב"ע הא לפ"ז יוכל מיד לדרוש שונא גזל על דאורייתא ואם כן למה לנו עוד קרא הא יש טובא גוונא ליישב, ובשיט' י"ל דקרא טובא אתי אפילו על גזל גוי כדי שיבריח מן הגזל גם גזל גוי אסור ואינו יוצא, והארכתי קצת בזה ואין ידי משגת לכתוב מכח חולשת ידים, ה' יחזקנו לבריאה תמימה למען תורתו ועבודתו, והנה דבריו אף עפ"כ נחמדים ויקרים כמותו ירבה בישראל והנני אוה"נ בלב ונפש ומכבדו ה"ק מרדכי בהגאון מהר"ם פריד זצוק"ל:

ולזכר אהבה לידידי וחביבי הרב הגאון המופלג תלמוד חכם גדול כבוד מו"ה יצחק שווייענר נ"י ראש ב"ד ותופס ישיבה בק"ק טאפאלטשאן יע"א, אביא פה מה שהשיב לי במכתב ידידות ופלפולא בזה העיון וזה לשונו היקר, בין גאולה לגאולה, יצמיח צדקה ותהלה, על ראש אהובי וידיד נפשי הרב דגאון חריף ובקי ראשו כתם פז גן הדסים בנן של קדושים כש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד דק"ק מארטיעסבערג והגלילות יע"א בעל מחבר ספר "ברוך מרדכי":

קבלתי מכתב קדשו ושמחתי מאוד לראות שלומו ושלום תורתו ובפרט שרוצה לדפוס חלק שני מספרו ברוך מרדכי וה' הטוב יברכו מעשיהו ויפיצו מעינותיו חוצה ויגדיל תורה ויאדיר, ומה שבדק לן מר וחונן דבריו מדוע בדרבנן אינו אומרה מצוה הב"ע מ"ש גבי רבא פה דאמרינן זבח רשעים תועבה ותפלה הוא דרבנן. נלע"ד הקלישה דרבא אתיא לשיטתו דהנה ר"פ הגוזל ס"ל לאביי דר"א ב"י ס"ל שינוי אינו קונה דס"ל גבי חלה טחנה ולישה ואפאה אין זה מברך אלא מנעץ ורבא שם חולק דלכן הוא מנעץ משום מהב"ע

וכתב תוס' בשם ר"י דלאחר יאוש שינוי לא הוה כלל מצוה הבא בעבירה ע"כ קשה מהך דרבא ומתרץ דרבא ס"ל להזכיר ש"ש ולברך הברכ' שאני ואביי חולק וט"ל כיון דשינוי קונה מותר ג"כ לברך ועיין בש"ע לב"ק א"כ אביי ורבא חולקים בהך סברא וא"כ רבא לשיטתו אף דלא אמרינן מהב"ע בדרבנן מ"מ בתפלה לברך חי ברכות שאני כמו דס"ל גבי חלה דהוא מנע להזכיר ש"ש קנסו רבנן וחמירא להוא דילמא מהב"ע אף בדרבנן כמו דס"ל לרבא ובזה מיושב קושית מחהש"ק ואחרוני' גבי אוונכרי דילמא התם שאני משום ברכה ומאי מהני יאוש וש"ר, ולפי הנ"ל ניחא דר"ה כרבא בברכות ס"ל, ואין להאריך לפני רום מעלתו נ"י ובר מן דין נראה הך דרבא כאן הוא רק משום קנס' דרבנן קנסו דהיה לו לבדוק ואין לדמות גזירת חכמים זו לזו דקנסא מקנסא לא ילפינן, כל זה כתבתי לכ"ת נ"י ובזה אצא ונזכה לראות המון חוגג בקול רנה ותודה בראות פנים בעזרה וישמח שמחת החג הבע"ל הוא וביתו כאות נפש אוהבו ומקירו בכל לב הכותב בחפזון ה"ק יצחק שווייגער גמרא והא זבח רשעים תועבה והוא קרא במשלי כ"א קשה לי מדוע הניח רבא קרא קודם במשלי ט"ו שם נאמר זבח רשעים תועבת ה' ותפל' ישרים רצונו ולמה הביא אחרונ' והניח קרא הראשונ' והראשון ביותר מסתבר שאיירי מענין תפלה משום סיפא דקרא ותפלת ישרים רצונו משמע רישא דקרא נמי בתפלי איירי וגם על חכמת שלמה מתמה אני למה לנקוט פעמים זבח רשעים תועבה ומה שיש לענ"ד לומר זבח רשעים תחילה בקרא איירי בקרבן ממש שהקריב הרשע קרבן כמו שפירש רש"י דקאי על בלעם ובלק וזה בלתי ספק אם רשעים המה בוודאי גוזלין וחומסין ונהנין בלא ברכה דהוי כאלו גוזל להקב"ה כמוכח פרק כיצד מברכין ובוודאי מעות גזילה בידם וכוונתו על זה רשעים דהוי גזל בעולה ששונא הקב"ה גזל בעולה כי המה בוודאי בידם ממון שאינו שלהם כו אומדים ומתאים לשאינו שלהם וע"כ כוונת הפייטן גם מה שיש להם אינו שלהם והיה הקרבן מצוה הבא בעבירה זה הוא תועבת ה' כיון דרשעים הם הוה גזל בעולה:

אבל בקרא אחרינא קמ"ל זבח רשעים תועבי היינו תפלה שהיא במקום קרבן דנגד תמידן תקנו בהאי תפלה אינו מעורב רשעת אין בהם לא גזל ולא גניבה אלא כיון דרשע הוא במילי דעלמ' ורשע שהתפלל תפלתי תועבה, וכן הכא אף בהאי תפלה הוא מתפלל כהוגן אבל כיון דלא בדק המקום שהתפלל שיהי' נקי וטהור מקרי רשע ותפלתו תועב' היא וזה שהביא קרא אחרון דמקרא הראשון הייתי אומר דטעמא כסבר' התוס' דע"י הרשע מביא קרבן והוי גזל בעולה לכן תועבת ה' אבל מקרא יתירה אשמעינן זבח רשעי' תועב' אף שבתפל' זה שהוא מתפלל אינו משום רשעתו אלא בלא רשעתו ג"כ הי' יוכל

להתפלל אבל מ"מ מקרי רשע יען שלא בדק והוי אף עפ"כ תפלתו תועבה, ובזה אפשר ליישב הלשון אעפ"י שהתפלל תפלתו תועבה מה שייך אעפ"י כבר הזכרתי שהיא קושית סמיכת חכמים ולהנ"ל ניחא אעפ"י שהתפלל היינו הוא רק התפלל ובתפלה הזה אינו גורם שלכן התפלל משום שהוא רשע והיינו אעפ"י שהתפלל בלאו הכי אם היה נקי וטהור גם כן רק התפלל ובהדי תפלה זה לא מעורב הרשע כי לא מהני מקום שאינו נקיה שיוכל בזה ביותר להתפלל אעפ"כ תפלתו תועבה שרשע הוא שלא בדק וזבח רשעי' תועב' ודוק היטב. ולכן הביא חכמת שלמה פעמים מקרא יתירה אשמעינן אעפ"י בזה אינו מעורב רשעתו בזה היינו תפלה ואם אינו רשע ג"כ בוודאי הי' יוכל להתפלל כן אעפ"כ כיון דרשע הוא זבחו תועבה היינו תפלתו תועבה. ובפשוטי יש לומר אם גם קאי על זבח ממש בקרא המאוחר כוונת שלמה מקרא ראשון היינו אם הרשע הביא קרבן ברשע בגזל שע"ז הגזל מביא הקרבן וכסברת התוס' שהבאתי וקרא אחרונה קמ"ל מיתורא שעוד הפעם זבח רשעים תועבה היינו אם הביא מממון מכסף שלו ובהדי קרבן זה אינו גזל בי מסיפא דקרא משמע כן שנקוט אף כי בזימנות יביאני היינו אף פשיטא אם מביא בזימות היינו בגזל משמע רישא דלא במזימות ואעפ"כ כיון דרשע הוא תועבה, ובכן הביא קרא אחרונה כי גם בתפלה לא מחמת שאינו נקי הוא תפלתו כי גם אם היה נקי ע"כ היה יוכל להתפלל אבל אעפ"כ כיון דרשע הוא שלא בדק תפלתו תועבה כמו זבח קרבן אעפ"י שאינו מביא מגזל אבל כיון דרשע הוא הוי תועב' ודוק היטב וקרא הראשון איירי באמת אם הביא בגזילי' שיש בידו וזה זבח רשעים כוונתו על שמביא מגזל הוא תועבת ה': ובענין הזה כתבתי לידידי חביבי כנפשי שדרכו לשאול דבר הלכה מגדול הדור הזה הוא כבוד הרב הגאון המפורסם בקי נפלא לו ששה סדרים מסודרים צבא מלא ספרא כבוד מו"ה דוד נייאמאנן נ"י רב"ד ק"ק פרעסבורג צדיק כתמר יפרח:
וזה לשונו הטהור מה שהשיב לי בעזהי"ת מוש"ק ער"ח שבט תרס"ה לפ"ק: שלמא רבה לגברא רבה ה"ה ידידי חביבי כנפשי הרב הגאון המפורסם ערוגת הבושם חריף ובקי צדיק ונקי כש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד ק"ק מארטיענסבערג והגליל יע"א:
מכתב כבוד קדשו קבלתי באהבה וע"ד הקושיא שהקשה אדם קשה כברזל הדר"ג נ"י בגמ' ברכות כ"ב לחומר הקושיא נלע"ד עפ"י הגמרא חולין דף ח' ע"ב חדא בחטאת וחדא בעולה שיש סברא לכאן ולכאן ולשתי הסברות כיון החכם שלא בן חיובא בין נדבה וניחא קצת למאי שהקשה הדר"ג נ"י על כפילת הדברים גופא וגם מה שהקשה למה מביא קרא אחרונ' ולא המוקדם תירוץ הדר"ג נ"י יפה עפ"י פירש"י דקאי על קרבנות בלעם ובלק ודברי רש"י הם ממדרש ילקוט שמעוני ולענ"ד הוא מוכרע משום דכתיב

שם תועבת ה' דשייך יותר גבי קרבן דרחמנא לבא בעי וידוע אם לעקול ואם לעקלקלות אבל הקרא האחרון דלא כתיב ביה ה' קאי על תפלה שלא במקום הראוי שהוא דבר גלוי וידוע גם לבני אדם. והנה חותם בכל מיני חותמי ברכות והצלחות ושובע שמחות כאוהבו נפשו הנשאה ונפש ידידו מכבדו הנאמן ה"ק דוד ניימאנן שפתים יושק ונישק דברים נכוחים:

ועוד היה לי שעשועי אורייתא בזה הענין עם כבוד ידידי ורב חביבי תלמוד חכם מופלג חריף ובקי והוא כזבולון בצאתו וכיששכר באוהלו באוהל תורה והרב תורה ומרבה חכמה כבוד מו"ה יצחק בנימין שעכטער נ"י מק"ק יראים קאמארן יע"א. וזה לשונו היקר רב שלום לכבוד אהובי הרב הגאון חריף ובקי עצום צדיק נשגב מרבה שלום כבוד מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד ק"ק מארטיענס- בערג יע"א:

מכתב מעכת"ג נ"י הגיעני וכו' וכו' ובוא בקיצור להשיב על מה דהקשה במס' ברכות כ"ב וכו' והדבר באמת צריך יושב ואמרתי דלעיל דף ט"ו אמר החכם זבח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו זה קאי בין אדם למקום ה' בוחן לבבות ויודע מחשבות אבל בן אדם לא יודע להבחין כוונת האדם ורק מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו והכא בברכו' קאי בבן אדם שהתפלל במקום שאינו נקי כמו שכתב תוספ' ד"ה זבח רשעים ועיין ברבינו יונה פה שהרבה ראיו' דאיירי כהאי גוונ' והמתפלל בה"ג מוכח ונראה שהוא כמתפלל ואינו זהיר בעבודת ה' וכה"ג הוה תפלתו תועבה כמו לא תאכלו כל תועבה דהוה מתועב בעיני הבריות וצריך להתפלל פעם אחרת משא"כ דבר המתועב רק בעיני המקום אין אנו יודעים מאומה ושם נאמר תועבת ה' משא"כ כה"ג הוי תועבה המוסכם בעיני הרואין אנו אמרינן לזה שיתפלל עוד הפעם וע"כ כמו שפירש התוספו' דראינו שהוא עשה המרד שלא בדק תחילה. וה' יברך למעכ"ת נ"י בכל עוז ויתן לו רב כח והצלחה כאות נפשו ונפש ידידו ה"ק יצחק בנימין שעכטער וחן חן לו:

ובא הכתוב השלישי בן קדושים בחירי רצתה נפשי תלמידי חביבי לדבר בזה הענין בחר כאחים חכו ממתכים, המופלג צורבא מרבנן חריף ושנון כבוד מו"ה שמואל סופר נ"י בן הגאון הקדוש מו"ה שמעון סופר נ"י אב"ד ק"ק יראים ערלויא:

וכתב לי לתרץ קושיתי הזה וקאמר דקרא הראשון איירי דעומד ברשעו וכוונתו ג"כ שלא לשם שמים כפירש רש"י בלעם ובלק זה הוא תועבת ה' ואם כן אין להביא ראי' על תפלה כי בתפלה ע"כ כוונתו לשם שמים רק הוא רשע דלא בדק, לכן הביא קרא אחרונה שם נקט בסיפא אף כי בימות יבואני משמע דרישא איירי שלא במזימות אלא בכיונ' רצוי'

לשם שמים אעפ"כ תועבה וזה נמי ראיה על תפלה כי אף שהוא לשם שמים אבל כיון שרשע הוא שלא בדק לכן אינו תפלתו תפלה ויפה כיון:

וראיתי בספר מגיד תעלומת בד"ה זבח רשעי' תועב' וז"ל לכאורה קשה האיך נקט דקאי ג"כ על תפלה אך הוא דכתיב זבח רשעים תועבה ותפלת ישראל רצונו ולכאורה לאו סיפא רישא אך הוא דהנה תפלות כנגד תמידן תקנו והו' כאלו הקרבנו קרבנו' ועל כרחך קרבנות בפועל חשובים יותר מתפלה, והנה אמר שלמה ברוח הקודש הגם שזבחי קרבנות חשובים יותר בפועל ממש עכ"ז זבח רשעים תועבה אף בפועל ממש הוא תועבה ותפלת ישרים הגם שאיני חשובה כל כך כקרבנות עכ"ז הוא רצונו, ולפ"ז הרי שלך לפניך אם הזבח שהוא בפועל ממש הוא תועבה מכל שכן תפלות רשעים עכ"ל הטהור:

והנה גם אנכי כוונתי לזה שזבח לכן בעלמא תפלה כי תפלה במקום תמידן תקנו אך במחולת כבוד מגיד תעלומת עירב הפסוקים כי זה הקרא שנקנו רבא כ"א במשלי ושם לא נאמר בסיפא ותפלת ישרים רצונו גם בקרא הראשון לא נאמר זבח רשעים תועבה אלא תועבת ה' ועל קרא קודם ט"י הסיפא ותפלת ישרים רצונו והקרא שהביא רבא שם הסיפא אף כי בזימה יביאנו והוא הירכב תרי קרא אהדדי ובכן לפשט הגמרא פה אינו יוכל לפרש כאשר פי' אבל דברי אגדה שלו קיימו בטוב טעם על קרא קודם ט"ו היטב ובפרט לפי' רש"י דקאי על בלעם ובלק:

וכשאני לעצמי הרחבתי העיון דלכאורה קשה מגמ' חולין דף ה' ששם קאמר מקבלין קרבנות מפושעי ישראל הא קשה שלמה אמר זבח רשעי' תועב' ויש לחלק ולומר זה הוא רק כדי שיעשו תשובה ופה איירי בלא שב, ויש להאריך ופה יספיק הקיצור ורוחב לבב ירחיב ויזכיר אותו לטובה:

בעזה"י שהוא ראשון וראש, אכתוב חידושי בסוגי' דחמר לראש:

תוס' דיה בדשהה אלא לכ"ע חוזר לראש, עיין ברא"ש ומהרש"א פירש התוס' כאן. ועיין בביאור מרדכי שמפרש והקשה לתוס' והיינו המרדכי הובא כתוספות הנ"ל וה"ה דהוה מצי לאוקמי לכ"ע אינו חוזר לראש וכו' וכתב הביאור מרדכי וז"ל דהמ"ל בעלמ' היכ' דשה' בלי סיבה לכ"ע אינו חוזר לרא"ש והכא בין בשהה בין בלא שהה או דווקא בשהה פליגי או אי גברא דחי הוא או גברא חזי, והקשה וצריך להבין א"כ מאי תיקן הרבינו ש"ר ע"ז דשאני הכי דאין ראוי לקנות דהרי כל הקושיא היא דהו"ל לומר בעלמא היכא דליכא סיבה ושהה אינו חוזר לראש והיינו בראוי לקרות דע"כ ל"ל דהקושיא היא דהוה ל"ל דהכא לכ"ע בשהה אינו חוזר לראש דזה א"א דא"כ במאי פליגי אע"כ הקושיא היא דהול"ל דאינו חוזר לראש היכא דליכא סיבא וא"כ מאי תירץ הרבינו ש"ר על זה עיין,

וע"כ קושיתו היא דהא דקאמר התוס' ע"כ הלכה דחוזר לראש כוונת התוס' אשלפניו בעלמא בלי סיבה אם שהה כדי כולה חוזר לראש וא"כ קשיא מהך דשמע תשע תקיעות דשם מוכח דאינו חוזר בלי סיבה ומאי משני התוס' על זה דשאני הכא דאין ראוי לקרות הלא קושית התוס' לא מהכא הוא אלא מהך כללא דע"כ הלכה בעלמא אף בלי סיבה חוזר לראש ועדיין הקושי' במקומה ויפה הקשו:

ולענ"ד ביארתי הפשט בדברי התוספ' דהנה כיון התוספ' וה"ה דהוה מצי לאוקמא בשהה דכולה עלמא אין חוזר לראש בעלמא בלי סיבה והכא פליגי בשהה אי חוזר לראש או לא ומדלא מתרץ הכי ש"מ דהכא הלכה דחוזר לרא"ש היינו הכא הלכה הוא דחוזר לראש בכל מקום ולכן לא משני, על זה הקשה התוס' הרי חזינן דאינו חוזר לראש בשמע תשע תקיעות על זה משני התוס' דשאני הכא דאין ראוי לקרות והיינו הכא בה"ג דאין ראוי לקרות פה הלכה מרוחת דאינו חוזר לראש וא"כ שפיר דלא יוכל לומר דכ"ע אין חוזר לראש כיון דפה הלכה מרוחת הוא דבה"ג חוזר לראש א"כ שפיר דקאמר אם שהה כדי לגמור את כולה כ"ע חוזר לראש כיון דהכא הלכתא הוא שפיר קאמר כהלכת' ולמה לומר כ"ע אין חוזר לראש ממה שלא שייך כלל פה ביותר טוב לומר דבר ששייך פה ודוק היטב, ולא צריך להאריך ולאסיק כביאור מרדכי רק בהו"א סובר התוס' דיוכל ג"כ לחלוק פה בין בשהה בין בלא שהה שפיר הו"ל לומר דה"מ לאוקמי דכו"ע אין חזור לראש כיון דיוכל לומר גם בשהה פה פליגי אבל לאחר דאסיק התוס' באין ראוי לקרות באמת חוזר לראש לכ"ע א"כ לא שייך לומר דיחלק גם בזה אם הלכה ברורה ככה ע"כ הלכ' דחוזר לראש ולכן נקט כולה עלמ' חוזר לראש הכא ודוק:

וכאשר אני לעצמי ביארתי בדברי התוס' שנקט והיה דהוה מצי לאוקמא דכ"ע אין חוזר לראש היינו בלא שהה אינו חוזר לראש ומדלא אוקי הכי ש"מ דהלכה אם שהם כדי לגמור את כולו חוזר לראש וא"כ ביותר טוב לאמור כהלכה כך היא הלכה מלומר דכ"ע אינו חוזר לראש בלא שהה והכא בשהה קמיפלגי אם הלכה בשהה חוזר לראש ביותר טוב לאמור דכ"ע סוברי' כהלכה ומחולקים בלא שהה, ע"ז מקשה התוס' מהך דר' יוחנן דשמע ט' תקיעות דשם משמע להדיא דאינו חוזר לראש אף בשהה וקאמר אז התוספ' דשאני הכא דאינו ראוי לקרות ואם כן פה הלכה כן קיימא באינו ראוי לקרות דחוזר לראש וכן בר' אבוה' גם שם באינו ראוי לקרות וא"כ כיון דכן הלכה ע"כ אמר כאשר הוא הלכה ולמה לומר בדרך אחר, ועל זה קאמר רבינו יודא דהכא ע"כ לא מצי למימר הכי אף אי אינו הלכה כן באינו ראוי לקרות דחוזר לראש אעפ"כ לא יוכל למימר הכא דכ"ע בלא שהה אינו חתר לראש וא"כ כיון בלא שהה אינו חוזר לראש ע"כ הוי גברא

חד ולא מעלה ולא מוריד זה ששתה מים על ברכיו ורק החסרון הוא היכא דשהה וא"כ ע"כ ליכא למימר בשהה פליגי דא"כ קשה קושי' הגמ' האי אם שה' אם לא שהה מבעי לי' אלא אי אמרינן דווקא הכא בשהה כדי לגמור כולו חוזר לראש פליגי ודווקא הכא פליגי בה"ג שפיר לא שייך לומר דיפלג בשהה ובלא שהה מבעי ליה הא יש לומר גם זה צריך דאינו ראוי לקרות להיות ובשהה בתרווייהו בה"ג חוזר לראש ולא קשה האי אם שהה אם לא שה' מבעי הא לא רק בשהה תליא מילתא אלא גם משום דגברא דחוי הוא אבל אם אמרינן בלא שהה כ"ע אינו חוזר לראש וע"כ גברא אינו דחוי הוא ואם כן ע"כ כל טעמא הוא פה דפליגי וקאמר מ"ד דחוזר לראש משום דשהה א"כ קשה האי שהה ולא שהה מבעי ליה אלא ע"כ דלא יוכל לומר כן וקאמר כ"ע בשהה דחוזר לראש ופלוגתא היא בלא שהה והיינו משום דגברא דחוי הוא אפילו בלא שהה נמי חוזר לראש ודוק היטב:

ועיין בתפארת שמואל בהרא"ש שמפ' האי אם שהה אם לא שהה מבעי פירש למה פליגי באשתין מים תיפוק ליה אף בלא אשתן אלא בשהה לחוד כלומר והו"ל לאחלוקי בין שהה ללא שהה אלא ש"מ באשתין אף בלא שהה פליגי משום דחוי אבל בשהה ממש אפי' בלא דחי כ"ע חתר לראש וע"ז דקדק הרא"ש אמאי לא קאמר דדווקא בשהה פליגי ודווקא דאשמעינן משום דחוי אבל בלא שהה אפילו באשתין כ"ע מודה דאינו ח"ל ופ"ז אמר דלא שייך לומר מאחר דכ"ע מודה בלא שהה וכו' עיין היטב ותמצא כדברי שוב ראיתי במהרש"ל שמפרש כוונת רבינו יהודא וז"ל הילכך מאחר דבלא שהה כ"ע מוד' דאינו חוזר לראש ש"מ דחזי ולא דחי וא"כ מ"ש בשהה לחוד פירש מאחר דשהה לחוד בלא הישתן מים אינו חוזר לראש ופירש דהיינו הך מוכח מהך דר' יוחנן בט' תקיעות: ומהרש"ל דייק כמו שהקשה רב אשי האי אם שהה אם לא שהה מבעי ליה וכאשר ביארתי לעיל דאם בשהה לחודא נמי חוזר לראש א"כ הקושי' האי אם שהה אם לא שהה מבעי ליה אלא ע"כ צריך אתה לומר אם שהה לחוד באמת אינו חוזר לראש וכל טעמא דהכא הוא משום דמים שותתין על ברכיו דאינו ראוי הוא אבל מאחר דמוכח בלא שהה אף במים שותתין אינו חוזר לראש אלמא גברא חזיא הוא וא"כ גם בשהה בהשתין לא יהי' חוזר לראש מאחר דחזי, ועיין במהרש"ל כן הוא כוונתו ויפה ונכון ומכוין לאשר כתבתי לעיל, ועיין ביאור מרדכי סוף דבריו בסוגיא הזה סי' ל"ה שהקשה לפ"ז בשהה קמיפלגי דקשה א"כ הדרה קושי' הש"ס לדוכתא האי אם שהה לא שהה מבעי לי' ומתרץ וסיים כמהרש"ל ומכוין להנ"ל ודוק:

אבל ראיתי בספר ביאור מרדכי שהובא והנה בתוס' הביא עוד תירץ אחר בשם רבינו יהודא והוא רק לתרץ קושי' ראשונה הוא דלא קאמר בסוגיא לכ"ע בשהה אינו חוזר לראש וכאשר ביאור דבריו במהרש"ל, ולענ"ד במחילת כבודו לא דק יפה אי שלא זכיתי להבין הרי המהרש"ל לא הבין ככה הפירש בקושית התוספו' כאשר הבין הביאור מרדכי דקושי' התוס' היא דהו' מצי לאוקמא לכ"ע אינו חוזר לראש היינו דבעלמא היכא דשהה אינו חוזר לראש והכא בין בשהה בין בלא שהה פליגי על זה לא מפרש המהרש"ל כלום בתירוצו אלא הבין בקושית התוספות הא דלא קאמר לכולה עלמא בלא שהה אינו חוזר לראש ש"מ הלכה כאשר ביארתי לעיל והמהרש"ל להדיא נקט מאחר דבלא שהה כ"ע מודה אינו חוזר לראש אלמא דמהרש"ל קאי והבין דקושי' התו' ככה הוא ולא כאשר ביאור בעל ביאור מרדכי הא דלא קאמר בסוגיא לכ"ע בשהה אינו חוזר לראש ולפירש הזה לא הבנתי מה תירץ בזה הרבינו יהודא וע"כ לפירש ביאור מרדכי צריך לומר הבנת בתירץ רבי' יהודא כאשר ביאור מהרש"ל דלא מצי בדייק ולמימר דכ"ע בשאר דוכתא אפילו בשהה אינו חתר לראש דכיון דאפילו היפסק כל כך ששהה כדי לגמור את כול' אינו מחיקו ואינו מבטל מה שהתפלל כבר אם כן ה"נ הוי גברא דחזי ושפיר ה"מ להתפלל בתחילה אף עפ"י שלא היה יודע שהיה יוכל יוכל לעמוד על עצמו מלהטיל מים עד שיגמור תפלתו ולכך לא הוי מצי רב אשי לדחוי אלא דכ"ע בשהה דחוזר לראש וההפסק מבטל ואם כן הכא הוי גברא דלא חזי כיון שלא היה יודע אם יוכל לעמוד על עצמו בלא הפסקה כדי לגמור את כולו כן למדתי ביאור דבריו עיין במהרש"א וא"כ ככה צריך לפ' נמי בביאור מרדכי הפירש בתוספו' ברבינו יהודא ולא כפירש מהרש"ל, ולענ"ד טעות הדפוס הוא פה בביאור מרדכי שכתב כאשר ביאור דבריו במהרש"ל לא במהרש"ל כוונתו אלא כאשר ביאור דבריו במהרש"א כן צריך לומר וכן נכון: ודע דכן נכון מעתה תבין היטב דברי ביאור מרדכי מה שמפ' דהנה לכאורה קשה מה הביא כאשר ביאור דבריו במהרש"ל הלא המהרש"ל בעצמו הביא ומבואר יותר כדברי הרא"ש ואמת מבואר הוא נמי ברא"ש כסברת רבינו יהוד' וא"כ מדוע לא קאמר הביאור מרדכי כמבואר ברא"ש ומדברי רא"ש נמי משמע בזה לתרץ קושי' ראשונ' של תוס' כך נקט להדי' ברא"ש עיין היטב: והנראה לנע"ד באמת בהרא"ש יש ללמוד שני פירושים ושני גירסו' שונות ראיתי ברא"ש ראיתי בש"ס שלנו דפוס וויען שהגירסא ברא"ש אבל לא הוי מצי למימר דכ"ע שהה אינו חוזר לראש ובדשהה קמיפלגי ומאן דסבירא חוזר לראש משום גברא דחוי הוא היינו הכוונה דא"כ קשה האי אם שהה אם לא שהה מבעי ליה והיינו בשהה בעלמא בלי סיבה אין חתר לראש והכא בדסיבה קמיפלגי ולא קשה האי

אם שהה אם לא שהה מבעי ליה דכל קושי' הוא אם שה' אם לא שהם הוא כאשר פירש בתפארת שמואל למה לא פליגי באשתין מים הא גם בלא סיבה יוכל לחלוק בין אם שהה אם לא שהה דזה כל טעמא הוא אבל אם אמרינן בעלמא באמת בשהה כ"ע מודה דאינו חוזר לראש והכא רק בסיבה קמפלגי משום השתנת מים וא"כ פה לא שייך להקשות דהו"ל לומר אם שהה אם לא שהה הא לא בשהה לחוד פליגי ותליא מילתא אלא בסיבת השתנת מים בה"ג דווקא בשהה חוזר לראש:

והנה אם הגירסא ככה ברא"ש ע"כ מה שאמר אח"כ משום דלכ"ע הוה גברא חזיא כיון דאינו חוזר לראש ע"כ צריך להבין ולפרש כאשר הבין המהרש"א ללמוד פשט ברבינו יהודא וכן הבין בדברי הרא"ש כאשר ביאור מהרש"א שהבאתי דע"כ כיון דגם ע"י הפסק אם שהה כולו א"צ לחזור ולהתפלל גם זה לא מקרי הפסק אעפ"י שלא היה יודע שלא הי' יוכל לעמוד על עצמו וכו' וכו':

אבל יש עוד לפנינו גירסא ברא"ש וכאשר מופרש התפארת שמואל גירס' הנכון' ברא"ש וכאשר ראיתי בש"ס חדשים שהגירסא ברא"ש אבל לא הו' מצי למימר דכ"ע לא שהה אינו חוזר לראש ובדשהה קמיפלגי ומאן די"ל חוזר לראש משום גברא דחוי הוא, ועיין בתפארת שמואל שכן הוא הגירסא וז"ל פירש למה לי לאפלוג באשתין מים תיפוק ליה אף בלא אשתין אלא בשהה לחוד כלומר והו"ל לאחלוקי בין שהה ללא שהה ש"מ באשתין אף בלא שהה פליגי משום דחוי וזה סברת רב אשי אבל בשהה ממש אפילו בלא דיחו כ"ע חוזר לראש, וע"ז מדקדק הרא"ש אמאי לא קאמר דדווקא בשהה פליגי ודווקא באשתין משום דיחו אבל בלא שה' אפילו באשתין כ"ע מודה דאינו חוזר לראש וע"ז אמר דלא שייך לומר מאחר דכ"ע מודה בלא שהה דאינו חוזר לראש א"כ לא הוה גברא דחוי וכו' ואם כן ש"מ עיין בתפארת שמואל: ותפארת שמואל כיון לכוונ' מהרש"ל הנ"ל שהבאתי כיון בה"ג בלי הפסק ע"כ אף בהשתין וזה כוונת כיון דע"י שום הפסק היינו אם בהשתין מים והיינו אם רק הפסק קצת ולא שהה כדי לגמור את כולה אף בהשתין מים אינו צריך לחזור לראש אם כן ע"כ גברא חזי הוא א"כ שפיר מצי להתפלל נמי בשהה כדי לגמור אף בהשתין דזה אינו ריעותא כלל דלמקרי גברא דחוי דאל"כ אף בלא שהה הוי לחזור לראש וככוונת מהרש"ל ז"ל:

אבל אם גרסינן ברא"ש דלא הומ"ל דכ"ע בשהה אינו חוזר לראש וכאשר הביא התפארת שמואל בלא שהה כ"ע מודה דאינו חוזר לראש וצריך אז לפרש ככוונת מהרש"ל והבין זאת, והנה הביאור מרדכי ע"כ הבין כוונת התוס' דהוה מצי לאוקמי כ"ע בדשהה חוזר לראש בעלמא בלי סיבא ע"כ צריך לפרש הכוונה ברבינו יהודא כפירש מהרש"א ואז יובן

נמי הגירסא ברא"ש עפ"י מהרש"א ע"כ הגירסא ברא"ש כ"ע בדשהה פליגי ולא גרסינן בלא שהה כתפארת שמואל ולכן הביא הביאור מרדכי וכאשר ביאור דבריו במהרש"א אז הכוונה וכן נמי הבין הביאור מרדכי הכוונ' בתוס' וככה צריך לגרוס ודוק היטב: וברא"ש לא מבורר היטב כי הגירסא בשני אופני' כאשר הוא לפנינו ובכן יוכל לומר הספק בדברי הרא"ש בגירסא נכונה ומדברי מהרש"א משמע הגירסא היה ברא"ש דלא הוה מצי למימר כ"ע בדלא שהה אין חתר לראש עיין היטב כי כיונתי לנכון, וביאור מרדכי ע"כ נקט הגירסא בדברי התוספו' כ"ע בדשהה אין חוזר לראש הו"מ למימר ע"כ לדבריו צריך לפרש ככוונת מהרש"א ברבינו יהודא ודוק היטב כי ברור הוא:

ולאחר העיון נראה לענ"ד לומר הרי התוספו' פה קיצור בלשונו מאוד בד"ה אלא לכ"ע חוזר לראש שנקנו התוס' וה"ה דהוה מצי למימר דכ"ע אין חוזר לרא"ש ונקט סתם ולא מפ' דכ"ע בשהה אינו חוזר לראש או דהכוונה בלא שהה ולמה נקט סתם ולא מפרש דבריו, ולכן נראה לענ"ד דהתוס' לתרוויהו כיווני דה"מ למימר דכ"ע אין חוזר לראש או הוה מצי למימר כ"ע בשהה בעלמא בלי סיבה אינו חוזר לראש והכא בין בשהה בין בלא שהה קמיפלגי ומדלא מוקי הכי ש"מ דהלכה דחוזר לראש כוונת התוס' דהלכה פה ע"כ בשהה חוזר לראש וע"כ דיותר טוב אומר כאשר באמת הוא הלכה ולמה לומר פה בשהה קמיפלגי אם הלכה באמת בשהה חתר לראש א"כ ביותר טוב אומר כאשר הוא הלכה פה בענין אשר לפנינו וגם יוכל להיו' קושי' התוס' דהוה מצי למימר כ"ע בלא שהה פה אינו חוזר לראש והכא בדשהה קמיפלגי ומדלא מוקי הכי ש"מ דהלכה חתר לרא"ש היינו פה ע"כ הלכה במים שותין בשהה חוזר לראש ולמה לומר דפליגי במה שהוא הלכה וע"כ ביותר טוב לומר דכ"ע סובר כהלכה בשהה פה חוזר לראש וא"כ בכיון נקט תוס' סתם כי כוונת התוס' בכל הענין בין בה"ג ובין בה"ג וקושי' מובן בכל אופן ותירוצו מני מובן בכל אופן:

ובהיות כן אין מקום כלל לקושית ביאור בדרכי שהבאתי לפי תירוץ הרא"ש דשאני הכא דאין ראוי לקרות, אבל עדיין קשה מהך דר"י, ולענ"ד מעולם לא כיון התוס' כן ומדלא מוקי הכי ש"מ דהלכ' חוזר לרא"ש בעלמא בלי סיבה כך הוא הלכה וכאשר הבין נמי המהרש"א שכך הוא הכוונה, ולענ"ד אינו כן אלא ככה כיון התוספו' ש"מ דהלכה חוזר לראש פה בשהה בהשתין הלכה חוזר לראש פה בענין שלפנינו הלכה כן ולכן ביותר טוב אומר דכ"ע סובר כאשר הוא הלכה ורק דתוס' מקשה כיון דמעה מוכח בענין שלפנינו דהלכה חוזר לראש בשהה א"כ מדוע אמר ר"י בעלמא אינו חוזר לראש וביאור התוס' דווקא פה משום דאיני ראוי לקרות ופה ש"מ דהלכה חוזר לראש אבל בעלמא לא ידענו

ונכון וברור. וכן באמת צריך לפ' להני דגורסין ברא"ש וכן מבואר בהרשב"א להדיא בסוף דבריו דרבינו יהודא ככה הובן הקושיא בתוס' דלא המ"ל דכ"ע בלא שהה כדי לגמור את כולה דחוזר לראש ואם ככה יובן בכוונת קושית התוס' א"כ צריך לפרש ומדלא פי' הכי ש"מ הלכה חוזר לראש היינו פה בענין שלפנינו פה הלכה שחוזר לראש בדשהה א"כ לא שייך לומר בדשהה קמיפלגי ביותר טוב לומר דכ"ע כהלכה ובלא שהה קמיפלגי ונכון וברור, וכן נמי הפירש בתוספ' אם גם הקושיא הוא דהומ"ל כ"ע בדשהה בלי סיבה בעלמא אינו חוזר לראש ודוק היטב:

ורבינו יהודא יש לומר הבין קושית התוספ' דהו"ל לומר כ"ע בלא שהה בהשתין אינו חוזר לראש דהו"ל לומר דכ"ע בשהה בעלמא בלי אונס זה לא ניחא ליה מאי ארי' פה לאשמעינן מה דלא שייך לענין שלפנינו ולכן שפיר תירץ או שיש לומר דגם כן כיון לתרוויי' דכוונת תוס' לתרווייהו מדנקט סתם כאשר ביארתי וכוונת ר' יהודא נמי לכל האופן והיינו כביאור מהרש"ל וכביאור מהרש"א ואז לכל אופן רבינו יהודא שפיר מפרש. ורבינו יהודא נמי נקט סתם כדבריו דהכא לא מצי למימר לכ"ע אין חוזר לראש היינו בכל אופן לא מ"ל הכי בין בלא שהה בין בשהה ורק בהכא בשהה. קמיפלגי דהא לכ"ע הוה גברא חזי כיון דאינו חוזר לראש זה נמי נקט סתם וכוונתו כיון דאינו חוזר לראש ע"כ גברא חזיא הוא אם בלא שהה אף בהשתין אינו חוזר לראש ע"כ גברא חזיא הוא וראינו דזה דהשתין לא מעלה ולא מוריד ואם הפירש בשהה בעלמא אינו חתר לראש נמי מוכח דגברא חזיא הוא כפירש מהרש"א וכאשר הבין ברא"ש כיון דע"י הפסק גדול כ"כ אעפ"כ אח"ל א"כ גם בהשתין לא מקרי גברי דחזי ודוק היטב בכל אלה, וה' הרחמים יאיר עיני בתורתו הקדושה להבין דברי קדושים ברורים ואמיתים: ועיין ברבינו יונה שהבין הקושיא ככה וז"ל אבל בכאן לא הי' לו לומר דכ"ע שהה כדי לגמור את כולו חתר למקום שפסק וכו' ועיין ברשב"א שהבי' בשם התוס' וז"ל וכן נמי כתבו בתוספ' והא דאמרינן הכא שהה כדי לגמור את כולה כ"ע ל"פ דחוזר לראש לאו למימר דהכי הלכתא אלא משום דלא מצי למימר דכ"ע לא שהה כדי לגמור את כולו אינו חוזר לראש ובדשהה קמיפלגי דאי הוה משני הכא הוה לן למימר דלכ"ע גברא חזיא הוה, והנה לרבינו יונה צריך לפרש כפירש מהרש"א ולהרשב"א מפרש כפירש מהרש"ל ודוק היטב, ולענ"ד ביארתי דתוס' כיון לכל אלה וגם רבינו יהודא וכאשר ביארתי תרווייהו מכווני' ולכך קיצור התוס' בלשונו והבין:

הצל"ח הקשה יש לדקדק בדברי ר' יהודא שבתוס' בסיף ד"ה אלא דכ"ע וכו' קשה דילמא הא דקאמר לימא בהא קמיפלגי וכו' כוונתו לדברי ר"י ממש דמ"ס אם שהה כדי לגמור

חוזר לראש ולכך מקרי גברא לא חזי והלכך אפילו לא שהה חוזר לראש ומ"ס למקום שפסק ולכך מקרי גברא חזי והלכך אפי' שהה כדי לגמור אעפ"כ אינו חוזר לראש רק למקום שפסק וא"כ פליגי בין בשהה בין בלא שהה עיין:

והנראה לענ"ד כל קושית הצל"ח הוא דווקא לפירש המהרש"א הקושיא הוא קושי' חמורה מה שא"כ לפירש מהרש"ל שמפרש הפשט ברבינו יהודא דקאי דווקא אם לא שהה כדי לגמור אינו חוזר לראש אז שפיר לא שייך בדשהה קמיפלגי בגברא דחוי דהא כיון דלא שהה גם בהשתין אינו חוזר לראש ע"כ דלאו גברא דחוי הוא וגברא קא חזי היא ומעתה אין מקום לקושית הצל"ח דלפי"ז יש לומר דלא תליא כלל בדשהה אם חוזר או אינו חוזר בעלמא וזה הסברא לא למד הגמרא בדשהה בעלמא אינו חוזר לראש דמקרי גברא חזיא וזה הסברא לא צריך ללמוד כלל והבין וראי' למהרש"ל דלא קשה קושית הצל"ח: הנה לפי פירש הרא"ש ומהרש"א דכיון דאינו חוזר לראש אפילו אם שהה אם כן לא שייך גברא דחוי הוא דאפילו לא ידע אם יוכל לעמוד את עצמו עדיין תפלתו תפלה וחוזר למקום שפסק וקאמר ע"כ הכי הוי גברא דחזי:

ולענ"ד קשה הא מבואר לקמן בגמרא ת"ר הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועב' וא"כ גברא דחוי הוא מטעמא הנ"ל ואיך שייך לומר דחזי הוא ובפרט להרא"ש פה אעפ"י שלא ידע שיוכל לעמוד את עצמו בה"ג מוכח להדיא באינו יוכל לשהות עצמו תפלתו תועבה ותו ק"ל על הך מ"ד דסובר גברא חזיא הוא ותפלתו תפלה איך מחולק על הא דת"ר לקמן הנצרך לנקביו וכו' תפלתו תועבה וצ"ע:

אך זה אולי ליישב ולומר הכא אירי בשע' שהתחיל להתפלל עוד לא היה יודע ולא היה נוצרך לנקביו אלא כשהתחיל אז נתעורר לו וככה משמע דנקט היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו ובה"ג אפשר לומר דתפלתו אינו תועבה ורק מ"ד גברא דחוי הוא סובר מיד כשנתעורר בשעת תפלה דחוי הוא הלכך מה שהתפלל אינו תפלה אבל אידך מ"ד דסובר כיון בשעת התפל' שהתחיל להתפלל אינו דחוי הוא ג"כ לאחר מיכן אינו דחוי אך על הרא"ש עדיין צ"ע כיון דנדחה עכ"פ תוך תפלתו מלהתפלל גברא דחוי הוא וצ"ע

אך יש לחלק דלומר לקמן איירי בנקבים גדולים בה"ג תועבה אבל פה בקטנים איירי י"ל דיעבד תפלתו תפלה וזה י"ל למ"ד דסובר דאינו חוזר לראש אבל מ"ד דסובר דחוזר לראש אין חילוק בין קטנים לגדולים ואל יתפלל: והנה ראיתי במג"א צ"ב סק"א שכתב וצריך לחזור ולהתפלל וקמפרש מג"א דווקא לגדולים אבל לקטנים לא יחזור כדמשמע בגמרא כ"ג ופירש מה"ש מהך דת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתין וכו' ומסיים וקיימ"ל כמ"ד

חוזר למקום שפסק הרי דאפילו הירגש קודם התפלה שנצרך לנקבים קטנים אפילו הכי קיימ"ל דאין חוזר לראש:

ולענ"ד צריך כיון הרי כבר ביארתי הי' עומד בתפל' ומים שותתין משמע דכבר עומד בתפלה וקודם התפלה לא הירגש כלל וצ"ע, וכן משמע במחבר ובמג"א בהיתחל להתפלל ולא הירגש לא הוה תועבה וצ"ע שוב ראיתי בפרי מגדים שדייק דברי המג"א דיש חילוק בין גדולים לקטני' מהך גמ' דנקט לקמן ת"ר הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה ואז אמר ר' שמואל וכו' הנצרך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר הכון לקראתך וכו' ותמה הפרמ"ג הלא כללא כייל כל ת"ר כמו משנה ואם כן קשה מאי קמ"ל רב ושמואל הלא כבר ת"ר הוא אלא ע"כ יש חילוק של ת"ר קאי על נקבים גדולי' ושמואל קמ"ל בנקבי' קטני' ג"כ לכתחילה הוא דלא, ובזה דייק המג"א דיש חילוק בין גדולים לקטנים יעיין ולפי אלה יש לי לומר להבין פה הרש"י הנה יש חילוק בין נקבים גדולים לקטנים אך לקטנים נמי לכתחילה אסור, ולפי זה יש לי לומר המ"ד דסובר חוזר לראש דסבר גברא דחוי הוא סובר כיון דלכתחילה לא רשאי לעמוד להתפלל דחוי מיקרי וחוזר לראש וזה המ"ד דסובר חוזר למקום שפסק י"ל הוא סובר כיון דעכ"פ בדיעבד תפלתו תפלה הוא לא מקרי דחוי מצד לכתחילה, וזה שכיון רש"י גברא דחוי הוא בשהתחיל להתפלל והיה צריך לנקביו דייקא קאי רש"י שהתחיל על התחל' לכתחיל' זה סובר כיון דלכתחיל' לאו דחוי הוא ומ"ס גברא חזיא מפ' רש"י אעפ"י שאינו יוכל להמתין מ"מ תפלתו ראוי הוא מה שהתפלל קידם לכן היינו דיעבד בדיעבד ראוי הוא בנקבים קטנים וכיון בדיעבד ראוי הוא לא מקרי דחוי ודוק. אך עדיין צ"ע על רש"י הא פה לא איירי קודם התפלה שצריך לנקביו כאשר ביארתי לעיל וצ"ע קצת וגם הרא"ש בזה צ"ע:

עיין בביאור מרדכי שכתב הרבינו יונה כיון רק לתרץ קושי' הראשונ' בתוס' וכן במאור אבל מאי דקש' דר' אבוה לקמן דפסק דחזר לראש ע"ז לא תירצו כלום וכן הרי"ף דמתרץ ומחלק בין ק"ש לתפלה ג"כ לא תירץ רק הך דלכ"ע בשהה חוזר לראש דאית' כאן אבל ליישב דברי ר"א לא היזכר כלום וסבירא ליה דר' אבוה' הוא דאמר הכי ור"י פליג עליו עיין בביאור מרדכי, ולענ"ד הן הן דברי תוס' בר"ה ל"ד ע"ב בד"ה לאו ס"ל שכ' שם דסוגיות חלוקות הן שכתב מיהו כיון דר"א פליגי היה קצת נראה לפסוק כמותו עיין שם היטב ובאמת מתמה שם התוס' על המנהג שקשה הדבר מאוד שהציבור בבית הכנסת אומר אמת ויציב וממתינים שליח ציבור ושותקים עד שיגמור זולת ומי כמוך שאומר בגאולה ולפי דברי הרי"ף זה ניחא דזה לא מקרי עוד תפלה אלא עדיין נכ"ל בכלל ק"ש

ותפלה שמונה עשרה מקרי שם צריך לחזור לראש ודוק. ועיין במחצית השקל סימן ס"ה סק"א שכתב ג"כ דעת תוס' דסוגיות חלוקת הן א"א אף דמתיר ואומר דאינו חוזר לראש מיהו לכתחיל' אסור להפסיק עיין בפירש למג"א שם:

שמור רגליך באשר תלך וקרוב לשמוע דברי חכמי' והנראה לענ"ד ע"פ מדרש פ' אחרי בתנחומ' אל פתח אוהל מועד לא הביא צופה הקב"ה שבהמ"ק עתיד לחרוב ואמר הקב"ה לישראל כל זמן שבהמ"ק קיים ואתם מקריבין מקרבנות לתוכו ומכפר עליכם ובזמן שבהמ"ק חרוב במה אכפר עליכם התעסקו בדברי תורה שהם משולים לקרבנות והן מתכפר עליכם וכך אמר הנביא קחו עמכם דברים ושבו אל ה' וזה לענ"ד הפי' פה בפסוק שמור רגליך ואם תחטא הביא קרבן לפניו ואם עתיד הבהמ"ק יחרב דלא יוכל להביא קרבן הוה קרוב לשמוע דברי חכמים והיינו כפירש המדרש שהן משלין בקרבנות ודוק: וביותר יש לבאר על פי שביארתי פסוקי התורה בדרשה לשבת תשובה פרשת וילך כי המצו' הזאת לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמי' היא וכו' כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו וביארתי ידוע כל העוסק בתורת העולה כאלו היקרב עולה וכל דיבור ודיבור שיצא מפי אדם בהנהגה טובה ובכוונה טובה אם יגיע לידו היכולת לעשו' יעשה זה נחשב לפני הקב"ה כאלו עשה וזה הפירוש לא נפלאת היא המצוה ולא רחוקה אף שאין בידך עכשיו לקיים כגון קרבנות וכדומה רק היה עוסק בפיך והוה כאלו קיימת אבל כי קרוב אליך הדבר מאוד היינו הדיבור לדבר בפיך רק תדבר כן ותהי' רצוי כאלו היקרב עולה וזה פרשת התשובה ואם השב צריך להביא קרבן על חטאתי ואף במקום דאינו יוכל להקריב קרבן רק קרוב הדבר רק לדבר בהלכותיה הוי כאלו עשה אך הזהר הכתוב ובלבבך לעשותו דייקא צריך זאת ליקח אל לבבך בוודאי בכל לבבך אם תבוא לידך לעשות בלב שלם ולא תהיה אחד בפה ואחד בלב כי אם לבבך יהיה שלם במוצא שפתיך ואז תעל' לרצון כאלו עשית וכאלו הקרבת עולה ופרים רק פה ולב יהיה שלם ואז תגיל ותשיש באמרותיך ואל תכלם:

ובזה ביארתי פסוקי התורה מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלקיך נדבה אשר דברת בפיך דייקא כל אלה שאני אקח הדיבור שלך כאשר גוף המעשה עשית אם אני אראה שאתה תשמור מוצא שפתיך במה דיש לך יכולת וכח לעשות ולמלאות אז ממילא נדבה לה' אשר דברת בפיך אז יהיה נדבה אשר דברת בפיך אקח לנדבה תמורת הקרבן תמורת הצדקה תמורת החסד מה שאין ביכלתך לעשות רצונך הטוב ודברך הטוב לעולם קיים אך לבך יהי' שלם עם השוכן שמים ומה שיש ביכלתך לעשות תעשה

ותתקיים והבין זאת כי נעים והיינו נדבה אז אקח לנדבה אשר דברת בפיך פי' דיבור בלא מעשה נמי נדבה:

ובהדי זה ביארתי גמרא סוף ברכות דף ס"א תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות יון וכו' בשעה שהוציאו את רבי עקיבה להריגה זמן ק"ש היו והיו סורקין את בשרו במסרקות של בתל והי' מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ואמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד ניצתה בת קול אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שאתה מזומן לחיי עולם הבא:

וביארתי זה בכל נפשיך אפילו נוטל את נפשיך רק זה יוכל לקיים בהזדמן וגם רק יוכל לקיים פעם אחת ולא יותר כי אם מת פעם אחת ומסר נפשו הרי כבר מת אבל שאר מצות רבות פעמים יוכל לקיים מידי יום ביום ומידי שנה בשנה ואהבת את ד' יוכל לקיים תמיד פעם ופעמים בכל ימי החיים כימי הארץ והשמים וגם בכל מאודך זה הוא ממון יוכל לקיים בשני ידים ניתן בכל יום צדקה פעם ופעמים להניח תפלין בכל ימי חיים אבל זה בכל נפשך רק פעם אחת יוכל לקיים. ומצוה גדולה כזה היה ראוי שיהיה ביכולת האדם הרבה פעמי' לקיים ובכן זה אמר ר"ע כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשיך אפילו נוטל את נשמתך וזה היה צער שלא יוכל לקיים שאין בידינו כי אם בהזדמן ושנית דאינו יוכל להיות בכל יום כי רק פעם אחת, וזה מרומז כל ימי הייתי מצטער דכל ימי יוכל לקיים פסק זה כמו שאני מקיים בכל ימי שאר מצות גם זה היה יפה בכל יום ויום לקיים אפילו נוטל את נפשך וזה היה הצער שלא יוכל לקיים אבל חשב ר"ע בחכמתו לתקן את זה שיהיה בכל יום וגם באמת היה מקיים בכל יום כאשר ביארתי כל העוסק בתורת העולה כאלו היקרב עולה כי קרוב אליך הדבר בפי היינו רק לדבר לעשות כן ויהיה הדיבור חשוב ומקובל ומרוצה כאלו היקרב לפני הקב"ה ומוסר את נפשו, והנה בזה שידבר הרני מוסר את נפשי וגופי לשם ד' לקדש שמו בזה די, והנה זה שאמר ר"ע אח"כ אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו דייקא כן "אמרתי" תמיד וקיימתי בדיבורי זה הייתי אומר וכך היה אומר מתי יבוא לידי ואקיימנו ובדיבור ובאמירה זה הוה כאילו והיקרב נפשו לפני ה' ושפיר תיקון צערו ומידי יום ביום קיים זה המצוה באמירה בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך כי כן דברתי לה' מתי יבוא לידי מסירת נפש בכל נפשו שנוטל נשמתו ואקיימנו וקיימתי באמירה, והנה כבר ביארתי ובלבך לעשותו בלב שלם צריך להיו' האמיר' צופה ומביט מתי יבוא לקיים בכל לבבו ובכל נפשו ואז

יש שכר על כל אמירה ואמירה, וזה שאמר אחר כך ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו זה יהיה חשוב ומקובל אמירתי שאמרתי בכל יום באמת בעת שבא לפני ממש לעשות כן ואנכי אעשה בשמחה אז שפיר קיימתי בכל באמירה שאמרתי גלל זה אמר עכשיו שבא לידי לא אקיימנו זה יהיה כאשר שקרתי שקר כל ימי אדרבה עכשיו שבא לידי אקיימנו בשמחה אז אמת דבורי שדברתי כל ימי וקיימתי באמירה עד הנה סוף מעשי במחשבה תחילה לשם ולתהלה שטהור' היה תמיד מוכן למסור נשמתו בשם ה' והבין:

ויצא אז הדיבור ואמר חלקם בחיים דייקא מי שרא' מסירת נפש של ר"ע לעיני בשר אשר נוח מראות לבחון הלבבו' ולגלה הנסתרו' ורק לה' הנסתרו' והנגלות לנו לעינינו ולבנינו זה יחשוב שצדקת ר"ע הי' גדול ואז הראה כוחו וגבורתו שנפשו חשקה בד' בכל נפשו בשעת המית' בעת הזה אשר ראינו לעינינו שמסר נפשו באהבה והיה מאריך באחד עד שיצא נשמתו באחד אבל לפני ה' הבוחן ובודק גנזי נסתרות ידוע וגלוי גם בחיים עוד היה ר"ע בימי חייו ובאמירתו שאמר מתי יבוא לידי ואקיימנו באמירה זה הוה לפני הקב"ה אשר צופה ומביט סתרו לבבו של ר"ע הוה כאלו היקרב כי הקב"ה ידע בעת אמירה הזה שהי' לבבו שלם להקריב לפני ה' נשמתו והוה כאלו היקרב ולא בשעת מיתתו הראה לפני ה' כאלה אלא גם בחיים ידע ה' את אלה ושכרו וחלקו בחיים וזה שאמר חלקם היינו כלשנו רבי' על כל צדיקי' כמותו בחיים גם בחיים הוא חלקם גם שם אחד הוא עם השעת המיתה כי לבבם שלם ונפשם מוכן להקריב לפני ה' והוה כאלו היקרב אין שום חילוק והבדל בין חיים למתים באותו מעמד והבין, וזה יצא בת קול שאתה מזומן לחיי עוה"ב עוד בימי חייך היה מזומן, כי ראה השם מעשה אומן, אומן באמונתו בתורתו ויראתו, ובמחשבתו היה אומן, לכן לחיי עולם מזומן:

וזה שאנו מתפללין בתפלת אב הרחמי' ונאמר בנביאים הנאהבי' והנעימי' בחייה' ובמותם לא נפרדו דייק' זה החסידים אשר מסרו נפשם על קידוש השם גם כי בחייהם בכל יום ויום היה המה מוכן באמירה ובעשיה לקיים ובכן בחייהם ובמותם לא נפרדו לפני השם גם חייהם היה במעמד קידוש השם כמו במותם ולא נפרדו ולא נחלקו כי במחשבותם הטוב תמיד היה להם בחיים למסור נפשם לקיים והבין:

וזה הענין פה בגמרא שמור רגליך באשר תלך אל בית אלקים ואם חטא הביא קרבן ואם אין בידינו קרבן קרוב' לשמוע דברי חכמים דייקא כי קרוב הדבר אליך בפיך ובלבבך לעשותו וזה קרוב' תמיד ולא רחוק לשמוע אל התורה, ולהמתיק הענין לשמוע דברי חכמי' היינו החכמים מקיימים דבר אשר אי אפשר לעשות בפועל באמירה ובדיבור והמה אומרים ובאמירה מקיימ' וזה קרוב לשמוע דברי' חכמים שהחכמים מקיימים

בדיבור מה שאינו יוכל לקיים במעשה ושמע אל דבריהם ומוסרם ומוסר תלמדו מהם ושמע אל התורה כי הן משולין בקרבנות כאשר ביארתי ובידם לקיים תמורת קרבן תורה ויראה ואמירה טובה ומה שתוכל לעשות עשה בידים ואז תראה ברכה וחיים "קרוב" לשמוע דברי חכמים וקרוב אליך הדבר בפיך ובלבבך לשמוע ולקיים: גמרא אמר הקב"ה בין טוב ורע אינם מבחינם וכו' ונראה לפרש גמרא הנ"ל כאשר מבואר חיי אדם כלל קמ"ג הלכות יוה"כ שמאריך שם במשל וכלל הדבר אם האדם רע כל כך עד אשר ירבה לפשוע הרבה עד שלא נשאר בו שום ניצוץ קדושה אז היצר הרע מפתה אותו להתענות בסגופים ולשוב בתשובה ואז הוה כקטן שנולד ויחזור לחטא הוא חתר ליתן בו כח להרע כי ע"י תשובה יקבל כח מחדש לעשות רע הרבה עיין שם היטב, הרי נשמע אדם הרשע אשר הרב' לפשוע עד לרוב ואין בכח השטן לפגוע בו עוד מעת' אותו להביא קרבן ולעשות טוב להיות כקטן שנולד ואז כשיחזור הוא חתר ליתן בו כח כהנ"ל וא"כ זה הקרבן שמביא הוא רק מפני שמלא רע הוא ואין בו כח עוד להרע כמוכח בחיי אדם ולכן מביא קרבן כדי שיהיה מקום פנוי עוד כח יותר לעשות רע:

וזה שכיון הגמ' אל תהיה ככסילים שחוטאים ומביאן קרבן ואין עושין תשובה דייקא להיות טוב כי אינם יודעים לעשות רע כי מלא רעה המה לכן מפתה אותם להביא קרבן כדי שיהי' לשטן אז כח ולעשו' תמיד רע ולכן קצת מטיב דרכיהם כדי שיעשה הרע מחדש והמקשן סובר כפשוט' דלכן מביא קרבן לעשות טוב והקשה הני צדיקים נינהו לכן פירש הגמרא וכו' ואינם יודעם אם על הטוב' עם על הרעה היינו המה ככסילי' שאינם יודעים עוד לעשות רע ומלא טומא' הן אם על הרעה הם מביאם כדי שיוכל להיות ביותר רע' ח"ש הקב"ה בין טוב לרע אינם מבחינים כבר תמה בזה המדריגה הרע כל כך שאינם מבינם עוד לעשות רע והרע אין רע להם ולא טוב להם כיון דדש דש ולכך מביאן קרבן כדי שיהי' להם כח לעשות רע מחדש:

ובזה הבנתי פירש הפסוק והשטן עומד על ימינו לשטנו דדייקא מי שהוא רע כל כך שאין בכח השטן לפשוע אותו מפתה אותו להיות טוב ועומד על ימינו אבל כוונתו לשטנו כדי שיעורר כח הטומאה מחדש לעשות רע היינו לפעמים תשוב השטן לפתה למצת כדי שיהי' כח ביותר לטמאה, לא כן הצדיקים המה מביאן קרבן ועושין תשובה לטוב וליראת ה' כל הימים ובזה אמרתי לבאר פסוקי תהלים שאמר דוד על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד, ולהנ"ל ככה יובן אם יבוא עת המשפט אשר בו יעמוד כל יצורי עולמים כמבואר חיי אדם אשר גם הרשעים עומדים בסגופא ועומדים בכל יוה"כ ביום ובלילה בדמעו' ובתפלות

ובכל השנה הרע עושים, והנה בעת המשפט והיינו בר"ה וביוה"כ גם הרשעים יעשה כמעשה הצדיקים אבל זה רק כאשר ביאור החיי אדם כדי שיהי' להם כח מחדש לעשות הרע והטומאה. תה הכוונה על כן לא יקומו רשעים במשפט דייק' בעת המשפט וחטאי' בעדת הצדיקי' כי הצדיקים מקבלים שכר עבור סגופ' ותעניתם והוא להושיע לכפר עונם ולהיות כבריא חדשה מלא יראה טהורה מלא ברכה והצלחה אף הרשעים עושים גם כן אלה ביום המשפט אבל יודע ה' דרך צדיקים שעושים לטוב וליראת ה' להיות זכים ונאים אבל דרך רשעים תאבד גם זה שעמדו בעת המשפט בסיגופ' הוא רק לאבד להם ביותר להיות עוד כח לעשות הרע מחדש והטומא' יגבול בכח הטומאה בנפש וגוף אבל הצדיקים מסוגיפ' עצמים להיות זכים וטהורים ועל דגלם מחנה צדקתם חונים ותמיד ליראת ה' פונים וכולם כאחד קדוש ה' עונים:

סוגי' ישן בתפלין שינת עראי שהנני ה' בזה ע"ב הנה הרי יונה היחלט דווקא כשהן אסור לישן בהן שינת עראי גם בתפלין אבל כשהן בראשו מותר לישן בהן שינת עראי דהכי אמרינן סוף סוכה דף כ"ו הנכנס לישן ביום רצה לחלוץ רצה מניח ולא גזרינן עראי אטו קבע דגבי סוכה דשינה עצמה אסור שפיר גזרינן אבל גבי תפלין דאפילו שינת קבע עצמה אינה אסורה אלא משום גזירה שמא יפיח בהם לא גזרינן עראי אטו קבע דגזירה לגזירה לא גזרינן עכ"ל וראיתי בתשובת בן יהודא סימן מ"ב שהקשה א"כ קשה מאי פריך בסוכה שם אביי לרב אשי מתפלין אסוכה דילמא גבי תפלין הוא טעמ' משום דהוי גזירה לגזיר' עיין, והן אמת הב"י לא ראה הב"ח שכן הקש' הב"ח עיין בפרמ"ג בישבצו' זהב סי' מ"ד שהובא קושי' זו בשם הב"ח מאי מקשה אביי לרב אשי לשיטת רבינו יש חילוק בין תפלין לסוכה כהנ"ל, ומה שנראה לענ"ד לומר אביי לא סובר כלל דטעמא דשינת קבע אסור בתפלין משום שמא יפיח בהן אלא כמו שפירש התוס' שבת דף מ"ט בד"ה שלא ישן בהן משום שלא יפיח בהן או משום היסח הדעת ויש לומר לענ"ד אביי סובר טעמא משום היסח הדעת ובכן ליכא גזירה לגזירה והן אמת בברייתא סתם קתני אבל לא שינת קבע וי"ל טעמ' משום היסח הדעת:

ועל רש"י באמת יש לומר בשבת מפרש רש"י בד"ה שלא יישן בהן שמא יפיח או שמא יראה קרי ופה בסוכה מפרש רש"י רק טעמא דבריי' משום שמא יפיח בהן ולא משום קרי, והי' נראה לענ"ד לומר כיון דאיכא תרתי חששא וי"ל היכא דאיכא תרתי חשש' גזרי' נמי גזירה לגזירה ועיין בספר החיים סוגי' דכבתה ותמצ' סברה כעין זה הובא ראי' וא"כ שפיר מקשה הגמרא פה וא"כ הוה ליה לרש"י בוודאי בסוכה לפ' מצד שני חששות

כמו בשבת אבל עם כל אלה לר' יונה לא פעלנו לתרץ כי הוא היחלט דהוי גזירה לגזירה ואם כן מאי מקשה הגמרא פה:

וראיתי בתשו' בן יהודא שהקשה לתוס' מס' שבת ד' מ"ט ע"א ד"ה אביי שכתבו ח"ל ומיהו אביי נמי מודה דאסור לישן בהן כדתניא בפרק הישן דף כ"ו ע"א דאסור לישן בתפלין בין שינת קבע בין שינת עראי והקשה הבן יהודא אדרבה תמוה דכתבו כדתניא הישן דמשמע שהוא ברייתא ולא מצאתי שום ברייתא דאסור לישן בתפלין בין קבע בין עראי דההוא ברייתא מוקי ליה הש"ס בדנקט ליה בידה וחיישינן לשמא יפלו מתוך ידיו: וכתב והנראה לי בכוונת התוס' עפ"י שקשה טוב' למה צריך הש"ס לאוקמא ההוא ברייתא דתני בין שינת עראי ובין שינת קבע בדנקט ליה בידו למה לא עוקא לחלק בין מונח ראשו בין ברכיו ללא מונח ראשו ב"ב אז אסור אפילו שינת עראי, אכן נראה דהש"ס קאי אליבא דרבא דפירש רש"י שם בד"ה רבא לשמא ירדום לא חיישינן ואם כן לרבא שינת עראי מותר בתפלין אפילו באינו מניח ראשו בין ברכיו ושפיר הוצרך הש"ס לאוקמי בדנקט בידי' אכן לאביי דחייש לשמא ירדום שפיר מתוקמ' גם (בדלא מניח ראשו בין ברכיו) דאסור אפילו שינת עראי כמו ברישא רק דמיירי בדלא מניח ראשו בין ברכיו שפיר כתב התוס' דאסור לישן בתפלין אפי' שינת עראי ושם עיין היטב דבריו מתוקים:

ובאלה הדברים נראה לענ"ד לתרץ קושי' הקוב"ץ הלכות תפלין פ"ד הלכה ט"ו שכ' עיין כ"מ שפירש לשיטת הרמב"ם סוגי' הגמרא בסוכה דלא כפירש"י שם דפי' מוכח ברישא עראי מותר קבע אסור שמא יפיח משמע דבשינת עראי לא חיישינן שמא יפיח ומס' ברכות דף כ"ב ע"ב פירש רש"י ד"ה לא ישן שמא יפיח ושם קתני לא קבע ולא עראי ופירש רש"י שמא יפיח וסתר פירש בסוכה ובס' שם זבחי כתב להגיה ברש"י ברכות במקום יפיח יפלו עיין היטב:

ולהנ"ל מתורץ היטב שם בסוכה מפ' רש"י אליב' דרבא דלא חיישינן לשמא ירדום שפיר עראי מותר וקבע אסור אבל לאביי לא צריך לזה ויש לתרץ בפשיטות לא קבע ולא עראי איירי ביא ונניח ראשו בין ברכיו ואז גם עראי אסור לאביי דחייש לשמא ירדום ופה רש"י בברכות אליבא דאביי מפרש ואליבא דאביי חיישינן שמא יפיח אף בעראי, וכן ראיתי הקשה הגאון רבי עקיבא איגר דכתב ת"ר לא יאחוז בידו וכו' טעמא דכולהו משום שמא יפלו מידו אבל משום חשש שמא יפיח ליכא בשינת עראי דהא כשהם על ראשו מותר לישן שינת עראי כדאית' בפ"ב דסוכה ורבא דנקט ולא שינת עראי מוקי כשהם בידו ורש"י ז"ל פירש כאן ולא ישן בהם שמא יפיח ופירושו תמוה לי עכ"ל עיין ולהנ"ל

נעלה דרש"י פה אליבא דאביי מפרש ואליבא דאביי חיישינן אף ברישא בשינת עראי לשמא יפיח:

ומה שדחק רש"י לפרש אליבא דאביי ולא כפשוטא דאיירי בידו ולשמא יפול יש לומר רש"י דייק לשון הברייתא דנקט ת"ר לא יאחוז תפלין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהן מים ולא ישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי, וצריך לדקדק למה נקט הברייתא מילת בהן לגבי יישן הא קאי על רישא לא יאחוז אדם תפלין בידו הו"ל לומר אז ולא יישן לא שינת קבע ולא שינת עראי אע"כ מדנקט בהן, משמע דלבוש בהן אפי' אי לבוש בראשו ובידו לבוש דלא חיישי' שמא יפלו מידו אעפ"כ אסור וע"כ טעמא הוא משום שמא יפיח, וא"כ זה שמפרש רש"י לא יישן בהן שמא יפיח דייקא רש"י על מילת בהן ובכן צריך ככה לפרש ואמת אליבא דאביי דגם שינת עראי אסור והבין:

אלא לפי"ז קשה רש"י סוכה דף ע"א ע"א שם מפ' רש"י על הך ברייתא לא יאחוז אדם וכו' ושם מפרש רש"י לא ישן בהן שמא יפלו מידו וגם שם נקט בהן ואעפ"כ מפרש רש"י משום שמא יפלו מידו וצ"ע. ובזה נדחה נמי תירץ הקוב"ץ שמתרץ וז"ל ואפשר דרש"י לא בא אלא ליישב אריכת הלשון הברייתא דנקט לא שינת קבע ולא שינת עראי הו"ל לומר בקיצור לא יישן בהם לזה פירש רש"י לא זו אף זו קתני ל"מ שינת קבע דבלא ה"ט נמי אסור שמא יפיח עכ"ל:

ולהנ"ל נדחה א"כ מדוע לא מפרש רש"י נמי בלולב הגזול מ"א ע"ב כן גם שם נקט זה הברי' ורש"י רק מפרש טעמא משום שמא יפול מידו ואדרבה בברכות דטעמא הוא כפירש הקוב"ץ דרוצה לפ' אריכת הלשון הו"ל לרש"י לציין על כל דברי הברייתא אריכת הלשון ורש"י רק נקט לא יישן בהן אבל בסוכה שם נקט רש"י וציין לא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי ונקט כל הלשון ואעפ"כ מפרש טעמא שם משום שמא יפלו מידו ועדיין צ"ע: שוב נראה לי לדחות דברי ובאמת צריך לי עיון גדול אם ככה יוכל לפ' דלא יישן בהן היינו בלבוש בהן בתפלין ולכן החשש הוא שמא יפיח א"כ קשה לי מאי מקשה הגמרא פה ברכות השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי מבעי דילמ' פה שנקט ולא ישתין בהן מים אייריי בלבוש אותן ובזה ג"כ ב"ה מודה דאסור גם בית הכסא קבוע גם בית הכסא עראי והא דמתיר לעיל ב"ה היינו דווקא אוחזין בידו שם רשאי אבל בלבוש שהוא על גוף שלו בוודאי אסור להשתין בהן מים כמוכח לעיל היוצא שיפנה יחלוץ תפלין ואסיק שיאחז בידו וזה שרי ואין לומר הא קאי גם על ספר תורה וזה א"א ללבשו ויש לומר באמת מילת בהן בלבש קאי רק על תפלין ונקט משום תפלין וספר תורה אסור אפי' בזרועו משום דחמיר קדושתו יותר מתפלין כי בספר תורה צריך לאחוז

בכל זרועו והוה כלבש אלא ע"כ צריך לומר דגמרא פה קאי על רישא שנקט בהדיא לא יאחוז אדם תפלין בידו ואיירי בידו ואעפ"כ אסור להשתין ובכן נדח דברי על רש"י במילת בהן, ועדיין צריך עיון כיון שאיירי בידו למה לא מפרש רש"י דחשש (ולענ"ד נראה באלה לומר מה שדקדקתי על גמרא למה להביא) הוא שמא יפול מידו:

רש"י ד"ה לא יאחז בידו ויתפלל שאין דעתו מיושבת עליו בתפלה שהרי לבו תמיד עליהן שלא יפלו מידו הא דצריך רש"י ככה לפרש מדוע לא מפ' בפשיטו' מתוך עיון התפלה שיהי' לבו וגופו ראשו ומוחו בעיון התפלה בקל יפול מידו התפלין או הספר וחיישינן שמא יפלו מידו, יש לומר דע"כ רש"י לא יוכל ככה לפרש דאסקינן אמר שמואל סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן ואי טעמא הוא משום שמא יפול מידו התפלין א"כ בסכין וקערה מותר מאי אכפת ליה אם יפול מידו אלא מדקאמר כיוצא בהן ע"כ טעמא הוא משום שדואג עליהן שיפלו מידו ובכן בתפלין ע"כ נמי זה הטעם איכ' שיפלו מידו שדואג שיפלו מידו ולא יתפלל יפה, ובזה נראה לענ"ד לתרץ קושית התוס' סוכה מ"א ע"ב ד"ה ואמר שמואל סכין וקערה דהקשה התוס' למה הביא שם שמואל לקושי' הלא די בברייתא בלתי שמואל ולהנ"ל ניחא בלא שמואל הייתי אומר דטעמ' הוא דחשינן מתוך עיון התפל' יפול הספר ותפלין מידו ובכן לא קשה מלולב שפיר יוכל לצלוי בלולב ואי מתוך עיון התפלה יפול הלולב מידו מאי אכפת ליה אם הלולב יפול מידו הרי אין בו קדושה ולכן הביא ואמר שמואל סכין וקערה ככר מעות הרי אלו כיוצא בהן ע"כ לאו טעמא הוא משום שמא יפלו מידו וע"כ טעמ' הוא שידאוג שמא יפול מידו ובגלל זה לא יתפלל יפה ובכן שפיר הקשה מלולב ודוק:

אבל אעפ"כ אני עומד בתמוה מאי מקשה הגמרא סוכה הא ככר וקערה ומעות וסכין שאמר שמואל הרי טעמו בצידו כפירש רש"י סכין מתירא שמא יפול ויתקע ברגלו וקערה מליאה שמא ישפוך ומעות שלא יתפזרו וככר שאם יפול יהיה נמאס ע"כ דווקא הני ד' דברים אבל מקלו יוכל ליקח בידו בשעת התפל' וכדומה דדווקא הני ד' דברים וא"כ עדיין קשה מאי מקשה הגמרא מלולב אם יפול הלולב מידו מאי איכפת ליה אין בו חסרון אם יפול דהרי על קערה מפ' רש"י דווקא מליאה משמע אבל קער' ריקנות יוכל ליקח בידו וא"כ מדוע לא יקח לולב בידו, ועיין שם תוס' בסוכה שמפרש מהך דשמואל צריך להקשות דלא תימא דווקא תפלין וספר תורה דאיכא בזיון כתבי הקודש בנפילתה טרוד בהן טפי וא"כ לתוס' מתפלין לא יוכל להקשות וגם משמואל לא יוכל להקשות כי כל הני ד' דברים טעמא ונמוקא הן כפירש רש"י ובלולב כל אלה לא שייך ומאי מקשה הגמרא:

וגם לפי פירושי קשה בשלמא בתפלין דאיכא בזיון אם נפלו גם בכל הני ד' דברים דאיכא היזק ונזק אם נפלו דואג אבל בלולב מאי איכפת ליה אם גם יפול מידו:
והנראה לע"ד דכוונת הגמרא הוא על האתרוג דאתרוג אם יפול מידו יוכל דשבור הפטום ממנו ויהי' פסול או שיעשה פסול אחר בנפילתו ניקב וכדומה וצלי מצלי ביה ע"כ הכוונה לא בלולב בלבד כי אם אם כל הד' מינים כי לולב לבדו ליכא מצוה כלל ועל האתרוג צריך להתירא אולי יפול מידו ויעשה בו פסול כך צריך לפרש לחומר המילתא ונכון:
בעזהי"ת פה אכתוב לזכרון אשר היה לי שעשועים שעשועי אוריי' עם כבוד הרב הגאון הצדיק מו"ה אברהם לינש הלוי זצ"ל אשר באותו ענין קצת חידושי', וזה תשובתי.
בעהי"ת עש"ק וירא תרל"ה לפ"ק:
למרבה הגדולה והשלום לנופך ספיר ויהלום גברא רבה מרום הרים המאיר לארץ ולדרי' ידידי וידיד ה' הרב הגאון המופלג סגי ועוקר הרים הגדול ליהודים ומפורסם בשער בת רבים צדיק יסוד עולם עטרת תפארת ישראל ונגיד לבית ישראל כש"ת מו"ה אברהם ליטש הלוי נ"י לנצח נצחי' פאר והוד מתושבי ק"ק פרעסבורג יע"א:
יקרת מכתב קדשו קבלתי לנכון ביום אתמול כי יעבור מאוחר מזמנו אבל אף עפ"כ מחבב אני דברי אוהבי הדר"ג נ"י כמוצא שלל רב ואם אמרם כבר העלתי ספרי בעה"י על מזבח הדפוס וכבר זה הענין עלה בדפוס ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע וכבר כתיב עלי ספר ובוודאי מה טוב היה אם היה בעת הדפוס בידי להעלות פלפולא העצום על הספר ומה שאני מיישב דבר לדבר בעדי מאופן לאופן ומחידוש לחידוש הצריך לענין מסכת ברכות, אבל אין מוקדם ומאוחר בתורה ועוד ידי נטויה בעה"י בחלק שני אם יגמור ה' בעדי מהר לטובה להעלות לדפוס פילפולו היקר מפז ותשובתי אשר כעת אני מיישב וימחול הדר"ג נ"י וחנני נא בזאת הפעם לראות מכתבי בלי איחור ולהשיב שלחו דבר מחבב אני מאוד תורתו המאירת עיניים בחריפות ובקיאות פי שנים. ועתה יורנו דברי עכשיו האם לדחות או לקיים, ורק אבוא בקצירת אומר הנה ראשית דברי קדשו על ספיק' שלי אשר כבר העלתי בדפוס בספרי (חלק א') ברוך מרדכי הא דמבואר דאסור לאכול בזמן ק"ש וטעמ' הוא משום חשש שמא יפשע מלומר ק"ש אם בשנים או ברבים מותר לאכול כמו דכתב המחבר בש"ע או"ח סי' רע"ה סעיף א' ואין קורין לאור הנר ובס"ב כ' ודווקא אחד אבל שנים קורין ביחד שאם בא אחד להטות יזכירנו חבירו וכו' ע"כ א"כ גם כאן נאמר שבשנים שאוכלין יחד כל אחד יזכיר את חבירו לקרות ק"ש ול"ש שכחה:

וכתב הדר"ג נ"י הנה לענ"ד נראה דאין לזה דמיון דגבי ק"ש עיקר החשש הוא שמא תחטפנו שינה וכמו שכתב הטו"ז וכו' והאי חששא שייך אפילו בשנים שכולם יחטפנו השינה וכו' עד כאן דברי קדשו בהתחלות הענין: אהובי הדר"ג נ"י מסברא לא ידעתי לשער דבר זה לומר שבשנים חיישינן שחוטפתא שינה ולענ"ד בשנים אפילו לשינה לא חיישינן כמו דלא חיישי' בשנים לשמא יטה אף שדולקין שני נרות ואם כן איכ' חשש דילמא ברגע אחד יטה זה את נר הזה וזה יטה את נר הזה ויטה שניהם בבת אחת אלא צריך לומר כל מילתא דצריך לגזור דתרווייהו יעשה כן בבת אחת לזה לא חיישינן על רגע הזה והוא רחוק מאוד ולא שכיח כלל, וא"כ בוודאי כיון דאחד יטה חבירו יזהיר שלא יטה דעל תרווייהו לא חיישינן דהוה כמו שני חששות ושני ספיקו' לא גזרינן, ובכן נמי בישן לא חיישי' דיחטפה השינה שניהם בב"א ואם האחד ירא' דחבירו ישן יעורר אותו לקום ולקרות ק"ש ואין לחלק לענ"ד כלל וכלל. זו מסברא ומה שהביא מגמרא בסוף, מכתב קדשו ראי' מהך דסוכה דף כ"ו במוסר שנתו לאחרים דרב משרשר' הקשה ערבך ערבא צריך ופי' רש"י דילמא גם הוא ישכב וישן ואם כן מוכח דחיישינן גם בתרתי אהובי הדר"ג נ"י משם לא מוכח כלל לנידון דידן שם איירי שכבר ישן האי שינת עראי ורק החשש על חבירו דמוסר שינתו שגם הוא ישכב וישן וזה שפיר רק החשש על אחד שייך דגם זה ישכב וישן וחבירו כבר ישן וא"כ יוכל בה"ג לחשש לחוש אבל היכ' דתרווייהו אינם ישני' וער' ומדוע יחוש שבבת אחת יפול עליהם השינ' ונכון ובפרט עוד לומר זה רק רב משרשי מקשה אבל באמת רב יוסף ברי' דרב עולאי סובר דשפיר מהני במוסר שינתו לאחרים וא"כ שפיר שייך בתרי דאם אחד יראה דחבירו ירצה לרדום מרד יקום אותו לקרוא קריאת שמע:

ובפרט איתא שם בירושלמי במתניתן קתני אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה ודייק ר"א מזה דווקא אכילת עראי מותר חוץ לסוכה אבל שינת עראי לא ועל זה אמר חברי' אמרה שכן אדם משתקע בתוך שינתו א"ר עלאי שכן אדם ישן קמע' ודיו מה נפקא בהון מוסר שינתו לאחר על דעתיהון דחברייי' מותר אלמ' דהירושלמי סובר דמהני במוסר שינת לאחר ומכ"ש הכא דלא ישן כלל אפילו אחד אינו ישן בוודאי סברא הוא לומר דחבירו יקום אותו ונכון וישר:

והנה כאשר למדתי סוגי' דסוכה בעת ההיא עמדתי לעיין על הגמ' שהקשה ערביך ערבא צריך וכי שייך לגזור על אדם שהוא ער שישן וירדום א"כ כל אדם אינו רשאי להניח תפלין דילמ' ירדום וכי שייך כל מי שהוא ער לחוש כזה דגם הוא ירדום וכי לאותו אדם שהוא ער אסור להניח תפלין או ליקח תפלין בידו, וצריך רק לדחוק ולומר כך הוא

המדה אם רואה שחבירו ישן גם בו יעורר השינה כי כך התעוררת התאוה מה שרואה שחבירו עושה גם בו יתעורר וכן הוא על פי חקירת הנבונים, והנה כל אלה אם ראינו דחבירו כבר ישן אבל לא בלא לישן כלל גם הוא גם חבירו בזה בוודאי שייך דאחד אם גם ישן מיד יקום אותו חבירו לקרות ק"ש כי מיד שראה שרוצה לישן יתעורר אותו:

ועל הגמרא שם סוכה הרבה יש לדקדק תא איכא גזירה לגזירה דכל טעמא משום שלא יפיח בהן וכן מבואר בר"ן ברכות דיש לחלק ואם כן מאי מקשה הגמרא מסוכה והן אמת הוא קושי' הב"ח שם, ובחידושי שם הארכתי ע"כ צריך לומר דקדוש' דתפלין חמור ביותר דאפילו גזירה לגזירה גזרינן ואם כן עדיין אינו להביא ראי' משם לפה שאני בתפלין דחמירי קדושתייהו כאשר ראיתי נמי בבן יהודא בפסרו דמע"כ נ"י מעורר באלה:

והיה נראה לענ"ד לומר דבר נאה כי בעיוני עכשיו הקשתי על הגמרא פה ברכות שקאמר חכמי' עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהי' אדם בא מן השדה וכו' ואישן קימעא וכו' וחוטפתא שינה ונמצא ישן כל הלילה, אם כן קשה הך ברייתא בנקט ישן אדם שינת עראי בתפלין ולא חיישינן שמא ירדום ופה בק"ש חיישי' בישן קימעא דישן כל הלילה וע"כ חיישינן לשמא ירדום בשלמא להאי תירוצי דאיירי במניח ראשו בין ברכיו ניח' וגם במוסר שינתו לאחרים ניחא אלא לרבא דמתרץ שם דאין קבע לשינה ובתפלין שרי דלא חיישי' לשמא ירדום וע"כ הכא הלכה כחכמים דיחיד ורבים תלכ' כרבי' וא"כ מדוע רבא לא סבר כהחכמים:

ואין לתרץ ולומר דלכן רבא לא חייש לשמא ירדום משום ספק ספיקא חדא דילמא לא ירדום ואם גם שירדום דילמא לא יפיח בהן והוי כס"ס מה שא"כ פה בק"ש איכא רק חד ספק דילמא ירדום ויעבור ק"ש הא לפי"ז אם רבא ככה סבירא ליה למה לרבא לומר אין קבע לשינה דילמא יש קבע לשינה ורק בסוכה אסור משום דאיכא חד ספיקא מה שא"כ לגבי תפלין איכא תרי ספיקא אלא ע"כ דרבא סובר לשמא ירדום לא חיישינן בשינת עראי וא"כ קשה גמרא פה מדוע לא יישן קימעא הא לא חיישינן לשמא ירדום:

והיה נראה לענ"ד לומר דרבא ג"כ מודה לשמ' ירדום חיישינן ורק רבא סובר וקאי אר' יוסף בריה דרב עילאי במוסר שינתו לאחר בה"ג לא חיישינן דגם הוא ישן ולא כקושית רב משרשי דערביך ערבא צריך אלא הוא סובר באמת בה"ג לא חיישינן לשמא ירדום גם זה אשר מוסר שינתו אלא רבא מיאון בתירוץ בשל ר' עילאי דאם כן קשה איך נקט סתם תנו רבנן אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישינה שינת עראי הא איכא גוונא דישינה שינת עראי במוסר שינתו לאחרים וא"כ למה נקט סתם והיחלט בכל אופן דאין ישינה שינת עראי וכמו שהברייתא בתפלין אשמעינן דשינת שינת עראי בתפלין כמו כן

הו"ל נמי לאשמעינן בסוכה דישינה בתפלין תפלת עראי ובה"ג במוסר שינתו או במניח ראשו בין ברכיו גם זה לא ניחא ליה לרבא משום דבאופן הזה הו"ל נמי לאשמעי' בסוכ' דישינ' שינ' עראי ולכן מתרץ רבא אין קבע לשינה ואם כן בסוכה אפילו בשינת עראי אסור אף דלא ירדום ואף במוסר שינתו ואף בראשו בין ברכיו אעפ"כ אסור משום דאין קבע לשינה ושפיר בסוכה בכל גוונא אסור ולכן נקט סתם ואין ישנים שינת עראי:

אבל באמת יש לומר לפ"ז לשמא ירדום גם רבא חייש וסובר אונס שינה והאי דישן שינת עראי יוכל לאיירי או במוסר שינתו לאחרים או בראשו בין ברכיו ולפ"ז גם רבא אף דחייש לשמא ירדום יש לומר במוסר שינתו לאחרים בת"ג לא חיישינן וה"ה נמי בתרתי דלא ישנים כלל בוודאי לא חיישינן דירדמו בבת אחת כשביארנו ונכון:

שוב היה נראה לומר ולחלקת הא דתניא ישן אדם שינת עראי בתפלין איירי ביום ופה בק"ש איירי בלילה ובלילה בוודאי איכא אונס שינה, אבל לא תעל ארוכה שם בסוגיא דא"כ מאי מקשה הגמרא ברייתא אהדדי תנא חדא ישן אדם בתפלין שינת עראי ותנא חדא לא קבע ולא עראי שפיר יוכל לתרץ זה איירי ביום וזה בלילה ובסוגיא שם יש להאריך באלה, וראיתי גם בספרו מעורר קצת בזה ולענ"ד נראה לומר כעת גם זה הברייתא דנקט ישן אדם שינת עראי בתפלין איירי בלילה דאל"כ למה נקט אבל לא שינת קבע משמע בתפלין לא רשאי לישן שינת קבע אבל בלא תפלין מותר לישן שינת קבע הא ביום בלאו תכי אסור לישן שינת קבע כמוכח לקמן בגמרא שם סוכה אמר רב אסור לאדם לישן ביום יותר משינת הסוס ועיין בגמרא אביי אמר שינת' דמר ואביי קיבול דבר זה ואם כן ע"כ פה אביי דמקשה ע"כ סובר ביום אסור לישן שינת קבע אפי' בלא תפלין וע"כ פי' הברייי' הוא על לילי' ויש מקום בזה לחדד ולומר ואין פנאי להאריך ולהטריח הדר"ג נ"י:

שוב מה שרוצה לומר הדר"ג נ"י דלכן חיישינן גם בשנים לפי מה שהביא הב"י כל"ב בשם אוה"מ בתפלת ערבית החמירו מטעם דשכרות שכיח בלילה א"כ פשיטא דיש לחוש שישברו כל השנים, ע"כ מגמרא פה לא משמע דטעמא משום שכרות ורק משום שינה דא"כ מדוע קאמר אב"א משום דאיכא אונס שינה ומדוע לא קאמר נמי אב"א משום אונס שכרות דדרכו לשכר בליל' לכן החמירו ואמרו חייב מיתה:

ובפרט בה"ג דברי גם עמדו קיים בכהנים בתרתי בוודאי מותר כי כהנים זריזין הם ובהם לא שייך שכרות, ועוד ולהנ"ל יהיה רק שתיה אסור אבל אכילה יהיה מותר:

מה שכתב הדר"ג נ"י דדווקא במקום מצוה התירו בשנים והיחלט דלאכול קודם ק"ש הוה מידי דרשות את אלה לא שכחתי בעה"י לבאר בחיבורי ושם כתב באורך וזה רק

לחד תירץ של מג"א וגם באלה ישבתי בכהנים ברבים מותר דאכילת תרומ' אף שלא מקרי עבודה לדחות מ"מ לא מקרי אכילת רשות אלא מצוה וביארתי שם באורך הדבר: ומה שכתב הדר"ג נ"י ליישב קושיית מעשה רוקח כיון דאסור לאכול ולשתו' קודם הק"ש א"כ למה עשו סייג עד חצות הרי די בזה כיון דאסור לאכול קודם א"כ בוודאי יקרא ק"ש בצאת הכוכבים וע"ז אמר הדר"ג נ"י דבר נאה ומושכל מאוד ליישב את אלה דע"כ מהך מוכח דטעימ' מותר דע"כ לא יוכל לגזור גזיר' שאין רוב הציבור יכול לעמוד וכיון דטעימה מותר צריך עדיין סייג לחצות דהנה ע"י טעימה באה שחטפ' שינה לכן הוצרך לתקן וכולם דברי קדשו וגלל זה סיים בק"ש איכה החשש אפילו ברבים הלא יש לחוש שאחד יפסיק אכילתו וילך לו ואף שיזכרנו האחר הלא יאמר עדיין יש לו זמן עד חצות דהא דלכאורה שמחוייב לקרות מיד בצאת הכוכבי' כבר עבר ע"י אכילתו בהיתר דשנים היו וכעת יש לו זמן עד חצות ובין כך יחטפנה שינה וא"כ בפשיטו' בק"ש לא מהני היתר בשנים עכ"ל הקדוש:

אהובי הדר"ג נ"י לא ירדתי באלה לכוונת דעתו הגדול הלא כיון שיזכיר חבירו מחוייב הוא לאמור ק"ש דגם הוא צריך להתירא שיחטפ' השינה ובוודאי כשילך חבירו מיד יקרא ק"ש אטו עבריינ' הוא דלא רוצה לומר וכל ההיתר הוא בתרווייהו אבל כשילך אחד כבר החיוב הגדול עליו מיד לאמור ק"ש כמו שהחיוב עליו דאסור לאכול קודם ק"ש ודי:

ובחיבורי העלתי באמת לשיט' הרבינו יונה ודכוות' דלכתחיל' מחוייב לקרו' ק"ש אף שלא רוצה לאכול כלל החיוב עליו מוטל מיד בצאת הכוכבים לשיטת הללו בוודאי אף בתרתי או בעשרה אסור לאכול כי לא משום שמא ישכח הטעם אלא ככה מצותה חיבב המצוה שלא יעשה שום דבר טרם שיקרא ק"ש ולהני שיטת בוודאי לא שייך דברי ואנכי רק הלכתי בעיונא להני שיטת אם לא יאכל ולא יעשה שום דבר יוכל להמתין בק"ש עד חצות והארכתי בחיבורי בעה"י בכל הצדדים שם במקומו:

ובכתבי זאת אמרתי דבר נאה כאשר יורה לנו הדרך מעכ"ת הדר"ג נ"י אבל לא מטעמו אלא כאשר דבר גדול דיבר הדר"ג כ"י לתרץ בקושיא מ"ר האיך שייך לעשות עוד סייג הא אסור לאכול קודם ואמר הדר"ג נ"י משום דטעימה מותר ע"י כן יבוא לידי שינה ויחטפנה שינה. היה נראה לי לומר מילת' בטעמא לבאר דבר זה וליתן מטעמים דהנה דקדקתי בגמרא אם נכון הדבר ע"י אכילה ושתיה יחטפנ' השינ' א"כ למה לגמ' לומר שיאמר אדם ואשן קימעא למה זאת הו"ל רק לומר אכול קימעא ואשתה קימעא וחוטפת שינה וישן

כל הלילה למה לומר דהוא ע"כ בזדון לבו יאמר שילך לישן קימעא אם באמת חיישינן דיחטפת שינה אף אם לא ילך לישן חיישינן דיחטפנה השינה ע"י אכילה ושתיה:
ובפרט ראיתי בקול יעקב לדקדק האיך שייך שיחטפנה שינה ע"י אכילה ושתיה הלא דרכו של כל בני אדם לקרות ק"ש על מיטתו ולזה ההרגל לא יפסיד איך שייך דלא יקרא אח"כ ק"ש:
ולהנ"ל יש לי לומר מילתא בטעמ' הנה כבר הוכיח מעלת הדר"ג נ"י פה החשש על טעימת כיון דטעימה מותר, ולדידי אני אומר ככה יאמרו כיון דטעימה מותר כמו כן שתיה מעט שהוא רק כטעימה כמי מותר וכמו כן יחשבו כיון דטעימה מותר אם כן נמי טעימה בישן נמי מותר והיינו שינת עראי ישן קימע' נמי מותר ויהיה מותר לו לכתחילה לישן מעט, והנה בשלמ' על טעימ' ליכ' למיגזר כיון דיתיר לו טעימ' יאכל הרב' זה אינו כיון דאסור אכילה יודע דרק יטעום ולא יאכל וכן בשתיה יודע דרק מעט מעט מותר כמו טעימ' אבל לא שתיה גמורה ולא בא לידי איסור אבל הוא יאמר שינת עראי מותר כאשר מותר טעימה וזה כבר אינו בידו וכיון דישן מעט צריך לחוש לשמא ירדום וישכב כל הלילה שיחטפנה השינה, וזה כוונת הגמרא כדי שלא יאמר אדם אוכל קימעא ואשתה קימעא והיינו כיון שזה מותר בעראי א"כ ג"כ שינה נמי מותר בעראי ואומר אז ואישן קימעא כי טעימה מותר ועל השינה איכא לחוש דיחטפנה השינה וזה כבר אינו בידו וישן כל הלילה:
והנה בזה מתורץ קושית קול יעקב באמת ע"י אכיל' לא גזרינן שיחטפנה השינה אלא הוא בכיון יניח ראשו לישן מעט כי יאמר אכילת מעט מותר ה"ה ישן מעט מותר ויחטפנה השינה ואז לא יקרא ק"ש כי יאמר עוד אקום אני לקרות ק"ש ונכון:
ולכן כל התקנה הוא רק על הישן קימעא אף שהתירו טעימה מ"מ בשינה גם טעימה אסור במעט כי זה אינו בידו, ולכן תיקנו שאל ילך לביתו אלא מיד לקרות ק"ש כדי שלא ילך לישן שינת עראי ודוק היטב. ובזה שפיר קאמר הגמרא אב"ע משום דאיכ' אונס שינה היינו על זה קאי דלא רשאי לילך לישן מעט בה"ג איכא אונס שינה ודוק:
ולפי"ז יש לומר אכילה קודם ק"ש או שתיה קודם ק"ש לאו מטעמא דישן הוא שיחטפינה שינה על זה לא חיישינן אלא דחיישינן דישכח מלומר ק"ש ע"י סעודתו ישכיח מלומר ובהאי גוונא בשנים בוודאי אל ישכיח מלומר והא דאמר הגמרא פה משום אונס שינה הייינו דלכן צריך לתקן לכתחילה לקרות בצאת הכוכבי' ואף שטעימה מותר ורשאי לטעום אבל חיישינן דהוא בעצמו ילך לישן עראי ויאמר כמו דטעימה מותר עראי כן נמי מותר שינה עראי ויחטפנה שינה ולכן תיקנו דעל ילך לביתו אלא מיד אם רגיל לקנות

קורא מיד נכנס לבית הכנסת, והנה בוודאי מדוייק לפי זה דע"כ אכילה ממש אסור דנקט רק דיאמר אילך לבית ואוכל קימעא משמע דזה לא חיישינן דיאמר דיאכל אכילה וסעודה דזה בוודאי אסור וידוע האיסור קודם ק"ש לאכול כמו קודם מנחה ורק טעימא מותר ובק"ש ע"י דטעימה מותר בקל יטעה לומר גם לישן קימעא נמי מותר וזה כבר יוכל לבוא לידי שינה גמורה ונכון וברור משא"כ באכילה האיסור אינו מצד שינה אלא מצד שכח' מכח הסעוד' ובזה לע"ד בשני' מותר והא דאמר הגמ' אונס שינ' טעמ' הוא אם הבר הוא הולך לשכוב מעט בה"ג חיישינן שמא ירדום כמוכח בסוכה ל"א דלולא ראשו בין ברכיו חיישי' לשמא ירדום וזה הוא אונס שינה דווקא אם כבר הלך לישן כל דהוא אבל בלא הולך לישן כלל בה"ג לא חיישינן לאונס שינה דטרם שישכבו יקרא ק"ש ואי דישכיח תכירו האחר:

אבל באמת חזרתי לצדי צדדים ואמרתי נמי כשאני לעצמי להחמיר אף בשנים. וכבר ידי כבידות מלכתוב והנה אצא בכל חותמי ברכות ואצפה לתשובתו היקרה אם כינם דברי, אוה"נ דש"ת מוקירו ומכבדו כערכו הגדול רם ונשא: הק' מרדכי בהגאון מהר"ם פריד זצוק"ל. בעהי"ת סוגי' דהזמנה מילתא:

דף כ:

האי סודרא דתפלין וכו' ולאביי דאמר הזמנה מילתא וכו' ועיין בביאור מרדכי שלא נתבאר בפוסקים הך הזמנה אם בפה דווקא או דבהזמנה במחשבה ג"כ אסרו לשנותו וכתב לפירש רש"י בסנהדרין מ"ח ע"ב דלמ"ד עיבוד לשמה בעינן ה"ט שיהיה עלה תורת הזמנה ובדין עיבוד כתב בס' התרומות דבעינן דיבור דווקא כמבואר באו"ח סימן ל"ב ס"ח וכו' א"כ גם כאן בהזמנה לאסור ג"כ ר"ל בפה:

ולענ"ד נראה שכן משמע להדיא מרש"י דהזמנה בפה צריכה דרש"י מפרש שם סנהדרין מ"ז ע"ב בד"ה הזמנה שכתב רש"י שהזמינו לכך ויקרא שם המת עליו מה בעי רש"י בזה כיון שאמר שהזמינו לכך דייקא מה זה שאמר שיקרא שם המת עליו וזה שאמר דווקא לאחר שמת כבר מפרש רש"י האורג בגד למת לאחר שמת וא"כ למה זה שיקרא שם המת עליו אלא ע"כ דרש"י כיון דצריך הזמנה בפה דווקא ויקר' שם המת עליו היינו דיקרא בפה ולא ודוק. ומסקינן דהזמנה לאו מילתא הוא וכו' עיין בישועת יעקב סימן ל"ב שהובא תשובה בקלף שנתעבד לשם ס"ת ועיין בכל דבריו שם שסיים לחלק בקלף מתפלין ועיין לקמן סוף הסוגיא פה שהבאתי כל דבריו עיין שם היטב שהבאתי ככתבו וכלשונו בסימן כזה:

דף כא.

ברכות דף כא/ב:

גמרא מיתבי השמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטנה אמנה המגביה קולו בתפלתו הרי ואנכי עדיין לא הבנתי דבריו הקדושים כיון דתפלין של ראש בהא דעיבוד לשמה איירי ע"כ בתפלין של ראש שכתב כבר השין עליו וא"כ כבר גוף קדושה על של ראש גופ' בשין שעליו וא"כ איך שייך בחדתי להוריד מקדושה ולעשות מזה של יד ולומר בעיבוד הקלף ע"כ יותר קדוש אז זה רק הקלף שעיבוד וזה אז כבר קלף שכתיב עליו הרי גם בתפלין של ראש כבר הוא כתיב עליו לשמה השין והוי השין שעליו עיבוד לשמה וכתב השין להדיא ואיך שייך אז להוריד לקדושה קלה לשל יד אף בחדתי הרי זה שין שכתב עליו על של ראש ע"כ מעלה אותה לקדושה של ראש בשין שעל הבית וזה בוודאי הוא קדוש ביותר מבית של תפלין יד וא"כ איך שייך להורידה: וגם כן אנכי מתמה על ביאור מרדכי שהקשה לב"י דקאמר היכא דבעי עיבוד לשמה צריך דווקא לאותו קדושה חמורה שהיא ולא מהני לקדושה חמורה אם עבדו לקדושה קלה וא"כ גבי תפלין של ראש צריך עיבוד לשל ראש ולא מהני עיבוד לשל יד מפני דתפלין ש"ר קדושה חמורה א"כ קשה הא דמשני במנחות דהא שנקט עור תש"ר ומניחו על היד מיירי בחדתא והזמנ' לאו מילתא הא ע"כ עבדו התם לשם תש"ר (ומניחו על היד מיירי בחדתא והזמנה לאו מילתא) ותרי עיבוד עדיף מהזמנה דאף אי הזמנה לאו מילתא עיבוד מילת' תיא לפירש תוס' הנ"ל, ותירץ הביאור מרדכי וצריך לומר דגבי תפלין כיון דשל יד ושל ראש הכל שם תפלין עליהם לא מקרי לענין הא ק"ח לקדושה קלה ומדחה בהן הב"י דאין צריך עיבוד לשם תש"ר דווקא וסגי ליל כשעבדו לשם תפלין סתם או אפי' עבדו לשם יד אפ"ה יוכל לעשותו תפלין של ראש ואע"ג דלענין שלא להוריד מק"ח לק"ק הוי תפלין של ראש חמורה נגד של יד מ"מ לענין להצריך העיבוד לשם של ראש דווקא הו"ל שם תפלין חד הוא עיין עכ"ל:

ולענ"ד הא עדיין קשה הא צריך לכתוב השין שצריך להיות בשל ראש וא"כ בזה דעשו השין של ראש בהך בוודאי הוה העיבוד לשם ראש כי שין לא יעשה בשל יד וכיון דכבר נעשת של ראש אם כן איך מורידין לתפלין של יד וא"כ אף בחדתי הוי תעיבוד לשל ראש וא"כ איך שייך להוריד מקדושת חמורת וצ"ע ולענ"ד הבית יוסף נקט דינא שכתב אבל אם עיבוד לשמה לשם ס"ת מהני לכתוב בו תפלין דקדושת ספר תורה חמורה מקדושת תפלין ונקט הך דיני מגמרא פה דנקט בחדתי מותר לשנות משל ראש לשל יד וטעמא דמילתא הוא כל היכא דלא תניח לא מקרי מוריד מקדושה דעדיין לא הו' חל הקדוש'

בפועל כי אם בעיבוד ובהזמנה אבל עדיין לא הניחו וחדשים הם ולא עבדו בהן מצותן בה"ג לענ"ד לא מקרי מוריד מקדושתן כן צ"ל וכן סובר הב"י והן לפירש רש"י שמפ' בסנהדרין דמאן דסובר הזמנה מילתא צריך עיבוד לשמן בתפלין ומאן דסובר הזמנה לאו מילתא סובר דלא בעי עיבוד לשמן א"כ ניחא פה הגמרא דשפיר מתרץ הגמ' בחדתי והזמנה לאו מילתא וא"כ כיון דהזמנ' לאו מילת' ממילא לא צריך עיבוד לשמן כלל בתפלין וא"כ בחדתי עדיין אינו קדוש כלל כי לא הי' גם העיבוד לשמן עיין: הנה יש לי נסתפקתא בהא דקאמרינן פה במנחות בעתיקא אין רשאי להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה ועתיקא היינו בהניחם כבר ומעתה אם הניח זה התפלין מופלא הסמוך לאיש קטן טרם שנתגדל דאמרינן דקטן היודע לשמור תפלין מניח תפלין אם זה מקרי עתיקא דהנחת קטן מקרי הנחה או היה כלא היה דקטן הוא והנחת קטן לאו כלום נחשב למקרי בזה קדושה כי דווקא מי שהוא בר חיובא להניח תפלין זה מקדיש אותו בהנחתו אבל מי שהוא אינו בר חיובא אף אם הניחו ובירך עדיין מקרי חדשות או דילמא כיון גם אם קטן הניחו ולובש לא הוה חדתי דהקטן כבר בירך עליה וספק גדול הוא אצלי:

ונראה לענ"ד כמו היכא דקטן שכתבו ספר תורה או תפלין דלא מהני ופסולין הם ואף בקטן שהגיע לחינוך כמבואר שיטת מרדכי בוודאי לענ"ד לא מהני נמי אם הניחם דלהוי עתיקא ועדיין מקרי חדשי' ויוכל להוריד לקדושה קלה לתפלין של יד וא"כ בקטן שהגיע לחינוך דהוא מדרבנן בתפלין אעפ"כ לא מקרי בזה עתיקא כיון דמדאורייתא פטור ולא מקרי מוריד מקדושה חמורה דעדיין מדאורייי' לא חל עלי' הקדושה של תפלין: ובהיות כן יש לי גם נסתפקתא בסומא דפטור מכל המצות שבתורה אלא מדרבנן חייב אם הוא הניח תפלין חדשים אם יוכל לשנות משל ראש לשל יד אם פה יש לחלק ולומר ג"כ כיון דרק חיובא מדרבנן הוא לא שייך דעשה לקדושה של ראש כיון דמדאורייתא פטור הוה עדיין כאלו לא הניחו ומותר לשנות:

או דיש לומר כמוכח התוס' מגילת דף י"ט ע"ב בד"ה ור' יהודא מכשיר וסיים שם תוס' ויש לומר דסומ' עדיף מקטן שהרי נתחייב כבר מדאורייתא משא"כ בקטן וא"כ בסומא יש לומר כיון דכבר הי' חייב מדאוריי' אם סומ' לובש אותו מקרי עתיק' אבל בסומ' שנולד עדיין הספק:

הנה הרמב"ם פסק דהזמנת לאו מילתא הוא וגבי עיבוד לשמת פסק בס"ת דבעי עיבוד לשמת וכן בפרשיות שבתפלין אבל בבתי התפלין פוסק דלא בעי עיבוד לשמה כת"ק וכבר כתב במג"א סי' ל"ב ס"ק כ"א דה"ט משום דמחלק בין תשמישי קדוש' לגוף קדוש' ובתר תפלין הוי רק תשמיש קדושה וס"ל כפירש רש"י דהעיבוד לשמה הוא מטעם

הזמנה ובגוף קדושה אמרי' הזמנה מילתא הוא ולכן צריך בספר תורה ובפרשיות של תפלין עיבוד לשמה משא"כ בבתים הזמנה לאו מילת' הוא ולא צריך עיבוד לשמה:
והקשה בביאור מרדכי תינח תפלין של יד אבל של ראש הא איכא שין, והנה באמת זה הוא קושית תוס' דכתב דאין לחלק בין עור של תפלין לקלף של ספר תורה משום דכתבו שין והיא הלכה למשה מסני והוא ביאור ביותר ואין לומר כסבר' הרמב"ן בגוילין ביותר יוכל לומר כסברת הרמב"ן דאגב כ' הוא דקדשי אבל בתפלין בשין הו"ל איהו עצמו גופא קדושה והשין הוא כאן בגוף הבתים ממש:
ולענ"ד ביותר יש לתמה הא ברצועות פסק הרמב"ם דבעי עיבוד לשמן והנה הרצועות המה בוודאי רק תשמישי קדושה כמוכח להדיא בנמוק"י וא"כ ראינו להדיא בתשמושי קדושה נמי סובר הרמב"ם דבעי עיבוד לשמן וכיון דפסק הזמנה לאו מילתא הוא א"כ למה הרצועות צריכין להיות עיבוד לשמן ומאוד תמוה הרמב"ם באלה:
ולפי תירוץ של הביאור מרדכי נעלה שהוא מתרץ דהרמב"ם סובר איפכא כסברת התוספות אם הזמנה מילתא אז אין צריך עיבוד לשמה ורמב"ם סובר כסברת הרמב"ן דגוילין אגב הכתב הוא דקדשי והוי ליה רק תשמישי קדושה ובתשמישי קדושה אמרינן הזמנה לאו מילתא הוא ואם כן שפיר דצריך עיבוד לשמה משא"כ בתים של תפלין של ראש דהוא גופא קדושה בהא אמרינן הזמנה מילתא הוא ולכן לא צריך עיבוד לשמה.
ולפי"ז שפיר ברצועות של תפלין דרק תשמישי קדושה אמרינן הזמנה לאו מילתא באמת פוסק הרמב"ם דצריך עיבוד לשמן אלא גם הוא בעצמו הביא לפי דבריו קשה מתפלין של יד דתפלין של יד הוה רק תשמישי קדושה ובזה הזמנה לאו מילתא הוא א"כ יהיה צריך תפלין של יד עיבוד לשמה שוב מצאתי בביאור מרדכי בהלכות קטנות שמפ' כן להדיא וברוך שכיונתי:
ועל המחבר ניחא לי היטב דמחבר בסי' ל"ב פסק דבתים צריך עיבוד לשמה והיינו כסברת התוס' דפסקינן הזמנה לאו מילתא הוא ולא צריך לחלק בין גוף קדושה לתשמישי קדושה תמיד אמרינן הזמנה ל"מ הוא ולכן צריך עיבוד לשמ' ובכן גמי שפיר פסק ברוצעו' לקמן בסי' ל"ד שגם הרצועות צריכין להיות מעובד לשמן אבל על הרמב"ם קשה מ"ש הרצועות דבעי עיבוד לשמן ובתים של תפלין דלא בעי עיבוד לשמן ובפרט אם מחלקין בין גוף קדושה לתשמישי קדושה דבגוף קדושה הזמנה מילתא ולכן בתים לא צריכים עיבוד כסברת רש"י ובתים לא מקרי גוף קדושה וא"כ קשה מרצועות למה עיבוד לשמה וגם כן מתפלין של ראש דמקרי גוף קדוש' ומאוד צ"ע:

והן אמת לפי דברי ביאור מרדכי כבר ביארתי דניח' אך לפי דבריו עדיין צריך עיון דקשה מתפלין של יד דהוא רק תשמישי קדושה ובנמוקי יוסף סנהדרין משמע להדיא דכל שני הבתים של תפלין מקרי גוף קדושה וז"ל עוד כתב כל מה דאמרי' הכא היינו הזמנ' דמשמשין אבל הזמנה בגוף הדבר עצמו כגון עיבוד עור הקציצה של תפלין ועיבוד הקלף עצמ' אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידותא ולענין עיבוד קל דלא שנא תפלין ומזוזות צריכין עיבוד לשמה אבל רצועות של תפלין לא בעי עיבוד לשמה דתשמישי נינהו, והנה ראינו מנמוקי יוסף דכל הבתים של תפלין מקרי קדושה עצמה אבל לפי דבריו גם ספר תורה מקרי קדושה עצמה כי גם הקלף עצמ' מקרי לפי דבריו קדושה עצמה, ולפי דברי ביאור מרדכי ע"כ הקלף לא מקרי קדושה כי הוא תופס סבר' דגויל אגב כתב הוא דקדשי א"כ ממילא גם תפלין של יד בוודאי לא מקרי קדושה עצמה, ולענ"ד גם תפלין של ראש יוכל לומר לא מקרי קדושה עצמה לסברת הרמב"ן הנ"ל כמוכח במחצית השקל דע"כ בעור הבתים יוכל לומר דאגב שין הוא דקדשי ולא מקרי קדושה עצמה יעיין מחצי' השקל סי' מ"ב סק"ו בסוף דבריו שם:

ומה שנראה לענ"ד בישוב הרמב"ם הזה הנה תופס כסברת ביאור מרדכי דהרמב"ם סובר כסברת התוס' אם הזמנה מילתא לא בעי עיבוד לשמה ואם הזמנה לאו מילתא צריך עיבוד לשמה, ולפ"ז בגוף קדוש' דאמרינן הזמנה מילתא לא צריך עיבוד לשמה והרמב"ם סובר כסברת הרמב"ן דגוילין אגב כתב הוא דקדשי וא"כ ספר גויל לא הוה גוף קדושה ולכן צריך עיבוד לשמה כסברת התוס' וא"כ שפיר נמי רצועות דהוה רק תשמישי קדושה בה"ג אמרינן הזמנה לאו מילתא וצריך בהן עיבוד לשמה ובתים של תפלין דפסק דלא בעי עיבוד לשמן היינו טעמא לענ"ד כיון דהרמב"ם סובר דבתים לא צריך עיבוד כלל אה כן בוודאי דלא צריך להיות עיבוד לשמן כי העיבוד לא מעלה ולא מוריד ולא צריך בהן עיבוד כלל לכן סובר דל"צ עיבוד לשמן וזה שנקט בלשונו פ"ג מהלכות תפלין הלכה ט"ו העור שמחפין בו התפלין ושעושין ממנו רצועות הוא עור של בהמה וכו' ועור הרצועה צריך עיבוד לשמה אבל בעור שמחפפין בו אינו צריך עיבוד כלל אפילו עשהו מצה כשר ומקומות הרבה נהגו לעשות אותן בעור מצה ועור מצה פירש דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ עיין:

הרי מאותה הלכה מבואר דלא צריך בבתים עיבוד לשמה והנה הוא גילה טעמא ונמוקי שכתב דלא צריך עיבוד כלל וא"כ אף דמקרי רק תשמישי קדושה ובה"ג הזמנה לאו מילתא הוא ואם כן היה מן הדין להיות העיבוד לשמה אבל מאחר דלא צריך עיבוד כלל א"כ שפיר דעסק לא בעי כלל עיבוד לשמה כי העיבוד ללא צורך הוא אבל רצועו'

של תפלין צריך עיבוד לשמה מאחר דצריכה עיבודה ובה"ג כיון דהזמנה לאו מילתא הוא א"כ ע"כ צריך עיבוד לשמה כסברת התוס' ודוק. שוב לאחר כתבי זאת מצאתי זאת מפורש בבית יוסף בשם בדק הבית סי' ל"ב דה"ט דהרמב"ם משום דסובר דלא צריך עיבוד כלל וכלל ובזה מתורץ הרמב"ם עיין היטב ובריך שכיונתי: אך לפי דברי הב"י שביארתי והב"י ביאור בשם בדק הבית דה"ט דהרמב"ם בבתים דלא צריך עיבוד לשמן משום דגם בלא עיבוד כשר א"כ קשה לי מאוד גמרא סנהדרין דקאמר שם סנהדרין מ"ח תנאי היינו אם אמרינן הזמנה מילתא או לא הוא תנאי דתני' ציפן זהב וכו' עור בהמה טהורה כשירות אעפ"י שלא עבדו לשמן רשב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדו לשמן וזהו תנאי לשיטת התוס' דע"כ ת"ק סובר הזמנה מילתא הוא לכן לא צריך לעבדן לשמן, ולדעת הרמב"ם קשה מהיכא מוכח דתנאי פליגי בהזמנה מילת' דילמא גם ת"ק מודה הזמנה לאו מילתא והא דסובר דלא צריך עיבוד לשמן משום דהוא סובר דלא צריך בבתים עיבוד כלל וכלל ולכן לא צריך לשמה משא"כ רשב"ג סובר דבבתים צריך עיבוד ולכן צריך לשמה ואיד' ואיד' סוברים הזמנה לאו מילתא הוא:

ואי תימא א"כ הו"ל לת"ק לומר רבותא יותר אעפ"י שלא עיבדן כלל דיש לומר דזה גופא קמ"ל דהו"א דאף דאינו צריך עיבוד אבל עכ"פ אם עבדו צריך להיו' לשמן זה גופא קמ"ל כיון דלא צריך עיבוד כלל א"כ ג"כ אם עבדו לא צריך לעבדו לשמן וקשה מאוד וצ"ע ועל הכסף משנה שם הלכה ט"ו תמהתי לכאורה עיין ד"ה העור שמתפיל בו וכתב פרק נגמר הדין ת"ר ציפן זהב וכו' עור בהמה טהורה כשרות אף עפ"י שלא עבדן לשמן רשב"ג אומר וכו' ופסק כת"ק וקשה מאוד אם רבינו פסק כת"ק למה פסק דאין צריך עיבוד כלל הלא הת"ק רק אמר דאין צריך עיבד לשמה ואי הת"ק סבר דאין צריך עיבוד כלל הלא א"כ הו"ל דלא צריך אעפ"י שלא עבדן כלל ומדלא אמר הכי ש"מ דת"ק סובר דעכ"פ עיבוד בעי וא"כ איך קאמר הכ"מ דפסק כת"ק וע"כ צריך לומר כאשר ביארתי וכסברת ב"י דכל טעמא דת"ק הוא דלא צריך עיבוד לשמן משום דלא צריך עיבוד כלל וזה גופא קמ"ל כיון דלא צריך עיבוד א"כ גם אם עיבוד שלא לשמן לא אכפת לנו אבל א"כ קשה האיך מוכח לע"ז דתנאי בהזמנה דילמא טעמא דת"ק משום דהוא סובר דלא צריך עיבוד כלל ומאוד צריך עיון:

ובאמת בעין משפט לא ציין כלל על הא דאמר בגמרא אעפ"י שלא עיבדו לשמן לא ציין רמב"ם רק ש"ע סי' כ"ז וע"כ כוונתו דהרמב"ם באמת לא אמר דינו של הת"ק כי הת"ק אמר דלא צריך עיבדן לשמן והרמב"ם סובר דלא צריך עיבוד כלל וזה אינו כאשר בגמרא לכן לא ציין רמב"ם אבל הכ"מ מפרש דרמב"ם ע"כ כת"ק וא"כ קשה כהנ"ל:

ולחומר המילתא אמינא אנא לדעת התוס' דאביי דהקשה לו מהך דאומן דראינו דהזמנה לאו מילתא הוא יש לומר הוא סובר כתנאי אנא דאמרי ה"ט דרשב"ג דצריך עיבוד לשמה משום דסובר הזמנה ל"מ וה"ט דת"ק דסובר אעפ"י שלא עיבדן לשמן מהאי טעמ' דהוא סובר דהזמנה מילתא הוא ולא צריך עיבוד לשמן אבל עיבוד בעי דאל"ת הו"ל לומר דלא צריך עיבוד כלל כן סובר אביי לתרץ דנפשי אבל באמת לדידן דפסקינן כרבא הזמנה לאו מילתא הוא יש לומר באמת גם ת"ק יוכל ללמוד הזמנה לאו מילתא וטעמא דת"ק הוא דלא בעי עיבוד כלל וזה דעת הרמב"ם וכאשר יורה לנו הדרך בית יוסף בדק הבית שמור וקיים וה' יאיר עינינו בתורתו הקדושה בשתי ידים:

מצאתי בבעל מלחמות ה' פרק ראשון סוכה שכ' דקיימ"ל כת"ק דעור טלאי אינו צריך עיבוד לשמן אפילו עיבוד לעצמו אין צריך דאפילו רשב"ג לא מצריך ליה אלא משום דלעבד מעשה בגופא לשמן ולאו עיבוד דהא לא מקום כתיבה הוא דלבעי עיבוד כל דהוא דלית ליה לשמן לא צריך כלום עיין: ולענ"ד א"כ יהיה קשה מדוע לא נקטו הת"ק דלא צריך עיבוד כלל כאשר הקשתי לעיל וע"כ צריך לומר כאשר ביארתי דכל טעמא דלא צריך עיבוד הוא משום טעמא דלא צריך עיבוד לשמן לבעל המלחמות אבל לדידי אף עפ"כ מסברא כאשר ביארתי וכאשר מוכח בב"י להרמב"ם דה"ט דלא צריך עיבוד לשמן משום דלא צריך עיבוד כלל ולא יהיה גרע ללא עבדו לשמן ללא עיבדו כלל כמוכח במחצית השקל וכן יוכל לומר ואביי סובר דע"כ מוכח דהזמנה מילתא הוא מת"ק דאל"כ דלא סגי בהזמנה היה צריך להיות עיבוד לעשו' בזה לשמן דלעבוד ביה מעשה גופא לשמן או יש לומר כאשר פירשתי דאביי סובר דע"כ בעי עיבוד דא"כ הו' לי לומר דלא בעי כלל עיבוד:

וכן ראיתי בבעל מלחמות שגם הוא מפרש בדרך אחר דהא דאמרינן בפרק נגמר הדין תנאי הוא אביי הוא דאמרי ולא תנאי הוא ת"ק ורשב"ג אלא אדלעיל קאי דמותיב בגמרא עליה דאביי ופריך תנאי הוא דר"ש ב"ג איכא דקאי כוותיה דקבעי רשב"ג עיבוד לשמה וכו' ולת"ק באמת נמי הזמנה מילתא הוא והא דלא בעי משום דאפשר להן בהזמנה אחריתא עיין והרי לומד מאלה דלא צריך להיות תנאי פליגי אלא אביי לנפשי סובר כן דע"כ איירי חד תנא דקאי כוותי' ודוק היטב, הנה דעת הנמוקי יוסף בסנהדרין דבתים צריכים עיבוד לשמן וטעמא מפורש והובא במג"א סימן מ"ב ס"ק ו' דמודה רבא בגוף הקדושה הזמנה מילתא וקציצה היינו הבתים מקרי גוף קדושה ולכן צריך עיבוד לשמה אבל רצועות של תפלין דרק משמשי נינהו בהם אין צריך עיבוד לשמן כי בתשמישי קדושה הזמנה לאו מילתא, והנה כבר הוכיח המג"א וכן מוכח דהנמוקי יוסף ע"כ ס"ל

כדעת רש"י דאם הזמנה לא מילתא לא צריך עיבוד לשמה כיון דנקט הרצועות הואיל וגבייהו הזמנה לאו מילתא לכך לא בעי עיבוד לשמה ע"כ כרש"י ס"ל דלדעת ר"ת אדרבה הסברא להיפך דאי הזמנה לאו מילתא לא סגי בהזמנה ובעי עיבוד לשמה אלא ע"כ כרש"י ס"ל וכן מוכח במחצית השקל שם ומעתה הקש' המחצית השקל:

וכן ראיתי להקשות בביאור מרדכי א"כ לדעת הנמ"י דבתים מקרי גוף קדושה ובגוף קדושה הזמנה מילתא א"כ מ"ט דת"ק דסובר דלא צריך לעבוד לשמן הא בתים גופא קדושה ובהם כ"ע מודה דהזמנה מילת' הוא וא"כ כיון דהזמנה מילתא הא צריך עיבוד לשמן לדעת רש"י ומאוד קשה וכל אחד וא' מתרצים כפתור ופרח בחריפות:

ולענ"ד הקלושה נראה לתרץ בפשיטות עפ"י דעת בעל מלחמות ה' ר"פ סוכה שם בסוכה לך לשם חובך דקאמר דלית הלכת' כרשב"ג ההיא דאמר בפרק נ"ה תנאי הוא אביי דאמר כן ולאו תנאי היא ת"ק ורשב"ג אלא אדלעיל קאי דמותיב בגמרא עלי' דאביי מדתניא עשה לת"ק וכו' ולת"ק נמי הזמנה מילתא הוא והא דלא בעי עיבוד משום דאפשר להו בהזמנ' אחרית' לאחר עיבוד אלא בהא פליגי מר סבר בעינן כל עשיותיו לשמה ומר סבר בחדא סני אם כן טעמא דת"ק משום דלית להו לשמן בתפלין כלל אפילו בכתיבה וכיוצה בזה תנא הוא חד ברייתא דתיובתא וחד ברייי' דאידך בפרק ב' ביצה וכן בפרק כל כתבי הקודש וכן הרב' עיין היטב:

ולפי"ז ספיר מתורץ הנמוקי יוסף דיוכל לומר לת"ק לא בעי עיבוד לשמה ואף בגוף קדוש' לכ"ע הזמנה מילתא וגם שהבתים הם גוף קדושה והא דסובר הת"ק דלא בעי עיבוד לשמה היינו טעמא כמבואר בבעל מלחמות שהבאתי דטעמא דת"ק דסובר דסגי בהזמנה אחריתא אחר העיבוד וסובר דלא בעי כל עשי' לשמה או דסובר דלא צריך כלל לשמן אף הכתיבה דבוודאי גוף קדוש' היא וזה טעמ' דת"ק ואביי רק מתרץ נפשיה דע"כ רשב"ג דסובר דבעי עיבוד לשמן ע"כ סובר הזמנה מילתא הוא לדעת רש"י ואנא דאמרי כר"ש ב"ג ודוק היטב וברור לתרץ כן הנמוקי יוסף ובכן שפיר להלכה פסק הנמוקי יוסף דכתיבה בעינן לשמה וגם כל עשיותיו ופסק דגוף קדושה בעינן לשמה שפיר בגוף קדושה כיון דהזמנה מילתא היא פסקינן דבעי עיבוד לשמן כרשב"ג ודוק היטב ודלא כת"ק דסובר גם כתיב' לא בעי לשמה ונכון חזור בה והפוך בה:

וגם כאשר ביארתי לעיל אמרתי היטב לתרץ דעת הנמוקי יוסף דאמרתי וביארתי להרמב"ם ה"ט דמשום דלא בעי עיבוד כלל בבתים לכן לא צריך עיבוד לשמה והוא תירץ ב"י בשם בדק הבית וא"כ יש לומר גם לדעת רש"י כן אם גם הזמנה מילתא היא וצריך עיבוד לשמה אבל לת"ק סובר דלא צריך עיבוד כלל בוודאי דלא צריך עיבוד לשמה כי

לא יהיה גרע מלא עיבדו כלל כמוכח מחצית השקל, והנ' שפיר יש לקיים ולומר גם ת"ק מודה בגוף קדושה הזמנה מילתא ובתים מקרי גוף קדושה והא דלא צריך עיבוד לשמן משום דבבתים גופא לא צריך עיבוד כלל וכלל ואביי דמתרץ רק מתרץ נפשיה כסברת בעל מלחמות דעכ"פ מוכח דרשב"ג דסובר דצריך עיבוד לשמן ע"כ סובר הזמנה מילתא היא כדעת רש"י ושפיר אביי כרשב"ג דהזמנה מילתא ותנא הכי כוותי' כמוכח בבעל מלחמות ודוק היטב:

ודע דהנמוקי יוסף זהיר בלשונו הטהור הדק היטב דנקט וז"ל בסהנדרין כל מה דאמרינן הכא הזמנה דמשמשין אבל הזמנה דגוף הדבר עצמו מהני כגון עיבוד עור הקציצה של תפלין ועיבוד הקלף עצמה אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידותא דל"ש ספרים ול"ש תפלין ומזוזות צריכין עיבוד לשמה אבל רצועות של תפלין דמשמשי נינהו לא בעי עיבוד לשמה עיין:

והנה הא דנקט אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידותא ונראה דע"כ הוכיח לפרש כן דרק אסור להשתמש בהן חול אבל להוריד מקדושה חמורה לקדוש' קלה בגוף הקדוש' כשאי דאל"כ אם אמרינן גם כן בגוף קדושה דאסור להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה יהיה מאוד קשה גמרא מנחות ל"ד אהך דאם אין לו תפלין של יד ויש לו שני תפלין של ראש שטולה עור על אחד מהן והקשו הגמ' מהך דקתני מתפלין של ראש אין עושין של יד דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ומשני דאייריבחדתי והקשה הגמרא ולמ"ד הזמנה מילת' הוא דאתנייי' עלייהו מעיקרא עכ"ל, ולהנ"ל קשה לי לפי דברי נמ"י דבתים מקרי גוף קדושה א"כ בהך כ"ע מודה דהזמנה מילתא הוא א"כ קשה מאי מתרץ הגמרא בחדתי ניחא ודווקא לאביי קשה הא גם בלא אביי קשה הא בבתי' כ"ע מודה דגוף קדושה הזמנה מילתא היא אלא ע"כ היקדם הנמוקי יוסף בדבריו דווקא הזמנה מילתא לענין תשמיש של חול אסור אבל להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה רשאי וא"כ שפיר פה במנחות דהוי רק להוריד מק"ח לק"ק רשאי שפיר ניחא ורק לאביי מקשה:

והנה כבר הקשה בביאור מרדכי דגם לאביי קשה מאי מקשה הגמ' לאביי דילמא אביי רק סובר הזמנה מילתא להשתמש בהן חול אבל להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה באמת מותר וכן הקשה בעבודת הגרשוני סי' ס"ה ועבודת הגרשוני דייק מהך דאף לענין להוריד מקדושה חמורה נמי אמרינן הזמנה מילתא:

וראיתי בספר ישועות יעקב אורח סימן ל"ב סק"י שהביא בתשובה הארכתי בזה ע"ד קלף שנתכבד לשם ס"ת אם מותר לכתוב עליו תפלין הנה הרב"י סתם כאן דמותר לכתוב

עליו תפלין ואף גוף הקדושה ס"ל ה"מ היינו לענין לכתוב עליו דבר חול אבל לענין ק"ק מותר לכתוב אף שהזמנ' לק"ח וטעם הדבר נראה לי דלענין לכתוב עליו דבר חול מקרי הורדה מקדושתו דע"ע הי' הקלף מעבד לשם ס"ת דיש בו מקצת קדוש' ועתה יכתוב עליו דבר חול משא"כ כשכותב עליו תפלין אין זה הורד' דפשיטה דתפלין עצמו יש בהן קדושה יותר מן קלף שנתעבד לשם ספר תורה דהרי עד עתה לא היה רק קלף ועתה הרי הן תפלין שנכתב בקדושה וזה ברור ובזה אמרתי ליישב מה שהקשה בעבודת הגרשוני סימן ס"ה והביא ראי' דאף לענין להוריד מקדושה חמורה לקלה ה"מ והא דקאמר בש"ס מנחות אהך דאם אין לו וכו' ויש לו שני תפלין של ראש שטולה עור וכו' והא אין מורידן מקדושה חמורה ומשני דאיירי בחדתי ולאביי דאמר ה"מ דאתני עלייהו מעיקרא מבואר מזה דאף לענין להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה ג"כ אמרינן הזמנה מילתא היא, ולפמ"ש אתי שפיר דשם שכבר נגמרה התפלין של ראש אלא שעדיין לא הניח אותן וכשעושין אותן של יד מוריד אותן מקדושה אבל בזה שכתב תפלין על קלף המעובד לשם ס"ת מעלה אותן מקדושה קלה לקדושה חמורה אלא שהן עומדין לכתוב עליהן ס"ת דקדושתו חמורה בזה אמרינן דהזמנה לא הוי כאילו כבר כתב אלא שהקלף אין לו רק כקדושת קלף המעובד לשם ס"ת ותפלין שכבר כתבו קדשן יותר מקלף אין זה הורידה מקדושתו עיין היטב עכ"ל:

ולענ"ד לפי"ז יהי' קשה הנמוקי יוסף דסובר בתים מקרי גוף קדושה וכאשר הבאתי פה תנמ"י וכתב להדיא כגון עיבוד עור הקציצת של תפלין ועור הקלף עצמו אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן והרי דסובר דעור הקציצה היינו הבתים דמקרי גוף קדושה ואעפ"כ גם בבתים של תפלין היחלט דרק להשתמש בהן חול אסור אבל מקדושה חמורה לקדושה קלה מותר הרי להדיא דסובר אף בתפלין דווקא תשמיש חול אסור ולדעת ישועת יעקב בתפלין אף להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה מקרי הורדה לסברת הנ"ל ולדעת נמוקי יוסף מוכח דלא כישועת יעקב:

ולדעת הנמוקי יוסף מאוד קשה דהוא ע"כ מחלק גם בגוף קדושה דווקא תשמיש של חול אסור ומפרש להדיא גם בבתים דמקרי גוף קדושה דווקא תשמיש של חול אסור והרי ע"כ מוכח הכא דאל"כ קשה למה הקשה דווקא לאביי כהנ"ל אלא ע"כ צריך לומר דווקא להשתמש בהן חול אסור וגם בבתי' להורד' מותר ובחדתי להוריד מותר ולפ"ז לדעת המ"י קשה כיון דע"כ סובר זה א"כ קשה מאי מקשה הגמרא לאביי אף אי סובר הזמנה מילתא דווקא לתשמיש חול אבל לא להוריד ומאוד צ"ע:

ועיין בה"ג מהך דע"כ אף להוריד מקדושה חמורה לק"ק אמרינן הזמנה מילתא יהיה קשה לדעת הנמוקי יוסף דע"כ הוא דייק מהך מדהקשה רק לאביי דע"כ להוריד מקדושה חמורה לק"ק לא אמרינן ה"מ:

וע"כ צריך לתרץ לענ"ד תירוצו של ביאור מרדכי וזה יהיה עולה גם לדעת הנמוקי יוסף ומרדכי דורש טוב וז"ל של הביאור מרדכי ויש לומר וודאי לדידן דס"ל הזמנה לאו מילתא ולא ילפינן מע"ע כדהוי ס"ל לאביי אלא לרב' דילפינן ממשמשי ע"ז דלא נאסרו בהזמנה ורק בגוף קדושה ילפינן מע"ע לכן אמרינן כיון דחזינן דהתורה הותרה אע"ג דאזמיני היכא דאינו גוף קדושה ה"ה גבי גוף קדושה על כ"פ לענין הורדה הזמנה ל"מ הוא דלא גרע הורדה מגוף ק"ח לק"ק מהוצאה לחול בתשמישין אבל לאביי דיליף מע"ע דאף תשמישי קדושה יאסרו בהזמנה ולא יליף מידי ממשמשי ע"א לדידי כמו דלא מחלק בין גוף קדושה לתשמישי קדושה כן לדידי כמו דמצינו הזמנה מילתא הרי שלא להוציא לחולין ה"ה שלא להורידו דלא מחלקין בסברא באיסורא דאוריי' אם אין ראיה להתיר הזמנה בשאר מילי ומכ"ש די"ל כיון דלאביי הזמנה מילתא בתשמישי קדושה דן מיניה גוף קדושה דאפילו להוריד הזמנה מילתא היא והתם בתפלין של ראש הוי גוף קדושה עיין עכ"ל הטור: הנה לדעת הראשון של ביאור מרדכי באנו לנידון אשר לפנינו הסוגיא הזה אשר פה אתנו ברכות בעזרת המקבץ נדחות ועושה ישועות ונפלאות:

הביאור מרדכי היחלט לאביי כמו דלא מחלק בין גוף קדושה לתשמישי קדושה נמי לאביי הזמנה מילתא אפי' שלא להוריד מקדושה חמורה לקדושי קלה אפילו בתשמישי קדושה דלא מחלקין בסברא דאו' וא"כ לפי"ז פה בסוגיא שלפנינו דקאמר הגמרא ולאביי דאמר הזמנא מילתא הוא אזמני אע"ג דלא צר ביה צר ביה אי אזמני אסור אי לא אזמני לא, והנה יש לי ספק בסודרא דתפלין דאזמני לתפלין דאסור למיצר בי' זוזי מאי הדין אי רשאי למיצר ביה מזוזה דתפלין קדושתן חמורה ממזוזה כמוכח בב"י פה סי' ל"ב ואם כן לדעת ביאור מרדכי וכאשר מוכח לאביי אם אמרינן הזמנה מילתא אף מקדושה חמורה לקדושה קלה אסור א"כ אסור למיצר ביה מזוזות ואם כן קשה לי על הגמרא דקאמר לאביי דאסור הזמנה מילתא היא אי אזמני אסור משמע דאסור למיצר ביה זוזי היינו של חול הא לאביי דסובר הזמנה מילתא אפילו של קדושה אסור למיצר בי' כיון דקדושתו קל מתפלין אסור למיצר ביה: וגם על רב חסדא יש להסתפק בענין הזה דקאמר צר ביה תפלין אסור למיצר ביה פשיטה באזמני וצר דאסור לרב חסדא מדוע נקט רק פשיטה הא כיון דצר ביה א"כ אפילו דבר של קודש רק קדושתו קל מתפלין נמי אסור למיצר ביה אלא ע"כ יהיה מוכח מרב חסדא דווק' של חול אסור להשתמש בו אבל לענין להורידה

לקדושה קלה שרי וא"כ יש לומר לעולם לאביי להוריד לקדושה קלה נמי אסור בהזמנה והא קאי אדלעיל ולרב חסדא לכן נקט סתם אסור אבל לעולם לדידיה אפילו בקדושה קלה אסור להשתמש בו:

ולתירץ אידך של ביאור מרדכי שקאמר כיון דלאביי הזמנה מילתא כת"ק דין מינה בגוף קדושה אפילו להוריד הזמנה מילתא היא והתם בתפלין של ראש הוי גוף קדושה, ולפ"ז יש לומר אבל בתשמישי קדושה גם אביי מודה אף דהזמנה מילתא מ"מ להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה שרי וא"כ בהאי סודרא פה בהזמנה רק אסור למיצר ביה דבר של חול כגון זוזי דנקט אבל תשמישי קדושה אף דקדושתו קל מתפלין רשאי להשתמש בו:

ולדינא דאנן פסקינן הזמנה לאו מילתא לאו נ"מ באלה אלא לענין צר ביה פסקינן באמת לדינא וכן הוא במחבר צר ביה תפלין חד זימנא אסור למיצר ביה זוזי משמע אבל להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה שרי אף בצר ביה ואזמני:

והן ככה למדתי מברייתא שהוב' סנהדרין ע"ח ע"ב ת"ק אמר לאומן עשה לי תיק של ספר או נרתק של תפלין עד שלא וכו' נשתמש בהן קודש אסור להשתמש בהן חול דע"כ דווקא דאסור להשתמש בהן חול אבל באמת קודש אף דקדושתו קל מותר להשתמש בו אבל יש לומר פה בברייתא איידי דנקט ברישא ורוצ' לאשמעי' מותר להשתמש בהן חול נקט נמי בסיפא חול:

הנה הבאתי כבר לעיל הנמוקי יוסף ואשר הקשה עליו הביאור מרדכי והמחצית השקל יעיין בתי' מחצית השקל ועיין תמצית דבריו שהיחלט דרש"י דלא כהרמב"ם ועור הבתים מקרי גוף קדושה וצריך עיבוד לשמן הא הרמב"ם לא נקט דל"צ עיבוד לשמן אלא דרק נקט דלא צריך עיבוד כלל ואם כן יש לומר אף דגוף קדושה מ"מ כיון דלא צריך עיבוד לכן לא צריך עיבוד לשמה כמוכח במחצית השקל הנ"ל שהובא סימן ל"ב דלא יהיה גרע מלא עיבוד כלל ואם כן גם רש"י יוכל ללמוד דלא צריך עיבוד כלל ולא צריך עיבוד לשמן ובאלה באמת אני ביארתי לתרץ הנמ"י עיין לעיל היטב שוב ראיתי דבר נחמד שתירץ ביאור מרדכי הנמוקי יוסף דר"ל דלת"ק דלא בעי עיבוד לשמה לא דלא בעי עיבוד כלל אלא עיבוד לשם תפלין או לשם מזוזה עכ"פ צריך אלא דלא צריך לשמן מאחר דת"ק סובר הזמנה לאו מילתא ואף דגוף קדושה הזמנה מילתא מ"מ רשאי להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה וא"כ כיון דרשאי להוריד ממילא אין צריך עיבוד לשם חמורה דלא פעל כלל דיכול להוריד וכיון דיכול להוריד לא צריך עיבוד לשמה לשם חמורה אבל לרבי שב"ג דסובר הזמנה מילתא וא"כ אין יוכל להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה כאשר הבאתי לעיל בשם ביאור מרדכי לאביי ע"כ מוכח דלא חולק בין קדושה חמור'

לקודוש' קלה גם זה אינו רשאי כיון דסובר תשמישי קדושה גם כן הזמנה מילתא וכיון דסובר כן ממילא צריך שיעבדו לשמן דווקא לשם חמורה כיון דפועל דלא יוכל להוריד עיין היטב ושפיר מתורץ הנמוק"י והא דנקט הנמוקי יוסף דצריך שיעבדו לשמן בגוף קדושה סובר הזמנה מילתא יש לומר כוונת הנמוקי יוסף לדעת ביאור מרדכי רק לשמן לשם קודש אבל אף לקדושה קלה אם יזמינו די:

ובלישנא דנמוקי יוסף צריך לדייק היטב דנקט אבל הזמנה דגוף הדבר עצמו מהני כגון עיבוד עור של תפלין ועיבוד הקלף עצמו אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידותא, והנה לשון דנקט עבדינן לשמה משמע כולו לשמה לשם ק"ח ומב"מ משמע דל"צ כול' לשמה אלא קצתו וקצת קשה הלשון עיבוד לשמן משמע כול' לשמן לשם ק"ח כמבואר פה בגמרא וכפירש ביאור מרדכי וצריך עיון:

ובדברי ביאור מרדכי דנקט בגיטין ס"ת דלא עבדו לשמן גווילין שלו ע"כ כוונתו שלא עבדו לשמן לשם קדושתן דאי עיבוד רק לשם מזוזה לדידן דקיימ"ל הזמנה לאו מילתא ורק בגוף קדושה הזמנה מילתא ע"כ לא צריך עיבוד לשם חמורה כהנ"ל וע"כ זה שנקט שלא עבדת לשמן הכוונה פה שלא עבדת כלל לשם קדושה וגם זה הלשון קשה קצת דהו' ליה לומר גווילין שלו לא עבדתי לשם קדושה לא עבדתי לשמן משמע דווקא לשם ס"ת לא עבדי:

עינתי בסוגיא הזה להקשות על הגמרא דמנחות דהקשה ולאביי דאמר הזמנה לאו מילתא הוא מאי מקשה הגמרא הלא ע"כ אסיק מגמרא פה סנהדרין כתנאי וא"כ גם שם יוכל לתרץ כתנאי וזה המ"ד דסובר משל ראש לעשות של יד סוברים הזמנה לאו מילתא הוא ואביי סובר כתנאי דסובר הזמנ' מילתא ובאמת זה התנא חולק ולומד דלא רשאי לשנות אף בחדשים וא"כ ביותר טוב מתרץ אף דלא כתנאי הא זה אביי ע"כ סובר תנאי הוא וכבר מצינו ברייתא דמחולק על אביי בסנהדרין וא"כ דקארי ליה ליה מאי קארי ליה וצ"ע:

ובמג"א סימן מ"ב ס"ק ד' סודר דאזמני למיצר תפלין לעולם וצר ביה חד זימנא אסור למיצר ביה זוזי ויעיין מג"א סק"ד שכתב נ"ל דקטן שצר בו תפלין אסור אבל בדבר הנאסר בהזמנה לחוד לא נתסר בהזמנת קטן כדאיתא בחולין דף י"ג דיש להן מעשה ואין להן מחשבה, ועיין מחצית השקל בדברי מג"א די"ל אם הימן הקטן וצר ביה הקטן חד זימנא שוב אסור דזה מקרי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו אם היזמן וצר כי גם הקטן בה"ג מחשבתו מועיל אבל אם היזמן בלחודא הקטן אף שצר ביה הגדול אינו קדוש:

ולפי דברי מג"א הנ"ל יש לי להקשות מאי מקשה הגמרא סנהדרין מ"ח על אביי דאמר הזמנה מילתא מהך ברייתא אמר לאומן עשה לי תיק של ספר וכו' מותר להשתמש בהן חול נשתמש בהן קודש אסור להשתמש בהן בחול אלמא הזמנה לאו מילתא דילמא איירי פה זה האומן הוא קטן ובקטן הזמנה לאו מילת' וזה קמ"ל רק גוונא היכא בהזמנה לאו מילתא אעפ"כ בהשתמש בלחודא אף בלא הזמנה אסור להשתמש בהן חול או דקמ"ל כמוכח פה מחצית השקל אם זה הקטן אז משתמש בהן קודש מוכח מחשבתו מתוך מעשיו ומנ"ל מברייתא להקשות דילמא איירי בה"ג. ויש לומר דגמרא משמע ליה ברייתא דנקט אומן משמע סתם דאינו קטן בכל אומן שרי וסתם אומן גדול הוא:

ובהדי דביארתי דסתם אומן אינו קטן הוא וי"ל נמי לתרץ דקדק אחד מדוע לא נקט הבריי' עשה תיק של ספר או נרתק של תפלין מדוע נקט דווקא אומן ולעמיד ע"כ זה הברייתא רוצה לאשמעינן דהזמנה לאו מילתא הוא וא"כ אם היה נקט עשה תיק הוה יוכל לאוקמי דברייתא איירי בקטן ולכן נקט אומן סתם אומן אינו קטן וקטן אינו אומן:

ואין לומר בהדי דאמר לו עשה לי תיק של ספר הוא מזמין התיק לספר זה לא שייך כי לא ינתן לו עכשיו כלום ככה משמע רק אמר דהוא יקח בגד ויעשה תיק או נרתק וכי שייך הזמנה בדבר שלא ראה ולא ידע עוד וע"כ כוונת הזמנה הוא שעשה:

ולאחר העיון באתי קצת להוסיף תבלין לסוגיא הזה לתרץ קושית התוס' סנהדרין ד"ה אעפ"י שלא עיבוד לשמן פירש הקונטרס הזמנה לאו מילתא ולא איכפת לן בה וקשה לר"ת דקיי"ל בהזמנה מילתא כרבא ובעיבוד לשמה קיימ"ל כרשב"ג וכו' ספר תורה צריך עיבוד לשמה ואין לחלק בין עור של תפלין לגויל של ספר תורה דהא של תפלין הלכה למ"מ:

והנראה לענ"ד על פי מה שראיתי ולמדתי בספר מלחמות ה' דרוצה לומר דת"ק נמי סובר הזמנה מילתא והאי דלא בעי עיבוד משום דלא אפשר ליה בהזמנה אחריתא לאחר עיבוד, והנה זה דוחק לומר כיון דכבר תלה עור עליהם יש לומר אפשר בזה שתלה עור עליהן בזה הזמין העור לשם תפלין וא"כ מ"ט דר' שמעון ב"ג כיון דסובר בהזמנ' מילת' צריך דווק' העיבוד לשמה ולא סגי בזה דתלה עור עליהן ובמה דנעשה אח"כ ובעל מלחמות ביאור בזה צריך על עשיה הזמנה ולזה סגי בחד וזה דוחק לענ"ד:

והנראה לענ"ד בוודאי צריך עיבוד לשמה למ"ד הזמנה מילתא ולא סגי בהזמין בעלמא אלא צריך לעשות איזה מעש' לשמה בעור והזמנה לחוד לא סגי כן צריך לומר לפירש רש"י, ומעתה יש לי לקיים דברי התוס' לחלק בין גוף קדושה בקלף של ס"ת בין התפלין דאינו גוף קדושה אך הקושיא מהך תפלין של ראש דשין עליו ויש לומר ע"כ תפלין של

ראש מבואר במרדכי האיך שייך דתלא עור עליהן הא צריך שיהיה השין נראה מבחוץ וצריך לומר כדמשמע בב"י וכאשר ביאור הביאור מרדכי דקוצץ מקום השין שיהי' נרא' מהבתי' שהיו מקודם א"כ העור שתלה עליהן צריך ע"כ לקצוץ וזה קציצה צריך שיעבדו לשמן באמת ואם כן יש לומר שפיר קאמר הת"ק אין צריך עיבוד לשמן כי תפלין יד אינו גוף קדושה ואי תפלין של ראש די במה דקוצץ וזה קציצה יעשה לשמן ודי בזה, ור"ש ב"ג סובר ע"כ דצריך שיעבדו לשמן כי הוא סובר הזמנה מילתא הוא וא"כ גם תפלין של יד בעי עיבוד לשמן ופלוגת' בתפלין של יד או דיש לומר גם בראש מחולקים אלא בגוף קדושה הא דאמרינן הזמנה מילתא הוא די וסגי באיזה דבר שיעשה אבל אם אמרינן כאביי בכל מקום הזמנה מילתא הוא צריך באמת כל עשיותיו לשמה ואם כן גם בשל ראש אף בקוצץ צריך עיבוד לשמה, ואמת גם הרמב"ם באלה מיושב ורמב"ם סובר כסבר' רש"י ומחלק בין קדושת הגוף לתשמיש קדושה ותפלין של ראש בלאו הכי צריך לקצוץ השין ודי בזה עשיה לשמה ונכון: עוד רגע אדבר בקיצור נמרץ לתרץ קושי' התוס' הנ"ל הנה בהתחלת הסוגיא פלפול נעים הבאתי בשם ביאור מרדכי ונסתפק בהך דהזמנה מילתא אם צריך דווקא דיבור או סגי במחשבה ועיין בביאור מרדכי בשם ספר התרומת דמשמע דספוקי מספקי ליה ובעיבוד אזלי' לחומרא והצריך דיבור וכאן לאסור לשנותו יש לומר דאזלינן לחומרא גם במחשבה נאסרת:

ומעתה יש לי לומר אם אמרינן הזמנה לאו מילתא ולא צריך עיבוד לשמה אלא בגוף קדושה אמרינן דצריך עיבוד לשמה יש לומר די וסגי במחשבה דהרי חזינן דתורה גילה בהזמנה לאו מילתא ולא צריך עיבוד לשמה אלא דאנן מחמרינן ואמרינן בגוף קדושה צריך הזמנה והזמנה מילתא אמרינן הא דצריך לשמה די בעיבוד במחשבה וא"כ יש לומר לעולם תפלין של ראש מקרי גוף קדושה ואעפ"כ יש לקיים חילוק התוס' בין גוף קדושה לקדושה עצמה בהך קדושה צריך עיבוד לשמן והיינו עכ"פ במחשבה, ולפ"ז הא דאמר פה ת"ק אין צריך עיבוד לשמן כוונתו דבדיבור אין צריך לשמן דדי במחשבה ולרשב"ג צריך אפילו עיבוד לשמן להוציא בשפתיו, ולפי"ז לא קשה מהך דקאמר גוילין שלו לא עיבדתי לשמן דייקא אפילו במחשבה לא היה ליה תה כ"ע מודה בגוף קדושה דצריך מחשבה:

ובהיות כן יהיה נמי הנמוקי יוסף יפה לפרש הא דקאמר ת"ק אין צריך עיבוד לשמן אף דבגוף קדושה כוונתו רק באמיר' אין צריך אבל במחשב' באמת צריך והא דקאמר הנמוקי יוסף דצריך עיבוד לשמן כוונתו באמת במחשבה נמי סגי ודוק באלה הדברים אשר יש בהם עוד לדבר טובים וישרים ועל המבין להבין ולהרחיב כיד ה' הטובה:

עוד נראה לכאורה להביא ראיה דע"כ לאביי דאמר הזמנה מילתא אין חילוק בין דיבור למחשבה דאל"כ מאי מקשה הגמרא לאביי מהך דאומן הא ע"כ באמירתו שאמר לאומן לא עשה ולא כלום כאשר פירשתי וכל קושית הגמרא דאמר לאומן שעשה לתפלין הוא הוא היזמן לתפלין ובזה האומן יש לומר דילמ' איירי במחשב' ובה"ג הזמנה לאו מילתא הוא גם לאביי ואפשר לומר דבזה דאמר לו עשה לי תפלין זה שאמר באמירה שלו התנן אלא ע"כ פשיטא דבריי' לא משמע כן דיהי' לקח בגד בידו דמשמע דלא נתן לו כלום אלא אמר לאומן לעשות וצ"ע:

שוב יש לי להתבונן מאי מקשה הגמרא במנחות על אביי דילמא איירי שם בזה התפלין של ראש דרק במחשבתו עשה לשמן ולא בדיבור ומחשבה סובר אביי הזמנה לאו מילתא ואפשר לומר אם במחשב' לאו מילת' א"כ לא מהני העיבוד במחשבה ורק דווקא שם בהזמנ' מילתא בה"ג צריך העיבוד וזה נכון, הנה הרמב"ם פסק במזוזה דלא בעי עיבוד לשמה היינו הקלף של מזוזה ועיין בכסף משנה שכבר הקשה עליו חכמי לוניל ומה שהשיב להם המה בנ"מ שם הלכות תפלין פ"א:

ומצאתי וראיתי בירושלמי מס' יומא פרק שלישי הלכה ו' בתלמודא שם עור שעיבדו לשם קמיע מותר לכתוב עליו מזוזה רשב"ג אומר וכו' ומפ' הקרבן עדה שם דטעמא הוא דתנא קמא סובר מזוזה אין צריך עיבוד לשמה ורשב"ג דאוסר סבר דבעי עיבוד לשמה ועיין בשיר' קרבן ד"ה עור שעיבדו ח"ל פסק הרמב"ם פ"א מהלכות תפלין שאין מזוזה צריך עיבוד לשמה ולא מצאו לו ראיה ולפי הנמצא כתב וכו' אבל לפי סוגיא ראיתי מבוררת פסק כת"ק דרשב"ג בירושלמי דל"צ במזוזה עיבוד לשמה:

ועיין בשלום ירושלים דכתב בזה מיושב קושי' ביאור מרדכי שהקשה לשיטת הרמב"ם מהא דאמרינן סוף מגילה בירושלמי מזוזה שבלה אין עושין תפלין למה שמעלים בקודש ולשיטת הר"מ בלאו הכי אסור לעשות תפלין דהא לא בעי עיבוד לשמה וגם אי עבדו לשמה לשם מזוזה לא מהני כמ"ש הב"י, ולפי הסוגיא דהכא יש לומר דהך ברייתא אתיא כרשב"ג ומסייע לי' לשמואל וכו' אבל הרמב"ם פסק כת"ק דרשב"ג במזוזה באמת לא פסק כברייתא בירושלמי וסיים ונראה ברור בכוונת הירושלמי דפלוגתיין דווקא בעיבוד לשם קמיע דהוי כמו שפי' להדי' שלא לשמה וכמ"ש הרר"י בסוגי' דכוס' דשכר' דאם היה לו כוונה מתנגדת גרע מסתמא עיין בישו"ש חולין פ"ק אע"ג דקיימ"ל שחיטת חולין לא בעי כוונה אם מתכוין כוונה המתנגד גרע ובזה אומר רשב"ג דאסור לכתוב עליו מזוזה אבל מודה רשב"ג דלא בעי עיבוד לשמה ודברי הרמב"ם נכונים לכ"ע:

ולפי דברי שלום ירושלים אמרתי בפשיטו' לתרץ קושי' התוס' סנהדרין דהקשה הא אנן קיימ"ל כרבא דהזמנה לאו מילתא וע"כ לא צריך עיבוד לשמה ואיך יפרנס שם גמרא גיטין דפסקינן אם אמר גוילין שלו לא עיבדתי לשמן וכו' הא הזמנה לאו מילתא הוא ולא צריך עיבוד לשמן יש לומר להנ"ל באמת עיבוד לשמן לא בעי אבל עכ"פ צריך להיות שלא יהי' לשם קמיע כוונ' להיפך ויש לומר זה שאמר לא עבדתי לשמן כוונתו הוא דהיה לו כוונה להיפך בה"ג פסול הספר ונכון ועיין בביאור מרדכי בהגהות על המרדכי עוד דברים טובים בזה הענין ולקצר אני צריך וה' הרחמים יורנו נפלאות מתורתו הקדושה:

סוגי' דמחזיר פניו שהנני ה' בזה:

רש"י ד"ה אפילו אשתו עמו שיחזיר פניו דכל זמן שהן פונים פנים נגד פנים פשיטא לי' דאסור דאיכ' הרהר נגיעת ערוה ע"י וכו' דברי רש"י הנ"ל צריך עיון מדוע מפרש רש"י פנים נגד פנים פשיטא ליה דאסור הא גם פנים נגד גביו ג"כ אסור כך משמע בגמרא דנקט שזה יחזור פניו ויקרא וזה יחזור פניו ויקרא משמע כל אחד צריך לחזור פניו לקרות ק"ש הלא די אם רק חד מחזיר פנים אלא ע"כ תרווייהו צריכים לחזור פנים וע"כ לא רק פנים מלפנים אסור אלא ג"כ פנים לגביו ג"כ אסור ודברי רש"י צ"ע: ומעתה יש לי להתבונן מאי מקשה רב יוסף אשתו ולא מבעי אחר אדרבה אשתו כגופו אחר לאו כגופו דילמא שמואל הא קמ"ל ואפילו אשתו עמו נמי צריך החזרת פניו דהו"א אשתו כגופו ולא צריך אפילו החזרת פניו קמ"ל שמואל ואפילו אשתו עמו נמי צריך החזרת פניו וזה האדרבה שמקשה רב יוסף יש לומר שעכ"פ רב יהודא דהשיב לו הכי אמר שמואל אפילו אשתו עמו משמע לדידיה כ"ש הוא אם אשתו מותר ודכ"ש אחר דעל אבעי דידיה הכי השיב ועל זה מקשה רב יוסף היכא דייק מינה דילמא אחר באמת אסור ורק אשתו מותר ומהך גופא אם נמי תאמר דאשתו הא קמ"ל דאף כגופו צריך החזרת פנים אבל עכ"פ מוכח דבאשתו ביותר סברא דמותר וא"כ מנ"ל דאחר מותר:

ולפ"ז יש לנו עוד קול' לומר אם באמת אמרינן דאשתו כגופו א"כ יהי' מותר באשתו אפי' בלא חזרת פנים אל פנים מותר נמי לקרות ק"ש וראינו דרש"י מפרש ואפילו אשתו עמו שיחזור פניו דכל זמן וכו' פשיטא לי דאסור דאיכא הרהר נגיעת ערוה ע"י וכו' ומשמע מרש"י החזרת פנים בע"כ צריך גם באלה וליכ' שום הו"א דלא צריך ולמה מפרש זאת רש"י ומניין לי ומדוע מפרש כן וצ"ע כל אלה:

והנה ראיתי בכ"מ ספ"ג הלכות ק"ש שאמר להדיא חזר' פנים בשם הר"ר מנוח היינו שיחזרו שניה' אחוריה זה מול זה דאלו פנים אל פנים או פנים באחור א"א דליכא הרהר וכן הובא במג"א ריש סימן ע"ג בחזרת פנים פירש שיחזיר שניהם אחוריהם זה לזה כ"ע

ועיין מחצית השקל שם שכתב שמדוייק מלשון שם היינו כאשר ביארתי מלשון הגמרא פה דכתיב שנים וכו' זה מחזיר פניו וזה מחזיר ודווקא אי שניהם מחזירים פניהם אבל פנים נגד אחור אסור ודברי רש"י פה צריך עיון דמפ' דווקא פנים מול פנים: ואפשר לומר דרש"י מפ' כן על אשה ואפי' אשתו עמו שפיר מפרש רש"י דיוכל לומר כיון דאשתו כגופו דווקא פנים מול פנים אסור אבל באשתו פנים נגד אחור מותר דלא הוה כ"כ הרהר ערו' שנים אחרים בוודאי זה מחזיר פניו תה מחזיר פניו אבל הר"ר מנוח כתב ג"כ על אשתו, ועיין מחצית השקל שקאמר מלשון שם משמע דדווק' אי שניה' מחזיר פניהם ועל כרחיך כוונתו מגמרא מוכח כן דנקט זה יחזור פניו וזה יחזור פניו, ולענ"ד מגמרא רק מוכח משנים אחרי' בלא אשתו אבל באשתו דכגופו אפשר יש להקל בחזרת פנים לבד אחור ודי:

וכשאני לעצמי תמיהתי פה על הגמרא דנקט מיתבי שנים שהיו ישינים במטה אחת זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא וכו' בשלמא לרב יוסף ניחא הא באשתו היינו דקתני זה מחזיר פניו וקורא איירי באשתו הא נשים פטורות מק"ש ולא צריך לקרות כלל ואיך שייך מחזיר פניו וקור' וזה מחזיר פניו וקורא דתרווייהו מיקרא ק"ש הא רק הבעל חייב בק"ש ולא האשה אלא ע"כ דאיירי בתרי אחרינ' באנשי' ושפיר שייך זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא לאחר כתבי זאת האיר ה' את עיני ומצאתי כי כיונתי בזה לדעת בעל מגן גבורים שהקשה בסי' ע"ג סק"א שהקש' אכתי גם לרב יוסף מי ניחא הברייתא ולמה תקרא האשה הא נשים פטורות מק"ש ואף לשיטו' בה"מ שהיא יכולת לחייבת עצמה במצות עשה שהז"ג למה תתחייב בכה"ג וכתב במגן גבורים להוכיח מזה דעת בעל אוהל מועד דמחייב בפסוק ראשון אכתי קשה לשאר פוסקים וגם לשון וקורא משמע כל הק"ש ותירץ ודייק מינה דהחזרת פנים סגי בכל אחד די בחזרת פנים כל מי שמחזיר פנים או האיש או האשה שפיר קורא ותרווייי' קאי על איש הקורא ולא על אשה עיין:

ובעל מנן גבורים מחדש עוד שיטה א' ואופן אחר דמ"א כתב בהחזרת פנים פירש שיחזור שניהם אחוריהם זה לזה מכ"מ וכתב מלשון כ"מ אינו ראיה דהוא רק כתב פנים בפנים ופנים באחור א"א דלא יהיה הרהר עכ"ל, ומעתה אפשר לומר בפנים באחור היינו זה שקורא בפנים לאחור אבל אחוריו לצד פני אשתו אפשר דליכא איסור וכ"כ בברכי יוסף דכן משמע מלשון הפוסקים דלא הקפידו אלא בחזרת פני איש ורק משום דתרווייהו בעי לקרות לכך אמר זה מחזיר פניו וזה מחזיר פניו וכ"כ כתב הגאון מהאר"י זצ"ל בביאוריו עיין שם היטב:

אבל מסתימת המג"א משמע דווקא שיחזור שניהם אחוריהם זה לזה (דהנה לפי דעת מג"א דווקא שיחזור שניהם אחוריהם זה לזה אבל אם אחוריו לצד פני אחרינא או לצד פני אשתו ומכ"ש בפני אחרינא דאסור אם כן קשה לי מאוד מאי מקשת הגמרא הך ברייתא.) והנה גם כאשר היסכם בעל מ"ג גם הכ"מ לכל הפחות לזה מודה פנים בפנים ופנים באחור א"א דלא יהיה הרהר וא"כ קשה לי קושיא חמורה מאי רמיא הגמרא ברייתא אהדדי שנים שישנו במטה זה מחזיר פניו וקורא ובאחרינא תניא הישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו הרי זה לא יקרא ק"ש בשנים שפיר איכא גוונא לקרות ק"ש בזה מחזיר פניו וזה מחזיר פניו לחוץ אבל בשלשה ששוכבין יחד זה ששוכב באמצע בשום אופן לא יוכל לקרות ק"ש כי כל היכא דמחזיר פניו או שיהיה פנים לפנים או פני' לאחור לחד מינייהו וא"כ זה הברייי' דנקט הישן במטה וב"ב ובניו בצדו ע"כ משמע כל אחד בצידו בניו מצד זה ובני ביתו מצד זה והוא שוכב באמצע ובפרט דיוכל לאוקמי בת"ג פה ואי אפשר לשוכב באמצע וא"כ לזה צריך פה טלית מפסקת ביניהם קמ"ל גוונא היכא דלא שייך חזרת פנים סגי בטלית מפסקת ביניהן:

אך לכאורה יש לומר א"כ מאי מהני בטלית מפסקת דמשמע מגמרא בחד טלית סגי תרי צריך שני טליתים דמפסקת כיון דהוא שוכב באמצע צריך ב' טליתי' דמפסיק בין בניו ובין בני ביתו אלא ע"כ דלא איירי דווקא דהוא שוכב באמצע אלא הוא שוכב מן הצד ואם כן שפיר דמקשה הגמרא אבל יש לומר דעדיין סגי בטלית אחד מפסיק והוא חוזר נמי פניו חתר בחד צד ובחד צד צריך טלית מפסיק אבל גם זה דוחק בה"ג דא"כ הי"ל לומר נמי דצריך חזרת פנים וטלית מפסיק:

אבל הקושיא עדיין במקומה דטלית מפסיק לאו דווקא חד טלית אלא קמ"ל פה אינו גוונא כי אם בטלית מפסקת וה"ה גם מצד זה וגם מצד זה טלית מפסיק צריך וזה טלית מפסיק ביניהן תמיד בכל לד ביניהן כדרך צריך טלית מפסיק ועדיין צ"ע אלא ע"כ זה מדוייק מאלה דדווקא פנים לפנים דאסור אבל פנים נגד אחור מותר ואפשר מזה דייק רש"י דנקט ומפרש דווקא פנים נגד פנים אסור ועדיין צריך עיין הלא רוב הפוסקים ס"ל בפנים נגד אחור נמי אסור ובפרט לפירש מג"א דדווקא באחריים זה לזה מותר וצ"ע והן אמת פרקדן נמי אסור כמוכח לעיל בדברי רב יוסף פרקדן אסור לקרות ק"ש וגם בפנים למטה ואחור למעלה לענ"ד לאו אורח עראי למיקרא ק"ש:

ואף מלשון הברייי' ככה משמע דנקט דווקא שנים שישנים במטה אחת זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא ומשמע אבל יותר משנים אם המה שלשה כבר לא שייך

דכל אחד יחזור פניו וקורא כי לאמצע עכ"פ צריך להיות פנים מול אחור ולא שייך דיקרא אלא זה בחזרת פנים וזה בחזרת פנים ולכן דווקא שנים ולא יותר:

אך לאחר העיון אמינא דבר חדתי ואמרתי להיפך מהך דנקט זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא אדרבה מוכח בחזרת פנים של אחד די ואף אי פנים מול אחור נמי רשאי רק פנים נגד פנים אסור מדקאמר זה יחזור פניו ויקרא ק"ש וזה יחזור פניו ויקר' ק"ש הול"ל ככה זה יחזור וזה יחזור פניו ויקרא ק"ש למה לחלק בנתיים אלא ע"כ דדי בחזרת פנים של אחד מהן אז כבר יוכל לקרות ק"ש והיינו זה יחזור פניו ויקרא ק"ש אם זה מחזיר פניו יקרא ק"ש כל א' מהן וגם זה יחזור ויקרא ק"ש כל היכא דאיכא אחד דמחזיר יקרא היינו כמו דקתני או זה יחזור פניו או זה יחזור פניו יקרא ק"ש:

והנראה לענ"ד לומר דהנה כבר הקשה במגן גבורי' אם איירי זה שנים שישנים במטה אחת דזה יחזור פניו וזה יחזור פניו וקורא דאוקמ' רב יוסף באשתו האיך שייך זה יחזור וקורא הא אשתו פטור מק"ש נשים פטורות ולא שייך בה"ג כלל לחייב עצמו בק"ש וכבר הבאתי לעיל ומשני דחזרת פנים לחוד סגי א"כ כל מי שמחזיר פניו או האשה שפיר קורא ותרוי' קאי על איש הקורא עיין וגם הוא פירש כן זה יחזור פניו וקורא דקאי על אחד דקורא וסגי בחזרת פנים לחוד ואפשר נמי לומר בגמרא מהו שזה יחזור פניו ויקרא היינו אם זה יחזור פניו דיוכל לקרות וזה יחזור פניו או שזה יחזור פניו דיוכל לקרות גם על אותו אחד היינו כל אחד יוכל לקרות בחזירת פנים אחת:

ולחדודי יש לומר הוא השיב לו זאת א"ל הכי אמר שמואל אפילו אשתו עמו היינו הכי אמר שמואל בזה הלשון באשתו עמו זה מחזור פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא וא"כ איך שייך באשתו לומר זה הלשון זה מחזיר וקורא וזה מחזיר וקורא הא נשים פטורות מק"ש אלא ע"כ כוונתו כתירץ מגן גבורים דקורא קאי על בעל אלא סגי בחרת פנים אחד לחודא שהוא מחזיר פניו או שהיא מחזרת פניה ויוכל הבעל לומר ק"ש:

ומאוד צדקו רש"י בפירושו שמפרש אפילו אשתו עמו שישזור פניו דייקא בהחזרת פנים לחוד דכל זמן שהם פונים פנים נגד פנים אזי פשיטא ליה דאסור דווקא אז אסור אבל מהך מדוייק כיון דאמר בזה הלשון ואפילו אשתו עמו זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא ע"כ דכולהו רק על בעל קאי ובחזר' פנים לחוד סגי או שהוא חוזר פניו או שהיא חוזרת פניה ונכון:

ומעתה הקשה רב יוסף אשתו ולא מבעי אחר דבאחר נמי הדין כן דבחזרת פנים לחוד סגי אדרבה אשתו כגופו והנה די באשתו כיון דהיא כגופו סגי בחזרת פנים לחוד אבל אחר לאו כגופו וצריך דווקא חזרת פנים תרווייהו ולא סגי בזה יחזור פניו וקורא וזה

יחזור פניו וקורא אלא זה וזה צריך לחזור וקורא, על זה הקשה הגמ' מיתבי שנים שישנים במטה אחת זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא ותני' אחריתא הישן במטה ובניו ובני ביהו בצדו הרי זה לא יקרא ק"ש אלא א"כ היתי' טלית מפסקת ביניהם ובאלי מתורץ קושיא שלי שהקשתי דילמא פה איירי בשלשה דווקא בניו ובני ביתו והוא באמצע אז ע"כ לא שייך דיחזור פנים אבל בשנים שפיר נקט זה יחזור פניו וקורא הא כבר הוכחנו כיון דנקט זה מחזיר פניו וקורא תה מחזיר פניו וקורא ע"כ מדוייק בחזרת פנים לחוד סגי דאל"כ הו"ל למנקט זה מחזיר פניו תה מחזיר וקורא אלא ע"כ דדי בחזרת פנים של אחד מהם וא"כ עדיין קשה הברייתא הישן במטה ובניו ובני ביתו וכו' וא"ת הא בשלשה והוא באמצע אינו רק גוונא כי אם חזרת פנים לחוד אבל פנים מול אחור צריך להיות הא ע"כ מהך ברייתא דשנים שישנים דדי בחזרת פנים לחוד ושפיר מקשה בחזרת פנים לחוד גם בשלשה שייך וע"כ ראינו דלא מהני דצריך טלית מפסקת, על זה מתרץ לר"י לא קשיא הא באשתו הא באחר דייקא הא באשתו הא דנקט דדי בחזרת פנים לחוד באשתו דאשתו כגופו וכפירש רש"י וליכא הרהר כולה האי אף דאיכא נמי הרהר אלא כולה האי ליכא ובחזרת פנים לחוד סגי אבל הא באחר ע"כ צריך דווקא להיות בחזרת פניהם תרווייהו פנים מול פנים ופנים מול אחור נמי אסור ולפי"ז כיון באחד בה"ג אסור א"כ שפיר בישן במטה ובניו ובני ביתו בצידו לא יקרא ק"ש דהוא באמצע וע"כ לא יוכל לקרות דלא שייך דלא יהיה פנים מול אחור ורק צריך טלית מפסקת ביניהן אבל לשמואל דלא מחלק בין אשתו לאחר קשה ועל זה קאמר הגמרא אמר לך שמואל לרב יוסף מי ניחא והא תניא היה ישן במטה ובניו ובני ביתו במטה לא יקרא ק"ש וכו' ובני ביתו ע"כ אשתו בכלל ביתו וא"כ ע"כ דאיירי באשתו מצד אחד ובניו מצד אחד והוא שוכב באמצע והא באשתו מודה רב יוסף דסגי בפנים מול אחור וא"כ שפיר דיוכל לקרות הבעל ק"ש בניו פונים מול חוץ והוא הבעל פונה פניו מול אשתו ואשתו נמי פונה פניה מול חוץ והוא פונה מול ערפה בה"ג באשה שריא וא"כ קשה למה צריך טלית מפסקת אלא ע"כ מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי הוא ויש לומר תנאי הוא בזה מחולקי, תנאי אם באשתו נמי צריך דווקא זה מחזיר פניו לחוץ וגם האשה מחזיר פניה לחוץ ולא סגי אם הבעל מחזיר פנים או האשה יחזיר פניה אלא פני הבעל מול עורף אשה נמי אסור לקרות בזה תנאי הוא חד תנא סובר אשתו כאחר לענין זה כי היכ' באחר צריך דווקא אחוריהן זה מול זה כן באשה נמי ולפיכך זה הברייתא דקתני גם באשתו טלית מפסקת בבניו ואשתו בצדו איירי כתנאי הזה דגם באשתו הבעל מול אחור באשתו אסור לקרות וא"כ לא שייך דיקרא ק"ש וזה דקתני בשנים שישנים דזה מחזיר פניו דגם סגי בחזרת

האשה פניה לחוד זה אתיא כתנא דסובר כן באשה נמי סגי בחזרת פני' ואם כן לרב יוסף תנא הוא לדידי נמי תנאי הוא בין אשתו ובין אחר פלוגת' דהני תנאי הוא אם מהני בה"ג בחזרת פנים לחוד או דווקא זה מחזיר פניו וזה מחזיר פניו ודוק לחדודי לחדד השכל:
ומעתה יש לי לתרץ קושית הביאור מרדכי שהקש' למרדכי שהוב' הך גירסא דהר' יוסף והתני' היה ישן במטה ואשתו בצדו לא יחזור פניו ויקרא אלא א"כ היתה טלית מפסקת ביניהן מאי נפקא מינה לדינא אם הגירסא כמו ברש"י דגרס נמי בני ביתו היינו אשתו עיין, ולהנ"ל נ"מ גדולה איכא אם פסקינן כהך ברייתא בתרייתא לדעת התוס' דגרסי' רק היה ישן במט' ואשתו ישנא בצדו לא יחזור פניו ויקרא ע"כ מהך ברייי' מוכח דאפילו בחזרת פנים האיש וגם האשה לא מהני דהא רק איירי דהוא שוכב עם אשתו וא"כ שפיר למה טלית ומפסיק הא איכ' גוונ' הוא חוזר פניו לחוץ והיא חוזרת פני' אלמא אף בזה תנאי הוא דלא מהני וא"כ אם פסקינן כהך ברייתא והיה אשה אסורה אף בפנים לחוץ משא"כ לדעת רש"י דהגירסא רק ובניו וב"ב וא"כ איכא שלשה במטה ורק מוכח כאשר ביארנו פנים מול אחור נמי אסור באשתו להך ברייתא אבל באמת יש לומר בזה פונה לחוץ וזה פונה לחוץ באשתו מותר ואם נמי פסקינן כהך ברייתא דאסור דווקא פנים מול אחור יש לומר אסור לקרות אבל בשניהם פניהם לחוץ מותר ונ"מ גדולה איכא, ובפרט כמוכח בראש שכ' שרבינו יצחק פסק כיון דלא אפסק הלכתא לא כשמואל ולא כרב יוסף עבדינן לחומרא כברייתא דפליגי אדרב יוסף ולא יקרא אפילו אשתו עמו אם אין טלית מפסיק וא"כ להנ"ל שפיר איכא נ"מ לגירסא רש"י יש לומר דהברייתא רק דחולק בבניו ובני ביתו היינו שלשה ואיירי בגוונא דהוא באמצע הנ"ל אפילו באשה לא מהני חזרת פנים הבעל לחוד אבל באמת אם היא ג"כ מחזרת פני' ושוכבים רק תרווייהו בה"ג מותר באשתו ולגירסא הב"י אפילו עם אשתו לא מהני אפילו היא מחזרת פניה לחוץ והוא לחוץ כהנ"ל ונ"מ גדולה איכא, ואני מרדכי הקטן באתי ליישב קושית הביאור מרדכי על המרדכי ויהי' חלקי עם הקדושים ויזכר לטוב: ולכאורה היה נראה לי לומר עוד חידוד נאה להנ"ל דהגמרא שפיר מקשה אמר לך שמואל לרב יוסף מי ניחא דלכאורה קשה תחילה מאי קסבר ולבסוף מ"ק בתחילה קסבר בני ביתו לאו אשתו ואח"כ מקשה ב"ב זו אשתו, ולהנ"ל י"ל דכל אלה דיוכל לומר הא באחר היינו דאיכ' שלשה במטה והוא שוכב באמצע אז ל"ש חזרת פנים בלא שיהי' לאחור של א' מהם ואנכי דקדקתי זאת דמוכח כן מלשון דנקט בצדו משמע כל חד מונח בצדו, אבל בברייתא בתרייתא דמקש' הגמ' היה ישן במטה ובניו ובני ביתו במטה שם לא קתני בצדו וא"כ רק במטה ואם כן יוכל לאיירי דהוא שוכב מבחוץ בפנים לחוץ ואם כן שפיר איכא גוונא דגם זה ששוכב

ג"כ מחזיר פניו תה ג"כ מחזיר פניו אלמא אף עפ"כ דיוכל להחזיר פנים כל התרווייהו אעפ"כ אסור:

אבל זה ליתא כי עדיין יוכל לתרץ הא באשה הא באחר ובאחר באמת אסור אפילו פניו מול לחוץ וזה ג"כ בפנים לחוץ משא"כ באשה בה"ג מותר ולמה לאסיק לתנאי אלא ע"כ דגמרא סובר אף שנאמר במטה מ"מ יוכל לאוקמי זה הברייתא דאיירי דהוא שוכב באמצע ועיקר קושית הגמרא מבני ביתו דהיא אשתו כאשר ביארנו ואעפ"כ יש בדרך הזה ליישב חקור ותמצ' וידי כבידים מלכתוב עוד להוסיף:

הנה כל אלה כתבתי לחדודי וקב"ה חדי בפלפולא אבל האמת יורה דרכו משמעות כל הפוסקים דרב יוסף דמחולק סובר באשתו מותר באחר לגמרי אסור וכן פסק הרי"ף וז"ל וקיי"ל כרב יוסף דאמר אשתו כיון כגופו מותר לחזור פניו ולקרות אבל אחר כגון בניו ובני ביתו כיון דלאו כגופו הוא אסור לקרות ק"ש עד שתהי' טלית מפסקת ומרי"ף משמע באשתו מותר בחזרת פנים של בעל לחוד דנקט מותר להחזיר פניו ולקרות ומשמע דסגי בזה אבל באחר לא מהני כי אם טלית מפסקת וגם על קושיתי אשר הקשתי לעיל יש לומר או בניו או בני ביתו כוונת הברייתא, אבל אף עפ"כ יש להקשות כאלה ויוכל לומר כהנ"ל והוא כפתור ופרח חקור בה והפוך בה:

והנה הרי"ף פסק כרב יוסף דבאשתו מותר ובאחר אסור וכבר ביאור בעל ביאור מרדכי דע"כ הרי"ף מפרש דאבעי דרב כהנא לא היה באשתו דא"כ הרי השיב ר"א היכא דלא אתמר לא אתמר ומשמע דאסור ע"כ הדין אינו מפורש כפירש רש"י אלא הא דאבעי הא דשרי לשמואל באחר מכ"ש באשתו דאחר הוא כ"ש ע"ז קמבע"ל לרב כהנא ומסקינן דלא אתמר הלכה ומחמרינן באחר: והנה ראיתי דבר נחמד שמפרש הביאור מרדכי לתרץ המרדכי שהובא הגירסא דרבינו יוסף מאי נ"מ לדינא אם כגירסא הרש"י דבניו ובני ביתו או כגירסת רבינו יוסף וכתב דיש נ"מ גם לגירס' הרי"ף דהוא ע"כ מפרש האבעי רק באחר דהרא"ש כתב הרי חולק ארי"ף ואוסר בין באשתו בין באחר משום דאולי לא ידע הברייי' דאוסרת ואילו היה יודע האמורה בברייתא לא הוה פליג עליה, והנה זה לגירסת רבינו יוסף דהא דאמרינן שמואל לר"י מי ניחא והתניא וכו' הא ברייתא דמפרש זו היה אוסר באשתו וכ"ש באחר לסברת רב יוסף דאחר גרע מאשתו אבל לגירסת רש"י דגרס ב"ב ומשמע בתוס' דלפי רש"י היא היא הברייתא שכבר הביא הש"ס בס"ד למידק מינה כר"י ומשים דאיהו מפרש ב"ב לא מיירי רק באחר והדר קאמר הש"ס א"ל שמואל לרב יוסף מי ניחא משום דשמואל מפרש ב"ב כולל גם אשתו כדפי' רש"י א"כ גם ר"י ידע הברייי' הב' ורק דפליגי אדשמואל בפירש דב"ב אי אשתו בכלל או לא ממילא אין לדחות

דברי ר"י כלל דשרי באשתו דהא יש לומר הבריי' מיירי רק באחר וע"כ הרי"ף אפשר גירסתו כרש"י ע"כ פוסק כר"י אבל הר"י גורס כגירסת רבינו יוסף ואפשר שהר"י שכתב הרא"ש הוא רבינו יוסף ולדידי יש לומר דר"י לא ידע הבריי' הב' ונקטינן כברייתא ב' לאסור אף באשתו עמו וזה עיקר עכ"ל ודברי נחמדים המה: אבל הנראה לענ"ד דאי אפשר לומר כן בעניית שכלי כדעת התוס' דהיא היא הברייתא דע"כ גם לפירש רש"י היא ברייתא אחרת כמוכח בפני יהושע בברייתא ראשונה נקט בניו ובני ביתו בצדו ובברייתא אחרונה נקט ובניו ובני ביתו במטה פה במטה ופה בצדו ועוד בברייתא לעיל מפליג בבניו בין גדולי' לקטני' ופה לא מפליג ועיין בפ"י שקאמר לשיטת רש"י מהכא דייק המקשה בהא דאידך ברייתא הוי אשתו בכלל ביתו ומ"ה לא מפליג גדולים לקטני' באשתו בוודאי אין לחלק כלל דבכל ענין אסור ומ"ה נמי אין שייך לומר בצדו כי רק בניו דרכן בצדו באינו קירוב בשר כל כך מה שא"כ באשתו הוא במטה בקירב בשר עיין פ"י ולפי אלה במחילת כבודו נדחה דברי ביאור מרדכי מהלכה כי להלכה עדיין יש לפני זה הברייתא בשינו הלשון וע"כ בריי' אחרינא הוא ויש לומר דלא ידע זה הברייתא כלל: ואנכי הרואה כי גם לדעת רש"י הוא בריי' אחרינ' דרש"י רק גרס בברייתא אחרונה היה ישן במטה ובני ביתו ולא גרס ובניו ובני ביתו ובברייתא ראשונה נקט בניו ובני ביתו, שוב ראיתי ג"כ בצל"ח שמע' דברייתא אחריתא הוא ברייתא לעיל מסיים ואם היה בני וכו' קטנים מותר וודאי לא קאי ב"ב על אשתו דאיך שייך באשתו אם היא קטנה דמותר איך שייך באשתו שאינו מתאוה לה לתשמיש והכל יודעים למה נכנס לחופה אבל ברייתא שמביא באמר לך שמואל לא מסיים הך סיומא שאם הי' קטנים שפיר מפרשינן דבני ביתו היינו אשתו דאל"כ מה לי בניו ומה לי בני ביתו ובשלמא בברייתא דלעיל איכא למימר בניו היינו זכרים אסור וב"ב הוא רבותא שאם היו קטנים אפילו עם נקיבות מותר אבל בברייתא שניה ששנינו רק לצד איסור א"כ עם זכרים אסור ק"ו עם נקיבות או דב"ב היינו אשתו ויש בה מקום להקל כדברי רב יוסף ויש בה מקום להחמיר כשמואל ותרווייי' צריכ' עכ"ל הצל"ח עיין:

ולענ"ד התינח אם היה לרש"י הגירסא בברייתא שניה בניו ובני ביתו אבל המעיין ברש"י יראה ויבין כי לרש"י היתה הגירסא היה ישן במטה ובני ביתו ויש לומר באמת בני ביתו קאי רק על זכרי' וצריך עיון:

ולענ"ד מהך דייק רש"י דע"כ ב"ב פה אשתו בכלל דאל"כ קשה מדוע נקט בני ביתו הו' ליה למנקט נמי ובניו במטה מדוע הישמט בניו אלא ע"כ באחר מותר אעפ"י אינו טלית מפסיק ודווקא באשתו אסור וכן בנקיבו' בביתו ואשתו דאסור לכן הישמט בניו בשלומא

לעיל קאי בפירוש ובניו ובני ביתו וכיון דנקט ובניו ע"כ ראינו גם בשני זכרים דצריך טלית מפסיק א"כ שפיר יוכל לומר הא דנקט בני ביתו משמע הנקיבו' אבל לא אשתו דאשתו באמת מותר דהיא כגופו אבל פה כיון דהישמט בניו ורק נקט בני ביתו משמע דאשתו אבל עדיין קשה דילמא רק בנותיו אסור אבל באמת אשתו מותר ועדיין צ"ע:

ומה שנראה לענ"ד לבאר על פי דברי ישועת יעקב שראיתי פה דבר נחמד בסי' ע"ג סק"א שהבי' הספק איך הדין אם בדיעבד שכבו יחד בלי הפסקת טלית איך הוא הדין אם צריך לחזור ולקרו' והבי' כדעת הרמב"ם בק"ש בבית הקברות דאם קרא דלא יצא וחוזר וקורא והטעם שקנסו אותו חכמי' שלא יהי' רגיל לעשות כן א"כ ה"ה בזה כיון דאסור לקרו' אבל בדיעבד לא יצא:

ואמר ראיה גדולה דהנה הקשה במג"א עם הגדולי' דאסור לקרות ק"ש היינו בבת י"א שנה והקשה הא בלאו הכי אסור לשכוב עמה בקירב בשר בבת הגדולה, ולהנ"ל נעלה בה"ג אם רק מצד זה האיסור יהיה רק לכתחילה אסור לכן אסור לקרות ק"ש דאז גם בדיעבד אסור אמנם כתב סברא כל אלה דהרמב"ם אוסר גם בית הקברות אף בדיעבד מטעם דלא יהיה רגיל לעשות כן לכתחילה אבל פה בלא"ה אסור מצד דאסור לשכוב עם בתו הגדולה בקירב בשר א"כ עכ"פ אין הדבר שכיח ומעתה מהיכא תיתי נימא דלא יצא בדיעבד כיון דבלאו הכי אין הדבר רגיל לשכוב עמה אמנם כיון דאסרו לקרות ק"ש אף בשבניו עמו ובזה אף בדיעבד אסור דלא יבוא לכלל לכתחילה א"כ בכלל זה גם אם שוכב עם בתו וקורא ק"ש אף בדיעבד לא יצא וא"ש הברייתא לדברי הרמב"ם וכתב ובזה נראה לי ליישב דברי רש"י ז"ל שתמהו עליו רבותינו בעלי תוס' דבש"ס ברכות אהך דשרי שמואל שיקראו וקאמר הש"ס ולר"י מי ניחא והא תני הישן וכו' ותמה התוספו' מה ענין אשתו לבני ביתו ובזה א"ש דבאמת בניו היינו זכרים ובני ביתו היינו הנקיבו' וכמו דקאמר הש"ס שם אמר מר וכו' וא"כ בנקיבות בלא"ה אסור משום איסור שכיבה ביחיד וצ"ל הנ"מ לענין דיעבד דכיון דאוסר מצד ק"ש אז אפילו בדיעבד אסור אמנם הרי בלא"ה אסור לשכב יחד עם בתו הגדולה ומה ענין לאסור בדיעבד כיון דלא יבוא לידי לכתחילה ובכלל גזירת בניו לא ס"ל לרש"י כן יש לומר וע"כ צריך לומר כיון דבאשתו מותר לשכוב יחד ואינו אסור רק בק"ש וממילא דאף בדיעבד לא יצא וא"כ אשה בכלל כל אשה בכלל אף אינו אשתו וממילא דאין חילוק אף בשאר נקיבות גזרו אפי' בדיעבד בהדי אשתו והיינו אי נימא דבאשתו יש איסור אבל אי נימא כר"י דבאשתו אין איסור אשתו אינו בכלל בני ביתו א"כ לא היה לו לומר ולאסור אפילו בדיעבד כיון דלא שכיח לא גזרו בה רבנן עיין שם היטב:

ולענ"ד עדיין קשה לפי דבריו ודקארי ליה מאי קארי ליה האיך היה רוצה לומר בתחילה הא באשתו הא באחר גם בברייתא דנקט הלשון במטה בניו ובני ביתו בצדו דאיירי באחר הא ע"כ קשה כהנ"ל דא"כ אם אינו איירי באשתו ובאשתו מותר אם כן לא היה לחז"ל לומר שלא יצא ידי חובתו בדיעבד וע"כ גם שם ל"ל בני ביתו הבנות א"כ בלאו הכי אסור לשכוב עמהן וע"כ צריך לומר אפילו דיעבד אסור ולמה ומדוע אז ניחא לרש"י דווקא אשתו ורק בגמ' לעיל ניחא כן ועדיין צריך עיון:

(שוב יש לי עיון לדברי ישועת יעקב קשה עדיין מאי מתרץ הגמרא אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי הוא.) שוב יש לי עיון על ישועת יעקב ובמחילת כבודו לא הבנתי דבריו היקרים במה דהקשה לרש"י קשה קושית מג"א האיך שייך בני ביתו המה הנקיבות הבנות הא בלא"ה אסור לשכוב עמהן משום ערוה:

והנראה לענ"ד לרש"י לא קשה כלום הנה ראשון באתי לדון ולעיין במג"א פה שהביא סי' ע"ב סק"ב ובשנת י"ג מותר כ"כ בטור וצ"ע דבטור א"ע סי' כ"א כתב דאם יש לבת י"א שנים ולבן י"ב שנה זה ישן בכסותו וזה ישנה בכסות' ולא חולק בין ב' שערו' אף דלא הביא ב' שערות נמי אסור וכמו שכתב הרא"ש שם הקר' שדים נכונ' ושערך צמח כלומר שהם קרובי' להיו' שדים נכונים והכא כתב דאם לא הביא ב' שערות מותר והרא"ש למד שם מכאן ק"ש ואם כן צריך שיהיה שוין לדינא ועוד דאם היה אסורה לישן אצלו בקירב בשר אם כן ואי צריך לומר דאסור לקרות וגם דברי הרא"ש קשין אהדדי וצ"ע רב עכ"ל המג"א עיין:

והנה מה שכיון דברי הרא"ש קשין אהדדי כוונתו היינו ששם בקידושין מפרש הרא"ש אפילו לא היה ב' שערות אלא בקרוב לב' שערות נמי אסור ופה בברכות הביא הרא"ש די"ב לתינוק וי"א לתינוקת צריכה דווקא ב' שערות אידי ואידי עד דאיכ' ב' שערו' ולהרא"ש דמדמי אהדדי דדין אחת להם קשה למה בק"ש צריך דווקא ב' שערות ובייחד ערוה לא בעי ב' שערו' זה כוונת מג"א:

ולכאורה הוכחתי דלא כהרא"ש דדין אחת להם כאשר רוצה והבין המג"א דהך דהכא בק"ש ושם בקידושין לענין ערוה דין אחד להם הא רב חסדא סובר פה כמוכח אמר מר וכו' אמר רב חסדא תינוקת בת שלש שנים ויום אחד תינוק בן ט' שנים ויום אחד וזה יהיה קשה לגמרא קידושין דף פ"א ע"ב שם איתא היגדלו זה ישן בכסות וכו' וכמה אמר רב"א אמר רב אמי תינוקת בת תשע שנים ויום אחד תינוק בן שלש עשרה שנה ויום אחד איכא דאמרת תינוקת בת שתים עשרה שנה ויום אחד תינוק בן שלש עשרה שנה ויום אחד וכו' זה וזה עד כדי שתהיה שדים נכונה וכו' ועל זה קאמר אמר רב פפא משום

רב חסדא לא שני אלא שאינו בושה לעמוד לפניו ערום אבל בושה לעמוד לפניו ערום אסור וא"כ מזה חזינא אבל באינו בושה לעמוד לפניו ערום מודה רב חסדא לדין שלפניו דתינוקת לכל הפחות בת תשע שנים ויום אחד הוא דאסור ובדין הפשוט בוודאי קאי אשלפניו שסיים אלא א"כ דאסרו דתינוקת בת שתים עשרי שנה אבל אם גם תאמר דקאי ארב אסי עכ"פ תינוקת בת תשע שנים לזה מו"ה רב חסדא ופה לגבי ק"ש סובר רב חסדא דק"ש כבר אסור לקרות מג' שנים רום אחד ואילך אלא ע"כ מוכח מרב חסדא דק"ש חמור פה מאיסור ייחד ערוה ושם בקידושין וקשה להרא"ש דסובר דענין אחד הוא:

אך הרא"ש לשיטתו ניח' דהנה הרא"ש הובא בקידושין שם דגירסא משובשת הוא דהא דנקט קטנה בת ט' שנים קשיא דלא מצינו בשום מקום גבי תינוקת בת ט' שנים, ונראה דגירסא משובשת הוא ובפרק מי שמתו גבי קיש קתני וכו' עד כמה תינוקת בת ג' שנים רום אחד תינוק בן ג' שנים ויום אחד איכא דאמרי תינוקת בת אחת שנה ויום אחד ותינוק בן י"ב שנה רום אחד ולדבריו הגירס' בקידושין כמו בברכו' ובקידושין נמי הגירסא עד ג' שנים ויום אחד לרב אסי ובאיכא דאמרי דגירסא תינוקת עד י"א שנה ותינוק עד י"ב שנה וענין אחד להם עם פה ורב חסדא שפיר קאי אשלפניו דמודה באינו בושה עד ג' שנים ויום אחד ודא ודא אחת הוא וניחא: עוד ביותר מרוח להרא"ש המעיין פה סוגיא ברכות בהרא"ש שהיה לו הגירס' אמר רב חסדא תינוקת בת אחת עשרה שנה וכו' תינוק בן שתים עשרה ויום אחד וע"כ היה לו הגירסא דרב חסדא ככה סובר פה והיינו משום דהרא"ש הבין נמי דרב חסדא שם בקדושין אשלפניו ממש אאיכא דאמרי ולהרא"ש הגירס' שם באיכא דאמרי כמו פה תינוקת בת י"א שנה ותינוק בן י"ב שנה וע"כ שפיר דרב חסדא קאי אשלפניו דמר' לאיכא דאמרי באינו בושה לאיכא דאמרי שם והכי נמי קאמר כן רב חסדא וחדא נינהו עם פה: אבל בכל אלה ראיתי בהרא"ש הגירסא שלא כסדרן פה בברכות גרס רק אמר רב חסדא תינוקת בת אחת עשרה וכו' ולא גרס כלל איכא דאמרי ושם בקידושין הביא הרא"ש תחילה תינוקת בת ג' וכו' ואז בשם איכא דאמרי תינוקת בת אחת עשר ולא הביא כלל זה בשם רב חסדא ופה בברכות הביא רק אופן אחת בשם רב חסדא וצריך עיון, וצריך לומר דהרא"ש היה סובר דאיכא דאמרי פלגינן אליבא דרב חסדא איכ' דאמרי דהכי אמר רב חסדא וגם זה דוחק: אבל לאחר כל אלה לגירס' הרא"ש שגירס' משובשת היא הרא"ש לשיטתו שפיר יוכל לפרש דדין אחד להם והכא לגבי ק"ש והתם לגבי ייחד ערוה יוכל דחדא נינהו וא"כ להרא"ש שפיר הקשה המג"א איך שייך לאסור משום איסור ק"ש באב עם בתו ושפיר מקש' ועוד דאם

היה אסור לישן אצלו בקירב הבשר א"כ מה פריך לומר בנות אסורו' משום ק"ש הא בלא"ה אסור לישן משום קירוב בשר וזה אלה קשה רק להרא"ש:

אבל לפי גירסת רש"י בברכות פה ושם בקדושין דרש"י גרס שם להדיא בקידושין תינוקת בת ט' שנים וי"א בת ט' שנים וי"א שהביא שערות אבל קודם לכן שומא ותינוק בן י"ב שנה ר"א היגדל ואח"כ סיים רש"י וללשנא בתרא הוי שומא עד בת שתים עשר' שנה ויום אחד וע"כ חזינא לרש"י היה הגירסא נכון כאשר לפנינו ובאמת הא דהקשה הרא"ש דלא מצינו תינוקת בת ט' שנים כבר הקשה במקנה דאינו מובן דהא מצינו גם בתינוקת שיעור השערות כשהיא בת ט' שנים דהא ברייתא דלעיל דף מ"ז ע"ב דאוקמינהו בנדה דף מ"ב בתינוקת עיין היטב וא"כ לכשר בוודאי היה הגירסא נכונה וגם פה בברכו' גרס רש"י כאשר לפנינו לרב חסדא בת שלשה ובן ט' וללישנא בת י"א ובן י"ב והנה ע"כ סובר רש"י דק"ש חמורה מאיסור ייחד והכא לגבי ק"ש חמורה משם בקידושין ובכן נמי ניחא רב חסדא שם באיסור ייחד מודה דלכל הפחות בת ט' ופה סבירא דלגבי ק"ש חמור ומבת ג' יום אחד כבר אינו רשאי לקרות אצלה ק"ש:

ומצאתי תנא דמסייע הוא המקנה שמעי ומדקדק ברש"י שם בקידושין ברש"י ד"ה זה וזה וכו' מפרש בין ללישנא קמא בין ללישנא בתרא הנה בברכות דף כ"ד גבי ק"ש דאם היה בניו ובני ביתו קטנים מותר ועד כמה אמר רב חסדא בתינוקת בת ג' שנים ויום אחד וכו' א"ד תינוקת בת י"א ותינוק בן י"ב אידי ואידי עד כדי שדים נכונה ופירש רש"י שם בד"ה בת י"א זמן שהן באות לכלל שערות עכ"ל נראה דפירש כן לפי הענין דהתם ליכא לפרושי דאידי ואידי קאי על תינוקת לבד ועל שני הלשונות דתינוקת בת שלש בוודאי לא שייך סמנים בפחות מבת ט' ובשמעתין לא רצה לפרש דקאי שערך צמח על תינוק דהכא הזמן הוא בן י"ג שנה לא שייך בו כדי שיהיה דהיינו אף שאין בו איסור כיון שהוא ראוי להיות בו שתי שערות דהא קיי"ל במס' נדה דאפילו אין בו שערות חיישינן שמא נשרו וע"כ פירש דקאי על תינוקת דבתינוק' שפיר שייך ואעפ"י שיודע שאין בו סימן דשדים נכונים אפ"ה כיון שבאו לכלל ראוי להיות שדים נכונים והנה לפי גירסת רש"י משמע דק"ש חמורה מאיסור ייחד עכ"ל במקנה, הרי גם הוא היחלט דדעת רש"י ע"כ ק"ש חמורה מאיסור ייחד, ולע"ד בוודאי כן צריך לומר לשיטת רש"י אשר הביא הגירסא בפירוש אות לאות כאשר הובא בגמ' קידושין וא"כ שם קל ביותר בין למ"ד ראשון ובין לאיכ' דאמרי מהכא כאשר ביארנו דשם למ"ד ראשון בקטנה עד ט' שנים ובקטן עד י"א שנה ובאיכ' דאמרי בקטנה עד י"ב שנים ובקטן עד י"ג שנה ופה בברכות למ"ד ראשון

בקטנה עד שלש שנים ובקטן עד ט' ואיכ' דאמרי בקטנה עד י"א שנה ובקטן עד י"ב שנים כן ברור כאשר הי' הגירסא לרש"י עיין היטב:

ולפי"ז לרש"י לא קשה כלל קושית מג"א שהקשה אייך לומר לומר בברייתא דהוא איסור' משום ק"ש הא בלאו הכי אסור לשכוב בנותיהן אצל אביהן משום איסור ערוה זה אינו לגירסת רש"י דרש"י סובר כגירסת הגמרא נכון אשר לפנינו וא"כ ק"ש חמור ביותר דאם מצד טעמא דאיסור ערוה לרב חסדא רק אסור עד ט' שנים ומצד ק"ש כבר אסור יותר מג' שנים ויום אחד ואז עוד מותר מצד ערוה ולאיכא דאמרי לענין ערוה מוכח בגמרא רק אסור בתינוקת מבת י"ב שנים ואילך ופה לענין ק"ש כבר אסור לקרות ק"ש מבת י"א ואילך דאז עדיין מותר לשכוב עמה משום ערוה ומשום ק"ש אסור ולא קשה כלל קושית מג"א לגירסת הגמרא אשר לפנינו וכאשר הוא גירסת רש"י כביארנו לנכון ועיין בב"י בטור א"ע סי' נ"א שהובא כן היא גירס' רש"י ורי"ף עיין שם היטב והמג"א דמקשה הוא מקשה רק להלכתא אליבא דטור א"ע דפסק להדיא לגבי ערוה דאסור בבת י"א שנה ואם כבר נאסר ע"כ קשה א"כ למה קאמר הברייתא בנות הלא בלאו הכי אסור מי"א שנה וע"כ להטור היה הגירסא כאשר הובא ברא"ש בקידושין דגירסא משובשת היא וכך נקט הטור ועיין שם בב"י לרש"י ולרי"ף היה הגירסא שם כל י"ב שנה ובקטן י"ג שנה רק להרא"ש הגירסא משובשת וא"כ להטור שפיר מקשה המג"א:

אבל כאשר גרס רש"י לפנינו לא קשה כלל כאשר ביארנו לנכון, ולפי"ז דברי ישוע' יעקב נדחן ממקומן לרש"י לא קשה כלל האיך שייך לאשמעינן בניו בבנותיו הא בלאו הכי אסור לשכוב אצל אביהן משום איסור ערוה זה אינו אצל אביהן משום איסור ערוה רק אסור למ"ד ראשון עד ט' שנים וללשון אחרון שם עד י"ב שנים אבל לענין ק"ש כבר אסור למ"ד ראשון מג' שנים ולא"ד מי"א שנים ועדיין ליכא איסור ייחד ערוה עד י"ב שנים ולא שייך במחילת כבודו כל דבריו דהוא הבין דרש"י ככה דייק דאיירי באשתו דלרש"י קשה קושית מג"א איך שייך בנותיו הא בלאו הכי אסור משום איסור ערוה, ולהנ"ל לרש"י לא קשה כלל קושית מג"א והבין, ולהרא"ש דהיה לו גירסא אחרת ומיישב וסובר דק"ש וערו' דין אחד להם וא"כ לרא"ש יש אולי מקום לדברי ישועת יעקב דלרא"ש קשה קושית מג"א וכו' אבל להרא"ש ל"צ כלל לדברי ישועת יעקב הרי להרא"ש לא היה הגירסא בברייתא אחריתא דמקשה מינה מבניו ובני ביתו אלא עיין ברא"ש דהיה לו הגירסא דגמרא מקשה כמו מברייי' דנקט להדיא הישן במטה ואשתו בצדו עיין ברא"ש ולא צריך כלל לדברי ישועת יעקב והבין, וישועת יעקב באמת רק לרש"י רוצה ליישב ולרש"י לא קשה כלל כהנ"ל ולאחר העיון אמרתי גם למג"א שהקש' על הרא"ש י"ל דרא"ש לא סתר

אולי הרא"ש סובר כאשר מבואר במקנה דק"ש קל מאיסור ייחד ואיסור ייחד בקידושין חמור ולענין זה חמור שם בקידושין סגי אם הגיע לכלל שנותיו היינו לכלל סמנים ואף דליכא עוד שני שערות והכא דווקא עד דאיכא שתי שערות וכן הוא בגירסת הרא"ש פה לפנינו עיין, וכיון דשיעור איסור ייחד חמור שפיר הבי' מפה ראי' דעכ"פ השני' צריכין להיות כמו בק"ש כיון דהוא חמור מק"ש לא יהי' השנים טובא והבין:

ולרש"י באמת היה הגירסא איפכא פה בברכות עד כדי שדים ומפ' רש"י זמן שהן באות לכלל שנים שערות ושם בקידושין מפרש רש"י דאינו ממש והיינו דרש"י סובר קריאת שמע חמור יותר משם באיסור ערוה והבין:

גמרא אמר מר אם היה בניו ובני ביתו קטנים מותר ועד כמה וכו' אידי ואידי עד כדי שדים ושעריך צמח ועיין בב"י סימן ע"ג שפסק כן עד כמה חשובים קטנים התינוק עד שיהי' לו י"ב שנים והתינוקת עד שיהיה לה י"א שנים ואפילו הביא ב' שערות מותר ובשנת י"ג ובשנת י"ב לתינוקת אם הביא ב' שערות אסור בלי הפסק ואם לא הביא ב' שערות מותר, והנה יש לי ספק אם לא ידענו אם הבי' ב' שערות או לא דמסופק אם מותר לקרות ק"ש נגד זה אם מקרי קטן או גדול ובאמת דיוקים של הב"י סותרים אהדדי תחילה נקט אם הביא ב' שערות אסור משמע דווקא בטוח אם יודע שהביא ב' שערות אסור אבל בפחות מזה היינו במסופק אז מותר ואח"כ נקט ואם לא הביא ב' שערות מותר משמע דווקא שידעינן דלא הביא ב' שערות אבל במסופק חייב ולעדיין ספק אצלינו. בשלמא בתינוק בשנת י"ב ואילך מוקמינן אחזקה דרבא אבל קודם לכן ע"כ אינו חזקה וגם זה הספק באיסור ערוה בקידושין בגמ':

וכבר ביארנו השיטות לרש"י גירסת הש"ס נכונה וק"ש תמור מערו' ייחד ולשיטת הרא"ש הגירס' משובשת בקידושין ואיסור ייחד חמור מק"ש: גמרא אמר רבא אע"ג דתיובתא דשמואל הלכתא כוותיה דשמואל הכא מאי ועי' רש"י הכא גבי שנים שהם ישינים דקא שרי שמואל באשתו עמו מאי ועיין בביאור מרדכי מה שביאור מכת קושיא זה ובעי זה לתרץ מה שהביא המרדכי גירסת הרר"י דקושי' הגמ' הוא מברייתא דקתני להדיא הי' ישן במטה ואשתו בצדו למאי נ"מ הביא המרדכי זה הגירסא למנ"מ לדינא הרי גם לרש"י גרס בני ביתו היינו אשתו כמפו' בדבריו וכמו שקאמר הגמרא אשתו לר"י תנאי הוא וכ"מ בתוס' דליכא נ"מ לדינא ומתרץ ח"ל ונראה דהנה בסמוך פי' רש"י בד"ה והכא מאי גבי שנים שהם ישינין דקא שרי שמואל באשתו עמו מאי עכ"ל הרי דמפרש האבעי דר"כ באשתו עמו ודוגמא דלעיל מפרש עיין, וע"ז הישב ר"א היכא דאתמר ולא קיימ"ל הכא כוותיה, ולפ"ז ע"כ לא קיימ"ל כברייתא קמייתא בשנים שישינים במטה

אחת זה מחזיר פניו דסתמא דברייתא איירי באשתו טפי מבאחר כדאוקמא רב יוסף וכדאיתא בגמרא בשלמא לרב יוסף לא קשה הא באשתו הא באחר וכיון דלא קיימא לן כברייתא קמייתא ממילא אף באחר אסור דמנ"ל להתיר דהא באידך תרי ברייתות אסרינן אפילו באחר דהיינו לרש"י דגרסינן בתרווייהו בני ביתו והברייתא קמייתא הרי נדחת בהא דמתרת באשתו ממילא מדהא ליתא כברייתא קמייתא בהיתר עם אשתו ה"ה דאסור נמי באחר מאחר שאין ברייתא מפורשת באחר מותר משא"כ אם להדיא נקט בברייתא כגירסת הרבינו יוסף דגרס אשתו בצדו יש לומר לסברת שמואל דאחר קיל יש לדייק כן מברייתא הזה דנקט דווק' אשתו אסור ולא אשמעינן רבותא יותר אפילו אחר נמי אסור אלא ע"כ דאחר מותר וא"כ יש לומר באחר שרי וקיי"ל כשמואל באחר דקיי"ל ושרי וא"ש דברי המרדכי דהביא גירסא זו דמ"מ לדינא הוא עכ"ל ביאור מרדכי ודבריו יקרי' מפז ומפניני':

אבל עדיין יש לעיין מהך דקאמר דסתמא דברייתא ראשונה איירי באשתו טפי מבאחר, לע"ד לא הבנתי הלא הלשון שנים שישנים במטה אחת ע"כ אינו כוונה בסתמא על אשתו דנקט זה חוזר פניו וקור' וזה חוזר פניו וקורא וע"כ קשה הא אשה פטור מק"ש ואיך שייך זה חוזר וקורא וזה חוזר וקורא וע"כ צריך לדחוק ולומר כמגן גבורים זה חוזר פניו וקור' קא קורא תמיד אבעל ורק אשמעינן אף באשה חוזרת פנים ג"כ קורא אבל עכ"פ מסתמא ממשמעות משמע דלא איירי באשתו אלא באחר כיון דלא קיימ"ל באשתו מותר אדרבה יש לנו לומר אחר קיל טפי מבאשתו ולאוקמא ולפסוק, הלכה כברייתא זה אף דלא אתמר בפירוש ואף באידך תרי ברייתות אסרינן אפי' באחר ושפיר יש לומר תנאי הוא באחר כמוכח לשמואל נמי תנאי הוא וא"כ יש לפסוק כזה הברייתא וכשמואל:

שוב שנית יש לי לדון דקאמר בזה הגירסא דנקט בפירוש אשתו בצדו ע"כ משמע באחר מותר דאל"כ הו"ל לומר רבותא טפי אפילו באתר הא יש לומר דרוצה לאשמעינן אפילו בהיתר טלית מפסקת ביניהן מהני נמי אפילו באשה דהו"א באשה דאיכא הרהר ערו'. ביותר אפילו ע"י הפסקת טלית לא מהני: שוב יש לי לדון דהנה יש לי לומר הדין בדיעבד אם קרא אף על פ"כ בלא הפסקת טלית יש לי לדון דמותר מדנקט לשון לכתחילה הישן במטה ובני ביתו או אשתו בצידו כגירסת התוס' הרי זה לא יקרא הא אם קרא בדיעבד אין צריך לחזור דאל"כ הו"ל לומר הקורא ק"ש ואשתו בצדו לא יצא אא"כ טלית מפסקת וע"כ יש לי לדון ולומר בדיעבד יצא וא"כ שפיר דלא נקט רבותא אפילו אחר אסור אדרבה רוצה לאשמעינן דאפי' באשתו בדיעבד מותר ועדיין אנו אין יודעין הדין באתר משום דלא נקט וצ"ע:

וגוף הדבר אם בדיעבד יוצא בהני דלא רשאי לקרות ק"ש עמהן בלא חזרת פנים או לגירסת הרי"ף באחר דאסור אם קרא ק"ש בדיעבד אעפ"כ אם יצא אם לא יצא וכבר הבאתי לעיל בשם ישועת יעקב דלא יצא אפילו בדיעבד וראיתו דאם כן קשה קושית מג"א הא בלאו הכי אסור לשכוב עם בתו דע"כ בני ביתו המה בנותיו וע"כ צריך לומר דאם עבר ושכב וקרא אעפ"כ ק"ש דלא יצא, ולפי כאשר ביארתי גירסת הרי"ף כגירסת הרש"י בקידושין וע"כ אינו קשה כלל קושית מג"א ועדיין הספק אם ככה הגירסא האיך הדין בדיעבד וצריך עיון:

ומעתה אעפ"כ יש לי ליישב דברי המרדכי שהביא הגירסת רבינו יצחק דיש לומר באמת לשיט' רבינו יצחק דקתני בברייתא להדיא ואשתו בצדו דאסור ה"ה אחר נמי דאסור כמוכח ברא"ש דר' יצחק פוסק כן וא"כ קשה לסברת שמואל דאשתו קיל טפי מאחר א"כ למה לא אשמעינן ברייתא יותר רבותא אפילו באחר דאסור כקושית ביאור מרדכי וע"כ צריך לומר ברייתא הא קמ"ל שאשתו קיל מאחר אלא דחולק הוא לענין דיעבד ולכן נקט דווקא אשתו באשתו רק לכתחילה אסור ולכן נקט אשתו בצדו לא יקרא ק"ש ולא נקט אחר אלא באחר אפילו בדיעבד אסור ולכן נקט אשתו לאשמעינן דבאשתו בדיעבד מותר כוח' דהתירא:

ולפי"ז יש נ"מ לדינא אם גרסינן רק ואשתו בצידו אמרינן בדיעבד ע"כ מותר ובאחר אפי' בדיעבד אסור אבל אם נקט בברייתא בניו ובני ביתו ואשתו בכלל זה ואיירי באחר ובאשתו ונקט אף עפ"כ בחדא ברייתא רק לשון לכתחילה אמרינן אחר נמי לכתחילה אסור ולא דיעבד והא הנ"מ לדינא ודוק היטב:

או שיש לומר הנ"מ לדינא לתרץ קושית ביאור מרדכי וזכור אלה ליעקב אעפ"כ שתמהתי לעיל על דבריו אבל אעפ"כ יקרים המה בדברי הזה לומר מילתא אף על רש"י לא שייך לומר כן כאשר ביארתי אבל פה יש לומר בפשיטות דהנה הישועו' יעקב מתרץ קושי' מג"א שהקשה אם בבת י"א שנה בלאו הכי אסור לשכוב אצל אביה משום ערוה א"כ למה לאשמעינן בברייתא בבני ביתו דצריך טלית מפסקת תיפוק לי' בלאו הכי אסור לשכוב עמהן ומתרץ דנ"מ בדיעבד אם שכב עמהן וקרא אז אפי' בדיעבד לא יצא וצריך לקרות עוד הפעם ואם לא אשמעי' איסור ק"ש הו"א אף דאסור לשכוב ביחד משום איסו ערוה אבל אם עבר ושכב ביחד וקורא ק"ש הוא דיצא קמ"ל דלא יצא וזה נקט אני מדבריו היקרים והיינו באמת לגירסת הרא"ש דגירס' משובשת הוא קשה כהנ"ל:

וצריך לתרץ את אלה ולומר ע"כ זאת מוכח אם גרסינן בזה הברייתא היה ישן במטה ובני ביתו במטה לא יקרא ק"ש ואף כפירש רש"י בני ביתו אשתו בכלל אבל עדיין האמת שגם

הכוונה על בנותיו ולכן נקט בני ביתו דשם בכלל אשתו ובנותיו דאל"כ הו"ל למנקט ובניו ואשתו עמי ולמה נקט בני ביתו אלא ע"כ להכי נקט משום דבבני ביתו אשתו וגם בנותיו בכלל וא"כ קשה למה לא נקט אשתו ולמה נקט בני ביתו ואי דרוצה לאשמעינן גם בנותיו בכלל הא בנותיו בלאו הכי אסור משום איסור ערוה וע"כ צריך לומר משום ק"ש אפילו דיעבד אסור ומוכח דאפי' דיעבד אסור משא"כ אם רק נקט בברייתא ואשתו בצידו ונקט לישנ' דלכתחיל' אז רק הפי' כפשוטו לא יקר' לכתחיל' ועם אשתו רשאי לשכוב וא"כ רק האיסור משום ק"ש ושפיר דאשמעינן ככתיב להדיא לכתחילה לא יקרא ק"ש אבל בדיעבד מותר ושפיר איכא נ"מ גדולה לדינא דאנן נקטינן כגירסת הרא"ש דברייתא שם בקידושין משובשת היא וחדא נינהו עם פה לענין ק"ש וקשה קושי' מג"א הנ"ל וצריך לאסיק כתירץ ישועת יעקב וא"כ איכא נ"מ גדולה אם גרסינן בברייתא דפסקינן כוותי' בניו ובני ביתו ואשתו בכלל בני ביתו אז מוכח גם דיעבד אסור ואם גרסינן כגירסת רבינו יוסף אז רק אמרינן לכתחיל' אסור אבל לא דיעבד וזה הוא להלכתא ודוק היטב חזור בה והפוך בה וה' הרחמים יורנו נפלאות מתורתו הקדושה ויאיר עינינו וחכמינו עד זקנה ועד שיבה אל תעזבינו, ובדברי היקרים של ביאור מרדכי הרחבתי ועינתי וזכותו זכות ביאור מרדכי וזכות המרדכי יגן עלי על מרדכי הקטן מעתה ועד עולם:

גמרא אמר רב ששת שער באשה ערוה שנאמר כי שעריך כעדר העיזים וכוונת רב ששת כמו שפירש רש"י על קולך ערב מדשבח לה קרא בגוה ש"מ תאוה היא וכן פה הפירש מדשבח קרא בגוה ש"מ תאוה היא, ועיין בתשובת חתם סופר לאורח חיים סי' ל"ו שמפרש ששיבח בה הקרא בשני דרכים א' ששערה יפה כעדר העיזים שנית שיבחה אותן השערות היפות המיפות אותה אם היה מגולים מ"מ מתכסה הם מבעד לצמתך שמלבד כובע שעל ראשה עוד יש לה צמת בגד המצמצם השער שלא יבצבץ לחוץ עיין היטב:

ולפי"ז שער היא ערוה שהרי הכתיב שיבחה שמ"מ מכסה הם ולפ"ז פה לא צריך רש"י לפרש כמו שמפרש על קולך ערבו ולענ"ד יש ג"כ לפרש על קולך ערב ומראך נאוה ככה כי אם שיש לה קול ערב אל תדבר בקול כי אם ע"י מראה היינו שמראה רק ברמז היינו שמרמז רק מה שרוצה בדיבור קל והיינו ומראך נאוה אעפ"כ שקולו ערב אעפ"כ ונראך נאוה מה שרק מרמז ע"י מראה היא נאוה וזה נאה לה שרק מדבר ע"י רמז וזה רק במראה ולא בקול והבין: ובהדי זה אכתוב דברי ידידות בענין שער באשה אשר נשאלתי אחד מיושבי גלילותי לברר לו איסור הזה כדת והלכה ויהיה פה חקוק בספרי לעשות ככה. בעה"י באשמורת הבוקר לסדר וירא תרל"ז עש"ק פה אסאנפא יע"א: רב שלומים להמד בחורים דב' החתן תמים בר אבוהון כבוד הקצין כ"ד משה פאשקוס נ"י בכפר ראוואזד

מיושבי סביבותי אשר שאל אתמול ומני בתומ' ויראתו לבאר לו דין ודת של שער באש' ערו' שואל כהלכ' למען לעשו' ככה להבין מקור הלכה, הנני אהובי להשיב שלחו דבר בעה"י ותחילה אמור לו שאל אביך ויגדך והוא בית אביו הצדיק ז"ל שם ירא' ושם ימצא אמו היקרה וכל אחותיו הנשואי' תור' חסד על ראשם צנועו' ועומדים ביראת אלהים חיים מכוסה שער ראשם כדת וכהלכה ובוודאי גם ידידי אשר ממלא מקום אביו ובית אביו הצדיק ז"ל יחזיק במדות אבותיו שמע בני מוסר אביך ועל תיטוש תורת אמך:

ורגיל אני לפרש ולומר הנסתרו' לה' אלקינו והנגלו' לנו ולבנינו לעשות ככל דברי התורה הזאת וביארתי אף שטעמי המצות מכוסים ועמוקים ואף המפורש אינו נגלה ויש בהם סודות נוראות ונפלאות אשר קשה לבוא בחדרי המטמנו' אבל עשיית המצו' כאשר צריך לעשות דרך המצוה זאת גלוי לנו כאשר קיבל איש מפי איש כאשר למדו לנו אבותינו ועשייה גלוי לנו כאשר לפנינו שלחן ערוך דת והלכה לעשו' ככה, וזה הנסתרו' לה' אלהינו היינו הנסתר בהמצוה סודות נוראו' ונפלאו' לה' אלהונו זה רק לה' ולא לנו אבל הנגלות לנו ולבנינו היינו מה שנגלה לנו ולבנינו הוא לעשות ככל דברי התורה הזאת העשייה איך לעשות המצוה זאת נגלה לנו איך לעשות ואיך לשמור חוקי אלהים זה לפנינו ערוך מלא בירך והבין:

ובכן אהובי הנגלות לנו לבנינו ולבנותינו אשר כדת משה נכנסו לחופה לכסה שער ראשם לעשות ככל דברי התורה הזאת מאת אבותינו מסורה בידינו ואובתינו חכמינו אסרו איסור גדול בזה ובכן לעשות בלתי סור ימין ושמאל. ואחר כל אלה הנני לברר מקור הלכה כשמלה פרושה ויהי' ה' עמנו לעשות ככל דברי התורה גמרא והלכה:

והנה אהובי ידידי אשר למד היטב חמישה חומשי תורה עם פירש רש"י ויוצק מים חיים על ידי אביו התורני ז"ל ומבדיל בין חיים למתים ע"י איש יקר רוח חכם בתורה וברש"י מאוד נעלה מו"ה יצחק אריה הירשבערג נ"י, הנה בילתי ספק ידוע לו פירש רש"י בפרשת נשא פרשה ה' פסוק י"ח והעמיד הכהן את האשה פני ה' ופרוע את ראשה הביא רש"י ספרי סותר את קליעת שערה כדי לבזות מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן:

ואני תמיהתי על רש"י הזה הלא גמרא ארוכה היא לא רק גנאי הוא אלא אפילו אסורה דאוריית' איכא ומדוע שבק רש"י הגמרא והביא הספרי, דהנה מבואר מקור הלכה בגמרא כתובות דף ע"ב מתני' ואלו יוצאת שלא בכתובתה העוברת על דת משה ויהודית מפרש רש"י דת יהודית שנהגו בנות ישראל ואף ע"ג דלא כתיבה דת יהודית יוצאת וראשה פרוע ועיין בגמ' שם דת יהודת וכו' ראשה פרוע דאורייתא הוא דכתיב יפרוע

ראש האשה תנא דבי רבי ישמעאל אזהר' לבנות ישראל שלא יצאו פרוע ראש דאורייתא ועיין רש"י שם אזהרה מדעבדינן ליה הכי לנוולה מדה נגד מדה וכו' מכלל דאסור אי נמי דכתיב ופרע מכלל דה"ש לאו פרועה היא ש"מ אין דרך בנות ישראל לצאת פרוע ראש וכן עיקר, והנה מאוד תמהתי על רש"י הנ"ל פה בגמ' כתב רש"י שזה הטעם הוא העיקר מדכתיב ופרע מכלל דה"ש לאו פרוע הוא ובפירש רש"י על התורה שם נקט רש"י סותר קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי ראש גנאי להם נקט רש"י זה הטעם לעיקר מדכבדינן ליה הכי לנוולה וצע"ג, ומאוד צריך עיין בין כך ובין כך לפנינו שני טעמי' מבוארים על גלוי ראש שאסורה וגנאי ותנ' דבי רבי ישמעאל תני להדיא פרוע ראשה איסור דאורייי, ועיין תירצו של הגמרא קלתה שפיר דמי דת יהודית אפילו קלתה נמי אסור הייני בקלתה ליכא איסור דאורייתא רק מקרי דת יהודית דעוברת על דת יהודית ופירש הרמב"ם קלתה שפיר דמי מטפחת בראש' לכסות שערה שפיר דמי דת יהודית אפי' קלתה אסור עד שיהי' לה עוד כובע ע"ג קלתה ושוב אמר רב יהודא קלתה אין בה משום פרוע ראש הוי בה ר"ז אילמא בשוק דת יהודית היא ואלא בחדר אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו לישב תחת בעל' אלא אמר אבייי וכו' והנה שם בתוס' בד"ה אלא בחצר משמע בביתה וחדרי חדרים שלה אין בה משום פרועת ראש ועיין בש"ע אבן העזר סימן קט"ו וז"ל המחבר ס"ק ה' איזה דת יהודית הוא מנהג הצנועות שנהגו בנות ישראל ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהן עוברת על דת יהודית יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שרבים בוקעים בו וראשה פרועה ואין עליה רדוד ככל הנשים אעפ"י ששערה מכוסה במטפחת וכו' עוברת על דת יהודית עכ"ל:

ועיין בבית שמואל שנקט כללא וראשה פרוע הכלל הוא ברשות הרבים וראשה פרוע הוי עוברת על דת משה ואם ראשה מכוסה בקלתה או בשאר דבר אלא דאינו מכוסה כדרך הנשים אז הוי דת יהודית והביא דעת ירושלמי אפילו בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי וסיים מיהו לענין איסור אף סוגיא שלנו סובר דאסור וכן היחלט הבית שמואל אפי' בחצר בראש' פרוע לגמרי איסור הוא:

ועיין במגן אברהם סימן ע"ה סק"ד שסיים שם אפי' בחצר איכא איסור פרוע ראש וכתב ועיין בזוהר נשא סי' רל"ט היחמר מאוד שלא יראה שום שער באש' אפילו בחדר שלה, ובזה נראה לענ"ד ליישב הרש"י בתורה שהקשתי מדוע נקט רש"י שגנאי הוא להן הא אפי' איסור' דאורייי' הוא וי"ל שם קאי רש"י לפ' מכל מקום איסורא גלוי ראש באשה אפילו בחדרה ובחצרה, וזה שמפרש רש"י מכאן לבנות ישראל שגלוי ראש גנאי להן היינו להן בעצמה הוא גנאי אף שאינו רואה רבים והמה בחדרי חדרים אעפ"כ גנאי

הוא להן היינו להן בפני עצמן הוא גנאי ופה כתובות קאי רש"י בפירושו על רשות הרבים והבין:
שוב אמרתי ליישב הרש"י הזה ע"פ מג"א סי' ע"ה ס"ק ג' שהקשה שם דנקט בתולות שדרכן לילך פרועת הראש קשה דבא"ע סימן כ"א ס"א כתב לא תלכנה בנות ישראל פרועת ראש בשוק אחד פנוי ואחד אשת איש וכו' ויש לומר דפרוע ראש דכתיב בא"ע היינו שסותרת קליעת שערן והולכת בשוק דזה אסורה אפילו בפנוי וכן פירש רש"י פ' נשא על ופרע ראש האשה וכו' ולפי"ז ג"כ יש ליישב הרש"י דנקט בבנות ישראל גנאי הוא להן כוונת רש"י פה אף על הפנוית שגנאי בקליעת שערן והגמרא בכתובות איירי מאשת איש שם איכא איסורא רבה דאורייתא:
אבל אלה דחוק דהן אמת פנוית מתורת כאשר מוכח שם באבן העזר דפירש דנקט פנויות נמי אסורות היינו אלמנות וגרושות והארכתי בפירש מג"א ואין כאן מקומו:
ונחזור לנידון שלנו אשת איש אסורה רבה איכא פרוע ראש לגמרי אפי' בחצר ואפי' בחדר' גנאי ואסורה איכא ובפרט ברשות הרבים איסו' דאורייי' ומבואר בזוהר פרשת נשא שהיחמר מאוד רחמנא לצלן מעונשה של זה העוברת על אלה ויוצאת פרוע ראש עיין בתשו' חתם סיפר לאורח חיים זאת התורה אשר שם משה לבית יעקב סי' ל"ו והבי' הזוהר שעל כל חוט שערה החמיר שגורם מסכנו' ודלית ומגדלות בנים רעים ושארי צרות וסיים החתם סופר הכלל היוצ' כל שום שער בשום מקום בראש שפדחת בכשיי' אפי' בחדרה ערוה היא אם לא שיש לה מטפחת בראשה ובשוק ובחצר של רבים גם כובע ואמנם בשורה שער שבין אוזן לפדחת ואינה מקולעת וסד בסיד במקום נהגו איכא ערוה ובארצותינו שהמנהג על פי הזוהר עיקר הלכה א"כ איסור גמור הוא ויש לחוש לרבוצת האלה האמור בזוהר הנ"ל ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו עכ"ל:
(ומעתה בין יבין יראת ה' האיך לחוס ע"ז וכל איש השורר בביתו יזהר בזה.) ומבואר בגמרא ברכות דף כ"א אמר רב ששת שער באשה ערוה שנא' שערך כעדר העיזי' ויעיין בח"ס שם שמפ' ששיבח בה קרא בשם דרכי' וכו' (עיין פה תחילת הענין הבאתי זה ח"ס.) ומעתה בין יבין האיך לחוס ע"ז וכל איש שורר ביבתו ומצא אשה מצא טוב בוודאי יתנהג כתורה וכהלכה ויכסה האשה שער ראשה לא באחת אלא בשתי' מטפחת וכובע בכפלים אז כובע ישועה בראשה ואך ברכה וחיים עזרו מאם ה' עושה ארץ ושמים ושיר השירי' קודש הקדשים, שם ישובח תפארת הנשים, שערך כעדר העיזים, ועל לבינו חותם סופר תמיד אל תופר והרי כשמלה פרושה שיש איסור גמור בגילה שער ראש אשה ומי יחלוק נגד המפורש בש"ס ופוסקים ואשר' המחזיקים בה ותומכיה מאושר וגם בזכות נשים

צדקניו' צנועות ישרות נגאלה אבותינו ממצרים גם זה היה מן הזכיות לגאולתינו לטוב ולחיים וכל המרבה לספר ביציא' מצרים בביתו להורות עד כמה מגיע כח של הנשים צדקניות וצנועות הרי זה משובח ומכל אלא מובן כי ישרי' דרכי ה' צדיקים וצדקניות ילכו בם:

והי' זה שלום לו ולכל אשר לו יבנה ביתו במהרה לטוב ולברכה ליראת ולעבודת ה' כל הימים כאות נפש אוה"נ הכותב בחיפזון ה"ק מרדכי בהגאון מהר"ם פריד זצוק"ל חונה פה ק"ק אסאנפא וק"ק טעלעק והגליל יע"א: זה מנביאי השקר וכו' רש"י בד"ה הרי זה מקטני אמנ' כאלו אין הקב"ה שומע תפלת לחש ומגבי' הרבה ולענ"ד לא הבנתי לפ"ז מה זה החילוק שקאמר הגמ' השמיע קולו המגביה קולו היינו הך, וצריך לומר משמיע קולו הייני דאינו מגביה הרבה אלא דלאפוקי שאינו בלחש דצריך כל כך בלחש שלא יהי' שומע חבירו ומגביה קילו היינו שיגביה הרבה יותר מדאי קול גדול אבל לפירש רש"י קשה שמפרש על המשמיע קולו נמי מגביה הרבה וצ"ע: ולמוסר השכל אמרתי המשמיע קולו כוונתו שהוא מכוין לשמע קולו הנעים ולהתנאות לפני בני אדם ולא לפני ה' וזה מקטני אמנה ותפלתו אינו רצוי ולא לשם השם ועיין במעשה רוקח הלכות תפלה הלכה י"א ושם תראה מוסר השכל בענין הזה:

ועיין בטו"ז סי' ק"א סק"ג שכתב על הג"ה ומ"מ יזהרו שלא ישמע ביותר שלא יגביה קולו יותר מדאי ומפרש הטו"ז אותן שעושין כן להראו' קולם וודאי עושים שלא כהוגן וכענין שכ' הרשב"א בענין מה שמאריך הש"ץ בניגונים ועיין במעשה רוקח הנ"ל:

רש"י ד"ה הרי זה מקטני אמנה כאלו אין הקב"ה שומע תפלה לחש ומגביה הרבה ובהדי זה אמרתי לעורר על אשר לא טוב עשו החזני' בעלי תפלו' שמזמרין וכופלין התיבות הרבה פעמים בזמירתן ובתפלתן לבסם קולם והוא לא טוב ולא נאה ולא יאה כמובא בתשובת מהר"ם שיק אורח חיים סי' ל"א דהוא אסור מדינא והביא ה' טעמים, א) משום בל תוסיף. ב) דאם מוסיף בקדושה או כיוצא בזה הוי כדובר שקרים לפני הש"י וכו' וכו' ג) הוי הפסקה, ד) ע"פ מדרש אותן דמזמרים וכו' התורה מקטרג עליהן וכו' ה) משים תקריבנו נא לפחתך וכו' עיין היטב בכל דרכים שם שמפרש טעמים ונמוקים ותורת אמת בפיו עיין:

ולענ"ד אני מוסיף טעמא רבה על זה דאסור לכפול התיבות מרש"י פה שמפרש מקטני אמנה כאלו אין הקב"ה שומע לחש ובכן נמי מקטני אמנה זה שכופלין התיבו' הוי כאלו אין הקב"ה שומע בפעם א' גם בפ"א אם ישפוך שיחו לפני ה' שומע הקב"ה תפלתו ולמה יכפול הוי כמו שמגביה קולו, שנית נראה לי איסורא כיון השומע קולו הוי מקטני

אמנה אבל לדעתי המגביה קולו לשם שמים לעורר הכוונה אינו חטא ואינו פשע כדברי הטו"ז אבל המכפל תיבות שהמה ללא צורך ושם מגביה קולו בוודאי אסור כי די בכוונה פעם א' ולא שתים תפלת באלה פיגול המה ואינו לשמים, שוב נראה לי דלא נכון לעשות כן כי מוכח גמרא יומא דף ע' ע"א שאין גוללין ספר תורה בציבור מפני כבוד הציבור פירש רש"י שיהיה מצרפין ודממין לכך וא"כ פשיטא לי הני חזנים דכופלין התיבות דאינו רשאי מפני כבוד הציבור שיהי' מצפין ודוממין עד שכפל ב' או ג' פעמים התיבות ובוודאי מפני כבוד הציבור חלילה לכפול התיבות וכן הני חזנים בעלי תפלות לא טוב עשו בזה בכופלן התיבות כאשר סיים המר"ם שיק והיחלט לאיסורא עיין היטב:

ובהדי זה אבוא פה מכתב ידידות אשר קיבלתי מאת אהובי וחביבי הרב הגאון הגדול פאר הדור צדיק יסוד עולם קדוש שמו מו"ה אלתר דייטש נ"י אב"ד קהל יראים ק"ק בדנהאד יע"א, וז"ל הטהור בענין הזה. בחודש אדר ירבה הוד והדר, כבוד אהובי ידנ"פ הרב הגאון הצדיק חריף ובקי וכו' כש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י אב"ד ק"ק מארטיענסבערג בעהמ"ח ספר "ברוך מררכי" לעמתו ברוך יאמרו:

יקרתו הגיעני ומחמת טרדות שונות לא יכול להשיבו עד עתה. על דבר אשר בדק לן במה שיש חזנים שמשום שרוצים לבסם קול נגינתם כופלים התיבות כמ"פ אפילו בקדושה ואפילו במקום שאסור להפסיק אם יש על זה איזה היתר, והנה הדבר וודאי פשוט שהוא איסור גמור אפילו בלא שום ראיה כיון דידוע שכל נוסח התפלות אשר תקנו לנו אנשי כנסה"ג הי' הכל ברוח קדשם והמה יודעים כמה תיבות צרך לומר בכל ברכות הן בברכת ק"ש הן בברכת שמ"ע וא"כ מי ימלא לכפול תיבות ובפרט שפשיטא שלומר תיבה במקום שאין צריך שהוי הפסק, וכה"ג מצינו לענין תק"ש בסי' תקפ"ח שאם הפסיק בקול שאינו ראוי דהוי הפסק (עיי"ש סעיף ב' ובטו"ז או"ח סי' ק"ח ס"ק י"ב) והנה מצאתי להגאון בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ל"א והביא שם כמה טעמים לאיסור וכולם נכונים וברורים, והנה שם הביא ראיה אחת ממה דאיתא במס' ברכות דף ל"ג ע"ב ובמגילה דף כ"ה ע"א לענין האומר שמע שמע משתקין אותו ושם מחלקים בין אם אומר מילתא מילתא ותנו לה או שכופל הפסוק באחד משתקין אותו ובאחד הוי רק מגונה, ואמרתי להעתיק מכאן מה שהי' קשה לי בזה רבות בשנים בגמרא שם דפריך ודילמא מעיקרא לא כיון דעתי' ולבסוף כיון דעתיה ומשני חברות' כלפי שמיא וכו' עיי"ש, והנה קשה מ"מ למה משתקין אותו לדעת רש"י דס"ל דמשתקין קאי אם כופל הפסוק כיון שיודע בנפשו שלא כיון מעיקרא דבשלמא לדעת הרי"ף דפירש אפכא מדעת רש"י וס"ל דבכופל הפסוק רק מגונה הוי אבל באמת אין משתקין אותו א"ש דזה

באמת שני הגמרא אטו חברותא כלפי שמיא ומש"ה הוי מגונה אבל מ"מ אין משתקין אותו דדילמא משום חסרון כוונה דפעם הראשון אמר שנית אמנם מגונה הוי מ"מ דלמא לא כיון:

אמנם לדעת דס"ל דאם כופל הפסוק משתקין אותו וודאי קשה להבין תירוץ הגמ' למה משתקין אותו דילמא לא כיון בראשונה, אמנם י"ל מ"מ לא הי' לו להראו' ברבים שלא כיון בפעם ראשון בקבל' מלכות שמים יהי' לו לומר בחשאי שלא יבינו הכל שלא כיון בפעם ראשון דהא גופ' נראה כחוצפה יתירה כלפי שמיא שאינו בוש להראות קלונו ברבים שידעו הכל שלא כיון משום הכי משתקין אותו כנ"ל לדעת רש"י. שוב ראיתי בספר ישועות יעקב לאו"ח סימן ס"א סק"ו שכ' ג"כ כה"ג ושם כתב שהיה לו להרהר כדי שלא יביא עצמו לידי חשד שמקבל עליו שתי רשויות ח"ו, אולם לדבריו א"ש בפשיטות דהיה לו לומר בחשאי שלא יבינו הכל שלא כיון בקבלת מלכות שמים ויוכל להיות שכה"ג הוי בכלל חציף עלי מאן דמפרש חטאיה:

ואין להקשות על דברינו ממאי דקיי"ל בש"ע סימן נ"א סעיף ו' דאם לא כיון בפסוק פותח את ידיך צריך לחזור ולאמרו ואמאי לא אמרינן שם גם כן דמשתקין אותו דחילוק גדול יש דבפסוק פותח את ידיך ליכא עבירה כל כך אם לא כיון מ"ה אמרינן דצריך לחזור ולאמרו משא"כ בק"ש שהוא וודאי נראה כפריקת עול מלכות שמים ח"ו ומ"ה ס"ל לרש"י דמשתקין אותו דכיון דמנדנן לי' במרזפתא דנפח' על חסרון כוונתו א"כ מי שמראה קלונו ברבים ובפרהסיא שלא כיון מעיקרא ראוי לשתק אותו כנ"ל נכון בכוונת הגמרא לשיטת רש"י וא"ש ג"כ הלשון שם חברותא כלפי שמיא מי איכא נקטו דווקא כלפי שמיא כלומר כיון שהוא קבלת עול מלכות שמים מ"ה משתקין אותו ודוק היטב:

עכ"פ לרש"י משתקין אותו ולרי"ף ג"כ מגונ' וא"כ איך רשאי לעשות דבר כזה שהוא מגונה עכ"פ מי שהוא עומד לפני התיבה והציבור יתנו עיניהם בו ויהנו מדבר כזה שהוא מגונה בעיני הקב"ה ועל זה וודאי נאמר נתנה עלי בקולה וכו' כמה שכבר האריך בזה בספר תבואות שור בבכור שור מס' תענית עיי"ש. והנה ידוע שאילו החזנים מה שכופלין התיבות לא משום חסרון כוונה בראשונה עושים כן (דכה"ג ג"כ משתקין אותו או עכ"פ מגונה הוי לדעת הרי"ף ואם כופל תיבה אחת ב"פ הוי לדעת רש"י מגונה ולרי"ף משתקין אותו) אמנם רעתם עוד רבה שכוונת' למצא חן בעיני השומעי' משום כך מכינים עצמם לזה עוד קודם שבת עם הנערי' המשוררים ולוקחים הדברים הקדושים אשר דהמע"ה חברם ברוח הקודש או הדברים אשר יצאו מפי אנשי כנה"ג ברוח קדשם ומשתמשים בהם לצרכם ומשליכים הקדושה לעמקי הקליפות בעוה"ר, וכי יעלה על הדעת שזהו

ראוי והגון לפני הקב"ה והשומעים הנהנים מזה ועי"ז החזן עוד מוסיף חטא על פשע בוודאי ראוים לעונש גדול הקב"ה יכפר, וכל זה מבואר בתב"ש שהבאתי ועיין בשו"ת מרן ח"ס ז"ל לאו"ח סי' ר"ה שהביא בדרך לחות שהיצה"ר שהוא מלך זקן וכסיל עומד על ג' רגלי' ואחד הוא על החזנים שיוליכו תפלת ישראל אל מחוץ למחב' (לעמקי הקליפי' ר"ל) ואין להתעקש ולומר דמדנקט הגמרא מודים מודים וכן שמע שמע משמע הא שאר תיבות מותר לכפול דהגמרא נקט הני לרבותא דאר"ג דהיה מקום לומר שמפני שרוצה לקבל עול מלכות שמים בכוונה יהיה מותר לו וכן מודים מודים דהוי גם כן כקבלת עול מלכות שמים קמ"ל דאפילו בהני אסור אמנם בשאר מקומות פשיטא שאסור להכפיל ובפרט במקום שאסור להפסיק ובפרט דידוע כוונת החזנים למה כפלו התיבות רק כדי שימצאו חן וזהו איסור גמור כמ"ש התב"ש ומובן בשכל ג"כ שאין זה תכלית התפלה לבוא לבהכ"נ להנאת עצמו רק כשהחזן מכוין לש"ש אפי' אם נהנים ג"כ מקולו הערב בזה ליכא איסור, אמנם אם עיקר כוונתם לצורך עצמם אין זה בכלל עבודת השי"ת ומי שהולך בשביל זה לבהכ"נ ליהנות מקול החזן ע"ז נאמר מי בקש זאת מידכם חמוס חצרי, ועיין בספר שערי אורה שער ב' מ"ש שם שיותר צריך ליזהר בכוונ' התפלה בחו"ל להעלותה למעלה ובארץ ישראל כי כמה מקטריגים יש על התפלות עד שעולים דרך שער עלייתם דרך ארץ ישראל ומקרא מלא דבר הכתוב כי בא"י היא שער השמים. ואין להאריך מה שכבר האריכו בזה גדולים וקדמונים ע"כ פשוט הדבר שאילו החזני' שכופלין התיבות עונשם כפול ומכופל ר"ל והשומע לדברי חכמים יתרומם ויתהלל השקל בפלס מהולל וה' ישמע לקולו כי יתפלל והנני בזה הד"ש באהבה הכותב בחפזי פק"ק באניהאד אור ליום ד' ר"ח אדר תרס"ד לפ"ק:

אליעזר דייטש:

ובכן ישמעו ויראו בעלי התפלות אשר ישפכו שיחם לפני ה' שלא לעבור ולכפול התיבות יבינו ויביטו כי הוא איסורא רבה כאשר יצא מפי חכמים חכמי התורה והיסכמו גאונים הזה אשר הבאתי וכל השומע תבוא עליו ברכ' ותפלתו יקובל ברחמי' וברצון וה' הרחמי' יענינו ביום קראינו וכל המוסיף גורע פיגול הוא לא ירצ':

ובדרשה לשבת תשובה ביארתי דכמה פעמים צריך להגביה בקול תפלתו כדי שישמעו גם אחרינא והנה בעלי פיוטים מרמזים על תשובה ותפלה וצדקה צום קול ממון והנה תפלה הוא קול והכי מוכח בגמרא השמיע קולו בשעת תפלתו הרי זה מקטני אמנה ואיך נקט על תפלה קול:

וביארתי תפלה הוא תפלת שמונה עשרה זה צריך בלחש שם עומד לפני מלך כמוכח רש"י וגמרא פה ברכות סוף העמוד ובדף כ"ה אמר רב הונא היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות ק"ש תנ"ה אבל לתפלה עד שיכסה את לבו ופירש רש"י צריך הוא להראות עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה אבל ק"ש אינו מדבר לפני המלך:
אבל באמת תפלו' רחמים ותחנונים אשר בו מתפלל שיקבל ה' תשובתו השיבנו ה' אליך ונשובה זה יתפלל בקול כדי שישמעו חבירו וממנו ילמדו כולם יעמדו ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים:
וביארתי ע"ד זה לכוין הפסוק שובה ישראל עד ה' אלקי' כי כשלתך בעונך קחו עמכם דברים ושובה אל ה' והנה ביארתי עיקר התשו' רחמנא לבי בעי לב טהר מתחרט על עונותיו ידאוג על פשעיו ולבבו יבין ושב וירפא לו ולא צריך שום דבר לדבר אלא מחשבה טהורה לב טהור ברא לי אלהים אמר דוד אבל צריך עדיין לזעוק בקול דובר ואומר זועק בקול ומתפלל בווידי וחרטה יען שהוא גרם גם להחטיא אחרינא כמה פעמים אם אדם עושה עבירה גם חבירו ילמוד ממנו והנה אם הוא היחטא אחרינא צריך גם לעשות פעול' טובה לישר גם אחרינא על כן צריך תשובה ותפלה וקול וזעקה כדי שיבין גם חבירו וישמע קולו ושב גם הוא, וזה שקאמר שובה ישראל עד ה' היינו שאתה ישראל כל אחד בעצמו יבין וישיב אל ה' באין אומר ואין דברים סני ה' יודע מחשבות ובוחן לבבות לפניו גלוי כל הנסתרות אבל כי כשלת בעונך שאתה כשלת גם אחרונים בעונותיך והיחטא את הרבים קחו עמכם דברים ושובה אל ה' דייקא צריך דברים כדי שישמע גם חבירך ושב ואז ושובה אל ה' כולכם גם אתה גם חבירך והבין:
ובזה ביארתי משנה עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר דייקי עבירות שרק בין אדם למקום שאתה לא היחטא את חבירך יוה"כ מכפר אבל עבירו' שבין אדם לחבירו שאתה גרמת גם לחטוא את חבירך אי יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו דהיינו שהוא צרך לרצות את חבירו היינו שיהי' חבירו רצוי לפני המקום בלי חטא וצריך לישר את חבירו כי אם חבירו בענין הזה אז הוא גורם מה לו בתשובתו כי ביום הזה יכפר עליכם דייקי לטהר אתכם כולכם מכל חטאתיכם דייקי אותך וגם חבירך מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו והוא יודע מחשבות שאתה גרמת לכן צריך גם אתה לישר את חבירך, ודרשתי למוסר השכל ואף שהוא נוטה מדרך הפשט כי הפשט הפשוט הוא כאשר מפרש רש"י שם ולזה לדעת תשובה ותפלה דייקא אם בעת התשובה מתפלל שתפלתו הוא תפלת תשובה מתפלל דואג וזועק על חטאתו ע"ז שפיר הרוח תפלה קול שם צריך קול כדי ששמיע גם חבירו וגם הוא ישוב מעון ושב כולכם חיים לפני ה':

דף כה.

ור"ח אמר אסור לקרות ק"ש וכו' דכתיב כל עצמותיו תאמרנה ה' מי כמוך ובזה ביארתי דברי קהלת סוף דבר את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם והיינו ככה יובן את אלהים ירא ומצותיו שמור ודע כי זה כל אדם המצוה שיעשה האדם כל אדם בכלל כל איברים של אדם בכלל המצוה הוא ונ"מ פהנ"ל פה רב חסדא:

עוד ביותר שמעתי לפרש פסוק הנ"ל והיינו כל בן אדם ישתבח במעלות באותו ענין שיש בו המעלה למשל אם הוא מנגן טוב בידים יאמר לו שיש לו יד טוב אם הוא חכם יאמר לו שיש לו ראש טוב וכן כיוצא בזה בכל אותו אבר אשר בו יעשה מעלתו באותו אבר ישובח אבל יראת ה' ומצות ה' כמוכח פה כל עצמותיו תאמרנה ובמצוה כל האברים בכל וכולם משובחי' וזה את אלהים ירא ומצותיו שמור כי זה כל אדה דייקי גזה משובח כל האדם מכף רגל ועד ראש והבין:

בעי מיניה רב ששת ריח רע שאין לו עיקר וכו' אמר להו וכו' דהוי גני והני גרס רש"י ואעפ"י שדרך הישנים להפיח ומסיק הנ"מ בדברי תורה ומהך גמרא יהיה מוכח דלא כדעת ב"י בסי' נ"ח סק"ו שהובא שם דין אם אחד מעשרה ישן אפילו הכי מצטרף עמה' ולהנ"ל קשה איך יתפלל נגד מי שישן הא מוכח בק"ש לא והנה דרך הישנים להפיח א"כ איך שייך לצרף הא בק"ש אסור וגם תפלה לענ"ד עוד יותר חמור מק"ש ומוכח לעיל מינה אמר ר"ה היתי' טלית חגורה וכו' עיין ולא די שלא יצרף אלא אפילו איכא עשרה חוץ מי שישן ג"כ אסור להתפלל נגדיו כי דרך הישנים להפיח ויהיה מוכח כטו"ז דע"כ אסור לצרף אבל גם לטו"ז קשה כי משמע אבל איכא עשרה חוץ מהישן מותר להתפלל נגדי ולענ"ד גם זה אסור כהנ"ל ולפירש רש"י דמפרש אבל לק"ש יצא לחוץ ויקרא וא"כ בוודאי מי שישן הא יוכל לנעור משנתו וא"כ להנ"ל בוודאי אסור להתפלל ובפרט מלומר ק"ש כדרך התפלה גם ק"ש בתוכו וצ"ע על הב"י:

מתני' זב שרא' קרי ונדה שפלט' שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכן טביל' וכו' דקדקתי במתני' למה לא נקט נמי ובעל קרי שראה זב וא"ת דזה פשיט' מכח כ"ש הא אפילו זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא בוודאי צריך טבילה א"כ קשה למה נקט גבי נדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה הרי זה כ"ש הוא למה נקט והמשמשת שנאתה נדה הא מוכח בגמרא המשמשת וראתה נדה כבעל קרי שרא' זיבה דמיא ולמה נקט כלל, תו קשה ברישא לא נקט רק זב שראה קרי ובסיפא לגבי דידה נקט נמי והמשמשת ראתה נדה ואי תימא דנקט משום רבותא דר' יהודא לאשמעינן אפילו במשמשת שראתה נדה ר' יהודא פוטר שר אסיק הגמרא מהך לפשוט על ר' יהודא כבעל

קרי שראה זיבה דע"כ פוטר א"כ קשה לי למה למנקט גוונא בדידה בנדה ולא נקט מיד גוונ' זב שראה קרי וב"ק שראה זיבה צריך טבילה ור"י פוטר קאי אכולהו. שוב מצאתי קושיא זו בתוס' יו"ט אבל כאשר הקשתי פה עדיין צ"ע:

סליק חידושי פרק שלישי בה' תתהלל נפשי, חושה לעזרתי ד' תשועתי, ותורתך יהי בתוך מעי, גם בפרק הרביעי:

השמטה מפרק זה מה שהבאתי לעיל בגמרא דף י"י ברב יוסף דמתרץ הגמרא אדם חשוב שאני ותמהו כולם על הרי"ף ורא"ש דלא הביא זה התירץ אדם חשוב ונתרצים בזמן הרי"ף ורא"ש לא היה אדם, וקשה לי מאוד מאוד הא הרי"ף וגם הרא"ש מבי' לקמן בפרק אלו דברים באור של בית המדרש הביא הר"ף וגם הרא"ש לא קשי' הא דאיכא אדם חשוב הא דליכ' אדם חשוב וצ"ע: השמטה על הא דקאמר קול באשה ערוה הקשה לי תלמיד חכם אחד על גמ' לקמן דף כ"ז ע"ב ג' ומשיבן דעתן של אדם קול ומראה וריח ומפרש רש"י קיל של מיני זמר או קול ערב של אשה, והקשה הא קול באשה ערוה, ותו הקשה מדוע מפרש רש"י דווקא קול ערב של אשה הלא יש איש שקולו ערב, והשבתי לו שכוונת רש"י על אשתו אז אינו ערוה כמו שנקט שם מיד ג' דברים מרחיבן דעתו של אדם דירה נאה ואשה נאה וע"כ איירי באשתו, ומה שנקט רש"י קול ערב של אשה יעיין במס' נדה דף ל"א סוף פירקא ע"ב בגמרא שם מפני מה קול של אשה ערב ולא קול של איש זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת שנאמר כי קולך ערב ומראך נאוה עיין רש"י זה ממקום שנברא אדמה וזה מעצם נמשכין בו קולו נשמע עיין היטב וזה שנקט רש"י קול ערב של אשה ונכון:

פרק רביעי מתניתן תפלת השחר עד חצות וכו' כבר עמד הפנ"י והצל"ח מדוע נקט תפלת השחר הלא תמיד ערבין תחילה ומדוע לא מתחיל בתפלת הערב כדכתיב ויהי' ערב וכו' ובדברי תוספו' יו"ט יש יישב ריש פירקא משנה ד' בד"ה מברך שתיים לפניה שם קאמר התוי"ט הכא דאיירי בברכות דלא כתיבי בקרא ניחא לי' למנקט בשחר בריש' כדאשכחן גבי תמיד דכתיב בקרא תחילה בקר אבל ריש פירקן דמיירי בק"ש דקאי אקרא נקט ברישא דערבית יעיין ולפי"ז תפלת השחר דלא כתיב בקרא ובפרט דנגד תמידן תקנו שפיר דנקט שחרית בתחל', אבל שם תמהתי בתמוה רבה על התוי"ט שקאמר לכן נקט שחר מברך שתיים משום דלא כתיב בקרא למה זאת לתרץ מדוע נייד מתירץ הגמרא ריש פרק א' דקא מקשה כזאת ומתרץ תנא פתח בערבית והדר תנא בשחרית עד דקאי בשחרית פירש מילי דשחרית והדר פירש מילי דערבית ולמה לתוספ' יו"ט תירץ אחרינא, ולהנ"ל י"ל לכן מתרץ התוי"ט תירץ אחר כיון בתירוצו ג"כ מתורץ מדוע נקט

פה תפלת השחר שחר ברישא ולפי תירץ הגמ' לעיל קשה זאת פה דענין בפני עצמה היא ולכן בחר התוי"ט בתירץ כל היכא דלא כתיב בקרא אז ניח' לי נמי מדוע נקט פה שחר ברישא כדאשכחן גבי תמיד ולא כתיב בקרא, וראיתי פה תפלת השחר ציין התוס' יו"ט עיין פרק קמא משנה ז' וע"כ לזה כיון דלכן נקט פה שחר ברישא כמו שפי' שם וגם מתרץ עצמו דמשום מתניתן פה נקט שם תירץ אחר מאשר איתא בגמרא ודוק היטב:

והצל"ח והפנ"י הקשו פה כאלה ותמה אני שלא הביאו התוי"ט דזהו קושית תוי"ט וגם תירץ התוס' יו"ט לעיל עולה יפה אך מה שיש לעיין על תוס' יו"ט פה הו"ל ליישב ככה כי לעיל לא צריך כי כבר שם תירצו בגמרא: והנה גם הפנ"י תירץ משום תמידן וזה הוא תירץ תוס' יו"ט לעיל אך הפנ"י תירץ עוד תפלת אבות תקנו ואברהם תיקן שחרית לכן נקט תחילה שחר וכן תירץ הצל"ח אברהם הוא הראשון ולפי"ז קשה לי מאי מקשה הגמ' לעיל ריש פרק מאמתי אי הכי בשחר מברך שתיים לפני' אם הברכו' לא שייכות לק"ש כמוכח ברשב"א ושייכי לתפלת שחרית הא שחרית אברהם תיקן וצ"ע וצ"ל הגמ' בלא"ה משני שפיר:

ולאחר העיון אמרתי להקשות על תירץ פנ"י וצל"ח דלכן נקנו שחר ברישׁ' משום דאברהם תחלה תיקן שחרית על אברהם גופא קשה אם כן שהוא בערב תחילה קשה מדוע המתין אברהם להתפלל בבקר ולא התחיל להתפלל ערבית ואף דאברהם רק תפל' א' תקנו מדוע לא היה זריז והתפלל בערבית, שוב האיר ה' את עיני וראיתי בספר מאמר מרדכי פרשת פנחס דף צ"ח שהובא קושי' זו בשם הילקוט וז"ל ראיתי בילקוט אברהם תיקן תפלת שחרית וקשה הלא כתיב ויהי ערב ויהי בוקר ע"כ היה לאברהם לתקן תפלת ערבית תחילה ותירץ אברהם התפלל על מקדש הראשון שהוא כמו שחרית יצחק על מקדש שני שהוא כמו מנחה שהוא בזמן שש ויעקב מתפלל על מקדש שלישי ולכן זמנה כל הלילה שהוא ערבית וכל הלילה שהוא אריכות הגלות, ולענ"ד לא הבנתי קושיתו במחילת כבודו קדושת הילקוט הא אברהם לא מיד תיקן משבא עד שבא בלבבו ובשכלו הטהור להתפלל ואם כן יש לומר בשחרית עלה פעם ראשונה שראוי להתפלל ותיקן תפל' שחרית שמיד שעלה בלבבו להתפלל התפלל, ואפשר לפרש וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה, הנה מילת שם הוא מיותר די אם אמר אל המקום אשר עמד וידענו שהוא שם, ולדעתי לזה כיון שם חידוש התפלה להתפלל ולא מקודם שם עלה בלבבו ובשכלו הקדוש להתפלל ושם מיד התפלל תפלת שחרית וזה שאמר הקרא לתרץ מדוע לא התפלל ערבית ע"ז השיב שם, שם חידוש להתפלל שם תיקן ומיד התפלל ומשם ואילך היה תמיד מתפלל שחרית:

וחביב עלי דברי הילקוט שדבריו להבת אש ורוח ה' דיבר בו גם לדבריו פירשתי הקרא הזה שמתרץ דאבות התפללו על שלשה מקדשים ובוודאי יפה כיון כי בכל פעם אשר נזכר בתורה הקדושה תפלתם מרמז שהיה במקום מקדש כמוכח רש"י פרשת ויצא בית אל שהיתה עיר אלקים קראו בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא השדה שהתפלל בו יצחק וביעקב ויפגע במקום כשעבר יעקב אל בית המקדש מדוע לא עיכבו שם איהו לא יהיב לבו להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים עכבוהו עד תכן אזל וכו' ומכל אלה מוכח דאבות כל אחד ואחד עמד בתפלתו במקום מקדש ושם התפללו אל המקדש, וזה הפירש לענ"ד וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה וקשה לקרא מדוע לא התפלל מיד בערבית על זה קאמר אל המקום אשר עמד שם זה הוא עיקר תפלתו אל המקום והמקום היה מקום המקדש ושם התפלל על המקדש הראשון ולכן התפלל שחרית ולא ערבית ושם עמד במקום המקדש וכן יצחק בתפלתו נגד מקדש ב' הוא מנחה, וכן יעקב נגד מקדש ג' והתפלל ערבית ודברי הילקוט ישרים ונכוני' ובלא"ה כיון דרק התפלל עבור המקדש רק אז תיקן תפלתו בעת שפגע במקום המקדש ואז היה בבקר בשחרית והבין לכן תיקן שחרית דווקא, וביארתי אז הי' הציוי לאברהם להבי' לקרבן עול' בנו, והנ' חשב אברהם כל אלה הוא מפני שאין מקדש ואין קרבן ואין כהן לכן ציוה הקב"ה שהוא יהיה הכהן ויצחק הקרבן ולכן התפלל מיד אברהם לפנות מקדש שיבנה מהרה אז ל"צ יצחק לעולה או שאר אדם אלא תמידן כסדרן וקרבנות כהלכתן וכהן בעבודתו, ובאלה נראה לענ"ד לתרץ קושית הצל"ח למה מוספין באחרונה גם לתפלת ערבית הא ערבית רשות ותפלת מוספין חובה ולהנ"ל יש לומר דלכן התחיל בשחרית שהוא נגד אברהם והו' הכל נגד אבו' ולכן מוספין באחרונה כי האבות לא תקנו אלא שחרית מנחה ומערב ומוספין רק לאחר זמן תקנו נגד קרבן מוסף ותנא מה דתקנו האבות בהדדי בזה קדם התנא:

וקצת יש לי רמז נכון באמירת שמע ישראל שמע ר"ת שחרית מנחה ערבית וזה תפלת כל ישראל. ולכן לסדר הקרא הזה שמו"ע נקט במתני' שוב האיר ה' את עיני ומצאתי בסידור נהר' שלום ד"א שמע נוטריקן ש"או מ"רום ע"ינך למי ש"די מ"לך ע"ליון אימת שחרית מנחה מעריב ואם תעשה כן כן אז תקבל עליך ע"ול מ"לכות ש"מים שהוא שמע למפרע, ומעתה פשוט הוא בעיני על סדר שימ"ע נקט מתניתן שחרית מנחה מעריב ואפשר לומר לכן מוסף באחרונ' שאינו בסדר שמע אבל המ"ם יוכל לכוין נמי מוסף ויש לומר אימת ש"חרית מ"וסף וזה גם מנחה מ"עריב:

ובני הנחמד יקר לי הרבני המופלג וחרוץ בתורה תם עם תמימי' מו"ה שלמה ליב פריד אשר למדתי עמו מס' ברכו' השיב לי שגם האבו' יוכל לומר תקנו תפלו' נגד תמידן כי גלוי להם העתידות וידעו את הכבש האחד תעשה בבקר תחילה בקר וכן תיקן אברהם רק שחרית תחילה ואף עפ"כ אמרו תנאים תפלות האבות תקנו אבל טעם האבו' הוא משום תמידן ולקמן הפלוגת' אם תפלה נגד תמידן או אבות תקנו היינו הפלוגתא אם האבות תקנו נגד תמידן או דלא תקנו אבות כלל אלא אנחנו תקנו משום תמידן ויפה כיון ויפה דיבר: אבל לפ"ז הקשתי על הגמרא לקמן דמקשה לר"י בר חנינא ומתרץ אמר לך ריב"ח לעולם אימ' לך תפלות אבות תקנו ואסמכוהו רבנן אקרבנות מדוע לא משני בפשיטות כמוכח בגמרא גם למ"ד תפלות נגד אבות תקנו אסמכוהו רבנן אקרבנות וכיון דאסמכוהו אקרבנות ע"כ של שחר קודם כדכתיב את הכבש האחד תעשה בבקר וצ"ע:
רש"י ד"ה עד הערב עיין לקמן בגמ' השתא איתמר מה שפירשתי שם: גמרא וכ"ע עד חצות ותו לא והאמר ר' עיין במהרש"א שהקשה מדוע לא אוקמא במתני' במזיד ובמזיד מוכח לקמן אין תשלומין ותירץ דמתניתן לא איירי בדיעבד במזיד מדלא קתני בה שביטלו כמו שקתני בריייתא לקמן אלא הכא דיני תפלה קתני בה ודברי מהרש"א קשה לי להבין הא אדרב' מוכח ממתני' להיפך דלא איירי בשוגג דמתניתן נקט לכתחילה הדין איך יוכל לעשות ומשמע ממתני' תפלת השחר עד חצות עד חצות היינו ביש לו זמן עד חצות אבל אם לא התפלל עד זמן הזה אין לו להתפלל מאוחר מזה כי אז אין לו תקנה ועדיין קשה מה מקשה הגמרא ותירץ המהרש"א אינו מובן לע"ד והאיך שייך למנקט מתניתן שבטל הא מתני' נקט איך הדין לכתחילה להתנהג:
תו נראה לי להקשות הא ע"כ מוכח לאחר ב' תפלו' לא יוכל להשלים תפלתו הנשכח ואם כן ע"כ צריך למנקט במתני' זמן התפלה עד חצות ונפקי מינה אם שכח תפלת מעריב עד חצות עוד לא יוכל להשלים תפלת מעריב מחצות ואילך דעבר זמן תפלת שחרית שיכול להתפלל ב' תפלות בה"ג לא שייך להשלים וצ"ע גדול:
והנראה לענ"ד דקושית הגמרא הוא דהו"ל גם זאת לאשמעינן במתניתן דאם טעה ולא תתפלל דיוכל להשלים תפלתו בתפלה שאחריו ולענ"ד זה סידר הגמרא תחילה הקשה הגמרא ורמינהו מצותו עד הנץ החמה ותירץ הגמרא כי תנא האי לותיקן יעיין רש"י וכי תנן מתני' שלא יאחר יותר מחצות משם ואילך עבר הזמן וא"כ כיון דנקט במתניתן למאחרים וא"כ הו"ל נמי ליתנו הדין להטועי' ושוכחי' שיתפלל תפלת' בזמן האחרונה וזה שהקשה ולכ"ע עד חצות ותו לא הו"ל לאשמעינן דאיכא עוד גוונא ותירץ הגמרא במתני' רק נקט שכר תפלה בזמנה וזה שמאחרין ג"כ מקבלין שכר תפלה בזמנה עד

חצות יזה שקיבל שכר תפל' לא קתני וככה יובן שכר תפלה בזמנו קתני במתני' אבל גם שכר תפלה יקבל אבל לא שכר תפלה בזמנו ולחומר המילת' פירשתי עד כאן ורוחב לבב בתורה ירחיב:

גמרא עבר זמנו בטל קרבנו ילדרוש למיסר השכל לשבת תשובה דרשתי לעמי כיד ה' הטיבה וביארתי על זה היסוד עבר זמנו בטל קרבני שיהי' הבן אדם זרת ונזכר בזרתות למצות ה' ולבל יאחר ויאמר עוד פנאי עוד היום גדול או בכך ושוב ולמחר אעשה אדרבה ישוב ללבבו הזמן קצר הולך ועובר כצל עובר והיום הולך ואיננו ומי ישיבנו ובפרט במצות התשובה להשיב לה' בתשובה שלימה אדרבה ישוב היום שמא ימות למחר ובחטאו יאבד גבר וטוב אם יצר הטוב יגבור:

וביארתי בזה פסוקי התורה פרשת נצבים כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא רחוקה היא ממך ולא נפלאת היא ממך לא בשמים היא לאמור מי יעלה לנו השמימה וכו' כי קרוב הדבר אליך בפיך ובלבבך לעשותה. והנה זה הוא נאמר על מצות התשובה מצוה הזאת היא מצות התשובה להשיב לה' בכל לבבו, ועפ"י גמרא שבת ביארתי שבת דף קנ"ג שוב יום אחד לפני מיתתך וכי אדם יודע מתי ימות אלא אדרב' ישוב היום שמא ימות למחר וכך אמר שלמה בכל עת יהי' בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר וכו':

והנה מוכח מגמרא כך מצות התשובה ישוב היום שמא ימות למחר ויהי' עבר יומו בטל קרבנו מצות התשובה למחר לא יהיה עוד בידו להשוב כי לא המתי' יהללי'. וזה שביאור הקרא כי המצו' הזאת אשר אנכי מצוך "היום" זה מצות התשובה דייקא "היום" הוא ישוב היום ואל ימתין למחר לא רחוקה היא ממך ולא נפלאת היא ממך היום בידך ולא יפה להמתין ולא צריך להמתין לא בשמים ולא מעבר לים היא אלא היום הוא העת דעונה שתוכל להשוב ומונח לפניך כי קרוב אליך הדבר מאוד קרוב אליך הדבר היום היא קרוב אליך הדבר היום שאתה חי וקיים היא קרוב אליך זה היום היא קרוב בפיך ובלבבך רק צריך בפה להתוודות ולב טהור להתחרט ולשוב לעשותו תוכל אתה לעשותו:

ואמר אז בקרא שאחריו העדותי בכם היום שתשמרו בתשובה "היום" ולא ידחה למחר החיים והמות נתתי לפניכם לכן תשובו היום שמא ימות למחר כי החיים והמות' שמא ימות למחר נתתי לפניכם ואין אתה יודע מתי יהיה לכן רק היום תשובו ובכן אל תדחו למחר, עוד יש לומר העדותי בכם היום החיים והמות נתתי לפניכם גם ביום הזה ביום אחד שחי בשחרית ועד הערב אנני ובחרת שבחיים היינו להשוב לה' בחיים עוד בו נשמתך ורוחך להשוב אל ה' ואל תדחו למחר ובזה ביארתי פסוק' התורה כי תשא ויעבור

ה' אל פניו ויקרא ה"ה אל רחום וחנון וכו' וימהר משה ויקד ארצה וישתחוה ועיין מה שפירשו המפורשים וימהר משה כדי שלא יגמור הקב"ה:

ולענ"ד נראה על פי גמרא ראש השנה כ"ה ה' ה' אני ה' קודם שיחטא האדם ואני ה' לאחר שיחטא האדם ובלבד שיעשה תשובה ומוכח מזה ה' ה' שהקב"ה ג"כ אני ה' לאחר שיחטא האדם ורק אם עש' תשוב' ע"ז נאמר "וימהר" משה היינו וימהר משה לעשו' תשוב' היינו הראה בתשוב' הוצרך למהר ולא לדחו' למחר ויקד ארצה וישתחוה הראה לארץ לאדמה כי משם לקח עפר אתה ואל עפר תשוב ושמא ימות למחר בטל כן צריך למהר בתשובה, וביארתי בזה עוד פסוקי התורה פרשת עקב ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם וביארתי על דרך הנ"ל כמאמר שלמה אל תאמר לרעיך לך ושוב ולמחר אתן באשר יש לאל ידך לעשות היינו רעיך ורעי אביך אל תעזוב הוא הקב"ה ה אל תאמר לרעיך היינו מה שציו' לך הקב"ה לך ישוב ולמחר אעשה המצוה אם יש לאל לעשות היום היום לאל של ולמחר אתה איני יודע וזה שאמר הקרא ושמרת את המצוה וכו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם דייקא היינו היום לעשותם ולא לדחות למחר וזה היום קאי יחדיו על לעשותם היינו היום לעשותם ולא לדחות למחר, ובזה יובן הגמ' ערבין דף כ"ב והיינו דאמר ריב"ל אשר אנכי מצוך היום היום לעשותם ולא למחר לעשותם והבין:

ובזה ביארתי למיסר השכל מה שאמר הלל הזקן אם אני אין לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי וביארתי אם אני לא מתעורר עצמי אל התירה ועבודה מי לי עוד הפעם אם אני אין לי אם אני אינו עוסק בתורה מי לי מי יוכל לי ככה לעשות הלא החיוב עלי רמיא לעבוד את ה' וכשאני לעצמי כשאני רק לעצמי לעבוד את ה' ורק מעורר אותי עצמי מה אני הלא צריך אני נמי להטיב אחרינא ואם לא עכשיו אימתי דייקא אם לא תמיד עכשיו מיד ואם אני אומר לך ושוב ולמחר אעשה אימתי שמא ימות למחר ותמיד צריך עכשיו לעשות המצוה וזה למוסר פה עבר יומא בטל קרבנו אם עבר היום ולא עשה מצוה אלא למחר אעשה בטל קרבנו למחר לא יוכל להשלי' יום שעבר ולא עשה מצוה ולא עשה תשוב' בזה היום בטל קרבנו זה היום לא בא לחזרה ע"כ ישוב היום היום לעשותם והבין למוסר השכל: תוס' ד"ה תפלת השחר וכו' ולהכי מקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין משום שהוא תדיר בכל יום עיין צל"ח שהקשה עדיין קשה למה להקדים תפלת ערבית לתפלת המוספין ערבית רשות ומוספין חובה, ולענ"ד יש לתרץ דמתני' קאי למ"ד תפלת אבות תקנו ואף שחרית מנחה מעריב קדמה הרבה לתפלת המוספין כי הג' תפלות הללו אבות תקנו ומוספין רק לאחר זמן כדי אז לקיים

ונשלמה פרים שפתינו לכן נקט מוסף באחרונה ובפרט לתי' פ"י וצל"ח לכן התחיל בשחרית משום תפלות אבות תקנו ואברהם תיקן שחרית בוודאי מה שתקנו אבות תנא זה אחר זה:

וראיתי בצל"ח שהוא מתרץ לכן לא מקדים תפלת המוספין דלא רצה להפסיק דין מנח' למעריב להורות שאם שכח תפלת המנחה שיוכל להשלימ' במערב אך לפי"ז קשה א"כ מאי קא מבעי בגמרא אי תפלת מנחה יש לה תשלומין בערבית הא ע"כ מוכח דיש לה תשלומין דאל"כ הוה ליה לאקדומי תפלת המוספין קודם מעריב וכמו שהקשה בצל"ח לקמן על מה שרוצה לומר דלכן נקט כל היום משום דמוסף אין לה תשלומין ומנחה יש לה תשלומין, והקש' לפ"ז מאי קמבעי הגמ' א"כ פה קש' מאי קמבעי אך עדיין י"ל כתירוצו דילמא לעולם אין תשלומין ורק מפני שהנך ג' תפלות אבות תקנו לכן נקט בהדדי אבל אי כקושית הצל"ח דערבית רשות ומוספין חובה וא"כ מתני' סבר בוודאי ערבית רשות, ולפי"ז גם תירוצו לא עולה יפה דע"כ בה"ג לא יוכל ללמוד המתניתן תפלת אבות תקנו אם סובר ערבית רשות כי דבר זה אי תפלת ערבית רשות או חובה לענ"ד תליא באידך פלוגתא אם תפלות אבות תקנו או נגד תמידן ואם אמרינן אבות תקנו אז בוודאי לענ"ד תפלת ערבית חובה כמו שחרית ומנחה ומ"ש יעקב משאר אבות אבל אם אמרינן נגד תמידן תקנו בה"ג רק תמיד של שחר ושל ערב חובה משא"כ תפלת מעריב לילה הוא רק נגד איברו שלא נתעכלו מבערב אבל מה נתעכלו ביום לא צריך הלילה ואז שפיר ערבית רק רשות, שיב לאחר כתבי זאת מצאתי כן בפני יהושע והלבנה לי לאורה בלילה פני יהושע כפני לבנה וכן ישר ונכון:

ובזה נראה לענ"ד ניחא הרמב"ם דפסק ריש פרק הלכות תפלה תפלות נגד תמידן תקני לכן באמת פסק תפלת ערבית רשות ולענ"ד הא בהא תלי' ולפ"ז אם המתניתן פה סובר כתירוצי דתפלות אבות תקני א"כ ע"כ סובר המתני' תפלת ערבית חובה וזה לא שייך במתני' דנקט ותפלת הערב אין לה קבע ומפ' בגמרא כמאן דאמר תפלת ערבית רשות ועדיין צריך עיון ומחוורתא כתוס' תפלת ערבית רשות רק לגבי מצו' אחרת והיא עוברת אבל בלאו הכי גם תפלת ערבית חוב' ולכן בדין הוא שיקדים ערבית למוספין ביון דערבית היא תדיר וגם היא חובה ולכן בדין הוא שיקדים, אך מה שקאמר במתניתן ותפלת הערב אין לה קבע ע"כ כוונתי היינו לדחו' הוא רק רשות ולכן נקט אין לה קבע רש"י ד"ה במנחה היינו אחר חצות מה בעי רש"י בזה ומדוע מפרש רש"י אחר חצות דילמא מנחה קטנה, ולענ"ד נרא' דאל"כ קשה מאי מקשה הגמ' שחרית מתפלל מנחה שתים דילמא דווקא במנחה משום שאינ' זמן תפלת מנחה אז רשאי להתפלל גם שחרית

אבל באמת שלא בזמן תפלה אסור להתפלל אלא עד חצות וכמו כן הקשה הטו"ז סימן פ"ט סק"א לדברי הב"י דילמא אין הכי נמי עד חלות אלא דבמנחה עדיף טפי כיון שהוא זמן תפלה, ויעיין פנ"י שהקשה כן דמשמע דווקא מיירי בזמן תפלה ומנחה קטנה על זה פירש רש"י מנחה היינו אחר חצות מיד אחר חצות דייקא מיד אחר חצות איכא זמן תפלת מנחה אם כן שפיר מקשה הגמרא דע"כ רשאי להתפלל אחר חצות מיד ומדוע קאמר עד חצות הא גם מיד לאחר חצות רשאי להתפלל שחרית כיון שהוא זמן תפלת מנחה הא ומיד אחר חצות מתחיל תפלת מנחה וכמו שמפרש המג"א סימן פ"ט סק"ה דמתחיל הזמן מנחה מיד אחר חצות וראיה למג"א מפה רש"י לאפוקי אם היה מתחיל רק חצי שעה אחר חצות אז לא היה הגמרא יוכל להקשות דהייתי אומר דווקא בזמן תפלת מנחה רשאי להשלים תפלת ערבית אבל שלא בזמן תפלת מנחה לא ונ"מ חצי שעה לאחר חצות לזה פירש רש"י מנחה מיד אחר חצות מתחיל וא"כ אין נפקא מינה כלל ושפיר מקשה ודוק היטב:

תוס' ד"ה טע' ולא התפלל וכו' עוד קש' דאמר לקמן טעה ולא התפלל יעלה ויבוא בלילה אין מחזירין אותו משום דאין מקדשין החודש בלילה ולמה האי טעמא תיפוק ליה תפלת ערבית רשות, והנראה לענ"ד דמבואר בגמרא דתפלה יש לה תשלומין דהיינו לא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים ראשון לשם ערבית ושנית לשם מנחה ומבואר באורח חיים אם שכח ער"ח להתפלל מנחה צריך להחזיר גם בתשלומין במערב שמתפלל שני פעמים אחד לשם מנחה וצריך גם בזה להזכיר יעלה ויבוא, ולפי זה אמרתי בה"ג אם שכח בזה להתפלל לשם מנחה יעלה רבוא אז צריך לומר דאין מחזירן משום דאין מקדשין החודש בלילה ואי רק טעם משום תפלת ערבית רשות ע"כ מחזירין אותו דעכשיו הוא חובה דהתפלל לשם מנחה ומנחה חובה היא על זה פירש הגמרא משום דאין מקדשין החודש בלילה ואפילו בה"ג אין מחזירן אותו ודוק ולקמן בגמרא באותו ענין שם הרחבתי וביארתי יותר ומשם תדרשו וראיתי בספר ישועת יעקב סי' קפ"ח הלכות בהמ"ז שרוצה להביא ראיה מהך לשיטת הסוברים אם חל ר"ח בשבת ולא היזכר של ר"ח בברכת המזון ואף בשבת אין מחזירן אותו והביא ראיה מהך דמקשה פה התוס' והרי"ף מהך דנקט ערבית אין מחזירן אותו בר"ח משים דמ"ה בלילה למה לי הך טעמא תיפוק ליה תפלת ערבית רשות וקאמר לכאור' יש נ"מ לענין ערבית בברכת המזון דאם שכח ערבית בברכת המזון של ר"ח אין מחזירן אותו משום דאין מקדשין החודש בלילה ובברכת המזון הוא חובה וצריך לומר בלאו הכי אם שכח של ר"ח בברכת המזון אין מחזירן אותו דליכא חיוב לאכול פת ואמנם קשה דיש נמי נ"מ אם חל ר"ח בשבת דמחוייב לאכול פת משום

שבת וממילא אף בשבת אינו חוזר וא"כ יש נ"מ אלא וודאי סבירא ליה לכל הני פוסקים דאף בשבת אם שכח ולא הזכיר של ר"ח בבהמ"ז אף ביום אין מחזירן אותו וא"כ ליכא נ"מ ושפיר הקשו עכ"ל הטהור:

ולענ"ד תמה אקר' על דבריו הלא הגמ' קאמר זה המימרא דאין מקדשין החודש בלילי דמשום זה אין להזכיר אם שכחו יעלה ויבוא בשם רב והתוס' דהקשה על רב הקשה דהוא סבר תפלת ערבית רשות ורב לשיטתו הרי בהדיא סבירא ליה לקמן פ"ג שאכלו מ"ט ע"ב לרב דאם טעה בר"ח שחל להיות בשבת ולא הזכיר יעלה ויבוא דמחזירן אותו והקשה הגמרא אלא מעתה שבתות וי"ט דלא סגי דלא אכל ה"נ דאי טעה הדר א"ל אין דקאמר רב שילא אמר רב טעה חתר לראש וכו' אבל פתח חוזר לראש עיין וא"כ רב להדיא סובר בשבת בר"ח חוזר וא"כ עדיין הקושיא הא זה המימרא דאין מחזירן בר"ח בלילה משום דאין מקדשין וכו' הוא בשם רב ועדיין קשה מאי מקשה התוס' והרי"ף הא אליבא דרב שפיר יש נ"מ טובא בשכח בר"ח שחל בשבת בלילה מלומר יעלה ויבוא דאז מצד ברכת המזון חובה צריך להזכיר ולהחזיר אבל משום דאין מקדשין וכו' בשבת ג"כ אין מחזירין אותו ועדיין צריך עיון:

והישועת יעקב קיים שם דמדברי הרי"ף והתוס' נראה דאף בשבת שמחוייב לאכול פת אם היזכר בשבת ולא ר"ח אינו חוזר וכו' וע"כ מהך מוכח מדלא תירצו כן. ולענ"ד תמה אקרא הלא לרב שפיר יוכל לתרץ כן דרב בפירש סובר בשבת ר"ח חוזר ודבריו הקדושים מאוד צ"ע ורוחב לבב ירחיב ליישב ומה שצריך לי עוד בלעדי זה הלא מוכח ע"כ מרב דאין מחזירן בר"ח בלילה משום דאין מקדשין החודש בלילה וקשה לי מגמרא שבת דף כ"ד דתני רב אושעי' ימים שבהן קרבן מוסף כגון ר"ח וחוה"מ ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמנה עשרה ואומר מעין המועד בעבודה ואם לא אמר מחזירן אותו אלמא רב אושעי' סבר גם בערבית בר"ח מחזירן אותו ולמה הא אין מקדשין החודש בלילה וצ"ע, ואפשר לומר דקאי רק אשחרית ומנחה אבל זה דחוק הלא בפירש נקט ערבית ואפשר דנקט ערבית משום חול של מועד (גם זה דחוק ושם לא שייך אין מקדשין החודש בלילה.) ולענ"ד אם באמת תפלת ערבית רשות ומה"ט הי' ראוי שלא לחזור בלילה כמוכח בתוס' א"כ גם בתפלת שבת או בתפלת מועד או חול של מועד אין מחזירן בלילה כיון דרשות הוא, והי' נראה לי לתרץ גם אידך קושית התוספו' דהקשה לרב דאמר תפלת ערבית רשות למה מחזירן בשחרית להתפלל שתים וע"כ צריך לבאר כוונת התוס' דאם גם בשחרית צריך להתפלל שתים למ"נ אמר רב תפלת ערביה רשות ולהנ"ל יש לומר באמת כיון דתיקן חכמים להתפלל ערבית אף דהוא רשות א"כ אם לא התפלל

עבר על ציות החכמי' בשוגג על כן יתפלל שחרית שתים ואית א"כ למאי נ"מ אמר רב שהוא רשות יש לומר לענין זה דאם שכח להתפלל בתפלת ערבית בחוה"מ להזכיר מעין המועד בה"ג אין מחזירן אותו כיון שתפלת ערבית רשות דינא אם לא התפלל כלל אז בשחרית להתפלל שתיים אבל אם לא היזכר יעלה ויבוא והוא התפלל תפלת מעריב בה"ג לא מחזירן כיון דכל תפלה הוא רשות וכן בשבת אם התפלל בשבת בלילה חול יצא בתפלת ערבית כיון דהוא רשות והא דקאמר בר"ח לפי שאין מקדשין החודש בלילה י"ל כאשר תירצתי ופרשנו לעיל לתרץ ונכון וישר:

ולענ"ד יש לומר תוס' דמקשה פה ועוד קשה שאמר לקמן טעה ולא התפלל יעלה ויבוא אין מחזירן משום דאין מקדשין החודש בלילה תיפוק ליה דהוה רשות, ולכאורה צריך להבין הלא הקושיא הזאת לא שייך פה כלל וכלל אלא הקושיא היא על רב דסבר ת"ע רשו' והא קאמר לקמן לפי שאין מקדשין החודש בליל' ואינו ענין פה כלל ולקמן הו"ל לתוספ' להקשות ואין לו שייכות פה כלל ופה רק קושיא ראשונה שייך אבל הקושיא שניה הוה ליה לקמן להקשות ואין פה שום שייכות:

ולהנ"ל יש לומר דיש שייכות דלכאור' יוכל לתרץ כאשר הבאתי אם לא התפלל יתפלל שחרית שתים כיון דחכמים תקנו להתפלל ערבית ויהי' ג"כ כמו תפלת מעריב רשות גם למחר בשחרית מתפלל שתים ג"כ רשות, אבל לפי זה קשיא למנ"מ אמר רב תפלת ערבית רשות הלא לכתחילה. ע"כ צריך להתפלל מעריב כתקנת החכמים ואם שכח יתפלל עוד הפעם כמו אם שכח תפלת שחרית אבל יש לומר דאמר משום זה רשות דאם טעה ולא היזכר בחוה"מ מעין המועד במעריב או בשבת בלילה בה"ג כיון דהתפלל אין מחזירן אותו אבל לכן הקשו התוספ' גם זה ליתא הרי חזינן מצד תפלת ערבית רשות ע"כ צריך להחזיר בה"ג נמי ועוד קשה לקמן אמר טעה ולא התפלל יעלה ויבוא בלילה אין מחזירן דאין מקדשין החודש בלילה ותיפוק ליה דתפלת ערבית רשות הלא ע"כ מצד ערבית רשות אעפ"כ מחזירן אותו וה"ט יש לומר כאשר תירץ הרי"ף כיון דכבר צלי משוי עליו חובה ואם כן ע"כ לא שייך לומר בה"ג נ"מ דלכן אמר תפלת ערבית רשות ואם כן קשה מהך דהכא כיון דגם טעה ולא התפלל כלל מתפלל שחרית שתים וא"כ גם לענין זה אין נ"מ, וקשה א"כ למנ"מ אמר תפלת ערבית רשות וע"כ הוא כיון לזה דאם טעה ולא התפלל כלל דאז לא משוי עליו חובה בזה הלילה אין צריך לחזור ולהתפלל שחרית שתים ושפיר הקשה ושייך זה עוד לקושיא ראשונה ודוק:

על זה תירץ התוס' הא דאמרינן תפלת ערבית רשות לנפקא מינה אחרינא דיש מצוה אחרת והיא עוברת דאז אמרינן דידחה תפלת ערבית מפניה אבל לחנם אין לו לבטל:

וכאשר אני תירצתי לא צריך זה הנ"מ כי יש לומר לעולם הנ"מ אם לא היזכר בחול של מועד בערבית לא מחזירן בלילה כיון שהוא רשות ולא שייך דעשו חובה דהוא מתפלל רק לרשות וכן בשבת וכן ביו"ט לא מחזירן ולכן נקט תפלת רשות והא דקשה א"כ למה קאמר לפי שא"מ החודש כבר תירצתי בחול בערב חודש ושכח מנחה אז מתפלל בתפלת תשלומין יעלה ויבוא ונכון כי בה"ג צריך טעמא דאין מקדשין החודש בלילה ודוק היטב בכל אלה ותבוא למכוין:

גמרא מ"ש דאמר רב הונא אמר ר"י טעה ולא התפלל מנחה מתפלל בערבית ב' והקשה הפ"י א"כ הך מימרא דר"י טעה ולא התפלל שחרית ולא התפלל ערבית למה לי הרי שמעינן מכ"ש מהכא ממנחה, והנראה לענ"ד ליישב דהנה הקשתי על הגמ' פה דהקשה מעות לא יוכל לתקן וחסרון דלא יוכל להמנ' מאי מקשה הגמרא הא ר' יוחנן סובר דע"כ צריך למסמך גאולה לתפלה בערבית ושחרית ואם כן הכא איירי דרק ביטל תפלת י"ח ואם כן שפיר גאולה לתפלה לא יוכל להשלים מה שלא הסמיך וא"כ מסמיך גאול' לתפל' היפסד ואם גם דמתפלל עוד הפעם לא סמך גאולה לתפלה וזה לא יוכל לתקן וראיתי בספר שם אהרן שגם הוא צידד כסברא הזאת דזה הוא הפסד דלא יוכל למסמך גאולה לתפלה:

ולולא דמסתפינא הייתי אומר כיון דבסוף שמונה עשרה סיים יהיה לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך צורי "וגואלי" ור' יוחנן תיקן דזאת יאמר בסוף ובזה יסיים יהי' לרצון לבסוף יאמר יהי' לרצון ומיד מתחיל התפל' של התשלומין ככה הדין תחילה לשם חובה ואחר זה מיד לשם תשלומין וא"כ עדיין הוא מסמיך גאול' לתפלה מקיים צורי וגואלי ומיד מסמיך תפלת שמנה עשרה והוי התפלה סמוך לצורי וגואלי, ובהיות כן יש לי לומר להכי תיקן רבי יוחנן גם בסוף לומר יהיה לרצון וכו' צורי וגואלי להיות אם שכח להתפלל שחרית ישלים בתפלת מנחה דיהי' בתשלומין נמי מסמיך גאולה לתפלה והא דלא תיקן ר' יוחנן מעיקרא לומר יהיה לרצון או דיתקן אז אם יחזור התפלה לתשלומין שיאמר אז מעיקר יהיה לרצון אמרי פי הוא כמו שביאור גמ' לעיל משום דדוד נמי אמר י"ח פרשת עיין:

ומזה ראיה לשיטת דתשלומין התפלה לא יאמר עוד הפעם אשרי דאם יאמר אז לא הוי מסמיך גאולה לתפלה וכן נוהגין דלא אמרי' עוד הפעם אשרי: ובהיות כן נראה לי טעם נכון דלכן פסקינן דראשון צריך להיות לשם מנחה ואחר כך לשם תשלומין דשחרית דאז שפיר שסיים תפלת המנחה יהיה לרצון וכו' צורי וגואלי הוי נמי גאולה לתפלה בהשלמה אבל אם הראשון לשם תשלומין דשחרית א"כ אין כאן סמיכת גאולה לתפלה

בהשלמה אבל אם הראשון לשם תשלומין דשחרית אם כן אין כאן סמיכת גאולה לתפלה ולכן ראשון לשם חובת ודוק:

ובהיות כן מתורץ היטב קושי' פ"י הנ"ל דיש לומר דהא גופא קמ"ל דהו"א דווקא תפלת מנחה יש תשלומין כי בתפלת מנחה לא שייך למסמך גאולה לתפלה לכן יש להשלים תפלת מנחה במערב משא"כ בתפלת שחרית ותפל' מערב דצריך סמיכת גאולה לתפלה לזה אין תקנה להשלים לכן קמ"ל גם לזה יש תקנה בתשלומין כי גם זה יוכל למסמך ע"י תפלה בסוף יהיה לרצון צורי וגואלי ואף אם גם יאמר בסוף עושה שלום יש לומר דהוי כגאולה אריכתא כי בגאולה ע"כ צריך השלום ועל ידי השלום יבוא הגאולה כמוכח בבשורת אליהו מבשר שלום משמיע ישועה:

ובהדי זה אמרתי ליישב תמיהת הצל"ח שהצל"ח הובא נסתפקתא בשכח ולא התפלל מנחה שמתפלל ערבית שתים איזה מהן יקדים לדידן דקיימ"ל תפלת ערבית רשות וא"כ יש מנחה מעלה שהוא חובה זמנה אתה עדיף עיין, ולכאורה ע"כ תפלת מערב צריך להקדים דאז שפיר מסמיך גאולה לתפלה אבל אם תחילה מתפלל עבור מנחה אז במנחה לא צריך למסמך למערב לא יוכל למסמך בתפלה השניה כי היפסק בנתים רב בשמנה עשרה שהתפלל עבור מנחה ולהנ"ל עדיין שפיר יוכל לקיים נסתפקתא גם אם יתפלל שנית לשם מעריב שפיר מאחר דסמך ה' צורי וגואלי הוה מסמך גאולה לתפלה:

אמנם גוף הנסתפקתא של הצל"ח כבר הובא בצל"ח שדבר זה הוא מפורש בברייתא ע"ב דמבדיל בראשונה הרי צריך להקדים ערבית ברישא ואמר שיש לדחות אולי ברייתא זה ר' גמליאל הוא דס"ל לקמן דף כ"ז ע"ב גם ערבית הוא חובה אבל ר"י דסובר רשות יש להסתפק יעיין:

ולענ"ד נראה דע"כ גם זה ליתא דאם אמרי' דזה הברייתא כר"ג תפלת ערבית חובה קשה לי מאי מקשה הגמרא לקמן למימרא כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה ורמינהו טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירן אותו וקשה לי דילמא סובר זה הברייתא כמ"ד תפלת ערבית רשות ובריי' זה סובר כמוכח בצל"ח דחובה וכיון דרשות אין מחזירן אותו אלא ע"כ דהגמרא היה מקשה אליבא דמ"ד ת"ע רשות שהוא להלכה כן וצ"ע:

ראיתי נסתפקתא הובא בפרי מגדים אשל אברהם סי' ק"ח סק"ב וז"ל נסתפקתי בספק התפלל שחרית או לא ועבר הזמן שחרית אם במנחה משלימה או לא דשמא לא תקנו רק בוודאי לא התפלל השלמה אבל בספק לא נהי בזכר בזמנו חוזר ומתפלל אבל עבר זמנה אעפ"י ששגג בזה לא תקנו השלמה על הספק ועיין ולענ"ד לכאורה היה נראה לפשוט

מדהקשה הגמרא מיתבי מעוות לא יוכל לתקן וכו' זה שבטל ק"ש או תפלה של שחרית ולהנ"ל יש לומר דילמא אייר' בה"ג דבשחרית הי' מסופק אם התפלל או לא התפלל והיה הדין לחזור ולהתפלל והוא ביטל זה ולא חזר והתפלל בזמנה בה"ג הוי מעוות לא יוכל לתקן דבה"ג על הספק לא תקנו ורק השלמה על וודאי תקנו אבל יש לומר אף אם ביטל במזיד יש לו תקנה בתשלומין והכא איירי שביטל במזיד אלא דרק ביטל הספק דהיה לו ספק אם התפלל בה"ג לא משלים ואין לו תשלומין אלא ע"כ נראה בה"ג נמי תקנו דיוכל להשלים תפלתו:

ובזה נראה לי עוד יותר כי יש לי ספק יותר דהנה בפרי מגדים רק הביא הספק אם עבר זמן שחרית ולא נזכר עד המנחה זה הספק שלו, ולע"ד אף אם בה"ג אמרינן דתקנו דמשלים בתפלת מנחה ועדיין יש לי ספק הא במזיד מוכח פה דאין לו תשלומין ואך בה"ג אם היה מסופק בשחרית אם התפלל או לא ונזכר עוד בזמנו שספק לו ולא התפלל עוד הפעם בה"ג אם יש לו תשלומין במנחה אם מקרי זה כמזיד אשר לא התפלל כלל ובה"ג נקרי פושע או לא דלא מקרי מזיד גמור מאחר דספק לו אם התפלל או לא ולא הוה כמזיד גמור אשר לא התפלל כלל ובה"ג יש לו תשלומין ולהנ"ל ע"כ גם זה מוכח דבה"ג יש לו תשלומין דאל"כ הוה לי' לתרץ דאיירי בה"ג במזיד מדקאמר סתם דביטל במזיד דוקא בה"ג בלא התפלל כלל אבל במתפלל בספק לו יש לו תשלומין וכל אלה צ"ע ואולי דומיא דק"ש דתנא שם דאיירי בוודאי ולא בספק א"כ לפ"ז גם במסקנא קשה הא ק"ש אף בשוגג אין לו תשלומין יעיין בצל"ח:

אך לאחר העיון אמרתי עדיין נסתפקתא של פרמ"ג במקומ' עומדת והוא לשיטתו שפיר מסופק דפרמ"ג סי' ק"ז באשל אברהם סק"א כתב ויראה בערבית בה"ג בספק אם התפלל וודאי יש לומר אין חיוב לחזור ולהתפלל דקבעו חובה בוודאי אבל לא בספק ולענ"ד נראה ראיה לדבריו מלישנא דר' יוחנן לעיל דאמר והלואי שיתפלל אדם כל היום כולה מילת כל היום מוכח דווק' כל היום יוכל להתפלל עוד הפעם אבל לא בלילה דבלילה תפלת ערבית רשות וכל היום בא למעט הליל' והנה לפ"ז עדיין יש לומר בספק התפלל שחרית דלא יוכל במנחה להשלים בה"ג לא תקנו להשלים, וא"ת א"כ מאי מקשה הגמרא מעוות לא יוכל לתקן בספק התפלל בה"ג לא הוה יוכל לתקן כהנ"ל הא פה ע"כ קתני תפלת ערבית ובתפלת מעריב ע"כ לא יוכל לאיירי בספק אם התפלל מעריב הא בספק אפילו בזמנה לא צריך לחזור ולהתפלל כי תפלת ערבית לא קבעי חובה בספק אם התפלל כפרי מגדים הנ"ל:

ובהיות כן נראה לי ראיה לפר מגדים הנ"ל דבספק אם התפלל מעריב לא מתפלל עוד הפעם כיון דתפלת ערבית רשות הוא דאל"כ קשה מנ"ל הגמרא פה להקשות ולא מתרץ כהנ"ל אלא ע"כ מוכח בספק במעריב לא צריך לחזור ולהתפלל:

הצל"ח הקשה על תוס' דחידוש לן דאחר ב' תפלות אין תשלומין ולפי זה קשה מאי קא מקש' הגמרא מברייתא דמעוות לא יוכל לתקן דלמא הך ברייתא מיירי שעבר ב' תפלות, ולענ"ד נראה בטוב טעם לתרץ דהתוספ' במתק לשונו שפיר היקדם וסיים בדבריו כאשר אמר כדי שלא יהיה קשה כהנ"ל ויעיין פ"י שקאמר דצריך עיון מדוע אחר ב' תפלת לא יוכל להתפלל ומתרץ דהוה כפושע בשביל ששכח יעיין שקאמ' ב' פעמים הוה כפושע כדאשכחן בביצה בעובדא דהאי סמיא בשביל ששכח ב' פעמים קרא לי' פשע כ"ש דהוי בשני פעמים ששכח פושע ולפי"ז אמר הפ"י דאתי שפיר המשך התוס' דאסקי אפילו תפלה אחת דביטלו כמזיד קרי לי' מעוות לא יוכל לתקן ונראה מזה שנתכוונו למאי דאמרינן דתפלה אחת במזיד ושכח שני פעמים בשוגג חד טעמא וחד דינא אית להו יעיין פ"י וגם בפרי מגדים סימן ק"ח במש"ז סק"ה כתבו עיין תוס' ברכות כ"ו ד"ה טעה כתבו שלא מצינו שתקנו במזיד אפי' פעם אחת משמע דהא דעבר זמן ב' תפלות פושע מקרי דלא נזכר בב' זמנים כמו בביצה וכו' הרי ג"כ מכוין להדיא כפ"י הזה:

ולפ"ז מתורץ קושית הצל"ח דהקשה דילמא הך בריי' איירי בביטל שני תפלות בה"א דעדיין לא ידענין מתירן הגמרא דהכא איירי שבטלו במזיד וע"כ הוא סובר אין חילוק בין מזיד לשוגג כמו במזיד אין תקנה כן נמי בשוגג אין תקנה וע"כ לא יוכל לתרץ דאיירי דעבר ב' תפלות א"כ קשה מ"ש שני תפלות וחדא אם יוכל לתקן בפעם אחת ה"ה שתים ורק למסקנא דסבר ואסקינן דיש חילוק בין ביטל שוגג לביטל במזיד דמזיד אין תקנה שפיר ג"כ אמרינן בביטל שני תפלות לא שייך לתקן דגם זה הוה כמזיד כסברת התוס' ודוק היטב:

ולענ"ד נראה עוד מילתא בטעמא דאם אמרינן גם במזיד יוכל להשלים א"כ בקל יבוא לידי עבירה שיאמר עוד פנאי למחר להשלים ולהתפלל וגם למחר יאמר כן וכבר אמרי' עד חצו' כדי להרחיק מן העביר' כן נראה סברא פה לומר דאם במזיד יוכל להשלים אז נמי אחר שני תפלות יוכל להשלים ותמיד ידחה מדחי אל דחי עד שלא יתפלל כלל ובכן ממ"נ יבוא לידי קלקל אם יתקנו אם מזיד ולא התפלל בלילה יתפלל למחר להשלים יבוא קלקל מצד אחר כי יאמר עוד פנאי ואם יאמר דלא ישלים במזיד אזי הקלקל בזה התפלה וזה הפירש מעוות לא יוכל לתקן דאם יאמר ביחיד עוד יתפלל אזי מעוות באידך גיסא דיאמר עוד פנאי למחר וידחה מלהתפלל וזה הוא הלשון דלא יוכל לתקן והבין

והיינו במזיד אבל לשוגג לא גזרינן דהא שוגג הוא ובוודאי אל ידחה וישלים מיד בתפלה שלאחריו:

ותוס' בחר לתלות אחר שני תפלות הוה כמזיד דאם אמרי' דלא ישלים במזיד אזי גם אחר שני תפלו' אפי' בשוגג דכל טעמא דלא יוכל לתקן דאם לא יתפלל במזיד אזי אז לא יתפלל ג"כ אחר שני תפלות אפי' בשוגג דכל טעמו דלא יוכל לתקן משום דגם אחר שני תפלות לא יתפלל אבל אם גם במזיד היה מותר רק אחר שני תפלות אבל לא ביותר א"כ עדיין אינו קלקל כי דמתירא דיפשע גם למחר וישכח ואז לא יוכל עוד להתפלל אלא ע"כ סברת התוס' אם במזיד מותר אז בוודאי אחר כמה תפלות נמי מותר ואם כן שפיר שייך מעוות לא יוכל לתקן לכן אמרו במזיד אסור וה"ה דאפילו אחר שני תפלות דהוה כמזיד אבל בשוגג יוכל להשלים בתפלות למחר ולא שייך דיפשע דבשוגג לא גזרינן וע"כ לא יפשע דבמזיד באמת לא רשאי להתפלל ודוק וחזור תוס' כסדרן ותבין כוונ' התוס' שסיים במזיד הוי מעוות שלא יוכל לתקן וכיון להנ"ל כאשר ביארתי וזה סמיכת התוס' ודוק לחדודי ואי דזהר משום זה משום דשכר תפלה בזמנה לא קיבל זמנין תריד ולא איכפת לי' בקבלת שכר תפלה:

ולפי עניית דעתי יש נספקתא חדשה בזה הענין מאחר שמוכח מע"י ובפ"מ דטעמ' דתוס' היא דלא יוכל להשלים אחר שני העלות דהו' כמזיד יש לי ספק הנה מוכח בדין בשעת התשלומין צריך הראשונה להיות לשם חובה והשני יהיה לתשלומין ואם היפך לא יצא כן משמע מגמרא לקמן כגון דלא הבדיל בקמייתא גלי דעתו וכן באורח חיים סימן ק"ח סק"א טעה או נאנס מתפלל שתים הראשונה לשם מנחה והשניה לשם תשלומין ואם היפך לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין וצריך לחזור ולהתפלל אותה:

ולפי"ז אם הוא היפך תפלתו והתפלל בראשונה לשם תשלומין אז ע"כ הדין דיחזור ויתפלל אותה שהיא לתשלומין ואם טעה שכח אותה תפלת של תשלומין שצריך לחזור ולהתפלל והוא שכח ולא התפלל אם יוכל להשלים אותה בעת מעריב וכגון ששכח להתפלל שחרית ואז הדין שצריך במנחה להשלים להתפלל הראשונ' לשם שחרית והשניה לשם מנחה צריך לחזור ולהתפלל לשם תשלומין ושכח לא ולא התפלל לשם תשלומין ונזכר רק בתפלת מעריב אם בהאי גוונא אמרינן דיחזור ויתפלל שתים כיון דעיקר החיוב תפלה שלו הוא ששכח שחרית והרי כבר עבר שני תפלות או דילמא כל היינו טעמא רק משום דהוה כמזיד טעה ב' פעמים הוה מזיד, ויש לומר דווקא אם גם בפעם שני לא התפלל כלום אבל אם גם בתשלומין היה מתפלל שני פעמים רק דטעה

בסדר ולא נתגלה לו עד המעריב בה"ג מקרי רק שוגג ויש תשלומין אף בתפלת מעריב בתר שני תפלות וספק אצלי ורוחב לבב ירחב וה' הרחמים יאיר עיני בתורתו הקדושה: הנה לפי מאי דביארנו לעיל בשם פ"י ובפר"מ דה"ט דלאחר ב' תפלות דלא ישלים עוד משום דשכח ב' תפלות חשיב כמזיד נראה לי לומר דין חדש לדעת הטור סי' רל"ד שהבי' דברי הגאון דאף אם היזד יש לו תקנה להתפלל ולהשלים כתב הב"ח שם היינו דווקא במנחה משום שטריד בעסקיו כל היום א"כ אף שפשע ולא התפלל מנחה הוה כשוגג ולכך יש תשלומין אף במזיד משא"כ ערבית ושחרית דאסור לו לעסוק במלאכה עד שיתפלל א"כ מזיד הוא ואין לו תשלומין כן ראיתי בספר מגן גבורים שהבי' דברי הב"ח ומעת' לפ"ז יש לי לומר דין חדש אם שכח מלהתפלל שחרית וטעה בשחרית ולא התפלל ואז ג"כ במנחה לא התפלל תשלומין אם רשאי במעריב להתפלל תשלומין של שחרית שיש לומר אף ששני פעמים הוה כמזיד אבל בתפלת מנחה אף דהוה מזיד גמור אף על פי כן מותר לו להשלים בתפלת מעריב א"כ הכי נמי דאף אם שכח שני פעמים הוה כמזיד הא מזיד גמור ג"כ בתפלת מנחה יוכל להשלים תפלתו במעריב וא"כ ה"ה הכא דלא מקרי מזיד גמור אף בשכח שני פעמים משום שטריד בעסקיו כל היום הוה כשוגג ורשאי אף לאחר שני תפלות להשלים או דילמא כיון דבשחרית כבר טעה והיה לו פנאי כל היום מ"מ מקרי מזיד וגרוע יותר מאשר מזיד בתפלת מנחה משום טרדות אבל אעפ"כ חשב כשוגג משא"כ אם כבר שחרית לא התפלל הו"ל ליקח מועד כל היום ולהתפלל מנחה גדולה ולהשלים תפלת שחרית וצ"ע:

דף כה:

ת"ר למימרא וכו' ולכאורה הקשתי דלמא הא דנקט כמאן דלא צלי דמי היינו משום שסובר תפלת ערבית חובה משא"כ ברייתא סובר דאין מחזירן היינו משום שסובר תפלת ערבית רשות כמו שהקש' התוס' על יעלה ויבוא דלומר משום זה אין מחזיק משום ת"ע רשות והיה נראה לומר במוצאי שבת לכ"ע ת"ע חובה כדי שיזכיר הבדלה בחונן הדעת וכן ראיתי דמיון במס' יומא דף פ"ז ע"א אור יום הכפורים וכו' ר"ג משום אבותיו מתפלל שמונה עשרה שלימות מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת ובכן הכי נמי ת"ע במוצאי שבת חובה תקנו כדי שיאמרו הבדלה בחונן הדעת:

ובהיות כן יש לתרץ קושית התוס' שהזכרנו למה טעם דאין מקדשין החודש בלילה תיפוק ליה ת"ע רשות ולהנ"ל ניחא דצריך למוצאי שבת אם ר"ח במוצאי שבת בה"ג ת"ע חובה אבל לאחר העיון אמרתי לדחות דברי זה דהא מבואר שם יומא דברי רב תפלת נעילה פוטרת את של ערבית רב לטעמא דאמר צליתא ותילתא היא וכיון דצלי ליה תו

לא צריך הא להנ"ל ע"כ מימרא דרב דאמר דאין מחזירן משום שאין מקדשין החודש בלילה ומהכא ע"כ מוכח דרב סובר גם במוצאי שבת רשות דאם הוא אז חובה מצד הבדלה א"כ גם במוצאי יוה"כ הו' לי' חוב' ולהתפלל מעריב משום הבדלה בחונן הדעת ורב סובר דפטר וצ"ע:

ועל עיקר קושית התוס' דהקשה לרב דאין מקדשין החודש בלילה מדוע לא משני פה כמו שמשני הגמרא ביומא לדברי האומר חובה קאמר אלמא דהו"ל לגמרא לפרש ולהקשות כן ולתרץ לדברי האומר חובה קאמר ומדוע לא הקשה כן ש"מ דניחא ליה הכי ושפיר מקשה התוס' וגם הלכתא אהילכתא קשיא: הנה לעיל הבאתי לתרץ קושית התוס' דנ"מ בע"ח מלהתפלל מנחה דצריך ע"פ הדין בתשלומין בליל' לומר יעלה ויבוא וא"כ נ"מ להנ"ל הנה האיר ה' את עיני וראיתי במגן גבורים כן שהוא אומר באמת אם שכח לא אומר יעלה ויבו' לאומר' בליל' ועיין מ"ג סי' ק"ח סק"ז תמצא מבורר היטב עיין היטב בכל דבריו שם:

דף כו.

כו/ב:

תוס' ד"ה טעה ולא התפלל וכו' כ' ר' יהוד' וכו' ומיהו ברב אלפס לא משמע כן דאפילו היכא דאינו מרויח כלום צריך להתפלל פעם אחרת אע"ג שלא יחזור ויתפלל פעם שני' יותר מבראשונה עיין ותקשה המהרש"א דמתוך הגמרא נמי מוכח הכי, ונראה לענ"ד מתוך הגמרא אינו מוכח כלל כי יש לומר דהגמרא רק נקט שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו והיפסד התפלה אבל זה לא נקט בגמרא דיחזור ויתפלל באמת יש לומר כסברת התוס' רבינו יהוד' דאל יחזור ויתפלל כיון דלא יתפלל יותר מבראשונה למה יתפלל עוד הפעם והגמרא רק אמר דהפסיד תפלתו ולא עלתה לו אבל הרי"ף נקט בפירוש הלכך בעי למהדר ולצלוי זימנא אחריתא וע"כ נקט בהדיא דיתפלל עוד הפעם שפיר דייק התוס' ונכון שוב מצאתי עד הנה בצל"ח ושמחתי בו:

ואני הוספתי בהיות כן מתורץ נמי אידך קושית מהרש"א שהקשה לעי' רש"י בד"ה שניה עלתה לו ובשני נמי לא עלתה לו לשל שבת והואיל והבדיל בה גילה וכו' והקשה המהרש"א בלאו ה"ט נמי לא עלתה לשל שבת והיינו מטעמא דראשונה לא עלתה לו שאין לו להקדים תפלה שעבר זמנה אם השניה תעל' לו לשל שבת ע"כ שיהי' צריך להתפלל אחרת של מוצאי שבת וזה לא יוכל מפני שאין רשאי להקדים התשלומין לתפלת חובה עיין:

ולהנ"ל נעלה הא פרשתי בגמרא דע"כ לא תכלל עוד הפעם כלל והפסיד תפלה אחת וא"כ היה יוכל לומר דהשני' שפיר עלתה לשל שבת ואי דלא יוכל אח"כ להתפלל לשם חובה הרי לא יתפלל אח"כ כלל וכלל ולכן צרך רש"י לפרש דטעמא הוא דעלתה לשם חובה משום דהבדיל בה ולא יעלה לשבת והפסיד תפלת שבת והבין אך ע"ז הקש' לי תלמידי חביבי הבחור המופלג ומובחר בתורה כבוד מו"ה צבי הירש גרינבוים נ"י הא להדיא נקט בגמרא דמהדרינן לי' כדאמר למימר' כיון דלא אבדיל בקיימתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה הרי מקושית הגמרא ע"כ דמהדרינן לי' עכ"ל וראיתי היטב במהרש"א דכל עיקר קושי' בנוי על זה דנקט כדאמר כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמיא ומהדרינן ליה להתפלל תפלה אחרת בלא הבדל' ולכאור' יפה מעורר ושואל שאלת חכם והשבתי לו מאן יימר הפירש בגמרא בקושיא דקאי ומהדרין ליה על פה, ולענ"ד פרשתי פירש אחר בכוונת קושית הגמרא היא למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמיא דקאמר דלא עלתה לו א"כ הדין ע"כ מי ששכח לומר הבדלה בחונן הדעת דמהדרינן ליה וזה כוונת הגמרא לא על פה דפה בוודאי אין מהדרינן כיון דלא התפלל יותר ממקדם כסברת רבינו יהוד' אלא הגמר' קאי אל הדין בכל ימות השנ' מ"ש וכוונת גמ' למימרא דכיון דלא מבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמיא זה ע"כ מוכח דכמאן דלא צלי דמי דנקט להדיא ראשונה לא עלתה לו וכוונת הגמרא ומהדרינן לי' וא"כ בכל דוכתא במוצאי שבת אם שכח מלומר הבדלה בח"ה מהדרינן לי' דכיון דהוה כלא צלי ככה הדין ע"כ מהדרינן וא"כ קש' ורמינהו ואף קצת דחוק דמשמע מפשוטו דקאי אשלפניו ה אבל מ"מ יוכל גם לומר כן ואינו מדוייק מגמרא נגד סברת רבינו יהודא אבל מדברי רב אלפס דקאמר בהדיא הלכך בעי למהדר שפיר דייק ודוק היטב, גם בענין זה מצאתי בצל"ח שכתב על שאר מוצאי שבת ונכון שכונתי:

ועיין בביאר מרדכי גם הוא מפרש קושית הגמרא בדרך הזה דקשי' הוא טעמא דלא מהדרינן מצד דלא הבדיל וביארתי כוונתו גם על דרך זה וניחא דברי: וראיתי בביאר מרדכי שהוא מתרץ קושית מהרש"א דמתוך הגמ' נמי מוכח הכי וז"ל, ולע"ד נראה דבלא דברי הרי"ף הא דה"ט דמיירי שכיון בראשון להתפלל במוצאי שבת וכיון דלא הבדיל בראשון לא יצא למוצאי שבת וגם לשבת לא עלתה לו ה"ט דאין להקדים השלמה אלא משום שלא כיון כלל לשם שבת בראשון אלא לשם מוצאי שבת אבל בלשון הרי"ף כמבואר דאדרבה מדלא הבדיל ש"מ דכיון לשם שבת ואפ"ה חוזר ומתפלל ומזה דייק מהר"ם שפיר עיין:

וכוונת דברי קדשו המה טובים דע"כ בלאו דברי הרי"ף הייתי אומר אמת כר"י אם מתפלל ולא הזכיר של ר"ח במנחה אל יתפלל עוד בלילה דלמה יתפלל הלא כבר התפלל מנח' לבד ואי שלא הזכיר א"כ אין מרויח כלום במוצאי ר"ח הרי לא יזכיר עוד תפלת יעלה ויבוא ותפלת מנחה כבר התפלל משא"כ פה בגמרא ע"כ צריך לחזור ולהתפלל תפלת שבת אף שכבר התפלל תפלת שבת ואינו מייתר כלום אבל לפי ביאור מרדכי ע"כ לא התפלל של שבת כלל דלא היה כוונה כלל לשם שבת אלא כוונתו היה למוצאי שבת א"כ שפיר דניתר בהתפלל עוד הפעם לשם שבת דראשון לא הי' לכוונת שבת כלל ועכשיו מתפלל שפיר לכוונת שבת משא"כ רבינו יהוד' איירי בכיון להתפלל תפלת מנחה רק דלא אמר יעלה ויבוא בזה שפיר קאמר דלא מיתר כלל משא"כ הרי"ף דנקט דאדרבה מדלא הבדיל ש"מ דכיון לשל שבת ואעפ"כ אמר דיתפלל עוד הפעם לרי"ף שפיר מוכח אף דלא מייתר כלל בתפלתו אעפ"כ מתפלל עוד הפעם כן תוכן כוונת ביאור מרדכי והוא ישר:

ולכאור' צריך לי עיון על דברי ביאור מרדכי הלא מצות אין צריכות כוונה וא"כ מה בכך אם לא כיון לשל שבת אעפ"כ יצא אבל כבר מוכח כתוס' לעיל דף י"ב ד"ה לא אתי' נהמא דהקשה הר"ר יעקב מה לי אם פתח בחמרא וסיים בשיכרא הלא מצות אין פ"כ והיה אומר הר"י דהיינו כשמע תפלה אחורי בהכ"נ ולא נתכון לצאת אבל היכ' דנתכוין לברך על היין ונמצ' שכר לא מהני וא"כ מוכח להדיא היכא דאיכא כוונה להיפך לא מהני ע"כ שפיר אם מתכוין לשם מוצאי שבת ע"כ דלא יצא לשם שבת והר"י לשיטתו יש לומר גם לעיל תר"י רבינו יהודא וגם פה רבינו יהודא ונעלה מאוד: ואפשר בזה לומר גם אם לא הבי' הרי"ף פה ככתב' וכלשונו אלא לרי"ף לשיטתו אף שהרי"ף לא יהי' מפ' כלל דכיון דראשון לשם שבת אעפ"כ גם מהרי"ף ג"כ משמע מלישנא דגמרא מדוייק דיחזור ויתפלל דלא כרבינו יהודא דלרי"ף בלאו הכי לא שייך לומר סברת ביאור מרדכי דאיירי בגמרא דראשון התפלל לשם מוצאי שבת לכן לא יצא בזה לשם שבת הרי הרי"ף פסק לעיל לא לאת' נהמי ועיין תוס' בפירש רב אלפס השתא דלא איפשט איבעי אזלינן לקולא ואפי' פתח בחמרא וסיים בשכרא יצא אלמא אף בכוונה להיפך סובר הרי"ף דיצא וא"כ עדיין מדוע חתר ומתפלל בשל שבת וע"כ דחוזר אפילו בלא ייתר כלל אבל תוס' שפיר הביא פה כל לשון הרי"ף פה דיותר מדוייק ונכון:

ויש לומר דרק שם דסיים עכ"פ בשכרא והיה בסוף כוונ' לכן יצא אבל פה איירי דהתפלל כל תפלתו בלא כוונ' כה"ג גם הרי"ף מודה דצריך לחזור ולהתפלל ולפי"ז רק ראית התוס' מלשון הרי"ף פה דנקט להדיא דראשון לשם שבת ואעפ"כ חוזר ומתפלל:

ובדבר הזה אמינא אנא להמתיק ביתר שאת דברי ביאור מרדכי וזכותו יגן עלי כי לכאורה צריך להבין על דבריו איך קאמר בלא דברי הרי"ף ה"א דה"ט דמיירי שכיון בראשון לתפלת מוצאי שבת וכיון דלא הבדיל בראשון לא יצא למ"ש הרי כיון דלא הבדיל בראשון ע"כ גלי דעתו דלא כיון לשם חול דאל"כ הו"ל להבדיל ואיך שייך להביאור מרדכי דככה הו"א האיך שייך בזה אם הוא בכוונה כיון להדיא להתפלל חול ומדוע לא הבדיל אם מתפלל בכוונה למוצאי שבת איך שייך שלא יבדיל אלא ע"כ מדלא הבדיל ע"כ כוונתו היה לשם שבת וע"כ זה סברת הרי"ף וביותר מדהבדיל בשני וא"כ איך נעלם סברא הזאת מגמרא אבל יש לומר דהייתי אומר דהגמרא איירי באמת כאשר התחיל להתפלל התפלל לשם חול וע"כ נזכר שלא התפלל לשם שבת ושכבא לאתה חונן כבר נזכר דלא התפלל של מנחה בשבת ורוצה בתשלומין בתוך התפלה וכיון בכוונתו מאתה חונן ולמעלה לשם שבת ולכן לא הבדיל באתה חונן אבל עד אתה חונן היה כוונתו לשם מוצאי שבת וא"כ הוה כאשר פתח בחמרא וסיים בשכרא דלא יצא כאשר באמת פסק שם הר"י דלא יצא וא"כ שפיר דברי ביאור מרדכי בה"ג הו"א דחוזר ומתפלל משום זה דמייתר דהיה מתפלל בכוונת לשם שבת מיד בתחלה:

אבל להרי"ף שפיר דייק מדלא אמר הבדלת בתוכן הדעת ע"כ כיון בראשון לשם שבת לכל הפחות מאתה חונן ולמעלה כיון לשם שבת ואף עפ"כ אמר הרי"ף דיחזור ויצלי ורי"ף לשיטתו בה"ג לא מייתר כלל דרי"ף לשיטתו סובר פתח בחמרא וסיים בשכרא דיצא וא"כ גם כאן כיון דעכ"פ סיים בשל שבת דע"כ כשהגיע לאתה חונן ולא הבדיל ע"כ לשם שבת היה מתפלל ולרי"ף בת"ג יצא ואעפ"כ חוזר ומתפלל של שבת ושפיר דדייק מהרי"ף אף דלא מייתר כלל ומתפלל מה שכבר התפלל אעפ"כ חוזר ומתפלל ודוק היטב ודברי ביאור מרדכי לפי דברי יותר מובנים ויזכור גם שמי מרדכי לטובה:

שוב ראיתי בביאור מרדכי שמפרש לתרץ קושית השני של מהרש"א על פירש רש"י שהקשה בלא ה"ט נמי ב' לא עלתה לו לשל שבת כיון דחובה צריך תחילה להתפלל וכתב דהקשה לרש"י לשון הברייי' דקאי ב' עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דהול"ל בקצרה חוזר ומתפלל מנ"מ בהא דדייק התנא לאשמעינן דאז לא עלתה לו ולפירש רש"י ניחא משום דהו"א הא דחוזר ומתפלל לאו משום כיון דלא אבדיל בא' כמאן דלא צלי דמי אלא הא וודאי הא' נחשב לשל מוצאי שבת אע"ג דלא אבדיל בראשון ורק הב' לא מהני לשבת משום דאבדיל בה גלי דעתו שאינו לשבת כפירש רש"י והתנ' רוצה לאשמעינן דלא יצא בראשון דכיון דאבדיל בה כמאן דלא צלי דמי, ולפי"ז הא דפריך גמרא למימרא ורמינהו קושית הש"ס הוא רק אלשון דברייתא דקאמר ראשון לא עלתה לו אבל על הדין דצריך

לחזור ולהתפלל באמת לק"מ משום דאף שתה' ראשון עלתה לו למוצאי שבת מ"מ לא עלתה לשבת משום שהבדיל בה והיינו דקאמר הש"ס קושיא ולא קאי בתיובתא משום דהדין נשאר קיים לעולם רק לאו מטעמא דברייתא דראשון לא עלתה לו אלא מטעמא משום דשניה לא עלתה לו והרי"ף דחק בסברא לקיים גם הלשון של הברייתא דראשון לא עלתה לו וביאור טעמא משום דבמה שהבדיל בב' הוא גילה דעתו על הראשון דהיה של שבת ומ"ה דייק מהר"ם מדבריו והך אלפסי כאשר הובא במרדכי דאלפסי חולק על ר' יהוד' בזה דמבריי' עצמה מוכח כיון דלא עלתה לו משום דלא אבדיל כמאן דלא צלי דמי ולעולם שכיון בא' לשל מ"ש ואפ"ה לא עלתה לו משום דלא אבדיל והב' משום ממילא א"א שתעלה לו לשל שבת משום שהבדיל בה כפירש רש"י וע"כ יתפלל עוד בלי הבדלה בשביל שבת וא"כ אין זה ענין כלל לדברי הר"י במנחה בשבת בר"ח וכוונתו דפה ע"כ צריך לחזור בהתפלל תפלת שבת משום דלא כיון כלל להתפלל לשם שבת משא"כ אם במנח' ר"ח שמכוין להתפלל לשם מנחה ורק דשכח יעלה ויבוא בוודאי אל יתפלל עוד הפעם לשם מנחה כי כבר התפלל ומה מייתר אבל מטעמא דרי"ף מבואר שפיר משום שכיון באחד לשל שבת לא מהני ליה והרי חוזר ומתפלל לשל שבת אות' תפלה עצמה שהתפלל לשם שבת בלא שינ' אע"כ דפליג אהר"י עכ"ל ביאור מרדכי עיין היטב:
והנה כל דברי ביאור מרדכי בנוי ע"ז היא קושי' גוג' דהול"ל בקצרה חתר ומתפלל ובוודאי כוונתו ככה הול"ל חוזר ומתפלל לשל שבת דסתם אם היה נקט חוזר ומתפלל דהוה יוכל לומר תרווייהו צריכה לחזור ולהתפלל והיינו משום בראשון כיון לשם חול ושני כיון לשם שבת וא"כ בראשון לא היזכר הבדלה ובשני היזכר הבדלה ובכן בתרווייהו צריכה לחזור ולהתפלל אבל הדין אינו כן דע"כ בשני אף שהתפלל לשם שבת מ"מ כיון דהיבדל יוצא בשל חול אך דברי ביאור מרדכי ככה אנו מובנין דהו"ל למנקט חוזר ומתפלל לשם שבת ומדנקט ראשונה לא עלתה לו משמע בדבריו ושפיר הקש' הגמ':
ולענ"ד נראה לי עוד לדבר דבר דהנה המג"א הבי' נסתפקתא בסי' ק"ח בהך דין בטעה במנח' בע"ש מתפלל ערבית שבת שתים וכתב המג"א וצ"ע אם לא היזכר של שבת בשניה אם מחזירן אותו אם נימא דהוה כמו נעילה דאם לא היזכיר של שבת בנעילה מחזירן אותו משום דיום הוא שנתחייב בד' תפלות וה"נ בה"ג או דילמא כיון דתשלומין דיוכל הוא אין מחזירן אותו דלא נתחייב היום בכך וסיים לפי דברי הטור בסי' תר"ב א"כ הכא מכ"ש דיוצא בדיעבד:

ומעתה אם אמת הדין של המג"א דיוצא בה"ג בדיעבד אם התפלל בתפלה שניה חול קשה מדוע המתין הגמ' בזה הדין ואם הבדיל בשני' בלא בראשונ' שני' עלתה לו ראשונ' לא עלתה לו וע"כ כוונת הגמ' לאשמעי' כמוכח ברש"י דתפלת חובה צריך להקדים למה לא אשמעינן זה הדין ברישא דנקט טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל בליל שבת שתים פה הו"ל לומר ואם התפלל ראשונה חול ושניה של שבת שניה עלתה לו ראשונ' לא עלתה לו משום דהו' ליה לאקדומי והי' להבי' ברישא אלא ע"כ יהיה ראיה נגיד המג"א דגם בשניה אם התפלל בשבת חול לא יצא משום דצריך להתפלל בחיובא דיומא מה שמחוייב הוא ביומא כמו נעיל' וא"כ אם היה נקט באם התפלל ראשונה של חול ושניה של שבת דלא יצא בראשונה הו"א לאו משום טעמא דצריך להקדים חובת שעתא ברישא אלא דלכן לא יצא ולא עלתה לו משום בשבת צריך להתפלל מעניני דשבת אבל בעלמא לא איכפת לן אם נמי מקדים התשלומין לתפלת חובה, ויהיה מוכח מהך דע"כ לא יצא באם התפלל שניה לשם חול: אבל עדיין יוכל לומר לאידך גיסא כסברת מג"א בשבת אם התפלל בשניה של חול יוצא וזה פשוט ורק הגמרא פה לכן נקני הגוונא זאת בסיפא לענין הבדלה ולא נקט זאת מיד ברישא לאשמעינן דצריך להקדים חובת שעתא ברישא משום דפה בהבדלה אגב גררא עוד בא להשמיענו דראשונ' שהתפלל בלא הבדלה כ"ש שיהי' לשם חול ואשמעינן זה הדין דמהדרינן נמי שהתפלל בלא הבדל' וזה שפיר מוכח מדלא נקט חוזר ומתפלל כסברת ביאור מרדכי ותרתי אשמעינן כל המתפלל תפלת מוצאי שבת ולא הבדיל דמחזרינן וממילא אשמעי' נמי דצריך להקדים חובת שעתא ברישא ולכן דווקא שניה עלתה לו ולא ראשונה ובכן נקט זה הגוונא בסיפא, ואפשר לומר מהך נמי דייק הגמרא להקשות דע"כ כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן משום מדוע לא נקט זאת בראשונה ברישא לאשמעינן כהנ"ל דצריך לאקדומי חובת שעתא ברישא אלא ע"כ לאשמינן דאם לא הבדיל דמחזירן אותו ועיין בביאור מרדכי מה שתירץ על רש"י ובזה ראיה לדברי ראשוני' עיין היטב כי דבריו עמוקים הם: עיין ברא"ש שהובא בשם רב האי גאון אעפ"י שנשאר בקושיא כיון דלא קאמר תיובתא לאו משובשת דטעמא דמסתבר הוא כיון דאבדיל בשניה גלי דעתיה ולפ"ז לענ"ד לא הבנתי דקארי ליה מאי קארי לי' האיך שייך להקשו' הא פה כל טעמא הוא משום דלא הבדיל בקמייתא ובתרייתא הבדיל גלי דעתו שלא לשם חובה מתפלל ולפי דברי ביאור מרדכי דקושית הגמרא הוא מלשון יתירא מדלא נקט חוזר ומתפלל דהו"ל למנקט חוזר ומתפלל אם כל טעמא הוא משום דגלי דעתו ולמה להאריך, זה נמי במסקנא נשאר בקושיא הזה ולמסקנא אם גם אמרינן דטעמא הוא משום גיל' דעתו ג"כ קשה מדוע לא נקט הברייתא

בקיצור חתר ומתפלל לפירש אלה ואפשר לומר דהו"ל לקצר זה קושיא כ"כ ולא שייך משום זה לומר תיובתא:

ונלע"ד אמרתי בהבנת קושית הגמרא על פי מה שמבואר טורי זהב ס"ק י"א ראשונה לא עלתה לו לשון הרי"ף גלי דעתו דהא בתרייתא הוא חובת שעתא ולכן בעי למהדר צלוי אחרינ' כדי לאקדומי שעתו ברישא עכ"ל, ולכאורה קשה מאי גילה דעתו שייך כאן דהרי קמא שמיא גליא מה היה בלבו ואם הוא אומר שלא לתכוין בראשונה לתשלומין אלא חובת שעתא רק ששכח להבדיל ואין צריך לחזור מפני שיוכל לאומרה על הכוס למה עכשיו יחזור ויתפלל אלא דכוונת הרי"ף דאע"ג שהוא אומר שנתכוין בראשונה לשם חובת שעתא כיון שאנו רואים שעכ"פ בשניה וודאי נתכוין לחובת שעתא ממילא הוי תרי חובת שעתא אם כן אין כאן תשלומין ממ"נ נמצא דהגלי דעתו על שני ולא על ראשונה ואם אמר כן אינם מאמינים לו אלא צריך להתפלל שלישית עכ"ל הטו"ז, ולכאור' עדיין קשה דילמא לעולם כדבריו הוא ששכח בתפלה ראשונה ההבדלה והוא התפלל לשם חובה אבל עכ"פ כיון ששכח להבדיל בראשונה חשב הוא להבדיל בשניה אף שהוא מתפלל לשם תשלומין אבל רוצה לעשות הבדלה לכן הבדיל בשניה אף שהתפלל לשם שבת אף על פי כן הבדיל דרוצה לצאת ידי הבדלה אבל אמרתי דזה לא הי' צריך דכיון דיוכל לאומרה על הכוס א"כ למה לי' לומר הבדלה בתפלת התשלומין הו"ל לומר על הכוס אלא ע"כ גילה דעתו דשניה לשם חובה מתפלל, ואמרתי הא תינח אם יוכל לומר תשלומין הבדלה על הכוס אז שפיר גילה דעתו אבל אם אין יוכל לומר הבדלה על הכוס אז יש לומר דלכן הבדיל לפי ששכח בראשונ' אבל באמת השני' לשם תשלומין. ובהיות כן מתורץ קושית התוספות ד"ה קשיא תימא אמאי לא משני דמיירי קודם שהעשיר ועדיין לא תקנו על הכוס, ולהנ"ל ע"כ זה הברייתא איירי דיוכל לאומרה על הכוס כאשר ביארתי דאל"כ לא שייך גלי דעתו כהנ"ל ודוק היטב:

ולאחר העיון אמרתי להתבונן זאת בקושית הגמ' דזה היא קושית הגמרא מה שהקשה הטו"ז על ריי"ף דגמרא ע"כ הוכיח דכמאן דלא צלי דמי דאל"כ דל"צ להחזיר א"כ למה לא נאמן הוא לומר דראשונה לשם חובה רק ששכח להבדיל ובשני' טעה והבדיל דסבר הוא בתפלת תשלומין נמי צריך להבדיל או שטעה בזה וא"כ למה לא נאמן הוא אבל יש לומר דהגמרא סובר אם שכח ולא הבדיל צריך לחזור ולהתפלל א"כ ממ"נ צריך פה לחזור ולהתפלל אם כיון בתפלה ראשונה לשם חובה ע"כ לא הבדיל והדין דיחזור ויתפלל ואם כיון בראשונה לתשלומין בוודאי צריך לחזור ולהתפלל דצריך להקדים חובת שעתא ברישא, וזה שהקש' הגמ' למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא

צלי דמי ומהדרי ליה דע"כ צ"ל כן דאל"כ לשאול אותו אם אמר שהוא מתכוין לשם חובה תחלה למה יחזור ויתפלל, ולמסקנ' דקיי"ל כן הקשה הטו"ז באמת כיון דפסקינן דלא צריך להחזיר ויוכל לאומרה על הכוס א"כ קשה דילמא שכח כהנ"ל ודחק בתירוצו כאשר מתרץ, אבל הגמרא בקושי' מיאן בזה התירץ של טו"ז ולכן מקשה והניח בקושיא אבל תיובת' אעפ"כ אינו כי יש לומר כתירץ הט"ז ולפ"ז רק הניח' בקושי' דהיינו קשה לפרש כן דדוחק הוא אבל תיובתא ליכא כאשר תירץ הטו"ז ודוק היטב:

הנה כבר הבאתי נסתפקתא של המג"א בשתים של שבת אם לא הזכיר שבת בשני' אם מחזירן כיון דיום הוא גרם וכבר הבאתי לעיל דע"כ מבדיל דמחזירן אותו דאל"כ למה להמתין בהך דין אם הבדיל לאשמעינן דצריך להתפלל חובת שעתא ברישא מדוע לא אשמעינן זאת ברישא בטעה ולא התפלל מנחה בערב שבת דמתפלל בליל שבת שתים דאם התפלל ראשונה של חול ושני' שבת אינו יוצא אבל אם התפלל תחילה שבת ושני' חול יוצא, ועכשיו אמרתי דעדיין אינו מדוייק דיש לומר דאשמעינן בסיפא בהדי גרא דין גדול דהו"א זה דווקא בשבת בה"ג אמרינן דצריך לאקדומא חובת שעתא ברישא אבל בהבדלה הו"א כאשר באמת הקשה הצל"ח וישועת יעקב בשם חכם אחד וגם הובא במגן גבורים דכל טעמא דמקדים חובת שעתא ברישא הוא משום דתדיר הוא הא לקמן סי' תרפ"א קיי"ל דאפוקי שבתא עדיף ממעלת תדיר וכן נמי הא אפוקי שבתא היא ומהראוי להקדים מה שהיא תשלומין כדי לאחר אפוקי שבתא, ורוצה בעל מגן גבורים מזה להביא ראי' לשיטת הראב"ד דאפי' בשתי תפלו' לאחר יוכל להשלים וכתב דע"כ לא אמרינן אפוקי שבתא מאחרין רק היכא שיש לפניו שני מצו' לעשות מיד להתפלל ויוכל להשלימ' למחר שפיר מקדימין המצוה דרמי' עליו תיכף וסיים ומיהו בלאו הכי לומר דמעל' אפוקי שבת' עדיף ממעלת תדיר אבל כיון התשלומין תלוי בזמן תפלת חובה וכל דיש לומר תפלת חובה תפלת תשלומין נמשך אחריה וא"א להקדימה קודם תפלת חיובה כלל דרק הוא המצו' תה ברור אמנם כתב אז לפ"ז קשה להא דאמר שם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שני עלתה לו ראשונה לא עלתה לו ואמאי לא הא באמת הדין היה להקדים של תשלומין בלא הבדלה כדי שלא לאפוקי שבתא ורק משום דאין לעשו' כן לכתחיל' משום דנמשכת אחר החייבת אבל אם עבר והקדימה הרי עשה כדין וכתב אמנם הדבר נכון דלפי הס"ד דהבדלה בחונן הדעת מחזירן אותו וכמאן דלא צלי דמי א"כ א"א לומר דכדין עשה במה שהקדים דהרי אינו תפלה כלל כל שלא הבדיל בה קודם וא"א להשלים עכ"ל: ולהנ"ל יש לי לומר דע"כ לפ"ז שפיר רבותא טובא קמ"ל בהבדלה דהו"א בה"ג מקדימין חובת תשלומין ברישׁ' כדי לאחר באפוקי שבת ואם גם

דאין מקדימין מ"מ אם כבר בדיעבד עבר והקדים בה"ג לא מעכב וזו מעלה בלאפוקי שבתא קמ"ל גם פה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו ולדידי צריך לי עיון על הגמרא שרק נקט הדין באם הבדיל בשני' ולא הבדיל בראשונה מדוע לא קמפרש נמי הדין באם לא הבדיל לא בראשונה ולא בשני' הא ע"כ לפי מאי דס"ד דמקשה דע"כ אם מבדיל לא עלתה לו לשם תפלה ועוד הפעם צריך להתפלל וא"כ אם לא הבדיל בתרווייהו ע"כ צריך לחזור ולהתפלל תרווייהו דלשם חול ע"כ לא עלתה לו כיון דלא הבדיל צריך לחזור ולהתפלל, ולפ"ז לא יוכל ג"כ לשם שבת להיות דתחילה צריך לשם תשלומין לשם חול וא"כ הו"ל לאשמעי' בה"ג דלא יצא וצריך לחזור בתרוויי' והו"ל יותר לאשמעינן רבותא דאפילו שני פעמים צריך לחזור ולהתפלל אלא ע"כ יהי' משמע דלא צריך לחזור אם כבר התפלל בלא הבדלה ומאוד צריך עיון:

ועיין במגן גבורים סי' ק"ח סק"ז בד"ה שתים של שבת שרוצה לדייק לנסתפקתא של מג"א הנ"ל דע"כ אינו מחזירן כיון דתשלומין דחול הוא והביא ראי' דאל"כ לא מקשה התוס' למה לרב אין מקדשין החודש תיפוק ליה משום ת"ע רשות ומאי קשיא הא נ"מ כגון שטעה ולא התפלל מנחה בערב ר"ח דמתפלל ערבית שתים ושכח ולא הזכיר בשני' יעלה ויבוא דאז אם טעמ' דאין מקדשין החודש בלילה לא צריך לחזור ולהתפלל אבל מטעמ' דת"ע רשות צריך לחזור דשל מנח' היא חובה אלא ע"כ דייק כיון שבא להשלים תפלת חול אין מחזירן אותו וברוך שכוונתי להנ"ל, אך הוא כתב אמנם יש לדחות דלפי ס"ד של התוס' דת"ע רשות גמור באמת יש לומר דאינו יוכל להשלים תפלת מנחה אז כיון דבעינן זמן תפלה וכל שהיא רשות אין משלים בה תשלומין והא דקאמר ר"י טעה ולא התפלל מנח' מתפלל ערבית שתים היינו דר"י לשיטתו דס"ל ת"ע חובה ועיין בתוס' ד"ד ע"ב עיין היטב במגן גבורים:

ולענ"ד אקרא תמה על דבריו הא ראשון הלא תוס' לעיל דף ד' ע"כ אסיק דר"י סובר נמי ת"ע רשות ואעפ"כ סובר למסמך גאולה לתפלה דתוס' מקשה אבל קשיא הלכתא אהלכתא דאנן קיי"ל כר' יוחנן דצריך למסמך גאולה לתפלה בערבית וקיי"ל דתפלת ערבית רשות יעיין תוס', שנית ע"כ לא הבנתי איך יוכל לומר כמגן גבורים דלכן מקשה התוס' פה ברכות דף כ"ו על רב למה טעמא דאין מקדשין ת"ל ת"ע רשות דלא יוכל לומר הנ"מ בערב חודש משום ת"ע רשות לא שייך אז להשלים והא דקאמר ר"י תשלי' בערבית הוא סובר חובה, אם כן להנ"ל קשה מאי מקשה התוס' בקושיא שלפניו שהקשה טעה ולא התפלל ערבית מתפלל ערבית שתים וא"ת והא אמר רב לקמן ת"ע רשות ומאי מקשה התוס' על רב יוחנן הא זה המימרא טעה ולא התפלל קאמר רב יוחנן ורב יוחנן

סובר חובה אלא ע"כ צריך לומר דתוספ' סובר דעכ"פ מדוייק דר' יוחנן סובר אפילו ערבית רשות נמי בעי למסמך וע"כ צריך לומר דר"י סובר ערבית רשות א"כ אנן פסקינן זה המימרא טעה ולא התפלל מדמקשה הגמרא ואנן עסקינן הלכתא כרב באיסורא ואם כן ע"כ ר' יוחנן סובר אעפ"י שהיא רשות אעפ"כ מתפלל שחרית שהים וא"כ לפ"ז לא שייך דברי מגן גבורים וצ"ע:

הובא נסתפקת' בצל"ח במי שלא התפלל שחרית ולא נזכר עד סמוך לערב ועדיין לא התפלל מנחה ואין שהות רק לתפלה א' ואם יתפלל אותה של מנחה נדחת של שחרית לגמרי לפי דברי תוס' דאמרו זמן שני תפלו' ליכא שום תשלומין אם אמר דאלים חובת שעת' להקדימ' אפילו במקום מצוה שידחה התשלומין לגמרי או דילמא היכא שני עוברת לגמרי היא קודמת לחובת שעתא דאם אינו עוברת שהרי למנחה יש תשלומין בערבית, ולענ"ד נראה הרי טעמא צריך מדוע אמר שני תפלות אינו משלימין וכבר הבאתי הפרי מגדים והפנ"י דטעמא היא משום תרי פעמים טעה הזה כמזיד וא"כ כיון שהוא איחר כל כך עד שלא יוכל להתפלל תפלת התשלומין א"כ היה בטעה תרי פעמים וכה"ג אין לו תשלומין גם במנחה אל יאחר עד מעריב כי ע"כ קנס הוא שקנסו חכמים אותו הרי בביטול במזיד וא"כ כיון דכבר הוי א"כ גם בה"ג לענ"ד בוודאי יתפלל מנחה ומה שאיחר איחר ואין לו תשלומין ודוק היטב:

ואף שהמג"א בסימן רפ"ו סובר שאם הוא מוסמך לערב יקדים של מוסף לשל מנחה לפי שמנחה יש לה תשלומין בערבית, הנה במוסף שפיר פירש המג"א כי זמנה כל היום ועדיין לא טעה ב' פעמים משא"כ פה נראה לענ"ד דהוי כמו מזיד ונראה דלא ידחה המנחה ממקומו ויתפלל מנחה ומה שאיחר איחר: תוס' ד"ה יצחק תיקן תפלת המנחה ואע"ג דאמרינן יומא כ"ח צלי צלותא דאברהם מני שחרי כתלי עיין פנ"י שמתרץ רב ספרא שם סובר תפלות נגד תמידן תקנו כאשר קיי"ל, ולפ"ז אברהם וכל האבות התפללו ג' תפלות, ולכאורה קשה לפ"ז למה לרב ספרא לומר צלותא דאברהם הא הוי נמי צלותא דיצחק וצלותא דיעקב, אבל יש לומר הפנ"י מכוין לערוך המובא שם ביומא ומן הצד ערוך ערב שחר שמפרש פירש תפלות האבות כולם ולא הזכיר אברהם אלא מפני שהוא עיקר וכן יש לומר לפנ"י לא הזכיר אברהם אלא מפני שהוא עיקר, ולענ"ד בוודאי גם הערוך מתכוין לזה וגם האבו' ההפללו ג' תפלות כי הפלה כנד תמידן תקנו ואבות שמרו כל התורה כול' והוי חדא וזה כוונת הערוך מה שכתב בפנ"י. ופנ"י כיון להערוך:

ולענ"ד נראה לומר דלא צריך לאסיק לתירץ פנ"י ולתירץ התוס' דמתרץ היינו אחר שתקנה יצחק כי יש לומר אברהם הי' מתפלל מנחה עוד קודם תיקן יצחק כי אברהם ידע

את כל אשר נעשה כמוכח בגמרא שם יומא אברהם אבינו קיים כל התורה כולה ואפי' עירובי תבשילין. עיין רש"י שם שאין הלכה למשה מסני אלא תקנת סופרים שעתיד לתקן, א"כ כיון שקיים עירובי תבשילין שעתידין החכמים לתקן ה"ה דקיים תפלה מנח' ומעריב שעתידן לתקן יצחק ויעקב והבין, ולפ"ז קשה לי על התוס' למה לתרץ היינו אחר שתקנו יצחק יש לומר בפשיטות היינו משום שתקנו יצחק והוא ראה אותו בנבואה כמו שראה כל התורה כולה ואדרבה יהי' פלא בדברי תוס' כיון שמוכח מגמרא דאברהם קיים אפי' עירוב תבשילין א"כ בוודאי קיים התפלה שתיקן יצחק ויעקב ולמה לתוס' לומר אברהם צלי תפלת מנחה אחר שתיקן יצחק הו"ל לומר כיון שתיקן יצחק ידע אברהם בנבואה והתפלל הוא ג"כ מנחה וצ"ע, ואפשר לומר כוונה אחר בתוס' פה הוא כמו משום שתקנו יצחק דאמת מילת היינו מיותר, ולהנ"ל ניחא שכוונ' התוס' הוא היינו משום שתקנו יצחק ודוק היטב עיין לקמן עוד:

גמרא ד"ה ואין שיחה אלא תפלה וכו' והנרא' לענ"ד דלכאור' הקשתי איך מוכח כצל מפסוק תפל' לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו דשיחו הוא תפלה א"כ קשה למה משני בקרא בלשון הו"ל לומר שיחה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחתו או דהוה ליה לומר תפלה לעני וכו' ולפני ה' ישפוך תפלתו מדוע נקט ברישא דקרא תפלה ולבסוף סיים שיחו אלא ע"כ דשיחו לאו היינו תפלה:

שוב נראה לי להקשות אם אמת ככה הוא שאין שיחה אלא תפלה ע"כ האיך נבין קרא שאמר דוד מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי וכי שייך כל היום היא תפלתי אלא ע"כ שיחה היינו שייך על דיבור ואוויר' ולא רק תעלה במשמע ואפשר לומר לעולם שיחה תפלה אלא זה שכיון מה אהבתי תורתך כל היום היא תפלתי שהוא מתפלל על התורה והאיר עינינו בתורתך שיתן ה' לו עיני פקיחא בתורה:

ועל קושיתי מדוע משני בלשון התעלה ושיחו נראה לי רמז נכון ומתוק מדבש, הנה מבואר גמרא ע"ז הובא נמי פה בתוס' בע"ז דף ז' ע"ב ר"א אומר שואל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ובפני ה' ישפוך שיחו עיין רש"י שם כי יעטוף עטיפת ראש ונפשו ודאגת לבו יתפלל תחלה והדר לפני ה' ישפוך שיחו שמנה עשרה, ור' יהושע דסבר יתפלל ואח"כ ישאל צרכיו הכי קאמר אימתי תפלה לעני בזמן שלפני ה' ישפוך שיחו היינו כבר קודם לכן, והנה בין למר ובין מר תפלת י"ח בא להורו' לר"א בא להורו' דישאל צרכיו תחל' ואח"כ יתפלל שמנ' עשרה, ולר' יהושע איפכא מוכח אימתי ישאל בזמן שכבר התפלל י"ח בזמן שלפני ה' ישפוך שיחו, והנה אמרתי ש"י"ח"ו במספר קטן הוא שמנה עשרה ולכן נקט שיחו היינו תפלת שמנה עשרה לר"א הכי

הפירש תפלה לעני כי יעטוף תחלה יבקש צרכיו ואח"כ ישפוך ש"י"ח"ו היינו שמנה עשרה, ולר' יהושע תפלה לעני אימתי יוכל לבקש צרכיו בזמן שלפני ה' ישפוך ש"י"ח"ו היינו שמנה עשרה, ולפ"ז לכן משני בלשונו תחילה נקנו תפלה לעני ואח"כ נקט שיחו לרוח במילת ש"י"ח"ו דקאי על שמנה עשרה והבין כי נעים:

ומעתה יש לי לומר לחדודי זה שקאמר ר"א אומר שואל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל עיין רש"י יתפלל י"ח שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו אין שיחה אלא תפלה, ולפי קשה למה נקט ולפני ה' ישפוך שיחו הו"ל למנקט ולפני ה' ישפוך תפלתו כיו דאין שיחה אלא תפלה הו"ל למנקט כמו שמתחיל תפלה לעני כי יעטוף הוה לי' לסיים ולפני ה' ישפוך תפלתו אלא ע"כ מדסיים בלשון ש"י"ח"ו כוונתו על הפכי י"ח והוא מרומז בלשון ש"י"ח"ו ושפיר הוכיח ישאל צרכיו ואח"כ יתפלל י"ח ונקט משונה בלשון שיחו משום דמספר קטן הוא י"ח ומרמז על תפלת י"ח, והן אמת ככה לכוין הפירש גם בר' יהושע דוק ותבין:

לפ"ז נראה לי לתרץ קושית התוס' ברכות דהקשה הא בע"ז יליף מויצא יצחק לשוח בשדה דאין שיחה אלא תפלה, ולהנ"ל מאוד נעלה דבברכות יליף דיצחק תיקן תפלת מנחה הן אמת מויצא יצחק מוכח דהתפלל אך מהיכא מוכח דהתפלל תפלת מנחה שמנה עשרה דילמא התפלל איזה תפלה בקשה, על זה הביא הגמרא מהך דתפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך ש"י"ח"ו מוכח דתפלת שיחו ע"כ הוא שמונה עשרה דכאשר ביארנו דע"כ שיחה הוא תפלה א"כ למה לא נקט ולפני ה' ישפוך תפלה כמו רישא דקרא ע"כ מוכח דכוונת ש"י"ח"ו הוא רק תפלת י"ח כאשר הוכחתי דמספר קטן היא י"ח וא"כ שפיר שיחה של יצחק נקט בלשון שיחה לשוח בשדה מדוע לא נקט רצא יצחק להתפלל בשדה אלא ע"כ למדנו מהך דתפלה לעני דשיחה היא תפלת שמנה עשרה, ולכן הביא פה מתפלה לעני כי יעטוף להוכיח דשיחה היא תפלת י"ח כאשר הוכיח ר"א. והם בע"ז שפיר הוכיח מהך דיצחק דשיחה ע"כ היה תפלה ויצא יצחק לשוח בשדה ע"כ הכוונה להתפלל ושם רק רוצה להביא ראיה דשיחה היא תפלה וכיון דשיחה היא תפלה ממילא הוכיח דלפני ה' ישפוך שיחו כוונתו על שמנה עשרה דאל"כ הו"ל למנקט גם בסיפא תפלה, ופה בברייתא רוצה להביא ראיה דיצחק תיקן תפלת מנחה שמנה עשרה כוונת הגמרא פה אין שיחה אלא תפלה היינו תפלת י"ח וזה רק מוכח מהך דתפלה לעני כי יעטוף ודוק היטב כי קצרתי:

גמרא ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בו ואם כן זה נמי פגיעה תפלה, ולענ"ד ע"כ מוכח עוד דזה תפגע

הוא תפלה דאם כן הוא אז תלת פעמים נזכר בקרא זה תפלה שאמר ה' ג' פעמים שאל יתפלל ירמי' עבורם ומדוע נקט בקרא ג' פעמים הלא די אם הקב"ה פעם אחת אמר אל תתפלל בעדם, אבל הנראה במקרא קודם פסוק ד' אל תבטחו לכם אל דברי שקר לאמור היכל ה' היכל ה' היכל ה' הונה יעיי' שם רש"י תלת זמנין בשתא אנחנא נאחזין קדמוהו, וכוונת רש"י על ג' פעמי הרגלים:

והנה זה נגד זה ג' בשתא דינתחזן והי' התפלה שנזכה לבוא אל קודש בפעמי רגלים נגד זה יהי' ג' תפלות שלא יתפללו על הני תבת זימנא כי אינני שומע אותך, ובכן מוכח נמי פגיעה היא תפלה דאז ג' פעמים נזכר תפלה במקרא הזה והבין כי נעים:

בעה"י שחנני ה' סוגיא דתיקן תפלות, לאל שבח ותהלות:

תוס' ד"ה יצחק תיקן תפלת מנחה והקשה הא אמרינן צלי צלותא דאברהם מכי שחר כתלי ויש לומר היינו אחר שתקנה יצחק. וקשה לי א"כ הו"ל לגמרא ביומא לומר צלי צלותא דיצחק מכי שחרי כותלי אם יצחק מעיקרא תקנה מדוע קאמר צלותא דאברהם הא זה הוה אתיקר מיצחק ועדיין קשה למה נקט צלות' דאברהם הו"ל למנקט צלי צלותא דיצחק:

וע"כ צריך לומר ולתרץ ולפרש כמו שהוב' גליון הש"ס שם ביומא כח שהובא בשם הערוך עיין בערוך ערך שחר א' ה' תפלה האבו' כולם ולא הזכיר אברהם אלא מפני שהוא עיקר יכתוב ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב משעה שנכנס השמש במערב ובאותו העת מתחילין הכתלין שבמזרח להשחיר הו תפלת הצהרים כדת המסורה לו מאביו עיין היטב, אם כן מתרץ בזה האיך ידענו דהי' מכי שחרי כתלי ואמר זה הו' לפנות ערב כמוכח שיצחק יצא אז לשוח בשדה וזה תפלת מנח' ולמה נקט צלות' דאברהם ולא צלותי דיצחק משום דאברהם עיקר הי' ואברהם מסר ליצחק עיין היטב. וא"כ מוכח מהכ' דאברהם הקדים בתפל' מנחה ויצחק יצא לשוח היינו להתפלל מאחר דמסר לו אביו ואמר שם בזה תבין פירש רש"י שם שנקט צלותא דאברהם תפלת הערב שלו, וכוונתי דרש"י כיין לזה דתפלי הערב הוא שלו של אברהם הוא תיקן תחילה ויצחק רק אחריו ולכן נקט צלות' דאברהם כי מילת שלו מיותר ברש"י, ואם כן הוה היפך מאשר מפרש תוס' פה ברכות מנחה שנקט היינו אחר שתקנ' יצחק, וזה קשה מאוד לפי"ז מדוע נקט צלותא דאברהם הו"ל למנקט צלותא דיצחק ואי הי' רשאי לשנה הגירסא ולומר טעות הוא הייתי אומר להגיה בתוספות ברכות פה ויש לומר היינו אחר שתקנה אברהם כמו שפירש הערוך ושפיר לכן נקנו צלותא דאברהם והיינו אברהם הי' העיקר וכבר ישבתי וביארתי לעיל עיין ולאחר זה עמדתי בתמי' על הערוך א"כ שאברהם העיקר

ותפלת הערב אברהם תיקן ויצחק אחריו א"כ קשה לי מאי מקשה הגמרא אמר רב יוסף אנן מאברהם ניקם ונגמור ועיין פירש רש"י להיו' זריזין כאברהם והיינו אברהם זריז היה וכי גם אנחנו צריכין להיות זריזין כמוהו:

ולהנ"ל דיצחק אחריו ג"כ מתפלל מכי שחרי כתלי וא"כ אם כבר יצחק אחריו נמי מתפלל לא מאברהם גמרינן אלא גם מיצחק וביצחק לא מצינו זריזו' אלא ככה צריך לעמוד ולהתפלל בעת הזה שמסר לו אביו וא"כ לא רק מאברהם גמרינן אלא גם מיצחק וצע"ג:

תוס' ד"ה אבעי' להו עד ועד בכלל תימא דאמר וכו' כל שעורי חכמים להחמיר ועיין במגן גבורים סימן פ"י שקאמר מאי מקשה התוס' הרי לפי דברי הרשב"א בחולין דף נ"ה דדווקא בדאורייתא אמרינן להחמיר אבל לא בדרבנן וכן מבואר ברש"י חולין שם דטעמ' דכתם של גריס משום דהוא דרבנן ואם כן תפלה הוא דרבנן והוה רק כגריס של כתמים דאמרינן להקל ועיין דרוצה לומר דתוס' סובר כהרמב"ם תפלה דאורייי' עיין:

ולענ"ד נראה לומר דבר חדתא דהנה דקדקתי על התוס' למה להבי' הסיפ' חוץ מכגריס של כתמים הלא הקושיא הוא רק מרישא דנקט כל שעורי חכמים להחמיר, אבל הנרא' לענ"ד דהנה הרשב"א מפרש באמת בכל איסור דרבנן שעורו להקל דכן נקטו רשיי דטעמא דכתמים של גריס להקל מצד שהוא דרבנן והי' קשה לרשב"א למה נקט דווקא כגריס של כתמים הלא כל דרבנן הכי דשעורו דרבנן להקל ומפ' הרשב"א דכוונת הגמרא הוא כגון גריס של כתו' כמו גריס של כתמים הוא דרבנן כן נמי בשאר דרבנן יעיין ברשב"א היטב, אבל לענ"ד תוס' לא ניחא לי בזה דתוס' סובר כיון דנקט חוץ מכגריס של כתמי' הוא דווקא גריס של כתמים דווקא שם להקל ולא בשאר דרבנן דא"כ למה נקט חוץ מכגריס של כתמים הו"ל למנקט חוץ מאיסורא דרבנן ומה שנקט הרשב"א דכוונתו כעין זה לא נאמר כעין אלא נאמר בפירוש חוץ מכגריס של כתמים ומהך מוכח הא בשאר איסור דרבנן נמי להחמיר רק דווקא כגריס של כתמים ובכן הקשה התוס' שפיר כיון דנקט חוץ מכגריס של כתמים וע"כ מוכח דהא איסור דרבנן שיעורו ג"כ להחמיר ושפיר הקש' וכן צריך להבי' הסיפ' חוץ מכגריס של כתמים והך דכל שעור' חכמים להחמיר לא היה יוכל להקשות הייתי אומר דווקא בדאורייתא אבל לא בדרבנן ותפל' דרבנן לכן הביא התוס' גם את זה חוץ מכגריס של כתמים ומהך שפיר הקושי' כהנ"ל ודוק היטב:

אך ראה ראיתי שם בחולין הקשה התוס' רק מרישו' מכל שעורא חכמים להחמיר ולא הביא הסיפא חוץ מכגריס וי"ל שם במקומו סמך תוס' על כל הענין גם על הסיפ' והבי' רק הרישא וסמך גם על הסיפא:

אבל בלאו הכי תמה אני מאוד על מגן הגבורים מאי קאמר על תוס' דמאי מקשה הא תפלה דרבנן ולא לחומרא א"כ עדיין קשה אם באמת כן הוא כרש"י וכרשב"א דחוץ מכגריס של כתמים היינו טעמא משום דהוא דרבנן א"כ עדיין קשה מאי מבעי הגמרא כיון דתפלה דרבנן א"כ מוכח עד ועד בכלל לקול' כמו בקושית התוס' דעד ועד בכלל הוא קולא:

והנה תוס' סמך על זה להקשות ממ"נ אי תפלה הוא דרבנן אם כן תפשוט לקולא לדעת רש"י ורשב"א כל דרבנן שעורא לקולא ואי תפלה דאורייתא תפשוט מהך רישא כל שעורא חכמי' להחמיר ולכן באמת הביא התוס' כל רישא וגם סיפא ודוק:

ובהיות כן מתורץ קושי' מהרש"א חולין מדוע לא מקש' מהך דמוספין דפשט עד ועד בכלל הו"ל להקשות הא כל שיעורא חכמים הוא להחמיר ולמה עד ועד בכלל הא זה קולא הוא כן סבר התוספ' בקושיא ועיין תוס' חולין שמפ' כן בתפלת המוספין שהוא קולא:

ולהנ"ל מאוד נעלה מהך דמוספין ליכא להקשות כי אמרינן תפלה דרבנן סובר זה הגמרא ובפרט מוספין בוודאי דרבנן ובדרבנן שיעורא חכמים להקל לכן עד ועד בכלל אבל מהך אבעי' על שחרית אי עד ועד בכלל הקשה התוס' ממ"נ אם תפלה דאור' א"כ כל שיעורא חכמים להחמיר ועד ולא עד בכלל ואי תפלה דרבנן עדיין נפשוט בה"ג כל שיעור' חכמי' להקל ועד בכלל ודוק היטב, ומתרץ התוס' לעולם סובר תפל' דרבנן ושהוא נמי חומרא דצריך עוד להתפלל ואמת איכא נמי קולא דעוד יש שהות להתפלל אם כן איכא בזה קולא וחומרא וא"כ שפיר דאבעי' איך ידון אם שהוא קולא ועד ועד בכלל או שהוא ידון לחומרא ועד ולא עד בכלל, חזור בה והפוך בה ותמצא דברינו בהשכל בדעת לאהן שומעת והיינו אם שהוא קולא ועד ועד בכלל דתפלה דרבנן יש לומר ובדרבנן הוא לקולא או שהוא חומרא אז עד ולא עד בכלל דבדרבנן רק לקולא והבין כי נעים:

או נמי יש לומר לעולם תפלה דאוריי' אז אם אמרינן עד ועד בכלל יש בו נמי חומרא דצריך עוד להתפלל ויש בו נמי קולא דיש שהות עד זמן הזה להתפלל א"כ אבעי האיך דנין אם מצד הקולא או מצד החומרא אם מצד החומרא אז עד ועד בכלל ואם מצד הקולא אז עד ולא עד בכלל ודוק היטב:

גמרא יצחק תיקן ת"ע שנאמר וכו' שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו ובאגד' שלי פירשתי מקרא הזה על דרך שפירשתי פסוקא התורה תולדות ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקא אשתו ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר א"כ למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה' ומפרש רש"י לנכח אשתו זו מתפלל בזוית

זו הו מתפלל זו ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו וכו' ותאמר אם כן למה זה אנכי וביארתי על דרך שביארתי הקרא ואני תפלתי לך ה' עת רצון היינו כל תפלת של דוד היה רק למען השם למען התורה ועבודה לא למען כבודו וגופו אלא רק לשם שמים שיוכל להיות חי וקיים בלי מניעה לעבוד את ה' הנורא תה שקאמר ואני תפלתי אם אני מתפלל לך ה' עת רצון לך ה' אבקש העת רצון רק לך ה' לעבוד אותך אני מבקש עת רצון ועת רצין לך ה' הוא:

וזה שקאמר פה ויעתר יצחק לה' דייקא הוא רק מתפלל לה' כל תפלתו הי' רק עבור ה' למענו לעבוד אותו ולא לגופו להנאתו למען שיהיה לו זרע קודש לעבוד את ה' שיקיים תורה ועבודה דור דור לנכח אשתו כי עקרה היא מילת היא מיותר הוה ליה לומר רק כי עקרה אלא תדע הכוונ' לנכח אשתו היינו אשתו ג"כ בתפלתה אבל כי עקרה שהיא היינו היא לא היתה מתפללת כמו הוא באופן הזה רק לה' אלא כי עקרי כבר מעורב בתוכי הנא' גופ' שהי' מצער כי עקרי שלא יוכל לשמח ולחבק הילד שעשועים כי הנאת הגוף הוא האם עם הבן לחבקה ולנשקה ובפרט ראה עצמה לחסרון שהיא עקרה וזה אחד מתענוגי העולם בבן שעשועים להנאת גופה ובפרט שתעזוב לאחרים חילם ויעתר לו ה' דייקא ליצחק שתפלתו קודש לה' ומפרש רש"י לו ולא לה זו מתפלל בזוית זו וזו מתפלל בזוית זו כל אחד מתפלל בדעה ומחשבה אחרת לא קרב זה אל זה היא מתערב בתפלתה גופניות ויצחק רק לה' וזה שמפ' רש"י אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע זה הוה בכוונה אחרת בצדיק בן צדיק כולו קודש לה' ותפלת צדיק בן רשע ג"כ הוא תפלה נאה אבל אעפ"כ מעורב בתוכו גופניות הנאת עצמו:

וזה שאמרה רבקה אח"כ דהי' לה צער ויתרוצצו הבני' בקרבה היתה מאוד נתחרט על תפלתה ועל מחשבתה שלא היתה כולה קודש לשם ה' לכן הי' זה הצער בקרבה ואמרה אם כן למה זה אנכי' דייקא התפלה שהי' אנכי בעבורי בעבור גופניות מדוע תפלתי עבור אנכי' היינו אנכי עבורי למה זה בעדי למה זה התפללתי לאנכי לעצמי להנאת גופי בהנאת גופה הו"ל לשכח ורק כולה לשם ה' ואז אין צער ואין נזק ותלך לדרוש את ה' דייקא מאז והלא' לה' רק להתפלל ומבקש שתהיה כולה קודש לה' רק לעבוד את ה' תמיד והבין כי מתק היא עצמו והבן ובזה ג"כ פירשתי תפלה לעני כי יעטוף דייקא אף שהיא תפלת עני בעת צרתו אבל מ"מ ולפני ה' ישפוך שיחתו שיחו רק עבור ה' מבקש ותפל' היא רק לך ה' רצון ואמר ה' שמע' תפלתי ושועתי דייקא אליך תבוא רק אליך עבורך. וכבר ביארתי לעיל בפרק ראשון האדם אשר רק חי עבור תאות זמניות הוא רק עדי ערב אבל עת העריב שמני עת פקידתו לא יקח מאומה אבל מי ששם תפלתו עבור

ה' ורק לעבוד ה' עמלו חפצו ורצונו זה עת לפנות ערב יש לו שכר בעמלו אדרבה אז ביותר נחת לו וזה צידה לדרכו וזה שכתב ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב דייקא אין שיחה אלא תפלה וכל תפלתו הי' כולו לשם שמים כאשר ביארנו ויעתר יצחק לה' ושפיר תפלתו עוש' רושם לפנות ערב גם לעת ערב עת הלך כל איש למקומו לדרכו ושפיר הביא הפסק מענין לענין זה לענין זה אין שיחה אלא תפלה לעני ולפני ה' ישפוך שיחו דייקא גם זה כולו לה' וכן יבורך גבר בתפלתו והבין:

תוס' ד"ה יעקב תיקן וכו' וקשה למתניתן דקאמר שזמן תפלה משעת צאת הככבי' והנראה לע"ד אדרבה איפכא מוכח דע"כ בלילה התפלל יעקב תפלת מעריב דאל"כ קשה לענ"ד האיך מוכח מפה מויפגע במקום שיעקב תיקן תפלת מעריב דילמא יעקב רק הי' מתפלל תפלת מנחה כיון שכבר תיקן יצחק להתפלל מנחה ובכן מה שיעקב מתפלל הי' רק מנחה ולא מעריב בשלמא מיצחק שאז מוכח דתיקן תפלת מנחה דנקט שהתפלל לעת ערב וע"כ שחרית בעת ההוא לא יוכל להתפלל וע"כ לא התפלל תפלת שתיקן אברהם דאברהם תיקן בבקר שחרית ולעת ערב כבר עבר זמן שחרית אבל יעקב דילמא הי' מתפלל מנחה וע"כ צריך לומר בזה. שעתה דמתפלל יעקב כבר הי' לילה ע"כ אין רשאי אז להתפלל דכבר עבר זמנה ובוודאי הי' תפלה חדשה ותיקן מעריב ונכון:

ועל זה השיב לי תלמיד חביב הבחור המופלג ומובחר מאוד מו"ה צבי הירש גרינבוים נ"י דגמרא דייק כן מדנקט ויפגע במקום למה זאת לאשמעינן דיעקב מתפלל אם לא דתיקן תפלה חדשה למה לנו לאשמעי' דהתפלל זה פשיט' דצריך להתפלל וכי נקט נמי דהתפלל שחרית ע"כ לא נקט רק מה שחידש יעקב תפל' יתירה מהנך אבות ולכן אשמעינן לספר ויפגע במקום ואולי לנכון כיון:

גמרא שהרי אברים ופדרים וכו' ראיתי בצל"ח שמתמה שמשמע מכאן שזמן תפלת ערבית כל הלילה וכ"כ רבינו יונה בהדיא כמוכח כאן וכו' והנה לא מצינו שום סיג בתפלת מעריב וכתב ואם כי ממילא היא מצד מסמך גאולה לתפלה שצריך נמי בערב א"כ צריך להקדים תפלת ערבית לק"ש מ"מ קשיא ברייי' דמשמע להדיא דזמנה כל הלילה, ומתמה שוב מדוע לא עשו סיג בתפלת מעריב וקאמר לדעת הרמב"ם גם בהקטר חלבים עשו סיג קשה, והקשה אז לדברי ר"ג דאמר תפלת ערבית חובה ובנו של ר"ג בוודאי סובר חובה כאביו וקשה על בניו של ר"ג הא מדוע לא שאלו ג"כ על תפלת מעריב הרי שלא קראו את שמע גם ערבית לא התפללו ומדוע שאלו רק על ק"ש ולא שאלו על תפלה ומסתמא כאביהן ס"ל תפלת ערבית חובה ולדידהו גם בתפלה שייך סיג יעיין בצל"ח:

ולענ"ד נראה לומר על פי רש"י במתני' נעלה מאוד ריש ברכות דמפרש רש"י ואנו שקורין בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך ובקריאת פרשה ראשונה שאנו קורין על מטתו יצא. והנה משמע להדיא מרש"י באמת תפלת מעריב הוא עוד מבעוד יום וכאשר מפרש פה הפ"י על תוס' ד"ה יעקב תיקן תפלת ערבית דלפירש רש"י ניחא שהרי לפי' רש"י, עיקר זמן תפל' לא תלי כלל בק"ש דזמן ק"ש לא הוי אלא בצה"כ לתנ' דמתני' אבל זמן תפלה הוי קודם לכן כמו שהביא רש"י להדיא הירושלמי דמשמע הכי יעיין, וכבר ביארתי לעיל יעיין בחדושי פרק ראשון שם דלענין גאולה לתפלה ולענין תפלת מעריב שפיר פסקינן לקולא דעבדינן כמר עבד ודעבד כמר עבד דהוא רק דרבנן משא"כ ק"ש דאורייתא וא"כ פרשה ראשונה רק דאורייתא ולכן מפ' רש"י ובקריאת פרשה ראשונה שאם קורא על מטתו יצא יהיה איך שיהיה יוכל לתרץ דבניו של ר"ג היה מתפללי' מעריב מבעוד יום עם ק"ש לאחר תפלת מנחה מיד אלא רק הם סברו לענין ק"ש דאורייתא ע"כ אינו יוצא אלא צריך לחזור ולאמרה בלילה כפירש"י והם לא אמרו דהי' בבית המשתה לכן שאלו על ק"ש ולא על תפלת מעריב כי באמת תפלת מעריב עוד מבעוד יום היה מתפללים טרם שהלכו לבית המשתה כמו שאנו נוהגים וגם ק"ש הי' אמרה רק דעל כרחך צריך לקרות עוד משתחשך ובקריאת פרשה שעל המטה יצא משא"כ בניו של ר"ג שהי' נעורים כל הלילה ושפיר אמרו דלא קראו את שמע היינו ק"ש בזמנה שצריך לקרותה משתחשך ובזה נראה לענ"ד לתרץ תמיהת הטו"ז סי' רל"ה ס"ק ג' שתמה האיך שייך על בניו של ר"ג ששבו לבית המשתה טרם שקראו ק"ש הלא מוכח בגמ' כל העובר וכו' חייב, ולהנ"ל ניחא שטו"ז בס' קודם מפרש הא דאסור להתחיל חצי שעה קודם לא שייך אלא לזמן שהוא עיקר ק"ש שקורא בברכותיה לצאת אבל במה שקורא לרווחא דמילתא דהא מה שכתב בסמוך וכשיגע זיון ק"ש קורא בלא ברכו' בזה אין איסור אכיל' כיון דכבר קרא לא שייך עבר על דברי חכמים עיין בטורי זהב:

ובהיות כן יש לי לומר אף שבניו ר"ג קבעו לחוב' לקרותה משתחשך אבל כיון שכבר קראו פעם אחת מבעוד יום שפיר דמותר לאכול תחילה קודם ודוק היטב:

ומה שלא עשו סיג לתפלת מעריב אף שכשר כל הלילה יש לומר שזמנה מתחיל מבעוד יום כמוכח פה בתוס' ודרשו ג"כ דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד יש לומר כל מה דמתחיל עוד מבעוד יום בזה לא עשו סיג כי רק מה שמתחיל בלילה צריך לעשות סיג אבל כיון שהתחיל כבר מבעוד יום לכולי האי לא חשו שיפשע והבין:

וראיתי בצל"ח שהוא מפרש דלכן לא השאלו על תפלת מעריב כי תפל' מעריב יש לתשלומין בשחרית משא"כ ק"ש אין תשלומין אם כן זה לא שייך לענ"ד ע"פ דברי הב"י דבניו של ר"ג לא היו שוגגין בדבר אלא קרוב למזיד וכמו שביאר הטו"ז ובמזיד ע"כ לא שייך לתשלומין וצ"ע:

בעזהי"ת חידושי שחנני סוגי' דפלג המנחה, עמך ה' החסד והסליחה ולעזרתי חושה:

תוס' ד"ה ר"ד פלג המנחה ולמעלה וכו' תימא ולא הבנתי מאי מקשה התוספ' הא ר"י בפירוש מפרש בבריי' עד פלג המנחה מפני שתמיד בין הערביים קרב והולך עד פלג המנחה וע"כ סבר דגם תמיד של בין הערביים קרב והולך עד פלג המנחה קטנה וא"כ מזה הטעם אמר עד פלג המנחה דתפלה נגד קרבנות תקנו לברייתא הנ"ל והוא ראיה בשחר קאמר עד ד' שעות משום דעד ד' שעות תמיד של שחר קרב והילך וא"כ מאי מקשה התוס' וכי היכא דפירש בתמיד של שחר שקרב והולך עד ד' שעות כן הפירש בתמיד של בין הערביים שקרב והולך עד פלג המנחה ומאי מקש' התוס' שוב האיר ה' את עיני וראיתי בלחם משנ' פ"ג מהלכות תפלה שהקשה כן:

ולענ"ד כל קושי' התוס' הוא רק ע"ז מ"ד דאמר דתפלו' נגד אבות תקנו וא"כ יצחק דתיקן תפלת מנח' לפנות ערב ובשלמא להחכמים הם אמרו עד הערב היינו עד הלילה ומקרי ערב שפיר זה בכלל לפנות ערב אבל לר"י דאמר מפלג המנחה מנא ליה הא דעד עת הזאת מקרי ערב ולא יותר הא יצחק מתפלל לפנות ערב וע"ז תירץ התוס' אף דתפלות אבות תקנו מ"מ סמכי אקרא נמי שנאמר תיכן תפלתי קטורת לפניך וא"כ לכן מתפלל מנחה עד פלג המנחה על הקרבת קטורת אבל לפ"ז הקושיא שייך על מתני' ולא פה ובפרט עיקר תמה מן התוס' וכל הקושי' רק לפי' דתפלות אבות תקנו ומאוד צ"ע: (ויעיין מהרש"א שמפרש קושית התוס' דלא מצינו בזמן פלג המנחה שהקרבו תמיד אבל הקטר' קטורת הי' מאוחר מהקרבה וגם על פירש מהרש"א קשה קושית הלח"מ ועיין לח"מ היטב בפרושו ולענ"ד י"ל רק בערב פלג המנחה עד הקטרת קטורת אבל בשחרי' השיב ר"י עוד קודם הקטרת קטורת ולכן יש לומר בקר' תכון קטורת לפניך משאת כפי מנח' אערב' ודווק' בערב) בעהי"ת סוגיא דשני תפלות, לאל שבחות ותהלות:

שם בד"ה ולא אמרינן עבר זמנו בטל קרבנו ואפי' במזיד וע"כ כוונת התוס' אי בשוגג הרי צריך להשלים במנחה אף אם עכשיו אינו זמן תפלת שחרית מ"מ יוכל להשלים במנחה דמי שלא התפלל שחרית יוכל להשלים במנחה שתים וע"כ כוונת התוספ' שאם ביטל במזיד דאז אין תשלומין ואם עד ועד בכלל אף שביטל במזיד מ"מ עדיין אינו זמן

להתפלל שחרית בשעה ד' ומאוד קשה דברי התוס' הזה במי שביטל במזיד עוד הפעם יבטל ולא יתפלל ומה חומרא יש וכי ב"ד כופין אותו להתפלל הלא הוא עובר עיין:
והנראה לענ"ד לא על מזיד צריך הנ"מ כי נמי איכא נ"מ בלא מזיד והיינו כמוכח בתוס' לאחר שני תפלות כבר אין לא תשלומין וא"כ יש גם נ"מ בשכח להתפלל מעריב וע"כ צריך בתפלת שחרית להתפלל שני פעמים אבל לא בתפלת מנחה שכבר עברו מעריב ושחרית ולא יוכל בתפלת מנחה להשלים ושפיר איכא חומרא אם מזכיר בשעה ד' אם גם זה בכלל שחרית אזי צריך להתפלל תפלתו עוד הפעם להשלים תמעריב כי כל זמן שחרית יש תשלומין משא"כ אם אינו עד בכלל אם אז מזכיר בשעה ד' שלא להתפלל מעריב כבר עבר זמן שחרית ולא צריך להשלים עוד ואיכא חומרא אי עד ועד בכלל דצריך אז להתפלל להשלים תפלת מעריב ודוק:
שוב יש לומר עוד נ"מ עפ"י מה דקיימי ביו"ד סי' שמ"א ס"ב דמי שיש לו מת בשבת וכו' לא יתפלל ובבקר אין צריך להתפלל שתים כדי להשלים תפלת הערב שכבר עבר זמנ' ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים כיון שבליל' לא הי' חייב להתפלל עד כאן לשוני:
והנה לפי הנ"ל אם היה לפניו בזמן שחרית עד ד' שעות היה לפני מתו עוד דפטור מתפלתו ואח"כ בשעה ד' כבר נקבר מתו מלפניו ועדיין בשעה ד' יש שהות להתפלל ואם עד ועד בכלל צריך עוד הפעם להתפלל ואם לאו כבר פטור הוא:
שוב יש לומר נ"מ על פי סברת רבינו יהודא לעיל בתוס' ד"ה טעה ולא התפלל שכתב רבינו יהודא אם טעה ולא הזכיר ר"ח במנחה לא יתפלל עוד בלילה דלמה יתפלל עוד הרי כבר התפלל כל תפלת מנתה מבעוד יום לבד ר"ח שלא הזכיר א"כ אין מרויח כלום אם יחזור ויתפלל במוצאי ר"ח הרי לא יזכיר עוד תפלת ר"ח ותפלת י"ח כבר התפלל יעיין:
ובהיות כן היה נראה לענ"ד דדין הזה נמי בהזכרת מוריד הגשם דקיי"ל דאם שכח מלומר מוריד הגשם צריך להתפלל עוד הפעם, והנה אם שכח בתפלת שחרית משיב הרוח ומוריד הגשם ביום שפוסק במוסף מלהזכיר ונזכר אז בתפלת מנחה שלא אמר מוריד הגשם ע"כ אין צריך לחזור ולהתפלל דשהתפלל עוד הרי כבר התפלל כל תפלת שחרית מלבד הזכרת משיב הרוח ומוריד הגשם וא"כ אין מרויח כלום אם יחזור ויתפלל הרי לא יזכיר עוד מוריד הגשם דכבר פסק ותפלות י"ח כבר התפלל כן נראה ונכון ותפלת מוסף אינו הפסקה מלקרי בתר שני תפלות ויוכל להשלים אם שכח תפלת שחרית עיין מג"א וצל"ח דתפל' מוסף אינו תפסק':

ולפי"ז איכא שפיר נ"מ אם בשכח ולא הזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם והזכיר עצמו בד' שעות אם עד ועד בכלל צריך להתפלל עוד הפעם תפלת שחרית ולהזכיר והיינו דלא היה מתפלל עוד מוסף ואם כן צריך עוד הפעם להתפלל ולהזכיר אבל אם אינו עד בכלל כבר עבר תפלת שחרית אין צריך הפעם להתפלל ובמנחה אין להשלים כאשר ביארנו ודוק היטב:

גמרא דף כ"א ותניא היה לפניו שתי תפלות וכו' היינו דמשכחת להו ב' תפלות בהדדי והקשתי מאי מקשה הגמרא הא כמה פעמים מוכח בש"ס לדברי דרבנן קאמרי והוא לא ס"ל ועיין מסכת ביצה דף ג' ע"ב רבינא אמר לא תיפוך ור"י לדבריהם דרבנן קאמרי וא"כ ה"נ יש לומר ר"י לדבריהם דרבנן קאמרי לפי מאי שמוכח ריש פרקא בד"ת אבעי להו טעה ולא התפלל דתפלת מוספין אין לה תשלומין בתפלת ערבית בלילה אם כן שפיר יש לומר אף לרבנן דתפלת מוסף כל היום אבל אעפ"כ יש לומר כיון שמנחה יש לה תשלומין גם במעריב לא נקרי מצוה עוברת ולמוסף אין תשלומין ורק באותו יום יוכל להתפלל א"כ שפיר דקאמר ר"י לדבריהם דרבנן אף שמוסף כל היום מ"מ מתפלל של מוסף ואח"כ של מנח' שזו עוברת דאין למוסף תשלומין וזו אינו עוברת במנחה יש תשלומין וצריך לומר דהגמרא דמקשה אף עפ"כ מיאן בזה לתרץ לדבריהם דרבנן קאמר ומצא התירוצי תירץ נאה ביותר: אך בדבר הזה אמרתי אולי מצאתי מקום ליישב דברי הקוב"ץ בהלכות תפלה פרק ג' ה"י דהנה לקמן בברייתא הזה בגמרא דף כ"ח ע"א איתא אמר ר' יוחנן ונקרא פושע ת"ר היה לפניו שתי תפלות מתפלל של מנח' שם מפרש רש"י מאחר שהגיע זמנה כדי להקדימה בתחילת זמנה שלא נקרא פושע גם עליה שם מפי רש"י דטעמ' הוא משום פושע ופה מפ' רש"י דטעמ' הוא משום דתדיר מתפלל של מנחה רבנן לטעמייהו דאמרו תפלת מוספין כל היום כמו של מנתה הלכך תדיר קודם ומאוד קשה רש"י לקמן דמפרש טעמא משום פושע: וראיתי בהקוב"ץ הלכות תפלה פרק ג' ה"י דהוא מתמה ג"כ על רש"י הנ"ל דמפרש שלא יקרא פושע גם עליה תא בגמרא שם הטעם מפורש משום תדיר שוב כתב בשם עטרת ראש וכתב דלא הי' בגי' רש"י טעם מפורש משום תדיר משום הכי פירש רש"י טעם מפושע אבל סתר להאי תירץ דהא מוכח בזבחים דף צ"א דטעם זה דתדיר הוא עיקר עיין שם שהניח בתימא דברי רש"י וכ' ותיותר תמות גם המרדכי כתב כדברי רש"י משום פושע וכתב שם מיהו אם איחר אחר ו' שעות ומחצה בזה אומר ירושלמי דאם יש שהו' להתפלל שתיהן תפלת מוספין קודמת ובתלמודי דדין לא משמע הכי עכ"ל המרדכי:

וכתב הקוב"ץ וצ"ע דהא לפי פירש רש"י ומרדכי דטעמא הוא משום פושע דווקא אם עבר כבר ז' שעות אז מקרי פושע אבל קודם ז' שעות לא שייך טעם זה, והמרדכי מסיק לתלמודי דדין אפילו בכה"ג מתפלל מנחה תחילת וע"כ טעמא משום תדיר דאי משום פושע לא מצינו מי שסובר כן דעוד קודם שבע משהגיע זמן מנחה מקרי פושע ועיין בש"ע סי' רפ"ו דאחר ז' שעות מקרי פושע ולא קודם, והנה נראת דזה היה כוונת ר"י דאמר הלכה מתפלל אדם מנחה ואחר כך מוספין ולכאורה מאי קמשמע לן הרי תנינא בברייתא אלא על כרחך הא קמשמע לן דהיה לו הגירסא כמו הרא"ש שאינו מפורש בברייתא טעמא דתדיר וה"א דטעמא הוא כמ"ש רש"י וא"כ אחר ו' שעות ומחצה סד"א דמוספין קודמין קמ"ל ר"י דמתנ' בברייתא סתמא משמע אפילו אתר ו' שעו' מיד כשהגיע זמן מנחה ותדיר קודם ובזה שפיר פירש רש"י דרוצה ליישב הקושיא על ר' יוחנן מאי קמ"ל, וזה שכתב פי' זה היינו משום דעכ"פ יש מקום לטעות בפי' זה ועיין עד סוף לשונו שם היטב ובזה מפרש נמי הירושלמי דלא קשת על מג"א:

ולענ"ד תמה אקרא עליו איך יצא דבר זה מפיו קדשו דקודם שבע לא מקרי פושע וכוונת רש"י רק פה לפרש טעמא דרבנן משום דלאחר ז' מקרי פושע וא"כ ע"כ רבנן דאמרו היו לפניו שני תפלות איירי לאחר ז' דווקא וא"כ קשה איך שייך ע"ז לומר ר"י אומר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו וכו' ומפ' רש"י טעמא ר"י לטעמ' דאמר עד ז' שעות ותו לא הא לתנ"ל ע"כ איירי רבנן לאחר ז' שעות אז מנחה קודם וא"כ איך שייך דלאחר ז' שעות מחולק ר' יהודא דקאי על ת"ק מתפלל של מוסף תחילת הא לאחר ז' שעות ע"כ אינו מתפלל לר' יהודא כלל מוסף דעבר הזמן וקודם ז' גם רבנן מודת דתפלת מוסף קודם דלא מקרא פושע וע"כ גת פה דייק הגמ' עד ועד בכלל ואז חצי של שעת ז' הוא זמן לשתיהן למנחה ואף מוסף וע"כ בה"ג איירי נמי הת"ק וא"כ אם כדברי תקוב"ץ דבה"ג לא מקרי פושע ורק אחר ז' שעות א"כ לא שייך דר"י מחולק ואמר מוסף קודם הא בזה הזמן כבר עבר המוסף לר"י לגמרי וע"כ לגי' דדין אם סבר כפי' רש"י הנ"ל דגם בזה אם איחר עד זמן תפלת מנחה גדולה מקרי פושע ועדיין לא פעל אז לתרץ ולפרש הירושלמי יעיין:

רק לדברי ניחא אם שמפרש כאשר הקשתי דיש לומר ר' יהודא לטעמא דרבנן קאמר אף לטעמ' דידהו מוספין כל היום אם איחר עד שבע שעות עכ"פ הו"ל להתפלל מוסף קודם דמנחה אינה עוברת דיש למנחת תשלומין משא"כ במוסף ורב יהודא רק לדבריהם דרבנן קאמר להו ככת הו"א לפרש והו"ל ר' יוחנן הלכת מתפלל של מנחה באמת אינו הפירש כן משום פושע ורב יהודא מחולק לטעמא דנפשי ואיירי בו' שעות וחצי בזמן

מנחה גדולה וטעמא דרבנן לא משום פושע אלא משום תדיר ואפי' אחר ו' שעות ומחצה מנחה קודמת וא"כ להו"א הייתי אומר לדבריה' דרבנן ובקושטא דמילת' לא רצה לפרש לדבריהם דרבנן:

אבל בלאו הכי זה קשה על הקוב"ץ איך יפרש טעמא דרש"י משום פושע לאחר ז' הוא פושע והיינו טעמא דרבנן דמנחה קודם א"כ בה"ג איך שייך פלוגתא דרב יהודא דתחלת מוספין קודם הא לאחר ז' כבר עבר לגמרי ולא מתפלל מוסף לר"י ולפני שבע גם רבנן מודת דתפלת מוסף קודם דאז לא מקרי פושע:

ובאמת כן הוא כאשר פירשתי ניחא דיוכל לומר זאת קמ"ל ר' יוחנן דלא תימ' ר"י לדבריה' דרבנן קאמר כהנ"ל אלא לקושטא דמילתא מפרש רב יוחנן דר"י רק לטעמא בעצמו אמר כן כמו בביצה דף ג' ע"א וע"כ דר' יוחנן מתרץ שם על הקושיא דר"י אדר"י סותר איפך ורבנן מתרץ לדבריהם דרבנן קאמר ור' יוחנן גם שם לא רצה לתרץ לדבריהם דרבנן וא"כ ה"נ זאת אשמעינן ודוק היטב:

ולקמן בעה"י אבאר ומתרץ בזה ג"כ קושית הצל"ח שהקשו מדוע לא קאמר הלכה כרבנן סתמ' על מתני' ולפי דברי תוס' דלא נזכר כל במתני' ר"י א"כ כבר אמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ועיין לקמן:

גמרא השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד הנה כן פסק הרמב"ם פרק שלישי מהלכות תפלה הלכה ד' שנקט הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע שעות ומחצה וזמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שישאר מן היום שעת ורביע ויש לו להתפלל אותה עד שתילך החמה ועיין בכ"מ שסיים ולכן כ' רבינו שזמנם עד שישאר מן היום שע' ורביע ומשם ואילך הוא זמן תפלה הערב והיינו כר"י וי"ל כלומר גם אם ירצה לתפוס שיטת ת"ק יתפלל אותה עד שתשקע החמה:

אבל צ"ע מדוע משני הרמב"ם מלשון המתני' שנקט במתני' עד הערב ואמת הרמב"ם סובר עד הערב היא מתשקע החמה אבל לא כן רש"י במתני' מפרש עד חשיכו' חילוק גדול יש בין הערב חשיכ' להשקע החמה יעיין תוס' ריש פרק זבחים דף נ"ו שקיעת החמה היינו תחילת שקיעה קודם צאת הכוכבים כדאמר משקיעה החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין וגם רבינו יונה מפ' עד הערב כוונה עד שקיעת החמה משום דהכי אמרינן בזבחים מניין לדם שנפסל עד שקיעת החמה דמשם ואילך אינו זמן זריקת דם יעיין:

וראיתי בהקוב"ץ שכתב סובר רבינו כשיטת רבינו יונה דעד הערב אינו רק עד שקיעת החמ' וכתב ולישנא דמתני' דייקא כוותי' דרבינו מדלא קתני כל היום עיין בתוס' ד"ה דנפילות וכוונתו דקושי' התוס' היא למה לא נקט בערב כל היום ולהנ"ל ניחא דלא יוכל למנקט כל היום כי כל היום משמע עד הלילה אבל תפלת המנחה אף לרבינו אינו עד הלילה אלא רק משתשקע החמה ועוד אינו לילה כי שקיעת החמה הוי ד' מיל לפני הלילה היינו לפני צאת הכוכבים:

ותחילה אני בא בזה דא"כ קשה על רבינו יונת שהובא כן עד ערב אינו יצאת הכוכבי' שהיא לילה ממש אלא עד שיקעת החמה וכו' ואח"כ נקט של מוספין כל היום וגבי מנחה לא אמרו כל היום מפני שאין זמנה אלא משש שעות ומחצה ומעלה אבל של מוספין זמנה כל היום ולהנ"ל מדוע לא מתרץ רבינו יונה בפשיטות דלא יוכל למנקט כל היום לגבי מנחה דאינו זמנה בלילה כי עד תשקע החמה וראינו אעפ"י שמפרש רבינו יונה דמנחה אינו זמנה עד לילה מ"מ שייך לומר כל היום דהכי מקשה:

ובגוף הדבר לענ"ד שגת בזה הקוב"ץ במחילת כבוד תורתו דהקוב"ץ אמר דלכן לא נקט במנחת כל היום משום דרק עד שתשקע החמה דזריקת נפסל בשקיעת החמת א"כ ה"ה בקרבן מוסף נמי דווקא נמי זריקת דם נפסל בשקיעת החמה אף שקרבן מוסף הולך וקרב כל היום אבל כבר נלמד שם סתם על כל זריקת דם שנפסל בשקיעת החמה וא"כ במוספין נמי פסול זריקת הדם בשקיעת החמה וא"כ כיון דמוסף נגד קרבן מוסף הוא ג"כ תפלת מוסף נמי עד שקיעת החמת אף שנקט כל היום וא"כ קשת למת נקט במוסף כל היום ובכל הקרבן עיקר הוא זריקת הדם א"כ למה נקט במוסף כל היום אלא ע"כ דזה מוכח דמקרי בכלל כל היום דעד שקיעת החמה יום הוא ומשקיעת החמה ואילך כבר היא בין השמושות ומתחיל קצת לילי וא"כ ליכ' ראי' נמי מתפלת מנחה דלא נקט כל היום וקושית התוס' היה רק כמו שנקט גבי מוספין כל היום כן הוה ליה למנקט נמי גבי מנחה ושפיר מקשה התוס' ודוק היטב ודברי הקוב"ץ מאוד צ"ע:

ובאמת הקוב"ץ בעצמו משני בלשון דתחילה נקט דייקא כוותי' דרבינו מדלא נקט כל היום ואח"כ נקט לתרץ קושית הכסף משנה מדפ' הרמב"ם דנגד תמידן תקנו משום דמסייעת' מתני' בתפלת מנח' דלא נקט עד חשיכה משמע דאין זמנה כי עד שקיעת החמה וע"כ נגד תמידן תקנו כמוכח שם ולמה נקט אז מדלא נקט עד חשיכה הו"ל למנקט מדלא נקט כל היום אלא ע"כ הוא בעצמו מכל היום היה נבך להבי' ראית ורק מדלא נקט עד חשיכה ואם יש לומר גם ברישא ליישב דבריו ולומר דכוונתו דסתם מתני'

מסייע לי' ויש לומר סיוע מדלא נקט עד חשיכ' ולא מדלא נקט כל היום אבל מדבריו לא משמע כן מדציין על תוספ' ד"ה תפלת השחר:
ובוודאי אין שום סברא לחלק בין מוסף למנחה כי היכא דתפלה מנחה רק עד שקיעת החמה משום דם שנפסל אז לזרוק כן נמי מוסף ג"כ פוסל בזריקת הדם לאחר שקיעת החמה כי סתם שנינו בזבחים דף נ"ו ע"א אמר רב יצחק בר אבדמי מניין לדם שנפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל ביום שאתה זובח אתה מקריב ביום שאי אתה זובח אי אתה מקריב ואם יהי' בשום אופן סברא לחלק ולומר דמוסף עד הלילה ממש בצאת הכוכבים ומנחה רק עד לאחר שקיעת החמה זה לא יהיה בשום אופן לומר כן דא"כ למה לרבנן לקמן לומר הי' לפניו שתי תפלות מנחה ומוסף מנחה קודם מפני שהוא תדירה למה לומר מפני שהוא תדירה תיפוק ליה דמנחה עוברת עד שקיעת החמה ומוסף אינו עוברות עד הלילה וע"כ מנחה להקדים אע"כ אינו שום סברא לחלק בין מנח' למוסף ותכל נכון וישר כאשר ביארתי ודוק: ודע דרש"י דמפרש פת במתניתן עד חשיכה רש"י לשיטתו גם שם בזבחים כדברי רב יצחק ב"א מפרש ביום שאתה זובח אתה מקריב ועיין רש"י ולא מהני לי הלנה בראש המזבח לאכשורי לזריקה למחר ורש"י מפרש שנפסל בשקיעת החמה היינו בלינה ע"ג המזבח ומפרש רש"י באמת שקיעה כבר הוא לילה צאת הכוכבים רק תוס' מיאן בפירש רש"י זה בד"ה מניין לדם שנפסל יעיין. והמעיין שם בתוס' היטב יראה מתוס' הנ"ל שהביא ראי' שגם שקיע' החמה תיא בצא' הכוכבים מהך דנקט כל העניה שלא שקעה עליו החמ' אינו תענית כי דינו בצאת הכוכבים, ואחר זה סיים התוס' לחלק משתשקע החמה מאוחר יותר מאשר משקיעת החמת משמע תחילת שקיעה ומשתשקע משמע סוף שקיעה ותחילת שקיעה אינו צאת הכוכבים והגמ' דאמר שם בשקיעת החמה זה משמע מתחילת שקיעה והנה לפ"ז לשון הרמב"ם אינו כלשון הגמ' הרמב"ם נקט ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע החמ' וזה כבר סוף שקיעת החמה משא"כ רבינו יונה נקט אלא עד שקיעת החמה זה נקט כלישנא דגמרא ומזה רבינו יונה יש לפרש דקודם צאת הכוכבים אבל הרמב"ם נקט בלשונו עד שתשקע החמה זה הוא כבר סוף שקיעה והוי נמי כמו צאת הכוכבים ואין חילוק הרבה וא"כ הרבינו יונה עם הרמב"ם אינם דעת אחד כאשר רוצה הקובץ וכל אלה צריך עיון:
ועיין בתשו' שאגת אריה סי' י"ז שהיחלט דאין דם נפסל אלא עד צאת הכוכבים ושקיעת החמה היינו צאת הכוכבים יעיין הרבה ראיות ברורות שהביא גם מהרמב"ם הביא ראי' וכתב ועידו עלי שני עדים נאמנים שהרי משנה שלימה שנינו בפרק מגילה דף כ' כל היום כשר לסמיכה לשחיטה להקטרה ולמליקה ולהזות ואי דם נפסל בשק"ח שהוא

מהלך ד' מילין קודם צאת הכוכבים א"כ אין כל היום כשר לדברים אלו וגם שנינו שם כל היום כשר לתפלת המוספין ולמוספין וש"מ שאין דם נפסל בשקיעת החמה ואם חשב בהדי שכשרים כל היום כגון מגילה ושופר והני וודאי עד צאת הכוכבים ה"ה נמי הני מצוה דקרבנות דחשב כתרווייהו הנם נמי עד צאת הכוכבים יעיין היטב שם וכן הביא שם הש"א ראיה מהרמב"ם גופא ברפ"ד מה' מ"ע ה"ק כל הקרבנות אין מקריבן אותן אלא ביום שנאמר וכו' ביום ולא בלילה לפיכך אין שוחטין זבחים אלא ביום ואין זורקין דמן אלא ביום וכיון ששקע' החמ' נפסל הדם ע"כ ומדכתב ביום ולא בלילה לפיכך משמע דלא אתי למיעוטי אלא לילה לחוד עיין ולענ"ד כן הוא דגם שם הרמב"ם הלשון וכיון ששקעה החמה זה כבר סוף שקיעת החמה וזה הוא לילה ולכן זהיר גם פה בהלכות תפלה הרמב"ם שנקט ויש לו להתפלל עד שתשקע החמה היינו סוף שקיעת החמה ויה הוא לילה ממש ונכון:

והנה השאג"א הביא עוד ראיה דע"כ רבנן דמתני' סוברים עד חשיכה מהך גמרא פה דר' חסד' קאמר נחזי אנן מדרב צלי של שבת בערב שבת מבעוד יום משמע כר' יהודא נקטינן ולא כרבנן ורב הוא דלא צלי עד אורתא ש"מ אין הלכה כר"י והקשה הש"א אם רק הפירש עד שקיעת החמה דילמא רב צלי לאחר שקיעת החמה וכרבנן ועדיין אינו לילה ושפיר הוא צלי של שבת בערב שבת וגם על רב הונא ורבנן למה לא התפללו קודם חשיכה הרי גם לרבנן קודם חשיכה כבר הוא תפלת מעריב אלא ע"כ דעד חשיכה במתני' הוא עד הלילה, ועל זה מפרש הקוב"ץ אי מהא ליכא ראיה דיש לומר הם סברא דתפלה נגד אבות תקנו וכל זה דסמכו אקרבנות אז תולה בזריקת דם אבל אם נגד אבות אין שום שייכות בקרבנות:

ולענ"ד תמה אקרא עליו הא פה רב חסדא גופ' קאמר הלכה כר' יהוד' הואיל תנא בברייתא כוותי' והנה מהא ששנינו בברייתי' כוותי' הוא דתמיד של שחר שקרב בד' שעות וא"כ גם כן מוכח דתפלות נגד קרבנות תקנו דאל"כ מאי ראי' לר' יהודא דאמר תפלת נגד קרבן תקנו דאל"כ מאי ראיה לר"י יהודא דאמר תפלת השחר עד ד' שעות מהך דקרבן תמיד הא אין שום שייכות קרבנות לתפלה הרי תפלו' נגד אבות תקנו וא"כ יש לומר אף שקרבן תמיד היקרב עד ד' שעות אבל אעפ"כ תפלת השחר יש לומר עד חצות כל זמן שלא בא תפלת המנחה עדיין יוכל להתפלל של שחר אלא ע"כ דתיקנו נגד קרבנות סבירא להו ושפיר ראי' הך דתמיד דקרב בד' שעות כר' יהודא אז תפלת השחר נמי עד ד' שעות ועיין רש"י הלכה כר"י והיא הדין לתפלה, ואין לומר אף תפלת נגד אבית תקנו מ"מ עד כמה הזמן סמכו להקרבת התמיד ע"כ גם עדיין יש לומר כיון

דזריקת הדם פסול לאחר שקיעת החמה אף שנגד אבות תקנו מ"מ כיון דלענין קרבן שחר מדמה תפלה לתמיד עד כמה היקרב ה"ה אז צריך לדמות כסברת תפלות נגד קרבנות כהך ברייתא לכן שפיר אמרו דתנן בברייתא כוותי' וצ"ע:

וראיתי בספר ביאור מרדכי ודע לדפמ"ש התוספו' ברישׁ מכילתן דלר"י דזמן תפלת ערבית מפה"מ גם זמן ק"ש הוא אז ומינה לרבנן דס"ל דזמן תפלת ערבית מבערב גם ק"ש מבערב לדבריהם ע"כ צריך לומר דעד הערב דמתני' ר"ל צה"כ דל"ל שקיעת החמה שהוא קודם צה"כ דא"כ מתני' דרישׁ מכילתן דתני זמן ק"ש מצה"כ כמאן דלא כר"י ולא כרבנן אע"כ דעד הערב ר"ל צה"כ יעיין, ועיין ברשב"א לעיל שמתמ' באמת על התוס' איך שייך לתלות זמן ק"ש בזמן תפלה הא זמן ק"ש תליא בשכיבה משא"כ תפלה ועיין לעיל היטב: בעה"י חידושי בסוגי' דרב צלי של שבת בערב שבת, לאל ירצו כמנחה על מחבת:

תוס' ד"ה דרב צלי של שבת בערב שבת תימא דהא אמרינן בפרק ב"מ ובלבד שלא יקדים ולא יאחר ויש לומר דהתם באינו מקבל עליו שבת מיד אבל הכי מיירי בשקיבל עליו שבת מיד הלכך לא הוה הקדמה ובן הובא במחבר הלכות שבת סי' רפ"ג ס"ד וז"ל לא יקדים ולא יאחר לא יקדים למהר להדליקה בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקן לכבוד שבת וגם לא יאחר ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זה הקדמה:

ולענ"ד קשה על התוס' והמחבר דאם יקבל שבת דמותר להקדים וא"כ קשה למה אמר האי סבא ובלבד שלא יקדים הו"ל לומר ובלבד שיקבל שבת מיד וא"כ שפיר יוכל אז להקדים ובגמרא הנ"ל שנקט ובלבד שלא יקדים משמע לחלוטין בשום אופן אי אפשר להקדי' ובפרט דרכה בכך להקדים לקבל שבת מיד: ועוד שנית צ"ע מה שראיתי הובא שם סימן רס"ג בספר תוס' שבת שהביא קושיא דהמחבר סותר את עצמו בהלכות שבת פה פסק ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר ומשמע מהגמרא שבת הנ"ל דקאי על שבת ובהלכות חנוכ' פסק נמי ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר ומהיכן יצא לו על חנוכה והובא דהרמב"ם באמת הובא רק לענין חנוכה והוא מפרש גמרא שבת פה קאי רק על חנוכה יעיין שם בתוס' שבת:

והנראה לע"ד להביא ראיה להרמב"ם דהגמרא רק על חנוכה קאי ולהרמב"ם קשה נמי פה קושית התוס' על רב דצלי של שבת בערב שבת הרי תנינא ובלבד שלא יאחר ולהנ"ל נעל' מאוד שמתרץ קושי' התוס' דעל חנוכ' קאי ובזה ראי' להרמב"ם דע"כ רק לענין חנוכ' תנינא ונכון וישר אבל על התוס' קשה כאשר הקשתי ומה שנראה לענ"ד לתרץ כל אלה והנראה דהנה לכאורה צריך להבין ביותר מה היה בדעתה שהיתה רוצה לאחרת

בהדלקת וכי לא היתה מהזריזין דמקדימין למצות ובפרט למצות הדלקה שהיא מצוה של אשה ביתר שאת:

לכן נראה לענ"ד לפרש הגמרא כי הסוגיא שם בשבת יש לומר איירי נמי בנר חנוכ' כאשר מפ' שם הר"ן הרגל בנר היינו בנר של שבת ונר של חנוכ' הוי ליה בניו תלמידי חכמים וכן פירש רש"י שם, ובזה נראה לענ"ד דביתהו דר"י דהיתה היא ג"כ מדלקת נר חנוכה כמוכח נשים מדליקו נר חנוכה, והנה מבואר במג"א ובטו"ז סי' תרע"א הלכות חנוכה ודע"כ בערב שבת אסור להדליק לה נר של שבת תחילה כיון שמנהג' לקבל שבת אסור לה אח"כ להדליק של חנוכה, והנה בע"ש היתה זה המעשה ובחנוכה והיא רצתה להדליק נר חנוכה בזמנה כי נר חנוכה ע"כ מצותה סמוך לחשיכה ממש וא"כ הית' מאחרת בנר של שבת כדי שיכולה להדליק נר של חנוכה תחילה ואח"כ של שבת והתה מאחרת בנר שבת מחמת נר חנוכה שלא ידליק בהקדם רב נר חנוכה, וזה הכוונה באמרה שמאחרת ומדלקת לה מילת לה מור' באצבע שהיא הית' מדלקת בפני עצמה נר חנוכה וע"כ דהיתה מדלקת נ"ח וע"כ בהקדם צריך נר של חנוכה כיון דאם היה מדלקת נר של שבת אז אסור להדליק נר של חניכה ולכן היקדם בנר חנוכה ומאחרת בנר של שבת ואמר לה רב יוסף לא ימוש והראה לה דנר של שבת אינו רשאי לאחר הרבה סמוך לחשיכה סברא לאקדומא ובאמת מוכח שם במג"א אם הידלק של שבת ולא קיבל של שבת במחשבתו יוכל להדליק אח"כ נר חנוכה ורק אמר שאשה בסתם כיון שדרכה לקבל שבת אז בשעת הדלקת נירות לא רשאי אבל לענ"ד אם היא התנה בפירוש שלא קיבל עליה שבת עוד רשאי אז לאחר זה להדליק נר של חנוכה, והנה יש לומר סברא לאקדומי נר של שבת היינו להקדים כאשר רצה זה הסב' שלא יאחר וסברא לאקדומי יותר וידליקנו אז אח"כ נר חנוכה במאוחרה בזיון כר חנוכה ובאמת שלא קיבלה עליה שבת אז אלא בנר שבת היקדם ובנר חנוכה מאחרת קצת קודם חשיכ' שעוד לא תוס' שבת היא שיוכל להדליק עכ"פ במאוחר מה שיוכל כי נר חנוכה בוודאי המצותה ע"פ גמרא מאוחר, ועל זה אמר לה תנינ' ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר גם זה אינו מצוה מן המובחר להקדים הרבה נר שבת יותר מהראוי כדי שידליק אז נר חנוכה אלא ע"כ צריך היא להדליק נר חנוכה תחילה ואף שהיא קצת קודם הזמן מלהקדים נר של שבת תחילה כי תנינא בלבד שלא יקדים ושלא יאחר נר של שבת אינו רשאי להקדים ודוק:

ובהיות כן שפיר דהשיב ובלבד שלא יאחר ושלא קדים ולא שייך דהיה לו לומר ובלבד שיקבל שבת דע"כ היא לא היתה יכולה לקבל שבת כי כל כוונה הית' בהקדמת נר שבת כדי שיוכל במאוחר הזמן להדליק נר של חנוכה ואם כבר קיבל שבת אז אסור

להדליק נר של חנוכה וע"כ כוונה בונה דהקדים כדי שיוכל אז להדליק נר חנוכה סמוך לחשיכה ודוק:

ומהך מוכח עכ"פ בנר חנוכה עכ"פ לא רשאי להקדים דאל"כ למה היא לא היקדמה נר חנוכה ומה היה בדעתה דהיה רוצה לאחרה אלא ע"כ מה"ט היתה רוצה להדליק כר חנוכה סמוך לחשיכה ושפיר פסקינן דלא רשאי להקדים ה"ה נמי דלא רשאי לאחר כמו בשבת דלא רשאי כן פה שפיר פסק המחבר בנר חנוכה לא יקדים ולא יאחר וק"ל:

ובהלכות חנוכה ביארתי עוד בענין אחר שהיא היתה רוצה להקדימה נר של חנוכה ואז להדליק נר של שבת וקאמר ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר על נ"ח דגם זה אינו רשאי להקדים יותר אלא באשה המצוה מן המובחר היא ידליק נר של שבת ואחר ידליק נר חנוכה לאחר זה ודוק היטב בכל אלה. או שיש לומר סבר' לאקדומי גם נר חנוכה וגם נר שבת ועל זה השיב ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר קאי בין אנר חנוכה ובין אנר של שבת ועל תרווייהו קאמר כן ונכון מאוד, ובהיות כן מתורץ קושיתי דהוא נמי אמר על חנוכה שם לא שייך אם יקבל רשאי דאם היתה מקבלת שבת תחילה מיד בהדלקתה והית' מדלק' נר חנוכה תחילה גם זה אינו רשאי דגם נר חנוכה אינו רשאי להקדים ואי דהיתה רוצה להדליקה תחילה של שבת ואז לקבל שבת זה וודאי ובלבד שלא יקדים בשבת, ולאחר העיון יש להבין כך ולומר דהנה היא ממ"נ לא עשה יפה שהיתה רוצה להקדים בהדלקתה אם יקבל שבת בהדלקתה אז מותר להקדים של שבת אבל אז לאחר זה אסור להדליק נר חנוכה וצריכה היא ג"כ להקדים נר של חנוכה עוד קודם נר של שבת גם זה אינו רשאי כי תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר גם קאי על נר חנוכה אינו רשאי להקדים ואי דהקדים רק נר של שבת ואז ידליק נר של חנוכה במאוחר ולא יקבל שבת בשעת הדלקת נר של שבת עדיין אסור להקדים נר של שבת בלא קבלת שבת אסור להקדים נר של שבת ולכן אמר האי סבא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר וקאי בין אשבת ובין אחנוכה אלא בשבת רשאי להקדים אם יקבל שבת תחילה מיד וא"כ עדיין צריכה להקדים נר של חנוכה בערב שבת שחל בחנוכה כאשר איירי לענ"ד וגם זה אינו רשאי וא"כ שפיר פסק המחבר בין לענין שבת ובין לענין חנוכה שלא יקדים ושלא יאחר דקאי אתרווייהו ודוק היטב: תוס' ד"ה רב צלי וא"ת הא תנינא ומתרץ דהתם בשאינו מקבל עליו שבת מיד אבל הכא מיירי שמקבל עליו שבת מיד ולפ"ז קשה לי לכאורה איך קאמר הגמרא אדרבה מרב הונא ורבנן לא היו מצלי עד אורתא ש"מ אין הלכה כר"י דילמא לעולם גם הם סבירא להו כרב יהודא אלא הם עשו כאשר אמר האי סבא ובלבד

שלא יקדים והמה לא רצו לקבל מיד שבת והאי סבא הכי אמר ובלבד שלא יקדים והמה כדין עשו:

אך יש לתרץ ולומר דע"כ דייקא כרבנן סבירא להו דדווקא משחשיכה תפלת מעריב דאל"כ אף שהמה לאח להקדימה הרבה כר"י מצד ציוה שלא יקדים א"כ הא אמר ע"כ ובלבד שלא יאחר וא"כ קשה למה איחר כ"כ עד הליל' הלא צריך קודם חשיכה לקבל השבת כדי שלא יאחר ועמוד עכן צריך להשלים לעמוד אש ומדוע המתין עד אורתא הרי שלא יאחר תנן אלא ע"כ הם סביר' ליה כרבנן ולכן לא יוכל להתפלל ערביי קודם חשיכה אף שבאמת צריך להקדים קצת אבל כיון דבא ייכל להתפלל עד חשיכה כרבנן לכן לא התפלל אלא עד אורתא ונכון:

ובהיות כן נראה לענ"ד לומר דלכאור' האיך מוכח מרב הונא ורבנן מדצלי באורתא דסברי דלא כר"י דילמא הינה סברו כרב יהודא ואטו לרב יהודא מי לא רשאי להתפלל באורתא ואמת הצל"ח הירגש בזה ומפרש דרצה לומר כיון שהיה בערב שבת אקדומי שבתי מקדימין ואי הוי סבר כר"י וודאי הי' מקדימין להתפלל ומדאמרה עד אורתא ש"מ דאין הלכה כר"י עכ"ל ולענ"ד בפשיטות יש לומר דאם הי' מותר להתפלל מפלג המנחה ואילך א"כ למה מאחרה הרבנן ורב הונא עד אורתא הא תנא האי סבא ובלבד שלא יאחר ודוק:

ובזה נראה לענ"ד להביא ראיה ברורה לשיטת רש"י במתני' דרבנן דאמר תפלת מנחה עד הערב עד חשיכה הוא ודלא כשיטת רבינו יונה דרק עד שקיעת החמה והוא ד' מיל קודם צאת הככבים דהנה השאג"א הביא ראיה כאשר הזכרתי לעיל מהך רבנן ורב הונא דהוכיח בגמ' דלא כרב יהודא מדצלי באורתא א"כ אמאי לא צלי רב הונא ורבנן עד אורתא הו"ל להתפלל קודם הלילה שעה וחומש אפילו לת"ק כיון דכלה זמן מנחה עת זמן מעריב אלא הא דתנן עד הערב במתני' הוי עד הלילה ממש יעיין, ואם כן א"א להתפלל מעריב אלא עד הערב:

ועל זה דחה הקוב"ץ ראיתו ואמר על רב דמצלי מבעוד יום שפיר דזה וודאי עוד קודם תשקע החמ' ועוד דוודאי ר"ח דאסהיד ידע ודקדק באיזה זמן היה וכן משמע מדאמר שם מרב הונא ורבנן לא הוי מצלי כמי הכוונה בוודאי ידע דרבנן הוי באמת מצלי בשעת שקיעת החמה תה הכוונה באמת ור"ח דאסהיד ידע ובאמת כרבנן סבירא להו ורב הי' מצלי עוד מקודם זה הזמן וגם רבנן ורב הונא הוי מצלי לפי פירש רש"י הנ"ל באורתא הוי הכוונה באמת באותו זמן בשקיעת החמה ומדלא צלי בקודם לכן ש"מ דסברו כר"י כן דחה הקוב"ץ יעיין היטב:

ולהנ"ל עדיין ראית שאגת אריה מוכרחת דע"כ לא יוכל לומר דרבנן ורב הונא באמת איירי דהתפללו בשקיעת החמה בד' מיל קודם הלילה א"כ קשה האיך מוכח דסברו כרבנן ודלא כרב יהודא מדלא הקדימו עוד תפלתם דילמא לכן לא הקדימו משום דתנא האי סבא ובלבד שלא יקדים והמה לא רצו עוד לקבל שבת והאי סבא כך תנא שלא יקדים ופה ליכא קושיא א"כ למה מאחרין הרי ג"כ לא היה מאחרין כ"כ כי הי' מתפללו בשקיעת החמה שהי' ד' מיל קודם הלילה:

אלא ע"כ צריך לומר המה דאסהידו שפיר ידעו דהמה התפללו באורתא דהיינו בלילה ממש והפירש במתני' כרבנן דעד הערב עד חשיכה, ולפ"ז שפיר מדויק דע"כ כרבנן סבירא להו דאל"כ האיך שייך לאחר כל כך עד הלילה הא תנא האי סבא ובלבד שלא יאחר אלא ע"כ לכן מאחרינן דלא רשאי עוד מקדם להתפלל מעריב טרם לילה וסבר כרבנן ולכן מאחרינן ושפיר נעלה ומדהביא הגמרא ראיה כרבנן סבירא להו ע"כ הפירש עד חשיכה דווקא לרבנן במתניתן וראית שאגת אריה נכונה מאוד ועומדת בלי נדנד ודוק היטב:

אך לאחר העיון מצאתי בפני יהושע שכתב בתוס' ד"ה מדרב צלי של שבת וכתב ונראה דכוונת בזה מסתמא כיון דרב מצלי של שבת בע"ש הי' צריך להדליק נר של שבת מיד כיון שקיבל שבת עליו וע"ז מקשה מהא דאמרי' התם ובלבד שלא יקדים וכן מבואר בלשון הרא"ש בקושיא זו שהרא"ש כתב והי' מדליק כר קודם שהתפלל ומקבל שבת מבעוד יום והא דאמרינן במה מדליקן גבי הדלקת הנר ובלבד שלא יקדים:

והנה הפ"י כיון בביארו דאל"כ דפה רק לענין תפל' איירי מאי מקשה התוספו' משבת שם איירי בהדלקת נר ופה רק לענין תפלה לכן מפרש גם פה איירי לענין הדלקה אך לפ"ז קשה לי האיך דייק מרבנן ורב הונא מדלא מצלי עד אורתא ש"מ דלא כרב יהודא דילמא הרבנן הי' מדליקן הנר קודם הרב' ומקבלין השבת כדבעי ורק בתפלת מעריב המתינו עד צאת הכוכבים משום ק"ש בזמנה וכי לרב יהודא לא רשאי להתפלל בלילה בשעת צאת הכוכבים ואי משום קבלת שבת דהו"ל להקדים ובפרט דשם תנינא כאשר ביארתי דאל יאחר זה רק לענין הדלקה תנינא ודילמא האיך רבנן ורב הונא היה מדליקן באמת עוד מבעוד יום ומקבלין השבת ובתפלת מעריב של שבת המתינו עד הלילה ולא יאחר רק לענין הדלקה תנינא וא"ת הם דאסהודו ידעו כי גם היה מדליקן מאוחר הרבה רגע קודם תפלתם וזה קשה אם גם כרבנן סבירא להו ולא כר' יהודא למה מאחרין בהדלקת נר של שבת כל כך וכי לרבנן לא רשאי להדליק קצת מבעוד יום לאקדומי שבת וכדי שלא יאחר בהדלקת הא תנן ולא יאחר ומאוד צריך עיון לרא"ש הנ"ל:

אע"כ לענ"ד הפשט בתוס' פה שלא הבי' כלל מהדלק נר פה לא איירי מהדלקת אלא כיון דתנינא בלבד שלא יקדים ושלא יאחר על כל מילי קאי גם על תפלות שבת ראוי הוא שלא יקדים דאז לא מינכר לתפלת שבת אם עוד מתפלל בעוד יום גדול ואינו מן הנכון להקדים הרבה שבת וכן לא יאחר בתפלות של שבת גם זה בכלל לא יקדים ולא יאחר תנן וא"כ הכל נעלה כאשר ביארתי ודוק היטב. ופירש הרא"ש מאוד צ"ע כאשר הקשתי:

דף כז:

תוס' ד"ה והנותן שלום לחבירו וכו' ובתלמיד חבר דשרי בכל הנהו דלקמן הנה אף שאסור ליתן שלום לגברא רבה אבל תלמיד חכם שרי גם לרבו ליתן שלום והנראה בזה לפרש הגמרא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם דייקא התלמידי חכמי' המה יוכלו ליתן שלום אף לגברא רבה כי תלמיד חכם שרי וזה מרבים שלום המה יותר ניתנו שלום מאיש המוני' כי איש המוני רק נותן שלום לכיוצא בו אבל לגברא רבה לא ותלמיד חכם נותן גם לרבו ולגברא רבה והבין:

תוס' ד"ה צלי של שבת במוצאי שבת ויש לומר דהכ' מיירי שיש לו צורך מצוה לעשות במוצאי שבת כגון ללכת למול את תינוק ולפ"ז הקשתי מאי מקשה הגמרא בה"ג בוודאי אין צריך לחזור ולהתפלל תפלות מעריב כי תפלות מעריב רשות ורק תוספ' תירץ היכא דאין מצוה אחרינא אז תפלת מעריב חובה אבל אי איכ' מצוה אחרת מעריב נדחה מפניה ואם כן בה"ג ע"כ תפלת מעריב רשות כי תוספ' פה פירש דהכא מיירי שיש לו צורך מצוה לעשות במוצאי שבת וצ"ע, ועיין תוס' לעיל ריש פ' ת"ה בד"ה טעה ולא התפלל וצ"ע:

בעהי"ת אדיר נורא ואיום, חידושי בסוגי' דשל מוספין כל היום: גמרא דף נ"ח ע"א ושל מוספין כל היום א"ר יוחנן וניקרא פושע פירש רש"י המאחר כ"כ והנה בפי' רש"י לא ידענו הגבלת זמן מתי מקרי פושע ומפרש רש"י משמע שמאחרין הרבה עד סוף היום שנקט שמאחרת כל כך, והנה הפ"י מפרש לאחר ז' נקרא פושע ומתמה כיון שזמנה כל היום מדוע יהי' פושע באחר ז' ואי משום שאינו זריז אפילו לאחר שש נמי פושע יעיין: והנראה לענ"ד באלה להביא ראיה לפי' התוס' ד"ה הלכה מתפלל של מנחה וקאמר תוס' פסיקתא לכן יש להזהר להתפלל ביוה"כ תפלת שחרית קודם שש שעות ומחצה דהיינו קודם שהגיע שעת המנח' דאל"כ צריך להתפלל תפל' מנח' קודם וכוונת התוס' דזה ע"כ אינו יפה לעשו אלא להתפלל מוספין כהלכתן ואז מנחה ואמרתי באלה נעלה דר"י לשיטתו דסובר אם הגיע זמן תפלת מנחה הלכה מתפלל של מנחה תחילה ואח"כ של מוסף וא"כ אם מאחר כל כך עד זמן המנחה אז מנחה קודם וזה הוא פושע דלא יוכל

להתפלל כסדרן דאז צריך להתפלל מנחה תחלה לאחר ז' ובזה מתורץ קושית הפ"י הא לאחר שש דעדיין אינו תפלת מנחה שפיר יוכל להתפלל מוסף קודם ולא מקרי פושע אך הר"י מיאן בזה ואמר כל אלה דווקא דיתפלל קודם תפי' מנח' היינו כשאין לו עוד שהו' אבל אם היה לפניו שהות להתפלל אחר תפלת מוסף תפלת מנחה יתפלל מוסף קודם ג"כ לפי הנ"ל עדיין לאחר ז' כולי לא מקרי פושע כי בדאיכא שהות יוכל להתפלל מוסף קודם עיין ולכן נראה לענ"ד פירש רש"י מאחרת כל כך היינו דהיה מאחר עד זמן המנחה קטנה סמוך לחשיכה ובה"ג בוודאי מתפלל מנחה תחלה ונקרי פושע אבל גם זה אינו מוכח אם יש עוד שהות להתפלל מנחה אחר מוסף בוודאי לפי דעת התוס' יתפלל מוסף תחילה אף בעת מנחה קטנה אבל תמהתי על הפנ"י דנקט לאחר ז' דווקא מהיכא יצא לו לאחר ז' נקרי פושע דילמא עוד ביותר מאוחר, וצריך עיון דר"י נקט סתם ומקרי פושע ושל מוספין כל היום ולא נקט הגבלת זמן מתי מקרי פושע:

ואנכי לא הבנתי מדוע לא קאמר רב יוחנן בתפל' שחר עד חצות ונקרא פושע מי שמאחר כל כך עד חצות וכאשר פירשתי לעיל דלכן מקרי פושע שאז צריך להתפלל מנחה תחילה ניחא אבל לולי זה קשה מ"ש במוסף דמקרו פושע ומ"ש בשחרית דלא ויש לומר אפשר לפי שתפלת שחרית יש לו תשלומין עכ"פ במנחה אבל מוסף אין לו תשלומין לכן נקרא פושע ודוק:

גמרא הלכה מתפלל של מנחה תחלה וכו' הובא במג"א סוף סי' רפ"ו שאם הוא סמוך לערב יתפלל מוסף תחילה לפי שמנח' יש לה תשלומין בערבי' משא"כ מוסף אין תשלומין כלל והיינו שאין לו פנאי כי אם להתפלל תפלה אחת אז יתפלל מוסף ולא מנח':

ויש לי ספק במי ששכח להתפלל שחרית וגם מוסף ונזכר לעת ערב אשר אין פנאי להתפלל כי אם תפלה אחת ועדיין לא התפלל נמי מנחה, והנה לפי דברי המג"א בוודאי נדחה מנחה שיש לה תשלומין ויתפלל מוסף, אבל כעת אני מסופק אם יתפלל תפל' מוסף שהיא תפלת שעתה כי מוספין כל היום או יתפלל תפלת שחרית דהוי תדיר ושאינו תדיר דקודם וידחה המוסף לגמרי, והנה גם שחרית אין תשלומין כי אם כעת כי לאחר ב' תפלות אין לשחרית תשלומין ואם כן מי נדחה מפני מי ידחה תפלת שחרית לגמרי הואיל וכבר נדחה מזמנה ויתפלל מוסף או יאמר תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ויתפלל לתשלומין שחרית ותשלומין שחרית יש כי מוסף אין מפסיק כמוכח במג"א וצל"ח כי אם שכח תפלת שחרית ומזכיר לאחר תפלת מוסף במנחה ג"כ יש לה תשלומין:

אבל ראיתי בתשו' שאגת אריה סימן י"ט שמחליט בזה היינו שהוא לו ספק אם שכח מלהתפלל שחרית ואז נזכר בשעת המנחה ואין לו פנאי כי אם לתפלה אחת ולשחרית דווקא אז יש תשלומין אבל אם לא יתפלל התשלומין אזי עוברת לגמרי משא"כ מנחה יש עוד תשלומין במעריב בה"ג היחלט דיתפלל מנחה ולא תשלומין לשחרית מאחר דק"ש בתפלה של תשלומין דצריכה להקדים תפלה בזמנה עכשיו ואם היקדם התשלומין לא יצא וכ"ש אם התפלל של תשלומין לחוד ואותה תפלה שזמנה עכשיו לא התפלל לגמרי דלאו כלום הוא הלכך כיון דלא נשאר לו זמן אלא להתפלל אחת מהן של תשלומין בטילה לגמרי ומתפלל תפלה שזמנה קבוע עכשיו, והנה לפי"ז נמי בנדון דדין יתפלל מוסף כי תפלתו קבוע עכשיו להתפלל ותפלה בזמנה קבוע חביב יותר: ולפ"ז גם ספק לי היכא דעלה רמיא להתפלל שלש תפלות כאשר הבאתי תשלומין שחרית וגם מוסף ומנחה ועכשיו אין לו פנאי כי אם להתפלל ב' תפלו' יתפלל אז מוסף ומנח' ולא תשלומין כלל ודוק היטב:

אך שוב לאחר העיון אמרתי עדיין יש לי ספק אם אמת מבורר זה הדין אם אין שהות להתפלל רק תפלה אחת מוסף ומנחה אמרינן דמוסף קדום משום דמנחה יש לו תשלומין בתפלת מעריב ויש לי ספק אם הוא ר"ח דצריך להזכיר במנחה יעלה ויבוא א"כ אם יתפלל במעריב לתשלומין מנחה כבר אינו מזכיר של ר"ח כן מוכח כדין כה"ג דנפסד מתפלת יעלה ויבו' גם במנחה אם לא בה"ג צריך להקדים מנחת תדיר מאחר שאין יוכל להשלימה כדבעי כי תפלת יעלה ויבוא לא יזכיר וא"כ ביום שיש בו מוסף בר"ח שבו גם כן יעלה ויבוא וגם ביו"ט אך יש מקום לדין הנ"ל ביו"ט ראשון אם שכח מלהתפלל עד עת ערב ואין פנאי רק לתפלה אחת שם ויו"ט שני בלילה נמי איכא יעלה ויבוא וצ"ע:

ובזה אפשר לי ליישב מג"א דקאמר באין שהות להתפלל כי אם תפלת אחת מוסף קודם, והקשה בצל"ח עליו מהירושלמי דנקט להדיא בשאין שהות יתפלל מנחה הא י"ל בת"ג איירי בנסתפקתא תכ"ל מנחה קודם ודוק:

שוב יש לי נסתפקתא אם אין שתות רק להתפלל תפלה אחת בת"ג אה שכח להתפלל מוסף והתפלל מנחה בר"ח אבל לא היזכר יעלת ויבוא דקיי"ל דמתדיר תפלת המנחה והיזכר אז שלא תתפלל מוסף ואין לו פנאי כי אם לתפלה א' או למוסף או להתדיר מנחה וספק לי איזה יתפלל, יתפלל עוד הפעם מנחת ויזכיר יעלה ויבוא וידחה המוסף לגמרי משום דמנחה תדיר ובה"ג גם למנחה אין לו תשלומין בלילה במוצאי ר"ח כדמוכח מדעת הר"י דתפלי י"ח כבר התפלל ובלילי לא מזכיר יעלה ויבוא יעיין תוס' ד"ה טעת ולא התפלל כ"ו ע"ב וא"כ כיון דמנחה ע"כ אין לו תשלומין יתפלל מנחה או דילמ' כיון שזה

תפל' מנחה דתדיר כבר התפלל רק לא הזכיר יעלה ויבוא ואם כן כל מה דחוזר הוא רק חוזר משום יעלה ויבוא וזה אינו תדיר יותר מתפלי מוסף וא"כ מוסף לא התפלל עוד כלל אולי יקדים דמוסף וצריך עיון, ועיין לעיל דף כ"ו ע"א בגמרא שם ע"כ היה לפניו שתי תפלות בחידושי שם ע"כ באותו ענין, וה' יורנו נפלאות מתורתו הקדושה:

אר"י הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ של מוסף, והקשה הצל"ח מדוע לא קאמר רי יוחנן על עיקר פלוגתא במשנת' בזמנה של מוספין דהלכה כרבנן וממילא הוה ידעינן דמתפלל של מנחה תחלה כיון שגם של מוסף אינו עוברת ועוד הקשה לפמ"ש התוס' לעיל דף כ"ז ע"א בד"ה ת"ש דל"ג רבי יהודא במשנתינו אם כן סתם לן תנא כרבנן וכבר אמר ר"י הלכה כסתם משנה ולמה הוצרך כאן לומר הלכה מתפלל וכו':

ולענ"ד נראה כפי אשר הקשתי לעיל יש לומר אף לרבנן עכ"פ כיון דלמנחה יש תשלומין ולמוסף אין תשלומין כמוכח א"כ אף אי מוסף כל היום הו"א דאעפ"כ מוסף קודם שזו מצוה עוברת וזה אינו עוברת דלמנחה יש תשלומין. ואפשר לומר דר"י דאמר מתפלל של מוסף ואח"כ של מנחה לדבריהם דרבנן נמי קאמר, ולפ"ז שפיר קמ"ל רבי יוחנן הלכה מתפלל של מנחה תחילה כיון דקיימ"ל כרבנן מוספין כל היום א"כ מוספין באותו יום כולו אינו עוברת ואי דלמנחה יש תשלומין זה נמי מצוה עוברת הוא כיון דעכ"פ שכר תפלה בזמנה ליתא ושפיר דצריך לאשמעינן פרט היטב דהלכה של מנחה קודמת וזה דקמ"ל ר"י פה ועיין בתוס' לעיל באותו ענין:

תוס' ד"ה ושל מוספין כל היום יעיין היטב במג"א סימן רפ"א ס"ק ב' היטב שם תמצא פשט בדברי התוס' הזה ועיין צל"ח וב"י היטב בענין הזה ועיין במחצית השקל שם במג"א א"כ לדידי צריך קצת לדקדק מדוע לא ציין תוס' על המתני' להקשות כן דנקט של מוספין כל היום, והנה לפי דברי מג"א שזה קאי בשבת דשם תחילה מצותת בשש ודיעבד כשר כל היום ותא דקתני דהמוספין היו נשחטין עם התמיד ע"כ בשאר מוספין שם המצוה מן המובחר עוד קודם שש מיד לאחר תתמיד אבל באמת גם זה למלו' מן המובחר אבל ג"כ בדיעבד כשר כל היום וא"כ שפיר במתני' דנקט מוספין כל היום אייריי בין בשבת בין בשאר מוספין וא"כ יש לומר ר' יוחנן דאמר ונקרי פושע יש לומר בשבת אם מאחר לאחר שש עוד לא מקרי פושע כי תחילת זמנו רק בשש הוה אבל בשאר מוספין שמתחילת זמנו מיד עם הקרבת התמיד הוא אם מאחר עד לאחר שש כבר הוי מאוחר הרבה בה"ג נקרי פושע אבל רי יוחנן דנקט שם ונקרי פושע משמע מדבריו אף בשבת אם לאחר שש מקרי פושע והן אמת לא קתני זמן קבוע מתי מקרי פושע ומתי מתחיל זמן המוספין הרי במתני' רק נקט ושל מוספין כל היום וא"כ לכאורה

מתי הגבלת הזמן לכתחילה יש לומר באמת מהך דתמיד נשחט שם נקט להדיא מוספין בשש כענין בשבע י"ל תחילת זמן הוא בשש ומשם ואילך נקרי פושע ואמת בשעיין פה בתוס' ובמג"א זה רק בשבת מקרי אז תחלת זמן אבל בשאר מוספין ברגלים שנקט גזירה שוה עולת הבקר ועולת התמיד ע"כ מוספין קרבנו עם התמיד הוא לכל המאוחר עד ד' שעות ומתחיל הזמן בד' שעות ומשם ואילך נקרי פושע:

אך כאשר ראיתי בצל"ח הן אמת בלשונו שאמר הלא גם אם אמרינן שתמיד הם המוספים קרבים ע"כ התמיד הוא הקרבן המקרב ראשין וא"כ המאחר בקרבת תמיד עד ד' שעות היינו לשחוט אז וזמן הקרבתו הולך שעה אחת עד חמשה גמירא חמשה וא"כ בתחלת שש הקרבת מוספין ושפיר גם בשאר מוספין התחלת שם היא מניה מן המובחר והוי שפיר נמי המוספין קריבין עם התמיד ויעיין היטב בצל"ח ילפי דבריו רק לאחר שש מקרי פושע ולא קודם לכן חזור בה והפוך בה:

ולענ"ד זה שרוצה ר' יוחנן דמפרש ונקרי פושע דלכאורה קשה איך קתני במתני' ושל מוספין כל היום דמשמע דקאי על כל המוספין ואפילו שבת וא"כ קשה הא קתני להדיא מוספין בשש וע"כ צריך לומר ה"מ למצוה אבל דיעבד כל יומא נמי זמנה הוא ואף שאיירי רק בשבת ובשאר מוקפין פשיטא דנקט דקריבת עם התמיד בוודאי עוד ביותר מוקדם הזמן וע"כ צריך לתרץ דרק זאת לכתחלה למצוה אבל בדיעבד כשר כל היום וא"כ שפיר צרך לפרש הא דנקט ושל מוספין כל היום היינו רק בדיעבד וא"כ שפיר מפרש ר' יוחנן ומקרי פושע המאחר כל כך היינו דלכתחילה לא רשאי לעשות כן אלא בדיעבד יתפלל כל היום אבל פושע הוא דלא עשה המצוה מן המובחר וזה שרוצה ר' יוחנן דנקט ונקרי פושע להדיא דלכתחילה אסור לעשות כן ובזה שפיר מתורץ קושי' התוס' מהך מוספין בשש ומהמוספין דנשחט עם התמיד דזה רק מצוה מן המובחר לכתחילה מצותה בכך אבל בדיעבד באמת כשר כל היום ונקרי פושע ודוק:

ולפ"ז יש לי לתרץ לכן נקט ר' יוחנן רק על תפלת מוספין ונקרי פושע ולא על תפלת שחרית מי שמאחר עד חצות דיש לומר תפלת שחר עד חצות לא מקרי פושע ורק פה במוספין ע"כ מוכח רק בדיעבד כל היום והך דמוספין בשש לכן מקרי פושע כיין דלכתחילה אסור לעשות כן ממילא מקרי פושע, אך לפ"ז לא יהי' בבא דמתני' שוין דהך דנקט תפלת השחר עד חצות כוונתו אפילו לכתחילה ולא מקרי פושע וכן תפלת מנחה עד הערב ולא מקרי פושע ובמוספין כל היום מקרי פושע:

ואולי יש לומר לכן לא סידר התנא לסדר אחר שחרית תפלת מוספין ולמה הניח מוספין באחרונה יש לומר דבמוספין מקרי פושע ובהנך דכולו דנקט במתני' לא מקרי פושע לכן

נקנו הני דלא מקרי פושע בהדדי ומוספין באחרונה שזה בפני עצמה הוא בהנך מקרי פושע ודוק היטב:

בעהי"ת חידושי בסוגי' דאסור לאדם שיטעום קודם מנחה מנגד עיניך פשעינו תמחה:

גמרא ע"ב דאמר ריב"ל כיון שהגיע זמן תפלה מנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל מנחה יעיין. תוס' ואית לי' לריב"ל מפסיקן אפילו מן האכילה ולא היא עיין והרי מבואר במתני' שבת מפסיקן לקרות ק"ש ואין מפסיקן לתפלה ואף דגמרא אוקמי דאיירי במנח' גדולה זה רק לדחה מילת' אבל באמת איירי מתני' נמי אף במנחה קטנה כמוכח בפ"י יעיין:

והנה ראיתי בשאגת אריה להקשות ריש תשובה א' לשמואל דסובר ק"ש דרבנן מאי קאמר שם מתני' מפסיקן לק"ש והיינו טעמו כמבואר שם רש"י משום ק"ש דאורייתא ואין מפסיקן לתפל' דתפלה דרבנן הא לר"י אמר שמואל גם קיש דרבנן וא"כ גם לק"ש אין להפסיק:

והנראה לע"ד עפ"י מה דמוכח בריש פרקא פה דאם שכח ולא התפלל מנחה יש לו תשלומין במעריב אבל לק"ש לרוב שיטות אין תשלומין וא"כ שפיר יש לי לישב ולומר אף בדרבנן מפסיק בק"ש רק לתפל' אין מפסיק מפני אם שכח בתפלי מנחה יש לו תשלומין משא"כ לק"ש אם ישכח אין תשלומין לכן מפסיק ויהי' מזה ראי' להני שיטות דאם שכת ק"ש דאין לו תשלומין היינו לזה המ"ד דסוברו ק"ש דרבנן:

אך לפ"ז קשה לי מאי הקשה הגמרא הם בסוכה ד' ט' גבי מי שבא בדרך ואין בידו לולב ניטלו על שלחנו ופריך למימרא דמפסיקן והא תנן אם התחלו אין מפסיקן דילמא דווקא לגבי מנחה דיש לו תשלומין בלילה בה"ג אין מפסיקין משא"כ לולב דאם לא נטל כל היום אין לו תשלומין בה"ג נוטלו על שלחנו וצ"ע וע"כ נראה לענ"ד לומר מילתא בטעמא כיון דאיירי בהתחיל באיסור הוי כביטל במזיד וביטל במזיד אין לו תקנה בתשלומין ותוספות כבר הקדים דאיירי מתני' בהתחיל באיסור, לפ"ז יצא לנו דין חדש היכא דהתחיל באיסור ואז ממשך הסעודה ושכח מלהתפלל בה"ג אין לו תשלומין דהוי כביטל במזיד אף שהחכמי' אמרו אם התחילו אין מפסיקן מ"מ כיון דהתחיל הוה כמזיד ולא שייך תשלומין:

ובאלה היה נראה לענ"ד סברא להיפך ולתרץ קושית הפ"י שם בשבת דף ט' שהקשה הפ"י על תוס' דמקשה מאי מקשה הגמ' בסוכה דילמ' הכא איירי בהתחיל בהיתר ומתרץ דע"כ הכא איירי בהתחיל באיסור והקשה הפ"י אכתי קשה מאי מקשה הגמ' בשמעתין

על ריב"ל דילמא סובר לחלק בין התחיל באיסור להתחיל בהיתר ויש לומר דמתני' איירי בהתחיל באיסור וגם בגמרא סוכה קשה כהנ"ל:

ולכן נראה לענ"ד עפ"י הגמרא שם שמתרץ א"כ במנחה כיון דקביע לה זמנה מרתת ולא אתי למפשע ערבית כיון דכולה לילה זמן ערבית לא מרתת ואתי למפשע, ואמרתי לפ"ז עדיין קשה הא במנחה נמי לא מירתת דאם שכח להתפלל מנחה יש לו תשלומין במערב ואף שכר תפלה בזמנה ליכא מ"מ שכר תפלה מיה' איכא ולא יהי' מכתת וא"כ איך קתני אם התחילו אין מפסיקן אלא ע"כ צריך לומר דאיירי בהתחיל באיסור ובהתחיל באיסור לא שייך תשלומין כאשר ביארתי ונכון ע"כ מוכח דאיירי בהתחיל באיסור אך לפ"ז יהא התחיל בהיתר יותר גרוע אבל התחיל בהיתר בלאו הכי אין מפסיקן מצד הדין. שוב לאחר כתבו זאת מצאתי בביאור מרדכי וברוך ה' כוונתי בסברא זאת לדברי קדשו:

ועיין דבר נחמד שהוא כתב ליישב הנמ"י שכ' בב"ק כ"ג ע"א וז"ל ולפי הרמ"א ז"ל והובא בב"י סי' ק"ח סוף סי' שהרמ"א כתב לענין נזקין שאדם אנוס לגבי שכחה וכתב דלדברי הרמ"א נראה ברור דמי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה שאינו נקרא מזיד ופושע אלא הרי הוא בכלל טעה ולא התפלל שמתפלל שתים לתשלומין ומיהו לענין תפלה יש לחוש יותר מפני שאמרו חז"ל לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו' וכיון שזה אינו רשאי לומר אני אעשה ולא אעביר בשעשה הרי הוא כפושע עכ"ל, ודבריו הראשונים עיקר דלא מקרי מזיד אלא כשמבטל התפלה בשא' בנפש בלי שום טרדא עכ"ל הב"י ככתבו וכלשונו, והבאתי כדי להבין דברי ביאור מרדכי, וכתב על זה הביאור מרדכי מה שכתב ומיהו לענין תפלה וכו' הנמ"י חוזר מדבריו הראשונים היינו מה שאמר הב"י ודבריו הראשוני' עיקר דמשמע דס"ל לב"י דהנמ"י חתר מדבריו הראשונים במה שאמר ומיהו לענין תפלה, והקשה עליו ביאור מרדכי אמנם במ"ש בתחלת דבריו נראה לי ברור לכאורה לא משמע כן והיינו דתחילת נמוקי יוסף שכתב דלדברי הרמ"ה נראה ברור וכיון שכתב נראה ברור משמע ע"כ דברור והוא ולא חוזר מזה ואיך שייך לחזור אם ברור הוא, לכן כתב הביאור מרדכי דמתחילה מיירי בהתחיל בהיתר ואין כאן פשיעה בהתחל' ורק במה שלא הפסיק והי' סבור דאיכא שהות ע"ז כתב דברור שאינו נקרא פשיעה, ומיהו לענין תפלה וכו' כוונתו ז"ל בהתחיל באיסור שעבר על דברי חכמים שאמרו שלא ישב אדם לפני הספר וכו' בכה"ג מקרי מזיד, ולפ"ז יש טוב טעם לחלק בין התחיל באיסור להתחיל בהיתר משום דבהתחיל בהיתר

מקרי שוכח ויש לו תשלומין וע"כ לא החמירו עליו להפסיק אבל בהתחיל באיסור מקרי מזיד ואין לו תשלומין וע"כ החמירו עליו להפסיק ובזה אתיא שפיר תוס' פסחים:
ולענ"ד סברת ביאור מרדכי נכונה כאשר גם אנכי כיונתי פה וכוונת ביאור מרדכי ככה צריך להבין שקאמר לפ"ז יש טוב טעם לחלק היינו המשך הנמוקי יוסף שכתב דמי שלא התפלל עוד שיש לו זמן להתפלל וכו' דאינו נקרי מזיד ופושע אלא הוא בכלל טעה ולא התפלל דיש לו תשלומין וא"כ שפיר לפי"ז טוב טעם יש לחלק ולומר בהתחיל באיסור שעבר על דברי חכמי' דמקרי מזיד ואין לו תשלומין דווקא בהתחיל בהיתר אז מקרי כשוכח, וזה המשך הנמוקי יוסף שכ' ומיהו לענין תפלה והיינו בהתחיל באיסור וקאי אשלפניו שסיים אם התחיל להתפלל בעוד שיש זמן הרבה מקרי רק כשוכח ויש תשלומין ולכן אמר ומיהו לענין תפלה בהתחיל באיסור יש לחוש יותר מפני שאמרו לא ישב אדם לפני הספר והוי התחיל באיסור וכו' ודוק היטב: היוצא מזה עכ"פ ראינו גם הביאור מרדכי היחלט כן בהתחיל באיסור אין לו תשלומין ובהתחיל בהיתר יש תשלומין ונכון כוונתו אך מה שיש לי לטעון על ביאור מרדכי הוא מה שסיים שם בסוף דבריו שכ' תחילה לתרץ כאלה שתוס' פסחים דף ק"א כתב וז"ל בד"ה אין מפסיקו בהתחלה בהיתר איירי בסוכה ל"ח בד"ה מאי כתב וז"ל ז"ל דשאני ק"ה שיוכל לקדש ביום כבלילה ע"ש, לכאורה דבריהם סתרי אהדדי ולהנ"ל יש לומר הא דכתב התוס' דק"ה יום יש לו זמן כל היום אינו ר"ל זמן לכתחילה אלא ר"ל מטעם השלמה ולכן מהני בהתחיל בהיתר דבה"ג מקרי טעה ושכח ויש השלמה ולכן צריך להפסיק, ולפ"ז דברי התוס' בפסחי' ודברי' בסוכה צדקו יחדיו וכו' הא דמחלקין הפוסקים בשל וכו', ולפ"ז בלולב או בבדיקת חמץ דלא שייך השלמה בה"ג אף התחיל בהיתר צריך להפסיק ובהכי מיושב קושיי מג"א סוס"י תל"א ע"ש עכ"ל:
ולענ"ד לא זכיתי להבין איך מתורץ בזה קושית מג"א ראשון אני טוען עליו הא גם גבי בדיקת חמץ שייך השלמה דלא בדק אור י"ז יבדוק ביום כך מבואר בדין ובגמרא שוב נראה מאוד קשה להבין דברי קדשו הרי המג"א שם הקשה לפי תירץ הב"ח שמתרץ דלכן כבדיקת חמץ אף בהתחיל בהיתר מפסיק משום שאינו תדיר, והקשה המג"א למה קאמרינן בסי' תנ"ב לגבי לולב בהתחיל בהיתר דאינו מפסיק הא גם לולב אינו תדיר, שוב הקשה מאי מקשה הגמ' ממנחה אלולב שאני לולב דאינו תדיר ואם כן אם לולב נמי אינו השלמה אעפ"כ כאמרינן התחיל בהיתר בדין הוא דלא מפסיק ואדרבה הוא נגד דעת ביאור מרדכי דקאמר לגבי לולב דלא שייך השלמה אפי' התחיל בהיתר מפסיק ואדרבה בחוזק קשה קושית מג"א הרי חזינן בלולב בהתחיל בהיתר דמפסיק ומדוע לא

מפסיק בדיקת חמץ ומאוד צריך עיון וכן ממנחה שפיר מקש' מ"ש וצ"ע ולא הבנתי דבריו הקדושים:

וגם לדברי ביאור מרדכי קשה מאי מקשה הגמ' מלולב אמנחה שאני מנחה דמותר דיש לו תשלומין ואין צריך להפסיק משא"כ לולב דאין לו תשלומין לכן צריך להפסיק וכאשר ביארתי לעיל ניח' זה דע"כ איירי בהתחיל באיסור כאשר ביארתי דמשמע כן מתוס' עיין כל הנ"ל וחזור בה והפוך בה:

מתני' בכניסתי אני מתפלל שלא יארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי והנרא' לבאר כן הובא בגמ' בכניס' מה הוא אומר יהי רצון מלפניך וכו' ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי:

וראיתי בספר הקדוש חתם סופר או"ח תשו' ר"ח שהובא שם ומפרש גמ' הנ"ל דהקשה איך שייך חברותא קדישה ת"ח דישמח בקלון חבירו ואמר עפ"י דאיתא פי"נ קל"ג ע"ב אני ה' בעת' אתישנ' הי דן דין וקרא עליו רבא לנחמן אני ה' בעת' אחישנה בעת שהצדיקים צריכים לישועה הקב"ה ממציא להם אף אתה אני יודע בך שמעולם לא באתה דין תקלה על ידך שהרי עכשיו זימן לי הקב"ה קודם שהגעתה להורא' ולא אכשל עכ"ל הרי שהרב עולש כמעט נכשל והקב"ה הזמין לו רבא והי' שמחה לרבא שזכה להציל רב עילש ויותר טוב היה לרב עולש אלי זכהו הקב"ה ויעמוד מעצמו על האמת ולא יצטרך להזמנת רבא להציל וישמח רבא במצות' וזה הי' תפלת רחב"ד שלא אכשל בדבר הלכה ויצטרך שליח להחזירתו וישמחו בי חבירי שזכה להצילינו עכ"ל הקדוש יעיין:

ולענ"ד נראה לולא דבריו הקדושים שאדרבה לזאת הי' מתפלל שלא יארנו תקלה על ידי ואל יכשול בדבר הלכה וישמחו בי חבירי דייקא לא איכפת לי אם גם ישמחו בי חבירי כמו רבא שהיצל את רב עילש גם לזה אני מבקש אם חו"ח שלא יהי' בשכלי די ואוכל להכשל בדבר הלכה יזדמן לי הקב"ה רבותא וחכמים אשר ידריך אותו לטוב לבלתי אכשול וישמחו בי חבירי לא איכפת לי בזה אלא ישמחו בי חבירי וכל זה אני מבקש אלא שלא אכשול בדבר הלכה וזה מדת תלמידי חכמים מידת ענוה איזה חכם הלומד מכל אדם רק שלא יכשול בדבר הלכה, והנה זה הי' תפלתו שלא יכשלו אף אם ע"י אחרים יהי' אבל אם כבר הי' בבית המדרש וה' חניני דעת ובינה מעצמו מחלקו ולא היה צריך לזולתו בוודאי נותן הודאה רבה, וזה פי' המתני' בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי רק שלא יבא אני לידי תקלה יהי' איך שיהי' אם גם ישמחו

חבירי וידריכני אבל ביציאתי אני נותן הודאה על חלקי דייקא אם נשאר הלכה לבדי לחלקי בלי צורך אחרינא לזה וודאי אני נותן הודאה:

ולי הקטן נראה עוד לדבר דבר בענין הזה כי מבואר ברמב"ם הלכות סנהדרין פכ"ט ה"ט כל דיין שדן דין אמת לאמיתו כאלו תיקן כל העולם כולו וגורם לשכינה שישרה בישראל וכן מבואר בחושן משפט וכן הוא גמרא סנהדרין דף ז' כל דיין דשן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל ומבואר גמרא שבת דף י' כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפי' שעה אחת מעל' עליו הכתוב כאלו נעשה שותף למעשה בראשית יעיין שם תוס' ד"ה דין אמת לאמיתו לאפוקא דין מרומה ובארתי כוונת התוס' דהו"א דווקא אם דן דין אמת לאמיתו ולאפוקא שכולו אמת אבל היכא דהוי דן דין אמת לאמיתו ואעפ"כ יוכל להיות מרמה בבפסק דין הנ"ל כגון שפסק לאחר שבועה והוא נשבע ונפטר או במידי דנשבע ונוטל והאיש שנשבע שבועה לשקר והוצא שבא כדין או שלא שילם וגזל חבירו בשבועתו שנשבע לשקר ומצד פסק הדין פטור מלשלם ואעפ"כ אינו האמת עמו כי שבע בשקר זה אעפ"כ נעשה שותף להקב"ה כיון שדינו שפסק הוא דין אמת הדיין דן דין אמת ואין לדיין להורות אלא מה שעיניו רואות במשפט דת תורה וזה כוונת התוס' לאפוקא דין מרומה דהיינו שהדיין דן דין מרומה הוא בעצמו דן מרומה אבל אם הוא אמת דן אעפ"י שזה שנפטר שלא באמת נפטר כי שבע לשקר אבל הדיין עשה שלו ודן דין אמת כדת תורה וכמבואר בחושן משפט ומרמב"ם פרק כ"ג מהלכות סנהדרין ה"ט ויעיין גמרא סנהדרין דף ז':

והנה כל דיין שדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ואם כן נעשה חבר להקב"ה והנה לפעמים הדיין משמח במשפטו שפסק כהלכה וכתורה אעפ"כ יצא משפט מעוקל שבעל דינם טוענ' שקר או שהשבע שקר וא"כ הקב"ה אינו משמח במשפט זו כי לפני הקב"ה משפט מעוקל היא והדיין שרק לענייי' יראה משמח כי פסק כתורה וכהלכה ולכן ביקש רחב"ד שלא יכשול בדבר הלכה כלל וכלל ומה שיהי' דן יהי' אמת לגמרי גם לבעלי הדינים יהי' האמת ואפשר לפרש וישמחו בי חבירי קאי על הקב"ה דגם הוא ישמח במשפטו כי הקב"ה חבירו כי הוא נעשה שותף למעשה בראשית וחבירי אפשר לשון יחיד וקאי על הקב"ה:

או יש לומר על דרך אחר כמבואר גמרא שבועות מניין לתלמיד שישב לפני רבו ורואה רבו שטועה בדין שלא יאמר אמתין עד שיגמרנו ואסתרנו ואזכה משלי כדי שיקרא הדין על שמי תלמוד לומר מדבר שקר תרחק והנה זה הכוונה ואל ישמחו בי חבירי שישמחנו עד שאגמור את הדין ואז יסתרו הדין כדי שיקרא הדין על שמם וישמחו בי וזה ע"כ עון

ועבירה והוא נאמר מדבר שקר תרחק ובזה צדקו פירש רש"י וישמחו חבירי על סתירת הדין שיקר' הדין על ידם הרי רעות שתים שאירע להם שיענשו:
ובזה נראה לענ"ד ג"כ לומר פירש התוס' שהבאתי לעיל כל דיין וכו' כאלו נעשה וכו' דיה דין אמת לאפוקא דין מרומה נראה לענ"ד שיש גוונא שהדין דין אמת ואעפ"כ הוא מרומה ונקרא דבר שקר והדין אעפ"כ אמת כגון זה שתלמיד יושב לפני רבו ורואה שרבו טועה בדין שלא יאמר אמתין לו עד שיגמרנו ואסתרנו משלי כדי שיקרא הדין על שמי וזה דין מרומ' אלא מיד צריך לומר ולא להמתין עד שיגמור ובה"ג אינו נעשה שותף והבין:
מתני' ר"ע אומר אם שגורה בפיו וכו' והקשתי לפ"ז מאי מקשה הגמ' לעיל דף ט"ז דרמי אהדדי ברייתא דתניא מתפלל י"ח והדר תניא מעין י"ח דילמ' באמת כולי אתיא כר"ג ושאר כל אדם אעפ"י שתפלתו אינו שגורה בפיו מתפלל שמנה עשרה כמשמע כאן דדווקא ר"ע חולק אבל ר"ג בוודאי סובר אף שאינו שגורה בפיו מתפלל י"ח אבל בפועלים י"ל מודה ר"ג לר"ע אם אינם שגורה תפלתם בפיהם בה"ג רק מתפללו מעין י"ח דלא לבטלו ממלאכה הרבה כיון דאינו שגור' תפלתם והא דקתני מתפללו י"ח היינו בשגורה בפיו ואז גם הפועל מתפלל י"ח וצריך עיון, ועיין לעיל שם הארכתי קצת:

דף כח.

מתני' ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל וכו' ומאוד תמהתי למה פסק בין הדביקים הוה ליה כסדרן לפרש עניני תפלה תפלת שחרית ומוספין כגון זה המתני' ר"ג אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמונ' עשרה וזה שייך להדדי ואז המתני' אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר ולאחר כל אלה הו"ל לסדר מתני' רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש דזה לא שייך כלל להפלות הקבועים וצ"ע:
חידושי בעהי"ת סוגי' דתפלת י"ח והבינינו שמך בנו נקרא ואל תניחנו, ובתורתך האיר עינינו:
חוץ מימות הגשמים וכו' עיין בצל"ח שהובא קושיא בשם אחד מן התלמידים א"כ לעיל דף ט"ז ע"א דרמי אהדדי ברייתא דתני' מתפללי י"ח והתני' מעין י"ח למא לא משני כאן בימות החמה וכאן בימות הגשמים וכולהו אליבא דר"ג ופועלי' הקילו בימות החמה אבל לא בימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים ותירץ הצל"ח ז"ל ונראה דלפועלי' גם בימות הגשמים היה להקל לכלול בשומע תפלה דפועלים אפילו לכתחילה לא גרוע משאר כל אדם בטעה דמשני טועה שאני, ולענ"ד עדיין הקושיא במקומה על גמרא דלעיל דמשני הא ר"ג הא רבי יהושע דקתני מעין י"ח אתיא כר' יהושע והקשה הגמרא מאי אריא פועל א"כ כל אדם נמי על זה יש לומר בפועל אפי' בימות הגשמים

מתפלל מעין י"ח דפועל הוי כטעה ויוכל לכלול בשמוע תפלה וא"כ שפיר דנקט פועל סתם דאפי' בימות הגשמים מתפלל מעין י"ח משא"כ שאר בני אדם בימות הגשמים מתפלל שמנה עשרה ולכן נקט פועלי' ול"צ לחלק בין ימות החמה לימות הגשמים והקושיא חמורה הוא וצ"ע:

והנה ראיתי בצל"ח לקמן דף ל"ב שמתרץ קושית התלמידים דזה דווקא שייך לענין תפלת הבנינו דלא יוכל לכלול כמ"ש ובימות הגשמים אבל לרב דמתפלל מעין י"ח דהיינו מעין כל ברכה וברכה וחותם בכל ברכה בה"ג בוודאי מתפלל אף בימות הגשמים ובמ"ש יעיין לקמן בצל"ח דף ל"ב ע"ב בד"ה אלא מקצר ועולה וא"כ מתורץ קושית התלמידים דלא יוכל לומר דבימות הגשמים איירי הא דקתני צריך להתפלל י"ח עדיין קשה למה י"ח הוה להתפלל מעין י"ח רק ולא תפלת הבנינו, אך גם באלה עדיין נשאר לי להקשות מאי מקשה הגמרא מאי ארי' פועל אפילו שאר כל אדם נמי דילמא איירי פה לאשמעינן דאפילו פועל בימות הגשמים מתפלל מעין י"ח והיינו אפי' תפלת הבנינו כי בפועל הקילו דלכלול בשמוע תפלה כמו בטעה וכל היינו דיוכל לקצר יקצר הפועל וצ"ע:

אך לכל דברי הצל"ח שמפרש לר' יהושע מתפללין מעין י"ח אף במ"ש וימות הגשמים וסברתו דווק' בהבנינו אין יוכל לכלול אבל אם אמרינן כרב מעין כל ברכה וברכה יוכל לכלול א"כ קשה לי גמרא יומא דף פ"ז ע"ב דקתני בברייתא אור יום הכפורים מתפלל ז' וכו' ערבית מתפלל שבע מעין שמנה עשרה ר' יוחנן משום אבותיו מתפלל שמנה עשרה שלימות מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת, ולהנ"ל קשה למה עוד להתפלל שמנה עשרה שלימות הו"ל להתפלל מעין י"ח אף שלא תפל' הבכינו אבל עכ"פ לקצר בה"ג מפני הטורח ומעין י"ח להתפלל ואז יוכל לומר הבדלה בחונן הדעת בפירש הצל"ח כי סיים כל ברכה וברכה בפני עצמו, לכן נראה לענ"ד מאוד צדקו הרשב"ם בפירושו הובא בתוס' שם יומא פ"ז ע"ב בד"ה מתפלל שבע פירש התוס' בשם רשב"ם טעמא משום דאכתי הוא בתענית חשוב כיום הכפורים להכי מתפלל שבע ולפי שכבר פנה היום וחול הוה להכי מתפלל מעין י"ח עיין ולענ"ד שפיר באלה מתורץ מה שהקשתי דלמה לר"ג משום אבותיו להתפלל שמנה עשרם שלימות הו' לי' להתפלל מעין י"ח דאז יוכל לכלול דסיים כל ברכה וברכה זה אינו דהא כל התקנה היה להתפלל שבע משום דאכתי היא בתענית חשוב כיום הכפירים להתפלל שבע ולהנ"ל אם מתפלל מעין י"ח היינו כל ברכה וברכה רק לקצר כרב עדיין מתפלל י"ח ולא הוה כתפלת יוה"כ דהוי שבע וא"כ כיון דאינו מתפלל שבע כיוה"כ כבר יוכל בשלימו' להתפלל וזה שרוצ' הרשב"ם בפירושו

ודוק היטב אך לפירש רש"י קשה דמפרש משום הטורח התירו לצאת בה במוצאי יוה"כ להקל א"כ קשה לר"ג הוה עכ"פ מפני הטורח להקל ולקצר להתפלל אף לא הבנינו אבל עכ"פ מעין י"ח כמו שאמרו רב אליבא דר"י ר"ח ב"נ משום אבותיו שאמר מתפלל שמנה עשרה דייק' כוונתו מעין כל ברכה וברכה ובקיצר כהנ"ל, אבל לאחר העיון ע"כ לא יוכל לפרש כזאת כדבריו כי הוא אמר מתפלל שמנה עשרה שלימות משמע כל שמנה עשרה כדבעי ובעיוני שבאתי לדבר הזה אמרתי טוב טעם לתרץ את אשר דקדקתי פה ביומא סוגיא הנ"ל הובא התוס' פירש הרשב"ם טעמא משום דאכתי הוה בתענית, ובמסכת נדה דף ח' ע"ב גם שם הובא זה הברייתא אור יום הכפורים ושם לא הובא תוס' פירש הרשב"ם ורק פה ביומא:

ולהנ"ל נראה דכבר ביארנו דלכן פי' הרשב"ם משום דומיא דיוה"כ דא"כ קשה למה לר"ג לומר להתפלל כל י"ח הו"ל רק להתפלל מעין כל ברכה וברכה כהנ"ל ולכן אומר הרשב"ם דטעמא משום דומיא דיוה"כ דשבע יהי' וא"כ שפיר מתורץ דא"כ אם מתפלל כל י"ח אלא דיקצר ויתפלל מעין כל ברכה עדיין לא הוה שבע ומה מיתר וא"כ מתפלל מיד כל י"ח שלימות וא"כ הא תינח פה ביומא שהיבא ריי"ח וכו' משום אבותיו מתפלל שמנה עשרה שלימות וע"כ ליכא למימר כאשר ביארתי באמת כוונתו על מעין י"ח רק לא כחול בלי שום קיצור וקשה כהנ"ל ושפיר צריך הרשב"ם לפרש משא"כ פה בנדה דף ח' ע"ב שם הוב' רק ר"ג משום אבותיו אומר מתפלל שמנה עשרה ולא הביא מילת שלימות וא"כ פת יש לומר כוונתו מעין י"ח אלא שהוא רק מחולק על תפלת הבנינו אבל כוונתו רק על מעין י"ח כרב אליב' דר"י וכל שמנה עשרה ויתפלל בקיצר ואם כן לא צריך פה פירש הרשב"ם ומפה לא מוכח פירש הרשב"ם כי לא קשה על ר"ג משום אבותיו ויוכל לומר גם כפירש רש"י מפני הטורח:

משא"כ פה ביומא דנקט להדיא מתפלל שמנה עשרה שלימות מילת שלימות משמע בלי קיצור כלל וזה קשה מאוד מדוע לא יקצר לכל הפחו' כרב להתפלל מעין י"ח ובה"ג יוכל להזכיר הבדל' בחונן הדעת לכן פה הובא תוס' פי' הרשב"ם שטעמא הוא משום דומיא דיוה"כ צריך להיות שבע ומפה מוכח פי' הרשב"ם ולפ"ז רק פה הובא התוס' ודוק כי נכון הוא:

הנה כבר הבאתי לעיל קושי' הצל"ח בשם התלמיד למה לא משני לעיל כאן בימות החמה כאן בימו' הגשמים בימות הגשמים גם הפועל צריך להתפלל שמנ' עשרה משום שצריך להזכיר השאלה ותירץ הצל"ח נראה דלפועלים גם בימות הגשמים הי' להקל למכללי בשמוע תפלה דפועלים אפי' לכתחילה לא גרוע מה שנאמר כל אדם בטעה

דמשני טעה שאני עכת"ד, ולנ"ד אם זה הדין יהי' האמת בפועלים לכתחילה כמו בשאר אדם טעה מפני ביטול מלאכתם א"כ קשה לי תפלת מנחה לא יתפלל כלל הא יוכל להשלים במעריב כאשר שנינו טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים ואם כן בתפלת מעריב כבר בטלו ממלאכתם דפועל רק הוא ביום למלאכת ולא בלילה כמוכח בצל"ח ואם כן בפועל לכתחילה כמו שאר אדם בטעה א"כ לא צריך להתפלל כלל מנחה ויתפלל ערבית שתים בשלמ' שאר אדם אסור לכתחילה לעשות כן ודווקא טעה אבל בפועל דדין כטע' קשה כהנ"ל אבל יוכל לומר אף אם יוכל לפטור את עצמו אבל בזה ע"כ היפסדו כי שכר כתפלת זמנה לא קיבל א"כ ביותר טוב להתפלל הבנינו דיקבל עכ"פ שכר כתפלה בזמנה, אך עכ"פ נשאר לי להקשות על מאי דמקשה הגמרא לעיל כאשר מתרץ הא ר"ג הא רבי יהושע הא דקתני מעין י"ח רבי יהושע הוא והקשה הגמ' אי ר' יהושע מאי ארי' פועלים אפילו כל אדם נמי יש לומר להקל דהא קמ"ל דהו"א דפועל לא יתפלל כלל י"ח בגוונא כגון שהוא בתפלת מנחת דשם יוכל להשלים תפלתו במעריב ובפועל הו"א דטעה באדם אחר לפועל לכתחילה שוין וא"כ הוה כטעה וא"כ הא קמ"ל דתמיד צריך הפועל להתפלל תפלת י"ח אף בתפלת מנחה ולא אמרינן דלא יתפלל כלל כי כהנ"ל דיפסיד שכר תפלה בזמנה עכ"פ וצ"ע:

מתקיף לה מר זוטרא ונכלל מכלל הבנינו ה' אלהינו המבדיל בין קודש לחול קשי' עיין צל"ח, הנה לפסק הלכה אם אמרינן הבנינו במוצאי שבתות וי"ט וחלקו הפוסקים הרשב"א דחה דברי שמואל מהלכה מחמת קושי' מר זוטרא ונכללים מכלל הבניני וכו' וכדמסיק בסוף תחילת צלותא והוכיח מדרב ביבי דקאמר כל השנה מתפלל הבנינו חוץ מימות הגשמים וכו' וכל השנה אפי' מוצאי שבתות כמשמע וכן פסק הרי"ץ גאות אבל דעת רוב הפוסקים רבינו האי והרי"ף וכו' בשביל קושית מר זוטרא לא דחינן דברי ר"נ משמי' דשמואל מהלכה כיון דלא קאמר תיובתא רק קשיא, והנה הקשה הצל"ח על כל אחת מהדיעות הזה דע"ד הרשב"א קשה דאיהו סובר דרב ביבי פליג עלי' דשמואל ודייקינן מדאמר ר"ג כל השנה א"כ גם מ"ש ויו"ט בכלל ואני אומר ולטעמך ודייק ג"כ בדברי שמואל דאמר כל השנה חוץ ממ"ש וי"ט וא"כ גם בימות הגשמים בכלל שהרי כל השנה קאמר ואידי סבר נימא שבמ"ש לא יכלול הבדלה בהבנינו משום דאתי לטרדא באמצע צלותא או בסוף צלותא: ועל שיטת רבינו האי וכל גדולי פוסקים שסוברי' נשארו דברי שמואל קיימים ואין משגיחן בקושית מר זוטרא וגם בתחילת צלותא חיישינן לאטרודא א"כ איך מתקיף רב אשי ונימא בשמוע תפלה והלא לכאורה דבריו תמוהים

וקשה הרי חיישינן לאטרודא דגם אם נימא בסוף הברכה לא גרע מתחילת הברכה והרי גם בתחילת הברכה חיישינן לאטרודא יעיין בצל"ח היטב:
ולענ"ד נראת לתרץ היטב עפ"י מה שתירץ בעל שושני' לדוד קושי' הגמ' שהקש' ונכלל בכלל הבנינו ותירץ הוא י"ל דאע"ג דרבנן פליגי עלי' דר"א ולית להו אומרה ברכה בפני עצמו מ"מ מודה מיהו דאית ליה להבדיל מקמי דיתחיל צרכיו לשאול על צרכיו כלל דנראה דה"ט דר"ע דאמר ברכה דהוי בפני עלמ' דסובר דצריך לחלק כבוד להבדלה ולאומרה קודם שאלת צרכיו ומ"מ אף ע"ג דרבנן פליגי עלייהו היינו טעמא דסברי שבע תיקן תמניא לא תיקן ומיהו בהך סברי דבעינן לאקדומי לא פליגי והלכך בשלמא כי מצלי י"ח משכחת לה דאע"ג דמתחיל ואומר אתה חונן לאדם ומלמד לאנוש בינה אין זו שאלה אלא סיפר שבחו והלכך שפיר מתחיל וסמוך לו הבדל' אתה חונן וכו' ולבתר הכי מתחיל שאל' וחנינו מאתך אבל בהבדלה לא משכחת לה בהתחיל תיבה ראשונה דהיינו הבנינו כבר התחיל לשאול צרכיו ותו לא מצי להקדים הבדלה הלכך לא אפשר וכ"ת דמוצאי שבת ישנה ההתחלה הא וודאי פשיטא דאתי לאטרודא יעיין היטב כנ"ל,
ולפ"ז יש לי לומר רב ביבי בר אביי דסובר כל השנה כולה מתפלל הבנינו ומשמע אף במוצאי שבת ע"כ סובר במוצאי שבת באמת מתפלל שבנינו וא"ת הא להקדים הבדלה קודם שאלת צרכיו כמוכח פה לבעל שושנים לדוד יש לומר הוא סובר באמת במוצאי שבת ישנה ההתחלו' יתחיל ה' אלהינו המבדיל בין קודש לחול והבנינו לדעת דרבנן,
ואי פשיטא דאתי לאטרודא הוא סובר כיון דאתי בתחילת צלותא לא אתיא לאטרודא וכוונתו אפי' אם משנה ההתחל' נמי לא אתי לאטרוד' כיון בתחילת צלותא יוכל לאדם לכוין לדעתו ונכון וזה יש לפרש בכוונת הגמרא א"ה הבדלה בחונן הדעת נמי ומתרץ בתחילת צלותא לא אתי לאטרודא: ולפ"ז יש לי לומר דשמואל דסובר כל ימות השנה חוץ משבת ויום טוב דלא מתפלל הוא סובר כתירץ שושנים לדוד דלא יוכל לכלול בכלל הבנינו דא"כ הוי מקדים צרכיו לשאול קודם הבדלה וזה אינו נכון וא"ת דישנה במוצאי שבת ההתחלה בה"ג סובר דלא כרב ביבי וסובר כיון דצריך לשנות הנוסחא בזה וודאי אתי לאטרודא אפי' בהתחילה נמי וזה סברתו:
אבל באמת אם לא משני הנוסחא ההתחלה אפילו באמצע תפלה לא חייש לאטרודא ונכון ולפ"ז מתורץ קושית הצל"ח לשמואל ע"כ הסברא במוצאי שבת דלא יכלול משום דאתי לאטרודא אפי' בהתחלה וא"כ בימות הגשמים אין יאמר הבנינו הא אתי לאטרודי שם שפיר בימות הגשמים דלא צריך לשנות ההתחלה והנוסח' אלא דאמר ותן טל ומטר בנתיים בה"ג שמואל לא חייש דילמא אתי לאטרודא כמו שאינו חוששין בכל השנה

בכל הברכות דאמרינן בנתיים לאטרוד' הוא רק חייש לאטרודא במוצאי שבת משום בה"ג צריך לשנות הנוסח' וההתחלה ולא רשאי להתחיל הבנינו אלא לומר הבנינו לאחר מבדיל בין קודש לחול בה"ג חייש שמואל דילמא אתי לאטרודא ודוק היטב, וראינו משושנים לדוד דהוא סיים בהא אם ישנה ההתחלה וודאי פשיטא דאתי לאטרודא אלימא בזה הסברא ביותר ופשיטא דאתי לטארודא ודוק היטב: וגם לשאר השיטו' שיטת רבינו האי שסוברים שנשארו דברי שמואל קיימים ולא משגיחן כקושית מר זוטרא יש לומר מה"ט לא משגיחן כי לשנות הנוסחא אף בהתחלה אתי לאטרודא אבל בלא שינוי הנוסחא לא שייך לאטרודא לא בהתחלה ולא בסוף וא"כ שפיר מתקיף רב אשי ונימא בשמוע תפלה ופה לא חיישינן לאטרודא תפלה דפה לא צריך לשנות הנוסחא ותחילת וסוף הברכה לא חיישינן לאטרודא ודוק היטב כי קצרתי:

אך מה שנראה לענ"ד עיון גדול על דברי שושנים לדוד שאמר דטעמא דר"ע הוא דאמר ברכה דא בפני עצמ' משום דסובר דצריך לחלק כבוד להבדל' ולאומר' קודם שאלת צרכיו וקאמר דרבנן מודה לסברא הזה רק דפליגי שבע תיקן תמניא לא תיקן ומיהו בהך סברא דצריך לאקדומי מודה והלכך בשלמא כי מצלי י"ח משכחת לה אע"ג דמתחיל ואומר אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה אין זו שאלה אלא מספר שבחו והלכך שפיר מתחיל וסמיך ליה הבדלה אתת חונן וכו' אבל בהבנינו לא משכחת לה דמ"מ התחיל תיבה ראשונ' דהיינו הבנינו כבר התחיל לשאול צרכיו ותו לא מצי להקדים הבדלה, ולפ"ז קשה לי אם בתפלת י"ח סברו רבנן משכחת ליה דאע"ג דמתחיל ואומר אתה חונן לאדם דעת אין זו שאלה כי אם סיפר שבחו והלכך שכח מתחיל, וא"כ לפ"ז נשאר הקושיא על רבי עקיבא מה"ט סובר בתפלת י"ח ברכה רביעי' בפני עצמה משום דצריך לחלק כבוד להבדלה ולאומרה קודם שאלת צרכיו הא כאשר אנו אומרים לאחר אתה חונן ומלמד לאנוש בינה הרי שם עוד לא משאיל צרכיו וא"כ שפיר יוכל לומר ולמה קבעו ברכה בפני עצמו דת"ט דרבנן דאומר שם וא"כ עדיין קשה מ"ט דרבי עקיבא דאומרה בפני עצמה ואמר משום דצריך לאקדומי הבדלה קודם שאל' צרכיו הלא מקדימין אנו הבדלה קודם שאלת צרכיו דאתה חונן עד מלמד לאנוש בינה רק שבח הוא ומאוד צ"ע על דבריו:

והנראה לענ"ד ליתן שושני' לשושנים לדוד ולהסביר דבריו בטוב טעם והרי באמת צריך לבאר מדוע קאמר ר"ע בהבדלה ברכה ד' בפני עצמת וגם ר"א דסובר בהודאה מהיכא תיתא דאמרה לר"ע ברכה רביעי' בפני עצמה הלא ברכה השנים ותן טל ומטר וכן הזכר' משיב הרוח וכל הזכרות דאנו מזכירן הוא בתוך התפל' ומדוע פה ברכה רביעית בפני

עצמה וכן הא דאמר בהודאה ה"א כל לבב יבין כי פה הוא מאותו ענין התפלה אתה חונן ויש לנו דעת להבין בין קודש לחול ושייך לזה הענין ומדוע דווקא בהודאה והנראה לענ"ד דלכן סובר ר"ע ברכה רביעית בפני עצמה כדי משום דגם במוצאי שבת יוכל אז להתפלל הבנינו דאל"כ לא יוכל להתפלל הבנינו מפני שצריך להזכיר הבדלה בחונן הדעת ולכן תיקן ר"ע וסובר ברכת רביעית בפני עצמה כדי שאם יהי' במקום אשר לא יוכל להתפלל כל י"ח שיוכל להתפלל הבנינו ולהבדלה יאמר ברכה רביעית בפני עצמה ואין לומר דיכלול הבנינו ה' אלהינו המבדיל בין קודש לחול בזה לא שייך שיכלול כסברת שושנים לדוד זה סברת ר"ע בוודאי צריך לאקדומי טרם ששאל צרכיו ואם כן במוצאי שבת בשום אופן לא יוכל לכלול מה"ט דפה מיד שואל צרכיו וא"כ כיון דבמוצאי שבת לא יוכל לכלול אף בחול בי"ח יוכל לומר באתה חונן כי שם רק שבח הוא עד שהגיע לאנוש בינה אבל משום מוצאי שבת תיקנו ברכה רביעית בפני עצמה משום הבנינו כדי שיוכל גם אז להתפלל הבנינו ויאמר ברכה רביעית בפני עצמה כמו בכל השנה ואין לומר א"כ יתקן רק למוצאי שבת ברכ' ד' בפני עצמה בתפלת הבנינו אבל לא במוצאי שבת בתפלת י"ח אם לא יתקין בכל התפלות במוצאי שבת ורק בהבנינו שייך שפיר דאתי לאטרודא ובפרט כיון דכבר מצד תבנינו צריך לתקן ברכה רביעי' בפני עצמה ה"ה דלא פלוג עבדו ותיקנו גם בתפלת י"ח במוצאי שבת ברכ' ד' בפני עצמה ורבנן שפיר סברו כיון דפלגינן בזה עלי' רבי עקיבא דע"כ תמניא לא תיקן רק שבע וה"ה בחול בתפלת י"ח שמנה עשרה תיקן תשעה עשרה לא תיקן ממילא כיון דלא יוכל לתקן ברכה רביעית בפני עצמה לא יוכל לומר תבנינו במוצאי שבת ולא יוכל לכלול לזה מודה להסברא דצריך להקדים הבדלה קודם לשאלת צרכיו ודוק היטב:

ובהיות כן יש לי לומר ג"כ טעמא לר"א דסובר ותיקן בהודאה כדי שיוכל במוצאי שבת להתפלל הבנינו ואי משום דלא יכלול הבדלה הא יוכל לאומרה בהודאה ולכן תקנו בהודאה ונכון, משא"כ כל השנה כולו ותן טל ומטר דלא תקנו מקום אחר וכן לר"ע דלא תיקן בטל ומטר ברכה בפני עצמה משום ה"ט נמי דלא יוכל לומר אז מוצאי שבת הבנינו לזה יש לומר מ"ש שפיר המת סברו דיוכל לכלול בכלל הבינינו שאלה ותן טל ומטר פה שפיר שייך לכלול ולאטרודא חמה לא חששו לאטרודי אם לא משני הנוסחא בהתחלה רק באם משני הנוסחא בה"ג חששו לאטרוד' וא"כ שפיר בכל השנ' יוכל לכלול בהבנינו ותן טל ומטר אף בימות הגשמים ולכן שפיר דלא קבעו ברכה בפני עצמה ולא קבעו בהודאה לר"א אבל בכלל הבנינו ה' אלקינו לא יוכלל הבדלה כי צריך להקדים הבדלה קודם תפלת צרכיו לכן תיקן ר"ע ברכה בפני עצמה ולר"א בהודאה כדי שיוכל אז גם

מוצאי שבת להתפלל הבנינו ודוק היטב: (תוס' ד"ה ויכלל בהבנינו והקש' התוס' והא דאמרי' בנד' ד' ח' וקשה לי מדוע מקשה התוס' מנדה דף ח' הלא ביומא דף פ"ז ג"כ איתא זה הגמרא ומדוע ציין על נדה והשמיט מס' יומא דקודם) והן באמת הובא סברא הזו במג"א סי' רצ"ד שקאמר דלכן אמרינן הבדלה בחונן הדעת מפני שאסור לתבוע צרכיו קודם הבדלה והובא בשם ירושלמי רשב"א סי' תשל"ט, ועיין בישועת יעקב ובמגן גבורים שניהם כוונתן באו בסיגנון אחד לתרץ באלה קושית התוספות שהקשה ממסכת נדה דהקשה אמאי לא מקשה גם שם ונכלול בכלל במה שהקדים בשם תלמידי הר"י דלכן אינו כולל בהבנינו דאז יהי' מחזי כאלו המבדיל היא ברכה בפני עצמה וע"כ כולל בהבנינו דהבנינו הוא כולל מילת קצרות כל הי"ח ברכות ואמר דע"כ דעת ריע דסובר ברכה רביעית בפני עצמה מפני שצריך לומר הבדלה קודם תבועת צרכיו, והנה פה מקושית הגמרא דהקשה ונכלל בכלל הבנינו ע"כ קשה איך יתפלל על דבר קידם הבדלה א"ו דהש"ס דילן סובר דלא כהירושלמי בזה, ודברי הירושלמי לדעת ר"ע אמורים ולכך שפיר קאמר הש"ס ונכלל מכלל ואי דיאמרו הבדלה ברכה רביעית בפני עצמה, זה אינו דהרי חזינן שאומר הבנינו ואינו חשש על תבועת צרכיו קודם הבדלה וע"כ דאינו ברכ' בפני עצמה רק נכלול בברכת דעת והיינו במוצאי שבת אבל ביוה"כ דשאלת צרכיו מותר א"כ אף אם אומר הבנינו אין זה ראי' להתיר משאלת צרכיו קודם הבדל' ויוכל להיות שלכך תירץ ברכה רביעי' משום דאין לתבוע צרכיו קודם הבדלה ולכך תיקן ברכת הבדלה תיכף אחר ג' ברכות ולא חילקו בין שבת ויו"ט ליוה"כ אבל הבנינו דלא שייך רק במוצאי יוה"כ וזה מותר בשאלת צרכיו ולכן יאמר הבנינו ואם כן יבוא לטעות שהבדלה היא ברכה רביעי' בפני עצמה והבנינו היא מעין הברכו' ולכן לא הקשה הש"ס שם עיין היטב כי יפה דיבר קצרתי מאוד:

אבל עדיין לענ"ד צריך עיון דלא יוכל לומר דקושי' הגמרא הוא פה ונכלול בכלל הבנינו ד דישנה ההתחלה כמו לעיל וצריך לומר באתי לאטרודי בה"ג בוודאי כל כהנ"ל ודוק היטב:

דף כח:

גמרא מאי קבע וכו' עיין לעיל דף מ"ה שפרשתי בענין הזה על הגמרא פה: גמרא אמר מר עוקבי אפי' בשע' וכו' יהי' כל צרכיה לפניך והנראה לעיין בפי' רש"י שמפ' גלוים לפניך לרחם עליהם ואמרתי דרש"י רוצה להמתיק הדבר כי ביארתי בדרוש לראש השנה מה שאמר דוד מלפניך משפטי יצא עיניך תחזנה מישרים בוודאי אם יסיר ה' אותנו הוא אך לטובתינו להעיר אותנו לעבודת ית"ש ובוודאי צריך לקבל באהבה ויסורין של אהבה

המה, אך אופן א' אשר רע ומר אם הקב"ה מסתיר פנים מאתנו ועלינו ברוגז וכל זמן שעין ה' עלינו אף בעת היסורי' ברוגז רחם תזכור, וזה מלפניך משפטי יצא שאתה תהי' עמנו בלי הסתרת פנים ואז בטוח עיניך תחזנה מישרי' ותרחם עלינו, ת"ש עמו אנכי בצרה אם גם הקב"ה בצר' אתנו ואל יסתיר מאתנו אז אחלציהו ואכבדהו, וזה שבקש דוד בתפלת ה' אל באפך תוכחינו ובחמתך אל תיסרינו רק בהסתרת פנים אל תיסר אותנו אז כל פגע וכל נגע אם יפגיע בני אם אתה עמנו אף בעת שתיסר אותנו בחסד ורחמים הוא: וזה שאנו מתפללים בתפלה קצרה אפי' בשעה שהם עוברי' על דברי תור' ואף שתיסר אותם רק בהסתר' פנים אל תיסר אלא כל צרכיהם לפניך דייקא כל מה שצריך להם אף היסורין אם צריכן להם רק לפניך ית' ואז בטוח תרחם עליהם, וזה כוונת רש"י יהיה כל דבריהם גלוים לפניך והכוונה שאתה עמנו גם בעת שעוברין ועת יסורין מגיע לנו דייקא הכוונה אבל כיון שהיא לפניך ממילא אתה מרחם, וזה שפירש"י לרחם עליהם לכן יהי' לפניך לרחם עליהם בזה שהם לפניך ממילא אתה מרחם ותשוב תרחמינו ותכבוש עונותינו לטוב לנו כל הימים:

ת"ר המהלך בדרך במקום גדודי חיות וכו' רבי יהושע אומר שמע שועת עמך ישראל וכו' והקשה הצל"ח הלא ר"י במתניתן מפרש תפלה אחרת במקום סכנה, והנראה לענ"ד פת לא איירי במקום תפלה אלא סתם איירי אף אי כבר הי' מתפלל בביתו תפלה הראוי ואז הולך למקום סכנ' גדודי חיו' וכו' יתפלל תפלה הנ"ל להציל ה' אותו מיד סכנה וראינו מפירש רש"י על תפלת ר' אליעזר שאמר ותן נחת רוח ליראתך מפרש רש"י נחת רוח שלא יתערבב רוחם ע"י הבריות כגון ע"י חיות ולסטים אלמא שתפלה היה רק עבור סכנה הזה ולא איירי כלל מלקצר תפלת הדרך ומתני' איירי שלא תתפלל עוד ומתפלל תחת תפלה קצרה והא ראי' דר"א במתני' לא מחולק כלל ולא הביא מה שתוב' פת תפלתו אלא מתני' עבור הסכנה:

רש"י ד"ה לישתתף נפשו אל יתפלל תפלה קצרה בלשון יחיד אלא בלשון רבים שמתוך כך תפלתו נשמעת, ולענ"ד נראה הפי' וכוונה כמוכח בגמ' המתפלל עליו ועל חבירו הוא יענה תחלה וע"כ אם אנחנו מתפללים תפלתינו בלשון רבים שגם על חבירו אז תפלתו ביותר נשמעת וזה כוונת רש"י אם מתפלל בלשון רבינו שמתוך כך תפלתו נשמעת דייקא הוא נשמע והוא יענה תחלה: ובזה הענין בארתי בדרוש לר"ה גמרא ר"ה דף י"ח ר' מאיר אומר שנים שעלו למנות וחולינן שווין וכו' זה ירד וזה לא ירד זה ניצל וזה לא ניצל מפני שזה התפלל ונענ' וזה התפלל ולא נענה מפני מה זה נענ' וזה לא נענה זה המתפלל תפל' שלימ' נענ' וזה לא התפלל תפלה שלימה לא נענה ומפרש רש"י בכוונה:

ולענ"ד נראה להנ"ל יובן ככה אם שנים צריכים לדבר אחד אזי צריך להיות תפלת השנים כל אחד יתפלל עליו ועל חבירו כך הוא תפארת ותועל' התפלה גם להתפלל על חבירו ואז ממילא הוא נענה תחלה וגם חבירו ככה יעשה וגם הוא נענה וזה מבואר גמרא הנ"ל שנים שעלו למטה ותולינן שווין וכו' וכו' אחד ניצל ואחד לא ניצל היינו מפני שזה מתפלל תפל' שלימה היינו עליו ועל חבירו והיה שלימה תפלתו אז הוא יענה תחלה ונענה וזה לא התפלל תפלה שלימה דהיינו רק הוא מתפלל חצי תפלת עליו ולא על חבירו כי גם חבירו צריך לאותו דבר והוא לא תתפלל עליו ורק על עצמו לכן לא הי' תפלתו שלימ' ולא' נענ' ודוק:

ובזה בארתי מה שאמר דוד קרוב ד' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת ואיתא במדרש אימת לכל אשר יקראוהו יכול לכל אלא לכל אשר יקראוהו באמת:

ולהנ"ל ככה יבין כי באמת יבואר כל המתפלל עליו ועל חבירו הוא יענה תחלה והנה יוכל להיות מיד בכוונתו יתפלל עליו ועל חבירו למען זה כדי שהוא יענה תחלה כי יודע אם יתפלל בעד. חבירו נמי כדי שהוא יענה תחל' זה אינו רצוי בה"ג ג אם בכוונתו לכן יתפלל בעד חבירו כדי שהוא יענה תחל' אז כוונתו בשקרו כי לא מכוין כלל בעד חבירו ורק רוצה להושיע נפשו בוחן לבבות יודע מחשבות יודע כוונתו רמיה, אך למי מהני למי שמתפלל באמת ובלב שלם על חבירו וזה כוונת הפסוק קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו מי שהוא קורא ומתפלל לכל בעל הכוללת עליו ועל חבירו לזה ה' קרוב, אבל דייקא באמת למי שכוונתו באמת לא שמתפלל בעד חבירו ברורה למען להושיע נפשי תחלה אלא מי שמתפלל באמת על חבירו וזה שרמז המדרש יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת דייקא לא לכל מי שמתפלל עליו ועל חבירו קרוב ה' אלא מי שקראוהו באמת ובלב שלם על חבירו וזה שרוצ' המדרש לרמז:

ואפשר להמתיק פירש רש"י תפלה שלימה נתכוין והיינו נתכוין בלב שלם להתפלל גם על חבירו ולא רק עבור כדי שהוא יענה אבל זה לחדודי ופי' רש"י כפשוטו בכוונה צריך להתפלל:

והנה באלה נראה פה דברי אביי להמתיק לעולם ישתתף אינש בהדי צבור' היינו באמת ובלבב שלם ישתתף בהדי צבורא ויתפלל נמי על הכוללת על חבירו ותפלה יהי' על רבים ואז תפלתו נשמעת:

בעהי"ת שהנני אלקים סוגי' דתפלת הדרך ומברכתך ה' עמך מבורך: אימת מצלי אמר רבי יעקב בשעה שמהלך בדרך והנה מלשון הגמרא משמע משעה שמהלך שכבר הלך מביתו ובשעת הליכתו מתפלל מיד אבל מגמ' לעיל לא משמע כן ר' יעקב משמי' דרב

חסדא אמר לעיל מאי המלך בקונך וצא זו תפלת הדרך ושם איירי המלך בקונך ולא תחלה טרם הולך מביתו אז צריך להתפלל ואז וצא וכפי' רש"י טול רשות וכן משמע להדיא וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא דייקא תחלת המלך אז וצא ופה משמע מר' יעקב שאמר משע' שמהלך משמע שכבר הלך מביתו לדרכו אז מתפלל והיא ראי' דאמר שנתפלל עד פרסה ועי' רש"י אבל לאחר שהלך פרסה לא אבל כל זמן הליכתו עד פרסה מתפלל הא לפי הגמרא לעיל משמע שצריך תחלה להתפלל טרם הלוך כלל ויהי' ר' יעקב סותר עצמו:

ולפי דברי הצל"ח מאוד נעלה כי הצל"ח הוב' בשם השל"ה מילת המלך בקונך משמע עצה טובה ונטילת רשות, ולכאורה תמוה איך ידע אם נתנו לו רשות ונראה שהיא על דרך דברי ראב"ד אם שגורה תפלתו בפי הרי זה מקובל הכי נמי אם יראה שתפל' הדרך שגורה בפיו יצא ואם לאו אל יצא ואמר הצל"ח להוסיף על הסברא והוא כי וודאי לאו כל אדם זיכה למה שזיכה רחב"ד שישגיחו מן השמים להודיע תיכף אם נתקבלו תפלתו ולשאר אינשי אין שגירת התפלה סימן לא לטובה ולא לרעה, והנה לרב חב"ד וחבירו טוב היא להם שלא לשתתף התפלה בלשון רבים כי אז אין השגורה ראיה שנתקבל על אותו היחיד ולא ההיפך ראי' לרעה על אותו איש כי אולי הסימן הטוב או הפכו הוא על אחרים שכלל בקשתו ולכן ר"י שאמר לו אליהו המלך א"כ בשרו שהוא חשוב בשמים להודיע עצה נכונה ע"י תפלתו כמו רחב"ד ועל אדם כזה שפיר פירש הגמרא לשון יחיד אבל אביי על רובא דעלמא קאי ורובא דעלמא לאו כרחב"ד המה ולהם אדרבה טוב לשתתף גם ציבורא שיעלה זכות הרבים עכ"ל:

ג"כ שפיר לפי אליהו דהזהר לר"י דהמלך בקונך וצא הי' כוונתו התיעץ אם תפלתו מקובל או לא ואם אינו מקובל אל יצא לכן שפיר טרם הלך מביתו לצאת לדרך צריך להתפלל כאלה להתיעץ אם ילך או לא וזה צריך קודם הליכו אבל פה דאביי קאמר לשתתף אינש בהא צבורי ע"כ בהם אין זה סימן דלכן מתפלל בלשון רבים כי רובא דעלמא לא שייך סימן. והנה לאחר זה שפיר מקשה הגמרא עד כמה אימת מצלי ושפיר אמר אז משעה שמהלך בדרך להראות לנו דפה לא הטעם הוא משום המלך בקונך כי לא שייך המלך בכל אדם כצל"ח הנ"ל ויתפלל לאחר שהלך מביתו ודוק היטב:

ולפי דברי הצליח הזה מתורץ נמי מה שהקשה הצל"ח מ"ש מתפלה קצרה של מקום חיות ולסטים או סכנה דתיקנו בלשון רבים ופה תיקנו בתפלת הדרך תחלה בלשון יחיד, ולענ"ד שפיר נעלה כי תפלת הדרך תחילה הי' סוברי' דה"ט משום המלך בקונך יצא וכיצד הוא המלך ע"כ בביאור השל"ה והצל"ח אם שגור' תפלתו בפי אז ידע שיצא ואם

לאו אל יצא ואם כן אם ע"כ מה"ט הוא ע"כ רק להתפלל בלשון יחיד כי אם יתפלל בלשון רבים אז לא ידע בהשגורה ראיה אם עליו או על חבירו וכמבואר בצל"ח לכן מפרש תחלה לשון יחיד ואז שפיר שייך המלך בקונך דעלה קאי גמרא אבל אביי אמר ביותר טוב לשתתף אינש בהדי צבורא או כדברי צל"ח בתר רובא דעלמא אזלינן ורובא דעלמ' לא כרחב"ד או דיש לומר טוב להתפלל בתפלתו לשון רבי' אבל לעיל שכבר הוא במקום סכנה ויתפלל שם בוודאי יתפלל בלשון רבים ודוק היטב:

גמרא אבוה דשמואל וכו' השכים לצאת לדרך מביאן לו שופר ולכשיגע זמן ק"ש קוראו וכו' עיין בצל"ח שהקשה מדוע לא נקט ברישא הדין לענין תפלה הו"ל למנקט השכם לצאת לדרך מתפלל ומביאן לו שופר וכו' וע"כ משמע שממתין בתפלתו עד אחר ק"ש ולפ"ז הי' לו לסיים וכשיגיע זמן ק"ש קורא ומתפלל ועוד היא גופא קשיא למה לא ישכים גם לתפלתו כיון דלת"ק תפלה מעומד עדיף עכ"ל ועיין ולענ"ד נראה כי דין חדש לפנינו להסתפק דמוכח מדעת ת"ק תפלה מעומד עדיף מלהסמיך גאולה לתפלה אבל עינתי אם יוכל להתפלל הבנינו כי מבואר תוס' תפלת הבנינו מעומד משום דהבנינו תפלה קצרה ואין ביטול דרך וא"כ ביותר טוב להתפלל מעומד וגם להסמיך גאולה לתפלה וביותר להסמיך על הדרך להתפלל הבנינו מלאשר השכים להתפלל בביתו ולא למסמך גאולה לתפלה ואבנינו מתפלל אפי' שלא במקום סכנה כמוכח תוס' לעיל ואפשר לומר כוונת הברייתא פה דלא נקט כלל מתפל' בה"ג אין מתפלל קודם אלא ימתין עד זמן ק"ש וקורא קיש ומתפלל הבנינו:

משא"כ בסיפא דנקט לישב בקרון או בספינה שם מפרש רש"י ובעותא דמיא וא"כ אפי' הבנינו מעומד לא יתפלל לכן ביותר טוב להתפלל טרם הליכו מביתו ותפלה מעומד עדיף מסמיכת גאולה לתפלה לכן בסיפא נקט ומתפלל תחלה משא"כ ברישא אפשר דסמיך להתפלל או תפל' הבנינו ולכן לא נקט נמי וקורא ק"ש ומתפלל כי באמת תפלה שלימ' לא התפלל אלא הבנינו וגם תפלת הבנינו לא יוכל למנקט דיתפלל דקאי נמי על שופר דאיירי בי"ט בלאו הכי איכא רק שבע דיו"ט וזה יוכל להתפלל וא"כ כיון דאינו מילתא פסיקת' לא נקט ומתורץ קושית הרשב"א הא הכא ביו"ט איירי ביו"ט יוכל להתפלל ולהנ"ל מתורץ באמת מתפלל אח"כ אלא דלא נקט משום בחול הבנינו הו"א תפל' מתפלל אלא דנרא' דחוק לפרש כן בברייתא דלא מפרש מתפלת הבנינו מידי הו"ל להביא ואף גם תפלת הבנינו בימות הגשמים לא שייך בשעה שמזכיר השאל' וא"כ בזמן הגשמי' בעת הזה איכא שאלה וא"כ לא שייך הבנינו אבל לענין לולב שייך חזור בה.

ואבוה דשמואל יוכל נמי לאיירי בהשכים לדרך בקרון או בספינה בה"ג אפילו תפלת הבנינו לא מתפלל מעומד וכל אלה צריך עיון:
אך לאחר העיון עמדתי לראות מדברי רשב"א דאמר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמיך גאולה וכו' מה זה בין כך ובין כך היכא קאי אלא ע"כ דהיא נמי אירשא בין ברישא ובין בסיפא קורא ק"ש ומתפלל משמע דת"ק ברישא נמי מודה במהלך בדרך ברישא דקורא ק"ש ומתפלל אח"כ, וא"כ לכאורה קשה מאי ראיה הביא פה מהך דישב בקרון או בספינ' לאבו' דשמואל בקרון ה"ט משום בעותא דמי' משא"כ במהלך בדרך בלא קרון וספינה בה"ג מתפלל אח"כ וכאבוה דשמואל רק נקט כי הוה בעי למיסק לאורח משמע אף בלא קרון ובלא ספינה דחזינ' ע"כ מבריי' הנ"ל דווקא השכים לישב בקרון שם נקט דיתפלל קודם ומאוד צ"ע, ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי אמר להו לא חזינ' לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי והוב' התוס' ר"ת פסק כאבו דשמואל ולוי ומיהו מדקאמר רב אשי לא חזינא לרבנן קשישא מנאי דעבד הכי משמע דאין הלכ' כמותו ולענ"ד נראה דלכאורה קשה מפני מה לא השיב רב אשי בפשיטות דאמר לו ולעביד מר כאבו' דשמואל ולוי להתפלל קודם היום או מתחילת עמוד השחר הא יוכל להשיב כל אלה בימי חול שפיר קאמרו אבוה דשמואל להתפלל הכי אבל הוא איירי בשבת דרגלא ובשבת מצוה לאחר בתפלת שחרית ולא להקדים כמוכח סי' רפ"א עיין ועיין במגן אברהם שם וא"כ שפיר דלא עבדו כאבוה דשמואל בשבת ואפשר לומר זה שתירץ לא חזינא רבנן קשושי מנאי דעבדו הכי וכוונתי כיום השבת דעבדו הכי להתפלל בשבת בהקדם הזה כי בשבת צריך לאחר, ולפ"ז עדיין יוכל לקיים ההלכה כאבוה דשמואל בחול והווה רק על שבת אמרו ולא דחלקו על אבוה דשמואל אלא דזאת קשה קצת להבין בלשון דוק וחזור בה:
בעהי"ת חידושי סוגי' תפלת המוספין בחבר עיר, תורת ה' לנו יאיר:

דף כט:
דצלי והדר צלי עיין צל"ח דזה הי' בשבת ולכן ליכא למימר דהדר וצלי משום שלא היזכר של שבת וכו' דאם התפלל תפלת חול הוה ר' יוחנן מרגיש בשיעורא יעיין, ולעניית דעתי הקשתי הא יוכל לאיירי דשכח בלילה להתפלל תפלת ערבית ולכן מתפלל שני פעמים שחרית ומנ"ל דמוסף הי' וע"כ צריך לומר רבי ינאי בוודאי לא שכח מלהתפלל וכן נמי יש לומר על קושית הצל"ח בוודאי ר' ינאי לא טעה להתפלל הפלת חול בשבת דישכח לגמרי דהיום שבת זכירת יום השבת לקדשו כתוס':

ובאלה היה נראה לענ"ד לתרץ קושית מהרש"א שהקשה אמאי לא השיב פה רב זירא כסברתו לקמן האמר ר' אליעזר לעולם ימוד אדם את עצמו אם יוכל לכוין ואם לאו אל יתפלל אז אינו רשאי להתפלל ולהנ"ל נראה דלא יוכל להשיב כן דאם ככה הוא באינו יוכל לכוין דלא רשאי להתפלל כלל אם כן עדיין הקושיא כאשר הקשתי דילמא לא התפלל מעריב ולכן צריך שתי פעמים שחרית להתפלל וא"ת דר' ינאי בוודאי לא שכח מלהתפלל לגמרי הא יוכל להיו' דאתמול בלילה לא הי' יוכל לכוין לבו ואז אינו רשאי להתפלל ולזה אסיק אדעתא דילמא לא יוכל לכוין כאשר הקשה לו ובה"ג כיון דלא התפלל תפל' מעריב אז צריך בשחרי' להתפלל שתי פעמי' ובוודאי ר' ינאי לא שכח מלהתפלל מעריב אלא דאז לא הי' יוכל לכוין לבו וממ"נ הקושי' פה אם בלא יוכל לכוין יוכל להתפלל מיד א"כ קשה דילמא לא כיון בראשונה ואי בלא יוכל להתפלל לא רשאי להתפלל קשה דילמא לא התפלל מעריב ובלילה איירי שלא היה יוכל לכוין ועכשיו יוכל לכוין ולכן מתפלל שתים גם התשלומין לתפלת מעריב ודוק. ואפשר יש לומר הפי' כן בקושית הגמרא ודילמא מעיקרא לא כיון דעתו ולא התפלל מעריב ולבסוף כיון דעתו היינו עכשיו ומתפלל לתשלומין:

אך לפ"ז קשה לקמן על דברי רבי חייא כיון דהוא דינו של רבי אלעזר ואם לאו אל יתפלל א"כ קשה מדוע לא קאמרי ליה דילמא לא הי' מתפלל מעריב לכן מתפלל שחרית שתי פעמים וא"ת דר' ינאי ע"כ לא שכח מעריב אבל קשה דילמא לא היה יכול לכוין בלילה, אבל יש לומר באמת היה יוכל להקשות כן אלא דהי' לו דבר קודם להקשות דהא ר"ח יהיה שאל תחילה דילמא לא מזכיר ר"ח והיה משער דלכן התפלל שתי פעמים וכאשר באמת היה שהשיב לו כן לכן התפלל שתי פעמים. או דיש לומר דוודאי הוה ידע לר"ז דהתפלל תפלה מעריב וזה לחומר המילת' וצ"ע:

ולכאורה יש נמי להקשות לפי דברי ר"י לעיל הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ובפרט בחידוש בה דבר יוכל לחזור ולהתפלל דילמא איירי פה דחידוש בה דבר והתפלל שני פעמים בשלמא לעיל על ר' ינאי דצלי והדר צלי זה איירי בשבת ובשבת מוכח דלא יוכל להתפלל תפלת נדבה כי אין מביאן עולות נדבה בשבת אבל פה קשה, אבל גם כן לתרץ כהנ"ל דהוא רק שאל לו תחילה על ר"ח כי כך נטה לפניו כי משום זה חוזר תפלתו וכאשר באמת כן ודוק:

תוס' ד"ה והתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח וכו' ל"ג בערבית דהא אמר בסמוך טעה ולא הזכיר של ר"ח אין מחזירן משום דאין מקדשין החודש בלילה יעיין ולענ"ד נראה דעדיין צדקו בריי' לגרוס כן דאמרי' לקמן בתוס' מ"מ דווקא בלילה הראשונה אין מחזירן איתו

לפי דאין מקדשין החודש בלילה אבל בלילה שני' מחזירן אותו שכבר מקודש מיום שלפניו, ולהנ"ל שפיר יוכל לומר ולאיירי פה בליל שני ונכון, ולפ"ז י"ל בהא תליא זה הי"א דסברו בליל שני מחזירן משום מקדשין החודש דגרסינן ככה בהך ברייתא גרסינן נמי ערבית אלא דהא עדיין לא נ"מ לדינא אם ככה בברייתא בין כך ובין כך אין אין מחזירן אותו מסתברא מילתא דרב בחודש מלא עיין, מהרש"א שתמה על הב"י דקאמר גם בליל שני אין מחזירן אותו וז"ל דהא דקאמר תלמודא מה לי מלא מה לי חסר היינו בליל הראשונה אבל ליל שני במלא מחזירן וב"י לפום חורפא לא עיין יפה בזה הסוגיא יעיין, והן הן דברי מג"א סי' ר"ח ועיין פרמ"ג סי' ק"ח באשל אברהם ס"ק י"ב שכתב ומ"ש על הב"י וכו' ד"ה לפי שאין מקדשין סתמא ונראה לחלק דלישנ' דלא שנא משמע דאין לחלק בין חסר למלא ורק אם אית' הא יש לחלק בליל שני:

וכוונת הפרי מגדים דאם אית' בליל שני מחזירן א"כ בחודש מלא דאיכא ב' ימים ר"ח שפיר יש לחלק ולומר לפי סברת רב דשם בליל שני מחזירן ורב דלא מחלק כלל ונקט סתם אין מקדשין החודש בלילה משמע בין מלא בין חסר אין חילוק כלל בין ליל ראשון לליל שני כך הבנת פרי מגדים, אבל מאוד קיצר בלשונו הטהור ועדיין צריך הבנ' בשלמא הגמרא שפיר טעמא קאמר מכדי רב טעמא קאמרי ולטעמך ולטעם הנ"ל ע"כ בחסר אין מחזירן אבל בליל שני ע"כ מחזירן אותו משום טעמא דרב הוא שאין מקדשין החודש בלילה ע"כ בליל שני שכבר מקודש שפיר דמחזירן ושפיר יש לחלק אלא דעדיין קשה לי על הגמרא האיך רוצה לומר מסתבר טעמ' דרב במלא וכוונתו משום דיוכל לאמרי למחר בלילה א"כ מדוע נקט רב דווקא על ליל' הראשון הו"ל למנקט דינו ביום ר"ח עצמו ביום ראשון של ר"ח אין מחזירן בחודש מלא משום דיוכל לאמרו למחר בר"ח ולמה נקט רב בלשונו ערבית אלא ע"כ טעמא דרב הוא משום שאין מקדשין החודש בליל' ואפשר לומר דכוונת תרווייהו טעמא בעי לפי שאין מקדשין החודש בליל' וגם זה הטעם משום דיוכל לאומרו בלילה למחר אבל בטעם אחד לחוד מחזירן וא"כ ביום איכא רק טעם א' ולפ"ז יש לומר מה שתשיב לו מכדי רב טעמא קאמר דילמא באמת זה הטעם נקט אבל סמך נמי על אידך טעם דיוכל לאומרה מחר ורב איירי רק בחודש מלא אבל גם זה לית' גם במלא א"כ לא איירי בכל גוונא דלטעמא דרב לפי שאין מקדשין החודש וגם בצירף טעם האידך א"כ במלא בליל שני של ר"ח ע"כ מחזירן אותו א"כ דשייך דאין מקדשין החודש בלילה לפי השיטות דשייך מ"מ אידך טעם לית' דיוכל לאמר' למחר והו"ל לרב לחלק ולומר בליל שני מחזירן אלא לא שנא דייקא מדלא מחלק ע"כ רק טעם א' קאמר

מה שנקט להדיא ואין חילוק בין ליל א' לליל ב' וכן אין חילוק בין חסר למלא ורק כוונת הב"י דע"כ אין חילוק וזה כוונת הגמרא בתרוצו ודוק חזור בה והפוך בה:

סליק פרק הרביעי, בעזרת האל המושיע, אתה ד' תרום קרני וראשי, ג בפרק החמישי:

השמטה מפרק רביעי בתוס' יצחק תיקן נשמט מלהדפיס עיין תו"י יומא דף כ"ח ע"ב בד"ה צלותא דאברהם וא"ת הא אמרינן בת"ה יצחק תיקן ומתרץ ויש לומר לאחר שתיקן יצחק הי' אומרה גם אברהם כך פירש ר"ת א"נ אומר ר' מ"ם היה אומרה תחילה אברהם אלא שלא עשו כלל לכל בני ביתו עד שתקנה יצחק דאפילו עירב תבשילן היה קיים עיין ולדדי כאשר ביארתי כוונת התוס' בברכות במילת היינו משום שתקנו יצחק גם אברהם אומרה מתחילה ככוונת תוס' ישנים רק שביארתי ביותר:

וידידי תלמיד חכם יקר הרב הגאון כבוד מו"ה דוד פראנקפארטער נ"י רב ומגיד בבית המדרש הנחמד אשר שם בראש גבר חכם בעת הגביר הצדיק המפורסים בצדקתו ורב טובא המופלג בתורה כבוד מו"ה גדליהו בעער נ"י בק"ק האלישויא כתב לי הרב הנ"ל במכתב ידידות לפרש דברי התוס' ויסודו על התוספו' ישנים והסביר בטוב טעם התו"י שקיים אברהם גם כן אומרה רק דלא עשו כלל לכל בני ביתו וע"ז כ' לי הרב הגאון הנ"ל דזה כוונת התוס' בברכות שאצל אברהם שפיר נקט צלי צלותא דאברהם שייך משום שהוא רק צלי אבל לא תיקן כי הוא לא ציוה לבניו כלל אבל יצחק תיקן וציוה לבניו אחריו משו"ה לא אמר הגמרא לשון צלותא דיצחק רק תיקן ונקראת על שמו, וזה שתירץ התוס' בלשונו הצח היינו אחר שתקנה יצחק דהיינו מאחר שתיקן יצחק לזרעו אחריו ולא הוא בלבד מתפלל מנחה כמו אברהם שצלי צלותא דאברהם ולא תיקן ואולי זה כיון רש"י ז"ל על צלי צלותא דאברהם מפרש רש"י תפלת בערב שהוא שלו אשלו' דייקא משום שרק הוא מתפלל ולא זית לזרעו אחריו עד שבא יצחק וזירז וציוה לזרעו אחריו ויפה כיון חן חן לו:

פרק חמישי מתני' אין עומדין וכו' למה נקט אין עומדין להתפלל הו"ל למנקט אין מתפללין אלא מתוך כובד ראש וע"כ נראה לענ"ד כוונת המתני' רק בתפלת י"ח דשם מתפלל מעומד וכוונת מתני' יהי' לפ"ז כל היכי דמתפלל מעומד ג"כ צריך כובד ראש אבל האמת פירש המתני' דהתחלת התפלה שאדם יעמוד להתפלל יהיה מתוך כובד ראש דע"י הכנעה זו בתחילתו ממילא כל תפלתו בדרך הכנעה ואימה וע"ז הביא חסידי' הראשוני' דייקא גם המה טרם התחלת תפלתם איירי ובאמת הא דנקט לישנא דעמידה משום דעמידה זה תפלה דכבר מוכח לעיל ריש פרק אין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד פנחס וכן נקט מתני' עומדין כי עמידה ותפל' שייך להדדי:

אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו והנה מהכא משמע מילתא דפסיקת' דאין להשיב מפני הכבוד אפי' למלך והא דקתני לעיל פרק היה קורא פלוגתא דר"י ור"מ דכ"ע משיב מפני הכבוד בק"ש י"ל דווקא בק"ש אבל לא בתפלת י"ח וכן משמע להדיא מתוספות לעיל דף י"ג ע"ב בד"ה שואל מפני היראה וכו' א"כ נראה שמותר לענות קדיש וקדושה באמצע ק"ש דאין לך מפני הכבוד גדול מזה אבל באמצע י"ח אסור דמשמע לקמן בפ' אין עומדין בין גאולה לתפלה אין לענות מכ"ש בתפלה עצמה וכן משמע מתוס' בפ"ק דיומא י"ט ע"ב דברת בם ולא בתפלה פירש שאין משיבין בה מפני הכבוד, וכבר הוא בתשובת באר שבע דף צ"ב הובא בסמיכת חכמים מ"ש התוס' בפרק אין עומדין משמע בין גאולה לתפלה לא יפסיק וכל שכן בתפלה עצמה דברים הללו מגומגים מאוד ואין לסמוך עליהם משום דדייקינן ובדקינן בכולי פרקא דאין עומדין ולא אשכח רמז ורמיזא מזה וכבר תמה לעיל הסמיכת חכמים הא מוכח להדיא במתני' ריש פ' אין עומדין אפילו המלך שואל בשלומו לא יפסיק הרי דאין משיבין מפני הכבוד ודייק דמשנה איירי בין גאולה לתפלה יעיין ולענ"ד עדיין נבוך באיזה פסיקתא איירי אי בי"ח ממש או קודם התפלה דנקט אפי' המלך שואל בשלומו לא יפסיק והנראה דוודאי קאי על תפל' י"ח וזה וודאי לא שייך קודם התפלה טרם התחיל להתפלל על זה לא שייך לא יפסיק דעדיין לא התחיל אלא בהתחיל כבר להתפלל ובפסוקא דזמרה בוודאי לא שייך דלא יפסיק אי דלא שייך מפני הכבוד אם גם בק"ש רשאי אע"כ דאיירי רק מתפלת י"ח וזה לא שייך בהתחל' המתני' דאין עומדין דשם איירי רק מהתחל' התפל' ולולא דהייתי אומר דכוונ' המתני' אין עומדין להתפלל היינו בתפלה שצריך עמידה וזה תפלת י"ח אבל דחוק מאוד לפרש כן הרי הביא ראיה ועלה הביא חסידים הראשונים והמה ע"כ איירי קודם כל התפלה ממש וצ"ע כל אלה ורוחב לבב ירחיב: ל"א גמרא א"ר משום ריב"ל אסור למלאות שחוק פיו בעולם הזה שנאמר יעיין ברבינו יונה י"מ שטעם בדבר מפני חרבן בית המקדש ואין זה נכון דא"כ לא היה לו לומר בעולם הזה אלא משחרב בית המקדש אלא אפי' בזמן שבהמ"ק אסור למלאו' שחוק פיו בעוה"ז ולענ"ד נראה לזה מרמז הלל כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים היה כורך מצה ומרור ואוכל ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, ונראה לי הפירש כמוכח פה בכל עצב יהיה מותר דאינו יפה לאדם להיות בשמח' תמיד כ"א מתערב שמחתו במעט מרורים כדי שלא יגבי' לבו כמוכח ברבינו יונה על כל עצב יהיה מותר, והנה מצה רמז לחירות ושמחה ומרור הוא להמרירו' שמררו אותנו והנה תמיד צריך האדם להתערב תוך החדו' איזה מרירות ולהזכיר בעיצבון ואז אל יזיק אותו השמחה ולא רק בשאין בית המקדש קיים אף בזמן

שבית המקדש קיים אסור למלאות שחוק פיו וזה שמרמז בזמן שבית המקדש קיים אף גם בעת הזה היה כורך מצה ומרור ואוכל ביחד דייקא תמיד צריך להיות בהדי השמחה כריכות מרור כרבינו יונה הנ"ל אף בזמן שבית המקדש היה קיים, וזה הפירש אסור לאדם למלאות שחוק פיו דייקא להיות מלא בשחוק אלא צריך להתערב קצת תיג' ואז צדקו יחדיו, ובחדושי אגדה לשבת הגדול הארכתי לפרש ואכלו הבשר צלי אש היינו כדרך המלכים שאכלו צלי כמבואר והוא על דרך שמחה וגדולה אך על מצות ומרורים יאכלוהו דייקא גם מרורים צריך להתערב ואז צדקו יחדיו שמחה עם קצת תוגה דלולא זה בכל עצב יהי' מותר והארכתי הרבה:

וראיתי בתשובת חתם סופר או"ח ק"ב דהמרור הוא התמכא שקורין קנין ואמר דתמכא ר"ת רמיזא ת'מיד מ'ספרי' כ'בוד א'ל עיין:

ולהנ"ל יובן היטב כי ע"י המרור לא יגביה לבינו וזכרון ב"ה הרחמים ועל ידי כן תמיד אנו מספרים כבוד אל לולא המרור לא היינו מספרים ורמה לבינו וגבה עינינו ובכן צריך המרור. ויעיין רבינו יונה שקאמר שעל כרחיך בזמן אף בית המקדש קיים כי לא היה לו לומר בעולם הזה אלא משחרב בית המקדש, ולענ"ד נראה כי דקדקתי על הגמרא שנקט אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלאה שחוק פיו בעולם הזה מכי שומע מר"י רבו למה פה למנקט בעוה"ז כיון שנקט מימיו לא מלאה שחוק פיו ממילא הוא עוה"ז והנראה לענ"ד דכוונת ר' אסור למלאות שחוק פיו דווקא בענין עולם הזה אבל בענין המצו' בדבר מצו' בוודאי רשאי לשמח הרבה כמוכח ברב ברונא דלא פסק חוכא מפומא משום דמסמך גאולה לתפלה וכדומה ורק בעולם הזה בענין עולם הזה שמגיע לגוף ולא לנפש לעולם הזה ולא לעולם הבא אין לשמוח ולמלאות וזה שנקט אסור למלאות שחוק פיו בעוה"ז דייקא בענין עולם הזה ומתורץ קושית רבינו יונה מה שנקט אח"כ אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מילא שחיק פיו בעוה"ז דייקא מה שנוגע לעולם הזה אבל בשמחה של מצוה שמח ומילא פיו בשמחה ולאחר כתבו זאת מצאתי הפירש על הגמרא אסור למלאות שחוק פיו בעולם הזה כן פירש בעל סמיכת חכמים בתוס' ביאר וברוך שכוונתי יעיין היטב שם:

ולענ"ד יש לומר הוספה קצת לתבלין שזה היא המשך הגמרא שני מאמרים פה לשרי מר מידי וי לן דמיתני הי תורה והי מצוה, ולענ"ד הוא מרמז לו דאסור לשחוק הרבה ולהיות אך שמח וצריך לערב מרירות עם השמחה לכן הזכיר העצבון יום המית' וי לן דמיתנ' אבל הוא השיב לו כל אלה צריך להתערב בשמחה אינו של מצוה אבל בתורה ומצות בשמחה של מצוה מותר למלאות שחוק פיו מלא על כל מדותיו ובהלולא ששמחה של

מצוה הוא אז לא צריך להתעכב שום מכירות, ולזה אמר הי תורה והי מצות דמגני עלן זה גופא מגין ולא יבוא קלקל משמחה כמו אנא תפלין מנחא והראה לו בשמחה של מצוה מותר למלאו' שחוק פיו וזה שהביא אח"כ דברי התנא אמר למלאות שחוק פיו בעולם הזה דווקא אבל לא בענין עולם הבא ושני מאמרים הנ"ל שייכם להדדי והבין:

ובאמת ג"כ טעמא דהני מ"ד מר בריה דרבינא ורב אשי דחזו דרבנן בדחו טובא דתברי קמייהו ואיצב' והיינו משום בכל עצב יהי' מותר ולענ"ד מאוד קשה לזה לסבור הרי המה היו שמחים בשמחה של מצוה וע"כ אפי' בשמחה של מצוה לא רשאי לבדח טוב' וטעמ' שיוכל להתיר' שעי"כ יבוא לרגילות לבדח טובא ואף שכעת הוא שמחה של מצוה עוד אם ירגיל לשמוח הרב 'ולבדחי טוב' גם אז הרגילו לא יסור גם בענין עולם הזה ומי הוא זה ואיזה הוא שיוכל לבחור מדה זו לשמוח דווקא בשמחה של מצוה וכאשר איננו מצוה אז יסתים פיו וידאוג לעשות רצון קונו וכאשר בארתי זה כמה שנים באגדה שלי בדרוש לשבת בראשית מדרש תנחומא בראשי' ברא אלקים ילמדינו רבינו הבונה בית כיצד צריך לברך יברך ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה כדי שיעש' נחת רוח ליוצרו וכן אתה מוצא שלא ניתני המועדת לישראל אלא להנא' עצמן אמר הקב"ה אתם ההניתם את עצמיכ' תהי' שונין לשנ' הבא' שנא' ושמרת את החוק' הזאת למועד' מימים ימימה שהי' שונין מימים ימימה הוי אומר כשם שאדם מברך להקב"ה כך הוא מברכו:

ובארתי המדרש הנ"ל וקודם בארם ע"כ לנכון פסוקא מגילת אסתר ותכתוב אסתר המלכה בת אבחיל ומרדכי היהודי את כל תוקף לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית וישלח ספרים אל כל היהודים וכו' לקיים את ימי פורים האלה בזמניהם כאשר קיום עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומו' וזעקתם ולדקדק צריך מה זה צריך שנית הלא כתב ישלח ספרים אל כל היהודים ומה גם מה רוצה בזה כאשר קים עליהם מרדכי כיון שכתב להם תוכן אגרת לקיים פורים למה ציוה עוד כאשר קים מרדכי ואסתר וגם מה שסיים וכאשר קיימו צומות וזעקתם זאת לא ציוה להם שנית:

אבל לפי חקירתינו פה בגמרא שמתוך הרגל שמחה של מצוה יוכל לבוא חלילה לידי מדה זו לשמוח בהוללי' תמיד גם באינו של מצוה ויהי' תמיד מלא שחוק פיו, והנה הן אמת הקב"ה ברוב רחמיו נתן לו שמחת הרבה לשמוח בשמחה של מצוה כגון שמחת מועדים טובים ושמחת אתה ואשתך וה' חפץ בשמחתינו וכל מני מעדני' ליום טוב ינעם ולריח נחוח לפני אבינו שבשמים:

והנה כמו כן ציוה מרדכי בפורי' ע"ד שיעל' המדה חייב אדם לבסימ' בפורים עד שלא ידע בין וכו' וציות מרדכי לעשות משתה ושמחה, והנה אם אנו עושין ציות חכמים לשמוח אז רק בימים האלו אשר ציוה לני ה' וחכמינו לשמוח זולת זה אין לשמוח כמוכח פה גמרא אסור לאדם למלאות שחוק פיו בעולם הזה כאשר בארתי בעניני עוה"ז אדרבה תמיד לדאוג לקנין השלמות נפשינו ולדאוג על שחטאנו ופשענו, והנה מרדכי ציוה לעשות פורים יום משתה ושמחה והיינו לאכול ולשתות ולשמוח ומתירא מרדכי כיון שבאים לידי מדה זו להתענג בתענוגים ברבורים ושלו ודגים וכל מיני מעדנים ובין ישמח הלבבות א"כ יוכלו לבוא לידי מיד' זו גם בשאר ימות השנה וישמחו כל העם כולה ומידי יום ביום חברותא לשמחה בשמחה אלא כי כן ציוה מרדכי לשמוח והיא מידה טובה א"כ בזה המיד' יחזקו גם בשאר ימות השנה לזה היה מתירא מרדכי הצדיק שירגילו במידה הזו גם שלא לצורך מצוה כדרך בעו"ה בעלי חמדות ובעלי תאות היושבים בבית חמדות לעשו' שמחות ותענוגים בתערובות שונים אשר לא לה' חונים פי אם ליצה"ר פונים:

ע"ז ציוה מרדכי בתוקף ותכתוב מרדכי וכו' השנית מיד עוד הפעם ציוה את כל תוקף האגרת של הפורים וכתב פרט בהדיא לקיים ימי פורים האלה בזמניהם דייקא בזמניהם' דווקא בימי פורים ולא ליומא אחרינא לזאת בא שנית הציוה דווקא לקיים בזמניהם ושאר ימות השנה אסור למלאות שחוק פיו כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה דייקא הנה רק בוודאי קיימו בזמניהם ולשם שמי' בהאי אופן גם אתם תשמרו הפורים לשמוח ואמר כי עוד יום א' קודם פורים צריך להתענו' ואמרתי בצחות זה בוודאי רק שומרם באותו יום כמו כן תשמרו גם פורים רק בזמנ' וזה כאשר קיים דברי צומו' וזעקתם כן תקיימו הפורי' והבין:

ובזה יובן המדרש הקב"ה נתן לנו המועדו' להנאת עצמינו לאכול ולשתות ונשמוח בשמחת החג וא"כ יש להתירא שירגילו במדה זו ויבדה חג מליבם כמו ירבעם בן נבט שבדה חג מלבו ומבואר גמרא שבת דף קי"א ע"ב פי' פניכם פירש חגיכם אמר רב המנונא אמרו אלו בני אדם שמניחם דברי תורה ועושין כל ימיהם כחגי' דייק' דמניחם ציוי הבור' שציו' דווק' במועדי' וזה עושה כל השנה כחגים לשמוח בהבל הבלים אין בהם ממש על זה אמר הקדוש ב"ה אתם הניח' את עצמיכם בתאות הגוף שהוא לשם שמים שהוא לשמו לאכול ולשתות ולשמוח ובאמת גם הגוף רצון זה התאו' חמדתו וחלילה לכם לחשוב לעשות כן כל ימות השנה תהי' שונין לשנה הבאה דייקא בכל מועד אמר הקב"ה שתהי' שונין זה המועד לשנה הבא לולא זה המועד לא ישמוחו אבל

בלא מועד באלה אשר לא קבעתי אתם אל תעשו מועדות והבין: וזה ג"כ הסמיכות בבית חדש דיוכל לשמוח בזה בית ולברך ברוך שהחיינו אבל כוונתו יהיה רק כדי שיעש' נחת רוח ליוצרו בזה הבית להיות בית נכון בית ועד להחכמים בית שלמדו בו תורה והארכתי במוסר הרבה בענין הזה בדרשה ואגדה ואין כאן מקומו ורק באתי לעורר זאת למען יבינו כי גם צריך להתיר' בשמח' של מצוה לשמוח יותר מדאי למען שלא ירגילו במדה זו ולכן עשו זה החכמים דעבדו כולם לעצוב והבין:

גמרא תנינא וכו' אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זכריהו ואית' במדרש מה יאמר יאמר יחיד ורבים הלכה כרבים, ולענ"ד נרא' לבאר כי אם אדם הולך לדרך הוא סכנה כל הדרכים בחזקת סכנ' ובארתי מדרש רבה פ' חוקותי אם בחקותי תלכו הה"ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותו אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני אני הולך ולבית פלוני אני הולך והי' רגלי נושאו' אותי לבית הכנסת ולבתי המדרשות הה"ד ואשיב' רגלי אל עדותיך, והנה בארתי אף כל הדרכים בחזקת סכנ' אבל מי שיקח דרכו לשם ה' לדבר מצוה אינו מסוכן ואדרבה יבורך בכל דרכיו ובזה בארתי בכל דרכיך דעהו דייקא בכל הדרכים שאתה הולך דעהו יהיה לשם ה' והוא יישר אורחותיך אז יישר הקב"ה ארחותך בלי היזק ונזק, וזה שאמר דוד חשבתי דרכי דייקא חשבתי דרכי מה שמגיע להולך בדרך והוא בחזקת סכנה ואשיבה רגלי אל עדותיך דייקא לתורה ולמצוה אני מיישר רגלי ואינו מתירא מהדרך כי הולך לדבר מצוה מגינ' ומציל':

ובזה יש לבאר עפ"י הדרוש המדרש כי מבואר גמ' פסחים דף ח' שילוחי מצוה אין נזקין ויש שאמר בהליכתן אבל לא בחזירתן אם יחזור מהמצוה בעת חזירתו מהמצוה וא"כ בשלמא אם הלך דוד לדבר מצוה אז שומר המצו' אבל האיך ילך בחזרה אבל מבואר יתורה מגינה ומצילה בין בעדנא דעסיק בין בעדנא דלא עסק ביה מגינה זה התורה שכבר עסוק בה ולזה כיון דוד בכל מקום שבא הלך לבית הכנסת ולבית המדרש לרבוץ תורה אז מגינה עליו אף בחזירתן, תה כוונת המדרש בכל יום ויום חשבתי לבית פלוני למקום פלוני אני הולך והי' רגלי נושאו' אותי לבית הכנסת ולבית המדרש אז טוב בין בהליכתן ובין בחזירתן וזה מרמז הפ' אם בחוקותי תלכו אם תלכו לדבר מצוה לא יהי' לך ניזק ונתתי גשמיכם בעתו:

והנה זה פירש הגמרא אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה היינו שיאמר דבר הלכה שמתוך כך זכרהו פה בדבר הלכה ולמצוה יחשב לו שדבר הלכה יזכירו ממנו וילמדו ממנו וזה יהיה השגחה פרטיות לשמרו בכל דרכיו והיזק הדרך לא יעלה בדרכו,

אבל אמרתי אם התורה מגינה ומצילה אף לאחר שעסק אבל מבואר גמרא פסחים ת' ע"ב בעי מיני' הני בני באג' וכו' מהו דקדמו ומחשכי לבי' רב אמר להו עלי ועל צווארי בחזרינן מהו א"ל לא ידענו וראינו מפה אף שהולכין לבי' רב ללמוד תורה אף עפ"כ על חזירתן אמר לא ידענו משמע מרב שגם התורה לא יציל בחזירתן וא"כ עדיין אם יפטור אדם מחבירו מתוך דבר הלכה איך יציל אותו על דרכיו שילך ממנו הלא כבר למד ועבר המצוה אבל בזו אינו הלכה כרב כי מבואר גמרא שם שר' אלעזר סובר שלוחי מצוה אינו נזקין לא בהליכתן ולא בחזרתן ואמר הגמרא הוא סובר כהאי תנא דתניא איסא בן יהודא אומר וכו' שגם איסא בן יהודא סובר דאינו ניזק לא בהליכתן ולא בחזירתן וא"כ אף אם רב סובר בהליכתן אינו ניזק אבל לא בחזירתן הוא יחיד נגד תרתי ויחיד ורבים הלכה כרבים ושפיר ע"י דבר הלכה שאמר בשעת פטירתו מתוך כך שמרהו וזה כוונת המדרש ויאמר יחיד ורבים הלכה כרבים וע"כ הלכה כר"א וכאיסא בן יהודא ושפיר אף בחזרה מציל ומגין ושפיר שייך דיפטור מתוך דבר הלכה ומתוך כך יזכרהו משמי מרום בכל דרכיו בהשגחה רבה לשמרו בכל דרכיו והבין ויהי' פירושו זכרהו ה' זכרהו:

דף ל:

גמרא אם ראה תראה וכו' ואסתתר עיין רש"י ואתיחד עם אחרים ויחשדני בעלי מדוע מפרש רש"י עם אחרים הו"ל רק לפרש ואתיחד עם אחר דדי אם ייחד עם אחד ולמה מפרש רש"י בלשון אחרים, והנראה לענ"ד דרש"י רוצה לתרץ קושית פ"י שהקשה הלא האיך היתה רשאי ליחדה הא איכא איסור ייחד ורוצה לתרץ דהיה עדים מאחורי הפרגד והקשה הא ביש עדים שהיא טהורה לא בדקה המים יעיין, ולענ"ד יש לומר עדים ליתא כי אם עד א' איכא דהיא טהורה דהיא היתה מתיחדת לא עם עד אחד אלא עם שנים ובשנים איסור ייחד ליכא ובעלה רק ראה אחד וכן העדים שהי' מסתתר רק ראה בא' שהי' מסתתר ואחד היה טמון שלא ראה העדים וא"כ היא לא עברה כי הי' שנים ואעפ"כ עדי טהורה ליכא כי לא הי' שנים ולכן מפרש רש"י בלשון רבים והבין עיין צל"ח ופ"י בענין הזה ואין להאריך:

חידושי בעה"י בהקרבת קרבנות חובותינו, הראינו ה' חסדך וישעך תתן לנו:

גמרא חזנוה' שמואל דהו' מהדרי בתר כהן וכו' וכל המורה הלכה בפני רבו עיין בצל"ח שהקשה וז"ל יש לדקדק לדעת מהאר"י בפסקי' סימן רל"ח הובא בהגהת רמ"א בסימן רע"ב ס"ג דתלמיד יוכל לחלוק על רבו אם יש לו ראיה ע"ש, והרי כאן שמואל חולק על עלי בגוף הדין ושמואל הי' לו ראי' מוכרחת למה אמר לה עלי שהוא מורה הלכה בפני רבו ותירץ באמת ידע עלי הדין אלא דהי' סובר אף על פי כן מצוה מן המובחר לשחוט

בכהן אלא כיון דחזי שמואל דמהדרו אחר כהן ויש כאן שיהו מצו' שמשהין במצוה עד שימציא כהן ואז אמר להם למה לכם לאהדורי יעיין היטב שפירש מצד קבע עשו להיות דווקא כהן יעיין:

ולענ"ד מאוד קשה תירץ הצל"ח האיך שייך לומר דיש כאן שיה' מצוה לאהדורא בתר כהן וסובר שמואל לשחוט ע"י ישראל כדי שלא יהי' שיהו המצוה ולענ"ד ע"כ אינו שיה' המצוה כלל הא ע"כ מיד בשחיטה אף ששחט ישראל עכ"פ צריך להיות כהן מונן עומד לקבלת הדם כי מיד צריך לקבל את הדם תיכף ומיד ומקבלה ואילך מצות כהונה ואיך שייך שיהו הא ע"כ צריך להיות פה כהן ואם כן ישחוט מיד הכהן ויקבל, אבל אמרתי הצל"ח היטב תירץ דהנראה לענ"ד כהן ששוחט זה לא רשאי לקבל את הדם צריך אחר לקבלת הדם כי מבואר לגבי יוה"כ במתניתן יומא דף ל"א ע"ב בד"ה פשט ירד וכו' הביאו לו תמיד קרצו ומרק אחר שחיט' על ידו פי' רש"י ומרק אחר וגמר כהן אחר שחיטה לפי שאין קבלת כשירה אלא בכהן גדול וצריך למהר ולקבל ומוכח שם בגמ' ל' ע"ב מאי קרצו וכו' בכמה אמר עולא ברוב שנים וכי מאחר דאפילו פסולי מדרבנן ליכא למה לי למרק מצוה למרוק יעיין רש"י כדי להוציא הדם יפה וגם תוס' שם מצוה למרק כדי לקבל כל הדם, והנה מפה משמע להדיא דצריך לגבי שחיטה לכל הפחות אחד למרוק והשוחט בעצמו אם הוא שוחט כולו לא יוכל לקבל כל הדם אלא אם יש אחד שמורק או אחר שקיבל כן היא בעבודת יוה"כ רק צריך הקבלה ג"כ בו לכן צריך אחר למרוק:

והנה יהי' מפה משמע ע"כ דאחר צריך לקבל את הדם דאם הוא בעצמו שוחט עד שישחוט כל הסמנים ישפוך מהדם ולא יוכל לקבל ואי דישחוט רק רוב ב' סמנים אזי לא יוכל להוציא כל הדם יפה וא"כ בוודאי אותו השוחט זה לא יקבל אלא אחר יקבל הדם ורק ביוה"כ היה מורק ע"י אחר מאחר שכה"ג בעצמו צריך ג"כ לקבלת הדם וא"כ ע"כ צריך תרי כהנים א' לשחוט וא' לקבלת הדם ושפיר תירץ הצל"ח:

אך לכאורה עדיין יש לי עיון הא יוכל למרוק ע"י אחר וא"כ עדיין קשה מאי שיה' מצו' איכ' ישחוט הכהן ואותו הכהן יקבל הדם וימרוק ע"י ישראל. ועדיין יוכל לעשות קבע דווקא הכהן לשחוט ורק ימרוק ע"י ישראל ומריקה ע"י ישראל בוודאי מוהר כי המריקה אינו עבודת כלל אפילו עבודת השחיטה אינו כמוכח שם גמרא יומא דאפילו פסולי מדרבנן ליכא יעיין דאם המריקה רק קצת עבודה לא היה רשאי בכהן גדול לעשות ע"י אחר אלא אין זה מן העבודה כלל אפילו אם שחיטה צריך בכהן וא"כ עדיין איכא שיהו מצוה:

אבל יש לומר ע"כ המריקה למרוק בשאר כל ימות השנה לעשות ע"י שמורק אחר על ידו אסור לכתחילה לעשות כן עיין תוס' יומא ד"ה לנו למה לי למרק שמתרץ שם תוס' ויש לומר הנ"מ בחד גברא אבל בתרי גברא דכבר שחט כה"ג ונסתלק אי אתי אחרינא וממריק נראה כשיחה ונראה כאלו נשחט הזבח בשנים הוי לן למיסר למרק ושני מצוה למרוק כדי לקבל כל הדם וא"כ דווקא בכה"ג ביוה"כ דא"א לעשו' בשום אופן אחר דע"כ הוא צריך לקבל הדם בה"ג אמרינן דמורק ע"י אחר אבל בכל ימות השנה דיוכל כהן אחר לקבל הדם בוודאי אסור לכתחילה למרוק דנראה כשנים שוחטי' זבח אחד ונכון. וא"כ עדיין דברי הצל"ח נכונים דע"כ צריך להיות תרי כהנים אחד לשחיטה וא' לקבלת הדם ואיך אמר שמואל די בכהן אחד המקבל דם ששחיטה בזר כשירה וישחוט ישראל וכהן יקבל הדם ולמרוק ע"י ישראל ג"כ לכתחלה אסור אלא ע"י כהן אפי' לכתחלה כאשר בארנו מתוס' יומא:

אך אעפ"כ דמשמע כן ליישב דברי הצל"ח אנכי מסופק ליישב דברי הצל"ח בדבר הזה אם גם בשאר ימו' השנה כהן השחט אסור לקבל הדם בעצמו וצריך כהן מיוחד לזריקה דילמא דווקא ביוה"כ קפדי כדי לקבל כל הדם כולו בעבודת יוה"כ דחמור טובא וא"כ בשאר ימות השנ' די אם ישחוט רק הרוב ומיד יקבל הוא הדם בעצמו ולא צריך אפילו למרוק ע"י אחר או דילמא גם בשאר ימות השנה צריך כהן אחד לקבל הדם וכהן מיוחד לשחיטה אם גם זה צריך לקבל כל הדם כולה וא"כ צריך שישחוט כל הב' סמנים (גם הווריד) וא"כ הוא בעצמה בשום אופן לא יוכל לקבל וצריך אחר לקבלת הדם: עוד יש ספק בכה"ג ביוה"כ הי' מתירן למרוק ע"י אחר והוא בעצמו היה מקבל את הדם אם גם רשאי לעשות בשאר ימות השנה למרוק ע"י אחר והוא הכהן השוחט יקבל את הדם כמו שמתירן בכה"ג ביוה"כ דימרוק ע"י אחר או דילמ' דוק' כה"ג ביוה"כ דאי אפשר בענין אחר דצריך כל עבודת להיות בו בה"ג מותר למרוק ע"י אחר אבל בשאר ימות השנה דיוכל אחר לקבל את הדם אם הדין דצריך כל הדם לקבל ע"כ צריך אחר לקבל את הדם ולמרוק ע"י אחר בשאר ימו' השנה אסור לעשות כן לכתחילה כמוכח תוספות יומא שהבאתי דנראה כשנים שוחטים זבח אחד ודהו' כשיה' וא"כ בשאר ימות השנה כיוכל לקבל דם ע"י אחר למה למרוק אחר ואסור לכתחל למרוק כך עלה הספק בעיוני והנה לכאורה מגמרא זבחים לא כן משמע שם מוכח דכהן השוחט יוכל לקבל את הדם ויהי' מאוד קשה גמרא הזה דהנה מוכח גמרא זבחים דף כ"ה ע"א אמר רב יהודא אמר רב השוחט צריך שיקבל את כל דמו של פר שנאמר ואת כל הדם הפר ישפוך וכו' וכן אמר רב יהודא אמר. שמואל השוחט צריך שיגבה הסכין מלמעלה וכו' וכן אמר ר"ח א"ר

ירמי' השוחט צריך שיתן את הורידין לתוך הכלי ופירש רש"י דנהוי מהפר שפיר ומפה על כרחך משמע דהשוחט בעצמו מקבל את הדם דנקט השוחט צריך שיקבל את כל דמו של פר ומשמע הוא בעצמו יקבל ואיך יפרנס הלא לא יוכל בעצמו לקבל היטב הא פה נקט כל הדם ומדוע לא נקט נמי או דאחר יקבל הדם או דממרק ע"י אחר ואפשר לחלק ולומר דווקא בעבודת יוה"כ דווקא המצו' לקבל כל הדם כולו אבל ליתא כיון דיליף דצריך שיקבל כל הדם ע"כ גוונא רק או שממרק ע"י אחר או שיקבל ע"י אחר ומזה לא יזכר פה בגמרא כלל וכלל ומדוע לא זכר הו"ל למנקט בגמרא הזורק צריך שיקבל את הדם כי אותו שזורק זה צריך לקבל הדם ולא כהן ששוחט להנ"ל כאשר בארנו וצע"ג אם לא שע"י מורק ע"י אחר וגם זה בארנו לכתחילה לא נכון לעשות כן:

וראיתי ברבינו הגדול בהרמב"ם פרק ד' מהלכות מעשה הקרבנות ה"ח וכל הזבחים כיצד הוא עושה אוחז הסמני' בידו ומוציאן עם הורידין לתוך המזרק ושוחט שנים או רוב שנים כדי שיתקבל הדם כולה בכלי ומגביה הסכין למעלה וכו' ומפה משמע ג"כ דאותו השוחט ע"כ יקבל הדם יעיין היטב ובעבודת יוה"כ פסק כמו שהובא שם בגמרא יומא דכהן יקריב ואחר ימרוק על ידו:

שוב תמהתי מאוד על הרמב"ם אם היא באשר כתב וכן באמת ילפינן מפסוק כדי שיתקבל הדם כולו בכלי הלא מוכח בגמרא יומא ל"ב עיין גמ' רש"י ותוס' שם למרוק לכן מצו' למרוק כדי לקבל כל הדם דאם רק ישחוט רוב הסמני' לא שייך לקבל כל הדם ופה הרמב"ם נקט כדי שיתקבל הדם כולו בכלי ואם כן איך נקט הרמב"ם ושוחט שנים או רוב שנים איך שייך שישחוט רוב שנים הא ברוב שנים לא יוכל לקבל כל הדם כולו אם לא שמורק ע"י אחר, תה בארנו לכאורה בשאר ימות השנה לדעת התוס' לא נכון לעשות כן אלא אחר יקבל הדם והוא ישחוט כל הב' סמנים מרישׁ' עד גמיר' ומאוד צריך עיון וספק גדול אצלי:

והשיב לי תלמיד חכם גדול הרב הגאון מלא ברכת ה' כבוד מו"ה שמואל עהרנפעלד נ"י אב"ד דק"ק סיקס דמשמע מרמב"ם הזה קצת דאחר צריך לקבל הדם מפני שנקט כדי שיתקבל כל הדם מדוע לא נקט כדי שיקבל הדם כדי שיתקבל משמע דאחר יקבל, אבל השבתי לו דע"כ לא ככה כיון הרמב"ם דאל"כ למה אמר רוב שנים כל זה דצריך אחר לקבל הדם אם רצה לשחוט כל הב' סמנים אז עד שישחוט כל הב' סמנים נחסור הרבה מהדם אבל אם רק שוחט רוב שנים סגי די אם הוא עצמו יקבל, שוב שנית כל מקור הרמב"ם הוא מגמרא זבחים שהבאתי שם איתא אמר ר' יהודא אמר רב כדי שיקבל שם

לא נקט שיתקבל אלא כדי שיקבל ויהי' הרמב"ם נגד הגמרא וא"כ להנ"ל מגמרא ע"כ משמע דנקט כדי שיקבל דהוא בעצמו יקבל:

(שוב רוצה לפשוט הרב הגאון הנ"ל מהך מתניתן הפייס הב' מי שוחט מי זורק ובהרמב"ם שם מפרש מי שיצא מפייס הראשון וכו' והשני עומד בצדו הוא מקבל הדם והוא הזורק כבר דחה הרב בעצמו והוא פשוט כיון די"ג כהנים זכו בו בוודאי ביותר טוב דאותו שיזרק יקבל כל דמו כי קבלת הדם שייך לזריק' יותר מלשחיטה ובקל יותר לעשות כן ורק מנה מי זורק וזה היא המקבל ולעלמא אין שום ראיה אם גם הכהן השוחט רוצה לזרוק בעצמו אם רשאי או לא עיין סוף חדושי בענין הזה לאורך.)

והנה הרמב"ם מאוד קשה שהבאתי רוב שנים ונקט נמי צריך שיקבל כל הדם ונראה לענ"ד לומר דהא דאסור לכתחיל' לעשות כן למרוק ע"י אחר כאשר הוא סברת תוס' יומא שהבאתי משום דנראה כשיה' ונראה כאלו נשחט הזבח בשנים ונרא' לומר להחכמים בחולין דף כ"ט ע"א וע"ב אמר רבה בר חנא אמר ר' יוחנן זו דברי ר"א בר שמעון סתימ' אבל חכמי' אומרי' ב' שוחטים זבח אחד וא"כ להחכמים דב' שוחטים זבח אחד א"כ מותר למרוק ע"י אחר אפילו לכתחילה מאי הוא חשש דנראה כאלו נשחט הזבח בשנים הא מותר לשחוט הזבח בשנים ואף דתוס' נמי אמר דנרא' כשיה' אבל יש לומר דתוס' כיון לתרתי דווק' עיין היטב משום דנראה כשיה' ונראה כאלו נשחט הזבח בשנים, ואם כן יש לומר הרמב"ם דפסק ריש פסולי מקדשין הלכה ה' שנים שוחטין זבח אחד מותר למרוק אפי' לכתחילה אף בשאר ימות השנה וא"כ שפיר אמר הרמב"ם ברוב שנים וכוונתי דימרוק ע"י אחר והיינו שסיים באופן כדי שיתקבל כל הדם והוא במורק ע"י אחר דהוא ישחוט ויגמור הכל יהי' ניחא וגם הגמרא בזבחים יש לומר כיונו לזה דהסושט בעצמו יקבל הדם ע"י שמורק ע"י אחר ורשאי למרוק ע"י אחר כי שנים שוחטים זבח אחד להחכמים ור' יהודא אמר רב סובר כהחכמים:

וכל אלה יוכל לכוין בתוס' יומא אבל שעי' כאשר נאמר אם אמרנו דתוס' כיון לתרוייהו בהדדי דייקא, שוב יש לי לומר אם אמרי' בלישנא קמא בחולין ר"פ השוחט ורוב שנים לכתחילה מותר וא"כ ממיל' לא אצריך לאסיק לתירץ התוס' ביומא כי ללישנ' קמא דקאי דיעבד על סי' אחד בעוף וא"כ ממילא יוכל לומר רוב שנים בעוף או בבהמה לכתחילה מותר ואף לא כן דעת פרי מגדים בטו"ז סימן כ"א דאף ללישנא קמא דס"ל רוב של אחד כמוהו דבדיעבד אבל כבר טענו עליו אחרונים ועיין לב ארי' ללישנא קמא באמת מותר רוב שנים אפי' לכתחיל' וא"כ ללישנא קמא ל"צ לאסיק לסברת התוס' ואפשר הרמב"ם סובר בלישנ' קמא דנקט רוב שנים וע"כ רוב שני' לכתחל' אסור אע"כ דסובר דמותר

אבל גם זה צריך עיון מהתם הלכות שחיטה יעיין שם. אבל כל אלה יהי' ניחא אליבא דתוס' יומא אבל לפי מה שתירץ תוספות תולין דף כ"ט ע"ב בד"ה למה לי למרק שכתב ואע"ג דבחולין נמי בעי כל השנים לכתחילה מ"מ כיון שיש דוחק בדבר לא היה לנו לעשות ע"י אתר וראינו בתוספ' דיש דוחק בדבר היינו לשחוט הרוב ולגמור ע"י אחר זה בקל לא יוכל לעשות לשיערין וא"כ בוודאי בעלמא לכתחילה אסור מפני שיש דוחק בדבר ואפשר דכיון תוס' ג"כ פה דוחק בדבר למאי דאמר בפירש ביומא דנראה כשיה' ונראה כאלו נשחט הזבח בשנים זה הוא דוחק בדבר וצ"ע: והנה את שהוא ספק ברעיוני פשוטי לי' לחתם סופר עיין בתשו' ח"ס דהנה איתא להדיא בתשובת חתם סופר סימן ס"ט ליו"ד שם הובא מפורש דכהן ששוחט לא רשאי לקבל הדם בעצמו בשאר כל ימות השנה וגם למרוק ע"י אחר אסור לכתחילה לעשות אם לא כה"ג ביוה"כ, ואגב דחביבי לי אבי' כל לשונו בתשוב' הנ"ל השייך לענין ברכות פה לפנינו שסיים שם בתשו' אבל בגדי כהונה שאינו לובש רק בעבוד' כמ"ש רמב"ם סוף הלכות כלאים וכו' והוא פושט מלבושיו וכו' ולובש במקומם בגדים אלו הרי אינו אלא משום מצוה והוה כמו לא אפשר ולא קמכוין, וכתב אז ומריש ה"א הא דאמרינן במס' ברכות פרק אין עומדין דף ל"א ע"ב ויביאו הנער אל עלי שהיה מחזירן אחר כהן לשחיטה וא"ל שמואל שחיטה בזר כשירה ונתחייב מיתה מפני שהורה הלכה בפני עלי, יל"ד מאי לשון מחזירן אתר כהן הלא בעזרה שכיחא כהנים טפי מישראל וה"א דלפי סברתם דשחיטה בעי כהן וה"ה בגדי כהונה ומ"מ כל מא דמצי למעבד בהתיר' טפי עדיף עגב מהדרין אחר כהן שכבר עבד עבוד' אחרת ומלובש בבגדי כהונה של כלאי' לצורך אותה עבודה ומתוך שיעור שיהה פשיטה ולבישה ישחוט הפר ולא מחייב משום שהוא כלאים מכיון דהו' תוך שיעור פשיטה ולבישה ורוצה להרויח שלא יצטרך כהן ללבוש כלאים לכתחילה לצורך שחיטה ובתוך כך א"ל שמואל שחיטה בזר כשירה:

ובזה מיושב מאי דמקשים אמאי נתחייב שמואל משום מורה הלכה הא הוה לאפרושי מאיסור' לבישת כלאים בגדי כהונה לצורך שחיטה ולהנ"ל אתי שפיר בלא"ה נמי לא מתעביד איסור דהרי הוה מהדר אחר כהן מלובש כבר בהיתר ושישחוט בתוך שיעור פשיט' ולבישׁ' ואי משום להודיעם הדין לזמנו אחריתא בשלא ימצא כהן מלובש ובכל בקר לתמיד של שחר זה אינו לאפרושי מאיסורא לפי שעה ומחוייב לבוא לפני עלי ולומר ולדון לפניו ע"ג קרקע ולא כמורה ובא וע"כ נתחייב, ושוב הדרנא ביה דלאו מילתא הוא דאמינא דהרי עכ"פ בעי עוד כהן סמוך לשוחט לקבל הדם שא"א לשוחט לקבל דם בעצמו אם לא בכה"ג ביוה"כ שאחר מורק שחיטה ע"י וזה אין עושין לכתחילה בשאר

ימות השנ' אלא השוחט הוא המורק וכהן אתר מקבל הדם וא"כ ממ"נ אי זהו המקבל עומד לבוש בבגדי כהונה ועומד ומצפה עד ימצא כהן מלובש כבר בבגדי כהונה כדי שלא יצטרך כהן ללבוש כלאים משום שחיטה הא בין כך זה שוהה בבגדו כלאים שעליו ומצפה עד שימצא כהן השוחט אי המקבל אינו מלובש עדיין עד שיבוא השוחט ואז ילבש עצמו נמצא השוחט שוה' במלבושיו שיעור פשיט' ולבישא שהרי יש לו זמן ללבוש וזה בא מלובש ושוחט הרי הרב' שהות יש כאן ועכ"פ נדתה איסור כלאים והוצרכה הראות שמואל לאפרושא מאיסורא לשעתה והדרה קושי' לדוכתא אמאי נתחייב שמואל אלא מחוורתא כמש"כ לעיל שלבישת כלאים לצורך עבודה לית' ביה איסור כלל דלא גרע מלהעביר המכס ומצו' לאו לה"נ ופ"ר לא שייך בכלאים ואין כאן אפרושא מאיסורא אפילו אם יניחה בטלתים דשחיטה צריכה כהונה ובגדים מ"מ אין כוונה להנות וליכא איסורא עכ"ל לשון חתם סופר אות לאות בתוך התשובה:

והנה יצא מפיו קדשו של ח"ס דכהן בשאר ימות השנה אסור לקבל דם אם שוחט וגם למרוק לכתחיל' אסור ולא גיל' לנו מקור הדין וגם טעמ' וסברי לא גילה לנו וע"כ טעם וסברא הוא כי כאשר צריך לקבל כל הדם צריך לשחוט כל הסמנין גם עם הורידן כדי שיצא כל הדם לחוץ וברוב לא סני וא"כ איך יקבל הוא בעצמו דעד שישפוך כל הסמנים ישפוך מדם הרב' ורק כה"ג ביוה"כ דא"א בענין אחר שם מותר למרוק ע"י אחר אבל בשאר ימות השנה ע"כ צריך אחר לקבל הדם כי לזרוק לכתחילה אסור וכאשר ביאר התוספו' יומא דף ל"ג בד"ה למה שהבאתי ותוס' חולין דף כ"ט ע"ב שהבאתי לדוחק בדבר וזהו סברי' חתם סופר והיחלט כן מסברא דנפשי וא"כ לחתם סופר ע"כ צריך עיון גמ' זבחים שהבאתי וגם הרמב"ם שהבאתי צ"ע דשם משמע אמת ששוחט מקבל הדם וצ"ע:

ולאחר העיון אמרתי ראיה ברורה וגמורה דע"כ אותו ששוחט לא יוכל לקבל הדם לזריק' דהנה כבר הקדמנו פה קושי' שהובא בחתם סופר בשם המפרשים דילמא שמואל בא לאפרושי מאיסורא דאם עבודת השחיטה מותרת בזר ואינו מעבודת הקרבה אז אסור ללבוש בהן לכהן בבגדי כהונה של כלאים שהוא האבנט ורק בשעת עבוד' שרי לכהן בגדי כהונ' של כלאי' והנה אנכי עומד בזה לברר אם עבודת השחיטה כאשר באמת הוא לדינא מותר לזרים אזי אסור לכהן ללבוש כלאים אם הוא שוחט הקרבן כי זה אינו מהקרבה דידחה כי כן סברת כמה גדולים. וא"כ לפ"ז ע"כ מוכח כהן השוחט קרבן לא יוכל הוא לקבל דמו כי בשעת שחיטה אסור ללבוש כלאים האבנט כמוכח ומשעה שקיבל הדם כבר הוא עבודה צריך להיות בגדי כהונה האבנט וכו' וא"כ כשסיים לשחוט

אז לא היה לבש בבגדי כהונה כי כלאים האבנט ולקבל הדם צריך אז ללבוש ואיך ילבוש אז אדהכי והכי ישפוך מהדם לחוץ הלא צריך להיו' זריז וזהיר להיו' קבלת הדם כלי אפי' בלי לחסור קורטב כמוכח גמ' זבחי' הנ"ל כדי שיקבל כל הדם כולו וא"כ בשעת שחיטה ע"כ לא הי' רשאי ללבוש בגדי כלאים של כהונה ובשעת קבלה ע"כ צריך להיות ילבוש וא"כ משסיים לשחוט צריך ללבוש האבנט אדהכי והכי ישפוך הדם לחוץ ולא יוכל מיד לקבל ובוודאי אם כהן שוחט קרבן לדינ' דזר כשיר' בשחיטה ואינו מעבוד' הקרבן אז אסור ללבוש לכהן האבנט של כלאים וצריך אח"כ ע"כ כהן אחר המקבל את הדם כאשר בארנו דעד שילבוש לקבלה האבנט ישפוך מהדם לחוץ ואפילו קורטב אחד לא רשאי אף בלבישת אבנט זמן מועט הוא מ"מ אסור לעשות כן תה ראיה מוכרעת:

והנה לפ"ז גם למרוק ע"י ישראל א"א או למרוק ע"י כהן אחר אי אפשר דהוא מקבל מיד הדם כששחט רוב הסמנים הא צריך אז ללבוש בגדי כהונה האבנט ואף אם אחר מורק מ"מ ישפוך מהדם עד שילבוש האבנט וע"כ צריך אחר לקבל הדם:

ובזה אני מתמה מאוד על ח"ס הנ"ל שהבאתי שכ' בלשונו אם לא בכה"ג ביוה"כ שאחר מורק שחיטה ע"י וזה אין עושין לכתחילה בשאר ימות השנ' אלא השוחט הוא המורק וכו' מה זה דקאמר דזה אין עושין לכתחילה בשאר ימות השנה הלא בשום אופן לא יוכל לעשות כן דימרק אחר ע"י בשאר ימות השנה אם כהן שוחט הא כעת גם החתם סופר מסכים דאסור ללבוש כלאים בעבודת השחיטה וא"כ אף גם אם אחר מורק על ידו האיך יקבל כהן השוחט הדם מיד הא אינו לבוש בבגדי כהונה ובקבלה צריך בגדי כהונה ובשחיטה אסור בגדי כהונה ואם גם אחר מורק עדיין לא יוכל מיד לקבל כי צריך ללבוש בגדי כהונה ועד שילבוש יחסור מהדם וישפוך כהנ"ל שהבאתי ובשום אופן לא יוכל לעשות כן אם לא כה"ג ביוה"כ דאז עבודת השחיטה נמי בו ומעבודה הוא ויוכל מיד ללבוש בגדי כהונה ואף בלא"ה האבנט של כהן גדול לא הי' כלאים כי היה של בוץ אבל לדעת הראב"ד האפוד וחושן היה של כלאים אבל כה"ג כיון דכל עבודת יום הכפורים רק בו וא"כ גם השחיטה רק בו וכיון דאז מוטל רק עליו גם השחיטה בה"ג שפיר דיוכל אחר למרוק על ידו משא"כ בשאר כל ימות השנה דשחיטה כשירה גם בזרים והזר יוכל לשחוט ואינו מצוה בכהן בה"ג לא יוכל אפילו למרוק מטעמא שביארנו: והנה לכאור' הי' נרא' בדעתי לומר דזה שהיחלט ח"ס שא"א להשוחט לקבל דם בעצמו יהי' נמי מזה הסברא שכתבתי משום לבישת הבגדים דיחסור מהדם כאשר בארתי דאז שילבוש יחזור מהדם והרי שם קיימא הח"ס דאסור ללבוש בשעת עבודת השחיטה אבל לאחר שסיים החתם סופר שלבישת כלאים לצורך עבודה לית איסור כלל א"כ עדיין לא ידענו גם אם

הח"ס מסכים דכהן ששחט לא יקבל הדם אבל אם זה יהי' בכוונת הח"ס א"כ לא הי' אומר וזה אין עושין לכתחלה למרוק בשאר ימות השנה כאשר ביארתי דאז בשום אופן לא יוכל לעשות כן אך גם דיש לומר אף בשלובש בשעת שחיטה האבנט והי' עובר על איסור כלאים מכל מקום עבודתו לא מחולל ובדעביד שפיר דמי וא"כ עדיין רק לכתחילה אין עושין כן אבל על זה לא שייך לומר לכתחילה לדעתי כי זה אסור הוא לעשות כן וע"כ צ"ע לחתם סופר הנ"ל וע"כ לענ"ד לא כיון להנ"ל וצ"ע:

והנה לענ"ד לפי מה שסיים ח"ס דמותר ללבוש בעבודת השחיטה לכהן בגדי כהונה של כלאי' יהי' לכאורה ראייתי נדחה, אבל לע"ד ראייתי עדיין קיים דגם ח"ס רק סיים דאפילו אם יניחו בטעותם דשחיט' צריכה כהונה ובגדי' מ"מ אין כוונ' להנות וליכא איסור' ובוודאי לבישת כלאים לצורך עבודה לית איסור כלל אבל גם אלה אני אומר באמת כוונת חתם סופר רק בדעביד אם היה לובש כלאים לא עשה איסור אבל אעפ"כ אני אומר לזה ג"כ הח"ס מודה כאשר אנו קיימין דשחיט' כשיר' בזרי' דאם יבו' כהן לשאול אם שוחט אם הוא ילביש האבנט בוודאי אי אמרי' דלא ילבש האבנט כי כיון שעבוד' כשיר' בזרי' ובוודאי המה לא ילבושו וכשיר' בלא זה למה ילביש כלאים אם אינו מצוה ללבוש היחפץ ה' בכלאים באינו של מצות עבודה ולמה ילביש, הח"ס היחלט אף אם טעה וסובר דצריך שילבש לא עבר על כלאים ולא שייך לאפרושא מאיסורא וכן גבי מכס דיש לו לפטרו ממכס אבל לא להנות ממנו:

אבל אעפ"כ ראינו שלא בשעת עבודה אינו רשאי ללבוש אלא לצורך הקרבה ואם רוצה הכהן להתפלל בבגדי כהונה ולומר שהוא יעבוד ה' באוחז בגדי קודש בוודאי אסור ללבוש משום כלאים ושחיטה לאו צורך עבודה הוא וראיה נכונה מאוד, ולפ"ז בוודאי שפיר גם בפייס הרמב"ם דנקט להדיא והשני העומד בצידו הוא מקבל הדם כי גם כוונת הרמב"ם כי השוחט ע"כ לא יוכל לקבל הדם מטעמא דאמרנו דאינו מלובש בבגדי כהונה והעומד בצידו יוכל לשער ללבוש עד שיגמור שחיטתו ויקבל מיד הדם:

וכיון שבאנו לענין הזה אמרתי לא אמנע עצמי לברר מקור דבר הזה דלבושת כלאים שלא בשעת עבודה אי אסור או מותר ואמרתי בזה דבר נאה בסוגי' הזה שאנו עוסקין ובדרך חתם סופר הלכתי וה' ינחני בדרך מישר. דחתם סופר כבר הבאתי בסי' ס"ט הקש' פה על גמרא ברכות ויבוא וכו' מה זה דמחזירן אחר כהן לשחיט' הלא בעזר' שכיח' כהני' טובא מישראל ומה שתירץ ומה שסיים אז הודרני' בי' דלאו מילתא הוא דממ"נ אי המקבל עומד לבש וכו' והנה למסקנא עדין קשה קושית חתם סופר על הגמרא וכי שייך לחזור אחר כהנים הלא בעזרה טובא כהנים מישראלי' ותירצו למסקנא הדר ביה:

והנראה לענ"ד מגמרא הזה ראיה גדולה לשיטת הראב"ד דהנה אם אסור כלאים שלא בשעת עבודה או מותר תלי' באשלי רברב' פליגי הרמב"ם והראב"ד הרמב"ם היחלט דאסור והראב"ד היחלט דמותר במקדש עיין ברמב"ם הלכות כלי המקדש פרק ה' הלכ' י"א בגדי כהונה מותר להנות בהם לפיכך לובשי' ביום עבודתו ואפי' שלא בשעת עבודה חוץ מן האבנט דהוא שעטנז אסור ללבוש לכהן שלא בשעת עבודתו עיין ראב"ד לא מחור מן הגמרא הכי אלא היום מותר במקדש ועיין בכ"מ שקאמר טעמא גמ' יומא בריי' דף ס"ט והוא מקור דינו של הראב"ד דקתני שם בגדי כהונה היוצא בהם למדינה אסור ובמקדש בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה מותר ומשמע דמסתמא ותנא בגדי כהונ' אף אבנט בכלל ועיין היטב וסיים מפני שרא' הראב"ד חולשת הדברים אלו לא כתב דבריו כנודר ואומר להשיג ואמת דברי כסף משנה קצת אינו מדוקדק הלא הראב"ד סוף מס' כלאים כתב כנודר ואומר גם שם אית' ברמב"ם כהנים שלובשים בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפי' במקדש לוקין משום האבנט שהוא כלאים שם איתא אמר אברהם טעה בזה שהרי אמרו ביומא במקדש אפי' שלא בשעת עבודה מותר עיין:

והנראה לענ"ד גם להראב"ד דהיחלט דאבנט של כלאים אף שלא בשעת עבוד' מותר בבית המקדש אבל מ"מ לא יהי' פליג על תוס' יומא ס"ט בד"ה בגדי כהונה היוצא בהן למדינא אסור וכן משמע פרק האיש מקדש דאפילו בעזרה אסור לכתחל' ללובשן שלא לצורך עבודה דקאמר בגדי כהונה אין בהן מעילה לפי שלא נתנו תורה למלאכי שרת פירש שיוכל להזהירן ולהסירן מיד אחר עבודה ומשמע הא לכתחילה ללובשן אסור דזה אפשר להזהיר, והנ' גם אם מותר ללבוש האבנט שלא בשעת עבוד' אם כבר הוא מלובש בהן אבל לכתחל' אסור בוודאי ללבוש האבנט וגם שאר בגדי כהונה אסור לכתחילה ללבוש שלא בשעת עבודה. ואם כן גם לדעת הראב"ד קשה פה קושית הראשונים דילמא שמואל בא לאפרושי מאיסורא והוא ע"כ צריך לומר כן על כל בגדי כהונה דאפילו בעזרה אסור ללובשן לכתחל' שלא בשעת עבוד' כמוכח בתוס' יומא שכן משמע להדי' מגמ' קידושין וא"כ קשה שמואל ע"כ דראה זר כשר בשחיטה ע"כ כהן העומד לשחוט אסור לא רק באבנט בלבד אלא אפילו כל בגדי כהונה אסור ללובשן ושחיטה לא עבוד' הוא ועל זה יוכל לזהר שלא ללובשן אז וא"כ שמואל רוצה לאפרושי מאיסורא דלא ילביש הכהן בגדי כהונה שלא בשעת עבודה וזה אסור, ולהנ"ל יש לתרץ באופן שהח"ס רוצה לתרץ כי קשה מאי לשון מחזירן אחר כהן הלא בעזרה שכיחא כהנים טובא ויש לומר דהו"א כפי סברתו דשחיטה בעי כהן ובגדי כהונה ומ"מ כל מה דמצי למעבד בהתירא טפי עדיף ע"כ מהדרין אחר כהן שכבר עבד עבודה אחרת ויוליבש בבגדי כהונה לצורך

עבידה שעובד בה כבר, והנה מוכח מתוס' ומגמרא כיון שכבר מלובש אז אינו איסור כלל כי לא נתנו תור' למלאכי השרה, וזה הפירש בגמרא ע"כ לדעת התוס' דרק בדעביד מותר ע"כ צריך לפרש ככה הגמרא בין בשעת עבודה היינו משכבר עבד בהם עבודה אז לא פלוג ומותר להשהות עליו דלא נתנו תורה למ"ה ובין בשלא בשעת עבודה כוונת הגמרא כיון שהי' כבר עליו בשעת עבודה ממילא גם בשלא בשעת עבודה מותר עיין היטב כי כינם דברי כיון שכבר מלובש אין שום איסור כלל ובכן שפיר דמהדר אחר כהן דכבר מלובש ואז ישחוט:

ולהנ"ל שפיר מתורץ דשמואל לא לאפרושי מאיסור בא דבלאו הכי נמי היה עלי רק מהדר לבקש כהן שכבר מלובש בבגדי' ובה"ג ליכ' לאפרושי מאיסורא ונכון וברור ובזה לא שייך מה שהקשה אז החתם סופר ממ"נ דיש לומר באמת זה הכהן שהוא זורק ילבש אז בגדי כהונה אם ילך לזריקה ולקבלה וזה הכהן שכבר מלובש בבגדי כהונה יוכל לעמוד שעה או שתים או יותר בהם כי כיון דכבר מלובש בהם אין משום איסור כלל וכלל ונכון וישר וכל אלה אם לבישת האבנט אין בהם משום איסור כלאים אלא רק אסור משום בגדי כהונה שפיר כיון דכבר מלובש אין בהם איסור כלל אבל אם אמרינן האבנט אסור אף שלא בשעת עבודה כמוכח ברמב"ם אף אם כבר הי' מלובש בו לצורך עבודה מ"מ שלא בשעת עבודה נמי אסור כלאים ואם כן הא שמואל לאפרושא מאיסורא אתיא ולמה חייב וא"ת דביקש אחר כהן שכבר מלובש הא עדיין קשה כאשר סיים חתם סופר ממ"נ הזורק הדם ומקבל הדם אם זה כבר עומד לבוש הוא שוהה בכלאי' ואי המקבל אין לבוש עד שיבוא השוחט ואז ילבוש הרי הרבה שהות יש כמבואר חתם סופר יעיין:

ובכן ראי' ברור' לשיט' הראב"ד דמשום כלאי' לי' איסור אלא כל דמותר הכא בגדי כהונה גם האבנט מותר וגמרא דמתיר בגדי כהונה שלא בשעת עבודה גם האבנט בכלל והכל על מקומו לנכון:

ובהיות כן ניחא לי נמי מה שהיה ברצוני לדקדק מדוע ביקש עלי אחר כהן הלא אף שהי' כהן גדול אבל אם רצה להקריב מקריב ומדוע שלח אחר כהן מדוע לא שחט הוא ואף שעל זה יש לתרץ דהוא לא רגל בכך בכל ימות השנה ושאר כהנים עומדים במשמרתם לעשות ככה אבל להנ"ל נמי ניחא דהוא הי' מבקש כהן לבוש בבגדי כהונה:

ובכן נמי נעלה מה שדקדקתי מדוע ביקש עלי רק כהן אחד הו"ל לבקש תרי כהני' אחד לשחיט' ואחד לזריקה דהשוחט אינו רשאי לקבל ולהנ"ל נעלה דע"כ כהנים לזריקה טובא איכא דאז רשאי להם ללבוש בגדי כהונה לזריקה אלא רק לשחיטה ביקש מי שכבר היה לבוש בבגדי כהונה ודוק היטב: ובהך תרצתי נמי קושית הכסף משנה מעל

הראב"ד שהקשה מהך דעירוכין דנקט בהדיא הואיל ואשתרי לגבי כלאים בעבודה שלא בעידן עבודה נמי לשתרי כוונת הגמרא הכא הוא בשלא בעידן עבודה היינו אם לובשים בתחל' ג"כ במקדש שלא לצורך עבודה כלל בעידן עבודה היינו אם לובשים לצורך עבודה אז מותר נמי שלא לצורך עבודה אבל שלא לצורך עבודה היינו אם מתחילה מיד לובשי' רק שלא לצורך עבודה בה"ג אסור כמוכח תוס' יומא הנ"ל ולית מאן דפליג:

וראיתי בשער המלך הלכות כלי המקדש הנ"ל הלכה י"א דנקט בגדי כהונה מותר לפיכך לובשין שלא בשעת עבודה וכתב ע"ז עיין בתוס' יומא ס"ט שכ' בפשיטו' דשלא לצורך עבוד' אסור ללובשם עיין, והנה משער המלך משמע שהרמב"ם חולק על תוספות ולענ"ד לא יפה ציין השער המלך דברי הרמב"ם דנקט בגדי כהונה מותר להנות בהן לפיכך לובשם שלא בשעת עבוד' זה לא נקט בהרמב"ם דלובשם שלא בשעת עבוד' אלא הרמב"ם נקט לפיכך לובשם ביום עבודתו ואפילו שלא בשעת עבודה, ולענ"ד כוונת הרמב"ם כדעת התוס' להדיא דווקא אם כבר לובשם אז לא ניתן תורה למ"ה אבל לכתחילה אסור ללבוש וזה כוונת הרמב"ם נקט לפיכך לובשם ביום עבודתו וכוונ' כיון דכבר לובש ביום עבודתו ואפילו שלא בשעת עבודה אז מותר להיות עליו אבל תחילה צריך ללבשו ביום עבודתו לעבודה ואז גם שלא בשעת עבודה מותר לעמוד עליו וראי' גדולת שזה כוונת הרמב"ם דנקט בגדי כהונה מותר להנות לפיכך לובשים ביום עבדתו הא אפילו אם בגדי כהונ' אסור להנות בהם מותר ללובשם ביום עבודתו לעבודה צריך בגדי כהונה אלא ע"כ דכוונתו קשור על סופו לפיכך לובשים ביום עבודה אפילו שלא לצורך עבודה מותר אז לעמוד עליו הבגדים ונכון וברור ודברי הש"מ צ"ע אבל האבנט אסור ללובשו אלא בשעת עבודת אז ע"כ לענ"ד כוונתו אפילו הי' כבר מלובש בתוכו לצורך עבודה אעפ"כ שלא בשעת עבודה צריך להסיר מעליו:

ואמת אנכי מתמה למצוא סברא לחלק הלא כל טעמא דבגדי כהונה מותר שלא בשעת עבוד' כמוכח גמרא קידושין שלא ניתן תורה למלאכי השרת פירש שיוכל להזהירן ולהסירן מיד לאחר עבודה ואם כן גם באבנט של כלאים שייך זאת שלא ניתנו התור' למ"ה להזהר ולהסירן מיד אחר עבודה ובאבנט נמי יוכל לומר כיון שכבר לבוש בתוכו לא יהי' איסור ג"כ שלא בשעת עבודה:

ובזה היה כראה לי לומר הא דאסור ללבוש אבנט משום כלאים היינו לכתחל' שלא בשעת עבוד' ובזה נראה הא דאסור ללבוש אבנט משום כלאים היינו לכתחילה שלא בשעת עבודה אבל אם כבר לבוש כלאי' לצורך עבודה לא ניתן תורה למלאכי השרת וגם האבנט מותר אז להשהו' עליו, ולפ"ז יהי' מאוד ניח' סוגי' דברכו' גם אם כלאים אסור

לכתחיל' ללבוש שלא בשעת עבודה יוכל איירי שביקש כהן שכבר עבד עבודה זו כחתם סופר ואז מותר לעמוד אפי' שעה או שתים כיון דכבר לבוש ונכון:

אבל מה אעשה הר בארתי מהרמב"ם לא משמע ככה שפרשתי שכוונת הרמב"ם ע"כ על שאר בגדי כהונה ביום עבודה אם לבוש כבר בעבודתו אז מותר לעמוד עליו גם שלא בשעת עבודה דאל"כ למה נקט הרמב"ם לפיכך לובשם ביום עבודתו פשיטא בעבודה דיוכל ללבוש והו"ל רק למנקט מותר להנות בהם לפיכך לובשים שלא בשעת עבודה אלא ע"כ בארנו דכוונתו דווקא בה"ג מותר כדעת התוס' אם כבר הוא לבוש לעבודה אז מותר להשהות עליו וא"כ עלה קאי אבל אבנט אסור משום שעטנז משמע אפלו בה"ג אסור האבנט אף שהיה כבר לבש לצורך עבודה אעפ"כ אסור להשהות עליו ותמוה בעיני מדוע לא קאמר נמי הסבי' לא ניתן התורה למלאכי השרת וכי אפשר להזהר ולהסיר מיד ומדוע האבנט אסור גם אחר העבודה:

ואפשר לחלק ולומר לביש האבנט הוא זמן פורת מאוד כמבואר חתם סופר ואפשר בזה יש להזהר ולהסיר מיד לאחר עבודה מה שא"כ כל בגדי כהונה דצריך זמן להסירה בה"ג לא ניתן תורה למ"ה ולפי דברי שער המלך שהובן הכוונה בהרמב"ם דהרמב"ם מתיר בגדי כהונה שלא בשעת עבוד' כלל אפי' לא היה לבש לצורך עבודה ג"כ מותר ללבוש מיד. ובה"ג יש לומר הא דאסור הרמב"ם האבנט יש לומר רק אסור אם לובש שלא לצורך עבודה כלל אבל אם כבר היה עליו האבנט לצורך עבוד' לא ניתן תור' למלאכי השרת אבל לענ"ד לא כן כיון הרמב"ם כאשר בארתי:

והנה שם סוף הלכות כלאים מפרש להדיא כהנים שלבשו שלא בשעת עבודה בה"נ לוקין משום אבנט והנה פה רק אומר אסור ולא דלוקין יש לומר שם איירי שלא בשעת עבודה כלל ופה יוכל לאיירי דווקא בשעת עבודה אז להניח עליו שלא בשעת עבוד' בה"ג קל ביותר ורק איסור הוא ואיסור הוא משום דהוא קל להסיר אבל אעפ"כ לא ניתן תורה למלאכי השרת ומלקות ליכא אבל כל אלה צריך עיון גדול ורוחב לבב ירחיב:

וכעת כתבתי בא לבית מדרשי חד מתלמידי חמד דישיב גדולה ק"ק פרעסבורג יע"א והשיב לי שיש לחלק בין האבנט לבגדי כהונה ב"כ מוכח בגמ' שניתן לתנו' בהן וכיון דניתן להנות אם גם יעמוד עליו וליכא איסר אלא לכתחילה אעפ"כ אסור כיון שבגדי כהונה המה לא ילבשו שלא בשעת עבוד' ותי' מן הראוי שלא ילבשו שלא לצורך עבודה דבגדי כהונה המה אף שמותרת בהנאה אבל לא ניתן תור' למלאכי השרת ובאמת מותר' הם אבל האבנט שהוא של כלאים דיש עליו איסור תורה של כלאים בוודאי שלא בשעת עבודה אף שהיה עליו בשעת עבודה אסור אז כדי להנצל מאיסור דאוריי' כלאים: ולענ"ד

אין לחלק ככה כי אם באמת בגדי כהונ' מותרין בהנאה וניתנו להנות מדוע לא ילבשו נמי קודם העבודה בבית המקדש. והנראה דככ' צריך לפרש בגדי כהונה לכן מייתא התנא לעולם הם אסורים אלא ע"כ דהתורה רק אסרה שלא לצורך עבוד' כלל אז בוודאי קודש הם בלתי להתקישם לענין אחר אבל אם כבר היה עליו בה"ג בוודאי לא היה אסור אז להסיר ביום עבודתו בה"ג ניתנו להנות בה"ג לא אסרה מעולם כי לככה קיימו להלביש' לשם תורה וכיון דלככה קיימו לא יוכל בה"ג לאסור ומעולם לא אסרה בה"ג אלא כיון דכבר עליו לצורך עבודה לא צריך מיד להסירם:

אבל כלאים יש לומר כיון דכבר אסרה התורת כלאים בכל מקום ואף דפה התורה רק בשעת העבודה התירה אבל שלא בשעת עבודה ע"כ. איסורא לא פקע מינה וזה אפשר להבין ולחלוק אבל גם זה דחוק וצ"ע גדול שהקשה לי על הרמב"ם למה נקט דלבשו ביום עבודתו פשיטא, ועל הרמב"ם. אפשר לומר דנקט ביום עבודתו ומדוע לא נקט דלבשו בעבודתו אלא הנראה דהרמב"ם ככה אשמעינן הנה באמת מתוס' מוכח דלא ניתנו תור' דלא יוכל להזהירו להסירן וכן סובר הרמב"ם נמי הסברא אם ילבישו בגדי כהונה לצורך עבודת ג"כ לא ניתנו התורת למלאכי השרת דיכוון מיד שילבוש באותו רגע ילך לעבודתו גם זה לא יוכל לכוין ואפשר דיעמוד זמן פורתי בלי עבוד' דעוד לא יעבוד ואם כן ג"כ לא ניתנו תורה למלאכי השרת וכיון דצריך ללבוש לעבודה לא איכפת ליה אם גם יכבוש זמן מקודם רק דיעשה באותו יום בבגדי כהונה הזה עבודתו ולא ילביש שלא לצורך עבודה כלל וזה שנקט לפיכך לובשים ביום עבודתו ולא נקט בשעת עבודתו אלא ביום עבודתו יוכל מיד ביום ללבוש אפי' שלא נעשה מיד עבודה אלא דיעשה באותו יום ובזה נמי שייך סברת התוס' כהנ"ל ותוספות רק אמר שלא לצורך עבודה לכתחילה ללובשו ע"ז בוודאי יש להזהר ודוק היטב אולי לנכון כוונתי, ובזה יש ג"כ הרבה ליישב בסוגיא דברכות הזה ואין פנאי להאריך וה' יורנו נפלאות מתורתו הקדושה:

היוצא מכל אלה נראה לענ"ד בוודאי כהן השוחט וכל היכא דנקט כהן ששוחט קרבן במתני' ע"כ לא היה לובש האבנט של כלאים ולענ"ד כל בגדי כהונה לא היה לובש כי לכתחילה שלא לצורך עבודה לא לובשים לדעת התוספ' ועל זה יש להזהר אם לא כאשר בארתי פה להרמב"ם אם יעשה גם אחר זה עבוד' דמותר מיד ללבוש ע"כ שם במתני' דרק י"ג כתני' זכו בו ואותו כהן ששוחט לא עשת עבודה אחרת ג"כ לא ילבשו בגדי כהונה אפילו כאשר בארנו להרמב"ם ופשוט הוא שלא לצורך עבודה על התחלת לבושו יוכל להזהר: אבל אבנט של כלאים זה וודאי לדעת הרמב"ם דאוסר אף שלא בשעת עבודה אם עבד בה עבודה או לא עבד בה עבודה כלל דוודאי אם ללבוש לכהן

השוחט בו ושחיטה ע"כ לאו עבודה היא משא"כ כה"ג ביוה"כ דאין כשירה אלא בו וגם השחיטה צריך דווקא בו ודין שפיר דיוכל ללבוש אפילו כלאים אף שאבנט היה של בוץ אבל החושן הי' כלאים אבל בכהן הדיוט בוודאי לא ילבוש ב"כ היינו האבנט של כלאים בשעת שחיטה, ולענ"ד גם שאר בגדי כהונה לא ילבוש בשעת שחיטה לדעת תוס' יומא דף ס"ט שהבאתי:

ובכן הראיה נכונה מאוד דע"כ כהן השוחט לא יוכל לקבל הדם כי השמיט צריך להיו' בלא בגדי כלאי' או אפי' בלא בגדי כהונה ואיך ילבוש לקבלה בין כך ובין כך ישפוך הדם חוצה וגם למרוק ע"י אחר מה"ט אינו יוכל כאשר פירשתי והבין זאת וגם כמה ספיקא דינא שיוכל לברר מתוס' המבין יבין ויברר וידין אותו לכף זכות:

ולאחר העיון אמינא עוד ראי' ברורה דכהן השוחט לא יוכל לקבל הדם מסוגיא אשר לפנינו פה ברכות, וראשון אטייל קצת לחדודי מה שנראה פה סוגיא הנ"ל דהנה ראשון עיוני היה רצוני לתרץ פה קושית הצל"ח ושאר אחרונים וכי שייך דהלכתא הנוהג מימות משה שעלי נעלם ממנו הלכה זו דזר כשירה בשחיטה וגם הקשה הצל"ח לפי דעת מהאר"י בפסקים סי' רל"ח הובא בהגהת רמ"א בסי' רמ"ב ס"ג דתלמיד יוכל לחלוק על רבו אם יש לו ראיה ע"ש והרי כאן שמואל חולק על רבו בגוף הדין ושמואל הי' לו ראיה מוכרחת עכ"ל:

ואמרתי באמת גם לעלי לא נעלם זאת דיש לומר דעלי רק ביקש כהן שיהי' מוכן פה לזריק' ולקבלה ולא היה בדעתו שישחוט אלא דיהי' פה כהן מיוחד לקבלה ולזריקה ואז ישחוט אפילו ישראל וכוונתו הכי הוא קראו לכהן ליתא שיהי' פה וישחוט אז אפי' ישראל אלא דכהן יהיה פה מוכן ויהי' מדוקדק הלשון שנקט קראו לכהן ליתי ולשחוט הו"ל לומר קראו לכהן לשחוט מאי זה ליתא ולשחוט אע"כ דכיון קראו לכהן ליתא דיהי' פה ואז ולשחוט אפי' ישראל:

ולכאורה יש לומר דלכן ציוה שמואל דישחוט זר ולא כהן דהוא למד כן מדברי עלי מדקאמר עלי קראו לכהן ליתא ולשחוט ולא אמר קראו לכהן ולשחוט אע"כ כיון דרק להיות כהן פה שיקבל את הדה וממילא ישחוט נמי ישראל, והנה יש לומר שמואל למד זאת מדברי רבו והנה במפרש דברי רבו ע"כ לא חייב ולכן שאל אותו עלי מנא לן הא ובזה יבחן אם הורה הלכה בפני רבו אם שמואל ישוב מדברי מורי ורבי למדתי ככה כך הוא מדויק מדברי רבי שאמר קראו לכהן ליתא ולשחוט:

ובאמת חקרתי נמי בדין ומצאתי שגם הכתוב להכי כיון לא היה צריך לעונשו והיה שפיר ובאמת עלי רוצה בזה כדי שלא לעונשו אבל שמואל השיב מפסוק והקריבו הכהנים

ולא דייק כלל דברי רבו לכן אמר שפיר קאמרת כי גם אנכי כוונתי לאלה אבל מורה הלכה בפני רבו את מדוע לא תלית בי ומדוע לא דקדקתי בדברי הלא גם אנכי דברתי כן וע"כ רק אתה רוצה להראות הלכה בשמך ובפני רבך ושפיר דקאמרת מורה הלכה בפני רבו את ודוק היטב:

אך לאחר העיון התבוננתי על מקומו ואננו להנ"ל קשה לי היכא איירי פה דכבר איכא כהן אחד לפנינו דאל"כ איך היתר שמואל לשחוט הפר על ידי ישראל וכאשר ביאור הפ"י באמת שחטו הפר ע"י ישראל ומי היה מקבל הדם הא המה היה מהדרים אחר כהן לשחוט ואמר שמואל דלא צריך להדר וא"כ ע"כ איירי דהיה כבר פה כהן אחד אלא דמהדרים עוד אחר כהן לשחיטה ואמר שמואל למה כהן למשחט די בשחיטת ישראל ובכהן אחד סגי וא"כ כיון דאיירי דע"כ איכא פה כהן אחר לפנינו עדיין קשה על עלי למה קאמר קראו לכהן ליתא ולשחוט הא ע"כ איירי דאיכא כהן אחד וזה יהיה מקבל וישראל ישחוט ולמה לקרא לכהן ואי דלא היה פה כהן כלל א"כ איך שחטו אז בישראל איה הכהן לזריקה אלא ע"כ דכיון עלי שישחוט הכהן והן אמת יש פה כהן אחד והוא כיון דאחד ישחוט ואחד יזרוק וע"ז שפיר קאמר שמואל למה לנו לאהדור' בתר כהן לשחיטה די בכהן אחד אשר פה שהוא יזרוק וישראל ישחוט:

ובזה ראיה ברור' לדברי ספק שלי דע"כ כהן ששוחט לא יוכל לקבל הדם ולזרוק דאל"כ דע"כ איירי דיש פה כהן לפנינו אחד לכל הפחות דאל"כ היך ציו' שמואל דלא להדר בתר כהן ובאמת כן עשו וישחטו בישראל ומי היה מקריב וזורק אלא ע"כ דיש פה כהן אחד לקבלת הדם ולזריקה וא"כ מדוע ביקש עלי כהן לשחיטה ומדוע לא ישחוט אותו הכהן שמוכן להקריב ולזרוק אלא ע"כ דאותו הכהן ששוחט לא יוכל לקבל הדם ואם שחיטה צריכה בכהן אז צריכה תרי כהנים מיד כהן לקבלה וא"כ שפיר עלי דרוצה דווקא שישחוט הכהן לא היה די בכהן המוכן לקבלת הדם ולזריקה כי זה לא יוכל לשחוט ונכון וברור:

ואף שיש לדחוק ולומר דשמואל דחזי דמהדר בתר כהן למשחט היינו באמת לא היה מתחילה שום כהן ועלי מבוקש שיהי' רק כהן א' מזומן לזריקה וישראל ישחוט ואז לאחר זה מצאו כהן אחד וביקש עוד כהן אחד כי המה חשבו תרי כהנים צריכם וזה שהשיב להם שמואל למה כהן לשחיטה די במה שמצאו לזריקה זה דחוק מאוד לפרש כן עיקר חסר מן הספר ובפרט גם אם מפרשין כן נמי מדויק היטב דע"כ לא רשאי הכהן השוחט לזרוק ולקבל דאל"כ כיון דאיירי דמצאו כהן א' ואז הלכו וחפשו עוד אחר כהן לשחיטה כיון דמצאו כבר כהן אחד למה להם עוד כהן הוא ישחוט והוא יקבל ויזרוק

אלא ע"כ זה בוודאי לא רשאי לעשות כן אם כהן צריך להיות שוחט צריך נמי שיקבל ושמואל דהשיב להם שחיטה כשירה בזר משמואל נמי משמע אי לאו דשחיטה כשירה בזר שפיר עשו דביקשו אחר כהן עוד לזריקה ולמה הלא די בזה הכהן שהוא לפנינו לשחוט וגם לקבל ולזרוק אלא ע"כ דלא רשאי לעשות כן כהן השוחט לא רשאי לזרוק ולקבל ונכון וברור, גם למרוק ע"י ישראל או ע"י אחר א"א דלמרוק בוודאי מותר ע"י ישראל ולמה בקשו עוד כהן אלא גם זה אסור ודוק היטב:

ואפשר לומר דעלי היה רוצה לזרוק בעצמו ושחטו הפר רק אחר שבא עלי שם והודה דשפיר אמר שמואל אז וישחטו ע"י ישראל ועלי הי' זורק בעצמו א"כ גם מעלי מדויק דין שלנו מדוע לא שחט ג"כ עלי אלא ע"כ דלא רשאי כן לעשות אבל עלי בעצמו ע"כ לא היה זורק דנקט וישחטו את הפר ואז הביא הנער אל עלי וכן משמע מפ"י לאחר ששחטו באו לפני עלי עיין היטב. ובפרט יש לומר דלא היה רגיל בכך כל השנה בעצמו לשחוט או לקרב או דכבר זקן היה:

ובלאו הכי כבר דקדקתי לעיל כך קראו לכהן א' הו"ל לקרות שני כהנים אחד לזריקה ואחד לשחיטה כי כהן ששוחט אינו רשאי ואי דהיה כבר פה כהן אחד מיוחד א"כ למה לי למימר קראו לכהן לשחוט דילמא ישחוט זה הכהן אשר הוא פה וקראו לכהן לזרוק ואפשר בזה יש לדקדק מה שאמר קראו לכהן ליתא ולשחוט ולא אמר קראו לכהן ולשחוט אלא ע"כ דכיון קראו לכהן ליתא שיהי' עוד אחד פה ולשחוט היינו ולשחוט איזה שירצה או הראשון או השני ועדיין מדוייק דכהן אחד לא יוכל לעשות שחיטה וגם זריקה, שוב לחדודי היה נראה לומר לפי סברתי לעיל שביארתי דלכן לא יוכל כהן השוחט לקבל הדם כי אסור בשחיטה בלבישת האבנט של כלאי' ובקבל' כבר צריך להיות ועד שילבוש ישפוך מהדם, והנה כל זה דלא רשאי לכהן השוחט ללבוש כלאים אם אמרינן שחיטה כשירה בזר אז שחיטה אינו מעבודת הקודש הקרבה אבל לפי טעות עלי דשחיטה צריך להיות בכהן א"כ שחיטה הוא מעבודת כהנים ורשאי ללובשו כלאים וא"כ שפיר דיוכל נמי לזרוק ולקבל הדם אותו הכהן בעצמו וא"כ עלי שפיר דלא מבקש אלא כהן אחד אבל שמואל מהדר למה לכם לאהדורא בתר כהן לשחיטה היינו אתם צריכם לאהדורא בתר כהן לזריקה ולא לשחיטה כי שחיטה כשירה בזר וא"כ בכהן השוחט אינו די כי אז צריך עוד כהן לקבלה ויהיה צריכם לכם שני כהנים ולפי דברי סגי בכהן אחד המקבל וישראל ישחוט ולמד להם הדין לפי הלכה ושפיר קאמר מורה הלכה את וכו' ודוק לחדודי ובענין הזה שעשעתי עם רב חביבי רעי יקירי הרב הגאון הגדול תפארת ישראל כבוד מו"ה אליעזר ראזנער נ"י ראש ב"ד דק"ק נייטרא יע"א והוא כתב

לי ורוצה לפשוט ספק זה אם כהן השוחט יוכל בעצמו לקבל הדם מגמרא יומא כ"ה ע"ב וז"ל הגמרא איבעיא להו מי מקבל שוחט מקבל דאי אמרת זורק מקבל אגב חביבות' לא מקבל ליה לכולי דם או דילמ' זורק מקבל דלמא שחט זר עכ"ל משמע מבורר דאי לאו דזימנין דשחט זר יותר טוב דהשוחט מקבל אלמ' דשוחט יוכל לקבל הדם ולא חששו דלא יקבל כל הדם: והשבתי לו באמת זה גופא הוא הספק דלכן שוחט יקבל דאי אמרת זורק יקבל אגב חביבות' לא מקבל ליה לכולי דם א"כ עדיין ס' קלקל הוא מה מיתר אם השוחט לא יקבל בעצמו דחיישינן דלא יוכל לקבל כל הדם ומה יעשה יאמר דזורק יקבל הא בזורק איכא הך חששא אגב חביבותו לא מקבל כל הדם וא"כ עדיין יש לומר אם הזורק מקבל עוד פחו' מקבל מדם מהשוחט בעצמו יקבל כי אגב חביבותו לא יקבל כל הדם ויקבל פחות יותר מאשר שוחט בעצמו יקבל וספק השקול גם בה"ג ולמסקנא דלא חיישינן לזרוק דלא יקבל כל הדם עדיין המקבל במקומו, או דאבעיא הגמרא הוא שוחט יקבל ובאמת ימרוק אחר על ידו ואז יוכל לקבל כל הדם ואף דמוכח בתוס' יומא ל"ג ד"ה למה דלכתחילה אין עושין כן ודילמא גם פה מצוה למרוק ע"י אחר ויקבל השוחט בעצמו כי יש לנו חשש אם הזורק יקבל אגב חביבות' לא יקבל כל הדם משום זה החשש ביותר טוב דשוחט יקבל כל הדם וימרוק ע"י אחר ובוודאי אם אין לנו שום חשש לכתחל' אין עושין כן למרוק ע"י אחר אבל משום הך חששא דהזורק לא יקבל כל הדם יהיה השוחט בעצמי יקבל והיינו שימרוק ע"י אחר ונכון ולא מדויק מידי ולמסקנ' דמוכח שם דלא חיישינן דזורק לא יקבל כל הדם בוודאי נשאר עדיין ספק שלי במקומה דלא נכון לכתחל' לעשו' כן שימרוק ע"י אחר:

שוב הקשה הרב הגאון הנ"ל לפי דברי שביארתי לעיל דע"כ אותו השוחט לא יוכל לקבל הדם כיון בשעת שחיטה אסור ללבוש כלאים ואם כן בשעת קבלה כבר צריך ללבוש ואז לובש כלאי' וישפוך הדם וכן מוכח בחתם סופר דאסור ללבוש כלאים בשעת שחיטה כן רוצה לומר ח"ס:

והקשה הרב הנ"ל לפי דברי וגם לפי הח"ס דאסור ללבוש כלאים א"כ קשה גמרא יומא הנ"ל דהקשה דאבעיא להו הגמרא מי מקבל שוחט מקבל או זורק מקבל משום דזיונין דשחט זר למה למימר זמנין דשחט זר יותר הו"ל למימר משום דאז לובש בגדי כהונ' א"א לקבל כל הדם עכ"ל:

והשבתי לו דלא קשה כלום אדרבה תבלין נחמד לדברי ולדברי חתם סופר לענ"ד חידוד אמרתי דזה הוא גופא ספק של הגמ' באבעי' דלכאורה הקשתי מאי מבעיא הגמרא או דילמא זורק מקבל דאי אמרת שוחט מקבל זמנין דשחט זר וע"כ הפורש ע"כ בה"ג צריך

לקבל ע"י אחר והקשתי באמת כן אם ישחוט זר יקבל ע"י אחר אבל באמת אם ישחוט כהן עדיין ביותר טוב דיקבל אותו הכהן בעצמו דחיישינן אעפ"כ דאגב חביבות' לא מקבל כל הדם וא"כ דמוכח דמותר לעשות כן מזר ששוחט אז ע"כ יקבל הזורק, הנ' באמת מותר לעשות כן אבל עדיין הספק מהיות טוב ביותר טוב יעשה אם גם השוחט הוא יקבל כי אעמ"י דמותר לעשות כן חששא היא דילמא הזורק לא יקבל אגב חביבות' כל הדם ועדיין האיך יפשוט מהך דזר ששוחט:

ולהנ"ל יש לומר דאבעי הגמרא היה באופן אחר ובאמת כאשר בארתי אם כלאים אסור בעבודת השחיטה ושחיטה לא מקרי עבודה אז אסור ללבוש כלאים בשחיטה וממילא לא יוכל השוחט בשום אופן לקבל הדם בעצמו דעד דילבוש ישפוך מהדם חוצ' אך מהיכא מוכח דעבודת השחיטה אינו עבודה כל זה אם אמרינן דזר כשר בשחיטה ואז השחיט' אינו מעבוד' אבל אם אמרינן דזר אסור לשחוט אז בוודאי שחיטה מעבוד' וזה שטען הגמרא זמנין דשחט זר והיינו ששחיט' כשירה בזר ואם כן אם השחיטה כשירה בזר ע"כ השחיטה אינו מעבודת הקרבן ואם כן ע"כ לא יוכל השוחט לקבל דאסור בשעת שחיטה ללבוש בגדי כלאים ועד שילבוש ישפוך מהדם וזה גופ' הוא אבעי' הגמ' אם שחיטה מקרי מעבודת הקרבה אעפ"כ משום דשייך ג"כ לעבדת הקרבן מ"מ מקרי הכשר עבודה או דילמא כיון דזמנין שחט זר ע"כ עבודת השחיטה השייך בזר לא שייך לקרבן לחשוב לעבודת הקודש ע"כ אותו הכהן ששוחט לא יוכל לקבל:

ובהיות כן מתורץ קושיתי דהקשתי מה זה דזר שוחט אז לא יוכל לקבל אבל עדיין הס' בכהן ששוחט אם לא יקבל הוא כי יותר טוב ומהיות טוב ולהנ"ל נעלה אם זר שוחט כוונת הגמרא ע"כ בשום אופן לא יוכל הכהן השוחט לקבל הדם מחמת המלבישים כבארנו לנכון וזה דרך חידוד:

ולפ"ז מתורץ דלמה יאמר הגמרא זמנין שוחט זר מדוע לא קאמר מצד המלבישים דלא יוכל ללבוש אבל כל זה הוא דווק' אם הקדים זר שוחט נמי אבל בלא זה לא שייך לומר כן ודוק היטב:

ובפשיטות יש לתרץ דהרי גם אם רוצה לומר האבעי' מצד טעמו דלא יוכל ללבוש צריך להקדים זמנין דשוחט זר אזי מיד יאמר משום זמנין דשוחט זר ואף שיהי' בכוונת הגמרא כמובן בפשט כפי' רש"י מ"מ שפיר דלא קאי זה הספק משום דכהן לא יוכל ללבוש דאז נמי צריך להקדים זמנין דשוחט זר וא"כ מיד קאמר בזה הספק דזמנין שוחט זר ודי ויפה ונכון דברי וגם דברי ח"ס בלי פיקפוק:

ולפ"ז למסקנא דפשט הגמרא מבן קטין דע"כ אותו ששוחט לא יקבל כי אם הזורק יקבל בוודאי יש לומר טעמא ונמוקי עמו משום דע"כ אותו ששוחט לא יוכל לקבל בעצמו משום דאסור ללבוש כלאים ואיך יקבל אז דצריך ללבוש ואדרבה ראיה לדברינו דאסור ללבוש כלאים בעבודת השחיטה או דיש גם כן ראיה לדברינו דע"כ אותו ששוחט לא יוכל לקבל כל הדם כי אם מי שמורק ע"י אחר תה לא נכון לעשו' כן לחתחל' ונכון לענ"ד:
ובלאו הכי נמי אין להקשות על חתם סופר מהך גמרא דמוכח דע"כ דרשאי ללבוש כלאים בעבודת השחיטה דאל"כ הו"ל לגמרא לומר דעד לובש בגדי כהונה א"א לקבל כל הדם, הא זה פלוגת' דתנאי' אם האבנט שלובש כהן הדיוט אם הי' משעטנז או לא יעיין גמרא יומא דף י"ב ע"ב רבי ור' אלעזר בר שמעון חד אמר של כלאים היה וחד אמר של בוץ יעיין שם, וא"כ יוכל לומר דאבעיא שלו הוה אפילו אליבא דתנא דסובר דלא היה של כלאים ולכן צריך לומר משום זה זמנין דשוחט זר ונכון:
ומה שיש לי עיון בדבר הזה לאחר כי כתבי זאת היא דבר גדול אם האבנט מותר ללבוש בשעת שחיט' או לא היא שצריך לי עיון מאוד על גמ' יומא דף כ"ד ע"ב במה מפייסן ר' נחמן אמר בבגדי חול ורב ששת אמר בבגדי קודש רב נחמן אמר בבגדי חול דאי אמרי בגדי קודש איכ' בעלי זרועת דחמסי ורב ששת אמר בבגדי קודש דאי אמרת בבגדי חול אגב חביבות' מיקרב ועבדו, והנה רב ששת דאמר בבגדי קודש הי' מפייסן משמע דגם האבנט היה עליו דאל"כ דאינו רשאי בשום אופן להיות האבנט עליהן מה להתירא לר"נ בבגדי קודש לבעלי זרוע דחמסי הא לא יוכל להקריב דאין עליהם האבנט וגם מרב ששת מוכח דהיה עליהן גם האבנט דלכן אמר בבגדי קודש דאל"כ בבגדי חול צריך לחוש אגב חביבותא מקרב ועבדו ופי' רש"י ועבדו עבודה בבגדי חול הא גם אם עליהם בגדי קודש עדיין צריך לחוש אם אמרינן דאבנט לא היה עליהם וא"כ עדיין יש לחוש אגב חביבות' יעשה עבוד' בלא אבנט ובעבודה כל ז' בגדים צריך ועדיין גם כן צריך לחוש אלא ע"כ דכוונתו דהיה גם האבנט עלהם ופליאה הוא דשרי האבנט שהיא של כלאים:
והקושי' לענ"ד הוא פליאה דמוכח מהך גמ' פה יומא דר' ששת דאמר בבגדי קודש היו מפייסן ובכן הלכתא הרמב"ם פסק כן כי הלכה כרב ששת בדיני הא מוכח אותו שלא זכו לגודל מסרנו לחזנים והיה מפשטי' אותו מבקי"ש וא"כ ע"כ לבשו כולם בגדי תחלה כשבאו לפייס וא"כ אין רשאי ללבוש בגדי קודש כהונה עליהם ויהי' עליהם כלאים שלא במקום מצוה ועבודה כלל, ויעיין בתוספות יומא דף כ"ה ד"ה אין ישיבה בעזרה דסיים שם תוס' בתירץ ראשון אבל פייס דהכא לא הוה צורך עבודה דאפשר בלי פייס עיין ואם כן כיון דפייס לא הוה צורך עבודה אם כן קשה איך רשאי לבוא בפייס בבגדי

קודש הלא אם לא יעלה עליו הגורל לבש בלא שום עבודה כלאים והוא אסור וכי שרי כלאים ללבוש שלא במקום עבודה כלל וע"כ דאסור לפייס בבגדי קודש: ואפשר לומר דרב נחמן ורב ששת מחלקים אליבא דתנא דסובר לעיל כאשר הבאתי כי האבנט של כהן הדיוט של בוץ היה וא"כ שפיר דיוכל ללבוש ותרווייהו ככה סברי דשל בוץ היה זה דוחק ובפרט א"כ קשה הרמב"ם דפסק דאבנט של כלאי' היה ופסק להדי' שלא בשעת עבוד' האבנט אסור והרמב"ם פרק ז' מהלכות תמידן ומוספין הלכ' א' נקט כל כהני בתי אבית של יום ונכנסו ללישכ' הגזית אחר שיעל' עמוד השחר ומלבש' הן בבגדי כהונ' ואפשר לומר כוונת הרמב"ם בלא אבנט כי ככה צריך להבין בהרמב"ם כגמרא יומא ס"ט דנקט בגדי כהונה במקדש שלא בשעת עבודה מתורץ ומפרש הרמב"ם בלא אבנט עיין היטב בכ"מ שם:

ואם בלא אבנט למה מלבישן בבגדי הלא לטעמ' דר' ששת הוא מדחייש אגב חביבותא עבדו להו ומה פעל בבגדי קודש בלא אבנט עדיין חשש הוא דיעשה עבודתו בלא אבנט: וע"כ צריך לומר הכווני בלא אבנט כי מבואר בח"ס האבנט הלבישה היא זמן מועט וא"כ עדיין שפיר בעלי זרועת יש לחוש אם יהיה כל בגדי קודש עליהן חוץ מהאבנט יש לחוש אעפ"כ לבעלי זרועת דבקל ישאו האבנט עליהן ויעשו עבודתן בע"כ מה שא"כ עד שילבשו כל בגדי קודש זמן רב אם לא דבגדי קודש המה מונחים מן הצד ועדיין לא יוכלו להביא גם לאבנט וצ"ע גדול:

וכן נמי לרב ששת יש לומר אם כבר בגדי קודש עליהן אף שאבנט אין עליהן לא צריך לחוש כלום אגב חביבותא יקריבו בלי אבנט זה זמן מועט הוא ויקח האבנט עליהן ואף שחביבה מאוד זה מהר יוכל לעשו' אבל עד שילבשו כל בגדי קודש זה זמן רב יותר אגב חביבות' צריך להתירא שיעבדו בלא בגדים אבל גם זה דילמא הטעם דשכח נמי באבנט: ואפשר לענ"ד צריך לומר הפייס ג"כ צורך עבודה מקרי דלא ידענו על מי שיעלה הגורל וצורך עבודה הוא והכשר עבודה מקרי לחומר המילתא ואבנט היה עליהן ועדיין הספק מי שעלה עליו הגורל לשחוט זה יפשוט מיד האבנט ומהרמב"ם משמע כולם עומדים במלבישם רק אותם שלא יזכה לעבודה מפשיטן החזנים עיין, ולענ"ד יש לומר גם אותו ששוחט מפשיט ממנו ני לא צריך וזה לא מקרי לעבודת עבודה כוונת הרמב"ם רק על אותן שנראו שמקרו עבודה, ואמת גם מי שזורק לא יעמוד באבנט עד שישחט זה ויש לומר גם הוא יפשוט האבנט ואז ילבוש וכל אלה לא צריך הרמב"ם לאשמעינן מאחר שאמר בפירש האבנט רק בשעת עבודה מותר ממילא ידעינן הכל:

עם אלה עדיין יש לקיים ולומר כהן השוחט לא ילבוש כלאים כי שלא לצורך עבודה מקרי ואפשר פייס צריך להיות בבית אלקים נהלך ברגש ודברי תוס' יש ליישב ובכן בוודאי הוא לא יזרוק מה"ט דבארנו מזה ע"כ דלא יוכל ללבוש כלאים בשעת שחיטתו ועד שישחוט וילבוש אז לא יוכל לקבל כל הדם חזור בכל אלה כי הלכתא רבתא הוא ויבוא גדולים ממני ויבררו הדבר ויהי רצון שיהי' שיח חדושיני בענין הקרבנות כאלו הקרבני ויהי' ריח נחוח לפני יושב בשמים אם אין קרבן ואין כהן בעבודתו, תורת ה' הלימוד יהיה תמורתו, ויהי רצון לפני אבינו שבשמים, שנבנ' מהר לבנין מקדשינו ציון וירושלי' ונעשה לפניך קרבנות חובותינו בידים, ויהי נועם ה' עלינו ומעשה ידינו יכוננהו ויקיים: מה שהנני ה' לבאר תפלת ויחל, יגר יעקב וישמח ישראל:

ואמר ר' אליעזר משה הטיח דברים כלפי מעל' וכו' קורין לאלפין עיין ולעיין אלפין דקדקתי פה על הגמרא למה זאת להביא בשם ראב"י הלא אותיות אחה"ע מתחלפים יעיין רש"י בתורה פ' קדושי' י"ט קרא לא תלך רחל וכו' שכל האותיות שמוצאיהם ממקור אחד מתחלפים עוד יש לי לדקדק הנה פה רק רוצה להביא ראיה שקורין לאלפין עיינן א"כ למה הבי' ולעיינן אלפין הו"ל רק להביא שכן דברי ר"א שקורין לאלפין עיינן: שוב יש לי לדקדק אם אמת כר' אליעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה וכי שייך ויתפלל משה הא לא התפלל אלא הטיח דברים כלפי מעלה הו"ל לומר וידבר משה אל ה' עוד יש לדקדק אם כוונת התורה היא על ה' למה נקט אל בא' הו"ל למנקט מיד בפירש בעיין, שוב יש לי לדקדק שמשה הטיח כלפי מעל' וזה הוא נגד כבוד שמים שמשה יטעון טענה נגד ה' והו"ל תחלה עכ"פ להתפלל ולהתחיל התפל' ואף שאז הטיח דברים אבל תחלה הו"ל להתפלל, ובכל אלה נראה לענ"ד לומר דבר נחמד כי באמת לכן נקט אלף אל ה' וכוונת מהתורה באמת תרתי משה התפלל אל ה' וגם על ה' הטיח דברים כלפי מעלה וכוונת הקרא תרתי האלף והעיין תחילה כפשוטו באלף התפלל אל ה' ואח"כ בכוונת הגמרא על ה' גם תטיח דברים כלפי מעלה, ולפי"ז שפיר דהביא ראיה מראב"י שקורין לאלפן עיין ולעיינן אלפין היינו במקום אחד בתיבה אחת יש תרתי במשמע אלף ועיין וזה שהביא ראי' מראב"י שקורין לאלפין עיינן ולעיינן אלפין במקום אחד תרתי במשמע ובאלה מתורץ מדוע לא נקט אותו אחה"ע מתחלפין כי הגמרא רוצה להביא. ראיה שבמקום אחד תרתי במשמע אלף ועיין וכמו פה תחלה התפלל אל ה' ומשמע נמי על ה' לכן הביא מראב"י, ולפי"ז שפיר דנקט ויתפלל משה כי באמת התפלל התחיל להתפלל אל ה' ובכן מתורץ איך הטיח דברי' באמת לא בא משה מיד להטיח דברים אלא תחילה התפלל ואז בא להטיח דברי' לאחר התפלה, וזה כוונת הגמרא שתקרא על

היינו אל תקרא אל לחודא אלא נמי על ותרתי במשמע ועל זה הביא ראיה שמקום א' בתיבה א' תרתי במשמע אלף ועיין ודוק כי חרוץ הוא:
ולפי"ז נמי מתורץ דלכן נקט אלף כי הוא תחלה מאותיות ובאמת כוונתו על אלף ותחילה באמת התפלל אל ה' וכוונתו אבל גם על בעיין ואלף ועיין תרתי במשמע אל ה' ועל ה' ונכון וישר:
והנה מה זה שהטיח משה כלפי מעלה כר' ינאי ודי זהב מאי ודי זהב אמר משה וכו' בשביל כסף וזהב שהרביתי להם לישראל עד שאמרו די זה גרם שעשו את העגל:
ובזה נראה לי דבר נאה לפרש פסוקי התור' ויהי' ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדולה ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלקי זהב, ונראה לפ' תחיל' שנכתב ועתה אעל' אל ה' כוונתו באלף שילך להתפלל אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם אבל כמוכח בגמרא שהטיח כלפי מעלה, וזה וישב משה אל ה' פה הכוונ' אל ה' בעיין היינו על ה' תטיח דברים כלפי מעלה ואמר אנא חטאה גדולה אמת שחטא הוא חטא גדול אבל עשו להם אלקי "זהב" דייקא כר' ינאי שהזהב גרם להם את העגל אם הי' עושין מעפר היה חטא שלהם אבל עשו העגל מזהב נמי גרם להם הזהב שנתן להם הקב"ה והיינו עשו אלקי זהב משום הזהב שהי' להם עשו אלקי עבור הזהב שהרבת בהם ע"כ בדין הוא שתכפר להם וזה שהטיח משה כלפי מעלה והבין כי נעי':
קצת מדרשה שחנני ה' לדרוש בליל יום הכפורים ד' ישפוט תבל בצדק ועמים במשרים:
גמרא מבלתי יכולת וכו' אמר ר' יוחנן מניין שחזר הקב"ה והודה למשה שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדברך תנא דבי ר' ישמעאל כדבריך עתידי אומת העולם לומר כן אשרי תלמיד שרבו מודה לו ואולם חי אנו אמר רבא אמר רבי יצחק מלמד שאמר לו הקב"ה למשה משה החייתנו בדבריך ובארתי גמרא זה על דרך דרוש נכון לדרוש השכל אשר התורה נדרשת בכמה אופנים והקב"ה חדי בפילפולא כאשר בארתי בדרשה לפני בא יום הגדול והנורא לעת ערב כל נדרי מה שאנו אומרי' לפני כל הסליח' וגם בעת הזה סלח נא לעם הזה כגודל חסדיך כאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה ושם נאמר ויאמר ה' סלחתי כדבריך, מילת ושם נאמר מיותר הוא די אם אמר כאשר נשאת לעם הזה ממצרים עד הנה ויאמר ה' סלחתי כדבריך וכאשר ביאר בעל של"ה תקדוש ע"ש הלכתי בדרך הזה לבאר פסוקי התורת פ' במדבר וכאשר ביאר השל"ה הקדוש פסוקי תורה הנ"ל וביותר רחב קצת ביארתי לדעתי בהוסיף נופח: והנה מבואר בשל"ה הקדוש מאמר השביעי חלק א' מדותו של הקב"ה שיתדמה להם אדם במס' סוטא אמר רב חמא בר חנינא מאי

דכתיב אחרי ה' אלקיך וכו' אפשר לו לאדם וכו' וכי איך אפשר לאדם שיקרא בשם ה' שאמר כל אשר יקרא בשם ה' ימלט אלא יקרא המקום רחום וחנון שנאמר רחום וחנון ת' אף אתה הוה חנון ועושה מתנת חנם נקרא המקום רחום שנאמר כי אל רחום ה' אף אתה הוה רחום וכו' וכו' וכתב ראשית החכמה פ"א משער הענוה וז"ל ושמעתי בשם הגאונים כי על כוונה זו אמרו במסכת ר"ה על ויעבור ה' על פניו ויקרא א"ר יוחנן אלמלא מקרא כתיב א"א לאומרה מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ וראהו למשה סדר תפל' א"ל שכל זמן שישראל יעשו לפני כסדר הזה אני מוחל להם עכ"ל, והדבר קשה שהרי אנו רואים שכמה פעמים אנו מזכירין י"ג מדות ואינם נעני' אלא אמרו הגאונים כי כוונת יעשו לפני כסדר הזה אין הכוונה לבד על עטיפת הטלית אלא שיעשו סדר המדות שלמד הקב"ה למשה שהוא אל רחום וחנון דהיינו מה הוא רחום אף אתה הוי רחום וכו' וכן לכל תי"ג מדות:

וביאר שם השל"ה הקדוש ועתה יגדל כח תרחמים שלך ואמר כאשר דברת לאמר רבש"ע אמרת וכרת הברית לאמור המדו' ואז אינן חוזרת ריקם, ותנה באתי לאומרה אמר משה הגם כי יודע אני שתפשט הוא כל זמן שבני' עושין ממש אני מבקש אותך שתבקש האמירה שגם תיא חביבה לפניך ועל זה אמר סלח נא וכו' כגודל חסדך ר"ל כאלו הית מתדמ' לך במדת החסד והיינו כגודל בכף תדמיון עיין תיטב שביקשתי שיהי' אמירה לרצון כאלו הי' בתם מידם זו ע"ש:

ולענ"ד בארתי בדרך אחר פסוקי התורת אלה תנה באמת לפי אשר מבואר בגמרא שהקב"ה אמר למשה שנקט מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור ותראה למשה סדר התפל' וא"ל שכל זמן שישראל יעשו לפני כסדר הזה אני מוחל להם:

והנה פה יש לפרש בשני פשטים יש לפרש כדרך הפשט הראה למשה סדר תפלה היינו בתפלה לחוד סגי אם מתפללין ככה ואמרינן י"ג מדות ברית כריתת שלא יחזור, או שיש לדייק דהגמרא שנקט שכל זמן שישראל יעשו לפני כסדר הזה יעשו יש לומר כביאר ראשית חכמה דווקא עושין ממש כמדות הקב"ה מה הוא רחום אף אתה רחום אבל גם בפשטי יוכל להבין בזמן שעושין לפני כסדר הזה היינו בתפל' יעשה כסדר הזה ולא כמדה ממש אלא באמירה ג"כ ימחול להם:

וזה שאמרו פסוקי התורה בביאר היטב ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמור דייקא רק אתה דברת לאמור הי"ג מדות ולא בעשיה ממש רק לאמור ה' ארך אפים ורב חסד וכו' ואמר סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך רק בכף הדמיון כאלו היה מתדמה לך במדת החסד אף שאינו דומה לך מ"מ באמירה זו סלח נא לתם וכאשר נשאת לעם

הזה ממצרים ועד הנה דייקא גם שם בעת אשר נשאת לעם הזה הן בעון העגל גם שם לא היה מתדמה לך במדה טובה בי"ג מדות, אלא רק באמירה כאשר באמת כתיב מאמר אני אעביר כל טובי לפניך וקראת בשם ה' וכו' דייקא בקריאה לבד נמי וחנותי אשר אחון וכו' והנה פה גיל' משה שהוא רק הבין בדברי הקב"ה שאמר ליה לקרוא בשם ה' וגם שנתעטף כשליח ציבור והראה לו סדר תפלה הוא רק ככה אם בני עושין בסדר הזה בתפל' כך היה משה מבין מפי הקב"ה ואמר משה כך היה הכוונה באמירה זו שגם אמירה יהיה לרצון ולא המיד' ממש על זה ויאמר ה' סלחתי כדבריך סלחתי כאשר עתה כדבריך אמרת הי"ג מדות אף שאינו המדה ממש בישראל אעפ"כ כדברך יהי' כן בדברי' נמי אני מרצ' ומכפר וזה שאנו אומרין סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך דרק כאלו היה מתדמי' לך במדת החסד ובי"ג מדותיך ומדוע כאשר נשא לעם הזה ממצרים ועד הנה "ושם נאמר" דייקא רק היה באמירה באמירת י"ג מדות ג"כ היתה אז מכפר ולא בדמיון המדה ממש והיינו ושם נאמר ע"כ הי' רק באמירת י"ג מדות כן גם היום חוס נא עלינו באמירת י"ג מדות תכפר לנו ויאמר ה' סלחתי כדבריך גם כאשר אתה תדבר ותבין באמירה לסלוח והבין, וזה שאנו מבקשי' בעת הנורה הזה מאחר שבע"ה אנו אין לנו דמיון מי אל כמוך רק באמירה מקיימין ואומרין שבחיך י"ג מדותיך וכן תכפר כי תמיד היתה מכפר באמירה ושם נאמר גם שם ממצרים ועד הנה היה רק באמירה והבין:

וזה שאנו אומרין תאזין שועתינו תקשיב ממנו מאמר דייקא גם המאמר תקשיב ואמירה שעלה לפניך לרצון כיום ויקרא בשם ה' ושם נאמר דייקא גם שם רק נאמר ה' ה' אל רחום ואף שלא השוה לגמרי כמדותך ואמירה נמי תזכיר לטובה למחול ולסלוח והבין:

ובזה בארתי לחדודי מה שאנו אומרים אל הורית לנו לומר שלש עשרה וזכר לנו היום ברית שלש עשרה כמו שהדעת לענו מקדם כמו שכתוב וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה' וכו', כי הנה בארתי מרישא דגמרא דקאמר מלמד שהקב"ה נתעטף כשליח ציבור והראה למשה סדר תפל' מרישא זה משמע להדיא דנקט סדר תפלה בתפלה בעלמא סגי באמירה סגי לסלוח, רק מסיפא דנקט ועושין לפני כסדר הזה יהי' קצת לומר עושין ממש במדה ומחזיקין ממש בי"ג מדות אבל משה תפס לשון ראשון שהקדוש ב"ה הראה לו סדר תפלה והכוונה רק על התפלה על אמירה וזה שנקט אל הורית לומר שלש עשרה שאתה הורית באמירה "לומר" סגי אם גם בעו"ה גבר חטאנו ולא זכינו לדמות במדתך אתה רחום גם באמירת שלש עשר' לסלוח וזכור לנו היום ברית שלש עשרה כמו שהודעת לעניו היינו למשה מקדם היינו מקדם מתחילת דבריך מרישא שקאמר שנתעטף והראה לו למשה רק סדר תפלה והיינו מקדם ומזה משמע

בסדר תפלה סגי באמיר' כמו שכתב ויקרא בשם ה' בקריא' לבד סגי והבין, והארכתי בדרוש למוסר השכל להשוות אל ה' ולדמות במידותיו אז בטוח אל ישיב רקם הן מרישא הן מסיפא:

ובזה יש לפרש פה גמרא ויאמר ה' סלחתי כדברך היינו שחזר הקב"ה והודה למשה דייקא מה שמשה אמר שבאמירה נמי סגי לזה הודה לו הקב"ה סלחתי כדבריך דייקא כמו שאתה אומר באמירה סגי, תנא דבי ר' ישמעאל עתידים אומות העולם לומר כן דייקא עתידים גם האומות העולם יאמרו כן באמירה ה' ה' אל רחום גם המה ישבחו באמירה כאלה למען לסלוח גם להם היינו יאמרו כן וכוונה מה יאמרו כן ה' ה' אל רחום גם המה יאמרו כן אשרי תלמיד שרבו מודה לו אשרי למשה שהקב"ה הודה לו שככה נמי סגי ובכן גם האומות יאמרו כן ואולם חי אנו אמר רבא אמר ר' יצחק מלמד שאמר לו למשה משה החייתני בדבריך דייקא במה שאמרת הי"ג מדות ג"כ החית לרחם עליהם והיינו כדבריך באמירה נמי סגי כדברך שאמרת הי"ג מדות נמי די והבין:

ואף שקצת יוצא מידי פשוטו אבל לדקדק צריך מה שאמר יאמרו כן הו"ל לומר עתידן אומות העולם לומר מילת כן מיותר לכן דחקתי קצת ובארתי לדרוש הזה הענין יוכל להיות אמת שגם אומת העולם יאמרו בעתידות הי"ג מידות:

גמרא דרש רב שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל מנ"ל ממשה וכו' דכתיב ואתחנן אל ה' וכתיב ה' אלקי' אתה החילות ובארתי ע"ד שבארתי הרש"י שם ואתחנן אעפ"י שיש לצדיקי' לתלו' במעשיה' הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם ובארתי הכוונה שטעמו ונמוקו עמו כי גם למעשיהם הטובים הקב"ה עוזרו כמבואר גמרא לולי הקב"ה עוזרו אין אדם יוכל לעמוד מפני יצרו וא"כ כיון שהקב"ה מסייע ואיך יבקש שכר עבור זה:

אבל יש לומר עדיין יש לבקש בזכות מעשיה' הטובי' היינו עבור התחלת מעש' הטוב כי הבא לטהר מסייע לו הקב"ה אבל הבן אדם צריך לפתוח פתח והקב"ה עוזרו לגמור ולזה כיון הפסוק פה והיינו ואתחנן אל ה' במתנ' חנם ואעפ"י שיש לבקשם במעשי' הטובים אינם מבקשים אלא מתנת חנם וטעמא בארנו כי גם למעשיהם הטובים הקב"ה מסייע אבל לזה עדיין נשאר מדוע לא יבקשו על ההתחלת המצוה וזה אמר משה אתה החילות גם אתה המתחיל גם התחלה שלך הוא לכן רק ביקש מתנת חנם:

והנה מכל אלה למדנו דאל יבקש אדם צרכיו בזכות עצמו אלא במתנת חנם כי האדם צריך תמיד לחשוב זכות ליכא. והנה אם אנו מספרין שבחו של הקב"ה כמו משה אז ידענו על זכות עצמינו אין לנו לבקש כי הוא האל הגדול והוא המסייע והוא המתחיל

והוא הגומר וזה שאמר ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה שהכל מאת ה' הוא וזה שבחו ואחר כך יתפלל ואז בטוח לא יבקש בזכות עצמו ויבקש רק מתנת חנם ויהי' תפלתו אז מקובל ומרוצה: גמרא אמר רמי בר חמא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ וכו' ולענ"ד האיך שייך שראה האדם שלא נענה אולי ימלא ה' בקשתו למחר או לעת אחר או אולי לטובה היא שלא נענה כי קצר עין אדם לראות מה טובו וה' יודע נסתרות לפניו גלוי הטובות והרעו' אלא הנראה לענ"ד כמוכח לקמן שאמר אם שגורה תפלתו בפי יודע אני שמקובל ואם לאו מטורף וא"כ אם ראה אדה שהתפלל ותפלתו אינו שגורה בפיו אזי אינו נענה וסי' הוא שלא יענה ה' לו לבקשתו לכן אמר אעפ"כ אל יתיאש מן הרחמים אלא יחזור ויתפלל דייק' ואולי בפעם השני יהיה תפלתו שגורה ואז יענה ואף שתחילתו לא היה שגורה אלא אעפ"כ אם מתפלל אז ויהיה שגורה יענה ה' שנאמר קוה אל ה וכו' גם בתפלת השניה ויש לומר יחזור ויתפלל היינו יחזור תפלתו שיהי' שגורה ואז יתפלל ויענה היינו יחזור פעם ופעמים שיהיה שגורה והבין:

ולפ"ז קשה לי על מתני' לקמן דף ל"ד ע"ב אמרו עלי על ר' חנינא בר דוסא שהי' מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מניין אתה יודע אמר להם אם שגור' תפלתו בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע שהוא מטורף הלא למה מתייאש מן הרחמים אם אינו שגורה הלא יוכל עוד הפעם להתפלל ויתפלל עד שיהי' שגורה כמוכח קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך הלא אם לא נענה בפעם הראשון יוכל להיות נענה בתפלתו השני אבל יש לומר דילמא גם בפעם השני וגם בפעם השלישי אולי לא היתה שגורה וזה דוחק ולא משמע כן:

תוס' ד"ה כל המאריך בתפלתו ומעיין בה תימא וכו' ולענ"ד יש לחלק בהתפלל עבור רבים וכאשר אמר אביי לעיל לעולם ישתתף אדם בהד' ציבור' שם עיין ויתפלל בעד שלום חבירו ואם לא ימלא אז אינו כאב לב כל כך אבל אם תפלתו הוא רק עבור עצמו ומעיין בה בה"ג יבוא לידי כאב לב וקצת משמע מרש"י פה שנקט ומעיין בה וכו' כשאדם מצפה ואין תאותו בא דייקא רק תאותו שהוא מתפלל בעד עצמו, אבל לפ"ז מאי מקשה ממשה שאמר ואתפלל אל ה' משה בוודאי ביקש בעד רבים שפיר דמאריך בתפלתו אבל ר' יוחנן דאמר כל המאריך בתפלתו אפשר איירי דהתפלל רק בתפלתו בעבור עצמו בה"ג בא לידי כאב לב, אבל יש לומר הגמ' שפיר מקשה מדנקט ר' יוחנן כל המאריך מלשון כל משמע בכל תפלה הוא כן בין ביחיד בין ברבים ואם כן לפ"ז עדיין קושית התוס' נמי במקומה עומדת ודוק:

גמרא ת"ר חסידים הראשונים היו שוהן שעה אחת ומתפללים שעה אחת וחוזרין ושוהן שעה א' וכי מאחר ששוהן תשע שעות ביום וכו' אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתם מתברכת. ואמרתי באלה לפרש כוונת דוד הע"ה שאמר בתהלים פ"ו תפלה לדוד הטה ה' אזנך עניני כי עני ואביון אני שמרה נפשי כי חסיד אני הושע עבדך וכו' חניני כי אליך אקרא כל היום, ואמרתי דדוד כיון להנ"ל כיון שהוא היה חסיד והתפלל כחסידים הראשונים ט' שעו' ביום לכן התפלל עניני וכו' כי מלאכתי מי יעשה לכן אתה עניני והושע וגם התורה הוא הנפש התפלל שמרה נפשי כי תורתי תהא משתמרת מה שנוגע לנפשי הוא התורה כמוכח בגמ' שתורתו משתמרת לכן ביקש שמרה נפשי כי חסיד אני היינו שאנכי עוסק כחסידים הושע עבדך כי אתה צריך להושיע ולהתברך מלאכתי וגם לשמור התורה המשתמר לנפשי יען כי אליך אקרא כל היום דייקא כי חסיד אני ואליך אקר' כל היום כמעט כל היום מתפלל אני לפניך היינו ט' שעות ביום וצריך אתה לשמור הכל מלאכתי ותורתי והבין:

בעהי"ת חידושי בסוגי' הזכרת הבדל' וגשמים ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאל בברכת השנים והבדל' בחונן הדעת דקדקתי למה נקט הבדלה בחונן הדעת באחרונה דלא הוה כסדר, ונראה משום בהבדלה בחונן הדעת יש פלוגתא ר"ע אומר ברכה רביעית בפני עצמה ור"א אומר בהודאה לכן נקט באחרונה כדי שיהיה הפלוגתא עלה קאי מניה וביה:

גבורות גשמים שם בתענית הקש' מאי גבורו' גשמי' דליתני מאימתי מזכירין על הגשמים א"ר יוחנן מפני שיורדין בגבורה, ועיין שם תוספ' דהקשה מדוע לא מקשה כן בברכות פה דקתני מזכירין גבורות גשמים וכו' ויעיין פה בפני יהושע שמתרץ דפה הוה ידעינן דלשון גבורות הוא משום שיורדין בגבורה דלכן מזכירין באתה גבור:

ולענ"ד עדיין קשה האיך מקשה הגמ' שם בתענית למה נקט גבורות גשמים הו"ל לתרץ משום דמזכירין באתה גבור לכן מקרי גבורות גשמים ומילתא אגב אורחא קמ"ל באיזה ברכ' מזכיר וכאן דנקט גבורו' גשמים אנא ידענו באתה גבור הוא מזכיר ולכן קתני גבורות גשמים בשלמא פה בברכו' שפיר קא השיב הפ"י דלא יוכל לתרץ משום דהוא אתה גבור קבעוהו באתה גבור דיש לומר דזה רק תחילת ברכה ולמה קבעו הרי עיקר הילך אחר הסוף הברכ' אבל כיון שפה כבר קיימ' דלכן קבעו משום תחיית המתים וא"כ ע"כ קבעו באתה גבור ודילמא משום הכי נקט גבורות גשמים שם בתענ' משום דקבעו באתה גבור ולמה לר' יוחנן לתרץ מפני שיורדין בגבורות ומדוע לא משני בפשיטות משום דקבעו ע"כ משום תחיית המתים באתה גבור לכן מקרי גבירו' גשמים:

והנראה לענ"ד לתרץ הדק היטב דהנה לכאורה הקשתי הא מגמ' פה מוכח שאלה בברכ' השנים מ"ט אמר רב יוסף מתוך שהוא פרנסה לפיכך קבעוהו בברכת פרנסה ולפ"ז הקשתי על ר' יוחנן שם בתעני' ריש פרק א' אמרו אף מפתח של פרנסה ביד הקב"ה ור"י מ"ט לא קא חשיב אמר לך גשמים היינו פרנסה, ולפ"ז לר' יוחנן דגשמים היינו פרנסה קשה לענ"ד למה לא קבעו בברכת הפרנסה והו"ל לקבוע גבורות גשמים בברכת השני' מאחר שגשמים נמי פרנסה הוא, אבל הנראה לענ"ד לתרץ דפה איכא תרתי כיון דגשמים מקרי גבורות גשמים מפני שיורדין בגבורה וגם שקולה כתחיית המתים א"כ איכא פה תרתי אתה גבור שהוא גבורה וגם גשמים גבורה וגם דומה לתחיי' המתין ושייך נמי לסוף הברכה מחייה המתים לכן ביותר קבעו פה מצד תרי טעמא מלהזכיר בברכת השנים דאיכא רק טעמא חדא משום פרנסה:

ואמרתי הא תינח אם גשמים מקרי גבורות מפני שיורדין בגבורה ושפיר שייך דצריך להזכיר באתה גבור משום דאיכא נמי גבורה אבל אם אמרינן דלכן מקרי גבורות גשמים משום דמזכירן באתה גבול קשה מנ"ל להזכיר באתה גבור משום תחיית המתים הו"ל להזכיר בברכת השנים ומשום ברכת השנים רבי יוחנן לשיטתו דסובר גשמים היינו פרנסה, ולפ"ז שפיר מתורץ קושיתי שהקשתי למה שם בתענית לתרץ משום שיורדין בגבורה הו"ל לומר משום דמזכירן באתה גבור הא שם מתרץ ר' יוחנן הוא ורבי יוחנן לשיטתו שפיר מתרץ כן דר"י סובר גשמים היינו פרנסה וקשה א"כ מנ"ל באמת דמזכירן באתה גבור משום תחיית המתים הו"ל ביותר טוב להזכיר ברכת השנים משום גשמים פרנסה היא וע"כ צריך ר' יוחנן לתרץ גבורות גשמים לכן הוא מפני שיורדין בגבורות וא"כ ממילא אז מתורץ מדוע מזכירן בתחיית המתים ולא בברכת השני' משום בתחיי' המתים איכא תרתי אתה גבור וגם גשמים שקולה לתחיית המתים ואיכא תרתי כאמור ונכון וישר פה והכל על מקומו בשלום ודוק היטב, אך לאחר העיון אמרתי אולי אין מקום לקושיתי כלל לר"י מדוע לא מזכירן גבורות גשמים בברכ' השני' ויש לומר משום דגבורות גשמים המה רק הזכרה ושבח, וברכת השנים המה שאלה ומבקשי' ברך עלינו את השנה לכן קבעו בתחיי' המתים שגם זה הוא שבח ולא בקש' אבל עדיין יש להקשו' כן כי חזינא בימי תשובה אף בברכ' ראשונה שהמה רק שבח לה' אף עפ"כ אמרינן בתוכו בקשה זכרינו וא"כ ה"ה דהי' יוכל נמי בברכת השנים לכלול אלא ע"כ כדאמרן:

שוב יש לי לומר כי הגמ' פה מקשה מ"ט מזכירן גבורות גשמים ומתרץ גמרא אמר רב יוסף מתוך ששקולה כתחיית המתים וכו' והנה כבר הקשה בצל"ח שהמקשן מאוד סתם לשונו כי אם קושית המקשה רק על קבועות המקום של גשמים א"כ חסר העיקר מן

הספר שהרי לא קאמר בתחיית המתים מ"ט רק אמר מזכירן גבורות גשמים מ"ט ואנכי הוספתי להקשו' מדוע לא מקשה כמו שמקשה בשאל' בברכת השנים מ"ט כמו כן הו"ל פה להקשות מזכירן גבורות גשמים בתה"מ מ"ט עיין בצל"ח:

והנראה לענ"ד באמת קושית הגמרא היה פה דבר אחר הנה ותן טל ומטר אמרינן בלשון שאלה ובלשון בקשה וא"כ קשה לגמ' מדוע לא אמרינן נמי ותן רוח וגשם לברכה בלשון שאלה ומדוע רק מזכירן גבורות גשמים שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח כמבואר רש"י במתני' ושאל' ותן טל ומטר הוא לשון בקשה תה שקשה לגמרא מ"ט מזכירן דרך הזכרה ולא בדרך שאלה ומתרץ הגמרא מפני שהוא שקולה כתחיית המתים לכן קבעו בתחיית המתים וא"כ כיון שקבעו בברכה זו בתחיית המתים וברכה הזה הוא כולה לשון שבח ולא בקשה כמו שמוכח אתה גבור לעולם לכן רק מזכירן גבורות גשמים ולא בלשון שאלה זה הברכה הוא נמי כולו שבח משא"כ ברכת ותן טל ומטר שם בברכת השנים וא"כ ברכת השנים הוא נמי בשאלה ובכן נמי ותן כל ומטר והבין. וממילא מתורץ נמי מ"ט קבעוה בתחיית המתים בקנה אחד ושפיר לפ"ז עולה תירוצו לר' יוחנן שם בתעני' כאשר בארתי וליכא להקשות הא ע"כ לא שייך לקבעי בברכה השנים משום ברכת השני' הוא בקשה אבל הקושי' היא אם היא פרנסי הו"ל באמת לקבוע ברכת השנים ולא בדרך הזכרה אלא לשון שאלה ותו רוח וגשם לברכה ולמה קבעו בתחיי' המתים הלא ביותר הו"ל לקבוע משים פרנסה בברכת השנים ובלשון שאלה לר"י אלא ע"כ כדאמרן בתחיית המתים איכא תרתי ראשון שהגשמים יורדן בגביר' כמוכח בקרא ושייך לאתה גבור שנית ששקולה כתחיית המתים וכל כהנ"ל ודוק היטב:

ואפשר לומר דהמקשן לכן סתם בלשונו וכולל בקושיתו תרתי מדוע מזכירן ולא שואלין וגם בקביעות התפלה של הזכרה ושפיר מתרץ תרתי והכל עולה יפה:

ראיתי בצל"ח עוד מתמה על תירץ הגמרא שהוא סתם מאוד שמתרץ רב יוסף מפני ששקולה כתחיית המתים ולא מפרש באיזה דבר ומפני מה שהוא שקולה כתחייה המתים ולענ"ד נראה לומר כי מבואר בגמרא תענית דף ב' אמר רבי יוחנן ג' מפתחות ביד של הקב"ה מפתח של גשמים ומפתח של תחיית המתים ומפתח של חיה, הנה ראינו לענין שמפתח ביד הקב"ה שקולין המה כי גשמים ותחיי' המתי' ביד הקב"ה והבין:

ולדעתי יש לפרש בזה הכוונה ונאמן אתה להחיות מתים דייקא רק אתה ולא ע"י שליח ברוך אתה ה' מחי' המתי' רק אתה ולא אחר, אך לפ"ז קשה לי למערבא שם דאמרו גם מפתח של פרנס' א"כ קשה א"כ גם פרנסה דומה לתחיית המתים וקשה מדוע לא קבעו יתן טל ומטר בתחיית המתים ובדרך הזכרה ויש לומר דתרתי לא רצו לקבעו בברכה

אחת, ועוד טל ומטר הוא בברכת השנים דדומה לפרנסה והא דלא נקט איפכא כבר מתרצין פה איכא אתה גבור וגם זה גבורות והכל נעלה:

ונראה לי לומר דה"ט דר' יוסף דאמר מתוך שהוא שקולה כתחיית המתים כמוכח גמרא כתובו' דף קי"א ע"ב כי טל אורת טלי' וכו' כל המשמש באור תורה אור תורה מחיהו וכל שאין משמש באור תורה אור תורה אין מחיהו וקאי שם אשלפניו ומתים בל יחיו היינו בתחיית המתים וקא מפרש ע"י תורה דווק' תחיית המתים ודקאי על אור תורה שיחי' המתי' הנה רב יוסף לשיטתו נ"כ אמר במס' תענית דף ז' על דברי רב קטינא שתין הגשמים נעצרין אלא משום ביטול תורה רב יוסף אמר מהכא ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים רוח עברה ותטהרם ואין אור אלא תורה ונאמר כי נר מצוה ותורה אור וכו' רב יוסף לשיטתו שפיר קאמר ששקולה כתחיית המתים תחיית המתים תלוי דווקא באור תורה כמקרא כי טל אורת וגשמים תלוי באור תורה ועתה לא ראו אור בהיר וכיון תחיית המתים תלו באור תורה וגם גשמים תלוי באור תורה שקולין הן ונכון בעהי"ת ובאלי' נרא' ההמשך של תפלתינו באתה גבור וכו' ונאמן אתה להחיו' מתי' ואגב אזכיר פה שבארתי בחדושי לתענית על הגמרא הזה שבעון ביטול תורה הגשמים נעצרין זה שאמר בפרקי אבות אם אין תורה אין קמח ואם אין קמח אין תורה היינו אם אין תורה בביטל תורה גשמים נעצרין אז אין קמח ואם אין קמח תדע שאין תורה וע"כ גשמים נעצרין ואין קמח:

ולפי"ז אם יש גשמים ויש גבורות גשמים שהקב"ה מוריד הגשם ע"כ אין ביטל תורה דרק אז יש קמח אם יש תורה ויש אז גשמי' וממילא כיון שאין ביטל תורה אז אור תורה מחייה ויש תחיית המתים באור תורה תלוי תחיית המתים וזה שסיים בתפלה לאחר הזכרת גשם שיורד הגשם ע"כ יש אור תורה ובכן ונאמן אתה להחיות מתי' והבין:

עוד יש לומר ששקולין הן עפ"י גמרא סנהדרין דף קי"ג גמרא ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית בעי רחמין למיתן ליה אקלי"ד דתחיי' המתים אמר ליה שלש מפתחות לא נמסרו לשליח וכו' חיה וגשמים ותחיית המתים יאמרו שתים ביד התלמיד ואחת ביד הרב אייתא הא ושקל האי, יהנה ראינו דע"כ שוין הן דאל"כ לא היה מחליפן לא טוב ברע ולא רע בטוב אלא כי הדדי נינהו תחיית המתים ומפתח של גשמים לכן היה מחליף הש"י זה בזה והבין אייתא הא ושקל האי אלמא דשוין הן: אך קשה לפ"ז גמרא תענית דף ז' ע"א אמר רבי אבוה גדול יום הגשמים מתחה"מ דאלו תחיית המתים לצדיקי' וכו' ולפ"ז קשה איך נתן אליהו המפתח של גשמים ולקח תחיית המתים הא מחליף טוב ברע דגשמים גדול מתחיה המתים וצריך לומר הוראת שעה היתה אליהו

היה צריך לכך להחיות הילד והיחלף אף עפ"כ אבל אייתא הא ושקל האי משמע דשוין הן וצ"ע כל אלה:

ואגב דאתא פה זה הגמרא אציע מה שהקשתי שם בתענית דהנה במערבא אמרו אף מפתח של פרנסה הוא ביד הקב"ה וקשה לי לבני מערבא גמרא סנהדרין הזה שאמר שנים ביד התלמיד וא' ביד הרב היינו גשמים ותחיית המתים ביד התלמיד ומפתח של חיה ביד הקב"ה הא לבני מערבא ד' מפתחו' הן גם מפתח של פרנסה שהוא ביד הקב"ה וא"כ נשאר תרי ביד הרב מפתח כל חיה ומפתח של פרנסה ותרי ביד אליהו מפתח של תחיית המתי' ומפתח של גשמים ואיך שייך חד ביד הרב וע"כ כר"י גשמים היינו פרנס' וצ"ע ויש ליישב ואין להאריך:

ובארתי פה להעתיק מחדושי שחנני ה' באותו ענין במס' תענית ריש פירקא: גמרא תנא היכא קאי הא תנא התה קאי דקתני מזכירן גבורות גשמים בתחיית מתים, והנה שם בברכות תניא מזכירן גבורות גשמים בתחיית המתי' והר שם לא פירש רש"י מידי ופה מפרש בגמרא מפ' טעמא מדוע גבורות גשמים נם שם בברכו' הו"ל לרש"י מיד לפרש כמפרש טעמא במס' תענית:

והנה איתא שם בגמרא מ"ט אמר רב יוסף מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעו בתחיית המתים, והנה חפשתי מ"ט שקולה כתחיית המתים גם פה לא מפרש רש"י מידי מדוע שקולה אבל מצאתי במס' תענית דף ז' אמר רבי אבוהו וכו' ופליגי דרב יוסף דאמר רב יוסף מתוך שהוא שקולה כתחיי' המתי' קבעוהו בתחיית המתים ובכן גם פה הי' צריכין לפרש כן והנה הטעם הוא כמו שפירש רש"י בתענית הנ"ל דלכן שקולה כתחיית המתים משום שבזה חיי בני אדם שתבואה גדלה ע"י הגשם, ולי נראה עוד טעם נכון מדוע שקולה כתחיי' המתי' כי פה אמר ר' יוחנן ג' מפתחו' בידי של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמי' ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים ולפי אלה גשמים שקולה כתחיית המתים שהם בידו של הקב"ה ולא ביד השליח:

ובזה אמרתי להבין תפלתינו אתה גבור לעולם ה' מחיה מתים אתה רב להושיע משיב הרוח ומוריד הגשם והנה ידוע שהגשמי' נקרא גבורות שמוכח כן בגמרא שהגשמים ירדו בגבורות וא"כ כיון בתחיית המתים מזכירן גבורות גשמים משום ששקולה כתחיית המתים ה"ה תחיית המתי' שקולה לגשמי' וכמו שגשמים יורדין בגבורה כן תחיית המתים נמי בגבורה ומדוע שקולין והוא כאשר בארתי שלא מסרו לשליח אלא ע"י הקב"ה בכבודי ובעצמו וזה שאנו מתפללים אתה "גבור" לעולם היינו בגבורה מחיה מתים אתה שאתה בעצמך מחיה ולא ע"י שליח רב להושיע וממילא הישועה רב שלא

יחזור לעולם כי מה שהוא ע"י קב"ה בכבודו ובעצמו לא חזר לעולם ובכן אתת גבור הוא תחיית המתים בגבורה שאתה מחיה המתים רק אהה ובכן נשיב הרוח ומוריד הגשם קאי על אתה גם אתה בעצמך מוריד הגשם והפתח הגשם בידך היא ודומן להדדי ואתה גבור תרוייהו המה בגבורה יהבין כי נעים: ולפ"ז נראה לי דבר נחמד כי הקשתי אם ככה הוא כפירש רשיי דלכן הוא שקולה כתחיית המתי' משום שבזה חיי בני אדם שתבואה גדילה ע"י הגשם לפ"ז קשה ריש תענית ע"ב קאמר במערבא אף מפתח של פרנסה דכתיב פותח את ידיך וכו' ור' יוחנן מ"ט לא חשוב להא אמר לך גשמים היינו פרנסה: וקשה לי א"כ למה קחשיב תחיית המתים כיון שכבר חשוב גשמים וגשמים היינו תחיית המתים כיון שהם חיי בני אדם כפירש רש"י ועוד ביותר קשה לחשוב רק תחיית המתים וגשמים היינו תחיית המתים ששקולה וצע"ג. וכאשר בארתי מאוד ניחא באמת אינו שקולה בענין שזה ענין אחר שהקב"ה מחיה המתים שכבר מתו והגשמים רק מחיה אשר חיים אבל כאשר בארתי לענין זה שקולה שזה ביד הקב"ה וגם גשמים ביד הקב"ה ולא בידי שליח כדברי רבי יוחנן ובכן שפיר לאחר שקאמר ר' יוחנן שהמה ביד הקב"ה תחיי' המתי' וגשמים אז שפיר קאמר ר' יוסף ששקולה גשמי' כתחיי' המתים ונכון וישר. ובאלה ניחא לכאורה קשה לרבי אבוהו תענית דף ז' שאמר גדול יום הגשמים מתחיית המתים א"כ קשה למה מזכירן הא אינו שקולין ולהנ"ל ניחא ששקולין משום מפתחות ביד הקב"ה ודוק:

ובאלה נראה לענ"ד לומר זה סמיכת ר' יוחנן שתי מימרא אהדדי דהנה ר"י אמר מפני שיורדין בגבורה וכו' על זה הקשה הגמרא ומנא לן בתפלה דתני' לאהב' וכו' וא"כ עדיין קשה ומנא לן להזכיר בתחיית המתים וצריך לומר דסמכו על מס' ברכו' שמפ' שם מפני ששקול' כתחה"מ ומפני מה שקולי כתחיי' המתי' וכאשר בארתי מפני שהמה מפתחות ביד הקב"ה ולא ע"י שליח ולכן מיד אמר ר' יוחנן ג' מפתחות ביד הקב"ה מפתח של גשמים ותחיית המתים ובאלה יובן אם בתפלה מזכירן, מזכירן בתחיית המתים ששקולה בזה הענין ומזכירן בהדדי ודוק היטב:

ובאמת יש לדקדק למה הביא הגמרא פה ר' יוחנן הו"ל תחלה לסיים לפרש המשנה עד שיגמר הו"ל להביא זה ר' יוחנן ולהנ"ל נעלה מאוד דשייכם להדדי. עיין פירש המשניות להרמב"ם ברכות שמפרש תחיית המתים הוא אתה גבור וגבור' גשמים הוא מוריד הגשם וכנה אותו במילת גבורה לגודל תועלת עכ"ל ותמהתי הלא הגמרא מפרש טעמא שנקנו גבור' גשמים מפני שיורדין בגבורה שנאמר עושה גדולות וא"כ למה להרמב"ם לבקש טעם מדוע קרא בשם גבורות הרי הוא קושית הגמרא ריש תענית מאי גבורות גשמים

ואמר ר' יוחנן מפני שיורדין בגבורה ומה ביקש הרמב"ם טעמא אחרינא הלא מקרא הוא ולכן נקט גבורות וצע"ג והנראה לענ"ד עפ"י דברי התוס' ריש תענית ד"ה וכתיב מכין הרים בכח נאדר בגבורה אכן יש להקשות אמאי נקנו גבורות טפי מכח והוה לית למימר מזכירן כח גשמים או ליתני גדולות גשמים רש לומר דתן הדין נקט גבורות משום טעמא דאיכא כח ואיכא גדולות עכ"ל התוס' והנה זה שרוצה פירש המשניות לפרש ויכנה אותו במילת גבורי כי קשה לו קושי' התוס' אם מקר' הזה הו"ל לומר כח או גדולת גשמים לכן מפ' ומתרץ כתירץ התוס' לגודל תועלתי היינו תועלת גדול שאיכא כח ואיכא נמי גדולות זה הוא תועלת גדול ולכן נקט גבורות גשמים ולא כח ונא גדולות גשמים בגבורות איכא תרתי כח וגדולות והבין כי נכון מאוד: גמרא תנא היכא קאי תנא התם קאי דקתני מזכירן גבורת גשמים בתחיית המתים ושואלין בברכ' השנים והבדלה בחונן הדעת דקדקתי פה על הגמרא למה הביא זה ושואלין בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת הו"ל רק להביא מה שצריך מזכירן גבורו' גשמים בתחיית המתים ודי וצ"ע:

תוס' ד"ה וליתני מאמתי מזכירן וכי' תימא בברכות קתני כי הכא ומדוע לא מקשה הגמרא שם כמו הכא וליתני מזכירן על הגשמי' מאי גבורות, ונרא' לענ"ד לתרץ הא שם קאי על התפלה שנאמר ובתפלה אתה גבור על ה' שהוא גבור דמוריד הגשם שפיר קאמר שם מזכירן גבורות גשמים היינו גבורות באתה גבור לכן נקט גבורות גשמים משום דמזכיר באתה גבור שהוא גבורות ה':

אבל פה דקאמר דקאי על בחג נדונין על המים עיין כמו שאמר שם בגמרא כדי שירדני גשמי' שנה ולא נקט שם גבורות הקשה אמאי נקטו גבורות בשלמא אם קאי שם על ברכות אז שפיר נקטו גבורות בשורם דקאי שם על אתה גבור אבל עכשיו נאמין דקאי על ובחג נדונין על המים שפיר הקשה ודוק היטב:

ובאלה נראה לי לומר דבר חידוד דהנה דקדקתי על הגמרא מדוע רוצה תחילה לומר דקאי על ברכות מזכירן גבורות גשמים וכאשר באמת הקשה הגמרא וליתני התם מ"ש דשקל עד הכא וכאשר פירש בסדר זרעים הוא וזה בסדר מועד ומדוע לא רצה מיד לתרץ דקאי על סדר מועד למסכת ראש השנה ובחג נדונין על המים ולהנ"ל מאוד נעלי אם קאי על ברכו' אז ליכא קושיא מדוע נקט גבורות גשמים דשם קאי על אתה גבור לכן נקט גבורות וכן כיון דהכא קאי על ברכות שפיר נקנו גבורות גשמים ולכן רוצה תחלה בזה כדי שיהי' נכון נמי דנקט גבורות אבל אם קאי על ובחג נדונין על המים הו"ל רק בפשיטות לומר מאמתי מזכירן על הגשמי' כמו שם לא נקט ובחג נדונין על גבורות מים אבל אעפ"כ הקשה הגמרא דיהי' קשה מדוע לא קאמר שם מאמתי וקא שבק עד הכא

ואעפ"כ תי' התרצן דקאי על ובחג נדונין על המים, ובכן באמת מיד הקשה הגמרא אחר זה למה גבורות הו"ל למנקט מזכירן על הגשמי' ומתרץ ר' יוחנן מפני שיורדין בגבורו': ובזה באמת ניחא נוסח התפלה שמתחיל באתה גבור ובזה מזכירן משיב הרוח ומוריד הגשם ולכן גם אתה גבור מפני הגשמים שיורדין בגבורה ודוק היטב. ובאלה נראה לענ"ד לתרץ דקדק א' שדקדקתי דגמרא תי' תנא התם קאי דקתני מזכירן גבורות גשמים וכו' וקתני מאמתי מזכירן גבורות גשמים זה מילת גבורות גשמים למה נקט הלא די אם תירץ ונקט וקתני מאמתי מזכירן ודי בזה:

ולהנ"ל מאוד נעלה כי ע"כ משום ה"ט מתרץ תחילה על סדר זרעי' דקתני מזכירן גבורות גשמים וע"כ כוונת הגמ' בזה נמי מתורץ למה נקט גבורו' גשמים וזה שדחי הגמרא וקתני מאימתי מזכירן גבורות גשמים היינו באלה מאוד נעלה שנקט גבורות גשמים כיון דקאי על אתה גבור כאשר בארנו ודוק היטב. ובתירץ אחרון דמתרץ הגמרא דקאי על ובחג נידונין על המים שפיר נקט נמי גבורות גשמים משום דקאי על המים וגשמים נמי מים הוא ודוק: והנה באתי להמתיק דברי ר"י במיני מטעמי' והוא ג"כ מאמר גמ' בסנהדרין שמפתח של גשמים לא נמסור לשליח רק ביד הקב"ה בזה מתקו לי פסוקי תהלים בהלל הגדול שנאמר שם לעושה נפלאות גדולו' לבדו כי לעולם חסדו ופלא הוא בשאר כל הודו לא נאמר לבדו כי אם פה לעושה נפלאות גדולות לבדו ולהנ"ל יפה מובן כי מוכח מדברי ר' יוחנן מאי גבורות גשמים וכו' מפני שיורדן בגבור' שנאמר עושה גדולו' אין חקר נפלאות אין מספר וכתיב הנותן מטר על פני הארץ ושולח מים על פני חוצות והנה גדולות ונפלאו' המה המטר והגשמים והנה מוכח בדברי ר' יוחנן וגמרא סנהדרין שמטר וגשם רק ביד הקב"ה לבדו וזה שנאמר לעושה נפלאות גדולות לבדו היינו המטר והגשמים וזה עושה לבדו רק ביד הקב"ה ולא ע"י שליח: ובזה נראה לי ראיה לדברי התוס' מס' שבת שמפרש למכה מצרים בבכוריהם שהבכורים המה מכין את מצרים ולא קאי על קב"ה אלא הבכורים מכה את המצרים שלא הניחו לישראל לצאת הד"ד למכה מצרים בבכוריהם עיין: והנה לכאורה קשה לי הא מכות בכורות כאשר אנו מבינן שע"י קב"ה אני ולא אחר א"כ קשה מדוע לא נאמר נמי למכה מצרים בבכוריהם לבדו כי הוא לבדו ולא ע"י שליח, אלא ראי' לפי' התוס' שהבכורי' בעצמם הכו את מצרים ובכן לא נאמר כמו לעושה גדולות ונפלאות לבדו במכה בכורה כי היה ע"י מצרים ודוק היטב:

הנה ראיתי פה בסמיכת חכמים שמפרש קשית הגמ' ומ"ט וסיים קושי' הגמ' הוא למה מזכירן כלל גבורות גשמים ומתרץ אמר ר"י מפני ששקולה כתחיית המתים וכמו שמזכירן תחיית המתים בשלש ראשונות שהן שבח גדול של מקום כן יש להזכיר גבורות

גשמי' שהוא שקול כתחיית המתים והוא ג"כ שבחו של מקום באותו ענין ושפיר מזכירן, אך הקש' מאי מקשה הגמרא תענית מנ"ל דמזכירן גבורות גשמים בתפלה הלא אמרינן שהוא מצד הסברא מפני שהוא שקולה כתחיית המתים ואין לך שבח גדול מזה להזכירו בשבחו של מקום עיין היטב:

ולענ"ד נרא' דגרסינן פה ואמר ר' יוחנן ג' מפתחו' ביד הקב"ה והנה לפי אשר בארתי לעיל דלכן שקולה כתחיית המתים כיון שהגשמים נמי בידי הקב"ה ותחיית המתים בידי הקב"ה ויש לומר ר' יוחנן בא לתרץ ג"כ הקושי' ומנ"ל בתפלה על זה אמר ואמר ר' יוחנן היינו כמו ועוד תירץ ואמר ג' מפתחות ביד הקב"ה וא"כ להנ"ל שקולה גשמים כתחית המתי' ושפיר דמזכירן כסמיכת חכמים דאין לך שבח גדול מזה שדומ' לתחית המתים מזכירן נמי גבורות גשמים בתפלה ודוק. ובאלה מתורץ כי דקדקתי פה על מתניתן לפרש לא שייך כלל דברי ר' יוחנן ובדף ד' לאחר כל הנ"ל להביא דברי ר' יוחנן ולהנ"ל ניחא כי בא לתרץ קשית הגמרא ומנ"ל בתפלה:

ועוד ניחא כי קשה לי וכי ר' יוחנן מתניתן אתי לאשמעינן הלא תנינא להדיא בסנהדרין דף הנ"ל ג' מפתחות ביד הקב"ה ולהנ"ל ניחא היטב כי ר' יוחנן בא לתרץ מדוע מזכירן בתפלה:

גמרא ע"ב רב אחי אמר המבדל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס והקשתי על גמרא שבועות דף י"ח ע"ב אמר ר' יוחנן כל המבדל על היין במוצאי שבתות הוין לו בנים זכרים דכתיב להבדיל בי' קודש לחול וכתיב התם להבדיל בין הטהור ובין תטמא וסמך לי' אשר כי תזריע: וקשה לי למה נקט דווקא המבדיל על היין היין מה עבודת' הא מוכח פה גמרא הלא מעיקר' היה רק מבדילן בתפלה רק העשירי' קבעו על הכוס ואם אין לו יין בוודאי מבדיל בתפלה ובפרט לדברי רב אחא המבדיל בתפלה משובח יותר א"כ עדיין איכ' להבדיל בין קודש לחול ולמה קאמר דווקא על היין ובקרא איך מוכח להבדיל בין קודש לחול דווקא על היין ע"כ אינו דווקא על היין כי אז מתחל' האיך תקנו על הכוס, באמת ר' יוחנן לשיטתו פה סובר דצריך נמי להבדיל על הכוס אבל גם זה אם יש לו ואפשר ר' יוחנן דמן צידן ר' יוחנן אחר הוא:

ואפשר לומר עפ"י בעל הטורים שם בחומש במקומ' פירש שכתב יין ושכר אל תשת וסמיך ליה ולהבדיל שמבדילן על היין רמז רמזה הקרא הבדלה על היין וסמך ליה אשה כי תזריע ובכן אמר ר' יוחנן כל המבדיל על היין: ובאמת יש לומר שזה הוא ר' יוחנן לשיטתו דסובר לאחר שתקנו הבדלי' על הכוס צריך שיבדיל נמי על הכוס ואם כן שפיר דקאמר ר' יוחנן המבדיל על היין אז יהיה לו בנים זכרים אבל אם לא עשה כהוגן ורק

הבדיל בתפלה אזי אינו זוכה לבנים זכרים ואפשר כיון דאמר ר' יוחנן פה המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס לכן אומר המבדיל על היין שיהי' לו בנים זכרים כדי לזרז שיבדיל על היין אבל באמת גם המבדיל בתפלה נמי זוכה לבנים זכרים:

גמרא ההוא דנחת קמא דרבה וכו' ורבה נמי לחדודי דאביי הוא דבעי, ונראה לענ"ד דהנה חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית היינו על קן צפור חס ולא על שאר ואמרתי לפ"ז למ"ד זה אם אמר אז כמו פה אתה חוס ורחם עלינו בה"ג ע"כ אינו מטיל קנאה כי מתפלל כמו שרחם על קן צפור כן ירחם ה' עלינו א"כ להדיא אמר לא רק על קן צפור מרחם אלא הקב"ה ירחם על הכל ובכן מתפללין תרחם עלינו אבל אם אמר סתם כמו במתניתן על קן ציפור יגיע רחמיך שם שפיר מטיל קנאה במעשה בראשית דמשמע רק על קן ציפור יגיע רחמיך ולא על שאר בריותיו אבל אם אמרינן הטעם מפני שעשה מדות הקב"ה רחמים אף אם מתפלל בה"ג ואמר אתה חוס ורחם עלינו ג"כ לא רשאי דעושה מדות הקב"ה רחמים:

הנה במתני' ע"כ ראיה מפני שעושה מדות הקב"ה רחמים דאם אז התפלל ג"כ ואמר אתה חוס ורחם עלינו לא טוב עשה כי נקט משתקן אותו ולמה משתקן אותו הו"ל לגמור ולומר כן תרחם עלינו והו"ל למתני' לומר דצריך גם זה לומר ולמה משתקן אותו אלא ע"כ טעמא הוא משום דעושה מדו' הקב"ה רחמי' אז אף בה"ג לא רשאי להתפלל, והנה פה שאמר אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו ולכאורה שפיר אמר רבה כמה ידע לרצוי למרה. דהוא רוצה לומר שבח שהקב"ה חס על קן צפור וע"כ בפשיטות אינו לומר דאז מטי קנאה במעשה בראשית לכן אמר נמי אתה חוס ורחם עלינו ממיל' יוכל לומר השבח שרחם על קן צפור והוא רק סיים אתה חוס ורחם עלינו שלא יהי' במטיל קנאה במעשה בראשית ועיקר רוצה ליתן שבח זה דהקב"ה חס על קן צפור: על זה השיב אביי דע"כ ליכא טעמא משום מטיל קנאה במ"ב אלא משום שעושה מדות הקב"ה רחמים ואף בה"ג לא רשאי להתפלל והא משתקין אותו תנן אם כן למה משתקין אותו אם הטעם הוא משום מטיל קנאה הו"ל לשמוע עד גמירה אם לא שיאמר כן חוס ורחם עלינו ולמה בהתחלה משתקין אותו אלא ע"כ טעמ' משום שעושה מדותיו רחמי' ואף בה"ג לא רשאי להתפלל ולכן משתקין אותו מיד וזה הוא לחדודי דאביי ונכון וחרוץ:

ואמר רב חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה, והנה ביאר זה הקרא מה ה' שואל מעמך מחותני הרב המאה"ג כהן צדיק חריף ובקי שהיה דרשן ומגיד מישרים בעיר מלוכה וויען במ"ה משה ליב הכהן זצ"ל ואמר בכל

המדות הוא אחרי ה' אלהיכ' תלכו מה הוא רחם אף אתה רחם וכו' אבל ליראה את ה' את זה לא יוכל ללמוד ולילך אחרי ה' כי הוא היחיד ומיוחד:

וזה מה ה' שואל מעמך היינו שאתה מעצמך תעשה ולא תוכל לראות ממדות הקב"ה כי אם ליראה זה רק מעצמך צריך לעשות ויפה כיון. ועל זה פי' בנו יחידו מחותני חכם מופלג בתורה צדיק ונשגב המפורסים בחכמתו ובאומנתו ובמעשי' טובים כבוד מו"ה דוד הכהן נ"י חביבי ביתר שאת ויתר אהבה בעיר מלוכה וויען שאמר זה שאמרה פה בגמרא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים זה לא הוא בידי שמים זה לא יוכל לראות ממדות הקב"ה, על זה הביא הקרא מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה זה רק מעצמך תעשה ודבריהם נחמדים המה ועל זה אמר הגמרא אטו יראה מילתא זוטרא הוא היינו תמה הגמרא כאמר רק יראת ה' מבקש הקב"ה מעצמך זה ע"כ עיקר כל המדות הוא ומה זה אחרי ה' תלכו הדבק במדתיו בכל אלה צריך יראת ה' לולא זה מה מפני מדותיו ומתרץ אין לגבי משה מילת' זוטרא הוא כי להתיר' מפני ה' זה לגבי משה זוטרא וזה כל אדם בלי לראות משמי השמים והבין: ובזה בארתי אני המחבר בפרשת נצבים כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם היום לא רחוקה היא ולא נפלאת הוא ממך לא בשמים היא שיאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחם כי קרוב הדבר אליך בפיך ובלבבך לעשותה והוא שם נאמר מצוה הזאת להשיב אל ה' מצות התשובה על זה אמר משה לא בשמים הוא היינו ללמוד ממדות אלקי' בשמים כי הקב"ה אינו בו להשיב ולא בו מצות התשובה וזה לא בשמים היא לומר מי יקחנו היינו ללמוד ממדות השמים כי זה ל"ש בקב"ה אלא קרוב אליך הדבר בפיך ובלבבך רק אליך קרוב מעצמך צריך לעשות בפה ובלב שלם:

ולפי פשיטות אמרתי כפירש רש"י הכל בידי שמים עשיר ועני חכם שוטה לבן שחור הכל בידי שמים הוא אבל צדיק ורשע אינו בידי שמים את זה מסר בידי אדם שתי דרכים והוא יבחר לו יראת שמים ואמרתי בפשיטות זה כוונת הקרא כי המצוה הזאת היינו קאי על כל המצו' אשר אנכי מצוה לא בשמים היא זה אינו בידי שמים הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כי קרוב הדבר אליך רק אתה צריך לבחור יראת שמי' והמצות:

ואני בארתי קרא הזה ואזכיר דברי אדוני אבי מורי ורבי הרב הגאון המפורסים בישראל צדיק וקדוש עליון קדוש שמו מו"ה מאיר פרידמבאסקוויטץ זצוק"ל אב"ד ק"ק יב"ק ואמר לפרש מקרא במשפטים שנאמר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלקי אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך: וביאור אמ"ו הגאון זצ"ל כמוכח בגמרא אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ואביו שבשמים גזרו והיינו אל יאמר אדם אני

ממאס לדברים אסורים אלא אדרבה יאמר נפשי חשקה רק אבינו שבשמים גזרו לכן אני מפריד מהם, והנה בכל אסורים יוכל לומר כן אבל כבר חקר הרמב"ם בע"ז אל יאמר הייתי עובד אלקים אחרים רק אבינו שבשמי' גזרו לא תהי' לך אלקים אחרים חלילה לומר כן אז גבר מאמין שיש עוד אלקים וזה חלילה אין כי אם אל שדי יחיד ומיוחד וזה שאמר פה ובכל אשר אמרתי אליכם דייקא אשר אמרתי יען אני רק אשמור אשר ה' ציוה לולא זה לא הייתי אשמור רק "אשר" ה' ציוה היינו ובכל היינו בכל המצות אשר' אמרתי יען שאני אמרתי תשמרו רק ושם אלקים אחרים אל תזכירו פה חלילה להזכיר אשר ה' ציוה לכן לא תעבוד אלקי' אחרי' לא ישמע על פיך זה אסור לשמוע מפיך שתחשוב שהוא עוד אלקים ויפה כיון ויהיה שפתים דובבים בקבר במנוחת צדיקים:

ובכן בזה אני מפרש הקרא פה מה ה' שואל מעמך בכי אם ליראה ה' אלקיך היינו מה ששואל ה' מעמך אתה לא צריך לומר אי אפשי אני בבשר חזיר אלא רק אבי שבשמים גזרו וזה רק כי אם ליראה ה' כל ווה שאתה תקיים ותשמור רק עבור זה ליראה ה' אלקיך לעשות עבור ה' ציוה וזה ליראה ה' שאתה ירא מפני ה' לכן תקיימו המצוה, וזה הכל בידי שמים היינו אם נפשך חשקה באיסור בדרך החיבה זה הוא בידי שמים נותן לאדם מה שנפשו קצה חוץ מיראת שמים זה רק לאדם הוא לעשות הכל אף שלא חשקה באיסור אעפ"כ לעשות רק ליראת שמים והבין ואגב זה שהבאתי פה קרא במשפים אביא פה מה שאני אמרתי לפ' קרא הזה והיינו ידוע מילת "אשר" בתורה בא לרבות כמ"ש אשר בא לרבות בעלי הכנפים, והנה בכל מקום שנאמר מילת "אשר" בא לרבות וא"כ בהא דנקט בתורתינו אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים פה לא יוכל לומר דזה אשר בא לרבות א"כ יש עוד אלקים אשר הוציא וחלילה להזכיר זה כי רק בורא ב"ה יחיד ומיוחד והוא וישע ה' ישראל מיד מצרים וזה שקאמר פה ובכל "אשר" אמרתי אליכם תשמרו תשמור זה מילת אשר לדרוש כי בא לרבות ושם אלקים אחרים לא תזכירו שם במילת "אשר" הוצאתיך מארץ מצרים שיש עוד אלקים חלילה שם לדרוש אשר לרבות זה לא ישמע על פיך ביש עוד אלקים אשר הוצא ישראל ממצרים זה "אשר" חלילה לדרוש כי אז יובן שיש אלקים אחרים וחלילה להזכיר לא ישע על פיך והבין כי נעים. וחוט המשולש יפה לפרש גם כן מה שכתב לי במכתב ידידות חד מתלמידי חכמים היקרים אבני שוהם דק"ק סערדאהעל עיר מגדלתי הרב המה"ג בתורה ובהלכה חריף ובקי טהור ונקי הקציו הגביר כבוד מו"ה איצק הירש פרייא נ"י לא"י וז"ל היקר בעהי"ת ער"ח אדר תרס"ה, אורך ימים ושנות חיים יחולו על ראש משביר צדיק כביר הרב הגאון חריף ובקי המפורסם מו"ה מרדכי פריד ג"י אב"ד ק"ק מ"ב יע"א:

יקרתו קבלתי וכו' וכו' רב תודת על דברי תורתו גם אני אמרתי כוונת הכתוב ובכל אשר אמרתי אליכם ומדוע מה ששאלו המיני' מדוע לא נלך אחריה' הלא בפירוש כתיב וציוה הקרא אחרי רבים להטות והרבה תירוצים נאמר על זה ועיקר מה שאמר מהר"י יונתן זצ"ל שרוב או חזקה הוא רק מי שמסופק בדבר אז נלך אחר הרוב אבל מי שברור לו הדבר אם גם הרוב מנגדו לא ילך אחר הרוב וסברא זו מובא גם בפנ"י בסוגיא דתרי ותרי באומרת ברי לי שחזקה מנגדתו ולפי אמונתינו ברור כשמש בצהרים שה' הוא אלקי אמת ואין עוד מלבדו, וזה פשט הכתוב לנטו' אם יש נטי' לכאן ולכאן אז אחרי רבים להטות אבל אם אין נטיה אז לא נלך אחר הרוב, וזה שאמר הכתוב ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו גם הדין אחרי רבים להטות אבל בשביל זה לא לא תטע לילך אחרי עכו"ם ושם אלקי אחרי' לא חזכירו כי אתם עמדתם במעמד הר סני וראו כבוד ה':

ידידו אוה"נ מיקירי ומשתחו' מכל כבודו ה"ק איצק הירש ברית פרייא. ייפה כיון שפתים יישק מיישב דברים יקרים:

חידושי שהנני ה' בענין השתחואה וקידה הללה שם ה' בשיר ואגדלה בתודה ע"ב גמרא ת"ר קידה על אפים וכו' השתחוה זו פישט ידים ורגלים שנאמר הבא נביא אני ואמך להשתחות בך ארצה, יעיין רש"י לשון משתטח משמע וכן פירש רש"י במגילה כ"ב ע"ב מפ' רש"י ארצה משמע כולי שטוח ארצה יקשה אי מריע לא הביא הגיר' ממוקדם בתורה פרשה חי שרה כ"ד קרא נ"ב ויהי כאשר ראה עבד אברהם אה דבריהם וישתחו ארצה לה' גבם שם ממילת ארצה משמע השתחואה פושט ידים ורגלים כפי' רש"י ארצה משמע כולי שטיח ארצה ז ועוד שני' הקשתי גם ביעקב מצינו קודם לכן פרשה ל"ג לסדר וישלח והיא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים וכו' ולמה הביא הגמרא המאוחר והניח קרא המוקדמת וצע"ג:

אך מצאתי מרגניתא טבא כמה גדולים דברי חכמים בעל סמיכת חכצים דמפרש בתוס' ד"ה קידה על אפי' שמסיים שם אבל ממה שכתב המהרש"א שמצינו משמעות קידה בפישט ידים ורגלים יש לפקפק ולומר ארצה לחוד וארץ לחוד דכל מקום שצריך למד בתחלתו היטל ה"א בסופה, ועוד יש לומר דנפקא לן מהכפל דכתיב לך ארצה עכ"ל הטהור, וא"כ אם מהכפל למדנו מלך ארצה פושט ידים ורגלי' שפיר מתורץ מה שהקשתי מדיע לא יליף המוקדם בתורה שם לא כתיב כפל אלא ארצה יפה רק למדנו מלך ארצה ויהיה ראיה ברורה לדברי סמיכת חכמים תבלין נאה לסייע לדברי קדשו וגם בתירוצו הראשון שאמר ארץ וארצה לחוד יש לישב דוק תדע אבל הקושיא נשאר לפירש רש"י דמפרש מארצה מוכח פישט ידים ורגלים ארצה כולה שטוח משמע קשה מאוד מדוע

לא הביא הגמ' מקודם הנאמר בתורה וצ"ע מאוד וקצרה דעתי ליישב ורוחב לבב יעיין אילי ימצא ליישב טבא טבא יהיה:

תוס' ד"ה קידה על אפים ומיית' קרא אע"ג דאשכחן בענין אחר י"ל דקום לי' בקבלה הנה תוס' פה סתום דבריהם דלא מפרש איה הענין אחר ומה שכיון ענין אחר משא"כ במגיל' הקשה התוס' על השתחואה דהוא נמי באפים מהך ישעי' אפים ארץ השתחואה לך (מגילה כ"ב ע"ב) ותוס' בשבועות דף ט"ז ע"ב גם כן הקשה פירש בר"ה קידה על אפים תימא השתחוא' נמי אשכחן על אפים משום דכתיב בראשית מ"ח ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו ושתתו לאפיו ארצה ובישעיה מ"ט אפים ארצה ישתחו לך ובמדבר כ"ב ויקוד וישתחו לאפיו והנה פה הקשה התוס' מפורש קושיתו דהשתחואה נמי הוא על אפיו ולכאורה הייתי אומר גם פה בברכות כיון תוס' לקושיא זו שמצאנו בענין אחר היינו גם השתחואה הוא על אפים ולא רק קידה:

אבל ראיתי במהרש"א אשר מפ' כוונת קושי' התוס' בד"ה קידה על אפים וכו' עכ"ל, ר"ל דאשכחן קיד' בלי אפי' שנא' ויקוד ארצ' דמשמע כולו שטיח ארצ' כמו להשתחו' לך ארצה ובתוס' שבועו' כתבו תימא השתחוא' נמי אשכחן על אפים עיין במהרש"א והנה לכאור' קשה להבין מדוע בחר המהרש"א פשט חדש וקושיא חדשה ומדוע לא הניח' על הפשט כמו שהקש' תוס' במגיל' ובשבועו' אבל הנרא' המהרש"א כיון תוס' הקשה פה סתם קידה על אפים אע"ג דאשכחן בענין אחר ע"כ תוס' רק על קיד' כיון שאשכחן בענין אחר דאל"כ הו"ל לתוספות להזכיר כמו בשבועות ובמגילה תימא השתחוא' נמי מצינו בענין אחר ותוס' פה משהשתחואה לא הזכיר כלל אע"כ רק על קידה הקשה התוס' דמצינו קידה בענין אחר ולכן הביא המהרש"א כל דברי התוס' קידה על אפי' ומייתי קרא ולא הזכיר כלל מהשתחואה ע"כ זה שהקשה בענין אחר נמי כוונתו ע"כ רק על קידה ומפרש היכא נמצא שהוא ויקד ארצה ופה הביא תוס' ומייתי קרא ושם במגילה ושבועות רק הביא הגמרא קידה על אפים וכוונתו שם על כל המימרא דגמרא אבל פה רק הקשה ומייתא קרא היינו על קידה שהוא על אפים ובכן מפ' המהרש"א כוונת התוס' רק על קידה וזה שסיים ובשבועו' הקשה תימא השתחואה נמי אשכחן על אפים שם מפי' התוס' דקאי על השתחואה הקושי' ופה לא מפ' הקושי' על השתחואה ע"כ רק על קידה הקשה כן צריך לומר ובאמת תמהתי על מהרש"א מדוע הניחה תוס' מגילה ולא הביא וכן נמי כוונת המהרש"ל שמפרש הקושי' של תוס' עה ברכות רק על קידה:

והמהרש"ל פירש הקושי' וז"ל אע"ג דמצינו קידה בלא אפים כדכתיב ופקוד בת שבע והשתחוה למלך ותמהתי על המהרש"ל מדוע הביא מנביאים ראשונים מדוע לא הביא

הקושיא מתורה גבי אליעזר בראשית כ"ב ואקוד ואשתחוה לה' וצ"ע. ועל התוס' שבועות שהקשה מבראשית מ"ח ויוצא יוסף וכו' מדוע לא מקשה התוס' מקודם לזה בפרשה מ"ב שם ויבואו אחי יוסף וישתחו לו אפים ארצה מצינו השתחוא' על אפים:

שוב יש לי תמוה גדולה על תוס' דהקשה שם עוד מישעי' מ"ט אפים ארץ ישתחו לך והוא מנביאי' אחרונים מדוע לא הקשה מנביאים ראשונים מלכים א' א' פסוק כ"ב ויגידו למלך לאמור וכו' ויבוא לפני המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה, וביותר קשה הלא משם מלכים א' א' הובא הקרא ותקד בת שבע אפים ושם לעיל מיני' מוכח גם השתחואה הוא על אפים באיזה פסוקים קודמת לזה ויגידו למלך וצריך עיון גם על תוס' מגילה וגם פה וגם יש לתמוה שם מגילה הניח פסוקי תורה וצע"ג ליישב:

הנה תוס' תירץ דקים ליה מקבלה דקידה על אפים ומייתא רק קרא דמסייע אך לפ"ז קשה לי פי' רש"י במגילה שמפרש קידה האמורה בכל מקום הוא על אפים פה קשה קושית התוס' הא אינו בכל מקום דאשכחן נמי בענין אחר שקידה אינו על אפים וצע"ג:

הנה אחר כתבי ג"כ ראיתי שצריך נמי עיון על הגמרא שהביא מפרשת וישב ולא מפרשת וירא י"ח וירא וירץ לקראתם וישתחו ארצה ולמה הניח המוקדם בפ' וירא י"ח ובפרשת חיי שרה כ"ד ובפ' וישלח ל"ג בכולהו כתיב וישתחו ארצה ולמה הניח הגמ' המוקדם וצ"ע גדול ובהדי זה הענין היה לי שעשועים במכתב ידידות בתורה והלכה עם תלמיד חכם גדול כבוד מו"ה אהרן גוטמאנן נ"י חד מאבני שוהם דק"ק ווראנעו יע"א, וזה לשונו הטהור: בעהי"ת ו' דחנוכה תרס"ו גם עוף השמים ישא ברכה וחיים עד בלי דים, לידידי ואהובי בכפלים ה"ה הרב הגאון המפורסם פאר הזמן נזר הדור צדיק נשגב המפורסם לתהלה בכל מדינה כקש"ת מו"ה מרדכי פריעד נ"י אב"ד ק"ק מארטיענסבערג תע"א:

אתמול בערב שבת קודש קבלתי מכתבו הטהור ורבי היה עבודה וכו' בכל זאת לא אוכל להקל בכבודו גברא רבה כמוהו להתאחר בתשובתי וכו' והנה הקשה הררנני"י מדוע לא הביא הגמ' ברכו' ממוקדדם בתורה מפ' חיי שרה וכו' ונשאר בצ"ע, והנה אני ראיתי ומצאתי בספר דן מדניאל מהרב הג' מו"ה דניאל פרייביץ נ"י מפיעסבורג מביא שם במס' הוריות דף ד' ברש"י ד"ה השתחוה בפישוט ידים ורגלים פי' רש"י דכתיב וישתחו לו אפים ארצה ומקשה דלמה נקט רש"י קרא אחר ממה שמוב' בגמ' ברכו' ומגילה ושבועו' ולדידי ביותר קשה למה יליף רש"י מן פרשת מקץ הלא הבא נבוא כתיב במוקדם בפרשת וישב וקושית הדן מדניאל הקשה ג"כ זה שנים רבות הרב הגאון מו"ה שמעון יורנער נ"י אב"ד במדינת יאליצען בק"ק קוסער בתל תלפיות מחברת ה' בסי' י"ט משמו, וכן קדמו בס' הורה גבר על מס' הוריות וכו' ועיין בריטב"א על מס' שביעות,

אולם היום מצאתי בספר מנחת חינוך מצוה כ"ה שאמרו שם בזה"ל ועיין רש"י בהוריות כתב דפישוט ידים ורגלים כדכתיב בראשית וישתחו לו אפים ארצה ובשבועות ובמגילה שם נפקא לי' בש"ס על השתחו לך ארצה בפ' וישב עכ"ל. וממילא כא קשה קושית דן מדניאל בראשית מ"א דרש"י בהוריות בכיון הביא הקרא מן פ' וירא יסגור תיבת לו מפני שבפרשת וירא לא כתיב לו אלא וישתחו אפים ארצה ולא כמו שמגיה בדן מדניאל ברש"י שכותב בפ' י"ט ומגיה מ"א אלא כוונת הרש"י על קרא פ' וירא י"ט, אולם זאת שלא מביאם מקרא המוקדם ולפינן ממאוחר הרבה פעמים בש"ס כגון וכו' וכו' יותר אין לי פנאי כעת לעיין במכתבו היקר ועמו הסליחה דברי ידידו ומוקירו ה"ק אהרן גוטמאנן: והשבתי לו בעה"י יום ב' לס' ויגש תרס"ו פה מ"ב יע"א ישא ברכה. לשונה הלכה. ידידי וחביבי תלמיד חכם מפורסם המה"ג חריף ובקי אוצר בלום בתורה והלכה טהור ונקי הקצין הגביר כבוד מו"ה אהרן גוטמאן נ"י לאי"ט:

יקרתו הגיעני לנכון וכו' הנה תשובתו יקר לי כי ראיתי מתוכה שהוא צנא מלא ספרא בקי עצים והראה לי הרש"י בהוריו' אשר הקשה באחרונ' רש"י דף ד' השתחוה פישט ידים ורגלים מהך קרא דרא י"ט וישתחו לו אפים ארצה מדוע לא יליף רש"י מקרא אשר הובא בגמרא הבוא נבוא. וגם היזכר לי קושי' מנחת חינוך על הגמרא בזה מדוע לא יליף מהך קרא וישתחו אפים ארצה מירא ולמה להביא מאוחר מפ' מקץ. וכתב שדן מדניאל מג"ה ברש"י דקאי על פ' מ"א וישתחו לו אפי' ארצה, ותמה ידידי נ"י עליו שפיר תמה ושפיר חזה רש"י לא למקץ מ"א כיון רק לקרא פרשת וירא י"ט ובכמה ש"ס לא גרסינן ברש"י כלל מילת לו אלא וישתחו אפים ארצה וכאשר כתב כתנ"י בש"ס שלו הוא סגור ובוודאי כוונת רש"י על קרא וירא וישתחו אפים ארצה, ובזה רוצה כתנ"י לתרץ קושית האחרים מדוע לא הביא רש"י הקרא אשר מובא בגמ' מהבו נבוא דרש"י לכן הבי' זאת מפני שהוא מוקדם בפ' וירא מה רק בפ' וישב עכ"ל היקר, אהובי כתנ"י אם אמרינן דרש"י לכן הביא זה הקרא מפני שהוא בפרשת וירא עדיין קשה לי קושיא עצומה אם עיין רש"י על פ' וירא מדוע לא הביא קרא קודם לזה בפרשה י"ח וירא וירץ לקראתם וכו' וישתחו ארצה הלא בכל מקום מפרש רש"י וישתחו ארצה, ארצה משמע פישוט ידים ורגלים ומה פעל מעכנ"י בתירוצו דרש"י הקדים על מה שהובא קודם ולמה לא הביא גם מקודם י"ט מפ' י"ח וירץ לקראתם וישתחו ארצה, ובאמת צע"ג על רש"י אם הביא מקרא וירא מדוע הניח זה הקרא מפ' י"ח דקודמת, ובלא"ה הירץ כתנ"י לא עלה לי לנכון דרש"י לכן הביא משום דקודמת וכי שייך דרש"י מיאן במקרא שהביא הגמרא משום שזה קודמת א"כ קשה על הגמרא מדוע לא הבי' זה הקרא דקודמת אלא ע"כ

דגמרא מאיזה טעם ביותר ניחא לי להביא קרא הבוא נבוא ומדוע לא ניחא ליה לרש"י אם להגמרא נימא בג' מקומות:

והנראה לענ"ד לתרץ קושי' על רש"י מדוע לא הביא מגמרא בב' מקומות הבוא נבוא ובזה אמרתי לתרץ נמי מה שדקדקתי על רש"י הוריות דמפרש מקרא וישתחו אפים ארצה בכל מקום שהוא הגמרא שלומד מהבוא נביא וישתחו לך ארצה מפרש רש"י היכא מוכח פישוט ידים ורגלים ומפרש רש"י ארצה משמע כולו שטיח ארצה משמע שטיח ופה בהוריות לא מפרש רש"י היכא משמע מוישתחו אפים ארצ' פישוט ידים ורגלים הלא טעמא רבה צריך מזה:

והנראה לענ"ד פה בהוריות רוצה הגמרא רק להמציא שיש שני מיני השתחואה ויאמר השתחוה כדרכה בפישוט ידים ורגלים הוא דאסור אבל שלא כדרכה מותר דיש שני מיני השתחוה ומפרש רש"י דמצינו השתחוה שהיא בפישוט ידים ורגלים מקרא וישתחו אפים ארצה וכוונת רש"י כיון דכתיב אפים ארצ' וא"כ אם על אפים הוא ארצה ע"כ רק הוא בפישוט ידים ורגלים דאל"כ לא יוכל לפרוס אפיו על ארצה ומי שהוא אפיי על ארצה ע"כ צריך פישוט ידי' ורגלי' לכן הביא רש"י זה הקרא וישתחו אפים ארצה דהוא בפירש מוכח כיון דפניו על ארצה ע"כ פישוט ידים ורגלים הוא:

ובכן פה לא מפרש רש"י דלכן משמע משום ארצה כולו שטיח משמע כיון דכתב פה אפים ארצה ממילא ידעינן דהוא פישוט ידים ורגלים. וממילא לא קשה מדוע לא הביא הגמרא הקרא אשר הובא ברש"י דגמרא רוצה למילף בכל מקום שנאמר השתחוה בלא אפים ג"כ משמע פישוט ידים ורגלים שכן צריך להביא קרא דלא כתיב אפים אלא השתחוה ארצה דארצה גופא משמע פישוט ידים ורגלים כפירש רש"י כולו שטיח משמע:

אבל פה בהוריות דרק רוצה להודיע ולהראות כי יש שני מיני השתחואה ושפיר הביא רש"י מקרא קודם מפ' ירא דשם הוי להדיא כיון דכתיב אפים ארצה אז ככתוב להדיא פישוט ידים ורגלים אבל מהך קרא שהובא בגמ' הבוא נבו' אמת ילפי' מוישתחו לו ארצה דמשמע פישוט אבל רק ממשמעות ארצה כולו שטיח משמע, ובכן ביותר טוב הביא רש"י הקרא אשר מובא כמו להדיא דהוא פישוט ידים ורגלים ודוק היטב אם ארצה משמע כולו שטיח על אפים משמע כמו להדיא דהוי פישוט ידים ורגלים דזולת זה איך נופל על אפים: ובהיות כן לא קשה מדוע לא הביא מיד מקרא י"ח וישתחו ארצה שם ג"כ רק ממשמעות הוא משמע מארצה דשם לא כתיב אפים ולכן הביא רש"י הקרא

וישתחו אפים ארצה זה כמו להדי' פישוט ידים ורגלים ודוק היטב כי דברי נכונים וה' יורנו נפלאות מתורתו הקדושה להבין דעת חכמים:

אבל שהקשתי על הגמ' מאוד קשה כי גם בפ' י"ח שם וירץ לקראתם כתיב וישתחו ארצ' מדוע לא ילפי' משם ולמה קרא הבוא נבוא, והנה כתיב בפ' וירא י"ח ובפ' ח"ש כ"ד ובפרשת וישלח ל"ג בכולהו כתיב וישתחו ארצה ולמה לא הביא ממוקדם. והגמרא הניח כל המקומות מוקדמ' והביא מהבוא נבוא מפ' מקץ ולסמיכת חכמים בארתי בחבורי ניחא דהוא יליף מלך ארצה וראיה לדבריו הקדושים אבל, לפי' רש"י דארצה כן משמע כולו שטיח מאוד מאוד צ"ע ולא זכיתי ליישב ורוחב לבב ירחיב ויביט הכוונה. יעיין בכל דברי ובזה אצא ואשמח לראות מכתבו לשעשע עמו באהבה התור' והנני דורש שלומו מוקירו ומכבדו בערכו הרם ה"ק מרדכי בה"ג מהר"ם פריעד זצ"ל: בעהי"ת חידושי בענין טעה שליח ציבור וטעה יחיד בתפלה. רננו צדיקים בה' לישרי' נאוה תהלה:

מתני' המתפלל וטעה סימן רע לו ואם ש"ץ הוא סימן רע לשולחיו וכו' דקדקתי מדוע לא מפרש זאת לעיל דף ליד במתני' העובר לפני תיב' וטעה יעבור אחר חחתיו, ולכאורה דקדקתי מדוע לא נקט שליח ציבור שטעה כמו שנקט במתני' פה שליח ציבור שטעה ומדוע משני כאן ונקט העובר לפני תיבה ונראה לענ"ד פה איירי מתני' העובר לפני תיבה דלא שלחו הציבור אלא הוא בעצמו עומד בפני התיב' ובהא נראה אם טעה יעבור אז אחר תחתיו כי הוא לא שליחא דציבורא ויכול אז לעמוד אחר תחתיו אבל אם הוא שליח ציבור וטעה בה"ג לענ"ד חוזר השליח ציבור למקום שטעה כיון דשליח ציבור הוא לא יעבור אחר תחתיו אלא הוא בעצמו יחזור למקום שטעה ובהדי זה נראה לענ"ד לתרץ מה שרק הביא מתני' פה מדוע לא נקט פה מיד גם זה שסימן רע לשולחיו ומדוע מפריד זאת למתני' אחרונה מיד הו"ל לומר העובר לפני התיבה וטעה סימן רע לשולחיו ויעבור אחר תחתיו אלא ע"כ פה לא יוכל לומר כן כי פה אינו סימן רע כי איירי דעובר מדעת עצמו ולא הוי שליח ציבור ודווק' שליח ציבור שטעה הוה סי' רע לשולחיי מפני ששליח הוא ושלוחו של אדם כמותו ונכון וישר:

אבל יש לי ספק אם עובר לפני התיבה מדעת עצמו ולא שלחו הקהל ואינו שליח ציבור והתפלל תפל' יחיד שלו בלי טעות ושגיאה ובחזרת תפלת שמנה עשרה בקול טעה אם הוא סימן רע לו ע"כ לציבור אינו סימן רע כי לא שלחו והוא בתפלת יחיד שלו יפה התפלל בלי טעות אם זה סימן רע לו שטעה בחזרתו או כיון שציבור לא שלחו דהוא בתפלת יחיד שלו לא טעה יש לומר דאינו סימן רע לא לו ולא לציבור ובכן לכן לא נקט

במתני' הדין מסימן רע כי בה"ג אינו סימן רע לא לו ולא לציבור רק במתניתן לקמן נקט הדין בשליח ציבור וגם אם הוא טעה בתפלתו הפלת יחיד שלו וצ"ע כל אלה:
והנה נקט פה במתני' ואם שליח ציבור הוא סימן רע לשולחיו ובכן משמע מי שמתפלל בעד הציבור או בעד חבירו והוא אינו שלוחם בה"ג בטעה אינו סימן רע למי שמתפלל בעבורו דדווקא רק בשליח ציבור מפרש המתני' מפני שהוא שלוחו, וא"כ איך יבינו שהביא במתני' רחב"ד כשהי' מתפלל בעד החולה אמר זה חי הא משמע אף בשלא שלחו דא"כ הו"ל לפרש במתני' כשהיה מבקשים ממנו להתפלל, אבל יש לומר באמת איירי בה"ג ששלחו לרחב"ד להתפלל וכן היה נוהגין לשלוח אליו להתפלל בעד החולה כמוכח בגמ' ת"ר מעשה שחלה בנו של ר"ג וכו':
אך עדיין צריך עיון אם ע"כ החולה בעצמו צריך לשלוח ולבקש להתפלל עבורו אז שפיר שייך מפני ששליחו של אדם כמותו אבל אם רק קרובי' של החולי מבקשים אינו שליח של החולה, אבל מוכח בגמרא אף אם לא החולה בעצמו מבקש ג"כ הסי' בשגור' תפלתו כמוכח ת"ר מעשה שמלה בנו של ר"ג ושלח ר"ג שני תלמידי חכמים אצלו ע"כ ראינו אם גם החולה בעצמו לא שלח ג"כ די בסי' כי מיד אמר חלצה חמה:
תו יש לי ספק המתפלל עליו ועל חבירו אם אינו שגורה תפלתו למי הוא הסימן הרע או אם שגור' תפלתו למי הוא הסימן הטוב עליו או על חבירו, יעיין צל"ח לעיל על הגמרא המלך בקונך וצא שהשל"ה הקדוש מפרש בזה הוא המלך בתפלתו אם שגורה אז ילך והוסיף הצל"ח דדווקא בתפלת יחיד הסימן הטוב אבל בתפלת רבים היינו על רבים אינו הסימן כי לא ידע על מי היה שגורה ומפני מי לא היה שגורה דילמא רק על חד מנייהו שמתפלל יע"ש דברי הצל"ח ובכן המתפלל עליו ועל חבירו איך ידע הסי' אבל יש לומר ממ"נ סימן רע לו אם גם חבירו במשמע שעל חבירו לא היה שגורה משום חבירו דסימן רע לחבירו ממילא ג"כ סימן רע לו דהתפלל עליו ועל חבירו הוא יענה תחילה וכיון שעל חבירו סימן רע גם הוא לא יענה תחילה ובכן לענ"ד סימן רע לתרוייהו ואם שגורה סימן יפה לשנים כן נלע"ד ויוכל לאיירי שחבירו עשה לו שליח להתפלל עבורו בה"ג ספק שלי:
ובהדי זה אמרתי לפרש הגמרא בר"ה י"ח אמר ר' מאיר שנים שעלה למטה וחוליהן שווין זה התפלל וזה התפלל זה ניצל וזה לא ניצל זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה מה זה נענה וזה לא נענה זה התפלל תפלה שלימה תה לא התפלל תפלה שלימה, ולהנ"ל נראה זה התפלל ושגירה בפי זה הוא תפלה שלימה ולכן נענה וזה התפלל ולא היה שגורה בפי ולא היה תפלה שלימה שלא היה שגורה בפי לכן לא נענה:

והנה על רחב"ד ממתני' דנקט לשון רבים הלא כבר בארנו ברבים אינו סימן יש לומר קאי רק על הכוללת תמיד אבל כוונת המתני' דהיה מתפלל על היחיד אז הסי' טוב וכוונת המתני' דנקט על החולים היינו שתמיד שלחו אצליו אם היה חולה להתפלל ועל הרבה חולים שלחו אצלו אבל לא על רבים יחד ובזה אמרתי אגדה א' רבינו משה התפלל ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר אדוני אלקים וכו' מילת לאמור היא מיותר ולהנ"ל ככה יובן משה ג"כ ידע אם שגור' תפלתו בפי אזי נענ' ולכן ביקש ואתחנן אל ה' וכו' לאמר היינו שיאמר תפלתו בטוב שיהי' שגורה בפי והשיב הקב"ה רב לך רב לך להתפלל יש בפיך להתפלל ותפלתך רב לך ששגורה בפיך אבל אל תוסף דבר אלי לא רשאי לגמור תפלתך ובכן כיון שאל תוסף דבר אז ע"כ תפלתו אינו שלימה כי צריך לוותר בתוכה ולא נענה ודוק:

והנה כבר בארנו לעיל אם התפלל בעד הרבים אבל רבים לא שלחו אלא הוא בעצמו התפלל בעד רבים וטעה בתפלתו רק סי' רע לו אבל לא בעד הרבים שמתפלל וטע' בתפלתו כי מוכח במתני' דווקא. ש"ץ ששלוחו של אדם כמותו: ובהדי זה אמרתי לתרץ קושית סמיכת חכמים למה נקט המתפלל וטעה סימן רע לו ולא נקט טעה בתפלתו ולהנ"ל נראה דהא קמ"ל המתפלל אף שהוא מתפלל בעדו ובעד הרבים וטעה רק סימן רע לו כי לא שלחו:

ובזה מתורץ אידך קושית סמיכת חכמים למה נקט אם שליח ציבור הוא למה נקט הוא הלא לא קאי אשלפניו, ולהנ"ל נעלה מאוד שקאי אשלפניו כי באמת איירי נמי ברישא שהיה מתפלל בעד רבים אלא רישא איירי בלא שלחו ועל זה קאי אם שליח ציבור הוא אם שמתפלל על רבים שליח ציבור הוא אז סימן רע לשולחיו ולזה נקט לשולחיו להורות מפני שהיה שולחיהם ולא נקט לציבור והבין דווקא לשולחיו מפני ששליחו של אדם כמותו:

הנה יש לי נסתפקתא שליח ציבור שטעה בחזרת י"ח כאשר מבואר בגמרא שטעה באבות א' ובתפלתו שהיה מתפלל בלחש לא טעה אם לומר שרק סימן רע לשולחיו כי בתפלתו לא טעה ורק בעד הציבור תפלתו טעה או להיפך אם השליח ציבור טעה בתפלת לחש ובתפלת חזרתו בקול לא טעה י"ל רק סי' רע לו כי הוא טעה בתפלה לחש ובתפלת ציבור אינו טעה, או שיש לומר כיון שטעה בתפלתו לחש כבר תפלתו מטורף ואינו מקובל ובכן אם הוא שליח ציבור ובחזרת תפלתו לציבור אינו טעה אעפ"כ סימן רע לשולחיו כיון ששליח ציבור הוא והוא אינו זכאי בתפלתו שהי' מתפלל ביחיד אעפ"כ סי' רע לשולחיו כיון שש"ץ אינו זכאי בתפלת עצמו ביחיד גם אחרים לא יוכל להוצא

וסימן רע לציבור וממתני' הזה ראיה לדברי זה, ולענ"ד לכן נקט במתני' מילת הוא אשר דקדק הס"ח למה מילת הוא ולהנ"ל נעלה זה קמ"ל אם גם שליח ציבור טעה רק בתפלתו בלחש ובתפלתו בקול לא טעה ג"כ סי' רע לשולחיו וזה במשמע המתפלל וטעה בתפלתו תפלת יחיד סי' רע לו ואם שליח ציבור הוא היינו זה שהתפלל בתפלת יחיד שלו שטעה אף שחתר בתפלתו לרבים לא טעה אעפ"כ סי' רע לשולחיו תה שהמתיק בלשון המשנ' מפני ששליחו של אדם כמותו כמו הוא וכיון שהוא טעה בתפלת יחיד שלו אף שלא טעה בתפלתו בציבור אעפ"כ "כמותו" כמו הוא אינו זכאי בתפלתו בתפלת יחיד שלו כן השולחיו המה כמותו כמו הוא אינו זכאי וסימן רע לי כן השולחיו דהמה כמותו ודוק היטב:

ובאלה נראה לתרץ דקדק אחד שדקדקתי למה למתני כלל הרישא יחיד שמתפלל וטעה וכו' הו"ל רק לנקוט הסיפא אם שליח ציבור טעה בתפלתו סי' רע לשולחיו ששליחו של אדם כמותו ממיל' ידענו אם יחיד שטעה בהפכתו סימן רע לו דנקט שהוא כמותו וע"כ צריך להיות אם הוא טועה וסימן רע לו אז גם לשולחיו סימן רע כי נקט כמותו ואם הוא טעה ואינו סימן רע לו אז גם לשולחיו אינו סימן רע ובפרט קשה שהרי ראינו במתני' קודם לזה נקני העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ומהיכן הוא מתחיל במקום שטעה שם לא למד הדין האיך הוא ביחיד שטעה שע"כ חוזר ומהיכן הוא מתחיל יען באמת אם ניתני הדין בשליח ציבור ממילא ידענו ביחיד א"כ גם פה קשה למה למתני כ"ל ביחיד הדין:

ולהנ"ל ניח' היטב זה הוא חד גונא דקמ"ל התפלל וטעה היינו בתפלתו יאיד סימן רע לו וקמ"ל אבל אם הוא שליח ציבור זה שמתפלל וטעה בתפלת יחיד שלו אף שבתפלת רבים שחוזר בקול בו אינו טועה אעפ"כ סי' רע לשולחיו מפני ששליחו של אדם כמותו כמו הוא וכמו שהוא בתפלת יחיד שלו סימן רע לו כן כמותו ששלחו בסימן רע והבין כי נעים, והסברא כן מסכים כי מגלגלין זכות ע"י זכאי ואם זכאי אזי שולחיו נמי זכאין אם הוא אינו זכאי איך תכה משלחיו. ובהיו' כן ניח' לי עוד דקדק אחד מה שדקדקתי פה למה למתניתן פה ללמוד ולהזכיר ואם שליח ציבור הוא הו"ל ללמוד מיד לעיל במתני' הקודם שנקט העובר לפני תיבה וטעה הו"ל לומר סימן רע לשולחיו ויעבור אחר תחתיו ולמה פה לעשות פירד ולתני מתני' אחרינא:

אלא להנ"ל ניחא פה דין אחר אשמעינן יחיד שטע' בתפלת יחיד שלו ואעפ"כ אז בתפלת רבי' שחוזר אינו טועה אעפ"כ סימן רע לשלוחיו מפני שכמותו כאשר ביארנו. שוב לאחר כתבי זאת מצאתי סבר' הזה ביחיד שטעה שגם הציבור סימן רע בסמיכת חכמים:

ועיין בסמיכת חכמים שקאמר נמי אם השליח ציבור בלחש טעה כיון שהוא שליח ציבור סימן רע לציבור מיד בתפלתו שטעה הוא סימן רע לציבור כיון שהוא שלוחם ומפרש נמי דזה אם הוא דקאי על היחיד שטעה שהוא שליח ציבור סימן רע לשולחיו ועיין שם שהאריך ורוצה לחלק בין שטעה בראשונ' או באמצע עיין היטב כל דבריו וברוך ה' בסברא הזאת כדומה פה כוונתו לסברתו רק אני אומר בעת חזרת תפילתו אם מתפלל בעד הציבור אף שלא טעה סימן רע לציבור כיון שכמותו כמו שבארתי:

אך על זה שהקשתי מדוע לא כיי"ל מיד במשנ' בראשונ' גם זה סימן רע לשלוחיו יש לתרץ בפשיטות כי בגמרא מקשה אהיי' ותירץ דקאי אאבות היינו הברכה ראשונ' בתפלת י"ח וא"כ יפה מתורץ מדוע לא כיי"ל זאת מיד במשנה הראשונ' יש לומר דהא דסימן רע לשולחיו הוא דווקא באבות כפי' רש"י שהוא תחילת התפלה רמז שאין חפץ בה ומתניתן דלעיל העובר לפני התיב' וטעה איירי בכל הברכות י"ח בכל מקום שטעה יעבור אחר תחתיו וא"כ לא יוכל לומר סימן רע לשלוחיו כי רק סימן רע באבות:

ובזה נראה לתרץ קושית ס"ח שהקשה מאי מקשה הגמ' אהיי' מנ"ל לחלק בין ברכה לברכה דילמא אכולהו קאי ובאיזה מהן שטעה הוא סימן רע לו ואיך הבין המקשן במתניתן דלא קאי אכולהו רק אברכה אחד עיין:

ולהנ"ל נעלה מאוד דע"כ הבין הגמרא שרק על ברכה אחת קאי ולא על כולהו דא"כ הו"ל למיתני זה דסימן רע לשולחיו מיד במתניתן לעיל לגבי העובר לפני התיבה אלא ע"כ דזה דסימן רע לו לא קאי על כל הברכות ומתניתן דלעיל קאי על כל הברכו' ולכן מקשה אהיי' על איזה ברכה קאי ודוק היטב:

וזה לולא דברי שבארתי דע"כ צריך למתני עוד הפעם משום שרוצה בדין זה בתפילת יחיד שטעה שגם לציבור רע סימן ואת אשר יבחרו הלומדי תורה יקרבו ויאמרו ברוך מרדכי:

שוב יש לי לומר עוד באופן אחר לתרץ הדקדק שהבאתי דהנה יש לומר הא דקאמר אם שליח ציבור הוא סימן רע לשולחיו משום שלוחו של אדם כמותו יש לי לומר זה דווקא אם טעה בתפלתו שמתפלל בעד הציבור בחזר' י"ח וגם מה שמתפלל ביחידו תפלתו בלחש שם ג"כ טעה הוא סימן רע לו ולשולחיו אבל אם בתפלת יחיד שלו לא טעה והתפלל כהוגן כאשר מתפלל בעדו ואז סימן יפה לו אז ג"כ אם מתפלל בעד הציבור וטעה בתפלתו בקול אינו להם סימן רע כיון שבתפלתו תפלת יחיד זכאי הוא ממיל' גם הציבור זכאי ואינו סימן רע להם כיון שהם ששלחו והוא בתפלתו זכאי גם המה זכאי ואז ג"כ אמרינן מפני שמליחו של אדם כמותו וכמו שהוא זכאי בתפלתו כן נמי

הציבור אף שטעה בחזרתו בקול ויש סברא ישרה לומר כן כמו שהוא מתפלל תפלת יחיד שלו כמו שמע קולינו ורחם עלינו וקבל ברחמי' וברצון את תפלתינו ותפלתו זכאי הוא בלי שגיאה וטעות ממילא אף שטעה בחזרתו בקול כבר מקובל הוא בתפלת יחיד שלו ושלוחו של אדם כמותו כמו הוא זכאי בתפלת יחיד שלו כן נמי זכאי שולחיו אף שטעה בחזרת התפלה בקול: ומעתה בין הבין מתני' שנקט המתפלל ומב' סי' רע לו וזה היחיד המתפלל אז בחזרתו סימן רע לשולחיו גם כן אבל דווקא אם טעה תחלה בתפלת יחיד שלו בלחש וג"כ טעה אז בחזרתו אז סימן רע לשולחיו:

וזה שנקט במתני' ואם שליח ציבור הוא היינו זה היחיד שטעה הוא שליח ציבור וטעה ג"כ בחזרתו אז סימן רע לשולחיו אבל אם לא טעה בתפלת יחיד שלו אף שטעה בחזרתו כבר בארנו בה"ג אינו סימן רע לשולחיו, ובכן מתורץ שהקשתי למה למתני דין ביחידות הא להנ"ל זה קאי בהדר ואם שליח ציבור היא וגם טעה ביחידות בה"ג סי' רע לשולחיו, וממילא מתורץ נמי דקדק סמיכת חכמים כאן דקאי אחר מתני' דלעיל העובר לפני התיבה הו"ל להתחיל תחלה בשליח ציבור ואז לומר ביחיד:

ולהנ"ל ע"כ צריך להקדים דין היחיד דרק אז אם טעה השליח ציבור בחזרתו סי' רע אם גם היחיד טעה בתפלתו תפלת יחיד שלו, ואפשר לומר אם גם טעה היחיד בתפלת יחיד שלו ובחזרתו בקול לא טעה מתקן נמי עצמו בתפלת ציבור שלא טעה ולא הוי גם לו סימן רע ולא לשולחיו כיון דתפלתו שחוזר בקול לא טעה יצא זכאי לפני ה' בתפלתו, חזור בה והפוך בה הרי שמתי פה כל האופנים ולומדי התורה את אשר יבחרו יקרבו וה' הרחמים יורנו נפלאות מתורתו הקדושה:

ובהדי זה אמרתי אגדה א' לסיימי הסוגיא הקטנה הזה מה שאנו מתפללים קודם שמנה עשרה ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתיך עפ"י הגמרא פה שהביא על רחב"ד מקרא כן בורא ניב שפתים שלום וכו' אמר ה' ורפאתיו ומפרש רש"י כשהניב ברא באדם אז מובטח על השלום שיקבל ה' תפלתו היינו באינו טעה ושגורים אז הניב ברא ומוכח בגמרא באתה ברכה אינו מקובל תפלתו באבות היינו בראשונה, על זה אנו מתפללין ה' שפתי תפתח שיהי' הניב ברא פתוח ועומד להתפלל, והנה האבות ברכת ראשונה הוא רק תהלה להש"י ומאז ואילך מבקש אדם צרכיו וזה אז ופי יגיד תהלתיך היינו הראשונות בלי טעות שהוא רק תהלתך לה' יבזה אם טעה סימן רע ואינו מקובל לכן מתפללין שפתי תפתח להתפלל כראוי ופי יגיד תהלתיך בברכות שהוא תהל' ופי יגיד בלי טעות ושגיא' ויהי' שגורי' בפי:

גמרא אמר ר"ה וכו' כל הנביאי' וכו' אלא למשיא בתו לת"ח ועושה וכו' ותלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלקים זולתך, והנראה לענ"ד מילת עצמן הוא מיותר הו"ל לומר ותלמידי חכמים עין לא ראתה, ונראה אולי ככה הכוונה כל הנביאי' לא נתנבאו אלא למשא בתו לתלמיד חכם וכו' ותלמידי חכמי' עצמן המה משיא בתם לתלמידי חכמים או המה עושים פרקמטיא כה"ח ונהנים ת"ח והיינו תלמידי חכמים עצמן המה עשו זאת אז עין לא ראתה אלקים זולתך:

והנה בזה אני אבין גמרא סוף פרק אלו עוברים ת"ר לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בהו לתלמיד חכם וגם ישא בת תלמיד חכם כשל ענבי גפן בענבי גפן דבר נאה ומתקבל:

ונראה כל פי גיורא פה ותלמידי חכירם עצמן אם נתנו בתם לתלמידי חכמי' אז עין לא ראתה שיזכה ליין המשומר מששת ימי בראשית. ולהבלין נאה אמרתי עפ"י דברי רבי מאיר ברכות מ' ר"מ אומר איכן שאכל אדם הראשון גפן היה שזה שמביא יללה לעולם פי' רש"י מיתה, ואמרתי לכן בשמחה ששותין יין נוהגין לומר לחיים אף שאיכא טעמא רבה לזה אמרתי גם אני יען שהיין היה מביא מיתה לעולם אמרינן שיהי' לחיים, והנה היין שהוא מששת ימי בראשית אז עוד לא היה חטא אדם כי רק ביום הששי נברא, וזה יין המשומר היינו מן החטא מששת ימי בראשית לזה יזכו תלמידי חכמים ולא עיין לאחר החטא, וזה לענ"ד הפירש של מאמר חמרא וחיי' בפומא דרבנן הייני התלמידי חכמים יזכה לחמרא חיים שהי' יין של חיים מששת ימי בראשי' שלא חטא עוד אדם וגרם מיתה:

וזה שקאמר הגמרא תלמידי חכמים שנותנים בנותיהם לתלמידי חכמים הוה ענבי גפן בענבי גפן כי יזכה ליין המשומר בענביו מששת ימי הבראשית כי תלמידי חכמים עץ אשר לא ראתה ויזכה ליין המשומר בענביו:

ולענ"ד זה הפירש הביאנו אל בית היין היינו לזה בית היין המשומר בענביו מששת יהיב היינו בענבים שענבים המה בית היין שבענבים היין וגם שמה לביה הזה כפשוטו אשר מונח היין המשומר שמה הביאנו ודגלו גלי אהבה אז בטוח שדגלו עלי אהבה אהבת התורה אהבה לאל השור' זה תכה למי שתלורדו בידו יקיים. ובענין הזה כתב לי לפרש קרא הזה אהובי ידידי תלמיד חכם גדול הרב הגאון המפואר כש"ת מו"ה דוד פראנקפארטצער נ"י רב ומגיד בבית המדרש הנחמד בק"ק הלישויא. וז"ל היקר:

בעהי"ת ב' פרשת ויחי תרס"ו לפ"ק:

ברוך מרדכי איש גדול ליהודים בקי בשני תלמודם משנתו ערוכת בהלכות ואגדות ה"ה יד"נ ואוה"נ הרב המאה"ג הגאון הצדיק וכו' כש"ת מו"ה מרדכי פריד נ"י אביר דק"ק מארטינסבערג יע"א:

אחדש"ה בינך לקחתי ובירך אשיבו וכו' ומסרתי מכתבו הסגור במכתבי ליד יד"נ ואוה"נ הצדיק הגביר מו"ה גדליהו בעער נ"י ודברי תורתו מצא חן בעה"י ועל הקרא בשיר השירים אשר פירש הדר"ג נ"י הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה נראה לי לומר בעה"י עפ"י מה שמצינו בגמרא שיוסף שלח לאביו מטוב מצרים וגם הובא ברש"י יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו ואמר אאמוה"ג הצדיק זצ"ל שאדם כשבא לעת זקנתו הוא רואה את עצמו כמזלזל ושעל בעינים מאחר שכל דבר ישן נושן הוא כלא נחשב בעיני הבריות אבל דבר חדש כולו מקלסין ומחבבין עד למעלה אבל היין כל מה שהיין נתישן יעלה יותר במעלות וטעמו לשבח הטיב ומטיב בנתישן וזה הפירש של הגמ' ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו דהיינו שהוא נחת רוח לזקנתו כמו היין כן הזקנה של ת"ח גם הזקנה של בני אדם אינו לגרעות' ועלה במעלה ובגמ' מצינו ודגלו עלי אהבה אל תקרא ונדלו אלא ודלוגו עלי אהבה דהיינו ע"ה כשקורא תחת ואהבת ואיבת דהיינו דליגו עלי אהבה ראינו מקבלו באהבה, תה יוכל להיו' הכוונ' הביאני אל בית הויין ושם אראה שיש דבר בעולם כשנתישן כמו היין הוא יותר חשוב ומעולה בדמים ע"כ ודגלו עלי דהיינו כמאמר חז"ל ודגלו דהיינו הזלזל שמזלזלים עלי אהבה נהפכה לאהבה אבל זה מה שנוגע בכבוד הבריות דצריך הנוגע אל הגוף אבל אהב' למקום ב"ה הוא עוד ביתר שאת ועוז יותר מכל משתות היין ע"כ אמר שלמה המלך ע"ה כי טובי' דודיך מיין דהיינו ידידות הקב"ה מיין אף שהיין חביב מאוד בעת זקנתו ידידות של השי"ת הוא חביב יותר מכל מעלות היין (והאריך עוד בחידושים אבל אין כאן מקומו) והנני ידידו המכבדו כערכו הרם באהבת דוד בן לאאמ"ו יוסף ליב פראנקפארטער זצ"ל. ודבריו מתוקים ורבה ה' לו ימים ושנים לטובה ולברכה:

ולענ"ד בארתי גמרא ששלח לו יין ישן שדעת זקני' הימנו נוחה על פי גמרא הזה תלמידי חכמים הוא עין אשר לא ראתה זה יין המשומר בענבי' ששת ימי הבראשית ומרמז לו ששכרו של יעקב שעסק בתורה כל ימיו הוא יין ישן כי זה אשר הוא ששת ימי הבראשית בוודאי יין ישן הוא שיזכה ליין ישן עין לא ראתה וכו' וזה שדעת זקנים היינו זקן שקנה תורה וחכמה ממנו נותן שמחו הזקנים התלמידי חכמים ששכרם שיזכה ליין המשומר ששת ימי הבראשית, ובני הנחמד המופלג בתורה חרוץ ומחודד נעים ותמים כבוד מו"ה שלמה ליב פריעד נ"י אמר לפרש קרא הזה על זיווגו של צדיק שם נאמר

במקרא הזה רעיתי בין הבנים וגם מזכיר בנות וידוע ענבי גפן תלמידי חכמים המזוגי' עם תלמידי חכמים זה זווג נאה אשר אמרי בגמרא הוא דבר נאה ומתקבל וזה הבנים ובנות שהובא אל בית היין הייני ענבי גפן בענבי גפן דגלו עלי אהבה זה הוא אהבה האמיתי בין איש לאשתו שהשכינה שרוי ביניהם ויפה כיון. ואני עוד בארתי בזה מאמר חמרא וחי' בפומי דרבנן היינו תלמיד חכמים כל זמן שמזקינן דעתן ניתוסף עליהן והמה דומה ליין כל זמן שמזקן טעמו ביותר לשבח וזה חמרא וחי' בפומי דרבנן החמרא וחיים של רבנן דומה זה לזה כל זמן שמזקן טוב יותר: גמרא אמר רב כהנא חציף עלי מן דמפרש חטאה אך קשה דבריו הא כתיב מכסה פשעיו לא יצליח, והנה זה הוא קושית הגמרא יומא דף פ"ו ע"ב רמי רב כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטא' וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא וכו' מר זוטרא אמר כאן בחטא בין אדם לחבירו שם צריך להתודות כאן בחטא שבין אדם למקום לא צריך להתודות, ובארתי באלה לולא דמסתפינא על חטא שחטאנו לפניך בוידו פה וזה לכאורה אינו מובן הלא זה אינו חטא להתודות אבל כאמור בין אדם למקום אשרי כסוי חטא וזה על חטא שחטאנו לפניך היינו בין אדם למקום בוידי פה שהיינו מתודים פה אינו רשאי להתודות:

ובזה בארתי דברי הושע שובה ישראל עד ה' אלקי' כי כשלת בעוניך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וזה שכיון מה שישראל חטא בין אדם למקום הוא רק שובה בלב בלא דברים להתוודת שובה ישראל עד ה' אלקי' כמוכח בגמרא עד ה' שרק ה' הוא העד היודע מחשבות אבל כי כשלת בעוניך היינו ישראל בעונת שלו בין אדם לחבירו קחו עמכם דברים שובה על ה' שם צריך להתודת:

וזה בפ' השוב' בנצבי' סיים משה רבינו כי קרוב אליך הדבר בפיך ובלבבך לעשותו וכוונה פעמים בפיך שצריך להתודות ופעמים רק בלב בלי להתודות כמחלק בגמרא בין אדם לחבירו ובין אדם למקום:

וזה פה שאמר רב כהנא איירי בין אדם למקום כי אמר חציף מן דמפרש חטאה ולא אמר חטאיו אלא חטאה היינו בין אדם למקום הה שנאמר אשרי נשא פשע וכסוי חטאה ולא נאמר חטאיו לפשעיו אלא חטאה ופשע היינו בין אדם למקום שם לא להתודת אבל קרא שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח היינו בין אדם לחבירו ולכן נאמר מכסה פשעיו היינו פשעיו שהוא פשע שלו בין אדם לחבירו שהמה פשעיהם והבין ובמה שאמרו פה שיזכה ליין המשומר בענבים לתלמידי חכמים מיקרי ענבי גפן:

ובזה הבנתי סיומ' דמס' כתובות אמר רב חיי' בר אבא אמר רב עתידן כל אילנות סרק שבארץ ישראל יטענו פירות שנאמר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם בזה סיים כי

עתידן יהא מלאה הארץ דעה ותורה אז יהי' ענבי גפן בענבי גפן תלמידי חכמי' וחוגים גם תלמיד' חכמים ואז זכרו ליין המשומר בענבים ששת ימי הבראשית תה עתידן כל אילני סרק שיטענו פירות היניי עמי הארצים ממך כולם יהי' חכמים וישאו פירות היינו תורה וחכמה ויהי' ענבי גפן בענבי גפן ואז יהי' התאנה והגפן נתנו חילם היינו נוצר התאנה יאכל פריה תלמידי חכמים העוסקי' בתורה יאכל פריה הה הגפן היינו שיזכו לגפן יין המשומר בענביו ששת ימי הבראשית וזה חילם, ולע"ד לדרוש נוטריקן ח'י'ל'ם' היא ח'כמים י'זכו ל'יין מ'שומר וזה חילם של הגפן וגם של תאנה כי בוצר תאינה יאכל פריה וזאת המסכת' שמתחיל בתולה נשאת שאיירי בנשואין של בני ישראל ומרמז הסוף על תחילת' שיהי' הנשואין ענבי גפן בענבי גפן ואז יזכו שהגפן יתנו חילם ליין המשומר בענביו ששה ימי הבראשית וזה יין ישן שדעת זקנים ממנו נוחים ישן ששת ימי בראשית זה ישן הוא וזה דעת זקנים זקני תלמידי חכמים ממנו נוחים. ובזה מתורץ קושית התוס' שם שהקשו לעיל מיני' הו"ל להביא זאת הקרא דאייר' לעיל מיני' ולענ"ד בזה רוצה לסיים לרות הסוף על תחילתה הנשואין המה משובחין עם ענבי גפן בענבי גפן ואז נתנו התאנה והגפן חילם כאשר בארתי:

אנא ה' זכינו ליין המשומר בענביו הבאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה אהבת תורה ואזכה להבין דעת קדושי' פנימה. גם עד זיקנה ושיבה אל יעזבנו, ובתורתך הקדוש' הן חלקינו. ובתורה ויראת שדי זכיני בכפלים, כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי להתהלך לפני ה' באור החיים, בה' הלכנו כל היום ושמך לעולם נודה סלה, אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפך סלה, אלקי' יחנני ויברכיני יאיר פניו אתנו סלה, ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתינו סלה:

סליק פרק החמישי, בעזרת ה' גואלי וקדשי כבודי ומרים ראשי, למדינו וחכמינו לפרש פרק הששי:

זכר צדיק לברכה יהי' פה בספר לזכרון חידושי תורה מאת אדוני אבי מ"ו הרב דגאון הגדול המובהק ואמיתי ומפורסים קדוש וטהור צדיק יסוד עולם הד מגאוני קדמאי קדוש שמו מו"ה מאיר פריד מבאסקאוויטץ זצ"ל, שהי' אב"ד בק"ק יאללע יע"א ככתבו וכלשונו:

בעהי"ת סוגי' דאין אדם פורע תוך זמנו:

עיין מ"ל פרק ג' הלכות שכנים הלכה ב' ד"ה נשבע שהקשה למה סבר הרמב"ם שצריך לשבע בנקיטת חפץ דהא בשאומר שפרע תוך זמנו נוטל בלא שבועה וכמובא בב"י ובגמרא משמע דמדמי הא דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו להא מתני' דמי יימר וכו'

וכן הקשה בטו"ז סי' קנ"ז סעיף י"א לפי שבגמ' פשט בעי' אי אמרי' מגו במקום חזקה ודחי דמי יימר ומשמע מי יימר יותר סברא מאין אדם פורע תוך זמנו גם התוס' הקשה ד"ה ואמר לו פרעתיך בזמנו המ"ל כגון שתבע אותו תוך הזמן או בזמנו ואמר פרעתיך תוך זמנו, גם הרמב"ם בפי' המשנה פי' על המתניתן מצד מי יימר והקשה הא במסקנא פסקינן כר"ל אין אדם פורע תוך זמנו ול"צ למי יימר:

ונראה לפענ"ד ליישב כל הנ"ל שהרי באמת לעיל בד"ה מד' אמות ולמעלה דעי' תוס' כגון דידע דקדים אחד או בחזית ובאמת מתני' סתמא קתני ולא איירי בעשה חזית וכן י"ל שזה נמי לא תני שקדים אחד ורצה לחבירו וא"כ יוכל לומר שזה השינו אני בונה אותו משלי ולא אתה כמבואר במהר"ם לובלין במתניתן על תוס' הנ"ל, ולפ"ז י"ל זה קושית גמרא ת"ש מד' אמות ולמעלה אילימא שתבע לאחר זמן ואמר פרעתיך בזמנו אמאי לא היינו שאמר מיד בתחלה בנה עמו בשתפות דמאי אולמא האי יותר מהאי וכמבואר במהר"ם לובלין הנ"ל אפילו אמר שחבירו בנה והוא שילם אותו לזמנו שאמר ששילם לו לאחר שבנה ג"כ פשיטא שיש לו מגו שיוכל לומר שבנה מיד מתחלה, ועיין סי' קנ"ז שיש לו מגו כזה אלא לאו דאמר לו פרעתיך תוך זמנו ש"מ במקום חזקה לא אמרינן, ולפ"ז לא קשה קושית תוס' שיוכל לאוקמא שתבע לו תוך זמנו או בזמנו ואין לו מגו שאין זה תוך זמנו כלל שיוכל לומר שיבנה מיד מתחלה עמו ולא מבעי' שלא שייך שתבע אותו תוך זמנו וגם הקושי' שתבע אותו בזמנו היכא דאינו מגו ביומא דמשלים הרי עדיין יש לו מגו ששלם מיד מתחלה ודוק:

ולפ"ז י"ל מה שתירץ הגמרא מי יימר היינו שלא נסוג מתי' ראשון שאיירי שאמר תוך זמנו יפרע ואפ"ה לא נפשט האבעי' שי"ל הכא יש שני סברות חזקה אין אדם פורע תוך זמנו ועוד מי יימר בצירף שנים לא אמרינן מגו ודוק. ובפרט לפי פי' הש"ך על תירץ גמרא כל שפא ושפא זמנו היינו שמהימן אפי' תוך זמן וא"כ בתירץ גמרא מתחלה שרוצה לפשוט מחזקת שנתן שאפילו במקום חזקה אומרים מה לו לשקר ועל תירץ כל שפא ושפא זמנו ופי' ע"כ מהימן אפי' תוך זמן ולא נאוד מתירץ הראשון בסיפא, ולפ"ז שפיר הרמב"ם בפירש המשנה אמר מצד מי יימר כדי שלא יפשוט האבעי' שאמרינן מגו במקום חזקה שהיא בעי דלא נפשוט, ולפ"ז לא קשה קושית מ"ל הנ"ל ששפיר י"ל חזקה אין אדם פורע יותר חזק שאפילו שבועה לא צריך ומה שגמרא מדמה מי יימר לחזקה אין אדם פת"ז היינו בצירף חזקה אין אדם פורע וכהנ"ל וע"כ שם בסי' קנ"ז שאיירי בזמנו ואין אלא מי יימר שפיר אמר שצריך שבועה:

ובזה י"ל רש"י ד"ה אלימא דאמרו ליה פרעתיך בזמנו פשיטא שהוא כמנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי שי"ל רש"י נמי סבר שאיירי בלא חזית וא"כ בזמנו הוא שאמר מיד נבנה או יש לו מגו ועיין ש"ע סי' קנ"ד שיש לו מגו ושפיר מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום (וי"ל א"כ בלא"ה מה הקשה הגמ' אלמא עביד אינש דפרע בגוי זמנ' דילמא טעמ' משום שאמרי' מגו במקום חזקה זה בלא"ה קשה לפי שע"כ ידע מכל שפא ודוק) אבל תוס' לשיטתו שפירש לעיל שסבר חזית שפיר הקשה:

והנה יש ליישב קושית תוס' שיש לומר מה שחזקה אין אדם פורע תוך זמנו היינו אם לא תבע אותו משא"כ אם תבע אותו י"ל פרע כדי שילוה לו אח"כ אם צריך ור"ל לא אמר וכגירסא ובא בזמנו ואמר ליה היינו שתבע אותו בזמנו על זה וודאי מעצמו לא שילם תוך זמנו ולואי שיפרע בזמנו וגם הוא לא תבע אותו מקודם שהמלוה גופא אמר הלואי שיפרע לי בזמנו אבל אם תבע אותו תוך זמן מודה שעבד אינש דפרע תוך זמנו באם תבע, ולפ"ז לא קשה קושית תוס' שי"ל דאיירי שתבע אותו תוך זמן ובה"ג יפרע תוך זמן וגם קושיא שניה לא קשה שאיירי בתבעו אותו בזמנו ואין מגו י"ל בזה לא נפשט האבעי' שי"ל דילמא אינו מגו דהעזה כהאי ואמרינן מצד מגו, וגם י"ל לאידך גיסא שאיכא מגו וא"כ איך פסק במתני' ולא ידעתי טעמא ועיין טו"ז סי' ע"ח סק"א שפסקי' ליה מתניתן שלא אמרינן מגו במקום חזקה וא"כ ג"כ האיך מוכח שאמרינן מגו במקום חזקה אלא שאין זה מגו דהוי מגו דהעזה דלמ' לא היא העזה רק שלא אמרינן מגו במקום חזקה אלא זאת לא אמרינן מגו במקום חזקה, ובפרט לפי שמפרש בתומים ד"ה ויומא דמשלים לא נתנו לתבע, רק מה שאמרתי לעיל שתבע אותו תוך זמן איתא דע"כ הוא אמר שפרע לו מקדם יום או יומים דביומא גופא אין מיעז, וא"כ שפיר הוא סברא שאין אדם פורע תוך זמנו וצ"ל שקושי' תוס' מיירי מצד שלא אמרינן מגו דהעזה בהא ולפי הנ"ל שזה מוכח ג"כ מתירץ תוס' ד"ה אלא בעדים י"ל שיש לו מגו שיוכל לומר שתבע אותו תוך זמן וי"ל תרתי לא אמרינן שהוא תבע אותו תוך זמן והוא שילם לו בשלמא אם ידעינן שתבע אותו ת"ז י"ל חד מיעוט אמרינן שמא פרע לו אבל שנאמר שהוא תבע אותו תוך זמן דכתב אנשי' לא תבעו תוך זמן שמסתמ' ידע אינש בנפשו שצריך לזה הזמן, ולפ"ז י"ל אם הוא תבע לו תוך זמנו והוא טען שתבע אותו ושילם לו ת"ז י"ל כה"ג מהימן כיון שהלך מרוב ותבע אותו תוך זמנו י"ל גם כן תבע אותו מקדם תוך זמנו מה שא"כ באינש בעלמא אמרינן שבוודאי לא תבע אותו תוך זמנו ומתורץ קושית תוס':

ולפ"ז י"ל הרי בבכור שלא שייך דלא לטרדן שאין לו תובעים ולא קשה מגמ' ב"מ בשכיר שי"ל ששם איירי שתבע אותו תוך זמנו וא"כ לכאורה י"ל אפילו לר"ל אין אדם פורע תוך

זמנו מ"מ אם תבע אותו תוך זמנו מודה כהנ"ל ועיין טו"ז הנ"ל סי' ע"ח ביומא דמשלים מגו דהעזה:

באופן אחר י"ל פי' המשנה לרמב"ם ונקדים מה שהקשה תוס' ד"ה כי היכא דלא לטרדן הו"ל ולטעמך ועיין מהרש"א שהקשה א"כ מה הקשה הגמרא מסיפא לאביי ורבא הא בזה מודה, גם בש"ע הקשה הא בלא"ה צ"ל מי יימר דאל"ה קבה רישא לסיפ' ובת"ח הקשה הא גם לר"ל צריך לומר כתירץ גמרא מי יימר דהא מסקינן כל שפא ושפא זמנו הוא ונראה ליישב הכל ויהי' סייע לש"ך פי' דכל שפא ושפא זמנו אפילו תוך זמנו די"ל שבלא"ה ל"ק רישא לסיפא שידע סברת מי יימר רק לא כ"כ יפעול אפילו לאח"ז אלא תוך זמני אע"ג דעביד אינש שפרע גוי' זמניה לפעמים מ"מ בה"ג יש שני חששים אבל הקושיא מעיקרא רק על ריש לקיש שמוכח מרישא עביד אינש דפרע בגוי' זמניה ותירץ כל שפא ושפא זמנו וע"כ שפיר הקשה מסיפא אלמא לא עביד אינש דפרע בגוי' זמני אפילו בה"ג בשפא ושפא ולפי תירץ גמרא כל שפא ושפא ע"כ בה"ג אפי' תוך זמנו כש"ך הנ"ל ותי' הגמ' סברת מי יימר מהני אפי' לאחר זמנו, ולפ"ז לא קשה קושית מהרש"א שם הקושיא אינו אלא לר"ל ורמב"ם בפירש המשנה שפיר לר"ל צריך למי יימר וקושי' שם ודוק: (הגהת מרדכי) ובזה מאוד מדקדק פי' הרש"י שמפרש הלכך אפילו פרעם בזמנו אינו מהימן ומנא ליה הא, ולהנ"ל ניחא דצריך לפרש כן:

מה שהקשה תוס' ולטעמך המ"ל י"ל שהרי י"ל ר"ל שאמר הקבוע זמן לחבירו ואמר לו פרעתיך תוך זמן ולא אמר ת"ז פרעתיך משמע שתבע אותו לאח"ז וי"ל ר"ל סבר אפילו כה"ג שלא אמרינן מגו במקום חזקה ואביי ורבא סברו אמרינן מגו במקום חזקה וא"כ ל"ק על אביי ורבא ממתניתן דבכור דשם איכא מגו ובשכיר נמי איכא לומר שאיירי אילימא תוך זמנו שתבע אותו ת"ז ואיכא מגו שפיר פושט ממתני' ואף בגמ' מסופק אי אמרינן מגו במקום חזקה ולא סבר כבעל האבעי' י"ל גם רמב"ח ור"י ב"י לא מסופק אלא שסברו שזה תליא בפלוגתא כהנ"ל וקושית גמרא על ר"ל שפיר י"ל אביי ורבא דע"כ איירי דיש לו מגו כדמשמע מגמ' לקמן, ולפ"ז לא קשה מה אשמעינן ר"ל הלא מתניתן היא בבכור כקושית גדולי תרומה י"ל שאשמעינן אפילו במקום מגו לא אמרינן, ויותר יש לומר שהמה סברו במקום חזקה לא אמרינן מגו שהו' כבמקום עדים אלא שעביד אינש וא"כ כיון שמשכחת לפעמים מהימן באוני וגם י"ל של"ק קושית גדולי תרומת מה אשמעינן ר"ל מתני' הוא י"ל שאשונעינן דווקא קבע זמן משא"כ סתם הלוואה וכסברת הסמ"ע ול"ק רק באמת הא בבכור הו' כסתם הלוואה אפ"ה אמרנן זה באמת קושית תוספ' ולפ"ז מיושב מה שהקשו גדולי תרומה סימן ט"ו על תוס' מה הקשה מגמרא דב"מ

שי"ל התם רמב"ח קאי למסקנא ולא צריך לתירץ שמא יפול ביתו ולפי הנ"ל י"ל לפי שנקט ר"ל הקבוע זמן וא"כ כסברת הסמ"ע וקשה מבכור וע"כ גם ר"ל סבר סברא זו והתירץ ציין על לא לטרדן לפי בסתם הלוואה גם ר"ל מודה לזה ודוק:

ולפי"ז י"ל מה שהקשה באו"ת מה סברת ר"י שתירץ כן בבכור ואיך נעלם ממנו גמרא ב"מ ערוכ' ולפי הנ"ל י"ל שהר"י סבר כקושי' גדו"ת הנ"ל למסקנ' ל"ל לשמא יפול ביתו ור"י הגהת מרדכי. במחיל' כבוד קדשו כאן שגה אאמ"ו הגאון זצ"ל הלא הר"י בעצמו שמפ' דדווק' בקבוע אבל לא בסתם הלוא' בד"ה וקבוע זמן] ס"ל שסבר כפוסקים שמבואר בש"ס שאף בסתם הלוואה אמר ר"ל אין אדם פורע תוך זמנו וא"כ יש לומר ר"ל למסקנא אינו חולק וכקושית גדולי תרומה הנ"ל ול"ק מגמרא שם ומה שהקשה מה אשמעינן ר"ל הלא מתני' הוא כבר תרצתי ודוק:

והנה לכאורה יש ראיה גדולה לפי שהקשה גמרא ממנה לי בידך וע"כ איירי בת"ז וע"כ שאמרי' מגו במקום חזקה ולכאורה פלא למה לא הקשה יותר על אביי ורבא דמוכח שאין אדם פורע תוך זמנו ולהנ"ל ניחא הטעם של אביי ורבא י"ל משים מגו במקום חזקה אמרינן (ועיין גמרא יבמות שרבא סובר מגו במ"ח) ומה שמסופק בגמרא י"ל לפי שזה תליא אי ר"ל סבר במקום חזקה יש לומר אביי ורבא לא סברו במקום חזקה וע"כ מסופק לפי שפסקינן כר"ל וממילא ידע לאביי ורבא:

מה שפירש רש"י בממני' טעמא בריש לפי שהיה צעק על הב"ד ובסיפא מצד מי יימר ועיין תוס' שבאמת בגמרא אמרינן כל שפא ושפא זמנו הוא, י"ל לפענ"ד רש"י סבר במסקנא גמ' מי יימר י"ל אזדא ולא אמרינן כל שפא ושפא זמנו אלא רישא הטעם בחזקת שנתן משום שלא שייך מי יימר דמחייב שמשפט זה לכל גלוי הוא ואייר' ריש' בזמנו ול"ק מה קמ"ל י"ל שאשמעי' עבור הסיפא שאפילו בזמנו לא מהימן מצד מי יימר בשלמא גמרא בה"א שלא ידעינן מצד מי יימר שפיר הקשה אילימא בזמנו פשיטא וא"ל עבור הסיפא קשה בזמנו בסיפא גופא אמאי לא, וצ"ל שהסיפא איירי תוך זמנו וע"כ לא וע"כ הקשה מריש' אי בזמנו פשיט' והרי אפי' מד' אמות ולמעלה בזמנו מיותר ולא יוכל לומר שנקט אגב סיפא כהנ"ל וע"כ מצד תוך זמנו וע"כ שיש חולק בתוך זמנו ברישא מותר שעבד אינש דפרע ובסיפא י"ל ידע לא שילם תוך זמנו מצד מי יימר שכה"ג אביי ורבא נמי מודה כמו שמא יפול ולא יבנה וזה היה מילתא דפשיטא ול"ק רישא לסיפא ועז"א כל שפא ושפא זמנו וע"כ כתי' הש"ך שכה"ג אפילו תוך זמנו ושפיר הקשה אח"כ מסיפא שראינו שאינו פורע תוך זמנו וע"כ לא אמרינן כל שפא ושפא זמנו או אפילו זולת פירש הש"ך נמי ניחא יותר לפי' שתי' כל שפא ושפא היינו שאמרינן בזמנו וזה אשמעינן

שזה לא נקרא תוך זמנו קשה מסיפא בזמנו אמאי לא וע"ז אסיק שסברת מי יימר מהני אפילו בזמנו ואשמעינן עבור הסיפא כהנ"ל וא"ש דברי רש"י ועיין תו"ח, ולפ"ז י"ל המשך דברי התוס' מה שהקש' בזמנו פשיטא דילמא קמ"ל המלוה חבירו בעדי' וא"ל א"כ קשה אסיפ' בזמנו אמאי לא ש"ל בסיפא הטעם משום אין אדם פורע ת"ז או משום מי יימר וסברת מי יימר רק מהני שאין אדם פורע תוך זמנו או פירש אחר. ובלא"ה לא יוכל התוס' להקשות מה הקשה פשיטא דילמא אשמעינן המלוה חבירו בעדים דאי אמרינן אדם פורע תוך זמנו קשה מסיפא אמאי לא בזמנו אלא וודאי בסיפא הטעם שאיירי בזמנו וצריך לפרוע בעדים וברישא י"ל שלא היה עדים כלל מתחלה מסתמא משא"כ בסיפא יותר מד' אמות ודוק בקיצור אם אמרינן אדם פורע תוך זמנו לא יוכל לומר דרישא עבור סיפא משא"כ אם אמרינן אדם אין פורע תוך זמנו וי"ל בסיפא משום אין אדם פורע תוך זמנו י"ל ברישא אשמעינן המלוה בעדים א"צ לפרוע בעדים ודוק, וגם י"ל באמת כוונת מקשין מ"ד אלמא עביד אינש דפרע בגוי' זמניה היינו להקשות אימא סיפא אלא שזה תרצן מהר להשיב וסבור שהקושיא על ר"ל ותירץ שא"ה וע"כ מקשה אח"כ מסיפא ול"ק קושית ש"מ, ומיישב בזה מה שהקשה בתוס' דלמא דכותל הו' כתוך זמן:

מה שהקשה במ"י שי"ל בשכירות דאמרינן אפילו בסתם אין אדם פורע ת"ז ובהלוואה סתם אמרי' אדם פורע ת"ז י"ל שע"י שקבע זמן לחבירו הוא מוכח דהמלוה לא צריך עד שקבע לו זמן ולא תבע אותו ת"ז והוא מעצמו לא יפרע תוך זמנו משא"כ סתם הלואה י"ל שסבר אם שיצרך יבקש ממנו וממילא י"ל שנתן לו לפי שעשה לו טובה שהלוה לו משא"כ שכירות אעפ"י שביקש ממנו לא נתן לו אם לא שהיכר"ח לאחר ל' יום ודוק:

ולכאורה יש לחקור שהגמרא אמר פשיטא אלא תוך זמנו ולכאורה קשה איך שייך זה לדין כותל חצר לאשמעינן אדם פורע תוך זמנו (בשלמא לתירוצי שגמרא ידע מצד מי יימר רק הוא דווקא לענין תוך זמנו אבל לא לאחר זמנו י"ל היטב שאשמעינן ברישא אדם פורע תוך זמנו אגב סיפא לאשמעי' בסיפ' אפילו תוך זמנו לא מהני מי יימר ואגב אשמעינן ברישא לא אמרינן מי יימר.) והנה י"ל שצריך לאשמעינן בכותל אע"ג ששייך שמא לא יבנה נמי עביד אינש דפרע בגוי' זמניה וע"כ הקשה הגמרא לר"ל מצד כל שכן וה"ה על רבא כאיתא בתוס' שהי"ל ולטעמיך ואפשר באמת הקושיא על ש"מ שלא קתני וקשיא על ר"ל ותירץ גמרא כל שפא ושפא וכו' וכמבואר בש"ך אפילו ר"ל מודה לא לטרדן שכירדה גדולה וא"כ צ"ל אע"ג ששייך לא יבנה מ"מ זה חשש רחוק ולא לטרדן גדולה משא"כ בלא"ה קשה זה על הש"ד ועיין תוס' ולפ"ז י"ל מה שהקשה הגמרא מסיפא אלמא לא עביד אינש ולכאורה איך שייך זה הדין בכותל דווקא א"ו שי"ל דווקא הכא

שמא לא יבנה וכקושית מהרש"א וא"כ ע"כ שלא אמרינן כל שפא ושפא זמניה וטרדה מרובה דחה שמא לא יבנה וע"כ הדרה קושיא לר"ל מרישא וכן לאביי ורבא ותירץ משום מי יימר ודוק. אלא א"כ קשה הו"ל בלא"ה להקשו' רישא לסיפא ודוק וצ"ע. וגם יש לומר כן על מה שהקשה התוס' לאשמעינן המלו' לחבירו בעדים א"צ לפרעו בעדים, ולכאורה איך שייך דין זה לכאן י"ל שאשמעינן אע"ג שאין עדים ממש אלא שאנן סהדי שקדם א' ורצה לחבירו וכה"ג, ולפי הנ"ל יש לבאר קושית תוס' דלמא אשמעינן המלוה את חבירו בעדים בציר‍ף אין אדם פרע תוך זמנו שי"ל זה לבד איך שייך להכא אבל כיון שכל זה אין אדם פורע ת"ז וכמבואר במהרש"א ואין אדם פת"ז שייך הכא לפי שדווקא משום לא יבנה. ובעיקר דברי תוס' שאתי' לאשמעינן המלוה את חבירו בעדים א"צ לפרע בעדים לא ידעתי דהא מצד סברא ידעינן דלא רק למ"ד צריך לפרע בעדים צריך לאשמעינן ודוק ולפי"ז י"ל בתי' גמרא כל שפא ושפא זמנו לעולם איירי מתני' בזמנו ול"ק פשיט' שי"ל כקושי' תוס' לאשמעי' ענין המלו' חבירו בעדי' א"צ לפרע בעדי' והנה בלא"ה לא קשה רישא לסיפא שי"ל רישא וודאי אין סהדי שלא בנה לבד, או י"ל להיפך מה שהקשתי לעיל אי אמרינן תוך זמנו איך שייך דין ת"ז לכאן י"ל עיקר דין הכא אשמעינן המלוה את חבירו בעדים א"צ לפרעו בעדים וי"ל דווקא הכא לפי שאין עדים ממש אלא שאשמעינן שקדם חד ורצה לחבירו וי"ל ג"כ בלא"ה לא הקשה רישא לסיפא די"ל רישא אשמעינן המלוה את חבירו בעדים א"צ לפרעו בעדים וחזקה אין אדם פורע תוך זמנו ואתי סיפא לאגלוי רישא וצ"ל כסברתי שסיפ' סתם תוך זמנו ובריש' וודאי בזמנו דלא שייך תוך זמן כלל ודוק: ועיין מה שאמרתי לכאורה לשון בחזקת שנתן משמע אע"ג שהוא לא טען מידי ואין כאן שיטעון לא פרעתי אפילו בטענת שמא וי"ל להנ"ל לישנ' שאמרי' מגו במקום חזקה י"ל ממ"נ אם הוא כאן אע"ג שאמר ת"ז נאמן מצד מגו שיכול לומר בזמנו ואם הוא אינו כאן ואין לו מגו בטענת שמא אמרינן שפרע ת"ז וק"ל וגם אמרתי הפירש ת"ז שתבע לו וקושי' גמרא אלמא עביד אינש דפרע י"ל דאל"כ לא אמרינן מגו במקום חזקה וגם אמרתי אם תבע אותו תוך זמנו י"ל שפרע ת"ז:

וגם אמרתי שקושית הגמרא רישא לסיפא אלא שהתרצן נפל לו בדיבורו ודוק, וקדם בתירוצו וכאשר בארתי לנכון יובן הכל, ותעיין היטב בדברי אבי הגאון זצוק"ל כי קיצר בלשונו:

עיין רש"י מתני' משפט זה לכל גלוי ועיין תוס' מה שהקשה למה לא פירש רש"י כל שפא ושפא זמנו ונראה ליישב ונקדים לתירץ מה שהקשה שיאו בלאו הכי קשיא רישא לסיפא ויהי' מתורץ נמי מה שהקשה על תוספות ולטעמך א"כ מה הקשה גמרא על אביי

ורבא (ומה שתירץ גם מהרש"א שתלוי בדעתו י"ל נמי דלמא לא יאמר) ועיין ת"ח מה שהקשה גם לר"ל קושי' גמרא וצריך למי יימר ובזה אזדא תמי' פירש משנה להרמב"ם אבל למה לא הקשה לר"ל ותירוצו דחוק שהו"ל ולטעמך ונראה ליישב שי"ל גם בהו"א אמרינן סברת מי יימר רק לא כ"כ שאפילו בזמנו לא יתן כיון שהוא טוען ברי שנתן לי הלא אם שטען ששלם לו והוא אומר לא מהימן מ"ש זה שהוא היה ידע מזה הדין סלקא אדעתיה שחזקה שלא ידע רק לזה מועיל בת"ז אע"ג שא"א פורע תוך זמנו היינו לפי שסבר מי יימר שעכ"פ ספק הוא והוא כמו שמא לא יבנה וע"כ ברישא אדם פורע תוך זמנו ובסיפא אין אדם פורע וקשה על ר"ל מרישא ותי' כל שפא ושפא זמנו ועיין ש"ך בה"ג גם ר"ל מודה ששלם מקדם, ולפ"ז שפיר הקשה מסיפא אלמא אין אדם פורע תוך זמנו וע"כ יקשה לר"ל שסבר בשפא שזה נקרא תוך זמנו ואם כן ממ"נ קשיא לר"ל או מרישא או מסיפא ותי' גמרא שאני הכא מי יימר, ועיין רש"י ד"ה שעל בזמנו נמי מי יימר ולפ"ז י"ל במסקנא לא צ"ל כל שפא ושפא זמנו כלל ולא צריך לדחוק ממתני' שאיירי תוך זמנו אלא מד' אמות ולמעלה אפילו בזמנו לא לפי מי יימר כפי' רש"י (ולפי זה יש לומר אם לדעת הש"ך בפירושו כל שפא ושפא זמנו מ"מ למסקנא לש"ך אפ"י כה"ג) ולמ"ז מתורץ קושי' תוס' על רש"י שלא צריך להביא כל שפא וספא ול"ק קושית ת"ח גם קושית מהרש"א שהרי הקושי' בגמרא לר"ל ולא לאביי ורבא ודוק, גם י"ל פירש רש"י הנ"ל של"ק קושית תוס' שהרי באמת הש"ך והסמ"ע שהקשה בשפא אחרונה מה עביד וי"ל שמודה בשפא אחרונה לא שילם רק א"כ הוא מודה במקצת ויהי' חייב שבוע' ע"ז אמר אם שאני מסופקין משא"כ משפט זה לכל גלי היא והוא צורך ואנן סהדי א"כ אין מודה במקצת ודוק:

עיין טו"ז סי' הנ"ל ומ"ל ה' הנ"ל שהקשה לרמב"ן למה צריך לנקוט חפץ הא בגמ' מדמה מי יימר לתוך זמנו, ונראה לתרץ שהרי קושית גמרא אילימא בזמנו היינו שמודה שבנה עמו, ומיושב קושית תוספ' דילמא איירי בתוך זמן תבע ותי' מי יימר היינו להיפך שגמ' תירץ מי יימר איכא רק תוך זמנו ומישב דברי רש"י לעיל שהוי כמנה לי בידך והלא אומר להד"ם ועיין ועיין תומים מה שר"ל לרמב"ם אע"ג בגמרא מסופק אי אמרינן מגו במקום חזקה הוא פשיט מגמ' בב"מ וכן קשה למחבר, וי"ל שבאמת מנה בעי הא כאן מגו במקום חזקה וגם נגד רוב שרוב אין משלמין בת"ז ועיין תומים בקיצר כלל מגו, וי"ל ר"ל סבר ת"ז לא משלם י"ל שסבר אזלינן בתר רוב אפילו בממון ואביי ורבא י"ל סברו כשמואל אין הולכין בממון אחר הרוב לפי שסמוך מיעוט לחזקה, וי"ל אי לא לטרדן לא שייך מיעוט כלל וגמרא שמסופק לפי שנקט חזקה אין אדם פרע משמע מצד חזקה

נמי וא"כ יש תרי אם אמרינן מה לו לשקר, ולפ"ז לדידן שפיר קאי כשמואל וי"ל מגו במקום חזקה ורוב לא שייך שסמוך מיעוט משא"כ גמ' י"ל מסופק למאן דאמר שאזלינן בתר רובא אפי' בממון וגם י"ל ראיה לרמב"ם ממתני' שתנ' בחזקת שנתן משמע אפי' הוא אין כאן וטוען ברי שלא קבלתי ואי אמרינן מגו במקום חזקה ניחא שממ"נ בת"ז י"ל נמי מהימן ואיירי שתבע לאח"ז או בזמנו ויש לו מגו, והשתא ממ"נ בחזקת שנתן אפי' ת"ז אי הוא קיים יש לו מגו ואי אין לו מגו מ"מ בטענת שמא אמרינן פרע תיזל וי"ל זה הטעם של אביי ורבא, מ"מ קשיא לר"ל לפי גירסא ובא בזמנו שראינו שלא אמרינן מגו במקום חזקה ותי' כל שפא משא"כ למסקנא שאמרינן שאפי' מתני' אין אדם פורע תוך זמנו שפיר מסופקים אי אמרינן מגו במקום חזקה ורצה לפשוט ממתני' ודוק:

גם לפי הנ"ל מה שמסופק בגמרא אי אמרינן מגו במקום חזקה ודייק ממתני' ולכאורה בלא"ה ל"ל כל שפא ושפא זמנו כהנ"ל, לפי הנ"ל י"ל למסקנא צ"ל כל שפא ושפא זמנו לר"ל אלא אפי' כרש"י ואיירי בזמנו ודוק. וזה שאמרתי על קושי' תוס' שהו"ל ולטעמך שי"ל בה"א לא ידעינן ממי יימר ג"כ לא אמרינן שמא יפול וזה ברור וגמרא מסופק למסקנא:

ואגב חדושי אאמ"ו הגאון הקדוש ז"ל אדפיס פה מחדושי שהנני ה' אפס מנהו בסוגיא הזה כאשר כתבתי בפנקס חדושי הסוגיות חלוקי דרבנן בסוגי' דתוך זמנו דבר נחמד אשר חדשתי ביום ה' לסדר שוזה עד השמי' תרכ"א רפ"ק פה אסאפא, חניני ה' חניני מתורתך אל מדינו הבינינו וחכמינו, כי זה היינו. ועד זקנה ושיבה טובה אל יעזבינו אני ה"ק מרדכי פריד: תוס' ד"ה ובא בזמנו וכו' וא"ת מ"מ נפשוט מהכא דלא אמרינן מגו דאי בעי אמר פרעתיך עתה ואומר ר"י דהא לא חשוב מגו כיון דמיירי וקיימי ביום אחרון של זמן ואע"ג דמסקינן בפ' השואל דעביד אינש דפרע ביומא דמשלים זמני' אבל מ"מ אין זה מגו דלא חציף אינש למימר פרעתיך היום אבל רגל הוא לומר פרעתיך אתמול ושכחת עכ"ל, והן אמת מבואר בח"מ סי' ע"ח סק"ד וכי אמר בסוף היום פרעתיך תוך זמנו נאמן במגו דפרעתיך היום, ויעיין ש"ך שהוא נגד דעת תוס' פה שהזכרנו דתוס' הסכים דהוא מגו דחציף לטעון פרעתי עכשיו ויהיה זה נגד תוס' וזה דעת הטור סי' ע"ח הבי' בשם עה"ת והקשה המפרשים כיון דהתוס' חולקים שכתבו דהוה מגו דהעזה דלא חציף אינש וא"כ לית הלכתא ולמה הביא, ועוד קשה בבדק הבית כתב הב"י דגם לשיטת התוס' משמע כבעל תרומות וזה מאוד קשה דהרי כהיפך הוא:

ולענ"ד נראה דצדקו יחדיו גם דעת התוס' למסקנ' כן, אך דעו נא המעיין טרם כל אבאר עוד דבר נאה מה שנלע"ד לדקדק בהמחבר בהג"ה שם דתחלה נקט בסעיף ג' תבעו ביום

שנשלם הזמן ואמר ליה פרעתיך היום אם הוא מלוה על פה נאמן בשבוע' היסת דעביד אינש דפרע ביום משלים זמנו ואם הוא מלוה בשטר דינו כמו מלוה בשטר שלא קבע לו זמן ואח"כ מבואר סק"ד וי"א בהא דאמרינן בתבעו ביום שנשלם הזמן וא"ל פרעתיך היום דנאמן הנ"מ כשתבעו בסוף היום אבל קודם לכן אינו נאמן וכי אמר בסוף היום פרעתיך תוך זמנו נאמן במגו דפרעתיך היום הג"ה וי"א דווקא דטען איהו אבל ליתמי דידיה לא טענינן עיין פ' השואל, ומאוד אפלא בתמיה על הג"ה הזה מדוע נקט מקומו סוף סעיף ז' לאחר שסיים פרעתיך תוך זמנו נאמן במגו דפרעתיך היום ואז אמר וי"א דווקא דטען איהו הלא לא כאן מקומו אלא בסעיף הקודם סק"ג שם נקט זה הדין תבעו ביום שנשלם בו הזמן ואמר ליה פרעתיך היום אם הוא מלוה על פה נאמן בש"ה דעבד אינש דפרע ביום דמשלים זמנו שם מקומו של הג"ה זו כי מקורו מנמוקי יוסף פ' השואל ונמוקי יוסף קאי שם על הדין עבד אינש דפרע ביומא דמשלים זמני' ע"ז קאמר הנמוקי יוסף דינו ולמה הביא דינו סוף סעיף זה דנקט וכי אמר סוף היום פרעתיך תוך זמנו נאמן במגו דפרעתיך היום וכי מה שייכות זה לזה: והנראה לענ"ד גם זה צדקו יחדיו, דהנה תוס' מסכים פה דהוה מגו דהעזה לטעון פרעתיך היום ואמרתי אם באמת עבד אינש דפרע ביומ' דמשלים זמנו הוא מילתא דשכיח ורוב אנשים משלמין ביומא דמשלים זמנו ובתוך זמנו איכ' חזקה להיפך דאין אדם פורע תוך זמנו א"כ ביותר טוב לו לטעון פרעתי עכשיו מלטעון פרעתי תוך זמנו דאז הוי נגד רוב בני אדם משא"כ פה הרוב מסייע בהדי דטען פרעתיך בזמנו והוה כמו שאמרינן מגו דהעזה היכא דהרוב או חזקה מסייע ובה"ג הרוב מסייע דרוב בני אדם משלמין ביומא דמשלי' זמנם ובה"ג בוודאי לא הוי העזה ובאמת עיינתי על התוס' איך שייך דהוי מגו דהעזה לטעון פרעתי עכשיו הלא ביותר לו נוח לטעון פרעתי עכשיו זה דרך רוב בנ"א לפרוע ביומא דמשלים והוי הרוב מסייע: ובאמת לאחר העיון שעיינתי באלה אמרתי התוס' לנכון כיון דהתוס' פה קאי על ריש לקיש ור"ל מסיים בלשונו והלוואי שיפרע בזמנו וכוונתו הלוואי שיפרע ביומא דמשלים זמנו גם בהאי יומא לא שכיח דישלים ורוב בני אדם גם בהאי יומא לא משלמין וכיון דביום משלים זמנו נמי אינו שכיח ורוב אינו מסייע ואף דאמרינן בב"מ עביד אינש דפרע ביומא דמשלים זמנו מ"מ סבר ריש לקיש אינו במציאות כל כך ובכן בוודאי מגו דהעזה הוא לומר פרעתי עכשיו, שוב לאחר העיון אמרתי תודתי לה' כי הלכתי בדרך השכל הישר כי מצאתי כן סברא זו בתומים להדיא בסי' ע"ח סק"ט בסוף העמוד דאמר דהרמב"ם סובר דזה ידעינן מברייתא אשר הביא דפרע ביומ' דמשלי' זמני' רק הס' דטען פרעתיך בתוך זמנו וא"כ השאל' כך מי עבד אינש דפרע ביומ' דמשלם זמנו ושכיח וא"כ

י"ל מגו דל"ל כדעת התוס' דהו"ל העזה דלעומת זה יותר נוח לו להעיז ולטעון טענה דשכיח דאינו נחשב בעיני ההמון כשקרן משיטען טענה דלא שכיח דתוך זמנו לא פרע אינש או דילמא עבד אינש דפרע ביומא דמשלים זמנו וא"כ שפיר י"ל מגו ליכא דהוי מגו דהעזה כמ"ש התוס' ואי טען טענה דלא שכיח גם זה לא שכיח לטעון שפרע ביומא יעיין שם סברא הזה ככתבו וכלשונו ואם כן תנא דמסייע לי אם אמרינן דשכיח דפרע ביומא דמשלים זמנו ע"כ הוי מגו טוב אף דהוי העזה דלעומת זה יותר נוח לו לטעון טענה דשכיח דאינו נחשב כשקרן בעיני ההמון משיטעון טענה דלא שכיח ונחשב כשקרן אם יטעון פרעתי תוך זמנו אבל אם אמרינן דלא שכיח שפיר הוי מגו דהעזה דגם אם יטעון פרעתי עכשיו לא שכיח הוא ונכון וישר, ובהיות כן כבר בארתי דר"ל דנקט והלוואי שיפרע בזמנו ע"כ כיון אף דעבד אינש דפרע ביומא דמשלים זמנו אבל לא שכיח הוא ובאמת כך משמע לתנא דמסייע לי הנמוקי יוסף שהביא דעת הראב"ד ביומא דמשלים זמנו לא טענינן ליתמי משום דהוא לא שכיח היינו מילתא דלא שכיח לא טענינן ליתמי ואמר שקצת משמע כן מבבא בתרא וע"כ כיון לזה שר"ל אמר והלוואי שיפרע בזמנו אלמא דלא שכיח והנה לריש לקיש שפיר מפרש התוס' דהוי מגו דהעזה. ונכון וברור: ובהיות כן זה שנקט ריש לקיש בלשונו להנצל מקושית התוס' ובא בזמנו ואמר פרעתיך תוך זמנו אינו נאמן ואי תימא דאיכא מגו כיון דבא בזמנו יוכל לטעון פרעתי היום זה איני מגו דהוי העזה וע"כ בארנו מתי הוא העזה אם ביומא דמשלים אינו שכיח וזה שסיים מיד והלואי שיפרע בזמני וא"כ גם ביום' דמשלים לא שכיח לכן לא מהימן אפילו במשלים לטעון פרעתי בזמני ודוק היטב:

ולאחר העיון אמרתי לזה כיון הרמב"ן כי מאוד קשה לענ"ד לשון הרמב"ן שהובא בשם מקצת רבותי ז"ל לפיכך פירשו מקצת רבותי ז"ל דהכא כשבא עליו ביומא דמשלים זמנא יאמר לו פרעתיך בתוך זמנו ואיני ואע"ג דאי א"ל פרתיך האידנא מהימן כדק"ל בב"מ לא מהני לי האי מגו במקום חזקה דריב' דאינש לא פרעו ביו' דמשלים זמנא וזה שנקט והלואי שיפרע בזמנו, לכאורה מאוד קשה בלי הבנה כיון דהרמב"ן סבר לדעת הני רביתי דלא אמרין מגו במקום חזקה כי ככה מ"מ לא מהני לי' האי מגו במקום חזקה וא"כ למה לי' לומר דרוב' דאינש' לא פרעו ביימא דמשלים לו יהא ביומא דמשלים פרעי אבל הוא טען עכשיו דפרע בתוך זמנו והוי מגו במקום חזקה דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו ודי באלה, אבל הרמבן כיון באמת לא רוצה דיפשיט מריש לקיש דלא אמרינן מגו במקום חזקה דא"כ מאי קא מבעי לי' לקמן כקושית תוס' וע"כ צריך לומר תירוץ התוס' דהוי מגו דהעזה לטעון פרעתי עכשיו וזה הוי העזה אם אמרינן אף ביום' דמשלים זמנו רוב

רוב לא משלמין אז הוי העזה כבארנו אבל אם שכיר דשלים ביומ' דמשלים זמנו הוי מגו טוב ולכן מפרש הרמב"ן לא מהני לי' האי מגו במקום חזקה וכוונתו באמת במקום אחר יוכל לומר דמהני מגו במקום חזקה אבל האי מגו לא מהני וכוונתו כי היא מגו דהעזה לטעון פרעתי עכשיו ביותר טוב לטעון פרעתי מקדם ושכחת ואין לומר הרוב שכיח והרוב מסייע וביותר טוב לטעון כאלה פרעתי היום כהנ"ל כל זה אמר בצח לשונו ברוב בני אדם לא פרעו ביומא דמשלים זמנו וזה שאמר רשב"ל והלואי שיפרע בזמנו וע"כ הוא מגו דהעזה ואולי זה כוונת הרמב"ן כדעת מקצת רבותי ובריך שכיינתי ואם הוא גם לא כיון אבל הדברים טובים מעצמם ושפיר לישנ' דרשב"ל דנקט והלואי שיפרע בזמנו:
ובהיות כן יש לי לומר כל אלה לריש לקש דאמר והלואי שיפרע בזמנו דהוא סובר דגם מה דאמרינן עבד אינש דפרע ביומא דמשלים לא שכיח היא אנא אי טעין אז הוא מהימן אבל לדינא קי"ל דשכיח דעביד אינש דפרע ביומא דמשלים וזה מילת' דשכיח הוא וכיון דשכיח ורוב בני אדם משלמי' ביומא דמשלים לא הוי מגו דהעזה כלל דלעומת זה דמעיז קצת ביותר נוח לו לטעון פרעתי היום דשכיח דישלם מלטעון טענה שאינו שכיח וכאשר בארנו ולא הו' מגו דהעזה ולדינא גם התוס' מודה רק לר"ל מפרש התוס' כן ונכון וישר וחדא נינהו ואין פלוגתא:
ובהיות כן מה מתקו לפרש זה הג"ה שהבאתי בהתחלה איך נקט הג"ה זו מקומו אחר זה הדין שהובא אם טעון פרעתי תוך זמנו ביומא דמשלים זמני מהימן במגו דפרעתי עכשיו, וע"ז קאי הג"א י"א דווקא אם הוא טען אבל ליתמי לא טענינן. ולהנ"ל מאוד נעלה כי כל מה דאמרינן דזה היי מגו טוב ולא הוי העזה היינו אם אמרינן דשכיח דישלם ביומא דמשלים זמנו אבל אם לא שכיח דישלם ביומא דמשלים זמנו ע"כ מגו דהעזה הוא כבארנו לנכון:
ובהיות כן הא דלא טענינן גם כן ליתמי היינו משים מילתא דלא שכיח הוא ומילת, דלא שכיח לא טענינן ליתמי כן מבואר בכל המפרשים, יעיין ש"ך ותומים וגם לישנא הנמוקי יוסף, אבל אם הוא מילתא דשכיח דפרע ביומא דמשלים זמני אז טענינן לי' גם ליתמי ובכן הא בהא תליא אם אמרינן דטענינן גם ליתמי וע"כ משים דביומא מילתא דשכיח הוא וא"כ גם מגו היא טוב אם טען ביומא דמשלים זמנו פרעתי תוך זמנו נאמן וליכא מגו דהלכה כי שכיח לשלם וכאשר בארנו אבל אם לא טענינן ליתמי וע"כ צ"ל משום דלא הוי שכיח לפרעו ביומא דמשלים זמנו וא"כ כיון דלא שכיח לפרעו ביומא דמשלים ע"כ הוי מגו דהעזה כתוס' הנ"ל שבארנו אם לא שכיח בוודאי מעיז ומעיז וטען פרעתי עכשיו כהנ"ל אשר בארנו:

לכן כיון בעל הג"ה לאחר שסיים דאמרינן ביומא דמשלים זמנו מגו ונאמן במגו ע"ז כיון וי"א דווקא בטענו הוא אבל ליתמי לא טענינן ליה וכוונתו זה הי"א גם על המגו מחולקים שסיים פה המחבר דאמרינן מגו וע"כ צריך לומר דשכיח לשלם ביומ' דמשלי' ע"ז הבי' הי"א דאינו שכיח וכוונתו כאן דלא טענינן ליתמי ממילא לא שכיח וממילא ליכא מגו ולזה כיון זה הג"ה ליתן כאן מקומי לחבר יחדיו עם שלפניו דנאמן במגו להבין זה הי"א גם ע"ז מחולקים על דין המגו, ומאוד נעלה ודוק כי חריף הוא: וכיון שזכינו לדבר זה אמרתי פשט נכון בגמ' אשר בו יתכנו הרבה יתרץ וראשון מה שתו' התומי' מאוד על רש"י במתני' אשר הבאתי פה בחידושי' כמה פעמים ליישב מדוע נקט רש"י במתני' טעמא דמשפט זה לכל גלוי ולא היה בונה משלו ומדוע לא מפ' רש"י טעם הגמרא כל שפא ושפא זמנו הוא וגם על רש"י בעצמו אנכי מתמה אמת הדבר שלא צריך להקיף משלו אבל אם זה חידוש לנו שהיקף לי משלו הלא יש כמה אדם אשר נותני' בהקפה ויעשה חד טובה עם חבירו שנית כבר צווח הש"ך בתירץ הגמ' כל שפא ושפא זמנו הוא א"כ מאי קמ"ל עדיין קשה פשיטא:

שלישית תמיהת הטור בשפא אחרונה מה יעשה זו ועוד זו קושית התורת חיים ושאר המפרשים אשר כבר הבאתי עדיין קשה נמי לר"ל הסיפא כיין דמשני כל שפא ושפא זמנו הוא א"כ גם לדידיה קשה הסיפא אלמא אף בה"ג מקרי תוך זמנו כי על כרחיך הרישא וסיפא בחדא מחת' איירי דגם הסיפא דטען דפרע בכל שפא ושפא דאי הסיפא איירי דטען קודם השפא והין תוך זמנו א"כ קשה אפי' בתוך ד' אמות נמי ומאי אריא למעל' מד' אמות ועיין תומי' שהקשה כן וע"כ קשה לר"ל גם מסיפא ולא רק לאביי ורבא: לכן נראה לענ"ד דהגמרא כיינו בתירוצו לדבר חדתא דהנה כבר בארנו ביומא דמשלים זמנו ליכא מגו לר"ל דהוי מגו דחציף דהלוואי שיפרע בזמנו וכאשר בארנו דרוב בני אדם אינו משלמין אף ביומא דמשלים זמני וכאשר ביאר להדיא הרמב"ן, אבל אם יוכל לומר באמת דרוב בני אדם משלמין אף ביומא דמשלים זמני אז ביומא דמשלים זמן יהיה נאמן במגו דפרעתיך עכשיו אף לטעון פרעתך תוך זמנו, והנה בהרמב"ן הובא סברא נכונה דאמר אף דבב"מ בעי ליה אבעי אי עבד אינש דפרע בגוי' זמני וא"כ מאי מקשה הגמרא פה פרעתי בזמנו פשיטא מאי פשוט הוא, ולאו קושיא הוא דהתם בשכירה אבל הכא כיין דמעיקרא נמי יוכל להוציא ממני חצי הוצאה פשיטא דלאחר שבנה מיד פרעו, והרי נראה להבין מדבריו בה"ג רוב בני אדם משלמין ביומ' דמשלים זמנו מאחר דההיוב היה עליו גם מקדם לשלם אז פשיטא דמשלם ביומא דמשלים זמנו ובוודאי שלם ישלם יהי ריב דשלם דלא היה ניתן מקדם ובוודאי בה"ג ביומא דמשלים זמנו פשיטא דשלם:

ובהיות כן נראה לי דבר חדש דהגמ' כיוני בתירוצו לעולם דטען פרעתיך תוך זמנו דרק הכא אמר דבא ביומא דמשלים זמנו בזמנו ממש וא"כ מהימן פרעתיך תוך זמנו במגו דאי בעי אמר פרעתיך עכשיו ופה לא היי מגו דהעזה כי רוב בני אדם בה"ג משלמי' בוודאי ביומא דמשלים זמנו מאחר דפה החיוב עליו לשלה עוד מקדם כי נשפט זה גלוי לכל היא ולא הי' בונה משלו אלא היה צועק עליו בבית דין וכיון דיוכל לצעוק עליו בבית דין על כרחיך החיוב עליו עוד מקדם וכיון דהחיוב עליו מקדם ממילא הוא ביומא דמשלים זמנו וודאי דמשלם והוי כמו רוב ומסייע ובה"ג כבר בארנו ליכא מגו דהעזה וטובא קמ"ל דנאמן אף תוך זמנו במגו כה"ג ואף קודם כל שפא ושפא מהימן מאחר דביומא דמשלים זמנו, וכוונת הגיורת כל שפא ושפא זמנו הוא היינו אף שהוא תוך זמנו מ"מ בכל שפא ושפא החיוב עליו רמיא לשלם מקדם אם הוא בונה שפא אחת גם הוא צריך לבנות שפא אחת ואף דלא בנה ולא נתן מקדם אבל לכל הפחות זה בטוח משיגמור הכותל שישלם חלקו מיד והוי כמו רוב המסייע ובה"ג אמרינן מגו ומהימן אף לטעון שפרע תוך זמנו וטובא קמ"ל:

ובהיות כן דברי רש"י וגמרא עולה בקנה אחת דרש"י ע"כ היקדם דמשפט זה גלוי לכל הוא ולא היה צריך להקיף משלו והחיוב עליו רמיא עוד מקדם לשלם וכל שפא ושפא שבונה אף שהוא תוך זמנו אעפ"כ החיוב עליו לשלם ואף שהיא הלוה לו והמתין לו עד שיגמור הכותל אבל עכ"פ אז ביומא דמשלים בלי ספק שלם ישלם וכיון דיומא דמשלים זמנו הוא רוב וודאי דשלם ממילא שפיר ניחא תירץ הגמרא דאיירי אפילו תוך זמנו ומהימן במגו כאשר בארתי אבל לולא זה דהיה צריך לשלם מקדם לא הי' נאמן פרעתיך תוך זמנו במגו דפרעתיך עכשיו דהוי מגו דהעזה ויומ' דמשלים זמנו דשלם גופא לא שכיח כבארנו אבל כיון דהחיוב עליו רמיא עוד מקדם אז ביומא דמשלים שכיח ושפיר מהימן אפילו תוך זמנו ודוק היטב. ולית למפשט דאמרינן מגו במקום חזקה בה"ג בכל שפא ושפא חזקה קליש' הוא ובה"ג אמרינן מנו משא"כ בחזקה אלימת ופה קליש' דגם מקדם החיוב עליו ובהיות כן לית קושי' על ר"ל מסיפא הן אמת דגם סיפ' אייריי בה"ג כמו רישא דעמד ביומ' דמשלי' זמנו וטוען פרעתי ת"ז אך בסיפא ליכא משפט גלוי הוא דלא צריך לשלם מקדם וכיון דלא צריך מקדם לשלם והחיוב לא רמיא עליו עוד מקדם א"כ הוא ככל יומא דמשלים זמנו והלואי שישלם ולא שכיח שישלם אפי' ביומא דמשלים זמנו ואף שהוא עמד ביו' דמשלי' ואף שהוא עמד ביומא דמשלים כותל זה שהגביה נגד חבירו אבל לא שכיח דישלם באותו יום וממילא ליכא עולי דהוי מגו דהעזה פרעתיך

עכשיו דלא שכיח כבארנו ובכן שפיר דהוא בחזקת שלא נתן לריש לקיש, ומתורץ קושית התומים והתורת חיים לנכון בעה"י:

ובהיות כן נראה לי לתרץ פירש המשנה להרמב"ם אשר הבאתי פה זה כמה פעמים שהוא מפרש טעמא דסיפא דמתני' משום מי יימר וקשה לר"ל לא צריך מי יימר אלא משום דהוי כתוך זמנו, ולהנ"ל מאוד נעלה דגם הרמב"ם ככה היה לעד הפי' בגמרא בכל שפא כאשר בארנו ורישא ביומא דמשלים זמנו וגם סיפא ביומא דמשלים וטוען פרעתי תוך זמנו א"כ בגמ' ניחא דקאי לר"ל לתרץ ור"ל סובר הלואי שיפרע בזמנו בכל חיוב דהוא מילתא דלא שכיח לכן בסיפא למעלה מד' אמות דהוי רק כחוב דעלמא בה"ג לא הוי מגו טוב דהוי העזה ובה"ג לא שכיח והוי שפיר מגו דהעז' משא"כ הרמב"ם לדינא פסק עבד אינש דפרע ביום' זמנו סובר כאשר בארתי הפוסקים סוברים דשכיח שישלם ביומא דמשלים זמנו וא"כ כיון דשכיח חייב לשלם ביומא דמשלים זמנו עדיין הוי מגו טוב אף בסיפא לטעון פרעתי עכשיו ביותר חביב ליתן מילתא דשכיח נגד מלתא דלא שכיח כבארנו וא"כ מדוע לא מהימן בסיפא וע"כ צריך הרמב"ם לדינא הטעם משום מי יימר ונכון וישר והכל על מקומו בשלום וגם לדינ' מגו במקום חזקה אמרינן סובר הרמב"ם כאשר כבר בארתי לעיל. (עד כאן מהמחבר ברוך מרדכי) בעה"ת סוגי' דאין עירב והוצאה ליוה"כ. (יומא וכריתות) הרי"ף פסק פ"ק דביצה יוה"כ יש עו"ה מדיח ב"ש לביה אי אתם מודים שמערבין לגדר ביה"כ הרי לכ"ע צריך עירוב, ועיין בש"א סימן ע' מה שהקשה עליו ועיין באר היטב. ונראה לפענ"ד ליישב דהא בתוס' ישנים הקשה גמרא ביומא לא אסיק הפירכא דילמא מצותו בכך ותי' לענין הוצאה לא שייך מצותו בכך ושם קאי לענין תחומין:

והנה רש"י ביומא פי' על ושי' גמרא למ"ה לפי שתחומין דרבנן משמע אי הוה דאוריתא יוכל לומר הקרא אתי אפילו בשבת על תחומין וא"כ י"ל שפיר הוכרח שאפי' אירי שם מעירוב תחומין ע"כ מוכח שתחומין דאורייתא א"כ איך מוכח דבר חדש שאין עירוב והוצאה ליוה"כ דלמא לעולם יש עירוב והוצאה ליוה"כ וסברא הוא מנ"ל לחלק ובריתא אתי אפילו בשבת קאי על תחומין ובזה אינו מוכח שאין תחומין ביוה"כ אם כן ממילא אין מוכח שאין עו"ה ליוה"כ ודוק. (וצ"ל שזה היה סברא חצונה כמ"ש שהוא י"ב מילין הם תחומין לאו דאורייתא כמשמע מרש"י, ועוד י"ל אע"ג שלא היה י"ב מילין מ"מ הקרא אם יקרה שלא היה צוק בתוך התחום כמו שפירש לענין הוצאה אם היה חולה ואף שתוס' אמר ששם לא שייך מצותו כך י"ל קרא מסתם איירי במצוה שיוכל לילך ברגלי משא"כ זה אין פשיט דצוק בתוך התחום כמבואר בש"א, ואף בלי תוס' י"ל כיון שי"ל

שקאי על תחומין וממילא אם אין אומרים מצותו בכך ש"מ תחומין ליכא ביוה"כ י"ל עכ"פ הוצאה וי"ל להיפך א"כ לא מוכח ואמרינן לחומרא ודוק.) ולפענ"ד נראה ליישב קושית תוס' למה ביומא לא אסיק בדות' שהרי לכאורה צ"ע מה תי' גמרא מצותו בכך שאני ועיין רש"י דומיא דתמידן וקרבנו' וקשה אם שזה כמו שאר חייבי קרבן ביוה"כ והו"א דווקא יוה"כ מותר ולא שבת למה לא אשמעינן בשאר עבודת קרבנות תחילה שצריך לשחוט ולהקטיר ועיין גמ' בהקטרה איכא העזרה, אמנם יש לתרץ ותחילה נקדים מה שהקשה השג"א דלמא משום שצריך להמית יאמר אי משום מקלקל בחבורה הא מתקן ותי' שר"ל י"ל אליבא דרבנן שזה אין בכלל שליחות, ולפענ"ד א"כ מה הקשה דלא כר"נ דלמא ר"נ סבר כר"ש והטעם משום מקלקל אמנם לפענ"ד י"ל עפ"י מה שתירצתי קושי' תוס' חולין ואסיק שזה תיקן אין אלא למ"ד מקלקל בחבורה חייב ולנ"י שצריך קצת תיקן משא"כ לאינך מ"ד קלקל יותר על תיקונו א"כ י"ל התוס' הכא על ש"א שסתם ספרי ר"י דר"י סבר מקלקל בחבורה פטור, והנה י"ל מה שהקשתי אם מצותו בכך למה לא אמר על הקטרה תחלה בשלמא עשו מלאכה חמורה נקט היותר רבותא וכ"ש זה אבל לפי הנ"ל י"ל על שחיטה י"ל מקלקל בחבורה פטור ואבר מן החי אין תיקון בהנ"ל והבערה י"ל הבערה ללאו יצאה וא"כ קיל מהוצאה שהוא אב מלאכה וחייב מיתה י"ל גמרא שם נמי קאי על הוצאה ותחומין סברו שדרבנן וא"כ י"ל ביומא קאי לר"נ ל"ש לומר מצותו בכך שאני לעולם האיסור כמו בשבת קשה למת לא אשמעי' במלאכ' תחלי בהקטר' ור"נ סבר הבערה לחלק יצאת א"ו שהוצא לא אסר כלל ביוה"כ, ולכאורה יש ראיה שגמרא שם בכריתות קאתי' למ"ד ללאו יצאה שהרי בירושלמי שבועות ר"ל שאין חילק מלאכה ביוה"כ, ועיין רש"י ותוס' פירשה שאין חייב עד שעשה בבת אחת הכל מלאכה מידי ולכאורה לפ"ז מה הקשה הגמרא וליתני אם הוצי' א"ו אין עירב והוצאה דלמא מצד יוה"כ לא חייב כלל על מלאכה אחת א"ו צ"ל שגמרא קאי שם למ"ד הבערה ללאו יצאת וממילא אין מוכח ביוה"כ ליכא חילוק מלאכו' שלא ממעט מקרא ביום השבת רק יליף מאחת מהנה וא"כ יוה"כ נמי כסבור' בירושלמי ועיין באוהל דוד דר"א על גמרא יומא דף מ"ו משמע להיפך ר"ל סבר הבערה ללאו יצאת, עכ"פ נשמע שם ללאו יצאת לא מוכח רפרם י"ל ע"ז פסק רש"י כרפרם לפי שפסק הבערה לחלק יצאת ודוק. (רק עדיין אינו מוכרח די"ל ברייתא כמ"ד הבערה ללאו יצאה.) ועיין מה שהקשתי ג"כ למ"ד ליכא חילק מלאכות ליוה"כ ממתני' דכריתות דאכל חלב והי' נותר ובגמרא תניא אף ר"י דקדקתים וכו' לכאורה אין לומר משום יוה"כ לא מחייב על העברה לחוד רק כל מלאכה בהדדי (ועיין באוה"ד שתירץ על הרי"ף אי תחומין דאורייתא שי"ל מה שייר

דהא שייר עיין בש"א סימן ע"ז מתחומין ליכא ראיה שי"ל שלא איירי אלא מאיסור שיש בה מיתה דאל"כ ר"ל מחמר וכן משמע שם ודוק:
ועיין בשלום ירושלים לר"י ור"ע תליא חילוק מלאכות אם יוה"כ קיל ועיין ר"ע ברטנורא במתני' שבת ובתוס' יו"ט אבל לשיטת הי"מ ברטנורא גם כן לר"י מוכח מן התורה דמותר של שבת ביוה"כ שיוה"כ קיל אבל לר"ע כיון שחייב מיתה עכ"פ ודוק, ולכאורה קשה ממתני' אין בין למה לי' אמר חילוק מלאכות י"ל מתני' כמ"ד חילוק מלאכות מאחת מהנה או כר"ע וכו' ולכאור' לפי' ירושלמי סתם אין חילוק מלאכות ביוה"כ קשה מאין בין ודוק:
ולכאורה איך מוכח אין עירב והוצאה ליוה"כ דילמא שאני יוה"כ דקיל ובריייתא כר"י וצ"ל ר"ש רצה לאוקמא וכן גמרא בכריתות אפי' לר"ע ולכאורה ר"ע לשיטתו סבר תחומין דאורייתא וצ"ל אם בריייתא רק בזה סבר כר"ע י"ל דאפשר התירץ צריך לאשמעינן לפי שקיל יוה"כ א"כ ממילא מוכח אין עירב והוצאה ליוה"כ דלמא דווקא שבת לפי שאין ביטל לא תעשה מלאכה וכתיב לא תשא משא ביום השבת, ולפ"ז ניחא לתוס' ישנים שם בכריתות ואיירי משום תחומין למה נקט אין עירב והוצאה ליוה"כ הו"ל אין תחומין, ולהנ"ל ניחא דגמרא אמר אפי' קאי על תחומין ורק משום ששבת חמור א"כ ממילא מוכח שאין עו"ה ליוה"כ משום שיוה"כ קילו וע"ז תירץ לעולם שבת שווי' וכר"ע ורק צריך קרא לפי שמצותו בכך שאני, ולפ"ז אם פסקינן כר"ע ממילא לא מוכח רפרם מברייתא, וי"ל זה פירש בסמ"ע כיון שגמרא אמר מצותו בכך שאני ואין הוכחה כר"י רק כר"ע ממילא רפרם בדותא היא ודוק היטב שבלא"ה י"ל הברייתא אתיא כר"י כהנ"ל ודוק.
ודוק מאוד לכאורה הלכה כר"ע רק בריייתא עתי' מוכח להיפך ולהנ"ל ניחא: רש"י פסק בשבועו' וביבמות כרפרם י"ל רש"י לשיטתו שאמר למה לא על תחומין לפי שתחומין דרבנן וקשה הלא איכא תנא שתחומין דאורייתא, י"ל רצה לתרץ אליבא דהלכתא וע"כ תי' על הוצאה ומוכח אין אין עו"ה, וקשה אביי שלא אליבא דהלכתא א"ו הלכה כרפרם י"ל רש"י סבר נמי כחי' בהוצאה לא שייך מצותו בכך, וקשה על רב ששת למה לא אמר על תחומין מצותו בכך רק לפי שפסקינן תחומין דרבנן וקשה עדיין שלא כהלכה א"ו הלכה כרפרם, ורי"ף סובר כהנ"ל כיון שי"ל על תחומין ומצותו בכך לא מוכח כרפרם (ולכאורה י"ל אם מקלקל בחבורה חייב י"ל דווקא בשבת ולא ביוה"כ כמו שפרשתי וא"כ י"ל קרא איירי בחייב' מיתת בשעבד בשבת שמקלקל בחבורה חייב משא"כ לענין ביוה"כ בלא"ה פטור רק רב ששת י"ל סבר כהני מ"ד דסובר מקלקל בשבת פטור או שרצה לאוקמ' כהלכתה וע"כ כרפרם וזה נמי הלכתה וודאי לר"ש ועיין מה שאמרתי

בגמרא ר"ה ד' רב ששת לשיטתו ניחא וע"כ אפשר ביומא לא אמרינן מצותו בכך שאני שעכ"פ רב ששת לא סבר כן דאל"כ קשה ממתני' שוה יוכל ודוק:
גם אמרתי על תחומין לא רצה רב ששת לתרץ ע"פ דברי ריטב"א בתחומין ליכא עשה וא"כ י"ל על תחומין לא צריך קרא דעשה דוחה לא תעשה משא"כ בהוצאה שהוא אב מלאכה הוי עשה ולא תעשה (ויש לעיין אם עשה דוחה תרי ל"ת וא"כ בלא"ה לא הקשה משבת י"ל לפי שהוא לאו יותר ואפשר זה פי' בגמרא מצותו בכך שאני ועשה דוחה ל"ת ומנ"ל דדוחה תרי לאווין ועיין גמ' וזה לי תרי לאווין) ודוק:
וגם י"ל מתני' דאין קשה דלא חשב הוצאה שתנא ושייר וא"ל מה שייר דהאי שייר י"ל חילק מלאכות כיון שהוצאה ממיעט ממילא חילוק מלאכות וא"ל עשה:
ולהנ"ל י"ל פי' בגמרא כריתות כך הכשרה בכך שאני ועשה דוחה ל"ת ול"ת תחומין ליכא ר"ל מצות עשה וע"כ צ"ל בשבת אין עשה דוחה תרי לאווין ושם קאי על הוצאה לא שייך לתרץ כך וא"כ גם י"ל הרי"ף הנ"ל אפי' בלא תוס' ישנים. מה שאמרתי בש"א ראי' ממתני' שוה יוכל דיש עו"ה י"ל ר' ששת לשיטתו באמת סבר שם במתני' אפילו שלא בזמן ב"ד ודוק:
ועיין גמרא יומא דף מ"ו אפילו בשבת תנינא והיום חמש איצטרך ה"א שחלבי שבת קריבים ביוה"כ ולפ"ז כן נמי י"ל עתי אפילו בשבת דקרא לא איתר ובריייתא אשמעינן שה"א יוה"כ קיל ואיך מוכח עו"ה, ותירצתי ממילא מוכח עו"ה כיון דיוה"כ קיל ושפיר שנקט דווקא עו"ה ולא היזכר תחומין כהנ"ל וא"ל תי' שלא מוכח שי"ל שקולים הם שבת ויוה"כ לא צ"ה אתי לאשמעינן משום שהכשירה בכך וא"כ י"ל שפיר כיון שלא מוכח שהטעם משום יוה"כ קיל י"ל ממילא כר"ע שהלכה כר"ע מחבירו בשלמא בלא"ה סתם ע"כ ר"י חדי שגם ר"י סבר כר"ע שמוט וממילא דרפרם בדותא הוא:
ועיין מה שהקשה ש"א לר"ח ביוה"כ הבערה ליכא איסור כלל ולא קשה שי"ל אין חילוק מלאכות אלא דהוה אסור דלכאורה יש לומר דלמא אשמעינן בשבת לפי שחלבי שבת קריבים ביו"ט וכגמרא יומא כהנ"ל י"ל קצת שגמרא קשה לכאורה למה נ"מ ועל תירץ רב ששת על הוצאה לא סבור דאי כר"נ חי נושא את עצמו ובמשא באמת אפשר פטור וע"כ תחומין כסביר' ברייי' היא תחומין דאורייתא כר"ע ור"ע לשיטתו חדא הוא אבל אעפ"כ שי"ל האי תנא נמי סביר' בזה כר"ע תחומין דאורייתא ודוק:
ועיין בתמורה ד"ד הו"ל תרי לאווין יחד עשה ולא אתי חד עשה ודחי תרי לאווין, ועיין שיטות דעלמא ביבמות שהיא שבת דחמיר אין עשה דוחה ל"ת ועיין יבמות דף ל"ו בהקטרה אין אלא הבערה:

ועיין תוס' ד"ה עו"ה פי' נתערב' הוצא' עם שאר מלאכו' לשבת ולא נתערבה הוצאה עם שאר מלאכות ביוה"כ וכו' ורש"י ביומא לא פירש כן אלא כדי נסבא דזה תליא באיסור הוצאה, ולכאורה לתוס' משמע דקאי על תחומין משום הוצאה שנקט, (ודוחק לומר זה הוצאה היינו תחומין לפי שמפיק מאל יוציא) ולדידי ניחא לעולם שקאי על איסור תחומין ואפ"ה אין מוכח שביוה"כ תחומין מותר י"ל עכ"פ שבת חמור וכר"י לפי שזדונו בידי אדם ואם הכתוב הקל ביוה"כ י"ל בשבת לא וכמו חלבי שבת יוה"כ שאינם קריבי' בשבת וכן חילוק מלאכו' רק הגמ' הוכיח אם עכ"פ ר"ש סברא שצריך קרא לפי ששבת חמור אם כן הוצאה שהוא מלאכה גרוע ואינו בכלל ל"ת מלאכה וכן כתיב משא ביום השבת י"ל אין הוצאה, בשלמא על תחומין י"ל אין מלאכה גרוע וגם לא כתיב ביום השבת וע"כ הוכיח עו"ה לשבת ואין עירב והוצאה ליוה"כ, וע"ז תירץ לעולם שבת ויוה"כ שיוים ואפ"ה צריך קרא שהכשירה בכך שאני וי"ל אם חל בשבת לא התירה ודוק:

מה שהקשה ביר' דשם קאי על תחומין והלא מזכיר רק הוצאה ליתא שהרי רפרם י"ל איירי מהוצאה וגמרא שתירץ הכשירה בכך שאני י"ל באמת סברי לא איירי מהוצאה רק מתחומין, ולפ"ז י"ל הלשון הא דרפרם בדותא הוא שאאר, וי"ל באמת לכאורה ביוה"כ גופא לא כתיב בהדיא שהוצאה מותר ודילמא באמת אם הי' חול לא משלח א"ו גם בזה אמר חי נושא את עצמו רק רפרם ע"כ סבר שעל תחומין לא קאי או שסבר תחומין לאו דאורייתא וכ"כ על הוצאה והכשירה בכך שאני ובהוצאה לא שייך וע"כ שקאי על תחומין וא"כ י"ל שם לא הוכיח הוצאה כלל דאפשר אם היה חול לא מתיר בשלמא תחומין היה בכל פעם ובפרט אם היה לי"ב מילין וזה שסיים דרפרם בדותא הוא היינו לגמרי מזה שאמרינן שהיה שם להתיר הוצאה וגם י"ל לרפרם לא סבר הכשירו בכך שאני למה לא אמר על תחומין ובריי' סבר תחומין דאורייתא אלא ע"כ א"כ מ"ש משאר יוה"כ ולכאורה י"ל אע"ג דסבר הכשירה בכך שאני וקאי על על תחומין ואפ"ה מוכח דין עירב והוצא' ליוה"כ כהנ"ל כיון דקיל ודוק:

ולכאורה י"ל מה הקשה גמרא ומוכח אין עו"ה ליוה"כ דבלא"ה יוה"כ היא דילמא שאני שבת החמור, ועיין ירושלמי ר"ע ור"י פליגי אי יוה"כ ושבת חדא היא, ועיין יבמות ד' דהו"א שבת דאסור חמור, ועיין רש"י לפי שכל כו' ועיין גמרא יומא וי"ל אפ"ה דייק רפרם כיון דיוה"כ קיל ממילא י"ל אין עו"ה ליוה"כ, ולפ"ז רב ששת י"ל סבר כיון שבלא"ה מוכח אין עו"ה ליוה"כ י"ל לשבת ויוה"כ שווים רק לענין הוצאה, ולפ"ז ניחא שם בכריתות לא היזכר כלל והוצאה י"ל על תחומין אין כאן חמור אין הוכיח עו"ה ליוה"כ ולהנ"ל ניחא מה שהקשתי בכריתות ומה הקשה הגמ' דילמ' אין חילוק ולאו ליוה"כ

וי"ל אם אין חילוק מלאכות ה"ה אין עו"ה ע"כ נקט עשה דחילוק מלאכו' אין אלא למאן דיליף לאו מלא תבערו וכן אם הפי' במכלתא, ולפ"ז אנן שפסקינן אין עו"ה ליוה"כ ממיל' נמי אין חילוק מלאכו' רק ממתני' דקדקתי סבור לכאורה דיש חילוק מלאכות ושם י"ל יליף מאחת מהנה ודוק. וכבר אמרתי לרפרם שלא הזכיר כלל מהוצאה יאמר אין עירב והוצאה ליוה"כ אבל י"ל לכאורה פשיטא לפי ששבת חמור כר' יש ישמעאל וע"ז לכל הפחות בשמע אין עו"ה כיון שיוה"כ קיל, ולפ"ז אפי' אירי מתחומיו ג"כ מוכח כה"ג והכשירה בכך לא סבור וע"ז תי' גמ' לעיל מששקולי' רק הכשיר בכך שאני ולא מוכח: בעהי"ת סוגיא דשליח נעשה עד:

ועיין בר"ן וברשב"א שהקשו על ירושלמי רבי יוס' שאמר כיון שמדאורייתא כשר לעדות אף לאחר תקנה וכו' מה בכך סוף סוף נוגע בעדות וכו' ונראה לפי ענ"ד ליישב ותחלה ניישב ביאור דברי תוס' שהביא ירושלמי ד"ה וכן בדיני ממנות וכו' ולכאורה קשה לי מה הקשה התוס' על ירושלמי דילמא ירושלמי סובר כמ"ד צריך לפרעו בעדים א"כ הוא נוגע בעדות דהא פלוגתא הוא, וי"ל שהרי תוס' הביא ירושלמי שאמר וכן בקדושין וכו' וכן במהרי"ט שהבי' משמע שבכל גוונ' שליח נעשה עד וא"כ אם כבר צריך לפרעו בעדי' איך אמר בממון שליח נעשה עד אלא א"כ קשה איך אמר בקדושין דווקא בשטר ולזה ביאור תוס' פה שאיירי אחר תקנה ולא קשה איך אמר תחילה בממון שליח נעשה עד י"ל שירושלמי סבר דהא באמת אינו נוגע בעדות להשביע אח"כ ותירץ תוס' שלא נקרא עדים, וי"ל כ"ז בקדושין שצריך עדות שאם נתקדשה שלא בפני עדי' אף ששניהם מודי' אין חוששין לקדושין וא"כ שפיר אמר שלא הוא עדות משא"כ בממון שלא איברי סהדי אלא לשקרי וכיון שאחר השבוע' ידענו שהוא אמת לא צריך יותר וע"כ בממון אפילו לאחר התקנה מהני וישבע אח"כ משא"כ בקדושין שפיר אמר הירושלמי, ולפ"ז שפיר אמר ר' יוסא כיון שמדאורייתא לא צריך לישבע והוי עדות גמור ומהני קדושין ואי עכ"פ שמא הוא שקר באינו מודים ע"ז י"ל שנשבע אח"כ ואי שעד הצריך שבועה אינו עד זה אינו כי מן התורה הוא עד גמור רק שלא ידעינן אי אמת העד מהני השבועה אח"כ (ובאמת י"ל ירושלמי בלא"ה קאמר אם שניהם מודים ודוק) ומיושב קושית הר"ן ודוק:

ולפי"ז יש לתרץ דקדק עצום שתוס' ד"ה לעולם הקשה וכו' ולמה לא הקשה התוס' מיד על הקושיא אי קסבר ועיין אור חדש, ולפי הנ"ל י"ל שהרי באמת ע"כ גמרא דידן סובר אפילו בממון עד הצריך שבועה אינו עד כמבואר בתוס' לקמן ד"ה והשת' ולפי זה י"ל על קושית גמרא לא יוכל להקשות, וי"ל הקושי' גם על קדושין ידע התוס' תירץ שעד הצריך שבועה אינו עד משא"כ בתי' גמ' שאסיק ומגו דיכול למימר אהדרני ללוי ולא אמר מגו

דיכול למימר אהדרני לבעל הרי בממון צ"ל אין צריך לפרעו בעדים ושפיר הקשה, ועל זה תירץ אפי' בממון עד הצריך שבועה אינו עד כמבואר לקמן ודוק:

ולפ"ז שפיר לווה שאמר רמב"ם סתם שליח נעשה עד ולא חילוק כלל ואפי' לאחר התקנה ולהנ"ל יש לומר לאחר התקנה כשנשבע אח"כ אך לכאורה מבואר בגמרא אפי' בממון עד הצריך שביעה אינו עד ודוק , (ועיין ברי"ף מעשה בכתף ור"ן שהקשה הא לאחר התקנה ולפענ"ד י"ל בשלמא בגמרא שפיר אמרינן שהוי כנוגע דהם שמעידים ללוה צריך לשבע משא"כ אם הם מעידי' ללו' ל"צ וע"כ באמת אמרי' שגם הם צריכי' לישבע ועיין ש"ך סי' קי"א ס"ק על לבוש משא"כ בע"א מה הוא נוגע ללוה שצריך לשבע הא גם אם אמר שנתן למשלח לא הוה רק עד אחד ולא צריך המשלח רק לשבע והוא ידע שבאמת וודאי ישבע וצריך הלו' שישלם וממילא יחזיר הלוה על השליח וצריך הוא לשבע וא"כ ליכא נוגע כלל אדרבה אם המשלח כבר נשבע יותר העיד לשבע אח"כ ודוק ותימא על הר"ן לפענ"ד (ועיין מה שהקש' תוס' כתובות שלא מציין אם עד אם נוגע.) עיין רשב"א שהקשה על גמרא איפוך א"כ רב שילא כב"ש ולפענ"ד י"ל על לשון גמרא שליח ועד א' הו"ל סתם שליח נעשה עד, וי"ל ע"פ דברי חו"מ וב"ש שעד המסייע נעשה עד ולפ"ז י"ל על רב שילא ר"ק שי"ל כולם סוברים אין שליח נעשה רק ב"ש:

ועוד י"ל על רי"ף הנ"ל למה הביא הירושלמי וי"ל שרי"ף סובר הא דעד הצריך שבועה אינו עד י"ל כמבואר התוס' לפי שנאמר ע"פ שנים עדים יקום דבר משמע על פיהם ואם כן י"ל דווקא בשם עדים ובעדות שצריך שנים, משא"כ בעד א' ע"כ הצריך שבוע' נמי עד, ולפ"ז י"ל בירושלמי שהיה עד אחד ורק לענין חיוב שבוע י"ל עד הצריך שבועה נמי עד ושפיר מחייב ע"פ כתף:

עיין לבוש הובא בש"ך ס"ק כ"ט ולפענ"ד זולת קושי' הש"ך צ"ע אם שכוונ' להציל השבוע' מלוה שיודע בשקרא הלא יוכל לטעון נאנסה כמבואר בתוס' לעיל א"כ לא תיכחש כלל שנית גם בלא שבועה מה מגו איכא דילמא ללוה לא רצה שהכחיש בפנינו מה שא"כ למלו' ודוק וא"ל שכוונ' הלבוש אף שמשלח נמי ידע בשקרי וכקושית הש"ך מ"מ לא איכפת ליה רק ללוה יען שהמלוה סומך על נאמנתו לא העיז לכפור (ועיין רש"י אין אדם מעיז דווקא בפקדון) ובפרט י"ל ע"פ סברת רשב"א כיון שיש לו חזקה שליח עושה שליחתו י"ל ג"כ עפ"י שמבואר אם יש לו חזקה מסייע אדם מעיד וא"כ י"ל בשלמא למשלח יש לו חזקה למסייע ששליח עשה שליחתו משא"כ מלוה ומתי' קושי' הלבוש:

עיין מה שהקשה הש"ך לסברת מהרי"ט הא מגו כה"ג להפסיד אחד ולהרויח א' לא אמרינן דלמא לזה רצה להרויח ועיין נב"י שהקשה על תי' תוס' כיון שצריך שבועה אין עדות הא עכ"פ להימנא במגו ולפי ענ"ד י"ל וודאי גמרא לא אמרינן שיהיה נאמנת משום מגו דשני עדים לא צריכים מגו רק גמ' אמר כן שיוכל לומר לזה כמו לזה ובכן לא הוי נוגעים ואסיק כיון שצריך שבועה א"כ הוי נוגעים וע"ז הקשה התוספות שפיר לשבע עתה וע"ז תירץ תוס' שפיר שדין עדות אין להם וא"כ אם הנאמנות רק בשבועה ולזה י"ל את האמנת לי בשבועה אני לא אמין כמו שמבואר שם אפי' בעל' עליו לשמרה, ומיושב קושית נוב"י והנ"מ אם רגיל המשלח להאמין אותם או שלוה המשלח ודוק:

ול"צ לתרץ לב"י ולפ"ז י"ל הרי"ף בכתף אם שחבירו רגיל להאמין אצלו אבל באמת י"ל ע"פ ביאור הש"ך הנ"ל שכוונת גמ' אם נאמן שיתן למשלח שבועה א"כ י"ל נוגעים הם וע"כ צריך גם עתה לשבע וממילא אין כאן עדות, ולפי"ז י"ל מה שהקש' תוס' שהרי רש"י סובר אף ע"ג מגו דחשיד אממונא לא חשיד אשבועה, ולכאורה י"ל לפענ"ד אע"ג שחשיד נמי אשבועה מ"מ לא שביק התירה ואכל אסור' אם סבר שלא יצטרך שבוע' מוטב לו וא"כ ממילא נוגעים בעדות אבל באמת י"ל גם אשבועה לא חשיד ולא הקש' התוס' לשבע עתה דלא נאמן להם גם על השבועה מגו דחשיד אממונא חשיד נמי אשבועה רק גמרא סבר דנאמנת להם במגו שיכול להרוויח השבועה אם ל"ל לשבע גם עתה:

מה שהקש' בש"ך על מהרי"ט מגמ' דידן חזינן שאפי' מגו כה"ג אמרינן י"ל דגמרא לא אמר שיהיה נאמן במגו אלא שאינו נוגעים שיוכל לומר גם אהדרני ללוה א"כ לא נוגעים וממילא הם נאמני' בתורת עדות וא"כ דלמא למשלח רצה להפסיד ולא ללוה עכ"פ הם איני נוגעים אם כן מסתמא קושטא קאמרי דאם לא כן בכל עדות נוגעים הם דילמא רצה להפסיד על זה שהעידו, בשלמא אי נאמנין מצד מגו י"ל כסברת מהרי"ט ודוק נכון הוא מאוד וא"כ מיושב נמי קושית התוס' מגו דבי תרי לא אמרינן י"ל כל זה אם בתורת מגו נאמנין להם אז אין מגו אבל הכא רק בתורת עדות ולא צריך מגו רק שנוגעים הם על זה אמרינן דאינו נוגעים דיוכל לומר כמו שירצה אבל לא להאמין להם משום מגו אלא דע"כ אינו נוגעים דאינו הכרח להם לטעון בה"ג דווקא והוה עדות גמור והדברים ברורים:

(וגם אנכי בחדושי לקידושין כוונתי לזה בעהי"ת ברוך ה' שהלכתי בדרך אבי הגאון זצ"ל ושם בארתי דמכווין מאוד בזה הרש"י שנקט בצח לשונו הטהור יכלו למימר נמי יהבינא למלוה ודבריהם קימין ובתורת עדות דייקא הכוונה רק בתורת עדות ולא מכח מגו וזה רק מהני ככתב בלשונו שאינם נוגעין בעדותן ובארתי בזה על דרך אחר עוד הרבה ליישב עיין בחדושי, אנא ה"ק מרדכי בן הגאון המחבר זצ"ל) וגם הרי"ף תרצתי בעה"י: ולפי"ז

מיושב קושית הפלאה אם למלוה לא צריך שישבע ממילא גם ללוה מהימן במגו דאי בעי אמר פרעני למלוה ע"ז י"ל כסברת מהרי"ט בה"ג לא מהימן כיון שהדין נותן שצריך לשבע ללוה לא מהני בתורת עדות דהא המה בעלי דברים אחר תקנה אם לא ישבע צריך לפרעו בעדים א"כ י"ל שפיר בה"ג לא אמרינן מגו דמעלי להאי וקשה להאי וגם בי' תרי לא אמרינן מגו כקושית תוס' ודוק כי נכון מאוד בעהי"ת ולפי הנ"ל אזדא מה שראיתי להקשות על רש"י שאמר אם אמר פרעני ללוה צריך לשבע ע"כ אמר למלוה ולא ישבע לווה לא אמר בפשיטות כיון ללוה צריך לשבע וממילא הוה עד הצריך שבועה, ולפי הנ"ל ע"כ מהימני דהא נשבעים וכקושית נב"י משא"כ השתא יוכל לומר כתירץ נוב"י או כתרוצי הנ"ל כיון דלא מצד מגו קאתי מהימן שפיר רק לא בתורת עדות ודוק. וגם בפנקס חדושי הלכה כוונתי בעה"י לתרץ קושית הפלאה בענין הנ"ל וגם תרצתי בזה מרדכי:

שוב ראיתי בנב"י בתשובת ח"מ ממש כדברי וז"ל אלא שי"ל א"כ מה הקשה התוס' בשני עדים לא אמרינן מגו הא הכא לא מצד מגו מהימן. גם מה שאמרתי לעיל קצת לתרץ קושית תוס' שאינו נאמן בשבועה משום שחשיד אממון ליכא שהרי באמת עתה נשבעים ומה מהני שבועה וי"ל למלות כן נמי חשיד אשבועה משא"כ הלוה ע"כ האמין להם ולכל הפחות בשבוע' איגרא דברי רש"י לע"ג כהנ"ל וכתבתי כל זאת ברהיטה עד יהיה עת בעה"י לעיין בכולו:

שלשה סוגי' הזה חדושי אדוני אבי הגאון הקדוש מו"ה מאיר זצ"ל. ובחלק שלישי עוד ידי נטוי' להדפיס בל"נ בעה"י מחדושיו וזכות אמ"ו הצדיק הקדוש הזה יעמוד לי ולזרעי ע"ע אמן, וכמה פעמים נפל טעות כי חסר מן הכתב ישן נושן:

אברך את ה' בכל לבבי שיזכנו להביא מנחתי לאדוני אבי מ"ו הגאון הקדוש בצינא קדישא ופרישא כבוד מו"ה מאיר זצוק"ל להדפיס גם בספר הזה חלק שני בנ' סוגיות חדושי תורה משמו הקדוש אשר יצא מלבו טהור שלמד וחדוש יעלה זאת לנחת רוח לנשמתו הטהורה והקדושה וזכותו הקדוש כי הי' לדין יסוד עולם, וזכות אביו אבי זקני הגאון בצינא קדישא כבוד מו"ה אברהם זצוק"ל שהיה דיינא רבא ובמקום רב בק"ק באסקאוויטיץ אשר הי נקרא בפי כולם רבי אברהם הקדוש, כי היה קדוש ישראל תלמיד חכם גדול רם ונשא, וזכות אבי אבי זקני מצד אמו הצדקת ז"ל קדוש ישראל הגאון הצדיק כבוד מו"ה מרדכי סערעד זצוק"ל שהי' דיינא רבא דק"ק סערדאהעל עיר מולדתי ושם מנוחתי, וזכות אבותי למעלה גאוני' וקדושי' מדור דור ז"ל יעמוד לי שלא ימוש תורה הקדוש' מפי ומפי זרעי ומפי זרע זרעי ע"ע, ויקיים מקרא שכתוב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בו יום ה' הגדול והנורה והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על

אבותם וגם מאמר חכמינו אם זכו אחישנו ונזכה לראות מהר בנין ציון וירושלים ובנין בית מקדשינו ותפארתינו אשר בו יאיר אור התורה ועבודה במהרה בימינו אמן: לסיים חלק שני בשם ה' עוד דבר אחד שחדשתי בעה"ת לסיומא דמס' ברכות להבין ולפ' ההדרן עלך. ונראה עפ"י דברי הגאון מהרי"א חלק שני סי' רמ"ח בד"ה ונ"ל טעם כללי על רבינו הקדוש וכו' הביא הב"י ולבוש צורת ותמונת המ"ם פתוחה והמ"ם סתומה הם כ"ו במספר שם הויה ברוך הוא וטעמא דרבינו הקדוש דמתחיל מאמתי במ"ם שהוא תמונת כ"י שם הויה ברוך הוא במספר כ"ו ובה סיים הש"ס מס' ברכות ומס' עוקצין באות מ"ם סתומה ג"כ צורת כ"ו במספר שם הויה ב"ה ע"ד אני ראשון ואני אחרון וכו' ועיין רש"י פרשת ויצא והיה ה' לי לאלקים שיחיל שמו עלי מתחלה עד סוף ע"כ ד"ק יעיין:

ובחדושי אגדה שלי על התורה אמרתי זה כוונת הקרא וידר יעקב נדר לאמור אם יהי' אלקים עמדי וכו' היינו זאת נדר לאמור שתמיד יאמר אם יהיה אלקים עמדי וכו' היינו בהתחלה אם יעשה או יבקש דבר יאמר בעה"י ובסוף יאמר והי' ה' לי לאלק מאת ה' הכל הוא וזה נדר תמיד באיזה מעשה שיעשה לאמור:

ומעתה בדברי תשובת מהרי"א אמרתי להבין סיומא דמס' ברכות וההתחלה כי המפרשי' הקשו למה נקט מאמתי במ"ם השימוש הו"ל למנקט אמתי, ולהנ"ל מובן כי התנא קפיד להתחיל במ"ם בשם ה' לכן נקט מאמתי להתחיל במ"ם: ובכן נראה לי לתרץ דקדוק עצום מה שדקדקתי בסוף מס' זו שסיים ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום ומתחיל' הביא הקרא שלום רב לאוהבי תורתך וקרא למען אחי ורעי אדברה שלום בך זה הפסוקי' המה מאחרים מהך קרא ה' עוז לעמו יתן זה הוא מוקדם בקרא ולמה מקדים המאוחר ומאחר המוקדם, ולהך מאוד נעלה כי רוצה התנא לסיים במ"ם שהוא שם ה' כמוכח בשם הגדולים ולכן סיים ה' יברך את עמו בשלום כדי לסיים במ"ם, וזה לענ"ד מובן הדרן עלך פרק הרואה ותקשה לך מדוע סיים בקרא ה' יברך את עמו שהוא מוקדם בקרא משאר קראי שהביא ולווה באחרונה אלא כדי לסיים במ"ם שהוא שם ה' ובכן סליק לך מס' ברכות דהקשה למה מתחיל מאמתי במ"ם השימוש הו"ל להתחיל אמתי, אבל כיון שראינו שרוצה לסיים במ"ם בשם ה' לכן מתחיל נמי במ"ם ונקט מאמתי ותחילה וסוף יהיה בשם ה' כמובא אני ראשון ואני אחרון. ובכן התחלתי וסיימתי בשם ה' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו כיס ישועות אשא ובשם ה' אקרא כי זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

סליק חלק שני אודה ה' בכל לבבי על אשר עזרני עד כה להוציא לאור חלק שני מספר "ברוך מרדכי" ויען כי הוצאת הדפוס רבה ואין ידי משגת עתה ע"כ חלקתי לחלקים

ולפרקים ועל דגנם חונים עוד שלשה פרקים באגדה והלכה נצמדים, יעזריני ה' מהרה להוציא לאור על כל מס' הזה חבורי "ברוך מרדכי" וגם להוציא לאור שאר חדושים שחנני ה' אשר בעה"י יגעתי לילות כימים ומצאתי, ויקים בי מקרא שכתוב ויפוצו מעינותיך חוצה ואזכה להיות כמרדכי היהודי דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו ולא תמוש תורתינו הקדושה ממני ומזרעי ומזרע זרעי בעבודת ה' בלב טהור בברכה טובה חיים ושלום מעתה ועד עולם אמן:

ואחוה קידה לכל אוהבי תורה ולומדי התור' לשמה אשר יבקרו את ספרי ואם ימצא על דבר מרדכי תמוה או שגיאה אל יהיה פליאה, ואף שהבאתי במגלת ספר אף עפ"כ אנכי עפר ואפר, ונא יהיה כבודם מחול לפנות אלי, ועליהם אקרא מכל מלמדי השכלתי ואקבל האמת ואודה ולא אבוש, ובחלק השלישי בעה"י אזכירם לטובה ואולי אוכל להצדיק דברי אשיבני כי הרבה פעמים קצרתי יותר מדאי, ואלקינו אמת ינחיני בדרך צדק ואמת וכל מי שיוכל להפוך בזכות ידון אותי ואת דברי לזכות כי פעמים יש טעות הדפוס וחכם עיניו בראשו יתקן הטעות גם ה' יהפוך בזכותם. כך הוא דרכה של תורה ואהבת לרעך כמוך לקיים ומשכורתם שלימה מאת יושב בשמים אכיה"ר: תם ונשלם שבח לאל בורא עולם: